ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 1
VENDREDI
1er JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.286 — Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN — 65e ANNÉE — No 17.286

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԶՈՀԵՐՈՒ ԹԱՂՈՒՄԸ ՆՈՐ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ՄԷՋ

ԱՐԿԱԴԻ ՄԱՆՈՒՉԱՐՈՎ ԲԱՆՏԷՆ ԵԼԱՒ

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 3-ԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ 84 ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑԵՐ՝ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ, ԱԹԷՆՔ

Հինգշաբթի առաւօտ հետեւեալ լուրերը առինք Երեւանէն, հեռաձայնով։

Մայիս 29-ի գիշերը կրակոցի ձայներ լսուած են Արովեանի շրջանը, մինչ զանազան կազմակերպութիւններ կը շարունակեն հերթապահութեամբ ապահովել իրենց շէնքերու եւ կեդրոններու պաշտպանութիւնը։ Ի լուր այդ կրակոցներուն, անմիջապէս ճամբաները կը փակեն որեւէ նոր բախումի առաջքն առնելու համար եւ կապ կը հաստատեն զինուորականներուն հետ հասկնալու համար թէ ի՞նչ կը պատահի։ Կը տրուի սա բացատրութիւնը՝ «զօրքի ուսուցում է»։ Ըստ երեւոյթին այլ ժամ եւ այլ վայր չէ գտնուած խորհրդային զօրքի դաստիարակութեան համար...։

Չորեքշաբթի, Մայիս 30-ին, ամբողջ Երեւանն էր որ ոտքի ելած է թաղելու համար իր մեռելները։ Նախորդ օրը, կարգ մը ընտանիքներ նախընտրած են առանձին առանձին կատարել 6 հոգիի թաղումը։

Մայիս 30-ին ուրեմն, հանդիսաւոր կերպով կատարուած է 18 միւս զոհերուն թաղումը։ Նախ, ժամը 13ին, Ազատութեան (Օփերա) հրապարակը տեղի ունեցած է եկեղեցական արարողութիւն, ձեռամբ Արարատեան դաշտի առաջնորդական փոխանորդ Գարեգին Եպիսկ.ի, ամբողջ հանդիսութիւնը վարած է Տէր Յուսիկ։ Իշխանութիւնները ոչ մէկ ներկայացուցիչ ունեցած են։ Ներկայ եղած է եւ խօսք առած է Քաղաքային Խորհուրդի նախագահը՝ Արտաշէս Գեղամեան, անհատապէս։ Կարճ ելոյթներ ունեցած են նաեւ Աշոտ Մանուչարեան, Լենինգրադէն Ռուս մը եւ ուրիշներ։ Ապա, պատկառելի թափօր մը կազմուած է եւ զոհերուն թաղումը կատարուած է Էջմիածնայ ճամբուն՝ բլուրի մը վրայ բացուած բոլորովին նոր գերեզմանատան մը մէջ։ Հիւանդանոցի վիրաւորներէն մէկն ալ մեռած ըլլալով, մեռելներու թիւը 23-էն բարձրացած է 24-ի։

Կեդրոնական մետիաները (հեռատեսիլ, ձայնասփիւռ, մամուլ) քանի մը բացառութիւններէ զատ, կողմնակալէն ալ անդին անցած են ու այլեւս «ահաբեկիչ» կ'որակեն Հայերը։ Ի դէպ, արեւմտեան թղթակիցներ ալ, վերջերս, կորսնցուցած ըլլալ կը թուին անձնական տեսակէտերը եւ թութակի պէս կը կրկնեն ԹԱՍ-ի որակումները։ Առջի օր գրած էինք այս մասին եւ դիտել ալ տուած կարգ մը ֆրանսացի լրագրողներու (Փիէր Վէրլիւիզ մատնանշած էր այս երեւոյթը, Մայիս 29-ի «Քոթիտիէն»ի մէջ)։ Ամէնէն ծանր մեղադրանքները կ'ընէ կառավարական պաշտօնաթերթը՝ «Իզվեստիա»։

Չորեքշաբթի իրիկուն Երեւանի հեռատեսիլէն ալ հարցը ծեծուած է։ Դատախազութեան տեղակալ՝ Պաղտասարեան եւ զինուորականներ քննած են պատահածը եւ հաստատուած է թէ ինչ պատրուակ ալ ըլլայ զինուորականներու հակազդեցութիւնը, անմեղ զոհերով, համարժէք չէր։ Որեւէ ձեւով կարելի չէ անշուշտ, ոչ միայն արդարացնել այլեւ նոյնիսկ բացատրել Նուպարաշէնի անհասկնալի ջարդը։ Եւ միայն մէկ գնահատական կայ արդէն, որ ընտրութիւններու հետ կապուած էին այս բոլոր գրգռութիւնները։ Ի դէպ, համեմատականի մնացածներուն համար, երեսփոխանական ընտրութեանց Բ. շրջանը կը կատարուի Կիրակի օր, Յունիս 3-ին, ընտրական 84 շրջաններու մէջ, որոնց 12-ը՝ Երեւան։ Ուրբաթ իրիկուն հերթական միթինկը նուիրուած է արդէն ընտրութեանց։

× ՀՀՇ-ի կեդրոնին վրայ (Տեխնիկայի Տուն) բացուած կրակոցը ցայսօր մեծ արձագանգ կը գտնէ։

× Մթնոլորտը շատ լարուած է եւ մտահոգիչ Ախալցխա։

***

ՄԱՆՈՒՉԱՐՈՎ ԲԱՆՏԷՆ ԵԼԱՒ

Ուրախութեամբ կը հաղորդենք որ Մայիս 28-ին, բանտէն ելած է Արկադի Մանուչարով, որ մէկուկէս՝ տարի է արգելափակուած էր «քրէական» յանցանքով։ Պատասխանատուն էր Ղարաբաղի «Կռունկ»ին (Ղարաբաղ Կոմիտէի համապատասխան մարմինը՝ Ստեփանակերտ)։ Որպէսզի արգելափակումը շարունակուէր, այսինքն մէկուկէս տարիէն անդին, հարկաւոր էր յատուկ հրամանագիր Կորպաջովի ստորագրութեամբ եւ որովհետեւ նման բան չէր եղած, Ա. Մանուչարով բանտէն ելաւ, ինչ որ բնաւ չի նշանակեր թէ ամէն բան վերջացած է։ Միշտ յանցապարտ կը մնայ, բայց՝ դուրսը եւ պէտք է դատուի ... գոնէ սկզբունքով։

Ա. Մանուչարով Մայիս 31-ին դեռ Մոսկուա էր, հաւանական էր որ Երեւան հասնի, Ուրբաթ եւ խօսք ալ առնէ միթինկին։

Զուգադիպութիւնը այնպէս տնօրինեց, որ մեր այս նոյն թիւին մէջ (Բ. էջ) լոյս տեսնէ տեսակցութիւն մը իրեն հետ, որ հրատարակուած էր «Երեկոյեան Երեւան»ի մէջ։

***

Մայիս 30-ին լոյս տեսած Պիոներ կանչի թիւը ամբողջովին նուիրուած է Մայիս 28-ին, մէկ ամբողջ էջն ալ «Յառաջ»ի եւ Շաւարշ Միսաքեանի։

***

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՑՈՅՑԵՐԸ

Կորպաջով Ուաշինկթըն հասաւ եւ խորհրդային դեսպանատուն առաջնորդուեցաւ, ուր, ըստ ֆրանսական ձայնասփիւռին, Հայեր եւ Լիթուանացիներ բողոքի ցոյց մը կը կատարէին։

***

Հ. Յ. Դ. Յունաստանի Հայ Դատի յանձնախումբի կոչին ընդառաջելով մօտ 500 Հայեր, Մայիս 30-ի իրիկունը ժամը 5-ին բողոքի ցոյց մը կատարած են Աթէնքի խորհրդային դեսպանատան առջեւ։ Ցուցարարները պարզած էին պաստառներ որոնց վրայ արձանագրուած էր թէ՝ Հայ ժողովուրդը երբեք տրամադիր չէ զիջելու իր իրաւունքները Հայաստանի եւ Արցախի նկատմամբ։ Կը դատապարտուէր Հայաստանի մէջ Կարմիր բանակի ներկայութիւնը, ինչպէս նաեւ ժողովուրդի վրայ կրակած ու զոհեր յառաջացուցած ըլլալու պարագան։

Հ. Յ. Դ. Յունաստանի Հայ Դատի յանձնախումբի հնգանդամ պատուիրակութիւն մը ընդունուեցաւ դեսպանատան երկու Ա. քարտուղարներ՝ Պաւիքինի եւ Ե. Մաքուքինի կողմէ։ Խօսակցութեան ընթացքին պարզած են հայութեան խոր մտահոգութիւնը Հայաստանի անցուդարձերու մասին։ Ա. քարտուղարներուն յանձնուած է յուշագիր մը՝ դեսպանի ճամբով Մ. Կորպաջովի փոխանցելու համար։

Յաջորդաբար պատուիրակութեան անունով Շահան Ֆարաճեան դեսպանատան առջեւ հաւաքուած ժողովուրդին ու թղթակիցներուն՝ յունարէն ու հայերէն անդրադարձած է հանդիպման։

Երէկուան ցոյցին մեծ էր թիւը հեռատեսիլի, ձայնասփիւռի եւ մամլոյ թղթակիցներու որոնք նոյն օրն իսկ ու Հինգշաբթի կ'անդրադառնան ցոյցին ու Հայերու բողոքին ու պահանջներուն։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԷՆԻՍ

Ռ. Կառոս Թէնիսի մրցաշարքին 2-րդ շրջանին Անտրէ Աղասի 3 – 0 պարտութեան մատնած է աւստրալացի իր մրցակիցը՝ Ուտպրիճ (7/5, 6/1, 6/3)։

Կիներու մէջ 2 – 0 յաղթած է Պուլկարիայէն Քաթերինա Մալէեւա – Պէրպէրեան ամերիկացի Տ. Ֆայէրի դէմ (7/5, 6/1)։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ մեթրոյին 6 գիծերը, 24 ժամուան համար, չէին բաներ Հինգշաբթի առաւօտէ, իբրեւ բողոք յարատեւ յարձակումներուն որոնց զոհ են ուղեւորները։ Մեթրոյին անապահովութիւնը ծաւալած է եւ խիստ մտահոգիչ է։

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ ցնցեց Ռումանիան, Պուլկարիան, Մոլտաւիան Եւրոպայի մէջ, բաւական մեծ ուժգնութեամբ։ Կեդրոնը ռումանական Վրանսէա շրջանն էր եւ Ռիխթէրի վրայ 6,9-ի հասած էր (առաւելագոյն՝ 9) եւ ցնցումները տարածուած էին Յունաստան, Թուրքիա, Պուլկարիա։ Բաւական ծանր վնասներ կան Պուքրէշ եւ աւելի քան տասնեակ մը մեռեալ։ Երկրաշարժէն օգտուելով, ոստիկանութիւնը փորձած է, ընդհանուր շփոթութեան մէջ, ցրուել Համալսարանի հրապարակին ցուցարարները, բայց չէ յաջողած։ Փերուի մէջ ալ, 5,8 ուժգնութեամբ երկրաշարժ մը պատահած է, 100 մեռեալ կայ։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ բանտերը 2000 Քիւրտ բանտարկեալներ հացադուլի դիմած են բողոքելու համար թիւ 413 հրովարտակին դէմ, որուն համաձայն Քիւրտիստանէն հասնող բոլոր լուրերը կը գրաքննուին։

ՓԱՐԻԶ

Partitions d'Arménie

ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ – ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ – ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

«Le Monde» Կ'ԱՐՁԱԳԱՆԳԷ

Ինչպէս գրած էինք Մայիս 22-ի մեր թիւով, Մայիս 28-էն Յունիս 2, նախաձեռնութեամբ Փարիզի «Հայկական հետազօտութեան եւ վաւերագրումի կեդրոն»ին (CRDA), տեղի կ'ունենար ձեռնարկներու շարք մը, որու կը մասնակցէին Հայաստանէն թէ Ֆրանսայէն հայ արուեստագէտներ։

Բացումը կատարուեցաւ Մայիս 28-ի երեկոյեան, խումբ մը հրաւիրեալներու ներկայութեան։ Դժբախտաբար ներկայ չէր Հայաստանի Մշակոյթի նախարարը՝ Եուրի Մելիք – Օհանջանեան, մինչ Ֆրանսայի համապատասխան նախարարութիւնն ալ ներկայացուցիչ մը ղրկած էր։

Յաջորդաբար խօսք առին Ժ. Ք. Քէպապճեան (յանուն կեդրոնին), փարիզեան շրջանի մշակութային յարաբերութեան շրջանային տնօրէնը, Գիտական հետազօտութեանց ազգային կեդրոնի (CNRS) մէկ պաշտօնատարը, Տիգրան Մանսուրեան, հուսկ՝ Սէ – ԷՌ – Տէ – Ա.-ի տնօրէնը՝ Արման Սարեան։ Բոլորն ալ յայտնեցին իրենց գոհունակութիւնը եւ պարզեցին ծրագրին մանրամասնութիւններն ու նպատակը։

Նախապէս եղած մեծ յայտարարութեանց բաղդատմամբ, թերեւս այս առաջին հանդիպումը, որ տեղի կ'ունենար «Ժողովրդական Արուեստներու եւ Աւանդութեանց Ազգային Թանգարանը» չէր կրնար որոշ յուսախաբութիւն չպատճառել, առնուազն մակարդակի գետնի վրայ։ Առաջին ակնարկ մըն ալ ցուցահանդէսին այն տպաւորութիւնը կը թողուր, որ ակնկալուած ամբողջական պատկեր մը չէր տրուած, ըստ երեւոյթին որոշ տուեալներ պակսած են։

Այս հանդիպումին հիւրասիրութիւնը ստանձնած էր Պետրոսեան խավիար հաստատութիւնը։ Նոյն իրիկունը, տեղի կ'ունենար առաջին նուագահանդէսը, որու եւ յաջորդական միւս ձեռնարկներու մասին, կը խօսինք յետագային աւելի մանրամասնօրէն։ Այժմէն սակայն կրնանք ցաւով հաստատել, որ նուագահանդէսին առաջին (Ժ. Փ. Ներկարարեան) եւ երկրորդ (Լենինականէն Մկրտիչ Մալխասեանի – տուտուք – ղեկավարութեան տակ) մասերը շատ դժբախտ դրացնութիւն մը կը վայելէին եւ իսկապէս անհասկնալի էր նման կարգադրութիւն մը։ Լենինականի արուեստագէտներու հրամցուցած յայտագիրը իսկապէս բացառիկ վայելք մը պատճառեց։

***

Չորեքշաբթի իրիկուն (Մայիս 31ի թիւ) «Լը Մոնտ»ի մէջ Անն Ռէյ յօդուածով մը կ'անդրադառնար այս շահեկան ձեռնարկին, լայն տեղ տալով եւ յօդուածն ալ խորագրուած էր՝ «Le Chant en Majesté»։ Երկու նկարներ ալ կ'ընկերանային յօդուածին, որ պատրաստուած էր անշուշտ նախքան նուագահանդէսներու սկիզբը։

Յօդուածին սկիզբը Արման Սարեան կը բացատրէ ամբողջ ծրագիրը, նաեւ Կեդրոնին հակիրճ պատմականը ներկայացնելով։ Կը պարզէ նաեւ այն օժանդակու–

(Շար.ը Դ. էջ)

«ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆ»

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԱՐԿԱԴԻ ՄԱՆՈՒՉԱՐՈՎԻ ՀԵՏ

ՀՀՇ-ի վարչութեան որոշումով ու Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի փոխ նախագահ Ռաֆայէլ Ղազարեանի ու նախագահութեան միջամտութեամբ, երեսփոխանութեան թեկնածու Շաւարշ Քոչարեան խորհրդային երեսփոխան Գալինա Ստարովոյտովայի հետ Մայիս 14-ին այցելութիւն մը տուած է Բուտիրկի բանտը ու տեսակցութիւն ունեցած Արկադի Մանուչարովի հետ:

Ինչպէս ծանօթ է, ան ամբաստանուած է կաշառակերութեան, պաշտօնական դիրքը չարաշահելու յանցանքով. բազմաթիւ դիմումները որոնք կատարուած են իր ազատ արձակումը ապահովելու համար, ոչ մէկ արդիւնք ունեցած են. անոր արգիլուած է նոյնիսկ վայելել խորհրդարանականի անձեռնմխելիութիւնը. իր արգելափակումը մէկ տարին անցած է արդէն ու խորհրդային իշխանութիւնը կը մերժէ զինքը ազատ արձակել, հակառակ անոր որ դատավարութիւնն ալ տեղի չունենար:

* * *

«Երեկոյեան Երեւան»ի Մայիս 17-ի թիւին մէջ Ա. Մանուկեան գրի առած է Շ. Քոչարեանի պատմածները որոնք կը վերաբերին այդ տեսակցութեան:

«Գալինա Ստարովոյտովայի հետ բուտիրեան բանտի պետի տեղակալի առանձնասենեակում մէկ գնդապետի եւ մէկ փոխգնդապետի ներկայութեամբ սպասում ենք Արկադի Մանուչարովին: Մենք նրա հետ երբեք անձնապէս չէինք հանդիպել (ի միջի այլոց դրանից շատ զարմացան այդ ղեկավար ընկերները), եւ երբ նա ներս մտաւ, ուշադիր նայեց մեզ, անմիջապէս ճանաչեց Ստարովոյտովային ու երբ իմացաւ, որ մենք եկել ենք սոսկ վկայական յանձնելու, ինձ թուաց, թէ նա փոքր ինչ զարմացաւ, որովհետեւ նախապէս ոչինչ չգիտէր այս հանդիպման մասին եւ կարծում եմ, թէ նա աւելին էր հակուած, ուրիշ յոյսեր ունէր: Հարցեր սկսեց տալ Մանուչարովը եւ մինչեւ վերջ էլ ինքը վարեց խօսակցութիւնը: Նախ հարցրեց Հայաստանի եւ Արցախի իրադրութեան, մեր ժողովրդի կացութեան մասին, յետոյ հետաքրքրուեց իր ազգականներով: Երկու անգամ հարցրեց մօր առողջական վիճակի մասին: Թէպէտ նա տեղեկութիւն չունէր, որ մայրը ուղեղի կաթուածքով հիւանդանոցում է, եւ մենք էլ բնականաբար ոչինչ չասացինք, բայց հաւանաբար որդիական զգացողութիւնը ինչ-որ բան էր յուշում... Յետոյ հարցրեց երկու թոռնիկների մասին, որոնք մէկ տարեկան են, եւ ինքը նրանց դեռեւս չի տեսել:

Նա չափազանց մտահոգուած էր, որ ինքը զրկուած է ամենատարրական ինֆորմացիայից: Չի ստանում մեր Գերագոյն Խորհրդի որոշումները (թէպէտ չենք էլ փորձել պայքարել, որ ստանայ), ռադիօն, որը ճշմարիտ ոչինչ չի ասում Հայաստանի եւ Արցախի մասին, լսում է շատ սահմանափակ ժամանակով, կարդում է միայն «Պրաւդա»յի որոշ համարներ ու չնայած որ բանտարկեալների կէսից աւելին թոյլատրուած է հեռուստացոյց նայել, Մանուչարովը զրկուած է այդ շնորհից եւս:

— Ճիշդ է, ձեզ համար սովորական բանտարկեալ եմ, — ասաց նա բանտի ղեկավարներին, — բայց ի վերջոյ դեպուտատ եմ եւ եթէ իմ գործը լոկ քրէական գործ է, ապա ինչու են ինձ զրկում քաղաքական ինֆորմացիայից: Յուզուեց, երբ ասացինք, որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը եւ Արցախի Ազգային Խորհուրդը միասին հռչակել են Արցախի վերամիաւորումը Հայաստանին: Այդ մասին նա ոչինչ չգիտէր: Մեր ամբողջ զրոյցից միայն այս փաստը գրառեց իր նոթատետրում: Ես յուզուեցի, որ ոչինչ չի կոտրել նրա հզօր կամքը, նա պատրաստ է շարունակելու պայքարը իր ժողովրդի նուիրական իղձերի իրականացման համար: Նա դիմեց մեզ, խնդրելով իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնել չարենցաւանցիներին իր դատը պաշտպանելու համար: Երբ հարցնում էինք առողջական վիճակից, խնդրում էր այդ մասին չխօսել: Անընդհատ կրկնում էր, որ ֆիզիքապէս ինքը ամուր է, կը դիմանայ, որ նուաստացուցիչը բարոյական ճնշումն է: Երբ լրացել էր 30 րոպէն, եւ մենք հրաժեշտ պիտի տայինք, նա մեզ համբուրելու թոյլտուութիւն խնդրեց բանտի ղեկավարներից: Մենք գրկախառնուեցինք եւ ես ասացի, որ հայ ժողովրդի պայքարը շարունակւում է, Ռաֆայէլ Ղազարեանը, որ մէկ տարի առաջ նոյն Բուտիրեան բանտում էր, այսօր Հայաստանի Գերագոյն Խորհրդի փոխ նախագահն է, Ռոբերտ Քոչարեանը՝ նախագահութեան անդամ, ու ինձ թուաց, որ դա նրան ոգեւորեց»:

ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԻ ՆՈՐ ՀՍԿԱՆ՝ ՃԱՓՈՆԸ

Ճափոնական ճարտարարուեստին յաջողութիւնը համաշխարհային տնտեսութեան հրապարակին վրայ, մեծերը մղած է լուրջ մտմտուքներու: Բ. աշխարհամարտէն ետք շատ մը ուրիշ երկիրներու հետ ու շատ հեռուէն հետեւելով անոնց ամէնէն կարեւորներուն, Ճափոն եւս ճամբայ ելաւ դէպի ճարտարարուեստի շրջանը: 40 տարին բաւարար եղաւ որ դառնայ համաշխարհային տնտեսութեան երկրորդ տեղը:

Ճափոնական ճարտարարուեստին ուժը կը ներկայանայ չորս յատկանիշներով. հոն գլխաւորը, շատ կարող ձեռնարկութիւններու սահմանափակ թիւ մըն է, որոնց կապուած են զանազան տեսակի այլ ձեռնարկութիւններ: Այս գլխաւոր ձեռնարկութիւնները հետեւողականօրէն արտաքին շուկաները գրաւելու նպատակ կը հետապնդեն. յատկապէս հարուստ երկիրներու շուկաները: Ճափոնցիները իրենց ապրանքը տուեալ շուկան կը հասցնեն միւս մրցակիցներէն աւելի արագ ու աւելի աժան գիներով: Պէտք է ընդունիլ որ տնտեսական պատմութեան մէջ ամէնէն արագ վերելքը արձանագրուած է ճափոնական ճարտարարուեստին օրինակով:

Այս վերելքը կը բացատրուի ամէնէն առաջ Ճափոնցիին մտայնութեամբ: Իրենց երկրին աղքատութեան գիտակից, անոնք ըմբռնած են իրենց կեանքը ապահովելու համար լաւագոյն ձեւով աշխատելու անհրաժեշտութիւնը: Այդ գիտակցութիւնը զիրենք մղած է նաեւ արտաքին շուկայէն նուազագոյնը գնելու խոհեմութեան: Կայ նաեւ ճափոնական դրամին արժէքի պարագան: Որովհետեւ իէնը միշտ թերագնահատուած էր յատկապէս ամերիկեան դրամին դէմ. ուրեմն, ճափոնական ծախու ապրանքները դիւրին շուկայ կը գրաւէին արտասահմանի մէջ:

Ճափոնական ճարտարարուեստին յաջողութիւնը ուշադրութիւնները կեդրոնացուց գործատնային ճարտարարուեստին վրայ. այդ մարզին մէջ նկատելի էր նաեւ գերմանական նուաճումը: Երկու պարտուած երկիրներ իրենց ճարտարարուեստով կ'ընէին այն, ինչ որ չէին կրցած, զէնքերով:

Գերմանիան Ճափոնէն կը տարբերէր ազատ փոխանակումներու կիրարկումով. մեծ էր անոր գնումներու տարողութիւնը, թէեւ չէր հաւասարեր արտածումներու քանակին: Սակայն էր գլխաւոր պատճառներէն մէկը որ հոն վճարումները ամէնէն բարձրն էին համաշխարհային հրապարակին:

Ճափոնի յաջողութիւնը հետեւորդներ ստեղծած է. նոր ճարտարարուեստականացած երկիրներ զարկ տալով արտածումներու, կարեւոր շահեր ապահոված են: Այս երկիրները օրինակ հանդիսացած են այն իրողութեան որ յետամնաց երկրի մը վիճակէն ելքի միակ ճամբը արտաքին օժանդակութեան վրայ հիմնուած չէ:

Ճափոնի վերելքը կարգ մը անդրադարձումներու ալ մղած է մեծ Պետութիւնները: Օրինակ, Ամերիկա անդրադարձած է որ ճարտարարուեստի կարեւորագոյն 10 ճիւղերէն 7-ին մէջ, ի նպաստ Ճափոնի, կորսնցուցած է առաջատարի իր դիրքը:

Ճափոնական ճարտարարուեստին յաջողութիւնը տակաւին նոյն ազդեցութիւնները չէ գործած Եւրոպայի մէջ: Եւրոպական երկիրները տարբեր կեցուածքներ ունին անոր հանդէպ: Ֆրանսա ուշադիր է յատկապէս ինքնաշարժի ճարտարարուեստին: Գերմանիա աւելի անհոգ է, այնքան չի մտահոգուիր Ճափոնի վերելքէն, հակառակ անոր որ արդէն իր որոշ արտադրութիւնները սկսած են նուազ վաճառուիլ:

Հասարակաց դիրքորոշումի մը բացակայութեան պատճառով, այնպէս կը թուի թէ Եւրոպա ճափոնական նոր նուաճումներու թիրախը պիտի ըլլայ:

Այս կացութիւնը նոր քայլեր պիտի պարտադրէ Ճափոնի. ներքին հրապարակի գիներու յաւելումին ու այդ հրապարակին վրայ տեղ ունենալու այլ երկիրներու ճնշումին պատճառով, ճափոնական ձեռնարկութիւնները պիտի պարտաւորուին աւելի տիրել արտաքին շուկային: Իսկ Եւրոպայի համար, կարելի չէ վստահութիւն ունենալ թէ ճափոնական մեթոտները նոյն յաջողութիւնը պիտի ունենան: Միւս կողմէ, կան ընկերային հարցեր ալ. Ճափոնի համար պատրաստուած տեղեկագիր մը փափաք կը յայտնէ որ ժողովուրդը աւելի սպառէ ու նուազ աշխատի: Պիտի գայ օր մը, երբ երիտասարդութիւնը պիտի ընդառաջէ այս փափաքին: Կայ նաեւ ծերութեան պարագան ու հանգստեան թոշակներու նկատառելի գումարը զոր մօտ ժամանակէն Ճափոն պիտի պարտաւորուի վճարել գործի ասպարէզէն հեռացողներու: Այս բոլորը երկրին ճարտարարուեստը կը դնեն նոր բեռներու տակ, որոնցմէ մինչեւ այսօր կարելի եղած էր խուսափիլ:

Ասոնցմէ սակայն, պէտք չէ հետեւցնել թէ ճափոնական ճարտարարուեստին դժուարութիւններն ու անոր մրցակցութիւնը բաւարար են ապահովելու ամերիկեան ու եւրոպական ճարտարարուեստներուն ապագան: Պէտք չէ մոռնալ որ ճափոնական ճարտարարուեստը պայմաններու ոտք յարմարցնելու մեծ կարողութեամբ մը օժտուած է: Յետոյ, ճափոնական ձեռնարկութիւնները ժամանակի ընթացքին տիրացած են մեթոտներու, որոնք թեքնիք ու մեթոտաբանական առաւելութիւններ կուտան իրենց: Իսկ ճարտարարուեստի համաշխարհային շուկային մէջ անգամ մը կորսուած տեղը կրկին ձեռք ձգելու համար տարիներու աշխատանք անհրաժեշտ է:

Ինչ որ ալ ըլլայ, եթէ նոյնիսկ Եւրոպա վաղը իսկ այլեւս ուշադրութիւն չդարձնէ ճափոնական դրամատուներու եւ ապահովագրական ընկերութիւններու, պէտք չէ ուշադրութեան կեդրոնէն հանել Ճափոնի ձեռնարկութիւնները, որովհետեւ անոնք տուին օրինակը թէ, կամք ունեցող երկիր մը միջակ կացութենէ մը կրնայ իշխող դիրքի անցնիլ:

ՔԱՂՀԱՆ

Իտալահայ նամականի

«ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ»Ը ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

Ինչպէս նախորդ տարիները, այս տարի եւս Մայրերու Օրը հանդիսաւոր կերպով տօնուեցաւ Կիրակի, Մայիս 13-ի յետմիջօրէին Հայ Տան սրահին մէջ որ լեցուած էր փոքրիկներու ծնողներով ու պարագաներով ինչպէս նաեւ բազմաթիւ ազգայիններով:

Օրուան հանդիսավարն էր Տիկին Սիլվիա Ալեքսանեան որ իմաստալից ու կուռ ներածականով մը բացաւ հանդէսը պարզելով Մայրերու Օրուան իմաստը: Թուեց մայրերու պարտականութիւններն ու առաքինութիւնները որոնց շնորհիւ կը կազմաւորուի տղուն սիրտն ու կամքը: Ինչ որ մայր մը կուտայ իր զաւկին, նոյն համեմատութեամբ ալ ան արդիւնք կուտայ ու կը յաջողի կեանքի պայքարին մէջ: Մայրենի սէրը տղուն պզտիկ տխեղերքն է որ ի վերջոյ անոր բարոյական զգացումներուն ու նկարագրին կազմութեան հիմնաքարը կ'ըլլայ: Օտարներու հետ կատարուած շփումներուն անդրադառնալով, յարգելի ատենախօսը բսաւ որ «Հայ Տան մէջ կատարուած զանազան ձեռնարկներու ու պարգուած երեւոյթներու կողքին կարեւոր է հայկական ոգի մը ստեղծելու եւ զայն պահպանելու կարելիութիւնը ապահովել: Օտար մը Հայ Տուն կուգայ որպէս հետաքրքրութիւն տարբեր ազգի մը լեզուին, մշակոյթին եւ ինչու չէ, նաեւ անոր խոհանոցին հանդէպ: Սակայն մենք հոս կուգանք ներշնչուելու համար հայ ոգիով, ծանօթանալու մեր մայրենի լեզուին յատուկ նրբութիւններուն եւ ըստ այնմ դաստիարակելու մեր զաւակները: Դժբախտաբար, ներկայ պայմաններու առօրեայ կեանքին մէջ, Սփիւռքի հայութիւնը շրջապատուած է բազմաթիւ պատուարներով: Տեւականօրէն օտար շրջանակի մէջ ապրիլը, անոր հետ գործի ու բարեկամական շփումները, օտար վարժարանները, ճայնասփիւռը, հեռատեսիլը եւ օտարներու հետ ամուսնութեան դիւրութիւնը, պարագաներ են որոնք հիմնովին կը ջլատեն մեր տղոց հանդէպ պարտադիր մեր ջանքերը անոնց հայապահպանումին համար:

Այդ ժխտական ազդակները մեր փոքրիկները կը հեռացնեն մեզմէ, մասամբ եւս մեր հաւատքի կռուանը եղող Սուրբ Եկեղեցիէն եւ մեզմէ հեռաձայնով կը կորսնցնեն սէրը մայրենի լեզուին հանդէպ:

Այս բոլորին դէմ, հայ մայրն է որ անվեհեր կանգնած է. ան չի յուսահատիր. գիտէ որ երկու հազար տարիներէ աւելի էր իր գոյութիւնը. իր լեզուն եւ բարքերը պահած հայ ազգը, հակառակ կրած տառապանքներուն, աղէտներուն եւ կործանարար երկրաշարժերուն, վճռած է մնալ պատնէշին վրայ շնորհիւ իր ազգային պատմութեան սիրոյն ու իր աննկուն հաւատքին որպէս քրիստոնէութիւնը ընդունած առաջին ազգ: Այժմ մեզի կը մնայ սերտօրէն հետեւիլ մեր նախահայրերու օրինակին:

Այնուհետեւ, բնորոշելով հայ կնոջ ստանձնած դերը Սփիւռքի ու Հայաստանի մէջ, ատենախօսը յայտնեց թէ ազգի մը երկար գոյատեւումը հիմնուած է մայրերու ցուցաբերած զոհողութեան ոգիին վրայ. նա մանաւանդ վերջին աղէտին պատճառաւ Հայ ազգը բազմացնելու եւ բազմանալու հարկադրանքին տակ կը գտնուի եւ այս հիման վրայ հայ մօր սահմանուած զոհողութիւնները կրկնապատկուած են:

Իր խօսքի աւարտին, ատենախօսը շնորհակալութիւն յայտնեց բոլորին իրենց ներկայութեան համար եւ ի մասնաւորի այն ազնիւ տիկնանց որ այնքան ստատրած էին Մայրերու Օրուան այս հանդիսութեան պատրաստութեան մէջ: Եւ հոս հարկ է նշել որ ատենախօսը, մեր բոլորին սիրուած Տիկին Սիլվիան հանդիսացած է կազմակերպութեան ոգին, համեստօրէն եւ զոհողութեան ոգիով բերելով իր գնահատելի մասնակցութիւնը գաղութիս բոլոր ձեռնարկներուն, մեր եկեղեցւոյն՝ որպէս մշտական երգչախմբի, եւ ամէն շաբաթավերջին Հայ Տան մէջ, ուրիշ Տիկիններու գործնական օժանդակութեամբ զբաղելով մեր տղոց հայեցի դաստիարակութեամբ:

Բազմաթիւ խօսքէն յետոյ կարդաւ գործադրուեցաւ օրուան յայտագիրը, որուն կը մասնակցէին գաղութին բոլոր փոքրիկները ու շարք մը պատանիներ: Հանդիսավարը սրամիտ միջնաբերումներով ներկայացուց փոքրիկները որոնք արտասանեցին մաքուր հայերէն լեզուով: Ներկայացուեցան երկու կարճ ինքնատիպ թատերգութիւններ: Ի վերջոյ մուտք գործեց ստուար թիւով երկսեռ պատանեկան երգչախումբը որ երեք հայրենի երգերու փունջ մը ներկայացուց, արժանանալով ստոտընդոստ ծափողջյններու:

Հուսկ փակման խօսքը կատարելու հրաւիրուեցաւ գաղութիս նուիրեալ հովիւ Սարգիս Քահանայ Սարգիսեան, որ իր խօսքին մէջ նմանապէս ծանրացաւ հայ մայրերուն վիճակուած պարտականութիւններուն վրայ. բացատրեց թէ օտար երկիրներու մէջ հարկ է որ մօր մը ձայնը որոշապէս ունկնդրուի տան մէջ, անոր վստահուի ու անոր բարութեան մէջ զաւակը ապաստան գտնէ ընդդէմ մոլորեցուցիչ հոսանքներուն: Եկեղեցւոյ կողքին մայրն է որ իր զաւկին պիտի սորվեցնէ մեր ազգային լեզուն, սովորութիւններն ու աւանդութիւնները:

Ծոփ պատուասիրութենէ մը վերջ, հանդէսը կ'աւարտէր հրճուանքի խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ:

ՀՈՓԻՐ

ՍԵԴԱ ՏԷԼ ԿՐԱՆՏԷ ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՐԳԵՑ

Հաճելի անակնկալ մըն էր լսել Թէ օփերայի հրջանակներու ծանօթ արուեստագէտ՝ Սեդա Տէլ Կրանտէ հայերէն պիտի երգէր: Լեհաստանէն ժամանումին ու Լոս - Անճըլըս մեկնումին միջեւ երկու օրուան ժամանակամիջոցէ մը օգտուելով, խաղական մշակոյթի հիմնարկը ուզած էր առիթը օգտագործել: Չորեքշաբթի, Մայիս 23-ի երեկոյեան, հիմնարկին կեդրոնատեղիին սրահը լեցուցած բազմութեան ներկայացաւ ան, երկու մասէ բաղկացած յայտագիրով մը: Առաջին մասին մէջ Վիվալտիէն Փէրկոլէզիէն, Պելինիէն եւ Ռոսինիէն կտորներ երգեց արուեստագիտուհին. իսկ ինչ որ սակաւաթիւ հայ ունկնդիրներու անհամբերութեան առարկան էր, յայտագրին Բ. բաժինն էր ուր կային Կոմիտասի, Կանաչեանի ու ժամանակակից հայաստանցի երգահաններու քանի մը երգերը:

Սեդա Տէլ Կրանտէ մեծ բեմերու տիրապետող ձայն է, յատկապէս իտալական օփերաներով: Հայկական երգերը առաջին անգամն էր որ տեղ կը գրաւէին իր երգացանկին մէջ. հակառակ անոր, ամէն նոթի զգալի էր կարող արուեստագէտին ներկայութիւնը: Ան երգեց «Ձինար ես»ը, «Կաքաւիկ»ը, ապա Կանաչեանի «Օրոր»ը, յետոյ անցնելու համար նոր կամ աւելի «էստրատային» պլատակով ծանօթ կտորներու, ինչպէս՝ «Հրեշտակները» որ ձօնուած էր Հայաստանի երկրաշարժին մանուկ զոհերուն, «Լերան աղջիկը», «Երեւան», «Աշուն», «Երազներ» ու «Երգիր ինձ համար»»: Ստեղծըւած մեծ խանդավառութիւնը արտայայտող անդադրում ծափեր կրկին ու կրկին բեմ բերին երգչուհին, որ երգեց Փուչչինիէն «Պամպինօ միօ քարօ»ն, ապա՝ «Երեւանի Գիշերներ»ն ու «Ես աղջիկ եմ Հայաստանի»ն: Անշուշտ լաւ պիտի ըլլար Կոմիտասի երգերով աւարտել երեկոյթը, փոխանակ ժամանակակից վերոյիշեալ երգերուն, սակայն Սեդա Տէլ Կրանտէի մեկնաբանութիւնը նոյնիսկ զանոնք բարձրացուց բացառիկ աստիճանի մը, ամէն ձայնանիշի վկայելով արուեստին հզօր ներկայութեան մասին:

Արուեստագիտուհին ներկայիս կը գտնուի Ամերիկա, ուր ի նպաստ Հայաստանի աղէտեալներուն համերգ մը պիտի տայ. յետագային նպատակ ունի ընդարձակել հայկական երգերու իր ցանկը հայ արուեստի ծանօթացման գործին իր մասնակցութիւնը բերելու միտումով. այդ հոլովոյթին մէջ Փարիզի հայութիւնն ալ բախտաւոր պիտի ըլլայ եթէ յաջորդական առիթներ ունենայ զինք ունկնդրելու:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ Ֆերահեան վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 19-ին, Հ. Յ. Դ. «Ռոստոմ» Կոմիտէի երիտասարդական յանձնախումբը կազմակերպած է ասուլիս մը՝ «Հայաստանի գոյատեւում» թեմայով: Երեկոյթը հանդիսավարած է «Ասպարէզ» օրաթերթի տընօրէն՝ Ժան Գուգալեան: Համառօտ կերպով Հայոց պատմութեան կարեւոր հանգրուանները ներկայացուցած է մանկավարժ Կարօ Պետրոսեան: Քաղաքական մեկնաբանութիւններով հանդէս եկած է Արեւմտեան Ամերիկայի Հայ Դատի վարիչ Պերճ Կարապետեան, որ լուսաբանած է Հայաստանի այսօրուան քաղաքական կացութիւնը: Իրաւաբան Արսէն Դանիէլեան յիշած է յատկապէս որ Հայաստանի վերաբերող իրաւական որեւէ հարց կրնայ լուծուիլ միայն խորհրդային օրէնքներուն սահմանին մէջ: Հայ ժողովուրդին հոգեկան աշխարհի այսօրուան վիճակը վերլուծած է հոգեբոյժ Արմէն Կէօնճեան: Հայաստանի տնտեսական վերականգնացման հարցը քննարկած է Հայկական Միացեալ Ֆոնտի պատասխանատուներէն՝ Յարութ Սասունեան: Ասուլիսին վերջին բաժինը յատկացուած է ճարտարապետութեան, զոր ներկայացուցած է Գուրգէն Քասապեան: Խօսք առած է նաեւ հայրենի դերասան՝ Սօս Սարգսեան, որ Հայաստանի համար առաջնակարգ խնդիր համարած է գիւղատնտեսութեան վերականգնումը:

⁂

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ Ալէք Փիլիպոս վարժարանի բարձր դասարաններուն աշակերտները հաւաքուած են «Կարապետեան» սրահ, Ապրիլ 23, նշելու համար Եղեռնի 75-ամեակը: Յայտագրին առանցքը կազմած է նահատակ գրագէտ՝ Տիգրան Չէօկիւրեան: Խօսք առած ու ապա քերթուած մը կարդացած է Մոսկուայէն ժամանած բանաստեղծ Աբրահամ Ալիքեան:

⁂

ԹԵՀՐԱՆԻ «Սուքերեան» սրահին մէջ, Մայիս 3 եւ 4-ին, «Նայիրի» Մշակութային Միութեան Թատերախումբը Միշա Հայրապետեանի ղեկավարութեամբ բեմադրած է Ռ. Պատկանեանի «Զախու»ն:

⁂

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ հայ կեդրոնին մէջ, Ապրիլ 27-ին, Հ. Յ. Դ. «Գարեգին Նժդեհ» Կոմիտէի կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է հանդիպում մը Հայաստանի «Վերածնունդ» կազմակերպութեան երկու ներկայացուցիչներու հետ: Երեկոյթը ղեկավարող Շ. Լուսարարեան ներկայացուցած է նկարիչ Սարգիս Մուրատեանը եւ Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկի դասախօս Գագիկ Պաղտասարեանը: Այս վերջիններուն բովանդակալից ելոյթներէն ետք ստեղծուած է հարց ու պատասխանի աշխոյժ մթնոլորտ մը:

⁂

ՀԵԼԻՈՊՈԼՍՈՅ «Յուսաբեր» ակումբին «Լ. եւ Ս. Գարագաշեան» սրահին մէջ, Մայիս 6-ին, տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադրութեան հարիւրամեակին նուիրուած հանդիսութիւններու շարքին առաջինը, նախագահութեամբ՝ Լեւոն Դելիեանի: Տոքթ. Սուրէն Պայրամեանի բացման խօսքէն յետոյ ներկայացուած են կուսակցութեան պատմութեան ուշագրաւ էջերը, կազմակերպական կառոյցը եւայլն: Գեղարուեստական բաժնին մաս կազմած են ազգային — ազատագրական երգեր եւ արտասանութիւններ:

⁂

ԱԹԷՆՔԻ «Խաթիա» սրահին մէջ, Մայիս 13-ին, նշուած է Հայ Օգնութեան Միութեան Հիմնադրութեան 80-ամեակը՝ կազմակերպութեամբ Յունաստանի Հայ Կարմիր Խաչի շրջ. վարչութեան: Հանդիսութեան բացումը կատարած է Լիզա Աւագեան, ապա խօսք առած են Սեդա Յովակիմեան (յունարէն) եւ առաջնորդ Սահակ Արք. Այվազեան: Հանդիսութեան երկրորդ բաժնին մէջ՝ Միհրան Քիւրտօղլեանի օրուան խօսքէն ետք գործադրըուած գեղարուեստական յայտագրով հանդէս եկած է Համազգայինի «Յակոբ Փափազեան» երգչախումբը՝ Մկրտիչ Գրիգորեանի խմբավարութեամբ:

⁂

ՊՈԼՍՈՅ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան մէջ, Մայիս 6-ին, տեղի ունեցած է զանազան ուսուցիչներու 17 աշակերտներէն բաղկացած երգէոնի, դաշնակի, ջութակի եւ երգի ունկնդրութիւն մը: Աշակերտները ներկայացուցած են Մոցարթի, Հէնտէլի, Շոփէնի ստեղծագործութիւններէն, իսկ մեներգչուհին՝ Անի Ջիլինկիր երգած է Ս. Գարամանուկի ստեղծագործութիւններէն:

⁂

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութեան մէջ, Մայիս 10, տեղի ունեցած է բանաստեղծ Զահրատի նուիրուած գրական երեկոյթ մը: «Մէկ քարով երկու դարուն» գրքին առիթով կազմակերպուած երեկոյթին բացումը կատարած է գրական յանձնախումբէն Փաքալ Թէօրէնլի: Ապա, Ժագլին Էրմէնի հանդիսավարութեամբ յաջորդաբար խօսք առած են Զաբէհ Խրախունի, Ռոպէր Հատտէճեան, Իգնա Սարըասլան: Գեղարուեստական յայտագրին յաջորդած են Զահրատի ու Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեանի խօսքերը:

⁂

ԹԵՀՐԱՆԻ «Նեգարխանէ Շէյխ» սրահին մէջ, Մայիս 13-ին տեղի ունեցած իրանահայ նկարիչ Միքայէլ (Միշա) Շահրազեանի ջրանկար պաստառներու յետմահու ցուցահանդէս — վաճառքին բացումը: 1951-էն 1967 ստեղծուած նըկարները կը ներկայացնեն Իրանի տարբեր շրջաններու բնապատկերները: Ցուցահանդէսը շարունակուած է մինչեւ Մայիս 28:

⁂

ԼՈՆԿ ՊԻՉԻ «Բուէն Մէրի» յածանաւին վրայ, Մայիս 5 — 6, տեղի ունեցած է «Հայ կինը 90-ական Թուականներուն» սեմինէրը՝ կազմակերպութեամբ Հայ Օգնութեան Միութեան Արեւմտեան Ամերիկայի շրջանային վարչութեան կեդրոնական դաստիարակչական յանձնախումբին: Դասախօսութիւններով հանդէս եկած են Հ.Օ.Մ.-ի անդամուհիներ՝ «Տիպար Հ.Օ.Մ.-ուհին», «Արդիւնաւէտ ղեկավարութիւն», «Լեզուի իւրացման բնական ընթացքը եւ ծնողներու դերը հայերէնի զարգացման մէջ» նիւթերով:

⁂

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ Ծերակոյտը Մայիս 9-ի իր նիստին ընթացքին վաւերացուցած է Արցախի զօրակցութեան յայտարարութիւն մը, որ ներկայացուած էր Մարտ 1-ին Արմատական կուսակցութենէն երեք ծերակուտականներու կողմէ: Խորհրդային Միութեան կեդրոնական իշխանութեան ուղղուած կոչով մը Արժանթինի Ծերակոյտը «կը յայտարարէ իր զօրակցութիւնը հայ ժողովուրդի արդար պահանջին՝ Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզը վերամիացնելու Հայաստանի Հանրապետութեան...»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳԱԼԻՔ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒ
ՏԵՍԻԼՔ ՄԸ
Հեղինակ՝ ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ
Փարիզ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ՎԱՆ

ՎԱՆ՝ ՍԱՐՍԱՓԻ ՕՐԵՐՈՒՆ

12. - ՇԱՏԱԽ. - Կոտորածի նախափորձ մը կատարուած էր արդէն Շատախի մէջ, Մարտ ամսուն, եւ դէպքը տեղւոյն վրայ քննելու պաշտօնով դէպի հոն մեկնող 4 Հայորդիները (Իշխանն եւ երեք ընկերները՝ Վահան Խռանեան, Պօղոս / Քոթոթ / եւ Միհրան Տ. Մարգարեան, որոնց կ'ուղեկցէր ոստիկանապետ Վէֆիք՝ 12 հեծեալ ոստիկաններով) վայրագօրէն սպաննուած էին ճամբան: Այնուհետեւ այդ գաւառի Փեսանդաշտը ռազմավայր էր եղած՝ ուր գոյութեան պայքար մղելու հարկադրուեցան խումբ մը քաջեր՝ յոգնախուռն ամբարիշտներու դէմ, բոլորն ալ ծարաւ Քրիստոնեայ Հայութեան արիւնին: Շատախի ինքնապաշտպանութիւնը վարեց Տիգրան Պաղտասարեան, Թուրք բանակին մէջ Կարնոյ ճակտի կըռիւներուն մասնակցող եւ վիրաւորեալ սպայ՝ որ ծննդավայր վերադարձած էր կազդուրուելու: Շատախ ունէր 50 հայաբնակ գիւղ. գլխաւոր կեդրոնն էր 220 տնուոր իր Թաղը (ամբողջովին Հայ) որ հերոսական դիմադրութեան կրկէս կը դառնայ: Իր «Ս. Աստուածածին» վանքը կը հրդեհուի խուժանէն: Պաշտպանուելու յարմարութենէ զուրկ Հայ գիւղօրէից 100 տուն բնակչութեան կը վիճակի փախուստ և սրածութիւն՝ ճանապարհին. ատոնք են Վախրով, Առիգոմ, Աէրուս, Քըրմեճց, Շեղչանց, Առօսկի, Կվերս, Պաշկ, Պապոնց, Բաղչկանց, Շինօ, Շամօ, Երիցու Մզրէները, նաեւ Սարկէթ: Հրդեհ եւ ջարդ Հաշկանց գիւղը: Շատախ ունեցած է 13 քահանայ, աշխարհաւեր պատերազմի օրերուն: 1914-ին, առանցմէ Արմշատ գիւղի ծխատէր

Գէորգ Քահանայ Տէր - Պետրոսեան գերի կը բռնուի տեղացի Քիւրտերու կողմէ՝ իր «մօսին» հրացանով:

Մկրտիչ Քահանայ Տէր - Գալուստեան Եղեռնի օրերուն կը վախճանի սովամահ: Եղբայրն ալ՝

Աւետիս Քահանայ Տէր - Գալուստեան բախտակից Տէր - Մկրտիչի միեւնոյն պայմաններուն տակ:

Մխիթար Քահանայ Տէր - Մխիթարեան 1915-ին կը վախճանի, համաճարակի զոհ երթալով:

Երեմիա Քահանայ Յովհաննէսեան.- Ծն. 1877-ին Սեւտիկին (Շատախ), աշխարհականութեամբ՝ գրագիր, 1906-ին ձեռնադրուած Լիմի Ս. Գէորգ Եկեղեցին՝ Սահակ Եպիսկոպոս Բագրեւանդեանէ: Քահանայագործած նախ Ս. Յարութիւն Եկեղեցին, յետոյ Վան, Շատախ եւ Նախիջեւան:

Վերջին Աղէտին, իր մասնակցութիւնը կը բերէ Վանի ինքնապաշտպանութեան, նաեւ նահանջի միջոցին տեղի ունեցող կռիւներուն: Հիմա կը գտնուի Միջագետք (Պասրա):

Դարձեալ, Շատախու շրջանէն, վերապրող երէցներ են Ղուկաս եւ Սահակ Քահանաները որոնք կը գտնուին այժմ իրենց տարագրութեան վերջին կայանը՝ Պաքուպա: Մնացեալ 6 քահանաները՝ վերապրող ի Կովկաս:

13.- ՄՈԿՍ. - Աղէտի նմանօրինակ յաջորդականութիւններ այս գաւառին մէջ ալ (Մոկաց Աշխարհ եւ Մարմանք): Իր բազմաչարչար երէցներէն յիշենք

Մարտիրոս Քահանայ, որ ժողովրդեան հետ երկարատեւ դաղթի ենթարկուելով՝ ժամանած է տարագրութեան վերջին կայանը՝ Պաքուպա եւ հոն վախճանած: Իսկ

Թովմաս Քահանայ բախտակից Տ. Յովհաննէսի, զոր կենսագրած ենք ստորեւ.

Յովհաննէս Քահանայ Յովհաննէսեան.- Ծն. 1886 Յուլիս 10-ին Վան, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1909 Դեկտեմբեր 19-ին ձեռնադրուած ի Լիմ՝ Յովսէփ Արք. Ուչաունիէ, Մարմանք գաւառի «Ապարանից Ս. Խաչ» վանուց (*) 11 գիւղերը հովուելու, մինչեւ Եղեռնի Թուականը:

Վանայ նահանջին առեն՝ ինքն ալ կ'ենթարկուի սոսկալի տառապանքներու: Տեսնուած է որ յաճախ երեխաներ չալ - կած՝ ժամերով քալէ: Բանիցս Վանէն Կովկաս եւ Կովկասէն Պարսկաստան անցած է, ուր քանի մը տարի մնալէ վերջ՝ դարձած է նորէն հայրենիք եւ հոնկէ գրնդակներու տարափի մը տակ հազիւ յաջողած փախչիլ Պարսկաստանի ճամբով Պաղտատ Պաքուպա՝ ուր կը գտնուի այժմ (Հայկական Դ. «Սէքըր»):

14. - ԱՂԲԱԿ. - Սահմանակից Պարսկաստանի՝ ուր շատեր փախած են Աղէտի օրերուն: Գաւառագլուխն է Պաշ Գալէ, Վանէն 18 ժամու հեռու: Ունի «Ս. Բարթողիմէոս» հոյակապ մենաստանն ու տաճարը՝ զոր պայծառացուցած է երբեմնի վանահայր Եղիազար Վարդապետ եւ որ բազմիցս եղած է աւարառութեանց ենթակայ:

(*) Նշանաւոր մենաստան՝ համանուն հայաբնակ գիւղէն քառորդ ժամ հեռու, ուր թաղուած է Մոկաց հրաշագործ Դաւիթ Եպիսկոպոս: Քիւրտ Օսման Աղա ատենօք աւարի տուած է «Ս. Խաչ»ի յոյժ թանկարժէք հնութիւնները:

(Շար. 33)

(Շար. Ա. էջէն)

թիւնները զորս կը վայելեն, որոնց կարգին ամէնէն անսպասելին՝ Ղրիմի Հայերու Մշակութային Միութիւնը... :

«Լուրջ բան մը ուզեցինք ընել» կ'ըսէ Սարեան, «բերել տալ, օրինակ, եկեղեցական երգչախումբ մը, որ խսկապէս եկեղեցական ըլլայ: Այսպէս է որ Էջմիածնայ Ս. Գայեանէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը հրաւիրեցինք եւ նման ուրիշ խումբեր, ժողովրդական կամ աւանդական երաժշտութեան, որոնք երբեք դուրս ելած չեն Հայաստանէն» :

Ապա, Արամ Քերովբեան բաւական լայն գաղափար մը կուտայ հայկական երաժշտութեան, նաեւ եկեղեցական – մասին, պարզելով անոր նկարագիրը, յեղաշրջումը եւ տեղ մըն ալ հրաշալի «լաֆսիւս» մը կը պատահի, երբ կը գրուի «...օրինակ Սիփան Կոմիտաս, հայ Պարթուքը...» (Փոխանակ, անշուշտ, Կոմիտասի) :

Ամէն պարագայի մէջ, խիստ շահեկան երկու էջերով յաջող ներկայացումն է այս ձեռնարկներուն :

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» — ՄԱՅԻՍ 15 / 29)

«ՄԽԻԹԱՐ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ»
ԴՊՐՈՑ — ՀԱՄԱԼԻՐ

Հայաստանի կառավարութիւնը հիմը դրած է «Մխիթար Սեբաստացի» գիտա – արտադրական հանրակրթական փորձառական դպրոց – համալիրի մը :

Ուսումնական հաստատութեան ստեղծման նպատակներն են ազգային դպրոցի հարուստ աւանդութիւններու վերածընունդը եւ հանրակրթական նոր յղացքներու արմատաւորումը :

Նախարարաց Խորհուրդի որոշումին համաձայն 1990 – 1993 թուականներուն նախատեսուած է կառուցանել քանի մը շէնքեր ըստ հայ եւ պուլկար ճարտարապետներու նախագիծերուն : Նախատեսուած է նաեւ դեռատիներու համար շինել «Արամ Մանուկեան» 240 տեղնոց մարզական — կազդուրիչ ճամբար :

***

ՊՈՍԹԸՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երեւանի Քաղաքային Խորհուրդին հրաւէրով Հայաստան այցելած է Պոսթընի քաղաքապետ՝ Ռէյմընտ Ֆլին : Երեւանի մէջ ունեցած հանդիպումներէն զատ, քաղաքապետը այցելած է նաեւ աւերեալ Սպիտակը : Ան վստահութիւն յայտնած է որ իր այցը կը ծառայէ Պոսթընի ու Երեւանի կապերու ամրապնդման :

***

ԷՍՏՈՆԱՀԱՅՈՑ
«ՎԱՀԱԳՆ» ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆԸ

Էստոնիոյ մէջ ծնունդ առած է հայկական նոր պարբերական մը, որուն նպատակն է վառ պահել հայկական ոգին այդ գաղթավայրին մէջ եւ նպաստել հայ — էստոնական բարեկամական կապերու զարգացումին : 1986 Ապրիլ 26—ին Տալինի մէջ ստեղծուած Հայկական Մշակութային Ընկերութեան «Վահագն» պարբերականի առաջին թիւը բովանդակութեամբ հարուստ ու բազմազան է : Հայ մշակոյթի խնդիրներուն վերաբերող նիւթերը ռուսերէն ներկայացուած են, որպէսզի ընթերցողներու աւելի լայն շրջանակներ ծանօթանան անոնց :

***

ԼԵՀԵՐՈՒ
ԲԱԶՄԱԲՈՒԺԱՐԱՆԸ

Լեհական «Բօօպուտ» շինարարական ընկերութիւնը Լենինականի մէջ աւարտած է հանրակացարանի եւ ճաշարանի մը կառուցումը եւ արդէն ձեռնարկած է բազմաբուժարանի շինութեան : Համալիրը, որ մէկուկէս հեկտար տարածութիւն կը գրաւէ, շահագործման կը յանձնուի տարեվերջին :

Լեհաստանի մէջ համազգային հանգանակութեամբ հաւաքուած միջոցներով կառուցանուող բազմաբուժարանը կ'ունենայ կանանց հիւանդութիւններու, ատամնաբուժութեան, մանկաբուժութեան, ֆիզիոթէրափիի բաժիններ :

Այրի Տիկին Ժիւլիէթ Սերապեան եւ զաւակները,

Պ. Գալուստ Մանուկեան եւ զաւակները,

ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԱՒԵՏԻՍ ՍԵՐԱՊԵԱՆ–Ի

մահը որ պատահեցաւ 78 տարեկանին :

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Իսի–լէ–Մուլինոյի Ս. Մարիամ – Աստուածածին եկեղեցին, Մայիս 26–ին :

***

Այս տխուր առթիւ Այրի Տիկին Ժիւլիէթ Սերապեան եւ զաւակները հետեւեալ նուէրները ըրած են. – 1000–ական Ֆր. «Յառաջ»ին, Կապոյտ Խաչին եւ Մխիթարեան Միաբանութեան եւ 2000 Ֆր. Հայ Կաթողիկէ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ ի նպաստ Լիբանանի աղէտեալներուն :

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Մաքրուհի Ղազարոսեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իր տալոջ՝ Նուարդ Պասմաճեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ :

ROCHER Optique

73, RUE DU ROCHER
75008 PARIS

Mme L. KHEMTEMOURIAN - MARIE

A L'OCCASION
DU 1er ANNIVERSAIRE
DE L'OUVERTURE

Conditions particulières aux lecteurs de «Haratch»

Grand choix
de lunettes de vue,
de soleil, jumelles etc...

Fermé Dimanche et Lundi matin

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Զ.

Գ Ո Ւ Ր Գ Է Ն Մ Ա Հ Ա Ր Ի – ի

«ԾԱՂԿԱԾ ՓՇԱԼԱՐԵՐ»ՈՒՆ

ֆրանսերէն հրատարկութեան առթիւ

Խօսք կ'առնեն՝

ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ	ԻՌԷՆ ՍՈՔՈԼՈՎՈՐՍՔԻ
ՓԻԷՌ ՏԷՐ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ	ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

Կիրակի, Յունիս 10, ժամը 17–ին

Հ.Բ.Ը.Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e — M° COURCELLES

● Մուտքը ազատ է ●

SAISON 89/90 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

VENDREDI 8 JUIN A 20 HEURES 30

Soirée MAURICE RAVEL
avec
DEVY ERLIH — ANNIE JODRY
AIDA MOURADIAN — ELENA VASILIEVA
SETA TANYEL
ANI et RAFFI PETROSSIAN

Prix des places : 150 — 120 — 80 Frs. Etudiants : 50 Frs.
Libeller les chèques à l'ordre de l'*Association QUATRA.*
3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի, Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պ. Պարգեւ Մէրկէնի եւ զաւակներուն, Այրի Տիկին Աորինէ Խերոյեանի, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Խերոյեանի, իրենց կնոջ, մօր, աղջկան, քրոջ՝ Ֆլորանս Մէրկէնի մահուան առթիւ :

Խորին ցաւակցութիւններ նաեւ Այրի Տիկին Մարգրիտ Մխաքեանի իր մօր Այրի Տիկին Զարդար Պօյաճեանի մահուան առթիւ :

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլի Աստղիկ մասնաճիւղը Թէյասեղան մը կը կազմակերպէ

Կիրակի, Յունիս 10, ժամը 15·30–ին
Salle Leo Lagrange — Rue Jean Jaurès
Arnouville

Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերուհիները եւ բարեկամները հաճելի ժամեր անցընելու :

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յունիս 3–ին, Հոգեգալստեան տօնին առթիւ, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ Եպիսկոպոսական պատարագ :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի :

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Յունիս 3, Հոգեգալստեան տօնին առիթով պատարագ կը մատուցուի :

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8·30–ին :
Պատարագը ժամը՝ 10–ին :
Պատարագը կը մատուցանէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կ'օրհնուի մատաղը կը բաժնուի հաւատացեալ ժողովրդեան :

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Թաղիս ննջեցեալոց հոգիներուն ի հանգիստ : Երգեցողութիւնները կը կատարուին Ստեփան Սարկաւագ Պօղոսեանի ղեկավարութեամբ :

RECHERCHE

Employée de maison, 35 - 40 ans, parlant couramment français et arménien (occidental) pour aider travaux de ménage chez handicapée physique.

Téléphoner : 48 - 34 - 77 - 78.

ԹԱՏՐՈՆ / THEATRE

ԺԻՐԱՅՐ ՋՕԼԱՔԵԱՆ
կը ներկայացնէ
Մ Ե Ն Ա Խ Ա Ղ

«ՄԱՆՏՐԱ Գ.»

Գրիգոր ՊԸԼՏԵԱՆԷ

JIRAïR JOLAKIAN
interprète
« M A N T R A I I I »
de *Krikor BELEDIAN*
les 9, 10, 11 Juin à 20 h 30
UGAB - Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Billets : 80 Frs. vendus sur place, avant le début du spectacle.
Renseignements - réservations :
.43 - 70 - 62 - 95

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆԵԽՕ – ՔԱՇԱՆԻ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ելոյթ կ'ունենան Վարժարանի աշակերտները երգով, արտասանութեամբ եւ դերակատարութեամբ :

Մասնակցութեամբ՝
Տ Ա Ր Օ Ն երգ – պարի համոյթին

Կիրակի, Յունիս 10, ժամը 14·45–ին

THEATRE VICTOR HUGO
14, avenue Victor Hugo, BAGNEUX
Transport: Autobus 188 - Pte d'Orléans
Arrêt: Jean Marin - Naudin

Տոմսերու համար դիմել՝
Հեռ. – 46· 63· 77· 70
46· 65· 86· 42

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 2

SAMEDI
2 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.287

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNEE — No 17.287

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՈՃՐԱԳՈՐԾ ՍԱԴՐԱՆՔԸ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհրդի ընտրութիւնների առաջին փուլը պարզորոշ կերպով ցոյց տուեց, որ Հայաստանը կարող է դառնալ Խորհ. Միութեան չորրորդ Հանրապետութիւնը, որտեղ կարող է տեղծուել ինքնուրոյն քաղաքականութիւն վարող ազգային իշխանութիւն: Դրանով փաստօրէն մեր ժողովրդի առջեւ բացւում է եօթանասունամեայ դաղութային լծի թօթափման եւ անկախ զարգացման չօշափելի ուղին, որ, հասկանալի է, ամենեւին չի մտնում Կայսրութեան ու նրա տեղական կամակատարների հաշիւներին մէջ:

Երկու տարի շարունակ, փորձելով վարկաբեկել մեր արդարացի սահմանադրական շարժումը, բռնութիւնների, ձերբակալութիւնների միջոցով ջլատել նրա ուժերը, կենտրոնին եւ նրա դրածոներին, այնուամենայնիւ, չյաջողուեց կասեցնել այն բնական գործընթացը, որ սպառում է իր տրամաբանական վախճանին՝ ազգային խորհրդարանի ձեւաւորմանը: Դրանով է բացատրւում այն հետանդագին տենդը, որ Հայաստանում ու Արցախում կայացած ընտրութիւններից յետոյ համակել է կենտրոնական ու տեղական իշխանութիւններին: Վերջին օրերս տեղի ունեցած ողբերգական իրադարձութիւնները ցոյց են տալիս, որ ընտրութիւնների յառաջիկայ փուլերում դրութիւնը փրկելու համար նրանք պատրաստ են ցանկացած նողկալի քայլի, անգամ արիւնահեղութեան, որի պերճախօս վկայութիւնն է դէպքերի հետեւեալ տրամաբանական շղթան:

Մայիսի 22–23–ին Հայաստանի բոլոր ղեկավարները՝ Վ. Մովսիսեանը, Հ. Ոսկանեանը եւ Վ. Մարգարեանցը, կանչըւում են Մոսկուա:

Մայիս 23–ի երեկոյեան Ստեփանակերտում, չպարզուած հանգամանքներում սպաննւում է 17ամեայ մի հայ պատանի:

Մայիսի 24–ի առաւօտեան Բաքուից Ստեփանակերտ ժամանած մի յանձնաժողով անօրինական ստուգումներ է կատարում քաղաքի բնակչութեան, առիթ տալով բնակիչների զայրոյթին եւ ներքին զօրքերի ստորաբաժանումների ու քաղաքացիների բախմանը:

Նոյն օրը երեկոյեան եւ յաջորդ օրուայ լոյս գիշերը ներքին զօրքերի ստորաբաժանումները զրահամեքենաներով եւ աւտոմատային հրաձգութեամբ լայնածաւալ ահաբեկչական գործողութիւն են ձեռնարկում Ստեփանակերտի փողոցներում, որի հետեւանքով զոհւում է մէկ եւ վիրաւորւում 9 մարդ: Պատասխան կրակից սպաննւում է նաեւ մէկ եւ վիրաւորւում 4 զինուոր:

Մայիսի 25–ին Երեւանի Ազատութեան հրապարակում տեղի ունեցած միտինգում խստօրէն դատապարտւում է զօրքերի սանձազերծած վայրագութիւնը Ստեփանակերտում եւ կոչ է արւում, հաւատարիմ մնալով քաղաքական պայքարի մեթոդներին, պատրաստ լինել դիմագրաւելու բռնութեան յետագայ փորձերը:

Մայիսի 26–ին Երեւան են ժամանում միութենական իրաւապահ մարմինների մի շարք բարձրաստիճան պաշտօնեաներ՝ խորհ. ներքին գործերի մինիստրի տեղակալ Շիլովը, ներքին զօրքերի հրամանատար Շատալինը, պետանվտանգութեան կոմիտէից՝ Լուկինը եւ ուրիշներ:

Մոսկուայից ժամանած պաշտօնեաների եւ Հայաստանի ղեկավարութեան հետ նոյն օրը կայացած մեր հանդիպումներից պարզւում է, որ նրանք իբր ահազանգ են ստացել, թէ Մայիսի 27–28–ին Երեւանում տեղի են ունենալու զանգուածային անկարգութիւններ, մասնաւորապէս փորձ է արուելու տապալել Լենինի արձանը, կազմակերպել անկախութեան օրուան նուիրուած աշխարհազօրային շքերթ, գրաւել կառավարական շէնքերը եւ այլն:

Մայիսի 26–ի երեկոյեան կենտրոնական ռադիօն եւ «Ժամանակ» հեռուստատեսային ծրագիրը տարածում են սադրիչ հաղորդագրութիւններ, թէ նախորդ օրուայ միտինգում հնչել են հակասահմանադրական գործողութիւնների դիմելու կոչեր, որոնց հետեւանքով Հայաստանում սպասւում են լուրջ իրադարձութիւններ:

Փորձից գիտենալով նման հաղորդագրութիւնների սադրիչ նպատակը, Հայոց Համազգային Շարժման վարչութիւնը անմիջապէս իր բողոքն է յայտնում Մոսկուայից ժամանած պաշտօնական անձնաւորութիւններին եւ ահազանգում օտար լրատուական գործակալութիւններին՝ Հայաստանում ծրագրուող պատժիչ գործողութիւնների հնարաւորութեան մասին:

Մայիսի 27–ի առաւօտեան Երեւանի երկաթուղային կայարանում լուրջ բախում է տեղի ունենում երկաթուղու զինուորական պահակախմբի եւ մի անյայտ զինուած ջոկատի միջեւ, որի հետեւանքով զոհւում են վեց քաղաքացի եւ վիրաւորւում տաս զինուոր: Կայարանն անմիջապէս շրջապատւում է զրահապատ մեքենաներով եւ ներքին զօրքերի հոծ շղթայով: Հայոց Համազգային Շարժման, միւս հասարակական – քաղաքական կազմակերպութիւնների ակտիւիստների միջամտութեան եւ քաղաքացիներ զգօնութեան շնորհիւ միջադէպը յաջողւում է տեղայնացնել եւ զսպել կրքերը:

Կայարանամերձ հրապարակից հեռանալուց յետոյ զինուորականները, ստեղծելով լարուածութեան նոր օջախ, շրջապատում են Էրեբունի թաղամասի հիւանդանոցի դիահերձարանը, ուր տեղափոխուել էին զոհուածների մարմինները:

Զօրքերի համալրումը խոչընդոտելու նպատակով զինուած երիտասարդների մի խումբ փորձում է փակել Նուպարաշէն (Սովետաշէն) – Երեւան խճուղին: Զրահապատ մեքենաները, խախտելով զինուորական հրամանատարութեան եւ հասարակայնութեան ներկայացուցիչների պայմանաւորուածութիւնը, ճեղքում են շրջափակումը եւ, թափանցելով Էրեբունի թաղամասը, անկանոն կրակ են բացում բնակելի շէնքերի վրայ, որի հետեւանքով զոհւում է 17 եւ վիրաւորւում շուրջ 40 քաղաքացի: Բախման ընթացքում զոհւում է նաեւ 1 սպայ: Հայոց Համազգային Շարժման ղեկավարների, գեներալ Սուրկովի եւ աշխարհազօրի մի շարք հրամանատարների ներդրած ահռելի ջանքերի գնով յաջողւում է դադարեցնել փոխհրաձգութիւնը եւ խուսափել աւելի մեծ արիւնահեղութիւնից:

Էրեբունի թաղամասում տեղի ունեցող արիւնալի միջադէպի ընթացքում եւ դրանից յետոյ էլ երկու զրահապատ մեքենայ ակնյայտօրէն սադրիչ նպատակով սուրում են Երեւանի կենտրոնական փողոցներում՝ հաւանաբար պատրուակ փնտրելով ընդարձակելու միջադէպի սահմանները:

Նոյն օրը երկու հսկայական զինուորական աւտոշարասիւն Կարմիրից եւ Իջեւանից շարժւում են դէպի Երեւան եւ Հոկտեմբերեան: Բնակչութեան մէջ նոր դրգռութիւն չյառաջացնելու նպատակով Հայոց Համազգային Շարժման ներկայացուցիչների եւ գեներալ Շատալինի միջեւ կայացած պայմանաւորուածութեամբ, աւտոշարասիւները դադար են առնում Երեւանի մատոյցներում, Սեւանի խճուղու վրայ:

Մայիսի 28–ի վաղ առաւօտեան զինուորականների կամ Խորհ. բանակի համազգեստ հագած անյայտ մարդկանց կողմից գնդակոծւում է Հայոց Համազգային Շարժման շէնքը եւ սպաննւում պետաշէնցի մի երիտասարդ, որը գիշերում էր շէնքի առջեւ կանգնած մարդատար աւտոմեքենաներից մէկում:

Մայիսի 28–ի՝ լոյս 29–ի ողջ գիշերը ռազմական զինավարժութեան պատրուակով դրդրիչ հրաձգութիւն է տեղի ունենում Քանաքեռի զինուորական կայազօրում, որը կրկնւում է նաեւ յաջորդ գիշերը:

Դէպքերի նմանօրինակ զարգացումն ակնյայտօրէն ցոյց է տալիս, որ մենք գործ ունենք արհեստականօրէն ստեղծուած աժիոտաժի (*) եւ բծախնդիր կերպով ծրագրուած սադրիչ գործողութեան հետ, որ հետապնդում է միանգամայն անթաքոյց եւ նենգ նպատակ, այն է՝ թափելով անմեղ մարդկանց արիւնը, Շարժման դէմ տրամադրել մեր ժողովրդին եւ դրանով վիժեցնել դեմոկրատական ուժերի յաղթանակը Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի ընտրութիւններում:

Այսպիսով, զուտ քաղաքական նպատակով, սոյն թուականի Մայիսի 23–28–ին, կենտրոնական եւ տեղական իշխանութիւնների որոշ շրջանակների յանցաւոր համագործակցութեամբ, հայ ժողովրդի դէմ կատարուել է հրէշաւոր ոճրագործութիւն, որին նախնական տուեալներով զոհ է դնացել 26 եւ վիրաւորուել շուրջ 60 մարդ:

Յանուն արդարութեան՝ բոլոր ոճրագործները պէտք է նստեն մեղադրեալի աթոռին: Սակայն դրանով չէ, որ պէտք է իմաստաւորուի անմեղ զոհերի թափուած արիւնը: Այդ արիւնը կ'իմաստաւորուի միայն այն ժամանակ, երբ մեր ժողովուրդը մի բռունցք դարձած՝ կը վիժեցնի կայսերապաշտ ուժերի քաղաքական ծրագրերը եւ ազգային իշխանութեան հաստատմամբ կը դնի մեր անկախ պետականութեան հիմքերը:

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄԻՏԷ

ՀԱՅՈՑ
ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՄԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Մայիսի 30

(*) «Զանազան սպեկուլացիաների հետ կապուած յուզում» կ'ըսէ Երեւանի արդի հայերէնի բացատրական բառարանը:

«24 ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐ»

Ուրբաթ առաւօտ, մասնաւոր նորութիւն մը չկար Երեւանէն, եթէ ոչ հաստատումը, որ այլեւս «ահաբեկիչ» ենք...:

Այսպէս, կեդրոնական մամուլը միայն ու միայն «24 հայ ահաբեկիչներ»ու մահուան մասին կը խօսի, երբ այդ զոհերուն մէջ կան կիներ եւ մանուկներ: Դատապարտումը ընդհանուր է, հակառակ անոր որ քննութիւնն իսկ եզրակացութեան չէ յանգած: Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդը Հինգշաբթի, Մայիս 31–ի իր նիստին այս հարցով ալ զբաղած է :Բազմաթիւ ելոյթներ եղած են, նաեւ էյցին, որ բաւական մեղմ եղած է: Զորս զինուորականներ լուռած են որպէս վկայ, միայն երկուքը դատապարտած են, միւս երկուքը չեն կրցած յստակ պատկերացումը տալ կայարանի միջադէպին: Առաջարկուած է «որոշում» քուէարկել, այսինքն՝ դատապարտումի բանաձեւ, բայց ի վերջոյ որոշուած է ... որոշում չտալ:

Ինչ կը վերաբերի Տում – Տում գնդակներուն, զինուորական իշխանութիւնները յայտարարած են թէ անոնք ՍԽԱԼՄԱՄԲ (sic) գտնուեր են միւս գնդակներուն մէջ...:

Նախապէս Ղարաբաղ գտնուող եւ Բաքու անցած զինուորականներ դիմում ըրած են Մոսկուայի որ անմիջականօրէն խիստ միջոցներ ձեռք առնէ Հայերուն նկատմամբ, որովհետեւ Ղարաբաղ սարսափ կը տիրէ...:

«Իւմանիթէ», Ուրբաթ օր, Յունիս 1-ին նկար մը հրատարակած է Երեւանի զոհերուն թաղումը ներկայացնող եւ կը գրէ տակը.– «200 հազար գնահատուած բազմութիւն մը, հանդարտօրէն հետեւեցաւ 22 Հայ ազգայնական զինուորեալներու, սպաննուած Մայիս 27–ին խորհրդային զօրքերու վրայ յարձակման առեն, յուղարկաւորական թափօրին»:

Ուրեմն, պարզ է, 22 զոհերն ալ (որոնց միայն Վեցը կայարանը բախում ունեցած էր խորհրդային զօրքին հետ) ՅԱՐՁԱԿՈՂՆԵՐՈՒ վերածուած են ներառեալ անչուշտ կիներն ու երախաները...:

«Լիպերասիոն» նոյն նկարը հրատարակած էր, բայց՝ խորհրդային զօրքի վրայ «յարձակումը» վերածած էր «ճակատում»ի:

Գաղտնիք չէ, որ ոչ ոք կը հետաքրքըրենք, բայց եւ այնպէս կարելի չէ դառն զայրոյթ մը չունենալ ի տես այսքան չարամիտ խեղաթիւրումներու Մոսկուայէն ... Արեւմուտք:

***

ՓԱՐԻԶԻ ՅՈՅՑԸ

Երեք կուսակցութիւններու հրաւէրը քանի մը հարիւր հոգի համախմբած էր Մայիս 31–ի երեկոյեան, Փարիզի խորհրդային դեսպանատան առջեւ: Աւելորդ է ըսել, թէ մեթրոյի ուղեւորներուն զարծաղուլը բոլորովին ժխտական ազդեցութիւն գործած էր: Ըստ սովորութեան, ցուցարար բազմութեան ու ամբողջ Փարիզի հայութեան բողոքը յայտնելու համար խորհրդային զօրքին կողմէ կատարուած վերջին սպանութիւններուն, երեք կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներէն բաղկացած պատուիրակութիւն մը յուշագիր մը յանձնեց. պատուիրակութիւնը ընդունուեցաւ դեսպանատան մէկ Գ. քարտուղարին կողմէ: Պատուիրակութեան ընկերացան նաեւ Զ. Բալայեան ու Կ. Քէչեայեան որ կը ներկայացնէր «Solidarité des élus arméniens de France».

Զ. Բալայեան ապա խօսք առաւ, դիմելով ներկաներուն ու շեշտեց դժուարին ու ցաւալի ներկայ կացութեան մէջ տոկալու անհրաժեշտութիւնը: Մինչեւ ինը միլիոն գնահատելով համայն Հայութեան թիւը, այդ ամբողջութիւնը կրկին նմանցուց թռչունի մը որուն թեւերէն մէկը Հայաստանն է, միւսը Սփիւռքը, իսկ սիրտը՝ Արցախը, որմէ այսօր արիւն կը կաթի: Իր խօսքերուն աւարտին, ան կ'երեւի խմբուած զանգուածը բաւական տարբեր լարերու վրայ նկատելով Հայաստանի իրեն ծանօթ ցուցարարներու հոծ բազմութենէն, տպաւորիչ յայտարարութիւն մը կատարելու ակներեւ ջանքով մը ըսաւ թէ յանձնուած յուշագրին մէկ պատճէնը ինք անձամբ պիտի յանձնէ Կորբաչովին: Այս ապահովութիւնը ստանալէ ետք ցուցարարները արագ հանդարտութեամբ ցրուեցան ցոյցի վայրէն:

Խօսք առին նաեւ Արթօ Համբարձումեան եւ Յակոբ Պալեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷԼՅԻՆ բացէ ի բաց առաջարկէց կարգաց Կորբաչովի պահանջելով որ Ռուսաստան իր ինքնիշխանութեան հասնի հարիւր օրէն: Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, Ռուսաստանի Նորընտիր Նախագահը գծեց արդէն «Ինքնավար Ռուսաստանի» մը ծրագիրը՝ «ուղղակի դաշինքներ 14 Հանրապետութիւններուն հետ (տնտեսական, մշակութային, առեւտրական, ազգային, գիտական մարզերու մէջ), ռուսական

(Շար.ը Դ. էջ)

ՈՒԺԵՂ ԾԱՅՐԱՄԱՍԵՐ՝ ՈՒԺԵՂ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հայաստանի վերջին երկու տարուան դէպքերը, անակնկալօրէն, մեր տխուր յիշատակներու աշխարհէն իրական կեանք փոխադրեցին «գաղթական» պիտակուած զանգուած մը. կը կարծէինք թէ սեւ օրերու ներկայութիւն էր գաղթականը, որուն բնակութեան միակ վայրը պատմութեան գիրքերն էին: Սակայն այդպէս չեղաւ. Ի. դարու աւարտին եւս յայտնուեցան անոնք, դէպի Հայաստան դիմող ճամբաներու վրայ, իրենց հետ բերելով հալածուածի, տառապածի ցաւն ու դառնութիւնները, ինչպէս նաեւ բարդ հարցերու դժուարին լուծումները: Լուծումներ, որոնք մեծ մասով անգտանելի կը մնան մինչեւ այսօր:

«Երեկոյեան Երեւան»ի Մայիս 11-ի թիւին «Հրատապ հարցադրումներ»ու սիւնակին մէջ վերի խորագիրով յօդուած մը հրատարակած է տնտեսագէտ՝ Ն. Մանասէրեան, ուր կ՚անդրադառնայ այս տաղնապալի խնդիրին:

Ան կը գրէ թէ 1990 Մարտ 1-ի կացութեամբ, Ազրպէջանէն աւելի քան 300.000 հայ գաղթական հասած են, որոնց 160 հազարէն աւելին տեղաւորուած են Երեւան ու Արարատեան տնտեսական գօտիին մեծ ու փոքր միւս բնակավայրերը, ինչպէս՝ Արովեանի, Արարատի, Հոկտեմբերեանի, Արտաշատի եւ Էջմիածնի շրջաններուն մէջ: Գօտիներ, որոնք արդէն գործազրկութեան լուրջ հարց ունին: Պետական Կոմիտէի տուեալները կ՚ըսեն օրինակ թէ 1989-ին Արարատի մէջ կար 107 հազար «ազատ» աշխատող, այսինքն՝ գործազուրկ, որոնց գումարը 180 հազարի հասաւ գաղթականներու հոսքով:

Տնտեսական – աշխատանքի միջոցները այնքան ատեն որ կը շարունակուին կեդրոնացնել քաղաքներու կեդրոնները, չի լուծուիր նաեւ լեռնային շրջանները զարգացնելու եւ բնակեցնելու հարցը: Ընդհակառակն, ինչպէս կ՚ըսէ Ն. Մանասէրեան, «կը շարունակուի այդ շրջաններից բնակչութեան արտահոսքը, էլ աւելի կը մեծանայ այն տնտեսական բացը որ վաղուց արդէն գոյացել է այդ շրջանների եւ հարեւան թուրքաբնակ շրջանների միջեւ»:

Այս կացութեան մէջ, անշուշտ, առնուելիք առաջին քայլը պիտի ըլլայ տնտեսական օղակներ փոխադրել ծայրամասերը, որպէսզի պատճառ ըլլայ բնակութիւն հաստատելու, որպէսզի կարելի ըլլայ կանխել արտահոսքը ու պարպուած լեռնային գիւղերու հեռանկարը:

Կացութեան վերլուծումին մէջ շատ արդարացի կերպով հարց կուտայ յօդուածագիրը. «մինչեւ ե՞րբ փախստականների զանգուածները, ծագումով Արցախցիներ, պէտք է ,նակեցուեն, ասենք, Երեւանում եւ Արարատեան դաշտում, որոնք արդէն վաղուց գերբնակեցուած են: Եւ ինչո՞ւ լեռնային շրջանների եւ Արցախի բնակեցման հարցը չի՛ դրւում եւ չի՛ լուծւում պետական մակարդակով, այլ հնչում է միայն Ազատութեան հրապարակում»:

Լեռնային շրջանները բնակութեան համակրելի վայրերու վերածելու համար Ն. Մանասէրեան կ՚առաջարկէ «բացառել հանրապետութեան Արարատեան տնտեսական գօտում եւ նրա մատոյցներում որեւէ նոր քաղաքի, քաղաքատիպ աւանի, կամ արդիւնաբերական կեդրոնի տեղադրումը: ... Երկրորդ, փոխադրելով քաղաքագոյացման շեշտը դէպի ծայրամասային լեռնային շրջաններ, պէտք է գործը տանել իւրաքանչիւր շրջանում առնուազն մէկ փոքր քաղաքի զարգացման ուղղութեամբ»:

Երբ «գաղթական» կ՚ըսենք, գրեթէ միշտ նկատի ունինք Ազրպէջանէն խուժուած զանգուածը. այսօր այդ հոսքը շարունակուելու հաւանականութիւն գրեթէ չունի, քանի որ Հայ չէ մնացած այդ հանրապետութեան մէջ. սակայն յիշեալ յօդուածին մէջ կայ տող մը որ կը հրահանգէ վերամշակել գաղթականութեան վերաբերող այս տեսադաշտը. Մանասէրեան կը գրէ. – «...Նկատի առնելով նաեւ փախստականների հնարաւոր նորանոր ալիքների հաւանականութիւնը...». ատիկա կը նշանակէ թէ Հայաստան կը հասնին նաեւ ներքին Սփիւռքի զանազան շրջաններէն Հայեր ալ:

Այս իրավիճակին մէջ, ինչպէս առածը կ՚ըսէ «չկայ չարիք որ չծնի բարիք», պէտք է չկորսնցնել կարելի սրբագրութիւններու առիթը. լեռնային գիւղերու դատարկումի խնդիրը նոր չէ Հայաստանի մէջ. վերջը մտահանշող ու դարմանի որոշ ճանապարհներ ցոյց տուող յօդուածներ, նամակներ հրատարակուեցան մամուլին մէջ: Գաղթականներու ներկայի հոսքը, լաւ կազմակերպչականութեան մը շնորհիւ կրնայ արմատական լուծում բերել հարցին, կամ գոնէ սկիզբը դնել ճիշդ ծրագրի մը: Եթէ զանազան խնդիրներով խճողուած առօրեան պատճառ ըլլայ վայրկեանի անհեռատես լուծումներու եւ չմշակուի անհրաժեշտ ճիշդ ծրագիրը, Հայաստան պիտի վերածուի քաղաքաբնակներու հայրենիքի մը, որոնք դատարկուած գիւղերու դժբախտ ամայութեամբ շրջապատուած, անդադար միայն կ՚երազեն կորսուած իրենց հողերուն մասին:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՃՈՒԽԵՅԱՐԴԱՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

– Ե. –

ԴՐԱԿԱՆ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ — ՍՓԻՒՌՔ

1.– Հայաստանի օգնութեան համահայկական բնոյթը կը փաստէ զոհաբերութեան եւ հայրենասիրութեան զօրաւոր զգացումներու գոյութիւնը, հակառակ սկեպտիկներու մարգարէութեանց՝ որոնք խաչը քաշեր էին Սփիւռքի վրայէն...:

2.– Հայ Դատի աշխատանքներուն մէջ, եւրոպական Խորհրդարանի եւ Միջազգային Մնայուն Ատեանի մօտ մեր արձանագրած յաջողութիւնները:

3.– Էջմիածնի եւ Անթիլիասի Կաթողիկոսներու հանդիպումն ու մերձեցումը:

4. – Armenian Assembly-ի, Զօրեան Հիմնարկի եւ Հայ Դատի գրասենեակներու յաջողութիւնները՝ միջազգային զանազան ժողովներու մէջ՝ Հայութեան շահերու պաշտպանութեան մէջ:

5.– Սփիւռքի մէջ նկարիչներու եւ երաժիշտներու առատութիւնը: Ֆիլմարուեստի մէջ նոր ուժերու երեւումը:

6.– Մշակութային նոր միաւորներ՝

– Լոս – Անճըլըսի «Փորձառական Թատրոնը»:

– «Հող եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան յաջողութիւնները Քեսապի ու Հայաստանի մէջ:

– Միլանոյի «Oemme» հրատարակչականի մշակութային ձեռնարկի գործունէութիւնը:

– Պէյրութի մշակութային բարոյական հսկայ նշանակութիւնը՝ հակառակ կեանքի դժոխային պայմաններուն – Անթիլիասի Կաթողիկոսարանի հրատարակչական անընդհատ գործունէութիւնը, «Բագին» ամսաթերթի յարատեւ հրատարակումը, «Նոր Գրականութիւն» գրական շարժումին իրագործումները:

– Միլանոյի Documents of Armenian Architecture հրատարակչականի յաջողութիւնները:

– Արեւմտահայ Աշխարհաբարի Եզրաբանական Խորհուրդի մը կազմութիւնը:

- Research on Armenian Architecture-ի աշխատանքները Թուրքիոյ ու Պարսկաստանի մէջ:

– Պէյրութի մէջ Համազգային Մշակութային Ընկերակցութեան Մշակութային Կեդրոն Համալիրի հիմնադրումը եւ Հ.Բ.Ը.Մ. Ալէք Մանուկեան Մշակութային Հիմնադրամի գործունէութիւնը:

– «ԿԱՄ» «Raft», «Յառաջ»ի Միտք եւ Արուեստ, Meg ձայներիզային ձեռնարկին ու նման երեւոյթներու հետ կապուած յոյսերը:

7.– Միացեալ – Նահանգներու Հայկական ձայնասփռումի եւ հեռատեսիլի յայտագրերու որակային ու քանակական աճը:

8.– Սփիւռքի մէջ ռազմական ուժերու փոքր կորիզի մը (Պէյրութի հայ թաղերու պաշտպանութեան եւ Ազգային Ազատագրական Պայքարի ժամանակ մարզուած մարտիկներ) կազմութիւնը:

9.– Մնայուն աճը հայ համալսարանական դասախօսներու եւ համալսարանաւարտ, արհեստավարժ երիտասարդութեան մը՝ արեւմտեան Սփիւռքի մէջ եւ Հայագիտական Ամպիոններու յարատեւ աշխատանքը:

10.– Armenian Assembly-ի եւ Հայ Օգնութեան Միութեան մնայուն գրասենեակներու ստեղծումը Հայաստանի մէջ:

11.– Հայ Օգնութեան Միութեան ներկայութիւնը Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութենէն ներս՝ որպէս դիտող:

12.– Սփիւռքի հայութեան ցրւումը քաղաքակրթութեան բոլոր կեդրոններուն մէջ՝ բացառիկ պատեհութիւնը կ՚ընծայէ հայկական մտքին քայլ պահելու արդի մտածողութեան ու թեքնոլոժիի նուաճումներուն հետ եւ նաեւ զանոնք փոխանցելու հեռաւոր ու լեռնափակ Հայաստանի:

13.— Սփիւռքահայ դրամագլուխի ու հարստութեան պատկառելի քանակը եւ Հայերու միջազգային կապերը՝ որպէս գոյատեւման միջոցներ համայն Հայութեան համար:

14.– Սփիւռքի հայ կեանքէն ներս Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան մնայուն ներկայութիւնը՝ ապահովութեան եւ յոյսի գրաւական մըն է: Անոր շնորհիւ կենդանի կը մնան թէ՛ հայ դարաւոր ինքնութեան բարոյական, ազատատենչ ու մարտունակ գիծը, եւ թէ ալ ապագայ ինքնավար ու ժողովրդավար հայրենիք մը կերտելու իտէալը:

15.– Հ.Յ. Դաշնակցութիւնը սփիւռքեան մի քանի կարեւոր կառոյցներու — դպրոցներու եւ մամուլի ցանց, մշակութային, երիտասարդական, բարեսիրական, մարզական միութիւններու ցանց — կազմակերպումն ու ղեկավարութիւնը ըստանձնած է եօթանասուն տարիէ ի վեր, ինչպէս եւ որոշ գաղութներու ֆիզիքական ապահովութիւնն ու Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի աշխարհասփիւռ շահերու պաշտպանութիւնը: Հ.Յ. Դաշնակցութիւնը, որ Հայ Եկեղեցւոյ հետ կը կամրջէ Եղեռնի վիհը ու կը զօդէ Սփիւռքը արեւմտահայոց աշխարհին հետ՝ խորհրդանշանն է հայ մշակոյթի ու պատմութեան շարունակականութեան:

16.– Հայերու կողմէ ոչ – հայերէն լեզուով (անգլերէն՝ Միացեալ — Նահանգներու եւ Գանատայի մէջ, ֆրանսերէն՝ Ֆրանսայի մէջ) մշակուող բանաստեղծութիւնն ու յատկապէս գրականութիւնը՝ անբաժանելի են սփիւռքեան իմացական ընդհանուր ճիգէն ու բարիք մըն են հայ մտքին:

17.– Ոգիին միթիքը – որ երազային ու անմեղ մանկութեան մը մշտական կարօտին նման, Կորուսեալ Դրախտի մը կամ Հայրենիքի մը Վերադարձի «միթին» նման՝ կը չարչրկէ, անքաւելի յանցանքի մը յաճախանքով՝ Սփիւռքի լաւագոյն Հայերու երեւակայութիւնը հազար տարիէ ի վեր ու կ՚ապրեցնէ, կը բեղմնաւորէ զանոնք իրենց հողերէն հեռու: Այս միթիքն է որ Սփիւռքի բնակիչ անթիւ սերունդներուն տուած է այն հաւատքը թէ հայ ըլլալը՝ պապենական հողերու վրայ գտնուելէ աւելի՝ ոգիի եւ գիտակցական վիճակի հարց է, բացառիկ արժանիք մը, ընտրանիի մը պատկանելու առանձնաշնորհում մը, տեսակ մը ճակատագիր՝ որ ծննդավայրէն աւելի բարոյական արժանիքի մը փաստ է:

Վերջ

«Ասպարէզ»

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԴԷՊԻ ՄԱՅՐԱՄՈՒՏ

Վէպ 1896-էն 1915-ի շրջանէն

Հեղինակ՝ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Տպարան «Պայքար»ի, Պոսթըն 1989

Գերմանահայ նամականի

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ 75ԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Արեւմտեան Գերմանիոյ չորս գլխաւոր թերթերը՝ Ֆրանքֆուրթեր Ալկեմայնէ Ցայթունկը (10. 5. 90), Ֆրանքֆուրթեր Ռունտշաու (20. 4. 90), Տի Ցայթը (20. 4. 90) եւ Սիւտտոյչէ Ցայթունկը (25. 4. 90) անդրադարձան Մեծ Եղեռնի 75ամեակին: Այս վերջինը եւ կամ անոր թղթակիցը՝ մի ոմն Ռուտոլֆ Խիմելլի կ՚արտայայտուի ճիշդ Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարին խօսնակին պէս. երկու հիմնովին տարբեր մօտեցումներ կան այս հարցին շուրջ, Թուրքերն ալ այդ շրջանին երկու միլիոնէ աւելի զոհեր տուած են, ասոնցմէ շատեր նահատակուած են Հայերու կողմէ, մեծ թիւով նախարարներ եւ այլ բարձր պաշտօնի տէր անձնաւորութիւններ ծագումով Հայեր եղած են եւայլն: Այս գիտաբուն կ՚աւելնայ ուրիշ մը որ փաստօրէն նորութիւն է: Լսած էինք թէ այդ շրջանին Օսմանեան Կայսրութեան մէջ ապրող Հայերուն թիւը մէկ միլիոնը հազիւ թէ կ՚անցնէր: Յարգելի Խիմելլի կը սահմանէ մրցանիշ մը, առաջ քշելով նոր թիւ մը. 480.000: Իսկ աւելի վերը կը շեշտէ թէ ըստ Թրքական աղբիւրներու Հայերը 600.000 (°) զոհեր տուած են: Այս ի՛նչ հրաշք է. 480.000 հոգի գերզոհաբերութեան դիմելով կու տան 600.000 զոհեր եւ կարծես այս չէր բաւեր նոյն ատեն երկու միլիոն Թուրքերուն շատերը կը յաջողին սպաննել: Այս ճարտուքներուն բուն պատճառը անտարակոյս Վոսփորի գիտէջ օդն է, քանի որ յարգելի Խիմելլի իր այս եւ ասոր նման խիստ կարեւոր լուսաբանութիւնները կ՚ընէ հեռաւոր Պոլիսէն: Մեզի կը մնայ իրեն բարի կեցութիւն եւ ախորժակ մաղթել, որպէսզի լաւագոյնս կարենայ վայելել Թուրք ազգի երախտապարտութիւնը, քանի որ շնորհիւ ծերակուտական Պիւրտի մէկ յայտարարութեան տեղեակ ենք որ ան գիտէ վարձատրել իր բարեկամները:

Փառք Տիրոջ միւս թերթերը շատ աւելի լուրջ կը մօտենան հարցին եւ չեն ծամծըմեր բառերը: Ֆրանքֆուրթեր Ռունտշաուին մէջ Քարլ Կրոպէ բանիմաց եւ հետաքրքրական մանրամասնութիւններով լի գրութիւնով մը կու տայ եղելութիւնները իրենց հիմնական գիծերով, երբեմն նոյնիսկ անդրադառնալով կարգ մը կարեւոր մանրամասնութիւններու, ինչպիսիք են Զէյթունի ապստամբութիւնը, «Ազատամարտ»ի փակման պատճառները եւայլն: Նոյնքան վճռական է Թըրքագէտ Վոլֆկանկ Կիւնթեր Լերխ Ֆրանքֆուրթեր Ալկեմայնէին մէջ: Ան որ ընդհանրապէս կակուղ լեզու կը գործածէ Թուրքիոյ վերաբերեալ հարցերու շուրջ, այս անգամ Թուրք պատմաբաններ Միհեմալ Քօքէի եւ Թիւրքքայա Աթաէօվի պատմութիւնը խեղաթիւրելու միտումով տարած աշխատանքները կ՚որակէ իբրեւ «ձախողելու դատապարտուած պատմական արդարացումներ»: Գրութիւնը կը վերջանայ Լեփսիուսի վկայակոչած մէկ պատասխանով, զոր ատենին գերման դեսպաններէն մէկը կու տայ Թուրք պատասխանատուի մը: Այս վերջինը եղելութիւնները կը ներկայացնէ իբրեւ հակազդեցութիւն եւ դեսպանէն կը ստանայ հետեւեալ պատասխանը. «Իրաւական պետութեան մը մէջ լոկ յանցաւորները կը պատժուին, ոչ թէ ամբողջ ժողովուրդ մը»:

Եղեռնին նուիրուած ամենածաւալուն գրութիւնը լոյս տեսաւ Տի Ցայթին մէջ: Հեղինակը Լօրընս Լէշնիք (Լե՞հ, Հրեա՞յ, Լեհ-Հրեա՞յ) ամերիկացի փրոֆեսոր մըն է եւ կը ծանրանայ աւելի Գերմանացիներուն պատասխանատուութեան վրայ: Կը նշէ ամերիկեան դեսպան Մորկընթաուի մէկ վկայակոչումը, ըստ որուն գերման ծովակալ Ֆոն Ուզեդոմ հաստատած կ՚ըլլայ տեղահանման ծրագրին Գերմանացիներուն կողմէ մշակուած ըլլալը: Նոյն գաղափարը իրենց բանախօսութիւններուն ընթացքին մշակած են Փաուլ Ռօրպախ եւ մարշալ Ֆոն տեր Կոլց: Երկուքն ալ առաջարկած են տեղահանուած հայ բընակչութիւնը Պաղտատի երկաթուղիին երկայնքին տեղաւորել: Բայց, կ՚ըսէ Լէշնիք, սակայն կօշկակարին կօշիկ ծախելու կը նմանէր, քանի որ Թուրքերը շատ լաւ գիտէին ժողովուրդները տեղահան ը-

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

«ԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»Ը ԱՌԱՆՑ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

Մինչ չորս տարիներ առաջ Մեքսիքայի մէջ, ոտնագնդակի Աշխարհի Բաժակի մրցումներու ընթացքին, Ֆրանսական ազգային խումբը, յաջորդական յաղթութիւններէն վերջ, կը հասնէր կէս–վերջնականին, զգետնելէ վերջ իսկ անմատչելի Պրազիլը, ինչ փոյթ սակայն, այդ կէս–վերջնականին, քանի մը քայլ հազիւ մօտեցած վերջնականը մաքառելու, պիտի ընկճուէր Գերմանիոյ կողմէ, ճիշդ այնպէս ինչպէս ութ տարիներ առաջ նոյն Գերմանիոյ կողմէ, որ պիտի փակէր իր առջեւ, վերջնականը խաղալու հաւանականութիւնը: Այս անգամ սակայն Միշէլ Փլաթինիի ղեկավարած խումբը կը գտնուի բոլորովին հակոտնեայ կացութեան մը մէջ, ոչ միայն անուցանելու նման վերելքի մը յոյսերը, այլ բացարձակապէս զերօ է ան, մասնակցելու նոյն մրցումներուն, որոնք մօտ ատենէն տեղի կ'ունենան Իտալիոյ մէջ, պարզապէս կորսնցնելով իր իրաւասութիւնը, նախապատրաստական մրցումներու շարքին, իր կրած ձախողութիւններուն հետեւանքով:

Թէեւ կան ուրիշ երկիրներ որոնք պիտի չմասնակցին նաեւ այդ ախոյենութեան, սակայն, առ ի չգոյէ հայաստանեան խումբի մը ներկայութեան, ամէնէն աւելի մեզ պիտի հետաքրքրէր, մեր ապրած երկրին ելոյթները, այդ մրցումներու տեւողութեան:

Մնաց որ Ֆրանսան, կարեւոր կազմերուն կը պատկանէր – չէ՞ որ շահեցաւ Եւրոպական Ազգերու Բաժակը – եւ իր չըլլալը իրապէս զգալի է: Շատ դժուարին պիտի ըլլայ գուշակութիւն մը, նախատեսելու համար զօրաւոր խումբերուն միոյն յաղթանակը, ինչպէս Իտալիոյ, Արժանթինի, Գերմանիոյ, Պրազիլի, Հոլանտայի, Անգլիոյ, այս վերջինը, ոտնագնդակի հինաւուրց ռահվիրան, որ իր ըսելիք խօսքը ունի եւ որուն սակայն մուխը կը մարէր, ոտնագնդակի պատմութեան մէջ արձանագրուած մնացած այն օրը, երբ ան կը ջախջախուէր, առաջին անգամ ըլլալով իր դէմի ահարկու հակառակորդին՝ Հունգարիոյ կողմէ: Իտալացիք մեծապէս քաջալերուած իրենց երեք խումբերուն տարած երեք յաջորդական յաղթանակներով, Եւրոպայի խումբերու Բաժակի մրցումներուն, կասկածէ վեր կը համարին իրենց խումբին յաղթանակը, մանաւանդ որ պայքարները պիտի մղուին իրենց հողին վրայ որ որոշ առաւելութիւն մը կը շնորհէ: Բայց պէտք է աւելցնել որ, իտալական այդ 3 խումբերուն մէջ կային օտար զօրեղ խաղացողներ, որոնք ըստ օրէնի, իրաւունք պիտի չունենան մաս կազմելու ազգային խումբին: Ինչպէս մարզական այլ մակարդակներու մէջ, ոտնագնդակն ալ, եւ աւելի, յղի է զարմացուցիչ վերիվայրումներու անակնկալներով, եւ մէկ անգամէ աւելի, անհաւանական չէ որ, ամէնէն զօրաւոր նկատուած խումբերէն մին, բախտի բերմամբ, չայթաքի առաջին իսկ հանդիպումներու ընթացքին:

Մէկ խօսքով, եթէ ծառայականիս հարց տրուէր թէ ո՞վ պիտի ըլլայ առանձնաշնորհեալ խումբը, որ պիտի խլէ դափնին՝ թանկագին բաժակին, համեստօրէն պիտի ասեմ – Աստուած գիտէ այդ...:

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ – ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԷՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԵՐՆԷՇԸՆԸԼ» ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»). –

Արարատ Գիտութիւններու Միջազգային Ակադեմիայի նախաձեռնութեամբ, Մայիս 21–ին, Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնը հրաւիրուած էր «Էմնըսթի Ինթէրնէշընըլ»ի Ֆրանսական մասնաճիւղի նախագահը՝ Ալէն Ֆօռ:

Դասախօսութիւնը բացաւ Ժագ Գալուստեան՝ նախագահը կազմակերպիչ Միութեան: Ներկայացուց դասախօսը, ներմուծեց նիւթը «Էմնըսթի Ինթէրնէշընըլ եւ Հայկական Հարցը» ու անդրադառնալով Քարփանթրայի հրէական գերեզմանատան սրբապղծութեան դատապարտեց արարքը եւ յայտնեց Հայերուն ընդվզումն ու համակամութիւնը:

Ալէն Ֆօռ ներկաներուն ուշադրութիւնն ու հետաքրքրութիւնը անմիջապէս գրաւեց լուսարձակելով նկարներ, փաստաթուղթեր, ցանկեր, նամակներ, անուններ, հեռագիրներ եւայլն... Խորհրդային Միութեան մէջ ձերբակալուած ու արգելափակուած անձերու, որոնց միակ յանցանքն եղած է կարծիք ունենալ, չբաժնել իշխանութիւններուն քաղաքական, կրօնական, փիլիսոփայական, սենտիքայական եւ այլ համոզումները: Յետոյ, դասախօսը ներկայացուց «Էմնըսթի Ինթէրնէշընըլ»ը որ կը հաշուէ, աշխարհի մէջ, եօթը հարիւր յիսուն հազար անդամ բաժնուած վաթսուն երկիրներու մէջ: Շարժումը կը դիմէ միայն կառավարութիւններուն եւ ունի որպէս սկզբունք՝ չդատել քաղաքական վարչակարգերը, հիմնաւորուիլ միջազգային բնագիրներու վրայ, գործադրել տալ միջազգային իրաւունքը, մերժել մարդկային իրաւունքներու բռնաբարումը: Ապա, ճշդեց նկատակները՝ գաղափարի բանտարկեալներու անմիջական և առանց պայմանի ազատ արձակում, քաղաքական բանտարկեալներու համար անաչառ եւ հանրային դատ բոլոր երկիրներուն մէջ, մահուան պատիժի ջնջումը: Իսկ որպէս գործունէութեան եղանակ բացատրեց անմիջական գործողութեան խիստ կարեւորութիւնը, այսինքն մատնանշել, յայտարարել, ամբաստանել մարդկային իրաւունքներու բոլոր բռնաբարութիւնները, կազմել թղթածրար իւրաքանչիւր բանտարկեալի համար եւ մանաւանդ տալ մամուլին, գրաւոր եւ տեսա – լսողական, հաղորդագրութիւններ եւ տեւական տեղեկութիւն:

Դասախօսութեան Բ. կէտին մէջ, որպէս օրինակ, նշեց «Էմնըսթի Ինթէրնէշընըլ»ի մտահոգութիւնները Չինաստանի մասին ուր 1989 Յունիսի արիւնալի դէպքերէն շատ առաջ կացութիւնը ծանր էր, Զաւ–ի մասին ուր արգելափակումները չարչարանքները, անհետացումները, թունաւորումները կը պատկանին առօրեային եւ Արժանթինի մասին ուր շատ մը հարցականներ կը մնան անցեալի անհետացումներու շուրջ:

Գ. մասին մէջ, դասախօսը խարանեց Խորհրդային Միութեան մէջ տեղի ունեցող մարդկային իրաւունքներու բռնաբարումները՝ քաղաքական, կրօնական, մշակութային, ազգութիւններու հարցին շուրջ, ներգաղթողներու նկատմամբ եւայլն...: Տուաւ թիւեր եւ անուններ 1982–էն 1988, Հայաստանի մէջ կատարուած ձերբակալութիւններուն եւ արգելափակումներուն: Յայտարարեց որ 1988–ին Հայաստանի մէջ, քառասուն հոգի հետապնդուած են իրենց քաղաքական գործունէութիւններուն համար, որոնց մէջ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները: Ալէն Ֆօռ լուսարձակեց այն բնագիրները, հեռագիրները որ «Էմնըսթի Ինթէրնէշընըլ» անմիջապէս ղրկած է Խորհրդային Միութեան եւ Հայաստանի իշխանութիւններուն պահանջելով ազատ արձակումը ձերբակալուածներուն եւ մանաւանդ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն: Նոյնպէս, խօսեցաւ «Էմնըսթի Ինթէրնասիոնալ»ի միջամտութիւններու մասին 1990 Յունուարի սկիզբը Ազրպէյճանի մէջ տեղի ունեցող ջարդերուն կապակցութեամբ, ուր, ըստ, ոստիկանութիւնն ու բանակը չապահովեցին հայ բնակչութեան պաշտպանութիւնը: Հոն, ուր տեղական իշխանութիւնները իրենց պարտքը չեն կատարեր «Էմնըսթի Ինթէրնէշընըլ» կը միջամտէ, կը մատնանշէ եւ համաշխարհային կարծիքի ուշադրութեան կը յանձնէ:

Ալէն Ֆօռի շահեկան դասախօսութեան վերջին բաժինը կատարեալ ամբաստանագիր մըն էր Թուրքիոյ հանդէպ: 1989–ի վերջաւորութեան, կայ ըստ շուրջ հինգհազար քաղաքական բանտարկեալներ՝ կուսակցութիւններու անդամներ, սենտիքաներու անդամներ, գրագէտներ եւայլն: «Կարտ ա վիւ» որ Ֆրանսայի մէջ քսանեւչորս ժամ կը տեւէ, Թուրքիոյ մէջ վեց ամիս է: Խօսեցաւ անարդար դատերու եւ մանաւանդ բանտերուն մէջ եղած անտանելի չարչարանքներուն մասին. Թուրքերու երեւակայութիւնը հարուստ է այս մարզին մէջ: Եւ սակայն այն Թուրքիան է, շարունակեց Ալէն Ֆօռ, որ ստորագրած է 1950–ի Մարդկային Իրաւունքներու եւրոպական համաձայնագրութիւնը եւ վաւերացուցած 1984–ին չարչարանքի դէմ համաձայնագրութիւնը եւ այսօր իր թեկնածութիւնը կը դնէ Եւրոպայի Հասարակապետութեան մէջ մտնելու:

«Էմնըսթի Ինթէրնէշընըլ»ի ֆրանսական մասնաճիւղի նախագահին եզրակացութիւնը հայկական հարցի մասին, իրեն համար 1915–ի ցեղասպանութեան ճանաչումի հարցը Թուրքիոյ կողմէ, կարելի կ'ըլլայ եթէ Թուրքիան դառնայ իրաւական Պետութիւն մը: Այսօր կան քաղաքական տուեալներ որոնք յուսալ կու տան թէ Թուրք կառավարութիւնը կրնայ դառնալ իրաւական Պետութիւն մը եւ յարգել իր միջազգային եւ եւրոպական յանձնառութիւնները Մարդկային Իրաւունքներու առընչութեամբ: Այդ ատեն, շարունակեց Ալէն Ֆօռ, հաւանաբար հայ ժողովուրդի ցեղասպանութիւնը կը ճանչցուի Թուրքիոյ կողմէ:

Ապա, եղան հարցում — պատասխան մանաւանդ այս եզրակացութեան մասին, որ Ալէն Ֆօռ շեշտեց թէ անձնական է:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԻՐԱՒԱՀԱՒԱՍԱ՞Ր ԸՆՏԱՆԻՔ

«Երեկոյեան Երեւան» թերթին Ապրիլ 30–ի թիւը լոյս տեսած է «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի աւանդական դարձած էջով, ուր տեղ գտած են այն նիւթերը, զորս մարզային թերթը կարելիութիւն չունի տպագրելու զինուորական գրաքննութեան հետեւանքով:

«Հաւասարութեան ստուերանացուցակ» յօդուածի հեղինակ Ա. Մելիք — Շահնազարով փաստերով ցոյց կու տայ թէ որքան սնանկ է ժողովուրդներու իրաւահաւասարութեան լոզունգը:

Արցախէն յետոյ արտակարգ վիճակ յայտարարուեցաւ նաեւ Բաքու եւ Դուշանբէ, ուր տեղի ունեցան զանգուածային ջարդեր: Ի տարբերութիւն այս վայրերուն, ԼՂԻՄ–ի մէջ առհասարակ խըժդժութեան ոչ մէկ դէպք նկատուած էր Արցախցիներու կողմէ: Բայց կիրարկուեցաւ «հաւասարութիւն»ը: Իսկ ահա արտակարգ վիճակ յայտարարուած Բաքու քաղաքը տեղի կ'ունենան մշակութային, մարզական ձեռնարկներ, կը գործեն թատրոնները: Վիճակը նոյնն է Դուշանբէ: Իսկ Արցախի մէջ՝ ոչ:

Մարզին մէջ շատ դժուարացած է բնակարանային շինարարութիւնը, պատճառը՝ շրջափակումէն զատ, քարի հանքի պայթեցումներու արգելքն է: Սակայն զինուորական հրամանատարին հրամանը ազրպէջանական գիւղերուն չի վերաբերիր, հոն մեծ թափով տուներ կը շինուին Հայաստանէն գաղթած Ազրբէջանցիներու եւ Մեսխեթցի Թուրքերու համար:

Յօդուածագիրը իր զայրոյթը կ'արտայայտէ Արհմիութիւններու կեդրոնական խորհուրդին որոշման նկատմամբ, ըստ որուն ԼՂԻՄ–ի Արհեստակցական Միութեան իրաւունք չի տրուիր հատուցանել Արցախի բանթողներուն աշխատավարձքին թէկուզ մէկ մասը, պատճառաբանելով որ այդ գործադուլները աշխատանքի բնոյթ չէին կրեր, այլ քաղաքական էին, այսինքն՝ անօրինական:

Սակայն «Մոսկովեան Լուրեր» թերթին հրապարակումէն կը պարզուի որ անցեալ տարի Տալինի մէջ ռուսախօս բնակչութեան գործադուլներու (ինչպէս յայտնի է, անոնք ալ քաղաքական բնոյթ կը կրէին) ժամանակ «նախարարական ֆոնտերէն ստացուեր է աւելի քան 700 հազար ռուբլի, գործադուլի օրերուն բոլոր բանուորներն ու պաշտօնեաները լրիւ աշխատավարձք ստացեր են»:

Ուրեմն այն ինչ թոյլատրուած է ոմանց, թոյլատրուած չէ ուրիշներուն: Ուրեմն գոյութիւն ունի ժողովուրդներու «հաւասարութեան ստուերանացուցակ» մը, կ'եզրակացնէ յօդուածին հեղինակը:

Տարիներ շարունակ աւերուեր են ու կը շարունակուին աւերուիլ պատմական Արցախ – Ուտիքի յուշարձանները: Միայն խորհրդային տարիներուն Արցախ նահանգի հիւսիսային գաւառներուն մէջ աւերուած են 50–էն աւելի հայկական քրիստոնէական պաշտամունքի յուշարձաններ: Նոյն ճակատագրին արժանացած են Արեւելեան Արցախի 70–էն աւելի եկեղեցական շինութիւններ: Հայաստանի պատմութեան եւ մշակոյթի յուշարձաններու պահպանութեան ԼՂԻՄ–ի «Արցախ» բաժանմունքի փոխ – նախագահ Զ. Թադեւոսեան «Մեղադրական» խորագրին տակ զետեղուած իր յօդուածին մէջ փաստեր կը բերէ, որոնք կը վկայեն դարաբաղեան շարժման այս տարիներուն իրենց գագաթնակէտին հասած աւերածութիւններուն թափը:

Կրկժանէն ընդամէնը երեք քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ տուներ կը շինեն Մեսխեթցի Թուրքերու համար: Անոնք կ'աւերեն գիւղին տարածքին վրայ գտնուող հնագոյն գմբեթաւոր, քանդակազարդ մատուռը ու կ'օգտագործեն անոր քարերը: Իսկ ներքին զօրքերու ստորաբաժանումները, հրամանատարութիւնը ոչինչ կ'ընէ բարբարոսութիւնը կանխելու համար:

Բացի մի քանի այլ յօդուածներէ, տպագրուած է նաեւ Մեսխեթցի Թուրքերով լեցուած գիւղին լուսանկարը հետեւեալ մակագրութեամբ. – «Մի քանի տարի անց նրանք էլ հաւանաբար դարերի խորքերում բնիկներ լինելու մասին պատմական աղբիւրներ կը գտնեն...»:

նելը: Փակագիծի մէջ աւելցնենք որ ցայսօր չեն մոռցած այդ մօտեցումը: Երբ հայ զինուորները կ'ապազինուէին, գերմանացի սպաները, որոնք ձեւով մը պատասխանատու էին այս զինուորներէն, անտարբեր կը կենային, կը շարունակէ հեղինակը: Գերման դեսպանը ձեւակերպութեան համար կը բողոքէր Թուրք կառավարութեան մօտ, իսկ Պեռլինի մէջ արտաքին Նախարարութեան բարձրաստիճան պաշտօնեաներէն մին մամուլի մըտահոգ ներկայացուցիչներուն կը պատմէր, թէ գերման կառավարութիւնը զինակիցին իր կամքը պէտք չէ պարտադրէր: Այս բացատրութիւնը կապ չունէր իրականութեան հետ, քանի որ գերմանական կողմը օգնութեան հասնելու մտադիր չէր: Եղան հատ ու կենտ անհատական փորձեր, զոր օրինակ Լիման Ֆոն Սանտերսի կողմէ Իզմիրի մէջ: Թուրքեւգերման կապերը շարունակուեցան պատերազմէն վերջ ալ: Թալաթի յուղարկաւորութեան գերման արտաքին Նախարարութիւնը ծաղկեպսակ մը ղրկած էր, որուն վրայ կը կարդացուէր հետեւեալը. «Մեծ քաղաքագէտի մը եւ հաւատարիմ ընկերոջ մը»: Թէհլիրեանի դատին միմիայն երկու օր տեւելն ալ իր ուրոյն պատճառները ունէր: Այս խնդրին կապակցութեամբ արտաքին Նախարարութեան քաղաքական բաժնի վարիչը կը գրէր հետեւեալը Բրուսիոյ արդարադատութեան Նախարարին. «Հաւանաբար քաղաքական կարգ մը հարցերու արծարծումով հասարակութիւնը յուզուի եւ հանրային անդորրութիւնը խախտուի ... պաշտպանող փաստաբանները թերեւս փորձեն գերման կառավարութեան Հայոց ցեղասպանութեան մէջ բռնած ‚դիրքորոշումը վիճաբանութեան նիւթ դարձնել ... այս հարցի մասին խօսիլը ներկայիս ցանկալի չէ»:

Վերջին շրջանին կարգ մը երիտասարդ գերման պատմաբաններ սկսած են մօտէն հետաքրքրուիլ գերման Կայսրութեան հայկական հարցին հանդէպ բռնած դիրքով: Ասոնցմէ մէկն է Քլեմենս Զօրկընֆրայ, որ վերջերս հրատարակած իր մէկ յօդուածին մէջ կը համեմատէ Լեփսիուսի յայտնի «Գերմանիա եւ Հայաստան» հատորին մէջ արտատպուած փաստաթուղթերը իրենց բնագիրներուն հետ: Նշելէ վերջ որ անոնք ընդհանուր առմամբ ճիշդ՝ առաջին տպաւորութիւն մը կու տան, կ'ընդգծէ կարգ մը թերիներ: Հրատարակիչը, այսինքն Լեփսիուս, գերման կառավարութեան վրայ ստուեր ածող կարգ մը հատուածները կամ ջնջած է եւ կամ ոճային որոշ փոփոխութիւններու ենթարկելով փորձած է նպաստաւոր լոյս սփռել անոնց վրայ: Զօրկընֆրայ անհրաժեշտ կը նկատէ այդ արխիւային նիւթերու գիտական – քննական հրատարակումը եւ կը շարունակէ. այդ արդէն իսկ կատարուած է Ֆրանսայի փաստաթուղթերու պարագային Արթիւր Պէյլէրեանի կողմէ, իսկ նման բան հոս ներկայիս դեռ երազանք մըն է:

Յ. ԿԱՄԻԴԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

օրէնքները պէտք է գերակշռեն բլլան խորհրդային օրէնքներէն եւայլն, եւայլն: Գալով այն հարցումին թէ Մոսկուա պէ՞տք է մնայ Խորհ. Միութեան մայրաքաղաքը, Էլցին կը պատասխանէ.— Մոսկուա, դարերու խորերէն Ռուսաստանի մայրաքաղաքն եղած է: Ո՞ւր պէտք է բլլայ Միութեան մայրաքաղաքը: Թող կեդրոնը մտածէ»: Էլցին, սակայն, բաւական դժուարութիւններ ունի, քանի իր մեծամասնութիւնը չնչին է եւ նախ պէտք է յաջողի համախմբման կառավարութիւն մը կազմել:

ԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՏՈՒՐՔԵՐԸ այլեւս պիտի չհամապատասխանեն տան վարձերուն կամ տարածութեան, այլ՝ բնակիչին եկամուտին: Ազգային Ժողովը, միայն ընկերվարական ձայներով կրցաւ քուէարկել տալ օրինագիծը, չնորհիւ համայնավարներու ձեռնպահութեան (ընդդիմութիւնը դէմ քուէարկեց): Եթէ Ծերակոյտն ալ արագօրէն վաւերացնէ, օրէնքը կը գործադրուի 1992 Յունուար 1-էն:

Ա. ԵԱԿՈՎԼԵՒ, Կորպաչովի չատ մօտ խորհրդային ղեկավարներէն մէկը, բրիտանական «Ֆայնէնշիըլ Թայմզ» օրաթերթին կազմակերպած մէկ սեմինէրի ընթացքին յայտարարած է, որ Խորհրդային Միութիւնը նոր Սահմանադրութիւն մը պէտք է ունենայ եւ օրինակ.— «Կարգ մը Հանրապետութիւններ կրնան իրենց իշխանութեանց մէկ մասը կեդրոնական իշխանութեան փոխանցել, ուրիշներ կրնան հրաժարիլ իրենց պաշտօններու մեծ մասէն»: Նոր, աւելի ճկուն յարաբերութիւններ թոյլ կրնան տալ որ դէմ դրուի ազգայնականութեան զարթնումին:

ԹԷՆԻՍԻ Ռ. Կառոսի մրցաշարքին 2-րդ շրջանին պուլկարահայ Մանուէլա Մալէեւա - Պէրպէրեան 2 — 0 պարտութեան մատնած է աւստրալացի իր մրցակիցը՝ Անն Մինթըր (6/1, 6/0):

Վ Ա Ղ Ը՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (150) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Ճանաչենք եւ գնահատենք ԱԼ. ԹՕՓՃԵԱՆ

Վերացում ըստ Տիգրան Տատրեանի

ԳՐ. ՊԼՍԵԱՆ

Le Principe moderne

MARC NICHANIAN

***

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏի առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի, (Յունիս 5-ի թիւ) եւ խմբագրատունը փակ է:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ— Պանեօ

ՇԱՂԿԱՊ ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԹԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՃԱՇ

Շաբաթ, Յունիս 9, ժամը 20-ին

կը մասնակցի՝ երգիչ ՄԱՍԻՍ

«Disc Jockey», երաժշտութիւն, պար

Salle des Fêtes de Bagneux

(չուկային քով)

Rue Albert Petit, 92220 Bagneux

Ծախսերու մասնակցութիւն՝ 150 Ֆր.

— Հանրակառքով՝ Porte d'Orléans-էն թիւ 188 առնել եւ իջնել՝ Albert Petit կայանը:

— Ինքնաշարժով՝ Nationale 20-ի վրայ հետեւիլ Marché de Bagneux ուղղութեան:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերէն մէկուն.—

- Մկրտիչ Ֆէրմանեան - 46. 64. 63. 58
- Եղիա Շիրինեան - 46. 65. 51. 04
- Պարէտ Մանօք - 46. 58. 44. 32
- «Société PAVEL» - 48. 94. 90. 59

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Այրի Տիկին Անիէս Կարսեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Կարսեանի եւ զաւակներուն եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, ազգականին, խնամիին եւ Միութեանս անդամներէն՝ Գառնիկ Կարսեանի մահուան առթիւ:

Տիկին Վեհանոյշ Քիլլիճեան,

Պր. Ալէն Քիլլիճեան,

Տէր եւ Տիկին Ժան - Ժաք Տամլամեան,

Տիկին Մելինէ Աւագեան,

Քիլլիճեան, Մարտիրոսեան, Ծօտիլ, Քիւրքճեան, Աւագեան, Աւագեան, Տամլամեան, Ճապուրոֆ, Էպլէեան, Սուքիքեան, Սթամպոլեան, Հայթայեան, Ֆըրէմոն ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՀԱՅԿ ՔԻԼԻՃԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Մայիս 30-ին, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Յունիս 7, Հինգշաբթի, ժամը 14.15-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Cimetière Ancien d'Asnières rue du Mesnil.

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

U.C.F.A.F. — PARIS

LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL DU JEUNE SPECTATEUR D'EREVAN

pour la première fois en France

"l'Assemblée des Souris"

Comédie musicale pour les 7 à 77 ans
d'après la pièce de Vartkes MOVSESSIAN
Mise en scène : Yervant GHAZANDJIAN
Musique : Narek DOURIAN
DIMANCHE 10 JUIN A 18 H (précises)
THEATRE DES ARTS - HEBERTOT
78 bis, Bd. des Batignolles — Paris 17e
M° Villiers

Prix des places: 120 F. Réservations:
Enfants (— de 14 ans): 60 F.
42. 08. 76. 49
39. 14. 12. 05
30. 71. 18. 82

Kermesse Annuelle

organisée par
la Commission des Dames
de la Cathédrale Arménienne
Apostolique
SERPOTZ - TARKMANTCHATZ
au Centre Culturel Saints Sahak-Mesrop
les 9 et 10 Juin de 10h à 18h

PROGRAMME

9 JUIN :

14 h 00 : Inauguration de la Kermesse
21 h 30 : Soirée Spectacle Animée par GRICHA et son ensemble

10 JUIN

Portes Ouvertes au Centre à partir de 10 heures

10 h 00 : Messe Solennelle célébrée par le Révérend Père Karekin BEGDJIAN
11 h 30 : Requiem
15 h 00 : Animation musicale et artistique
17 h 00 : Tirage de la tombola.

PENDANT TOUTE LA DUREE DE LA KERMESSE, EXPOSITION ET VENTE DE TABLEAUX, BIJOUX, LIVRES, BRODERIES, OBJETS DIVERS

Restauration sur place — Spécialités arméniennes

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՏԼՍԻՆ.—

Տէր — Սահակեան ընտանիքը 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Յովհ. Հաքէլեանի յիշատակին:

***

Տիկին Մէօհրիպէ Թանկիրեանի մահուան ի յիշատակ, Տիկին Նոյեմի Պայլաք 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Գոճապաշեան ընտանիքը 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Յովհ. Հաքէլեանի մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՒԷՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղի անդամական ժողովը Յունիս 9, ժամը 16-ին սովորական հաւաքատեղին:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ - Սարսէլ Աստղիկ մասնաճիւղը Թէյասեղան մը կը կազմակերպէ

Կիրակի, Յունիս 10, ժամը 15.30-ին

Salle Leo Lagrange — Rue Jean Jaurès Arnouville

Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերուհիները եւ բարեկամները հաճելի ժամեր անցընելու:

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUS LES MARDIS
à partir du 26 Juin
TOUTE L'ANNEE

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ - ԵՐԵՒԱՆ - ՓԱՐԻԶ

ԱՄԷՆ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
Յունիս 26-էն սկսեալ
ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

le Théâtre des ARTS-HÉBERTOT

présente

NOM: Don Quichotte

Comédie musicale créée en Arménie
d'après la pièce de MIKHAÏL BOULGAKOV
adaptation et mise en scène NAREK DOURIAN
avec
LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL TIOUZ D'EREVAN
sur scène : 16 acteurs choristes et 6 musiciens
UNE HEURE TRENTE D'HUMANISME ET D'EMOTION
Huit représentations exceptionnelles
du 7 au 15 Juin
à 21 heures
au Théâtre des Arts-Hébertot
78 bis, Bld. des Batignolles, 75017 Paris — M° Villiers

Billets :

- 3 FNACs
- HEBERTOT : 43. 87. 23. 23
- Librairie SAMUELIAN : 43. 26. 88. 65
- Restaurant VARTAN : 43. 26. 20. 68
- Télé CONDORCET : 46. 42. 56. 17
- Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 43. 76. 55. 89

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ 3
DIMANCHE
3 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 150

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.288 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.288

ՎԵՐԱՑՈՒՄ ԸՍՏ ՏԻԳՐԱՆ ՏԱՏՐԵԱՆԻ

Գրեց՝

ԳՐԻԳՈՐ ՊԼՏԵԱՆ

Գոյնի երիզներ, հաստ կամ բարակ բիծեր, շերտեր, խաւեր գացող գոյնի անթափանց թանձրութենէն մինչեւ կարելի թափանցիկութիւն մը, վրձինի մերթ շատ հանգիստ մնացորդներ կամ ուժական ու ջղային անցումի մը հետքեր, յետոյ տակաւին՝ գոյնի յատակի մը տակ ուրիշ գոյներ ջնջուած կամ թելադրըւած, եւ դեռ իրարու հետ տարօրինակ կերպով առընչուող երանգներ, որոնք կու գան կը կազմեն ձեւ մը, բլուրի մը, թռիչքի մը պատրանքը, պոչաւոր աստղի ընթացում մը, հեռաւոր բնանկարի մը գաղափարը: Լքուած բաներու կարօ՞տ մը, կամ կրակէ շեղբերու ետին մնացած, արգիլուած դրա՞խտ մը: Ինչո՛ւ չէ: Կը բաւէ որ աչքը տարուի տեսածով, վերանայ անոր մէջ որ կը տրուի իրեն:

Տիգրան Տատրեան աւելի քան երեսուն տարիներէ ի վեր կը նկարէ, այսինքն՝ կը փորձէ ներկայել այլաշխարհ մը: Յետնաշխարհ մը: Վերնաշխարհ մը: Ինչ որ կայ գոյնէն ու ձեւէն անդին: Այն բոլորը, որ կու գան մեր աչքին, կ'ընդառաջեն մեզի, կը թուին թէ կը պահեն, կը ծածկեն, պիտի ըսէի՝ կը պահպանեն ուրիշ աշխարհ մը, կարծէք մեզի ցոյց տրուածը ըլլար այդ այլաշխարհին կեղեւը միայն, անոր միւս կողմը: Գոյնին միւս կողմը: Տատրեան մերթ կը պեղէ այդ մակերեսը, մերթ յայտնուածը կը քօղազերծէ, ու կը յայտնուին միայն լոյսի շեղբեր, լոյսի վարանումներ, այլաշխարհէն եկող բեկորներ, որոնք ոչ թէ գաղտնիքը կը պարզեն այլ զայն աւելի կը դարձնեն առեղծուածային: Յայտնութիւնը այն դէպքն է, որուն միշտ կը սպասենք, որ կրնայ բախիլ յանկարծ մեր աչքին, փայլատակել ու անցնիլ: Հոս միշտ ատոր սպասումը կայ անշուշտ, այդ սպասումին խաղն ու յոյսը, յուսախաբութիւնն ալ սակայն:

Կորսուած աշխա՞րհ մը, յայտնաբերելի աշխա՞րհ մը: Թէ առեղծելի միջոց մը: Պարուակն ու գրաւարկը նկարչութեան:

Արդարեւ՝ Տատրեանի երեւակայութիւնը բռնուած է այդ միւսին փորձառութեան տենդէն, մերթ անհասանելի, մերթ ալ տարօրէն մօտիկ, այնքան մօտիկ որ կը թուի բացակայի մը կրկներեւոյթը: Տեւական ճիգ մըն է ան այդ այլաշխարհը չմոռնալու, զայն փնտըռելու, հաւանաբար ինքնացնելու, իւրացընելու, որ այս գործը կ'ապրեցնէ յարանորոգ արկածախնդրութեան մը հեւքով:

Պաստառը ունի հոս միշտ երկու մակերեսներ, երկու ինքնութիւն, յօդուած իրարու բայց որոնք երբեք իրարու չեն համապատասխաներ, այլապէս միադունաւորումը պիտի մթագնէր ամէն ինչ: Կը պատահի որ երեւելին թուի նուազ կարեւոր քան այն միջին միջոցը որ կը բաժնէ երկու մակերեսները, այդ պարապը կամ ոլորտը ուր չնչառութեան նման արարք մը կարելի է վերջապէս: Կը պատահի նաեւ, որ աւետումը պատրաստուի, բայց չգայ:

Ինչ որ կը գուշակենք, առկախ, գոյներու այս հմայող վարագոյրէն ետին, իր հիմը կու տայ տեսանելիին: Կարեւորը այն է որ մեր աչքը կը շօշափէ: Ինչ որ կը վերացնէ, նկարչութեան մէջ, էջք մըն է հոս, դէպի հոս: Ասկէ կը բխի թերեւս Տատրեանի արուեստին զգայարանական, հեշտալի թանձրութիւնը, որ անոր պաստառներուն կու տայ այնքան բիրտ ներկայութիւն մը: Ո՞վ կ'ըսէր, որ «վերացական» կոչուած արուեստը զգայարանականէ զուրկ ստեղծումներու կ'առաջնորդէ: Գոյներուն, ամէնէն տարօրինակ գոյներուն եւ ասոնց հակասական համադրումներուն փառաւորումն է, որ կ'ընէ նկարիչը երբ անոնց կառուցուածքներուն ընդմէջէն կը սեւեռէ ինչ որ ո՛չ առարկայ է, ո՛չ բնանկար, ո՛չ յիշատակ է, ո՛չ գալիք, այլ միայն գոյնին շրջումը:

Ոչինչ ըսած պիտի ըլլամ, եթէ մոռնամ այս նկարչութեան յարաճուն բաբախումները: Սկիզբը կայուն, Տատրեանի խաղաներկները տարիներու ընթացքին սկսած են ուռչիլ ներքին կշռոյթներով, տարուիլ տարերային շարժումով, թրթռալ: Ու խռովիչ տենդով մը կը բեկուին, նոյնիսկ երկրաչափական ճշգրտութեան հասնող գիծերը, երբ կան:

Պզտիկ ցուցահանդէս մը՝ որ սակայն կ'ամփոփէ Տիգրան Տատրեանի աւելի քան երեսուն տարուան արտադրութիւնը իր յատկանշական ու թերեւս կատարելագոյն նմոյշներուն ընդմէջէն: «Վերացական արուեստի» աւանդութիւնն է որ կը պահպանուի հոս, կը խորանայ, կը նորոգուի, առանց կրկնութեան, առանց նմանութեան:

Galerie de Navarre, Paris, 10 mars-25 mai. Ցուցահանդէսին առթիւ լոյս տեսած է շքեղ վերատպութիւններով հատոր մը, D. Daderian, préface de Dora Vallier.

Le principe moderne*

Qu'on ne le prenne pas pour une coquetterie de ma part, si je commence par un aveu: j'ai longtemps hésité avant d'accepter l'invitation de venir parler dans un séminaire devant porter sur les «conflits interéthniques». Cette hésitation ne s'est pas démentie depuis. Il y a à celà une première raison de taille : l'événement impose silence. Il impose silence à toute parole réflexive. On peut certes passer outre, à ses risques et périls.

Je peux l'expliquer d'une autre manière : l'ensemble de ce séminaire est consacré à des questions politiques, traitées par des acteurs politiques et par des observateurs politiques. Acteurs et observateurs mènent ensemble une réflexion sur l'événement politique. Ils apportent leurs témoignages et leurs analyses. L'événement dont ils débattent est complexe, il est fait de multiples facettes: la résurgence de la violence, la résurgence de l'esprit national,la lutte contre un régime qu'on nommait hier encore «totalitaire», l'aspiration à la démocratie. En un mot, acteurs et observateurs tentent de faire le compte des forces en présence, et des facteurs qui interfèrent dans leur affrontement. Les acteurs sont impliqués dans ce jeu de forces et les observateurs tentent de le décrire. Mais la politique reste toujours ce jeu de forces où interviennent des identités (religieuses, ethniques, idéologiques), des états de fait (démographiques, sociaux ou économiques) et des aspirations (anti-totalitaires, démocratiques). Le témoignage des acteurs ou la description des observateurs concernant ces identités, ces états de fait et ces aspirations demeure dans tous les cas intrapolitique. Même, et surtout, la réflexion sur les modalités d'inscription de la démocratie dans une réalité donnée est intra-politique.La démocratie est après tout un mode de gouvernement, et donc une forme de pouvoir, même si l'aspiration à la démocratie recouvre pour beaucoup l'aspiration à la liberté. Il n'y a pas de liberté pure.

Voilà ce qui explique mon hésitation. La réflexion que je veux proposer n'est pas intra-politique. J'en serais d'ailleurs bien incapable. Je ne me présente donc ici ni en tant qu'observateur, ni évidemment en tant qu'acteur de la chose politique, dispatchée entre les identités, les états de fait et les aspirations. Je ne voulais pas qu'il y ait de malentendu à ce sujet.

Mon intervention tournera autour de deux axes. Le premier est celui d'une réflexion qui porte sur le «principe moderne». Le second concerne la «puissance du sang». Le mot de «principe moderne» me vient d'un écrivain arménien, Hagop Ochagan, qui l'emploie quelque part dans le volume 2 de son grand œuvre romanesque, *Mnatsortats*, Les Rescapés, à propos d'un mouvement historique interne à l'Empire Ottoman, qui voit passer les Turcs d'une forme de pouvoir à une autre, précisément de la forme impériale à la forme étatique. La page dans laquelle la formule apparait parle précisément du fait que les Arméniens se sont trouvés sur le chemin de ce mouvement, de ce passage d'une forme de pouvoir à une autre. Mon premier propos, ici, sera de faire avec vous une explication de texte, en commentant cette page de Hagop Ochagan, écrite autour de 1930. Le passage en question s'est effectué en gros de 1860 à 1920, en ayant pour point culminant et pour point aveugle la Catastrophe arménienne de 1915. La violence formidable qui s'est révélée là nous concerne bien sûr encore. Elle interroge notre câpacité de compréhension, pour une raison très simple, qui est que les Arméniens n'ont pas pu digérer depuis 75 ans la violence qui s'est donnée libre cours à ce moment-là, et dont ils ont été les victimes.

Mais elle nous concerne aussi parce que les Arméniens ont l'impression qu'ils sont la cible aujourd'hui d'une violence collective au fond de même nature que celle qui les a littéralement anéantis dans leur branche occidentale, il y a 75 ans. Or la violence collective, c'est l'impensable même. Elle paralyse tout discours et toute pensée. Il faut donc se faire violence pour tenter de dire quelque chose de la violence collective, pour briser l'incapacité de la pensée à en dire quoi que ce soit. La *violence* collective paralyse toute pensée, parce qu'elle est la racine de la *vie* collective. La politique sera pour moi l'ensemble moderne des bricolages humains pour juguler la violence collective, ou au contraire pour s'en servir. Le terme de violence est volontairement vague, pour le moment. Mais il ne doit pas être compris abstraitement. Il s'agit bien du meurtre collectif, dont la cible peut être un individu, une communauté ou un peuple.

par

Marc NICHANIAN

(*) *Le texte que je donne ici, presque sans retouche, a été lu le 24 février 1990, à Paris, au Séminaire de Médecins du Monde dirigé par Philippe Bouchereau. Je remercie ce dernier, qui a consenti à la présente publication, et bien sûr Arpik Missakian qui le reçoit dans les pages de Haratch. J'ai laissé de côté les références et les discussions que l'on réserve habituellement aux notes de bas de pages. Le texte complet sera publié ultérieurement dans les Actes du séminaire. On trouvera également dans Mission Arménie (Lettre mensuelle d'information et de réflexion de MDM), n° 4, mars 1990, un excellent compte-rendu de la conférence, dû à Suzanne Brocas. Je dois ajouter ceci que j'ai traité en bien d'autres occasions certains des textes et des thèmes dont il est ici question, en particulier en 1987-1988, dans un enseignement au Collège International de Philosophie, à Paris, qui portait sur «Holocauste et Catastrophe».*

Comment se sert-on du potentiel de violence collective, toujours en attente? Quelles sont les formes de pouvoir qui s'en servent sans juguler? Quelles sont celles qui ont transformé sa nature? C'est le type de questions qui me guident. Questions non plus intra-, mais désormais supra-politiques, puisque je postule que ce sont elles qui sauront rendre compte de la politique, ou du politique, en son ensemble.

La «puissance du sang», c'est une forme de pouvoir d'une collectivité humaine sur une autre. Il y a un peu plus d'un an, en janvier 1988, j'ai publié un article dans *Libération*. Il s'agissait d'une réaction à chaud, d'un acte de révolte contre la conjonction des tragédies qui touchaient les Arméniens, à quoi il fallait ajouter l'impéritie de leurs dirigeants. En fait, la violence humaine et la violence naturelle s'alliaient pour révéler là non pas seulement la prévarication généralisée, la misère tiers-mondiste, mais aussi bien cette chose plus subtile qu'est la nature du pouvoir dans cet Empire d'un type particulier qu'est l'Union Soviétique. Je relis deux passages de cet article, vers la fin :

"Dans cette vérité du pire, il y a encore, soudain révélés, l'impéritie des pouvoirs centraux, la gabegie en période courante, le népotisme des petits pouvoirs locaux, à l'intérieur de cet Empire où ce ne sont pas seulement les formes les plus meurtrières et les plus modernes du pouvoir qui sont à l'œuvre, mais des formes plus insidieuses, qui ont fait leurs preuves depuis des siècles. Le lecteur occidental ne sait pas ce que signifie la corruption totale et généralisée qui sévit dans cet Empire, et qui constitue l'une des formes les plus efficaces de ce pouvoir par relais, à cheval entre les modèles désormais inopérants du «despotisme oriental» et de la «domination totale»...".

" Je ne me demanderai pas ici comment il se fait que la violence du type «massacre» soit le phénomène le plus naturel à l'homme. Le lecteur occidental ne sait pas en effet ce qu'est la puissance du sang, la puissance qui provient du sang versé collectivement, dans la plus totale liberté... Il ne sait pas non plus que la «domination totale» use de relais extraordinairement subtils ou massifs pour vaincre toutes les résistances imaginables, toutes les velléités de libération et de liberté...".

Oui, je maintiens, le lecteur occidental ne le sait pas. Cela fait des siècles, peut-être un millénaire, que la puissance provenant du sang versé collectivement est un phénomène inconnu en Occident. Même l'Holocauste juif ne l'a pas rendu plus connu, sans doute parce que ce n'était pas un phénomène de même nature. Et au fond, je peux formuler d'une façon très simple la question douloureuse qui me pousse: comment la violence collective dirigée et organisée (puisqu'il est clair qu'elle était dirigée et organisée à Soumgaït, à Kirovabad comme à Bakou) est-elle possible dans un Etat qui, pour n'être pas un Etat de droit, est néanmoins un Etat policé? Et ce n'est pas une question rhétorique. Ce n'est pas non plus une question qui vise les circonstances. Celles-ci sont assez bien connues pour Soumgaït, en particulier après le grand travail de compilation des témoignages et de recherche des responsabilités dû à Samuel Shahmouradian, c'est ce qui en fait un cas exemplaire. Elles le sont moins pour Bakou. Mais ma question est de principe, elle n'est pas de circonstance. Il faut comprendre la «puissance du sang».

Mnatsortats, *Les Rescapés*, vol. II, Le Caire, 1933, p. 473 :

Cette communauté (entre les Arméniens et les Turcs) née de la terre, maintenue par elle, soumise à elle, s'est transformée en une haine terrifiante, qui, dans les dernières années de la dictature, est la caractéristique commune à tous les Turcs. Or ce serait un sophisme que de vouloir considérer notre révolution comme la responsable de ce changement, contrairement à ce que beaucoup ont voulu faire. Les Turcs se modernisaient, en ce sens qu'ils se libéraient peu à peu de leur organisation de collectivité religieuse. Ils n'avaient jamais été un peuple étatique dans leur immense Empire, isolés dans le cercle de la haine religieuse, et vivant dans le mépris de toute valeur extérieure à eux-mêmes. Les écoles du régime hamidien ont modifié les conceptions de la classe régnante. Se moderniser, mais sans oublier un iota de leur passé. Et ils ont été fidèles à ce mot d'ordre. La civilisation qu'ils avaient établie, pendant trois ou quatre siècles, n'avait rien été d'autre que la passion du sang. Au XIXe siècle, une certaine purification n'a pas réussi à modifier la sédimentation psychique. Les Turcs s'enorgueillissent aujourd'hui d'avoir supprimé l'Empire Ottoman, et ils ne s'aperçoivent pas que l'Empire n'était qu'un mot, qui ne correspondait à aucune réalité palpable. S'il prennent en compte les quelques dizaines de pachas ou d'effendis arméniens qui les ont servis, c'est-à-dire qui ont mis au service de la cause turque le surplus de volonté et d'esprit de sacrifice de leur peuple, ils ne peuvent pas justifier par là l'envers du décor : l'infinie détresse qui accompagnait ces gloires à la petite semaine. Chacune des distinctions honorifiques d'un pacha arménien installé à Constantinople était le prix d'un village détruit dans notre patrie. Et la destruction est ici le système politique, le produit spirituel le plus fort du XIXe siècle : l'esprit des nationalités. Notre peuple a été le terrain où les instincts des Turcs conjugués aux principes modernes se sont donnés libre cours. En 1908, on ne pouvait pas trouver un seul Turc qui pensât différemment en ce qui nous concerne que ne pensait Cavour, cet homme d'Etat italien, en ce qui concerne sa patrie. En 1915, cette haine, recouverte jusque là par une couche de vernis, devint pour eux un lien sacré. Ils acceptèrent la guerre grâce à cette infiltration annonciatrice de jours de fête.*

Hagop Ochagan

---

*Souligné par H. Ochagan lui-même.

Ce texte, comme tout texte de cet auteur, demanderait un commentaire attentif et minutieux. Je ne puis malheureusement en donner ici que les résultats.

Les Arméniens, jusqu'au XIXe siècle, ne forment pas une communauté politique. En particulier les Arméniens occidentaux, ceux de l'Empire Ottoman, dont il est question ici, sont un peuple dominé, soumis au pouvoir d'un peuple dominant. Leur être se définit donc en partie par ce rapport de domination. Mais leur être se définit aussi par un lien interne, celui qui rassemble toute communauté, et fait tenir ses éléments en commun. Au début du roman *Mnatsortats*, l'auteur raconte longuement un récit mythique qui avait cours dans le village, et qui parle d'une famille à la fois mythique et réelle, et d'un ancêtre mythique. Il introduit ce récit de la façon suivante : «Ces récits sont dignes d'être conservés, tout d'abord du fait de leur troublante et profonde beauté, désormais sans retour; mais, tout autant, du fait de leur influence sur les événements qui constituent ce roman. Car jusqu'à l'exil, sur la famille des Nalband s'est promené comme une ombre le sceau de... l'ancêtre. Et son nœud, dont je m'approche de la dissolution, sur le cruel fait divers par lequel débute ce roman. Ce lien interne qui tient liés les membres d'une communauté, Ochagan ne le caractérise pas autrement qu'en parlant de «nœud» et de «sceau». Les membres de la communauté sont noués, la communauté est scellée. Le sceau est celui du père mythique. Ce sceau est déjà craquelé avant la Catastrophe. Le roman raconte la dissolution du nœud, la destruction, le descellement du sceau. La dissolution totale, le descellement extrême du sceau coïncident avec la Catastrophe. La Catastrophe, ce n'est pas seulement la mort violente et collective d'un million ou de deux millions de personnes, c'est la destruction de ce qui fait le lien, le sceau, le nœud communautaires, appelez-le comme vous voulez.

Il n'y a donc pas seulement des meurtriers et une volonté de meurtre. Il y a une force spécifique de destruction, capable d'atteindre le cœur d'une communauté, ce qui fait son lien le plus intime, et dont Ochagan rend compte en termes d'ancêtre mythique. Quelle est la nature de cette force destructrice? La force destructrice est de nature politique.

L'hypotèse ici est que la violence qui se donne libre cours dans la Catastrophe tient à une modification de la forme de pouvoir. Cette modification s'annonce dès 1860, avec le courant des réformes, des tanzimats, avec l'octroi de «constitutions» aux différents «millets». Mais elle s'intensifie avec le tournant de 1890, au moment où commence la «dictature», et où se fait jour ce que Ochagan appelle la «haine» irréductible. La forme du pouvoir était celle de l'Empire, elle va devenir celle de l'Etat. L'hypothèse, plus précisément, est que les Arméniens se sont trouvés sur le chemin de cette montée de l'Etat, ou plutôt encore de cette avancée du principe moderne. Quel est ce principe moderne? Ce n'est pas celui de la modernité ou de la modernisation aux sens courants. C'est celui d'une transparence absolue au regard central, principe qu'il m'est arrivé d'appeler celui de la «Haute Surveillance», en suivant tout simplement Hegel quand il parle de l'Etat qu'il appelle de ses vœux pour les Allemands. Principe donc de l'élimination des opacités transversales de type communautaire et «national». Ochagan dit ailleurs que ce qui s'est passé entre 1890 et 1915 pour les Turcs est la reproduction en miniature de ce qui a pris quinze à vingt siècles en Occident pour se réaliser. Mais dans cette période miniature, la violence du principe moderne est allée jusqu'à son terme. Le principe moderne, c'est ce qui tend à défaire le nœud du commun et du communautaire, au bénéfice de l'Etat, c'est-à-dire aussi de l'identité étatique des citoyens.

Ochagan décrit très longuement dans le second volume de *Mnatsortats* la généralisation de la surveillance, «méfiance de chaque Turc envers chaque Turc», dit-il, où «les agissements imputés aux Arméniens n'étaient pas en cause». Cette généralisation de la surveillance, cette infiltration, ce devenir-transparent de l'opaque, cette volonté non-dite de dissolution des communautés «nationales», il ne faut pas oublier qu'ils ont un but ultime : l'étatisation.

"Les Turcs se modernisaient, en ce sens qu'ils se libéraient peu à peu de leur origine de collectivité religieuse. Ils n'avaient jamais été un peuple étatique dans leur immense empire...".

Par «religieux», il ne faut pas entendre l'Islam, comme religion établie. Il faut, je crois, entendre un type de fondation collective. La société de l'Empire est une société sacrificielle. Un régime sacrificiel a besoin d'un peuple maître et de peuples soumis. Pour que la relation demeure entre maître et soumis, entre dominants et dominés, il faut l'exercice d'une violence. Ce peut être une violence ouverte ou une violence «symbolique». Il faut qu'elle soit toujours un peu des deux. J'ai tendance à croire qu'elle était plutôt ouverte dans l'Empire Ottoman, et qu'elle est plutôt de nature symbolique dans l'Empire soviétique, si cette analyse s'applique au moins partiellement à ce dernier. La violence consiste à soutirer du peuple dominé non pas seulement des biens et des richesses, mais de la «force collective», de «l'énergie fondationnelle». C'est la définition même de l'Empire. Sinon la forme «Empire» n'aurait aucune raison d'être. Cette forme de pouvoir a donc besoin des opacités partielles de chaque communauté dominée, puisque c'est en elle que le peuple maître tire périodiquement son énergie collective propre. C'est exactement la fonction du sacrifice. C'est pourquoi je parle de société sacrificielle. Il est clair que ce n'est pas un système «politique», au sens courant du terme. Toute la question, dans les systèmes sacrificiels, religieux ou politiques, est que le sang versé serve à quelque chose, je veux dire pour le peuple maître. Celui qui le verse doit en tirer bénéfice. Le système sacrificiel est fait pour tirer bénéfice du sang, sur un plan «symbolique». C'est ce qu'Ochagan appelle, à la fin de la page citée, le lien *sacré*, *Սրբազան շաղախ*. Le sang de la victime est le lien communautaire des sacrificateurs. Voilà la puissance du sang. Comment aurait-on pu savoir que ce principe archaïque était encore en latence dans un Empire du XXe siècle ?

En effet, ce système que je viens de décrire, propre à l'Empire Ottoman, les meurtres collectifs des deux dernières années ont montré qu'il était aussi en latence dans l'Empire soviétique. Il ne s'est pas exprimé directement, mais par l'intermédiaire d'un relais. Le relais du sacrificateur. En réalité, il n'en allait pas autrement dans l'Empire Ottoman.

Or c'est ce système sacrificiel qui se modifie et qui se détruit progressivement dans l'Empire Ottoman entre 1890 et 1915. A partir d'un certain moment, l'avancée du principe moderne fait que ce système ne fonctionne plus. Conformément au principe moderne (mais aussi à celui de la modernisation au sens banal), des Ecoles s'ouvrent, correspondant à l'esprit politique non religieux, c'est-à-dire non sacrificiel. Mais il y a un temps de passage, de coexistence entre les deux systèmes de pouvoir, celui de l'Empire, qui est un système sacrificiel, et celui de l'Etat, qui est celui de la surveillance généralisée. Les Turcs se modernisaient, dit Ochagan (ils passaient peu à peu au nouveau système de pouvoir), mais sans rien renier de leur passé (c'est-à-dire du système du sacrifice). Ils vont finir par ne plus pouvoir se définir, se réfléchir eux-mêmes que comme peuple étatique. C'est l'Etat, au bout du compte, qui va fournir le cadre de l'auto-conception.

Ochagan dit cependant quelque chose d'autre, qui demande explication :

«*Il n'y avait pas d'Empire, il n'y en avait que le nom*».

Que veut-il dire par la ? Il y avait pourtant bien un Empire. La preuve qu'il y avait un Empire tiendrait dans ce fait que quelques dizaines d'individus du peuple soumis seraient passés du côté du peuple maître. Et cela ne serait pas une preuve suffisante. On ne comprend pas bien. Or la même phrase se répète, plus tard, dans la vol. III, p. 79 : «l'Empire turc appartient autant au passé que l'Empire byzantin». Ce qui revient à le placer dans un passé immémorial, comme s'il n'avait jamais existé. Or cette phrase intervient dans un passage extraordinaire sur le chant d'amour turc, dont Ochagan dit qu'il est la seule réussite stylistique de ce peuple «sans style, sauf dans l'acte de massacrer et de verser le sang». Il y a là un miracle de style. Il tient à ceci que tous ces chants d'amour ont en eux la capacité de lier le sang à un sens, de transformer le sang en sens : *բոլորն ալ ունին այն իրաւ ու ջերմ խառնուածքը որ անոնցմով պատկերուած արիւնը կը կապէ իմաստի*: C'est un tel miracle qu'on ne peut pas y croire. Y croire, étrangement, ce serait admettre que l'Empire se soit réalisé. La réalisation de l'Empire, ce serait donc aussi celle d'une forme de style, n'importe laquelle, à partir du sang versé, à partir du Sacrifice. Le sang versé par les Turcs, ils ne l'auraient pas versé pour rien. Cela, pour Ochagan, c'est l'inacceptable. Car la transformation, par les Turcs et pour les Turcs, du sang versé en sens, en style, c'est la réussite du Sacrifice, c'est l'indice de ce que la victime a vraiment été dépossédée *de plus que de son sang*. Etre dépossédé de plus que de son sang, c'est le début du désastre. Il faut absolument nier cela. Ochagan parle donc ici sur le mode de la dénégation.

En tout cas, l'affirmation selon laquelle l'Empire ne s'est pas réalisé revient à dire que le régime sacrificiel n'a pas su rendre signifiant le sang versé, qu'il n'a pas su intégrer les éléments signifiants du peuple soumis. Les villages qu'on détruit sont le signe d'une violence non signifiante, non symbolisée. Mais Ochagan

prouve encore autre chose avec les «villages qu'on détruit» — l'étatisation n'est pas réalisée dans l'Empire. Comme si l'accomplissement de l'Empire, le maximum de sens lié au maximum de sang, c'était justement l'Etat moderne. D'où la phrase la plus extraordinaire de tout le passage:

«La destruction, ici, c'est le système politique, le produit intellectuel le plus fort du XIXe siècle, l'esprit des nationalités».

La destruction concerne le temps du passage Sacrifice / Surveillance, Empire / Etat. Or la destruction, dit Ochagan, est un produit intellectuel. Pourquoi ? Parce qu'il va être question de «l'esprit des nationalités», c'est-à-dire de l'auto-conception de la communauté d'un peuple en tant que nation. A partir du XIXe siècle, le cadre intellectuel, spirituel, c'est-à-dire le cadre de l'auto-conception d'un peuple, de tout peuple, est le cadre étatique.

Mais pourquoi cette identification entre la destruction et l'esprit des nationalités ? L'explication facile serait que c'est le nationalisme turc qui a provoqué la destruction. Mais ce n'est précisément pas ce que dit Ochagan. Il est bien question chez lui d'un phénomène universel propre au XIXe siècle, et non pas seulement propre aux Turcs. Le nouveau cadre de l'auto-conception d'une communauté, le seul cadre désormais possible, celui qui s'impose partout, est celui de l'Etat. Cette auto-conception est un effet du principe moderne en son avancée. Pourquoi le principe moderne, celui de la Surveillance généralisée et donc de la destruction absolue, a-t-il pour effet à ce moment-là l'auto-conception nationale, propre au XIXe siècle ? Parce que, probablement, c'est à ce moment-là que se produit la rencontre entre ce principe moderne, politique et destructeur, et ce qu'à la suite d'Ochagan j'ai appelé tout à l'heure le sceau mythique, qui fait le lien et le liant sacré d'un peuple, précisément à l'intérieur des systèmes sacrificiels de pouvoir.

La «nationalité», depuis l'esprit des nationalités du XIXe siècle, et jusqu'à nos jours, puisque nous vivons encore dans le même esprit, est donc quelque chose d'essentiellement ambigu : 1) elle résiste au principe moderne, 2) elle est entièrement contaminée par le principe moderne.

Nous nous trouvons aujourd'hui encore à ce stade de l'histoire mondiale. Pas un peuple qui ne pense son essence et son destin hors de l'auto-conception imposée par l'esprit des nationalités, qui n'était qu'une étape dans l'avancée du principe moderne. Pas de peuple qui ne pense son essence et son destin autrement qu'à travers le cadre étatique. La dernière étape, la dernière avancée du principe moderne est celle qui ira au terme de la destruction, cette foi sans reste, en mettant les individus sous la menace directe de l'œil central. C'est Ochagan lui-même, dans un autre texte, qui comprend la violence nucléaire comme la répétition cette fois définitive de la violence génocidaire. C'est pourquoi il faut savoir penser le processus en son entier, se faire le lieu de réception de la violence du principe moderne et de la désintégration totale du nœud communautaire, que les Arméniens ont vécu une fois, pour leur compte, en ce siècle. Pour cela, il faut savoir penser l'esprit des nationalités comme un moment historique, à la fois de résistance et de contamination.

J'en finis maintenant avec mon texte. Quand l'étatisation s'installe avec l'esprit des nationalités, ce qui prévaut est donc une forme d'auto-conception entièrement, et inévitablement, contaminée par la nature meurtrière du principe moderne. Cavour serviteur de l'étatique est certes le représentant du mouvement de libération italien, mais il est aussi et simultanément le maître d'œuvre du principe moderne qui contamine sans retour l'esprit des nationalités, en imposant l'Etat moderne comme unique critère. En Europe, le mouvement de la destruction a réussi pour un temps à s'immobiliser à l'intérieur de frontières, précisément nationales. Dans l'Empire turc, il est allé jusqu'au bout.

On a compris en même temps que ce que j'appelais la puissance du sang provient d'un système archaïque de pouvoir, et même d'un système sans doute très archaïque, mais qui s'est tout de même prolongé jusqu'à la fin du XIXe siècle ou au début du XXe dans l'Empire Ottoman. Mais l'Empire Ottoman était précisément fondé sur ce système archaïque. Au contraire l'Empire soviétique était considéré comme la forme la plus pure de la «domination totale», qui est une forme de pouvoir radicalement différente. Celle-ci tue aussi. Il n'a pas manqué de tuer des dizaines de millions d'hommes depuis soixante-dix ans. En France, pendant trente ou quarante ans, ceux qui dénonçaient le caractère purement et simplement meurtrier de ce système de pouvoir ont été mis à l'index. Vous savez aussi l'extraordinaire bouffée d'air qu'a représenté la publication de *l'Archipel du Goulag* pour ces gens mis à l'index, qui trouvaient dans ce livre la triste confirmation et justification de trente ans de combats. On lit cela par exemple dans *Un homme en trop* de Claude Lefort.

Mais on ne soupçonnait pas les subtilités de la domination totale. On ne soupçonnait pas qu'au moment de son effondrement, celle-ci révélerait ses côtés archaïques, et en particulier la rémanence du système sacrificiel, donc d'une forme de pouvoir archaïque, exercée par intérim. Quel plus bel exemple pouvez-vous trouver de la volonté de continuer à vivre sur les bases de ce système archaïque, que la volonté de conserver à tout prix à l'intérieur des frontières d'une République soviétique des gens que l'on a humiliés depuis 70 ans, et que l'on espère encore humilier à loisir ? Cette puissance du sang, cette puissance que confère le sang versé au peuple qui massacre me paraît un phénomène hallucinant.

Puissance du sang, bénéfice symbolique du sang versé dans le sacrifice. Vous avez sans doute tous lu ce témoignage, pour lequel je n'arrive pas à trouver encore une fois un autre mot qu'hallucinant, qui vient d'être repris par *Le Monde Diplomatique* du mois de février. Ce témoignage nous parvient d'un livre de Mme Banine, intitulé *Jours caucasiens — Autobiographie*, publié en 1985 *. Mme Banine est cette femme d'origine azérie, vivant en France depuis 1924, qui a publié dans le *Monde* quotidien une lettre, au mois de janvier, expliquant que le Karabagh ne pouvait pas appartenir aux Arméniens, comme si la question était de savoir à qui il appartenait. Je suis donc obligé de m'en tenir ici au strict minimum. Et ce minimum, que je lis dans le passage repris par le *Monde Diplomatique*, me paraît déjà époustouflant.

Il s'agit de souvenirs d'enfance, où l'auteur doit avoir environ dix ans. Il est question d'une petite fille, Tamara, camarade de jeux de l'auteur, de mère arménienne et de père turc, une petite fille que ses camarades ne cessaient de martyriser, parce qu'elle était arménienne. Je lis juste un passage :

«Les jours de fêtes, nous jouions aux massacres arméniens, jeu que nous préférions à tout autre. Enivrés de nos passions racistes, nous immolions Tamara sur l'autel de nos haines ancestrales. D'abord, nous l'accusions arbitrairement d'assassinats de musulmans et la fusillions sur le champ, jusqu'à plusieurs fois consécutives pour renouveler le plaisir. Puis, lorsque nous étions bien saoûlés de la vue de son sang, nous la ressuscitions pour les besoins de la cause afin de la massacrer cette fois-ci d'après toutes les règles de l'art. Nous la ligotions, la jetions par terre, lui coupions ensuite les membres, la langue, la tête; lui arrachions le cœur et les tripes que nous jetions aux chiens pour bien marquer notre mépris de sa chair arménienne. Lorsqu'enfin nous nous étions suffisamment abreuvés de notre férocité et qu'il ne restait plus rien de la pauvre fille, nous nous mettions à danser autour de son cadavre, en brandissant nos fusils de bois et en poussant des hurlements sauvages (...).

Il ne venait pas à l'esprit de Tamara d'aller se plaindre; traitée de moucharde, de traîtresse et encore une fois de sale Arménienne, elle aurait été privée de nous; et même humiliée, maltraitée et massacrée à intervalles réguliers, elle ne pouvait plus se passer de notre soeiété, après laquelle toute autre lui aurait paru fade».

Tout dans ce texte est extraordinaire. D'abord bien sûr la formidable ambiguïté de celle qui a pu écrire ces pages : estelle aujourd'hui la personne éclairée qui regrette ces «passions racistes», les critiques, sait les regarder de l'œil désapprobateur de l'adulte, mais qui ne dédaigne pas raconter ce souvenir atroce ou amusant en les considérant du haut des 70 ans qui se sont écoulés depuis ? C'est effectivement l'une des impressions que l'on pourrait tirer de ce passage, c'est sans doute pourquoi ses éditeurs ne s'en sont pas offusqués. Mais en 1988 et 1989, il ne s'agissait plus d'un jeu, si l'on peut conserver le nom de jeu à la scène de sacrifice qui nous est décrite: on humiliait, on se saoulait de la vue du sang des victimes, on jouissait de leur terreur, on les ligotait, on les jetait par terre, on leur coupait les membres, la langue, la tête, on leur arrachait le cœur et les tripes, dans les rues de Soumgaït et de Bakou. Ne s'agissait-il plus d'un jeu, ou s'agissait-il précisément de la réalisation du jeu, trop réelle ? il ne s'agissait plus d'un jeu. Or la même Mme Banine écrit dans un journal français pour disculper les siens, et pour affirmer leur bon droit. L'exquis souvenir d'enfance devient alors une scène de torture sacrificielle.

C'est cela, le côté hallucinant de ce souvenir ou de ce témoignage. La description des meurtres, à longueur des pages, ne dit rien de plus que ce qu'elle dit : la réalité du sang. Elle ne présente pas plus d'intérêt que cela. L'extraordinaire intérêt de cette page tient au contraire au fait qu'il ne s'agit pas ici de la réalité du sang. Il s'agit bel et bien d'une scène de sacrifice. Donc d'un rituel, régulièrement répété, pour lequel on conserve la victime consentante en son sein. Du sacrifice, en effet, tout s'y retrouve : la fête, l'ivresse, la jouissance, le simulacre du meurtre et du dépècement, la danse.

Le sacrifice, c'est le meurtre collectif symbolisé, et c'est là que réside tout le bénéfice du sang. Il redonne, de façon réglée («humiliée, maltraitée et massacrée à intervalles réguliers», nous dit Banine), la puissance du sang, au petit peuple qui tue collectivement, qui danse autour de la victime, qui retrouve son unanimité, et son identité bien sûr. C'est un peuple d'enfants ? Mais précisément, c'est là que s'effectue pour le coup le bénéfice, c'est là qu'est communiquée la puissance du sang. De plus, la transformation du sang en sens est totale lorsque la victime ne peut plus se passer du bourreau. C'est ce que dit l'écrivain, cette fois sans arrière-pensée, dans toute sa naïveté : «elle ne pouvait plus se passer de notre société». Sa naïveté est sans doute véridique, c'est ce qu'il y a de plus atroce. Le sujet soumis au pouvoir sacrificiel y laisse tout son être.

∴

La violence génocidaire est la violence moderne par excellence, et le bénéfice en est politique. Elle est fondatrice de la nation, et donc de l'Etat national dans lequel celle-ci s'inscrit, de l'Etat moderne.

La violence sacrificielle est d'un autre ordre. Elle n'est pas politiquement fondatrice. Elle crée le lien sacré, quasi-religieux. Elle exige la préservation de la victime pour le sacrifice. Elle se retrouve répétée dans un rituel. Elle peut être transformée en culture, en style, en chant, en sens.

---

* *Banine*, Jours Caucasiens, Autobiographie, *Edition Gris banal, Montpellier*, 1985. *Les pages qui m'intéressent ici se trouvent pp. 65-67. Les passages cités par* Monde *sont complétées par une scène de «viol arménien» du plus bel effet.*

ՃԱՆԱՉԵՆՔ ԵՒ ԳՆԱՀԱՏԵՆՔ

Գրեց՝

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՕՓՉԵԱՆ

Ինձ համար արդէն սովորական է դարձել՝ Վահէ Կոտէլի հետ հանդիպելիս, իմանալ, որ նա ֆրանսերէն լեզուով լոյս է ընծայել հայ մեծ բանաստեղծներից ունէ մէկի հերթական ժողովածուն կամ մի նոր ծաղկաքաղ մեր պոէզիայից: Ըստ որում, նա այդ նոր, հերթական ժողովածուն դնում է առջեւդ ի մէջի այլոց, զանազան լուրեր լսելուց եւ յայտնելուց յետոյ, որպէս հերթական մի լուր: Համեստութիւն չէի անուանի անչուք ու անհանդէս մատուցման այս եղանակը: Վահէ Կոտէլը իր արած գործի արժէքը լաւ գիտի, քանզի նա բանաստեղծ է բառիս իսկական իմաստով եւ գիտի, թէ ինչ է թարգմանում եւ ում համար է թարգմանում, սրանով է զբաղւում արդէն երեսունհինգ տարի: Աւելին, ես կ'ասէի, որ նա իրեն ամբողջովին նուիրել է այս գործին եւ դեռ յառաջիկայում էլ, վստահ եմ, նորանոր գրքեր, վերն ասածիս պէս, լուռ ու հանգիստ, պիտի դնի առջեւդ եւ ասի.

— Վերջերս լոյս տեսաւ Փարիզում (Ժընեւում, Պրիւսէլում, Լոզանում եւ այլն):

Ահա հիմա էլ, Ժընեւի ծայրամասի իր բնակարանում, երկար-բարակ զրուցելուց յետոյ, սեղանին է դնում Գրիգոր Նարեկացու «Մատեան»ից թարգմանուած հատուածներ: Գիրքը մեծ չէ ծաւալով, սակայն ձեւաւորուած է ճաշակով եւ բարձրորակ տպագրութիւն է: Բացի այդ, սա պիլինկուալ կամ երկլեզուեան հրատարակութիւն է. ձախից Նարեկացու գրաբար տեքստն է, աջից՝ Վ. Կոտէլի ֆրանսերէն թարգմանութիւնը:

Առաջին անգամը չէ, որ Վահէ Կոտէլը ֆրանսերէն տպագրում է Նարեկացի՝ իր թարգմանութեամբ, եւ նախորդ բոլոր հրատարակութիւններն եղել են Փարիզում: Սակայն այս մէկը առաւել կարեւորութիւն ունի. հրատարակիչը նշանաւոր «Էտիսիոն տը լա Տիֆերանս»ն է: Աւելին՝ փարիզեան այդ հրատարակչութեան բաւական հեղինակաւոր «Օրֆէ» (Օրփէոս) մատենաշարով է ներկայացուել Նարեկացին: Նոյնիսկ համար կայ գրքի վրայ՝ 41: Տեսնենք ո՞վքեր են նախորդ քառասուն թիւերը. Աստուածաշնչեան Դաւթի սաղմոսները, գերմանացի մեծ բանաստեղծ Ֆրիդրիխ Հոլթերլինի քեր-

●▶

թուածները, Դ. Հ. Լաուրենսից ինչ որ թարգմանութիւններ, Հռոմէացի երգիծաբան Մարցիալիսի էպիգրամները, մի շարք տեքստեր՝ թարգմանուած սանսկրիտից, Դելփեան պատգամախօսների իմաստութիւնները, միջնադարեան միստիկ Ռէյմոնտ Լիւլլը, Նովալիս, Այխենդորֆ, Քրիստոֆըր Մարլօ, Օվիդիոս, Քաթուլլոս, Լորքա,, Ռիխարդ Վագներ…

Լաւ շրջապատ է ընկել մեր Նարեկացին: Եւ յոյսեր կան, որ նա միակը չի մնայ Հայերից՝ այդ ցուցակի մէջ: Հրատարակիչները շատ գոհ են այս գրքից: Նարեկացին նրանց համար յայտնութիւն է: Յայտնութիւն է նաեւ հայ բանաստեղծութիւնը: Զգայրանանք եւ չզարմանանք: Յիշենք որ հազիւ տասը տարի առաջ սկըսեցինք Նարեկացի խրացնել: Իսկ Զօպանեանի, Լիւք-Անդրէ Մարսէլի կամ Հայր Քէչիչեանի թարգմանութիւնները (ի դէպ, վերջինս Նարեկի ամբողջական թարգմանութիւնն էր ֆրանսերէն)… Դրանք չնչին կաթիլներ են ահռելի ովկէանում: Բարդ ու խրթին աշխատանք է եւրոպական գրքի գերյագեցուած շուկայում որեւէ արժէք հաստատելը: Շատ յաճախ այնտեղ գործում է հետեւեալ ըմբռնումը. սպառողը աւելի շատ նայում է ոչ թէ ներկայացուող արժէքին, այլ ներկայացնողին: Դրսի արժէքին պէտք է միանայ «ներսի» արժէքը. այլապէս իսկական ու վաւերական մեծութիւնը տարիներ շարունակ կարող է անծանօթ մընալ ֆրանսիացի ընթերցողին:

Այս անգամ կարծում ենք, որ կարեւոր քայլ է կատարուել: «Էտիսիոն տա լը Տիֆէրանս»ը Նարեկացու «Աղօթքները» (այդպէս է վերնագրուած գիրքը) լոյս է ընծայել տասը հազար տպաքանակով: Բանաստեղծութեան համար սա բացառիկ տպաքանակ է Ֆրանսիայում, այն էլ օտար հեղինակի համար: Ուրախալին նաեւ այն է, որ հրատարակչութիւնը դէմ չէ շարունակել ու ընդլայնել այս հեղինակաւոր մատենաշարի հայկական ցուցակը: Վ. Կոտէլը մտադիր է միանգամից երկու հեղինակ առաջարկել նրանց. Շնորհալի եւ Քուչակ: Համոզուած է, որ պիտի անպայման լաւ ընդունելութիւն գտնեն: Բացի այդ, կայ հետեւեալ գործօնը. Նարեկացուն աւելի լաւ ներկայացնելու համար, պէտք է լաւ ներկայացնել ընդհանրապէս հայ միջնադարեան քերթութիւնը: Մանաւանդ որ դէպքերի հազուադէպ զուգադիպութեամբ կայ հոյակապ մի թարգմանիչ, որը իր մայրենի մէկ լեզուի չափ լաւ գիտի իր միւս մայրենի լեզուն:

Կարծում եմ, որ հայ բանաստեղծութեան համար երջանիկ մի առիթ է ունենալ Վահէ Կոտէլի պէս թարգմանիչ-հեղինակ: Բանաստեղծ, որը ոչ միայն հրաշալի տիրապետում է հայերէնին, որը լաւ գիտի գրաբար եւ միջնադարեան մեր գրականութիւնը, որը հետեւում և բարձր է գնահատում մեր պոէզիան, այլեւ ինքը արդի ֆրանսագիր բանաստեղծութեան ականաւոր դէմքերից է: Նրա ստեղծագործութեան մէջ միաւորւում են արդի բանաստեղծական միտումները հին հայկական մշակոյթի աւանդների հետ: Ստացւում է նորի եւ հնի, երկու լեզուների ու մշակոյթների մի հանրագումար:

Բանաստեղծական հայեացքի այս հարստութեան համար, կարծում ենք, որ Վ. Կոտէլը հաւասարապէս պարտական է իր հօրը եւ մօրը: Ըստ որում, իւրաքանչիւրն իր լուման է դրել բանաստեղծի նըկարագրի մէջ: Վ. Կոտէլի մայրը (աղջկական ազգանունով Մելինէ Փափազեան) բնիկ պոլսեցի է, հայ դրականութեան, ընդհանրապէս արուեստների ճաշակ ու սէր ունեցող մի անձնաւորութիւն: Անշուշտ նրա շնորհիւ է, որ իր երեք զաւակները ազատ խօսում եւ կարդում են հայերէն: Սակայն, կարծում եմ, որ Վահէն եւ իր եղբայրը՝ Զուիցերիայում բաւական յայտնի բեմադիր ու դերասան Արմէն Կոտէլը, իրենց արտիստիկ ներքինի համար, հաւանաբար, ամէնից առաջ պարտական են իրենց մօրը: Զարմանալ կարելի է, թէ ինչպիսի աշխոյժ հետաքրքրասիրութեամբ շարունակում է նա ապրել արուեստի եւ գրականութեան նորութիւններով: 1986 թ., իմ նախորդ այցելութեան ժամանակ, Տիկին Կոտէլը Վահէի միջոցով յատուկ խնդրել էր, որ իր համար մէկ օրինակ ուղարկեմ՝ այդ օրերին նոր լոյս տեսած Ռուբէն Սեւակի ժողովածուից: Բարեբախտաբար, մօտս կար այդ օրինակը եւ ես սիրով նուիրեցի նրան:

Ինչ-որ բարի ու լաւ աւանդականութիւն նկատեցի ես Կոտէլների ընտանիքում: Յարգանքը, սէրը եւ հաւասարը հաւասարի անկաշկանդ յարաբերութիւնները մեծ մայրիկի, որդու եւ թոռների միջեւ: Այս միասնականութիւնը կառուցուած չէր արեւելեան աւտորիտարիզմի սկզբունքներով, որի առաւել չափաւոր տեսակը նկատւում է նաեւ մեզանում: Այստեղ ազգակցականութեան, աւագութեան գիտակցումի հետ կար նաեւ չիտակ ու մաքուր ընկերականութիւնը: Ինձ համար առաւել հաճելի ու հազուադէպ բան էր տեսնել երեք սերունդների, առնուազն երկու քաղաքակրթութիւնների համերաշխութիւնը, քանզի մինչ այդ, առիթներ էի ունեցել տեսնելու, թէ՛ Զըւիցերիացիների եւ թէ՛ նոյնիսկ տեղի հայկական որոշ ընտանիքներում տիրող խիստ քաղաքավարի, անթերի, գործնական ու անզգայմունք ժառանգականութիւնը:

Զմրանը երբեմն լսում եմ
թէ ինչպէս հայրս հողի տակ
ինչ-որ երգ է մրմնջում
մի եղանակ է յայտնւում նրա
շուրթերին
ամէն անգամ
երբ պակասում են բառերը
կամ էլ մի ջերմ սիրտ…

Այս բանաստեղծութիւնը կարդացի Վահէ Կոտէլի վերջին ժողովածուի մէջ, որ վերնագրուած է «Թափուող տերեւներ…»: Ինչ-որ հայկականութիւն կայ սրա մէջ, չաղախուած ռոմանական կենսախնդութեամբ: Ֆրանսերէնով արտայայտուող արդի բանաստեղծների գործերում ես հազուադէպ եմ հանդիպում մօրը կամ հօրը նուիրուած բանաստեղծութիւններ: Խի՛ստ հազուադէպ: Մեզանում էլ, Հայերիս մէջ, հազուադէպ են այն բանաստեղծութիւնները, որոնք տողեր չեն գրել այս նիւթի վրայ: Սակայն «հայրական» եւ «մայրական» թեմաներով գրուած հայկական բանաստեղծութիւնները, որպէս կանոն, ահռելի տխրութեան, յաճախ էլ ցաւի ու տառապանքի մի ալիք են բերում իրենց հետ: Վահէ Կոտէլը երկու կողմից էլ վերցրել է լաւագոյնը. հայկականից՝ ջերմութիւնը, եւրոպականից՝ կենսախնդութիւնն ու չափաւորութիւնը եւ ստացուել է գեղեցիկ մի բանաստեղծութիւն: Վահէ Կոտէլը մի լաւ սովորութիւն ունի. իր բանաստեղծութիւնների մի զգալի մասը նըւիրուած են ընկերներին ու բարեկամներին: Ընկերութիւնը ազնուացնելու, յաւերժացնելու մի գեղեցիկ ձեւ է: Այդ բախտին արժանացել եմ նաեւ ես, այն էլ երկու անգամ: Բայց, երբ կարդացի այս բանաստեղծութիւնը, ակամայից զարմացայ, թէ ինչու հեղինակը, իր լաւ սովորոյթի համաձայն, չի նուիրաբերել իր հօրը՝ Ռոպէր Կոտէլին: Հաւանաբար ձգտել է աւելի լայն իմաստ տալ բանաստեղծութեանը. ընդհանրապէս հայրութիւնը:

Ես առիթ եմ ունեցել մի քանի անգամ հանդիպելու Ռոպէր Կոտէլին, նշանաւոր լեզուաբան հայագէտին: Այսինքն՝ հայագիտութիւնը նրա ընդարձակ հետաքրքրասիրութիւնների եւ մասնագիտական լուրջ ուսումնասիրութիւնների բնագաւառներից մէկն էր: Յիշում եմ այսպիսի արտասովոր մի դէպք: 1983 թ. Հոկտեմբերի վերջին էր: Վահէ Կոտէլի հետ հրաւիրուած էինք իր ծնողների մօտ: Դուռն անսպասելիօրէն զանգեցին եւ ներս մտաւ երիտասարդների մի խումբ: Զուիցերիայում ապրող քիւրտ բանուորներ եւ ուսանողներ էին: Եկել էին կարեւոր մի հարցով, ընդամէնը մի քանի րոպէով: Ես չհասկացայ, թէ խօսքն ինչի մասին էր, սակայն աչքիցս չվրիպեց ուշագրաւ մի մանրամասն: Խումբը կազմուած էր Իրանի, Թուրքիայի եւ Իրաքի Քրտերից: Ռոպէր Կոտէլը ինչ-որ բան էր բացատրում երիտասարդներին, ըստ որում հետեւեալ կերպ. նախ բացատրում էր խմբի մի մասին, այնուհետեւ, հաւանաբար միեւնոյն տեքստը, դարձեալ քըրտերէն, կրկնում էր խմբի մէկ այլ մասին: Ես նկատեցի, որ խմբի անդամներից մի քանիսը իրար հետ արաբերէն կամ թուրքերէն էին խօսում: Եւ ահա Ռոպէր Կոտէլը սկսեց խմբի տարբեր մասերի համար քրտերէնից… քրտերէն թարգմանել: Յետոյ իմացայ, որ դրանք տարբեր բարբառներով խօսող Քրտեր էին եւ իրար դժուար էին հասկանում, մինչդեռ հմուտ լեզուաբանը, որ հրաշալի գիտէր արեւելեան մի շարք լեզուներ (արաբերէն, պարսկերէն, քրտերէն, թրքերէն, վրացերէն, հայերէն, օսէթերէն), միեւնոյն ազգի տարբեր հատուածների համար թարգման էր աշխատում:

Ես լսել էի, որ թուարկուած լեզուները նա գիտի մայրենի լեզուի պէս: Եւ որ դա այդպէս է, համոզուեցի սեփական փորձով, նաեւ հայերէնի օրինակով: Ռ. Կոտէլը հայերէն սովորել է երիտասարդ տարիներին, Պոլսում: Այսինքն, իր մայրենի եւ մանկութեան լեզուն չէ: Շեշտում եմ այս հանգամանքը, քանզի բազմաթիւ առիթներով լսել եւ զրուցել եմ տարբեր ազգերի հայագէտների հետ: Նրանք բոլորն էլ գիտականօրէն լաւ գիտեն հայերէն, սակայն քանի որ իմ տեսած հայագէտները հայերէնը իւրացրել էին երիտասարդ եւ աւելի ուշ տարիքում, ապա շեշտադրական ինչ-որ սխալ, քերականական ինչ-որ աննշան շեղում, ինչ-որ արհեստականութիւն այնուամենայնիւ մատնում էր, որ սա նրանց մանկութեան լեզուն չէ: Լառոշֆուքոն իր մաքսիմներից մէկում գրում է. «Մեր հայրենիքի դրոշմը երեւում է ոչ միայն մեր լեզուի, այլեւ մեր սրտի ու մտքի վրայ»: Այս ասոյթը ակնարկ էր, բաւական թափանցիկ, տասնըեօթերորդ դարի Ֆրանսիացիների համար, ծագումով իտալացի կարդինալ Մազարինիի հասցէին: Սակայն եթէ Լառոշֆուքոն մի հրաշքով հայերէն իմանար եւ լսէր Ռոպէր Կոտէլին, ապա պիտի անպայման խմբագրէր այս մաքսիմը, քանզի «հայրենիքի դրոշմը» բնաւ չէր նկատւում նրա հետ զրուցելիս: Դա մի գեղեցիկ, բնական ու անթերի արեւմտահայերէն էր: Ես յաճախ եմ լսել, որ Պոլսի հայերէնը, դարասկզբին հասել էր կատարելութեան: Գրական բազմաթիւ նմոյշներ վկայում են այս կարծիքը: Սակայն կորել է այն կենդանի, ճըկուն, գեղեցիկ արեւմտահայերէնը, որով խօսել է Պոլսի եւ շրջապատի մօտ կէս միլիոն Հայութիւնը: Իմ սերունդը բախտ է ունեցել այդ հայերէնից որոշ պատառներ լսել Փափազեանի, Հրաչեայ Ներսիսեանի կամ Ցոլակ Ամերիկեանի դերակատարումների շնորհիւ:

Ռ. Կոտէլը, քսանական թուականներին, երիտասարդ տարիքում, ապրել է Պոլսում եւ հիմնականում՝ հայկական միջավայրում: Ունենալով լեզուներ իւրացնելու բացառիկ ձիրքեր եւ լինելով լեզուաբան-գիտնական, անխաթար եւ անփոփոխ պահպանել է այն լեզուն, որը կարողացել է սովորել իր բնական միջավայրում: Լսելով նրան, ինձ թւում էր, թէ զրուցում եմ դարասկզբի մեր մտաւորականների հետ:

1984 թ. Յունիսին էր: Փարիզից զանգեցի Վահէ Կոտէլին եւ պայմանաւորուեցինք, որ կը հանդիպենք յառաջիկայ շաբաթուայ ընթացքում: Ինքը պիտի գար Փարիզ, քանզի խորհրդային դիւանագիտական բիւրոկրատիան հազիւ թէ ինձ թոյլ տար արտասահմանեան որեւէ երկրից գնալ մէկ այլ երկիր: Սակայն այդ հանդիպումը չկայացաւ: Ես իմացայ, որ Վահէն կորցրել էր իր հօրը: Կորցրեցինք նաեւ մենք՝ Հայերս, մի մեծ գիտնականի, մի ազնուագոյն մարդու եւ մեր ժողովրդին անշահախնդիր նուիրուած մի բարեկամի: Եւ հիմա ամօթ է ու ցաւալի գրել, որ այս կորստի մասին ոչ մէկ տող չեղաւ մեր՝ խորհրդահայ մամուլում:

Ինչո՞ւ ենք երբեմն այսքան խուլ, անտարբեր ու չգնահատող: Եթէ խօսքը միայն վերը բերուած դէպքի մասին լինէր, ոչինչ, կարելի էր համարել եզակի մի դէպք. ամառ է եղել, շոգ էր, մարդիկ հազար ու մի հոգս են ունեցել… Սակայն ցաւօք, այդպէս չէ: Նման դէպքերը եզակի չեն: Մանաւանդ հիմա, երբ վերջապէս արդարացիօրէն ու անհրաժեշտաբար բացուել են Սփիւռքից Հայաստան եկող ճամբաները: Տարօրինակ բան է, թւում է ճիշդ ժամանակն է արժանի դափնիները դնել այն մարդկանց գլխին, ովքեր անգլերէն, ֆրանսերէն կամ այլ լեզուներով գրելու դէպքում պիտի համաշխարհային փառք վաստակէին եւ մենք էլ շոյուած զգայինք, որ բարեհաճել են մի երկու ժամով հայրենիք այցելել: Սակայն ոչ: Համաստեղ է տպագրւում, վերջապէս, եւ քար լռութիւն է մամուլում: Լճացումի օրերին էլ Համաստեղի մասին չէր խօսւում, հիմա էլ փաստօրէն չի խօսւում: Տպագրւում են Նիկողոս Սարաֆեանի եւ Յարութ Կոստանդեանի ժողովածուները: Երկու հոյակապ բանաստեղծներ, որոնք պատիւ կը բերէին աշխարհի ուզած գրականութեանը: Անթափանց ու անյողդողդ լռութեամբ որն առաւել ցաւալի է այն հողատար ու նըրբանկատ ուշադրութեան ֆոնին, որը ցուցաբերւում է միեւնոյն Սփիւռքի անհամեմատ աւելի համեստ ու աննկատ մըշակների հանդէպ: Արժէքների այս գըլխիվայր շրջումը պարզապէս վիրաւորական է ու անպատուաբեր մեծ գրականութիւն ունեցող մեր ժողովրդի համար: Մանաւանդ որ սա յատուկ մշակուած հայեացք չէ Սփիւռքի հանդէպ: Այսպէս ենք նայել նաեւ «ներսի» արժէքներին, տարիներ շարունակ:

Այս տխրաւիթ մտորումները, կարող է թուալ, թէ կապ չունեն Կոտէլ ընտանիքին նուիրուած ակնարկիս հետ: Բայց համոզուած եմ, որ տեղին են: Այն ինչ անում է այսօր Վահէ Կոտէլը հայ գրականութեան, մեր մշակոյթի; ընդհանրապէս մեր ժողովրդի համար արժանի է ամենաբարձր գնահատութեան մեր կողմից: Մարդկային մեծագոյն արատն է երախտամոռութիւնը եւ ազնիւ ջանքը արժանի կերպով չգնահատելը: Ես չէի ուզի, որ մեր գրականութեան անշահախնդիր նուիրեալը, տաղանդաւոր բանաստեղծ Վահէ Կոտէլը մեր կողմից արժանանար այն անուշադրութեան, որպիսին տեսաւ նրա հայրը: Դրանով մենք միայն մեզ կը պզտիկացնենք: Քանզի նա, առանց որեւէ ակնկալութեան, պիտի շարունակի թարգմանել ու հեղինակաւոր հրատարակչութիւններում հրատարակել Նարեկացի եւ Քուչակ, Շնորհալի եւ Սայեաթ-Նովա, Վարուժան եւ Սիամանթօ, արդի հայ բանաստեղծներ՝ մինչեւ ամենաերիտասարդը (տայ Աստուած, որ մեր քննադատները այդպէս սեւեռուն հետեւէին մեր նոր անուններին, ինչպէս Վահէ Կոտէլն է անում): Առանց որեւէ լուրջ «սոցիալական պատուէր»ի պիտի գրի մեր մասին, պիտի լաւագոյնս ներկայացնի իր երկրի ժողովրդին: Նա իսկական բանաստեղծ է եւ պիտի ստեղծագործի բոլոր պարագաներում եւ ի հեճուկս ամէն ինչի: Իսկ հայ բանաստեղծութիւնը դարձել է նրա էութեան անբաժան մասը: Ահա նորից, միեւնոյն համեստութեամբ, մի քիչ էլ անտարբեր, առջեւս է դնում օտիսկների մի կոյտ: Կեանքիս կէսից աւելին անցել է նման կոյտեր ընթերցելու, սրբագրելու եւ խմբագրելու վրայ, անմիջապէս պատկերացնում եմ ապագայ գրքի ծաւալը. եօթ-ութ մամուլ կը լինի: Վահէն կանխում է հարցս.

— Հայ բանաստեղծութեան անթոլոգիա է… տպածներիցս ամենամեծը… բոլոր թարգմանութիւններս հաւաքել եմ այստեղ… Դարձեալ «Էտիսիոն տը լա Տիֆէրանս»ը պիտի տպագրի… խոստացել են Մայիսին լոյս ընծայել… յուսամ, որ Ժընեւի գրքի ցուցահանդէսին կը մասնակցի այս գիրքը…

Յուսանք, որ կը մասնակցի: Յուսանք նաեւ, որ մենք վերջապէս կը նկատենք բանաստեղծի այս ազնիւ ծառայութիւնը եւ արժանին կը մատուցենք: Մե՛զ համար, ոչ իր համար, քանզի նա պիտի շարունակի իր գործը, անկախ մեր վերաբերմունքից:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՕՓՃԵԱՆ

Յ. Գ. — Այս յօդուածը արդէն վերջացրել էի, երբ Ապրիլի կէսերին Վահէ Կոտէլից նամակ ստացայ: Դարձեալ, իրեն յատուկ զսպուածութեամբ, ի միջի այլոց յայտնում է, որ Մարսէյլի «Փարանթէզ» հրատարակչատունը լոյս է ընծայել Դանիէլ Վարուժանի «Հացին Երգը» ֆրանսերէն, իր թարգմանութեամբ: Արդէն չորրորդ անգամն է, ինչ Վ. Կոտէլը Վարուժան է հրատարակում ֆրանսերէն: Հետաքրքիր է, իր հայրենիքում Դ. Վարուժանը չորս անգամ հրատարակուե՞լ է:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 6

MERCREDI
6 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.289 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.289

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ
Բ· ՇՐՋԱՆ

ՇՈՒՐՋ 50 ՆՈՐ ԸՆՏՐԵԱԼՆԵՐ

ՆԵՐՔԻՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐ
ԼԵՒՈՆ ԳԱԼՍՏԵԱՆ
ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ ԱՆՁ ՄԸ

Ինչպէս ծանօթ է, Կիրակի օր, Յունիս 3-ին, տեղի կ'ունենային Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի ընտրութեանց Բ· շրջանը, այսինքն ընտրական այն շրջաններուն մէջ (օկրուգ) ուր քուէարկողներու թիւը 50%-էն աւելի եղած էր, բայց ոչ մէկ թեկնածու բացարձակ մեծամասնութիւն ձեռք ձգած էր: Յիշենք որ, առաջին շրջանին, Մայիս 20-ին, ընտրեալներու թիւն էր՝ 99, բայց ցայսօր ստուգուած եւ վերջնապէս ընտրուած կը նկատուէին միայն 70 հոգի: Մնացեալ 29-երու պարագան, ի շարս որոնց՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, կը քննուէր Երեքշաբթի, Յունիս 5-ին: Այս 29 շրջաններուն մէջ, բողոք ըլլալով, քննութիւն կը կատարուի:

Այս շրջանին ընտրուածներու թիւը դեռ որոշ չէր, Յունիս 5-ի առաւօտեան, երբ Երեւան հեռաձայնեցինք, 50-էն 55-ի շուրջ էր, որոնց մէջ 24 հոգի ՀՀՇ-ի ցանկէն (ինչ որ, անշուշտ, չի նշանակեր՝ անդամ, այլ միայն Հայոց Համազգային Շարժման թեկնածու): Անուններ չունինք տակաւին, բանք միայն թէ վարչապետ՝ Վլադիմիր Մարգարեանց պարտուած է վերջնապէս, ՀՀՇ-ի ցանկէն ընտրուած է Շահէն Պետրոսեան պարտութեան մատնելով Հէնրիկ Իգիթեանը: Ընտրուած է ՀՀՇ-ի անդամ՝ Դաւիթ Վարդանեան:

Այլ մանրամասնութիւններ կարենանք տալ, հաւանաբար, յետագային:

**

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը, հակառակ ոմանց բուռն ընդդիմութեան (Լեւոն Տէր - Պետրոսեան եւայլն) մեծամասնութիւն գտած է եւ Հայաստանի Ներքին նոր նախարար նշանակած է Լենինականի միլիցիալի պետ՝ Լեւոն Գալստեան: Նախորդ նախարարը՝ Ե· Յարութիւնեան իր պաշտօնէն «ազատած» էր Մարտին:

Նոր նախարարը բաւական անբաղձալի անձ մըն է, մանաւանդ ծանօթ ախրահոչակ արարքի մը պատճառով, որ նոյնիսկ լայն արձագանգ գտած էր «Գրական Թերթ»ի մէջ: Բուռն պայքար տարած էր, նոյնիսկ քարուքանդ ընել տուած Լենինական գետեղուած Խաչքարը Սումգայիթի զոհերուն ի յիշատակ: Ազգականն է Կեդրոնական Կոմիտէի բաժնի վարիչ՝ Միսաք Մկրտչեանի:

✕ Ուրբաթ, Յունիս 1-ին, տեղի կ'ունենար հերթական միթինկը: Ժողովուրդը ցրուելէ ետք, կրկին կը հաւաքուէր ուշ ատեն, որովհետեւ գիշերուան ժամը 23-ին միայն Երեւան կը հասնէր Արքաշի Մանուչարով, որ քիչ ետք խօսք կ'առնէր:

ԿՈՐԲԱՉՈՎ - ՊՈՒՇ

ԻՕՆՉ ԱՐԴԻՒՆՔ

Անգամ մը եւս, ըստ տեսանկիւնին, հիւր կիսով լեցուն է, կամ կիսով պարապ է: Կը թուի որ արտակարգ ոչինչ ձեռք ձգուած է եւ մանաւանդ ձախողութեան բնոյթ չտալու համար, նախընտրուած է առայժմ բարձի թողի ընել Լիթուանիոյ եւ Գերմանիոյ հարցերը: Թէեւ Պուշ բաւական զիջումներ ըրած է Լիթուանիոյ հարցին մէջ, որ, կը գրէր «Լը Մոնտ» «Դատապարտուած է կրելու արեւմտեան անտարբերութեան մէջ հրաժարման մը խստութիւնը»: Տարբե՞ր բան կարելի էր ակնկալել Արեւմուտքէն…:

Խորքին մէջ, Կորբաչով ամրապնդուած կը վերադառնայ: Արտաքին պատկերը միշտ փայլուն կը մնայ: Կորբաչով, արդէն, միայն ներսը դժուարութիւն եւ ընդդիմութիւն ունի, դուրսը՝ յաջողած է: Ճիշդ է որ աւելի դիւրին է: «Տունիս մէջ կը զգամ» կ'ըսէր Ամերիկա (հաւանաբար՝ շատ աւելի ալ լաւ…): Հիմա, որ բուն տունն է, բաւական գործ ունի: Հարցերը չեն պակսիր՝ էլցին, պալթեան հանրապետութիւններ, Կովկաս: «Լիպերասիոն» կը թուէր (Յունիս 5) եւ կը յիշէր՝ «Հայաստանը, ուր խորհրդայնատեացութիւնը տասնեակներով մեռեալներու պատճառ եղաւ, անցեալ շաբթու»: Քիչ մը եթէ պրպտենք, վերջին շրջանին մեր մասին բասածները և մանաւանդ՝ չըսուածները, այսինքն՝ լռութիւնը, պիտի տեսնենք որ դիրքորոշման որոշ փոփոխութիւն մը կայ, սկսած ենք «խանգարել» եւ նոյնիսկ երբ կը սպաննուինք, պատճառը մեր «խորհրդայնատեացութիւնը կ'ըլլայ», այսինքն կը մնայ որ ըսուի թէ յանցաւորը՝ մենք ենք:

Կորբաչով, գնաց նաեւ Սան - Ֆրանսիսքօ, ուր հանդիպեցաւ Ռեկընի: Անոր, երբ տուեր է չքանշան մը, վարձատրելու համար անոնք որոնք օգներ են Հայաստանի երկրաշարժին առեն, Ռեկըն, շատ խոր (ըստղը՝ «Լիպերասիոն»ն է) պատասխան մը գտեր է· – «Մեր երկու երկիրները մէկ հասարակաց բան ունին՝ երկրաշարժները»: Երեւի կ'ակնարկէ Սան - Ֆրանսիսքոյի երկրաշարժին…:

Հայերը (նաեւ Պալթերը, Հարաւային - Վիէթնամցիները, Էրիթրէացիները ամէն մէկը՝ իր հարցերուն համար) ցոյց մը րրած են Սան - Ֆրանսիսքօ եւ Սթանֆըրտ: Հայերը՝ ձաղկելով «Երեւանի մսագործը»:

Այս ճամբորդութեան դրական մէկ կարեւոր կէտը կը նկատուի Հարաւային - Քորէայի հետ յարաբերութեանց վերահաստատումը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ մերժեցին ընթացք տալ Պրիւսէլի յանձնախումբին վերջնագրին Անգլիոյ եղան միսին կապակցութեամբ: Միսը, վարակուած ըլլալով «խենթ կովին» հիւանդութեամբ ինչպէս մկրտուած է, երկու երկիրները դադրեցուցած էին ներածումը:

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԻՆ ճամբուն արկածները հաւանաբար մրցանիշ կոտրեն, այս տարի: Ամէնէն ողբերգական արկածներէն մէկը եղած է անգլիական հանրակառքին արկածը, երբ 125 քիլոմեթր ժամական արագութեամբ կը սուրար եւ առջեւի անիւը պայթած է: 11 մեռեալ կար եւ բազմաթիւ ծանր վիրաւորներ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՆՔ ԵՒ ՄԵՐ ՑՈՅՑԵՐԸ

17 տարեկան է եւ ըստ ծանօթ բանաձեւումին՝ «ծագումով Հայ Ֆրանսուհի»: Մայիս 31-ին ցոյցի գացեր է ու նախ՝ ապշեր, ապա՝ յուզուեր: 400 հոգի տեսեր է (1500 տեսնողներ ալ կան, երեւի մենք զմեզ խաբելու կամ … մխիթարելու համար) ու աչքերը արցունքոտեր են: Յետոյ տխրութիւնը վերածուեր է բարկութեան ու նամակով մը «*Յառաջ*»ի, իր վրդովումը կ'արտայայտէ և հարց կուտայ՝ «*Ինչո՞ւ երթալով աւելի քիչ մարդ կայ ցոյցերուն*» յոյս յայտնելով որ իր նամակը կը հրատարակուի:

Նամակը, առանձին հրատարակելու հարկ չկայ, քանի անոր բովանդակութիւնը, խորքին մէջ, արձագանգն է բոլորին հակազդեցութեանց: Եւ անոնք մեզ կը մղեն – անգամ մը եւս - դառն խորհրդածութեանց:

Թող ոչ ոք գայթակղի եթէ շատ չոր կերպով ըսենք՝ պէտք է վերջ տալ այս ձեւի ցոյցերուն, որոնք ոչ միայն բանի մը չեն ծառայեր եւ անիմաստ են, այլեւ մեզ կը մատնեն խղճալի ու ծիծաղելի վիճակի մը:

Ցոյց մը կ'արդարացուի երբ նպատակի մը կը յանգի եւ առանց առաջինն է՝ *արժագանգ* մետիաներուն մօտ եւ ոչ թէ « *pour se donner bonne conscience* » ինչպէս կ'ըսեն Ֆրանսացիք: Երբ հոն հաւաքուած ենք, ուր ոչ իսկ 400-500 հոգի կրնանք հաւաքել, ոչ ալ մէկ թերթ իսկ հետաքրքրել, գոնէ այլեւս մեր խեղճուկրակութիւնը չցուցադրենք, խորհիլ չտանք ի վերջոյ դեսպանատուներուն եւ մետիաներուն՝ «Զգենք այս Հայերն ալ, թող երբեմն - երբեմն քանի մը հարիւր հոգիով իրարու քով գան, իրենց բաժը իրենք լսեն, յուսագիր մը յանձնեն, քիչ մը *տեփուլէ* կ'ըլլան ու կ'ելլեն կ'երթան»:

Զխուսափինք ճշմարտութիւններէն: Ոչ մէկ Պետութիւն մեզմէ շահ կը տեսնէ: Ոչ մէկ Պետութիւն մեզմէ կը վախնայ: Այս իրողութիւններն են Աքիլլէսի մեր կրունկը: Առջի օր, զարմանքով լսեցինք, ան ալ խելքը գլուխը մէկէն, սա հարցումը՝ ինչո՞ւ Մոսկուա սիրահարած է Ազերիներու աչքերուն եւ չէ սիրահարած մեր աչքերուն: Չենք կարծեր որ Մոսկուա – ոչ ալ անշուշտ Ուաշինկթըն – սիրահարութեամբ զբաղին: Տը Կօլ, որ սխալ բաներ ըրած է, բայց ճիշդ բաներ բսած է, կը կրկնէր թէ՝ Պետութիւնները բարեկամ չունին, միայն շահեր ունին:

Մեր ողբերգութիւնն ալ այն է, որ մեր արդար դատը շալկած, անոր լուծումը կը պահանջենք յանուն մարդկային եւ ժողովուրդներու տարրական իրաւունքներուն:

Պարզ է – եւ արդար – պիտի առարկուի՝ լա՛ւ, ցոյց չըրինք, ի՞նչ ընենք: Անշուշտ աւելի դիւրին է ըսել թէ ի՞նչ պէտք չէ ընել, քան՝ ի՞նչ պէտք է ընել:

Եթէ գիտնայինք…

Բայց, գոնէ՝ փնտռենք:

ԱՐՓԻԿ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ «ՇԻՐԱԿ»Ի ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Ինչպէս գրած էինք, Լենինականի ֆութպոլի Շիրակ խումբը Մարսէյլ ժամանած էր, ուրկէ առջի օր Փարիզ անցաւ:

Մարսէյլի շրջանը, Շիրակ կարգ մը հանդիպումներ ունեցաւ հետեւեալ արդիւնքներով.-

Մայիս 26-ին Վիթրոլի դէմ յաղթեց 4 – 1: Մայիս 29-ին՝ Հ·Մ·Ը·Մ· - Արծիւի հետ մրցումին արդիւնքն էր՝ 4 – 2 ի նըպաստ Շիրակի, հուսկ՝ Մայիս 30-ին Ռէկինիոն կզզիի «ժիւնիոր»ներու դէմ 1 – 1: (Շիրակի Մարսէյլ այցելութեան մանրամասն թղթակցութիւնը Յունիս 8-ի մեր թիւով):

**

Փարիզի մէջ, Շաբաթ Յունիս 2-ին,, Շիրակ 1-ի դէմ 9 կէտով յաղթեց Ալֆորվիլի Հ·Մ·Մ·-ին, Կիրակի, Յունիս 3-ին՝ 3 – 1 Ալֆորվիլի ԻՒ - ԺԻ - Ա·-ին:

Երկուշաբթի, մրցաշարքին եզրափակիչ խաղերուն արդիւնքներն են (Ա· եւ Բ· տեղերուն համար)· – Շիրակ յաղթեց Իսիի ԱՍՄ-ին 4 – 2, տիրանալով բաժակին: Երրորդ եւ չորրորդ տեղերուն համար՝ Ալֆորվիլի ԻՒ - ԺԻ - Ա·-ն յաղթեց Հ·Մ·Ը·Մ· - Ֆրանսի 2 – 0, հինգերորդ եւ վեցերորդ տեղերուն համար, Ալֆորվիլի Հ·Մ·Մ·-ը յաղթեց 0-ի դէմ 1 կէտով Մասիսի:

Լենինականի Շիրակը արժանացաւ նաեւ Ֆէռ – փլէյ *բաժակին:*

ԹԷՆԻՍ

Շարաթավերջին խաղերու յաղթանակներէ ետք, քառորդ աւարտականներու հասան· — Ագասի, որ Երեքշաբթի օր կը հանդիպէր Չանկի (երկուքն ալ Միացեալ - Նահանգներ): Կիներու բաժնին մէջ ալ երկու Պուլկարահայերը (մօրմէ միայն) Մանուէլա Մալէեւա կը մրցէր Իուկոսլաւ Սելէսի դէմ եւ Քաթերինա Մալէեւա ալ՝ Չեխ Նովոթնայի:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՅԻՍ 25 / ՅՈՒՆԻՍ 1)

ԱԲՈՎԵԱՆՆ ԱԼ ԵԿԵՂԵՑԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ

Աբովեան քաղաքի կանաչազարդ վայրերէն մէկուն մէջ տեղի ունեցած է կառուցանուելիք եկեղեցիի մը հողի եւ յուշաքարի օրհնութեան արարողութիւն՝ ձեռամբ Արարատեան թեմի առաջնորդական փոխանորդ՝ Գարեգին Եպիսկ· Ներսիսեանի: Հոծ բազմութեան մը ներկայ եղած հանդիսութենէն յետոյ տեղի ունեցած է հաւերդ:

**

ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲ «ՍՓԻՒՌՔ»

Հայաստանի Գրողներու Միութեան վարչութեան կից ստեղծուած «Սփիւռք» թատերախումբը, զոր կը հովանաւորէ Երեւանի Քաղաքային Խորհուրդը, հանդիսականներուն հետ առաջին հանդիպումը ունեցած է Յակոբ Պարոնեանի երկերուն մէկ ծաղկաքաղին ներկայացումով: Թատրոնի ղեկավար՝ Գրիգոր Արզումանեան ըսած է թէ նպատակը արեւմտահայ եւ սփիւռքահայ թատերգութեան, գրական երկերու բեմականացման տարածումն է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԶԱՐԴԱԽԼՈՒՆ ԱՐԾՈՒԱԲՈՅՆ ԷՐ...

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ

Ուղիղ հարիւր վաթսուն տարի առաջ ցարական բանակի նախկին սպայ, գիւղական խորհրդի գրագիր Վանի Վանունցը գրել է. «Զարդախլուն գիւղ է Ելիզաւէտպոլի նահանգի Շամքորի հիւսիս-արեւմտեան լեռնահովտում: Գիւղում ապրում են Հայեր: Կայ 800 ծուխ, մէկ եկեղեցի, մէկ ծխական դպրոց:

Գիւղացիները պահում են ոչխարներ, կովեր, այծեր եւ ձիեր, ցանում ցորեն ու կարտոֆիլ:

Գիւղն ունի ինքնապաշտպանութեան իր ջոկատ, որոնք ղեկավարում են ցարական բանակի գեներալ Իվան Քրիստափորիչը, Ջահան Խաչատուրովիչ Մարկարովը եւ աւագ սպայ Սմբատ Բաղրամեանը:

...1826 թուականին, երբ Պարսից շահ Աբաս Միրզայի 10 հազարանոց զօրքը Արաքսի ափերից արշաւում էր դէպի Թիֆլիս, ցարական բանակի գեներալ Մադաթովի մօտ են գալիս գիւղի ինքնապաշտպանութեան պետ Սմբատ Բաղրամեանը եւ աւագ Վահան Լալաեանը: Նրանք գեներալին յայտնում են, որ գիւղից ոչ հեռու, Ձեզամի մօտ է գտնւում Աբաս Միրզայի զօրքը:

– Ճակատամարտ է լինելու, – ասաց Սմբատը, – ձեր զօրքը, պարոն գեներալ, քիչ է, միայն մեր գիւղը կարող է ձեզ տալ երկու հարիւր կտրիճ, իսկ շուրջը կան էլի հայկական գիւղեր, որոնք նոյնպէս պատրաստ են օգնելու ձեզ: Հրամայեցէք, եւ մենք ձեզ հետ կը ջարդենք Ղզլբաշներին:

Շամքորի մօտ ջախջախուեց Աբաս Միրզայի 10 հազարանոց զօրքը: Ի նշան յաղթութեան, գիւղի դիմացի՝ Խաչի սարի գագաթին տեղադրուեց մի զանգ, որ վտանգի ժամին հնչի եւ հաւաքի թէ՛ Զարդախլուի եւ թէ՛ շրջակայ հայկական գիւղերի բնակիչներին»...

Դրանից ուղիղ հարիւր վաթսուներկու տարի անց գիւղի միջնակարգ դպրոցի Հայոց լեզուի եւ գրականութեան ուսուցիչ, բանաստեղծ Հրանտ Առաքելեանը գրեց. «Զարդախլուն հայկական գիւղ էր Ադրբեջանի Շամխորի շրջանի հիւսիս-արեւմտեան լեռնահովտում: Գիւղն ունէր 1225 տուն, աւելի քան 3700 բնակիչ, մէկ միջնակարգ եւ մէկ ութամեայ դպրոց՝ 616 աշակերտով, հիւանդանոց, գրադարան, մշակոյթի տուն, ճաշարան, աւելի քան 2400 հեկտար վարելահող, 3600 ոչխար, 1200 կով...

Տները՝ քարաշէն ու բարեկարգ, տնամերձ այգիներով: Օդը՝ մաքուր, ջուրը՝ անապական:

...1200 զարդախլուեցիներ են մարտնչել Հայրենական մեծ պատերազմում, որոնցից 320-ը չեն վերադարձել: Գիւղը հայրենիքին տուել է 2 մարշալ, 3 գեներալ, 160 սպայ:

1988-ի աշունը եղաւ գիւղի տարեգրութեան վերջին էջը»...

Ամէն գարուն, Մայիսի իննի նախօրէին, դու՝ Զարդախլու, կանաչ, կանաչ ժպիտով, բարի ու արծուէնի հայեացքով դիմաւորում էիր քո զինուոր որդիներին: Արեգակի մէջ փայլփլում էին մարշալական ու գեներալական աստղերը, որոնք սեւաչուի տղաների ու աղջիկների համար ընդամէնը աստղեր էին՝ ցանկալի ու պայծառ: Գալիս էին Խորհ. Միութեան մարշալ Յովհաննէս Բաղրամեանը, զրահատանկային զօրքերի գլխաւոր մարշալ Համազասպ Բաբաջանեանը, գեներալներ Իվան Բաղրամեանը, Գուրգէն Մանասեանը, սպաներ ու զինուորներ: Քո զինուոր որդիները... Նայում էի նրանց ու յիշում քո երեք հարիւր քսան որդիներին, որոնք հերոսի մահով ընկան Հայրենական մեծ պատերազմում:

Այդպիսի հանդիպումներից մէկի ժամանակ մի զինուորական լրագրող հարցրեց հարիւրամեայ հովիւ Ստեփան Բոչարեանին.

– Ինչո՞ւ այսքան շատ են ձեր գիւղի զինուորականները:

– Ինչպէ՞ս թէ ինչու, – զարմացաւ հովիւը, – որովհետեւ երբեք տագնապալից չէր հնչել Խաչի սարի զանգը: Ի զուր չեն մեր նախնիք նրա պղնձակուռ կողին փորագրել. «Մի՛ ղօղանջիր, զանգ»:

– Իսկ եթէ ղօղանջի՞:

– Այնժամ զարդախլուեցիներս մարտի կ'ելնենք յանուն հայրենիքի, որից թանկ մէկ էլ ինքն է:

Իսկ զանգը գիւղահայեաց Խաչի սարի գագաթին է 1826 թուականից ի վեր: Ու չղօղանջեց 1988-ի մառախլապատ Նոյեմբերին, երբ մեքենաների վերջին շարասիւնը դանդաղ հեռացաւ գիւղից: Վերջին զարդախլուեցին դուրս եկաւ իր դարաւոր բնօրրանից: Գիւղը սուզուեց աշնանային մշուշի մէջ՝ իր լուռ զանգով...

...1981, Մայիս: Նախշուն գարուն էր լեռնաշխարհում: Վաղ առաւօտից ոսկեշող ծնծղաներ էին կախուել գիւղի վրայ: Արծուի պէս հզօր թեւերը տարածած գիւղը ցնծում էր. այդ օրը պէտք է բացուէր մարշալ Յովհաննէս Բաղրամեանի տուն-թանգարանը: Հիւրերը գալիս էին անվերջ: Գիւղի կենտրոնից մինչեւ հեռուների ծառուղին ձգուել էր գորգապատ ճանապարհը, որի երկու եզրերին ձիգ կանգնել էին նախկին ճակատայինները՝ ամբողջովին շքանշանների ու մեդալների շողանքի մէջ: Իսկ գիւղի մուտքի մօտ պատանի զարդախլուեցիներն էին՝ մայիսեան ալ վարդափնջերով:

Շքեղ աւտոմեքենաների շարասիւնը կանգ առաւ գիւղի մուտքի մօտ: Առաջինը մեքենայից իջաւ Խորհ. կենտկոմի քաղբիւրոյի անդամութեան թեկնածու, Ադրբեջանի կոմկուսի կենտկոմի առաջին քարտուղար Հէյդար Ալիեւը՝ ծուռ ժպիտը շրթունքներից կախ, յետոյ փառահեղ ու մշտաժպիտ Յովհաննէս Բաղրամեանը, միւս բարձրաստիճան հիւրերը: Հէյդար Ալիեւը մէկ առ մէկ մօտեցաւ նախկին ճակատայիններին, սեղմեց նրանց ձեռքը, յետոյ հարցրեց.

– Ինչպէ՞ս էք, նախկին զինուորներ:

– Հպարտ ու անպարտ, – չուտասելուկի պէս վրայ տուեց Ոսկան Խաչատրեանը:

Մարշալը դողդոջ քայլով մօտենում էր իւրաքանչիւրին՝ յուզուած ողջագուրւում նրանց հետ: Երկնագոյն աչքերում պսպղում էին արցունքի կաթիլները:

– Ծերացել ես, Յովհաննէս, – հաստ արտաբերեց պահեստի գնդապետ Գուրգէն Խաչատրեանը:

– Սիրտս դեռ ջահել է, – ասաց մարշալն ու մանրիկ ժպտաց:

Սարերում դմփդմփաց Հայոց զուռնան, ու հայկական «Քոչարին» աղեղուեց գիւղի հայեացքի դէմ: Մարշալը նոյնպէս խառնուեց պարողներին: Ու այդպէս հասան կենտրոնական հրապարակ:

– Տեսնո՞ւմ էք, դեռ կարողանում եմ պարել, ուրեմն չեմ ծերացել, – ասաց մարշալն ու հայեացքը յառեց Խաչի սարին:

– Զանգը ղօղանջում է, – ասաց Գուրգէնը:

Մարշալը դեռ նայում էր կկոցած աչքերով: Հարեւան տասնմէկ հայկական գիւղերից, երկրի բոլոր ծագերից հազարաւոր մարդիկ էին եկել մասնակցելու մարշալի տուն-թանգարանի բացման հանդիսաւոր արարողութեանը: Ջահէլները հաւաքուել էին հանդիպակաց լեռնափէշերին: Նկարահանող կինօխցիկները տեղադրուել էին տանիքներին: Իսկ եւ իսկ աստեղային ժամ...

Ամբիոնին մօտեցաւ Հէյդար Ալիեւը: Տիրեց լռութիւն: Նա հայեացքը յառեց չորս կողմը, գլխի թեթեւակի շարժումով ողջունեց ներկաներին, ուղղեց փողկապը.

– Ընկերներ, այսօր նշանակալից իրադարձութիւն է Զարդախլու գիւղի համար: Այսօր բացւում է մարտական եւ աշխատանքային փառքի մի թանգարան, որը, պատկերաւոր ասած, մի վկայարան կը լինի ադրբեջանական եւ հայ ժողովրդի դարաւոր բարեկամութեան մասին, որի ակունքների մօտ կանգնած էին Միրզա Ախունդովը եւ Խաչատուր Աբովեանը...

Դժգոհութեան մի ալիք ծփաց հոծ շարքերում. ինչպէս թէ մարտական եւ աշխատանքային փառքի թանգարան: Մարշալը հայեացքով սաստեց, եւ մարդիկ զգաստացան:

– Թւում է, աւելորդ է օրինակներ բերել զարդախլուեցիների եւ ադրբեջանցի հարեւանների սրտառուչ եւ անկեղծ բարեկամութեան մասին, – յաղթական թոնով շարունակեց Հէյդար Ալիեւը, – ձեզնից իւրաքանչիւրը այդպիսի բազում օրինակներ գիտի:

Այնուհետեւ նա մէկ առ մէկ ներկայացրեց հանդիսութեանը մասնակցող հիւրերին, իսկ վերջում աւելացրեց.

– Հիւրեր կան նաեւ եղբայրական Հայաստանից:

Դժգոհութեան ալիքը այս անգամ աւելի ուժգին ալեկոծուեց: Մարշալը մօտեցաւ ամբիոնին:

– Թանկագին համագիւղացիներ, – ձայնը դողաց, – թանկագին հիւրեր, այսօր իմ հայրական օջախի տեղում վեր է խոյացել այս հոյակերտ շէնքը, – շրջուեց եւ ձեռքը պարզեց դէպի տուն-թանգարանը: – Երբ ես երկու տարի առաջ եկայ Հէյդար Ալիեւի մօտ եւ նրան պատմեցի ձեր հանգանակած դրամի մասին, որով ուզում էիք կառուցել տուն-թանգարան, նա ասաց, որ կը վերադարձուի դրամը, որ այն կը կառուցուի Հանրապետութեան միջոցներով: Ես համագիւղացիներիս եւ անձամբ իմ անունից խորին շնորհակալութիւն եմ յայտնում Հէյդար Ալիեւին... (Մարշալն այն ժամանակ ի՞նչ իմանար, որ այդ Հէյդարը մի վախկոտ դասալիք է, թոքախտաւորի կեղծ վկայականով պատերազմին մասնակցելուց խոյս տուած մի ստոր դասալիք... Նաեւ՝ կաշառակեր, նաեւ՝ կաշառատու, նաեւ՝ մոլի հայատեաց)...

Հէյդարի դէմքին յայտնուեց ամբարտաւան մի ժպիտ, որը իսկոյն եւէթ գրանցեցին հեռուստատեսային խցիկները: Այն հեռուստադիտողներին հրամցուեց նոյն օրուայ երեկոյեան «Ժամանակ» ծրագրով:

Մարշալը խօսում էր յուզուած, վրդովմունքի թաքուն երանգ կար ձայնի մէջ, ինչը չէր կարող վրիպել նրան լաւ ճանաչող համագիւղացիների ուշադրութիւնից: Ուստի եւ զուսպ էին, որպէսզի աւելի չվրդովէին մարշալին:

– Շնորհակալութիւն բոլոր նրանց, ովքեր կառուցել են այս շէնքը: Շնորհակալութիւն բոլոր նրանց, ովքեր եկել են մասնակցելու նրա բացմանը, – յետոյ մարշալը լռեց, թաշկինակով շփեց լայն ու լուսաւոր ճակատը, – թող այն դառնայ շարունակւող պանծալի աւանդոյթների առհաւատչեան, ես խոնարհւում եմ ձեր առջեւ, իմ արիասիրտ համագիւղացիներ...

Հրապարակը գղրղաց ծափերից: Մարշալի աչքերը խոնաւացան:

Գիւղի վրայ իջաւ ծաղկաբոյր երեկոն: Աւտոմեքենաների շարասիւնը դուրս եկաւ գիւղից:

Տուն-թանգարանի ընդարձակ ցուցասրահում մարշալը շրջապատուել էր համագիւղացիներով, որոնց նա շատ էր սիրում: Նա խաղաղ էր ու անվրդով, տրամադրուած անկեղծ, սրտաբաց զրոյցի: Բարի հայեացքի մէջ մեղմ ժպիտն էր թրթռում լոյսի ճառագայթի պէս:

– Յովհաննէս, – մարշալին դիմեց նրա համագիւղացի, թոշակառու ուսուցիչ Վարդան Վարդանեանը, – ախր, սա քո տուն-թանգարանն է, ինչո՞ւ այսպէս կոչուեց՝ մարտական եւ աշխատանքային փառքի:

– Ես իսկոյն հասկացայ, որ դրա համար յուզուեցիք, – ասաց մարշալը, յետոյ նայեց շուրջբոլորը, – գիտէ՞ք, համեստութիւնս թոյլ չտուեց հարցնելու Ալիեւին: Անկեղծ ասած, նախօրօք չեմ հետաքրքրուել թանգարանի անուանակոչութեան հարցով: Յետոյ էլ, եթէ կ'ուզէք ճիշդ իմանալ, դա չէ կարեւորը, այլ թանգարանի գոյութիւնը: – Ներկաներին կաշառեց մարշալի մեծագոյն համեստութիւնը:

...Խոր գիշեր էր, զարմանալիօրէն աստղազարդ երկնքով, երբ մարշալին բարի գիշեր մաղթեցին եւ դուրս եկան: Մարշալը պէտք է գիշերէր հայրական օջախի, այսինքն՝ թանգարանի այն առանձնասենեակ-ննջարանում, ուր չէր քնել տասը տարուց աւելի: Մարշալը նայեց տնամերձ այգիների ծառերի արանքներից ծիկրակող լոյսերին, ունկնդրեց գիւղի գիշերային ձայներին ու խաղաղուած հոգով գնաց իր ննջասենեակը...

Նոյն օրուայ երեկոյեան կուսակցութեան Շամխորի շրջկոմի նիստերի դահլիճում տեղի էր ունենում բամպակացան տնտեսութիւնների ղեկավարների եւ մասնագէտների միջշրջանային խորհրդակցութիւն, որին մասնակցում էր նաեւ Հէյդար Ալիեւը: Այդ խորհրդակցութիւնում բամպակագործութեան ասպարէզում կատարուող չարաշահումների, մեծ չափերի հասնող յաւելագրումների մասին, ի լուր ամէնքի, յայտարարեց X-ը(*): Խորհրդակցութիւնից քիչ յետոյ տեղի է ունենում կուսակցութեան շրջկոմի բիւրոյի նիստ, որին նոյնպէս մասնակցում է Հէյդար Ալիեւը, այնուհետեւ մեկնում Բաքու:

Խորհրդակցութիւնից մի քանի օր անց X-ը զգում է, որ իր դէմ նիւթւում է ինչ-որ դաւադրութիւն: Նախ՝ ինչ-որ յանձնաժողով է գալիս եւ ստուգում բամպակի ու ցանքերը, յետոյ կոլտնտեսութեան նախագահը նրան ազատում է բրիգադավարի պարտականութիւններից: Նա մի քանի օրից ձերբակալւում է «բամպակենու ցանքերը միտումնաւոր կերպով փճացնելու, ցուցակներում մեռեալ հոգիներ մտցնելու, նրանց անուան դիմաց աշխատավարձ դրելու եւ իւրացնելու համար»: Ձերբակալուելուց մի օր առաջ նա շրջանային հայերէն «Շամխոր» (այժմ փակուած է) թերթի խմբագրութեանը տրամադրեց մի նամակ, որ մէջ եմ բերում մասնակի կրճատումներով. «Յարգելի խմբագրութիւն, ես գիտեմ, որ դուք՝ Հայերդ, ըմբոստ էք, հետամուտ ճշմարտութեան: Ահա, ձեզ եմ ներկայացնում մի իրողութիւն, որը գուցէ եւ անյայտ մնար ձեզ, եթէ ես չգրէի այդ մասին:

Ես մատնիչ չեմ, ոչ էլ՝ վախկոտ: Պարզապէս ուզում եմ, որ հասու լինէք այն ամէնին, ինչ նիւթւում է ձեր շուրջը: Ես, կը ներէք անհամեստութեանս համար, մարդասէր եմ, առաջնորդուել եմ զուտ մարդասիրական զգացմունքներով: Լիայոյս եմ, որ այդ ճշմարտութիւնը կը հասցնէք ուր որ հարկն է:

Զարդախլում թանգարանի բացումից յետոյ Շամխորում տեղի ունեցաւ կուսակցութեան շրջկոմի բիւրոյի նիստ, որին մասնակցեցի ես: Նիստից առաջ Հէյդար Ալիեւը մանրամասն ստուգեց բոլորին (դժուար չէր հասկանալ՝ Հայ էր որոնում): Նրա կասկածները փարատեց առաջին քարտուղարը:

– Որքա՞ն Հայ կար շրջանում մինչեւ 1970 թուականը:

– Կարծեմ, քսան հազար:

– Իսկ այժմ:

– Եօթ հազար:

– Ես այսօր տեսայ, թէ ինչ թափով են զարգանում Զարդախլուն շրջապատող ադրբեջանական գիւղերը, իսկ Զարդախլուն՝ նուազում: Ուրեմն, ընկերներ, ամէն մի ձեռնարկում իրագործելիս հարկաւոր է շատ աւելի հեռուն նայել: Դուք ինձ ճիշդ հասկացէք եւ ըստ այդմ էլ առաջնորդուեցէք. ոչ մի Հայի բացայայտ մի նեղացրէք, նրանք գնում են: Հարկաւոր է ոսկերչի վարպետութիւն եւ իմաստուն դիւանագիտութիւն՝ առանց փոքր-ինչ չտապելու: Միւս գիւղերում վիճակը ինչպէ՞ս է:

– Համարեա կենսաթոշակառուներ են մնացել, փակուել են Օրջոնիկիձէ եւ Ըմպլիտակաշէն գիւղերի դպրոցները, – պատասխանեց շրջկոմի առաջին քարտուղար Հիդայաթ Վելիեւը, որը մի քանի տարի առաջ էր եկել Հայաստանի Արարատի շրջանից եւ մի առիթով ասել. «Հայի անունը լսելիս գլուխս պտտւում է»:

– Զարդախլուն հիասքանչ բնութիւն ունի. ջուրը՝ սառնորակ, օդը՝ անապական, հողը՝ բերրի, – վրայ բերեց Ալիեւը:

– Այո, ընկեր Ալիեւ, – համարեա բացագանչեցին խմբովին:

– Ուրեմն, ընկերներ, թուաբանական ամենապարզ գործողութիւնը ցոյց է տալիս, որ մեր ազգաբնակչութիւնը շատ արագ է աճում, ինչը չի կարող չգոհացնել մեզ: Նրանց հարկաւոր են նոր բնակավայրեր, հողեր: Ոչ մի խոչընդոտ չլինի այդ արդարասէր ճանապարհին:

– Ընկեր Ալիեւ, – նրան դիմեց շրջկոմի Ա. քարտուղարը, – հարեւան Թելմանի անուան կոլտնտեսութեան ղեկավարութիւնը դիմել է այսպիսի խնդրանքով՝ երկու հարիւր հեկտար հող յատկացնել իրենց Զարդախլուին պատկանող հողատարածքներից:

– Ո՛չ, – կտրուկ ընդհատեց Ալիեւը, – առայժմ վաղ է այդ մասին խօսել, դեռ կենդանի է մարշալը: Ասացի՝ երբեք չշտապել:

... Յարգելի խմբագրութիւն, բիւրոյում քննարկուեցին նաեւ այլ հարցեր, որոնք այս թէ այն կերպ լրացնում էին իրար. սակայն այնքան էլ կարեւոր չէին առաջինների համեմատութեամբ: Գուցէ երկխօսութիւնները բառացի չեն ստացուել, սակայն դա չէ կարեւորը, այլ այն ոգին ու շունչը, որ տիրում էր բիւրոյում: Եթէ ժամանակին չկանխուի նման քաղաքականութիւնը, ապա հետեւանքները վատթար կը լինեն:

Յարգելի խմբագրութիւն. նամակս հասցրէք ուր որ հարկն է, ես չեմ վախենում, պատասխան կը տամ: Մեր ժողովուրդը մի իմաստուն խօսք ունի. «Երեսանց՝ հայելի, տակահանց՝ ածելի»: Այդպիսի քաղաքականութիւն է իրագործւում Հայերիս նկատմամբ»...

1989, Մայիս: Այցի եմ եկել քեզ, Զարդախլու: Դու հայեցի չես դիմաւորում ինձ: Քո փողոցներում գոմէշներ են ծուլօրէն քայլում: Եւ Ադրբեջանցիներ

(*) Հասկանալի պատճառներով չի նշւում յայտարարողի անունը:

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ»Ի ԹՂԹԱՏԱՐԸ

Պատմագէտներու եւ աշխարհագէտներու պարբերաթերթը Մարտ — Ապրիլի թիւով լոյսին էջ յատկացուցած է Հայաստանի թղթածրարի մը, զոր ստորագրած է Անահիտ Տէր — Մինասեան: Հոն, դաստիարակչական մըտահոգութեամբ, համառօտ ներկայացում մըն է կատարուածը Հայաստանի պատմութեան ու ներկայ իրականութեան մասին: Գլխաւոր բնագրին առընթեր էջերուն մէջ տեղ տրուած են վիճակագրական տուեալներու, նիւթին առընչուած պատմական կամ գրական հատորներէ մէջբերումներու:

Յիշեալ թղթածրարին առանձնատիպը կը կրէ «Խորհրդային Հայաստան» խորագիրը. հոն հրատարակուած է նաեւ Մառի-Փիէռ Ռէյի մէկ յօդուածը որ կը սեւեռի կորպաչովեան շրջանի խորհրդային արտաքին քաղաքականութեան:

Այս առանձնատիպին հրատարակութեան առիթով հանդիպում մը տեղի ունեցաւ Մայիս 28, Երկուշաբթի օր Սլաւական ուսումներու հիմնարկին մէջ, ուր ներկայ էր Անահիտ Տէր — Մինասեան, պարբերաթերթին տնօրէն ու պատմութեան եւ աշխարհագիտութեան ընկերակցութեան նախագահը՝ Ժան Փէյրօ, Մ. Ֆէրրօ, Պ. Կոման:

Անահիտ Տէր — Մինասեան չեշտեց այն պարագաները — ահաբեկչութիւն, ազգային շարժում, երկրաշարժ — որոնք հայութեան վրայ կեդրոնացուցին միջազգային հետաքրքրութիւնը. այդ հետաքրքրութիւնը գոհացնելու միտումով դրի առնուած էր այս թղթածրարն ալ: Ապա, պատմաբանը փորձեց վերլուծել Հայաստանի ընտրութիւններու մասնակի արդիւնքներով պարզուած պատկերը:

Հետաքրքրական ընդմիջում մըն էր Մ. Ֆէրրոյի կողմէ կատարուածը. ան ուշադրութիւն հրաւիրեց յաճախ անտեսուած այն կէտին, որ Ջեռնոպիլի եւ Հայաստանի երկրաշարժին կապն էր: Այդ երկու պատահարները կը նշէին խորհրդային կառավարութեան արտաքին պատկերին մէջ կարեւոր փոփոխութիւն մը. անոնցմով յայտնաբերուեցաւ խորհրդային ղեկավարութեան անկարողութիւնը. անոնցմով խախտեցաւ համայնավարութեան հանդէպ հաւատքը:

Ժ. Փէյրօ իր փակման խօսքին մէջ անդրադարձաւ նման թղթածրարի մը տեղ տուող պատճառներուն: Ըսաւ թէ եթէ նոյնիսկ փաստերն ու ջանքերը իրականանան, ու Հայերու ցեղասպանութեան հարցը տեղ գրաւէ դպրոցական դասագիրքերու մէջ, հազիւ քանի մը տող պիտի ըլլայ այդ տեղը: Մանաւանդ որ հիմա, չեշտեց ան, աւելի նուազ զգայուն ենք ժողովուրդներու բնաջնջումին հանդէպ: Յիշեալ պարբերաթերթը այս թըղթածրարը հրատարակած էր դասաւանդողներու օժանդակութիւն մը կատարելու նպատակով, քանի որ նոյնիսկ 4 – 5 վայրկեան խօսելու համար հարցի մը մասին, մարդ պէտք է խոր տեղեկութիւն ունենայ:

Վերջացնելէ առաջ կարեւոր է նշել թէ յիշեալ պարբերաթերթը կը հրատարակ-ւի յիսուն հազար տպաքանակով:

Ա. Թ.

«EQUILIBRE»Ի ՕՐԵՐԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Մինչեւ 1988-ի մեծ երկրաշարժը մեզմէ քիչեր կը ճանչնային մարդասիրական «Էքիլիպր» կազմակերպութիւնը: Առաջին օգնողներէն եղաւ սակայն ու մինչեւ այսօր հաւատարմօրէն եւ բծախնդիր տեւականութեամբ մը իր առաքելութիւնը կը շարունակէ առանց աւելորդ աղմուկի: Ամէն ամիս իր բեռնակառքերը կը կորեն հազարաւոր մղոններ Հայաստան հասցնելու համար անհրաժեշտ օգնութիւնը:

«Էքիլիպր» պարզ, սովորական կազմակերպութիւն մը չէ: Ան «մարդասիրական ձեռնարկութիւն» մըն է: Կը նշանակէ որ այդ ձեռնարկութիւնը պէտք է շահաբեր ըլլայ իր գործունէութիւնը շարունակելու համար: Իր ինքնատպութիւնը հոս է: Որպէս մարդասիրական հաստատութիւն մէկ նպատակ ունի ծառայել, օգնել բոլոր անոնց որոնք դժբախտութեան մէջ կը տառապին: Անխտի՛ր:

«Էքիլիպր» Ֆրանսական հասարակութեան մէջ ճանչցուած էր նախ Լեհաստանին ցոյց տուած օգնութեան ու աւելի ուշ Ռումանիոյ եւ Ափրիկէի շատ մը երկիրներուն օժանդակութեան համար: Կազմակերպութեան նախագահը՝ Ալէն Միշէլ (*) եւ իրեն հետ բոլոր անդամները երկար ժամանակէ ի վեր կ'ուզէին իրենց գործունէութիւնը ներկայացնել լայն հասարակութեան մը: Այս ծրագիրը, բազմաթիւ անդամներ յոտնձգուած, վերջապէս կ'իրականանար Լիոնի մէջ, Մայիս 18-ին եւ 19-ին «Դռնբաց օրերով»:

Այս հանդիպումը բացուեցաւ Ուրբաթ օր պաշտօնական հիւրասիրութիւնով մը որուն կը մասնակցէին Լիոնի եւ շրջանի հանրային եւ քաղաքական ծանօթ դէմքեր ինչպէս նաեւ տեղական եւ ազգային մամուլը:

Ձեռնարկին պատուոյ նախագահութիւնը յանձնուած էր Մարդասիրական Գործերու ենթանախարար՝ Պեռնար Քուշնէրին, Լիոնի քաղաքապետ — երեսփոխան՝ Միշէլ Նուառի եւ Ռոն — Ալփ շրջանի եւ Ռոն նահանգի զոյգ խորհուրդներու նախագահներուն:

Շաբաթ օր, հազարաւոր Լիոնցիներ ընդառաջելով «Էքիլիպր»ի հրաւէրին այցելեցին կազմակերպութեան կեդրոնը (**): Հոն ներկայացուած էին կազմակերպութեան բոլոր ձեռնարկները: Նըկատեցինք որ օգնելու ձեւերը շատ են եւ երբեմն ալ անսպասելի: Օրինակի համար՝ Լիոնի հարիւրաւոր հացագործներ չոր հացը հաւաքելով զայն ալիւրի կը վերածեն եւ անասուններուն համար կեր կը պատրաստեն: Գոյացած հասոյթը կը յանձնուի «Էքիլիպր»ին:

Ուրիշ տեղ կարելի էր տեսնել այն հսկայական բեռնակառքերը որոնք ամէն ամիս ամերիկեան ցամաքամասէն մինչեւ Հայաստան կը տեղափոխեն հագուստներ, սննդեղէն եւ դեղօրայք:

Իւրաքանչիւր այցելուի համար այս ձեռնարկները շօշափելի իրականութիւն մը կը դառնային շնորհիւ բազմաթիւ տաղաւարներու՝ Ափրիկէ, Լեհաստան, Ռումանիա եւ Հայաստան: Ամէն մէկ տաղաւարի մէջ կարելի էր դիտել սահիկներու շարք մը կամ տեսերիզ մը, ծանօթանալ տեղւոյն դժուարութիւններուն եւ օգնութեան միջոցներուն:

«Օգնել, քաջալերել առանց խղճալու» այս կրնայ ըլլալ «Էքիլիպր»ի նշանաբանը: Տալ անշուշտ բայց առնել նաեւ: Այնպէս մը ընել որ «Երկու կողմերն ալ օգտուին», կազմակերպութեան հիմնական սկզբունքներէն մէկն է սա: Անցեալին, եւ այսօր նոյնպէս, Հայ ժողովուրդին պէս հպարտ ժողովուրդ մը գիտէ անշուշտ «պարտքի տակ չմնալ»: Այսպէս, աղէտեալ շրջաններուն՝ մեր քոյրերուն եւ եղբայրներուն տաղանդը եւ երախտագիտութիւնը կը կարդացուէր հայկական տաղաւարին մէջ վաճառքի դրուած իւրաքանչիւր իրի մէջ: Կային կաւէ սպասներ, փայտեայ յուշանուէրներ, Կիրովականի մանուկներուն գծած նկարները: Զմոռնանք արդէն շատերուն ծանօթ «Հայկական սուրճը» («Opération café pour l'Arménie») եւայլն ... Վաճառքի ամբողջ հասոյթը պիտի յատկացուի Լենինականի Ֆրանսական — Նշանաւոր — դպրոցին վերաշինութեան եւ բնակելի տուներու կառուցման:

Զափազանց տպաւորիչ էր տեսարանը՝ քանի մը ժամուան համար կողք — կողքի կ'աշխատէին Եւրոպայի, Ափրիկէի եւ նոյնիսկ Ամերիկայի չորս ծագերէն եկած երիտասարդներ, մէկ նպատակով՝ «ծառայել մարդուն»: Անշահախնդրութեան եւ ծառայութեան այս ոգին քաջալերելը կրնայ մեզի համար ալ, առաւել եւս այս օրերուն — սրբազան պարտականութիւն մը դառնալ: 1988 տարուան «դասերէն» մէկը կրնայ ըլլալ՝ համակամութիւնը միայն կարեկցանք եւ գութ չէ, բայց նաեւ համագործակցութիւն եւ փոխադարձ յարգանք: Այս համագործակցութեան որպէս օրուան խորհրդանիշ կարելի էր ընտրել ծառի մը կոճղին մէջ քանդակուած այն գեղեցիկ ձեռքը որ զետեղուած էր հայկական տաղաւարին մէկ անկիւնը:

Պիտի գիտնա՞նք սակայն խորհրդանիշներէն անդին երթալ եւ գործնական քայլեր առնել, նեցուկ կանգնիլ Էքիլիպրի եւ իր նման ուրիշ գործունեայ կազմակերպութիւններու յօգուտ մեր ժողովուրդին: Ժամանակը չէ՞ հասած արդեօք ծախսելու դրամատուներուն մէջ կուտակուած հսկայական գումարները: Պիտի թողո՞ւնք որ Շիրակի, Լոռիի աղէտեալները եւ Ազրպէյճանէն ապաստանած մեր քոյրերը եւ եղբայրները այս ձմեռ եւս — եւ ինչու չէ յաջորդն ալ — մնան փայտեայ տնակներու եւ տեղ տեղ դեռ վրաններու մէջ:

Ոչ ոք թող համարձակի ըսել որ այդ դրամը պէտք է խնայել եւ զայն գործածել առանց աճապարելու: Ամէն առեն չապաւինինք միայն օտարներուն ... ոչ Ռուսին ոչ ալ Թուրքին՝ Էքիլիպրը փաստեց, նոյնիսկ ձմրան եւ շրջափակման ամենադաժան պահերուն — այն ալ Ազրպէյճանէն անցնելով — որ կարելի էր եւ նոյնիսկ խիստ հրամայական մըն էր, կապը պահպանել Հայաստանի եւ յատկապէս հիւսիսային շրջաններուն բնակչութեան հետ: «Եկէ՛ք միայն եկէք, ձեր բեռնակառքերը պարապ թող գան, բայց նորէն եկէք» կ'ըսէին աղէտեալները Էքիլիպրի վարորդներուն: Համոզուած ըլլանք՝ օգնելով Էքիլիպրին, օգնած կ'ըլլանք Հայաստանին:

Լիոն, Մայիս 24 ԿՈՐԻՒՆ

(*) Տե՛ս՝ Ա. Միշէլի հանդիպումը Սաթենիկ Կոստանեանին հետ («Յառաջ», Մայիս 15).

(**) 14 bis, bld. du Parc de l'Artillerie 69007 Lyon.

ԹԱԼԼԱՐԻ ՀՆԱԴԱՐԵԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ԳԱՆՁԱՑՈՒՄԸ

Հաւանաբար Ը. դարուն է որ բռնակալ Սարակինոսները (Sarrasins), կ'ըսէ պատմաբան Տիւշամպլօն, հարաւէն արշաւանք գործելով եկած են հաստատուիլ Տիւրանսի ափին, Թալլար աւանը վերածելով բերդաքաղաքի մը ի դէմ Լոմպարտացիներուն որոնք սահմանակից էին:

Պէտք է սպասել ԺԱ. դարուն, որպէսզի Օռանժի իշխանները վերագրաւեն այդ հողամասերը եւ վերահաստատուի կրօնական ազատութիւնը:

1322-ին, Օռանժի իշխանները քաշուելով դէպի հարաւ, Թալլարի հողերը յանձնեցին Ասպետ՝ Առնօ տը Թրիան-ին:

Այսօր ինչ որ կը տեսնուի Թալլարի կանաչապատ բլուրին վրայ, բերդի մը մնացորդներն են. Առնօ տը Թրիանի կառուցանած պատմական դղեակն է, ուր այս վերջին տարիներուն մեծ ծախքով վերանորոգութեան աշխատանք կը տարւի:

Թալլարցիներուն կատակաբանութիւնը չի պակսիր, երբ կ'ըսեն՝ «Հայ ազգի Գրիգոր Եպիսկոպոսէն տասը դար յետոյ, անգամ մը եւս Հայ մը՝ Ասպետ Առնօ Տէտրեան ... եղած է Թալլարցիներուն փրկիչը զիրենք հերետիկոսներու ձեռքերէն ազատելով»: Հաւանաբար ոչ մէկ հաստատում կայ հայկական ծագում շնորհելու դերկոմս Առնօ տը Թրիանին որ Աւինեոնի Յովհաննէս ԻԲ.-ի քեռորդին էր:

Բայց այդ ժամանակէն ի վեր Թալլարի ժողովուրդը կը զօրացնէ իր հաւատքը հայ ազգի Սուրբ Գրիգոր Եպիսկոպոսի առաքելութեան հանդէպ, որ Դ. դարու վերջերը եկած է Մեծ Հայքէն քարոզելու համար քրիստոնէութիւնը Ֆրանսայի Բարձր Ալպեան շրջաններու բնակչութեան, եւ անոր յիշատակին, 1640-ին, հաւատացեալները կը կառուցանեն նոր եկեղեցի մը, շնորհելով անոր Սուրբ Գրիգոր անունը:

1644-ին Պապ Իննովկենդիոս Ժ. կոնդակով մը կը թոյլատրէ սուրբին մասունքներու պաշտամը երանացնելով նաեւ անոր յիշատակը:

Այս դեռ կանգուն մնացած հնամենի եկեղեցւոյ մէջ է որ տեղի կ'ունենայ, 1952-էն ի վեր, ամէն տարի Սեպտեմբերին, ուխտագնացութիւն մը եւ կը մատուցանուի հայկական ծէսով պատարագ:

**

Ինչպէս գրած էինք ասկէ առաջ, Թալլարի նորընտիր քաղաքապետը, Պր. Ֆավր, փափաք յայտնած էր, արարողութեան մասնակցող Սահակ — Մեսրոպ երգչախումբը, գլխաւորութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Եըլմազեանի, հրաւիրելու համերգային հանդէսի մը:

Հապճեպ յայտարարուած այս համերգը, տեղի ունեցաւ Կիրակի, Մայիս 27ին, Մայրերու Տօնի անյարմար օրով, եւ անընդհատ օդին պատճառով, կարելի չեղաւ դղեակը եւ պուրակը հաճելի հանդիսութեան վայր մը դարձնել:

Եկող Ֆրանսացի արուեստասէր հանդիսականները յուսախաբ չեղան սակայն. գիտենք թէ որքան գնահատուած է Սահակ — Մեսրոպ երգչախումբը շնորհիւ՝ Պր. Խաչիկ Եըլմազեանի որ երկար տարիներէ ի վեր կը ղեկավարէ զայն:

Հակառակ որ սրահը պարապ էր, խումբին մօտ յիսուն հոգինոց երկսեռ անդամները սրտով եւ հոգիով լրիւ յայտագիրը հնչեցուցին պատմական դահլիճին մէջ, թնդացուցին հայ երգը ուր լսականութիւնը կատարեալ էր. եռանդոտ ծափահարութիւններով գնահատուեցաւ ամէն մէկ երգ: Եւա Արթինեանի, Վարդուհի եւ Անդրանիկ Մինասեանի մեներգները խանդավառեցին ներկաները. դաշնակահար Տիկին Ժիլիէթ Եըլմազեան զգացումով կատարեց երաժշտական բաժինը:

Հայը թէեւ կ'ուզէ ծանօթացնել իր արուեստը օտարին, բայց կը մոռնայ ինք ներկայ ըլլալու...:

Հայ ընտանիքներու թիւը մէկ ձեռքի մատներով կը համրուէր այդ օրը:

Ջեկողները շատ բան կորսնցուցին:

Ըսենք թէ, յաջորդ օրուան «Տօֆինէ Լիպերէ»ին մէջ գնահատական տողեր լոյս տեսան այս համերգին մասին:

ԹԱԳՒՈՐ ԹԱԳՒՈՐԵԱՆ

են քո շուկայում վաճառում քո իսկ բարիքները: Հայաստա՞ն ոչ մի ցուցանակ չըկայ: Երա՞զ է: Ո՛չ, ո՛չ... Ի՞նչ մղձաւանջ է սա:

Քայլերս ուղղում եմ դէպի մարշալի տուն — թանգարան: Մուտքի մօտ՝ զինուոր, ուսին՝ աւտոմատ: Ադրբեջանցիները սպառնացել են, որ պայթեցնելու են մարշալի (ուշադրութիւն դարձրէք՝ Խորհրդային Միութեան կրկնակի հերոսի եւ մարշալի) տուն — թանգարանը:

Զինուորը դէմս է ելնում.

– Չի կարելի:

Ես ցոյց եմ տալիս լրագրողի գրքոյկս եւ խնդրում թոյլատրել գոնէ մի քանի րոպէով: Նա կանչում է սպային: Սպան նայեց ուղիղ աչքերիս, գրքո՞յկին եւ ասաց.

– Թողնել:

Ահաւոր լռութիւն: Պատից ինձ է նայում մարշալի լուսանկարը՝ բարի, մեղմիկ, ժպիտը աչքերում:

– Ոչ, մարշալ, – շշնջում եմ, – քո որդիները չդաւաճանեցին գիւղին: Երբ հարեւան տասնմէկ հայկական գիւղերի ողջ բնակչութեանը երեք օրում դուրս քշեցին՝ թալանելով ու նուաստացնելով, քո որդիները խորհրդակցեցին եւ որոշեցին՝ այլեւս ի՞նչ իմաստ ունի ապրել առանց մեր քոյրերի եւ եղբայրների: Ու դուրս եկան:

Մարշալը ի՞նչ կ'ասէր... Ահաւոր լըռութիւն, միայն սրտիս զարկերն են լըսելի:

Մօտենում եմ ապակեպատ ցուցափեղկում կախուած մարշալական համազգեստին: Բռնում չինելի փէշից ու... համբուրում: Արցունքի երկու կաթիլ ընկան փէշին:

Դու՝ Զարդախլու, որը մնացիր, նաեւ՝ դերի: Նայում եմ քո բարձրադահ սարերին, չքնաղօրէն ծաղկած այգիներին, թաւալգլոր հոսող սառնորակ ջրերին, ու կոկորդս այրւում է: Դու ե՛ւ կաս, ե՛ւ չըկաս: Դու չսպիացող ու չբուժուող վէրք ես քո իւրաքանչիւր որդու սրտում: Ե՞րբ դրին քո ոտքերի տակ դանդաղ գործողութեան ականը: Գուցէ այն օրը, երբ բացւում էր մարշալի տուն — թանգարանը, գուցէ դրանից էլ առաջ...

Ու շշնջում եմ.

– Մնաս բարով, Զարդախլու:

Ես փակում եմ կոպերս ու խուլ տընքում: Թուաց խոնաւացել էին նաեւ պահակ – զինուորի կապոյտ աչքերը...

1976 թուից մինչեւ 1988 թ. ամառը աշխատել եմ Ադրբեջանի Շամխորի շրջանում՝ տեղի շրջանային «Շամխոր» թերթի խմբագրութիւնում: Նկարագրուած դէպքերի վկան ու ականատեսն եմ: Մէջբերուած նամակի հայերէն պատճէնը մօտս է, հեղինակը մինչեւ օրս բանտում է: Բանտում է նաեւ այդ տարիների Շամխորի շրջկոմի առաջին քարտուղար Հիդայաթ Վէլիեւը: Նա Հէյդար Ալիեւի դրածոն էր եւ հայահալած քաղաքականութեան եռանդուն մասնակիցներից մէկը:

Ա. Տ.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Շաքէ Մարտիրոսեան եւ զաւակները ի յիշատակ իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Հայկազ Մարտիրոսեանի կը նուիրեն 1000 Ֆր. անոր այնքան սիրած եւ գնահատած «Յառաջ» թերթի բարգաւաճման։

**

ԼԻՈՆ. – Մխաք Միրզէ իր շատ սիրելի ընկերոջը Յովհաննէս Հաքիլեանի մահուան առթիւ խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկերուհի Տիկին Մարիմայրին եւ ընտանեկան պարագաներուն ու փոխան ծաղկեպսակի 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՎԱԼԱՆՍ. – Տիկին Հայկանոյշ Սերոբեան Նշան Երեւանեանի մահուան առթիւ (Քարփանթրա) փոխան ծաղիկի կը նուիրէ 200 Ֆր. Էֆիլիպը Ամիթիէ Արմէնիէնի (տանու «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Սէն–Ժէրոմի «Զ. Շանթ» մասնաճիւղի ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնեն Մարգարեան եղբայրներուն եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն իրենց մօր եւ ազգականին՝ Տիկին Սիրարփի Մարգարեանի մահուան առթիւ եւ մասնաճիւղս փոխան ծաղիկի 250 Ֆր. կը նուիրէ Թաղին եկեղեցւոյ։ Նոյն առթիւ ստացած է հետեւեալ նուէրները. – Պր. Մարգարեանէ 100 Ֆր., Այրի Տիկնի Սիրարփի Մերտինեանէ 100 Ֆր., Այրի Տիկին Մեժանէ 100 Ֆր., Ծերիկեան ընտանիքէն 100 Ֆր. (Հայաստանի աղէտեալներուն)։ Տիկին Թանկիճեանի մահուան առթիւ (Փարիզ) Տիկին Ալիս Տէր – Մինասեան 500 Ֆր. (Հայաստանի աղէտեալներուն)։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Grenoble

Fête Champêtre

organisée par la Croix Bleue
pour marquer la fin de l'année scolaire
de l'Ecole arménienne de Grenoble
le Dimanche 17 Juin
à partir de 10 heures
PARC MICHAL à Gières
animé par HAROUT

Jeux — Buffet arménien
Buvette
Tombola au profit de l'Ecole ....
Nombreux lots
Recommandation :

Nous vous invitons à vous équiper de tables et de chaises.

En cas de pluie nous nous réunirons dans la salle à côté du Parc.

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՕԳԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Պելֆոնթէնի Օգափոխութեան Կայանի դիմումները կ'ըլլան Շաբաթ օրերը, ժամը 15–էն 17, ընկերուհիներ Ա. Քարանֆիլեանի եւ Ա. Թաշճեանի մօտ, ներկայացընելով անուն, մականուն, ծննդեան թուական եւ կատարելով վճարումը Փարիզի մասնաճիւղին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղիկի, Տիկին Զարդար Պօյաճեանի մահուան առթիւ, Իսիի Միօրեայ Վարժարանին համար Տիկին Վերոնիք Միսաքեան ընտանիքէն եւ զաւակներէն 1000 Ֆր.։

SAISON 89/90
DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

VENDREDI 8 JUIN A 20 HEURES 30

Soirée MAURICE RAVEL
avec
DEVY ERLIH — ANNIE JODRY
AÏDA MOURADIAN — ELENA VASILIEVA
SETA TANYEL
ANI et RAFFI PETROSSIAN

Prix des places : 150 — 120 — 80 Frs. Etudiants : 50 Frs.
Libeller les chèques à l'ordre de l'*Association QUATRA.*
3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Զ.

Գ Ր Ի Գ Ո Ր Ի Ն Մ Ա Հ Ա Ր Ի – ի

«ԾԱՂԿԱԾ ՓՇԱԼԱՐԵՐ »ՈՒՆ

ֆրանսերէն հրատարկութեան առթիւ

Խօսք կ'առնեն՝

ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ — ԻՌԷՆ ՍՈՔՈԼՈԿՈՐՍՔԻ
ՓԻԼԻՈ ՏԷՐ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ — ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

Կիրակի, Յունիս 10, ժամը 17–ին

Հ.Բ.Ը.Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e — M° COURCELLES

• *Մուտքը ազատ է* •

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՒԷՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղի անդամական ժողովը Յունիս 9, ժամը 16–ին սովորական հաւաքատեղին։

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆՆԷՕ – ՔԱՇԱՆԻ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ելոյթ կ'ունենան Վարժարանի աշակերտները երգով, արտասանութեամբ եւ դերակատարութեամբ։

Մասնակցութեամբ՝
Տ Ա Ր Օ Ն երգ – պարի համոյթին

Կիրակի, Յունիս 10, ժամը 14·45–ին

THEATRE VICTOR HUGO
14, avenue Victor Hugo, BAGNEUX
Transport: Autobus 188 - Pte d'Orléans
Arrêt: Jean Marin - Naudin

Տոմսերու համար դիմել՝
Հեռ. – 46· 63· 77· 70
46· 65· 86· 42

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլի Աստղիկ մասնաճիւղը Թէյասեղան մը կը կազմակերպէ

Կիրակի, Յունիս 10, ժամը 15·30–ին
Salle Leo Lagrange — Rue Jean Jaurès
Arnouville

Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերուհիները եւ բարեկամները հաճելի ժամեր անցընելու։

Kermesse Annuelle

organisée par
la Commission des Dames
de la Cathédrale Arménienne
Apostolique
SERPOTZ - TARKMANTCHATZ
au Centre Culturel Saints Sahak-Mesrop
les 9 et 10 Juin de 10h à 18h

PROGRAMME

9 JUIN :

14 h 00 : Inauguration de la Kermesse
21 h 30 : Soirée Spectacle Animée par GRICHA et son ensemble

10 JUIN

Portes Ouvertes au Centre
à partir de 10 heures
10 h 00 : Messe Solennelle célébrée par le Révérend Père Karekin BEGDJIAN
11 h 30 : Requiem
15 h 00 : Animation musicale et artistique
17 h 00 : Tirage de la tombola.

PENDANT TOUTE LA DUREE DE LA KERMESSE, EXPOSITION ET VENTE DE TABLEAUX, BIJOUX, LIVRES, BRODERIES, OBJETS DIVERS

Restauration sur place —
Spécialités arméniennes

Կ. Ս. Մ.

Կեդրոնական Սանուց Միութեան ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Յունիս 9, Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ
15, rue Jean Goujon, Paris 8e
ժամը՝ 16–ին։

ՕՐԱԿԱՐԳ. – Նիւթական եւ բարոյական տեղեկատուութիւն, վարչութեան անդամներու ընտրութիւն։

Կը խնդրուի բոլոր սաներու եւ անդամներու ներկայութիւնը։

La Croix Bleue d'Arnouville-Sarcelles
Section *Astrig* organise

Une Journée à BRUGES

le Dimanche 17 Juin

Transport,
Déjeuner (boissons non comprises)
Promenades en bateaux sur les canaux

Départ d'Arnouville à 6 heures
(Stade Leo Lagrange)
Retour vers 22 heures

Prix : 260 frs. par personne.
Réservations :
Mme Altounian 39. 87. 08. 73
Mme Yéranossian 29. 85. 79. 85

ԹԱՏՐՈՆ/THEATRE

ԺԻՐԱՅՐ ՋՕԼԱՔԵԱՆ
կը ներկայացնէ
Մ Ե Ն Ա Խ Ա Ղ

«ՄԱՆՏՐԱ Գ.»

Գրիգոր ՊԸԼՏԵԱՆԷ

JIRAïR JOLAKIAN
interprète
« M A N T R A I I I »
de *Krikor BELEDIAN*
les 9, 10, 11 Juin à 20 h 30
UGAB - Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Billets : 80 Frs. vendus sur place, avant le début du spectacle.

Renseignements - réservations :

43 - 70 - 62 - 95

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.–

Մարտ 24–ին, մասնաճիւղիս տարեկան պարահանդէսին առթիւ՝ Հայր Զատիկ Աւետիքեանէ 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գ. Կանանեանէ 500 Ֆր.։

Ապրիլ 8–ին, Խաչուհիներու յիշատակին նուիրուած հոգեհանգիստին առիթով՝ Տիկին Տիւյմէճեանէ 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ա. Մաղաքեանէ 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մամաս, Պր. Զատըրեան, Տիկին Պասմաճեան, Պր. Միրզէ, Տիկին Ա. Աճէմեան, Տիկին Փափազեան, Տիկին Չէքեան, եւ Տէր եւ Տիկին Մ. Պասմաճեան 200–ական ֆրանք, Տիկին Տէյիրմէնճեան Տէր եւ Տիկին Տարի Կարապետեան, Տիկին Ծաղտանեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Պահատուրեան եւ Պր. Տիւշմէզեան 100–ական Ֆր.։

Տէր եւ Տիկին Յ. Մանթարեան կը նուիրեն 100 Ֆր. Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին իրենց ողբացեալ եղբօր՝ Կարպիս Մանթարեան «Գըլաւուզ»ի մահուան եւ քառասունքին առթիւ։

***

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտոյի Լէօյա Սասունի մասնաճիւղը ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Ժորժ Ռապասքի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ղազար Ղազարեան 100 Ֆրանք։

Տօնական օրերու առթիւ.–

Պր. Կարապետ Գավազեան 50, Այրի Տիկին Մարի Ուզչինց 50, Տէր եւ Տիկին Ժաք Պաղտասարեան 100 Ֆր., Այրի Տիկին Ֆունկեան 100, Անանադեան ընտանիք 50, Պր. Մկրտիչ Անանադեան 50, Տէր եւ Տիկին Փիլիկեան 50, Ժան Քիասեան 50 եւ Տէր եւ Տիկին Մորըլի Թենիրեան 100 Ֆր.։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 7

JEUDI
7 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.290 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.290

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ՓԱՐԻԶ

ՆՈՐ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՄԱՅԻՍ 27—Ի
ԴԷՊՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԽՍՏԱՑՈՒՄ՝ ԱՐՑԱԽ

Չորեքշաբթի առտու Երեւանէն առած մեր լուրերը կը հաստատէին, որ աճաւոր դանդաղութեամբ կ'ընթանայ ընտրութիւններու արդիւնքներու թէ ստուգումներու գործողութիւնը: Այսպէս, Յունիս 5ին, հակառակ անոր որ նախատեսուած էր վերջացնել առաջին շրջանի (Մայիս 20) տակաւ 29 պարագաներու քննութիւնը, չեն կրցած եւ կը շարունակուի: Դեռ աւելին, Մայիս 20-ի Երեւանի ընտրական երկու շրջաններ չեն գրկեր իսկ իրենց արդիւնքները: Պարզ է որ այս ընթացքով, բաւական կարելի է սպասել Յունիս 3-ի արդիւնքներուն համար:

**

Ամէն օր, նոր մանրամասնութիւններ երեւան կ'ելլեն Մայիս 27-ի արիւնալի դէպքերուն կապակցութեամբ, Երեւանի հեռատեսիլը, Յունիս 5-ին իրիկունը կը ներկայացնէր հայկական քաղաքապօրքի յատկանշական մէկ վկայութիւնը: Երեք երիտասարդներ են, որ պահակութիւն կ'ընեն Նուպարաշէնի Ջրամբարի շէնքին (որ կը մատակարարէ Երեւանի խմելու ջուրի մեծ մասը), զէնք չունին, քիչ անդին ալ փոքրէկ տնակ մը: Աստնք կը պատմեն, որ յանկարծ կը տեսնեն որ այդ տնակը իսկ անդադար կրակոցի տակ բռնուած է ու ծակ – ծակ եղած, հինգ ժամ զինուորները անդադար կրակած են ու 25 տարեկան կին մը սպաննած:

Այս մասին կը գրէ նաեւ Պերնար Քոհէն («Լիպերասիոն», Յունիս 6), որու Երեւանէն թղթակցութիւնը խորագրուած է՝ «Հարցումներ Երեւանի կայարանին ջարդին մասին»:

Լրագրողը ծանօթ է մեր հարցերուն ու իր թղթակցութեան սկիզբը արդէն կը նկարագրէ Երեւանի մթնոլորտը, մանաւանդ իր հերթական միթինկին օրը: Ժողովուրդը, կ'ըսէ, եկած է տրամաբանական բացատրութիւն մը լսելու: Բանախօսները լարուած են, թէեւ գոհացած ընտրական իր մասնակի յաջողութենէն, ՀՀՇ-ն այն տպաւորութիւնն ունի որ հողը կը սահի իր յառաջխաղացման տակ: «Կանխամտածուած, կապիտ գրգռութիւն կար» կ'ըսէ Շարժումի թեկնածուներէն մէկը՝ Բարգէն Արարքցեան, կը գրէ Քոհէն, մինչ անդին երիտասարդ մը 34 տարեկան սպաննուած զինուորեալի մը յիշատակին դրուած ծաղկեպսակի մը վրայ հակած, ջրդաճիդ վիճակի մը մէջ եղերամայրի պոռչտուքներ կ'արձակէ:

Թղթակիցը կը խօսի Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի մասին, որ կ'ոգեզինէ բազմութիւնը մետաղային իր ձայնով: Բառերը չի ծամծմեր, կ'ըսէ, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կը յայտարարէ որ Շատալին, ՔԱ – կէ – Պէ-ի պետ՝ Լուկին եւ Ներքին փոխ – նախարար Շիլով անբաղձալի անձեր են (փերսոնա նոն կրաթա) Հայաստանի մէջ: Երեքն ալ Երեւան էին Մայիս 27-ին, ի՞նչ անցած. դարձած է Մայիս 27-ին: Իրարու քով բերելով զանազան վկայութիւններ (որոնց կարգին՝ Ռաֆայէլ Պապայեանի) կարելի է տեղ մը հասնիլ, որ անորոշ ըլլալով հանդերձ, շատ հեռու է Մոսկուայի ներկայացուցած «հայ աւազակներու դաւ»էն:

Կիրակի, Մայիս 27-ի առտու կանուխ, եօթը երիտասարդներ կալաշնիքովներով կը ներկայանան խորհրդային զօրախումբի մը որ կայարանը պահակութիւն կ'ընէ: Խումբը որ «զէնք կը փնտռէ» ըստ պաշտօնական աղբիւրներու, քանի մը վայրկեանէն բնաջնջուած է: Գնդակներու հետքերը ցոյց կուտան որ անդադրում հրացանաձգութեամբ սպաննուած են: Ցուսահատ արա՞րքն է «անհակակշիռ տարրերու» պատասխանատուներու իսկ խոստովանութեամբ: Բայց, այլ բացատրութիւն մըն ալ կայ: Կը կարծուի որ համայնավար կուսակցութեան հեռավարուած խումբերէն մէկն է, որ կը զրկուի «սպաննուելու կայարանը լարուածութեան ռազմավարութիւն մը» մէջտեղ հանելու համար:

Քոհէն, մանրամասն կը նկարագրէ անցուդարձը, մանաւանդ կէս օրէ ետք Նուպարաշէնի ջարդը, այլ դէպքի մը արձագանգելէ ետք Վարդաշէն (կազմակերպուած կուսակցութեան իսկ մէկ խաղով, որ հոս – հոն, օրինակ Լենինական, կը սպառնայ ընտրողին որ փոխ – վրէժ կը կատարուի եթէ «լաւ ընտրութիւնը» չընէ) պատահած միջադէպի մը:

«Պէտք է հարց տալ թէ որո՞ւ կը նպաստէ բրտութեան այս աճը» կ'ըսէ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, ամէն պարագայի մէջ՝ ոչ մեզի:

ՀՀՇ-ն, որ արդէն 55 երեսփոխան ունի կը գրէ Քոհէն, վճռած է պահել իր «օրինական» դիրքը, նոյնիսկ եթէ խնդրոյ առարկայ է ինքնորոշման միաւորէն (հիմնուած Պարոյր Հայրիկեանի) կողմէ:

**

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ
ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ — ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Նոյն թերթին, նոյն էջին վրայ առանձին լոյս տեսած է նաեւ թղթակիցին հարցազրոյցը Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի հետ: Քաղաքական կացութեան փոփոխութեան մասին, Լ· Տ· Պ· կ'ըսէ· – «Ըստ մեր գրահաստումներուն, ի վիճակի պիտի ըլլանք մեր ուզած բոլոր որոշումները տալու: Համայնավար կուսակցութեան հետ համախմբման կառավարութեան մը սկզբունքին շուրջ համաձայնեցանք: Նոր Խորհրդարանը հիմնական փոփոխութեան պիտի ենթարկէ Սահմանադրութիւնը: Անկախութեան տանող ընթացքը պիտի արագանայ»:

Պալթեա՞ն ուղի, հարց կուտայ Քոհէն: «Կը տեսնենք, կ'ըսէ Լ· Տ· Պ·, Լիթուանիոյ ժողովուրդը ստիպեց Մոսկուայի որ ճակատի Խորհրդային Միութենէն դուրս ելլելու հարցին հետ: Շատ կարեւոր քաղաքական արարք մըն է: Լաւ ուսումնասիրեցի հանրապետութեանց անջատման իրաւունքի օրէնքը: Մեզի համար անընդունելի ոչինչ կայ: Այս տարի ալ, պիտի յարգենք փոխանցման հինգ տարուան շրջանը: Ելցինի ընտրութիւնը Ռուսաստանի գլուխը պիտի ստիպէ Կորպաչովը որ աւելի ճկուն ըլլայ: Արդէն իսկ առաջարկեցինք Ելցինի, որ ուղղակի յարաբերութիւններ ստեղծենք Ռուսաստանի հետ Կրեմլինէն առանց անցնելու»: Լրագրողը կ'առարկէ որ երբ վստահութիւն չկայ այլեւս Կորպաչովի նկատմամբ եւ կ'ուզուի միաժամանակ որ Լեռնային – Ղարաբաղը անոր իշխանութեան տակ անցնի, հակասութիւն չկա՞յ: Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կը պատասխանէ· – «Ճիշդ է: Բայց ստիպողական միջոց մըն է մեզի համար, որու միակ նպատակն է արգելք հանդիսանալ որ Ազրպէջան ամրապնդէ իր հակակշիռը Ղարաբաղի վրայ: Ներկայիս Ազերիները բնակութիւններ կը շինեն հոն, միտք ունին բազմաթիւ պաստաւանեալներ զրկել, փոխելու համար Ղարաբաղի ժողովրդագրական իրականութիւնը»:

Վերջին հարցումն է՝ Ձեր յարաբերութիւնները միշտ նոյնքան գէ՞շ են Ազրպէջանի ժողովրդական ճակատին հետ:

Լ· Տ· Պ· — Ո՛չ: Ուղղակի շփումներ ունինք, լուրեր կը փոխանակենք: Աւելի ընդհանուր ձեւով, պէտք չէ մոռնալ որ ցարդ Հայաստան միջոցներ չունէր իր իսկ արտաքին քաղաքականութիւնը վարելու: Պիտի փոխուի այլեւս քանի որ ուղղակի յարաբերութիւններու պիտի ձեռնարկենք մեր բոլոր դրացիներուն հետ, ներառեալ՝ Թուրքիա:

**

Կացութիւնը շատ ծանր է Ղարաբաղ, ուր անձնագրերու քննութիւնն ու ստուգումը շատ աւելի խստացած է: Ստեփանակերտի փողոցներուն մէջ, անցորդներու ինքնութիւնը կը ստուգուի ամէն քայլի: Աւելին Ազրպէջանի Ա· քարտուղարը՝ Մութալիբով Ստեփանակերտ գացած է եւ նուէրներ բաշխած զինուորականներուն իրենց տարած աշխատանքին համար...:

ԹԵՆԻՍ

ԱՂԱՍԻ ԿԸ ՅԱՂԹԷ

Ռոլան – Կառոսի թէնիսի միջազգային մրցումներուն հօրմէ Հայ՝ Աղասի պարտութեան մատնեց անցեալ տարուան յաղթականը՝ Չանկ (Չինացին եւ կէս — պարսկահայը ... Ամերիկացի են): Աղասի յաղթեց՝ 6/2, 4/6, 6/2: Կէս աւարտականներուն Աղասի պիտի հանդիպի շուէտացի Սվէնսընի, որ այս քառորդ աւարտականներուն յաղթեց Ֆրանսացի Լըքոնթի:

Կիներու քառորդ աւարտականներուն Մանուէլա Մալէեւա պարտուեցաւ Սելիսէ դժուար մրցումէ մը ետք, որու ընթացքին պուլկարահայ (մօրմէ) խաղացողը ինքզինքը վիրաւորեց իր գնդակահարով (ռաքէթ):

Քոյրն ալ՝ Քաթերինա Մալէեւա պարտուեցաւ չեխուհի մրցակիցէն: Երկու քոյրերուն համար Ռոլան Կառոսը վերջացաւ Երեքշաբթի օր:

Օրերէ ի վեր արդէն, այլ մանաւանդ Չորեքշաբթի, մամուլը լայն սիւնակներ կը նուիրէ Աղասիի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԵԼՍԸՆ ՄԱՆՏԵԼԱ Փարիզ հասաւ Չորեքշաբթի օր, իբրեւ առաջին հանգրուանը արեւմտեան շրջապտոյտի մը, որու ընթացքին պիտի փորձէ համոզել Եւրոպան եւ Միացեալ — Նահանգները, որ պէտք է միշտ պատժական միջոցներ կիրարկեն հարաւ – Ափրիկէի, ուր, ըստ իրեն, ոչինչ փոխուած է: Փարիզ կը տեսնուէր քաղաքական գլխաւոր դէմքերուն հետ, Նախագահ Միթերանէն սկսեալ մինչեւ Ժաք Շիրաք: Ժամանումին իրիկունն իսկ բացօթեայ մեծ տօն մը տեղի կ'ունենար Թրոքատերօ, Մարդկային եւ Ազատութեանց հրապարակը, ուր Մանտելան կ'ընդունէին Միթերան եւ Տիկին Միթերան:

ԿԻՐԳԻԶԻՈՅ մէջ, ազգամիջեան ծանր բախումներ սկսած են Երեքշաբթի եւ կը շարունակուէին յաջորդ օրն ալ: 36 մեռեալ եւ 230 վիրաւոր կար ու պատերազմական վիճակ հռչակուած էր: Վէճը ծագած է Կիրգիզներու եւ Ուզպէկներու միջեւ: Այս վերջինները կարեւոր փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն: Օշի մէջ, Կիրգիզները Լենին Կոլխոզի հողեր գրաւեր են առանձնատուներ շինելու համար, Ուզպէկներն ալ նոյն հողերուն աչք ունին եւ վէճը բախումի վերածուեր է: Կիրգիզիա, 4 միլիոն բնակիչ ունի, 48%-ը՝ միայն Կիրգիզ, 26%՝ Ռուս, 12%՝ Ուզպէկ, նաեւ Վոլկայէն Սթալինի տարագրած Գերմանացիներ: Տարածութիւնն է՝ 200 հազար քառակուսի քիլոմեթր, մայրաքաղաքը՝ Ֆրունզէ, 1870-էն ի վեր կցուած է Ռուսաստանի եւ դաշնակցային Հանրապետութիւն է 1936-էն ի վեր: Կիրգիզները հինէն թրքացած են (սիւննի են):

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ՏԵՍԱԿ ՏԵՍԱԿ ԵՐԱԶՆԵՐ

Ի՞նչ է երազ հայերէն բառին իմաստը· Ստ· Մալխասեանցի «Հայերէն բացատրական բառարան»ին մէջ կարելի է կարդալ հետեւեալը·

Երազ·– «Որոշ ու հետեւողական պատկերներ ու գաղափարներ, որոնք կ'երեւին քնացած մարդուն եւ կը մնան անոր յիշողութեան մէջ արթննալէն յետոյ»:

Այս հասկացողութեամբ ալ, դարերէ ի վեր, այս բառը կը գործածուի մեր մէջ:

Բայց այս վերջին տարիներուն, ան առած է նոր, արտառոց նշանակութիւններ որոնց կ'արժէ անդրադառնալ·

1) Շինծու բառ, կազմուած ռուսերէն «ԵՐեւանսկի Ատոմաշինա Զաւոտ»ի (Երեւանի Ատոմեքենաների Գործարան) (*) բառագլուխներէն: Ան ստեղծուած է 1960-ական թուականներուն եւ կը գործածուի Հայաստանի մէջ արտադրուած փոքր ծաւալի բեռնատար կառքերուն համար (estafette):

2) Ադրբեջաներէն նորաստեղծ բառ, որ կը բնորոշէ մասնաւորաբար Հայաստանէն վերջերս գաղթած Ազերիները «ԵՐեւանլի ԱԶերիլեր» (Երեւանցի Ազերիներ): Ան այժմ կը գործածուի արհամարհական ձեւով, Բաքուէն Կիրովապատ — Գանձայ:

Կարծեմ որ այլեւս ժամանակը եկած է որ մեր երազ բառը վերասեփականացընենք, եւ անոր տալով նոր իմաստ, այդպէս կոչենք «ԵՐկրին ԱԶատութեան» համար պայքարող մեր նորօրեայ փետայիները: Չէ՞ որ անոնք են որ պիտի իրականացնեն մեր դարաւոր երազները:

ՀՐԱՅՐ

ԽՄԲ· «ՅԱՌԱՋ»ի· – Հրայրի տոմսին այս հատուածը մեզ ալ տարաւ 60-ական թուականներուն, երբ մեր ողբացեալ սիրելի հայր Վահանը (Յովհաննէսեան) Հայաստան այցելած էր ու հայերէն բառերու իր փնտռտուքներուն մէջ, մե՜ծ խանդավառութեամբ դիմաւորած էր այս «ԵՐԱԶ»ը մինչեւ ... այն պահը, երբ իրեն բացատրուած էր թէ ոչ մէկ կապ ունէր իր երազին հետ ու այնքան հիմուրով յիշած էր այս կէտը «Յառաջ»ին տուած իր տպաւորութիւններուն մէջ՝ «Ինչպէս տեսայ Հայաստանը» (յետագային առանձին գրքոյկի վերածուած):

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՅԻՍ 25 / ՅՈՒՆԻՍ 1)

ՍԱՅԵԱԹ ՆՈՎԵԱՆ
ՏՕՆԸ

Մայիս 27-ին Թիֆլիսի Ս· Գէորգ հայկական եկեղեցիին բակին մէջ տեղի ու–

(Շար·ը Դ· էջ)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ԱՆՏԵՍՈՒԱԾՆԵՐԸ

«Լիտերատուրնայա Կազետա»ն Մարտին Հարցազրոյց մը հրատարակած է Հայաստանէն ընտրուած երեսփոխան Գալինա Ստարովոյտովայի հետ. գրոյցը յատկապէս ծանրացած է գաղթականներու կացութեան ու լուծումի զանազան ձեւերու վրայ: Վերոյիշեալ թերթին թղթակիցը՝ Լիտիա Գրաֆովա խօսելով հայ եւ ազերի գաղթականներու մասին, կը յիշեցընէ հաստուցումի հարցը. գաղթականներու վիճակին առընչուած նախարարութիւններու աշխատակիցները չարաթը անգամ մը հաւաքուելով խորհրդակցութիւններ կ'ունենան. հոն խօսուած է որ Ատրպէյճանէն վտարուած Հայերու նիւթական վնասը պէտք է հատուցանէ Ատրպէյճանը: Այս առաջարկին դէմ լրագրողը հարց կուտայ. — «Իր կարգին Հայաստան պէտք է վճարէ Ատրպէյճանցիներու համար. չէ՞ որ հոնկէ եւս նոյնպէս հազարաւոր մարդիկ խոյս տուած ու անօթեւան մնացած են»: Ցատակ է Ստարովոյտովայի պատասխանը. «կարելի չէ համեմատել: Այսօր Հայաստանի մէջ մէկ միլիոն հոգի բնակարանի կարիք ունի: 540 հազարը տուժած է երկրաշարժէն: Ատրպէյճանէն արդէն Հայաստան ժամանած է 300 հազար գաղթական, իսկ մօտ 200 հազար հոգի արդէն կ'ապրէր անհաւոր պայմաններու մէջ: Ու ատիկա հանրապետութեան մը մէջ, ուր բնակչութիւնը ընդամէնը 3 միլիոն 300 հազար է»:

Երեսփոխանուհին յետոյ աւելի կը մանրամասնէ այս կացութեան պատճառները. շրջափակումը, շինարարութեան դադարեցումը, օտար շինարարներուն մեկնումը. ազդակներ, որոնք բարոյալքած են հայ ժողովուրդը ու կասկածի ենթարկած անոր բարեկամութիւնը Ռուսաստանի հետ: Ան կը պատմէ իր հանդիպումը հայ գիւղացիի մը հետ. այս վերջինս կը հարցնէ. — «Ռուսերը կը յիշե՞ն արդեօք որ մենք՝ Հայերս, անոնց հետ պատերազմած ենք Թուրքերուն դէմ»: «Ես մտածեցի ու դառնութեամբ խոստովանեցայ որ չեն յիշեր» կը պատասխանէ Ստարովոյտովա:

Զրոյցը շօշափելէ ետք նիւթին առընչուած այլ պարագաներ, կը մատնանշէ կէտ մը որ գործնականէն աւելի, կ'առնչուի հոգեբանական մարզին, Ստարովոյտովա կրկնելէ ետք թէ՝ «գաղթականներու հետ աշխատանքը անհաւոր աշխատանք է», կ'աւելցնէ. «մարդիկ իրենք, ցաւօք միամտօրէն կը յուսան որ Պետութիւնը իրենց փոխարէն ամէն բան պիտի լուծէ»: Կ'անդրադառնայ հետեւեալ վիճակին. «մշտական ներկայացուցչութեան ու պանդոկներու մէջ հիւանդ, ծեր մարդոց հետ, ամիսներէ ի վեր երիտասարդ եւ ուժեղ տղամարդիկ կ'ապրին: Ի՞նչ կ'ընեն: Պարզապէս կը սպասեն»:

Ստարովոյտովա հարցին անլուծելի մնացած ըլլալուն պատճառը կը նկատէ երկրին մէջ տիրող սխալ մտայնութիւնը: Կ'ըսէ. «համամարդկային արժէքներու առաջնութիւն տալով, մենք առաջուան պէս մարդոց կարիքները վերջին տեղը կը ձգենք: Միջոցներ չկա՞ն մարդոց համար զորս Պետութիւնը չկրցաւ ջարդերէ պաշտպանել: Բայց ուրեմն ինչո՞ւ արբանեակներ արձակել տիեզերք»:

Երեսփոխանուհին իր հանդիպումներէն օրինակներ յիշելով դառնութեամբ կը հաստատէ թէ խորհրդային Պետութիւնը առ այժմ գաղթականներու համար ժամանակ չունի. ապա անմիջապէս կը հետեւցնէ. «մեր անկումը անհամեմատ աւելի խոր է»:

Ստարովոյտովայի մտահոգութեան առարկան անշուշտ միայն Հայաստանի, կամ հայ գաղթականները չեն. ամբողջ միութեան մէջ միլիոններով կը ներկայացուի անոնց թիւը: Ու քանի որ բացայայտ է քաջատեղեակի այն վկայութիւնը որ Պետութիւնը չի կրնար այս հարցով զբաղիլ հիմա, կը մնայ երկու բան. կամ խնդրոյ առարկայ զանգուածը ինք իր գլխուն ճարը պիտի նայի, կամ անոնց պատկանած երկիրներուն Պետութիւնները իրենք իրենց կարելին պիտի ընեն տէր կանգնելու համար իրենց ցրուած հօտին: Այս երկրորդ պարագան կը վիճակի Հայաստանի ղեկավարութեան եւս. միակ մխիթարական կէտը որ կայ հոս, այն է որ հայ գաղթականներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը ոչ թէ Մոսկուայի կամ միութենական սա կամ նա քաղաքին մէջ աստանդական է, այլ կը գտնուի իր հայրենիքին մէջ: Այս մխիթարութեան հետ կայ անշուշտ ժխտական ազդակներու հսկայական կոյտը:

Շրջափակումով, աղէտեալ գօտիով, քաղաքական ծանօթ կացութեամբ, գըրգըռութիւններով սնեղծուած դժուարին ներկան պիտի կրնա՞յ արդեօք Հայաստանի ղեկավարութեան գոնէ նուազագոյնը ընել տալ գաղթականներու հարցին մէջ. թէ՞ ինչպէս ուրիշ շատ օրինակներ, օր մը շատ ուշ պիտի ըլլայ հարցով հետաքրքրուելու համար: Սպասելով որ ժամանակը բերէ այսօրուան յուզող հարցումներուն պատասխանը, սխալ չըլլար կրկնել Ստարովոյտովայի վերջաբանը. «ապրիլ կը նշանակէ յուսալ»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ԿԱՐԻՔՆԵՐԸ

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ՝

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԱԶԳ. ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ

Լիբանանի հայ գաղութը իր կեդրոնական տեղը ու դերը ունի հայ Սփիւռքի մէջ: Լիբանանի մէջ կը գտնուին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը իր Դպրեվանքով, Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարանը եւ Մերձաւոր — Արեւելքի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութեան կեդրոնատեղին: Լիբանան կեդրոնավայրն է հայ քաղաքական կուսակցութեանց, ինչպէս նաեւ մշակութային ու մարզական միութեանց:

Ներկայիս Լիբանանի մէջ կը գործեն աւելի քան քառասուն կրթական հաստատութիւններ, երեսուն եկեղեցիներ ու բազմաթիւ մշակութային, կուսակցական ու մարզական ակումբներ: Գաղութը ունի նաեւ հայագիտական ուսմանց երեք կեդրոններ, ուսուցչաց մանկավարժական կազմաւորման կեդրոն, արուեստից վարժարան, երաժշտանոց, ընկերա — բժշկական երկու կեդրոններ, 10-է աւելի դարմանատուներ, ծերանոց, կուրանոց, համրերու եւ ուշ սորվողներու դպրոց եւ երեք որբանոց: Լիբանահայ գաղութը հարուստ է նաեւ օրաթերթերով, պարբերաթերթերով եւ հրատարակչատուներով:

Անհրաժեշտ է ընդգծել որ գաղութին մէջ գործող բոլոր կառոյցները եկամտաբեր մնայուն աղբիւրներ չունին: Եկամուտի միակ աղբիւրը ժողովրդային նուիրատուութիւններն են:

Անկասկած որ լիբանանեան տագնապը իր ժխտական անդրադարձը ունեցաւ մեր կառոյցներուն տնտեսական կացութեան վրայ: Բայց հակառակ այս դառն իրողութեան անոնք մնացին կենսունակ ու վերանորոգող թափով շարունակեցին իրենց դերակատարութիւնը Լիբանանի հայութեան հաւաքական կեանքին մէջ:

Սակայն վերջին ամիսներու կոյր ռմբակոծումները (1990 Յունուար 31-էն ըսկսեալ) որոնք առաւելաբար տեղի ունեցան — ու կ'ունենան — հայահոծ շրջաններուն մէջ, իրենց պատճառած անհամար զոհերուն, վիրաւորներուն եւ նիւթական վնասներուն ու քանդումներու կողքին նաե՛ւ յառաջացուցին տնտեսական աննախընթաց տագնապ: Կարիքաւոր ընտանիքներուն թիւը զգալիօրէն բարձրացաւ: Մեր բոլոր կառոյցները սկսան դիմագրաւել տնտեսական լուրջ դժուարութիւններ:

Լիբանանի Հայոց Ազգային Առաջնորդարանը, ինչպէս միշտ, ա՛յս անգամ եւս իր գերագոյնը կ'ընէ օգտակար հանդիսանալու իր ժողովուրդին դժուարութիւններուն ու կարիքներուն: Սակայն ներկայ պայմաններուն մէջ մեր ժողովուրդին կարիքները ա՛յնքան բազմազան են ու այլազան, որոնք փաստօրէն հեռու են Ազգային Առաջնորդարանի նիւթական սահմանափակ կարելիութիւններէն:

Արդարեւ, ստեղծուած ներկայ պայմաններուն մէջ ու գոյութիւն ունեցող ներկայ կարիքներուն լոյսին տակ, Ազգային Առաջնորդարանը, հայ բարեսիրական միութիւններուն հետ խորհրդակցաբար, մասնաւորած է առաջնահերթ ու հիմնական կարիքներու չորս բնագաւառներ, որոնք կը կարօտին անմիջապէս օգնութեան.— կարիքաւոր ընտանիքներու սննդաբաշխում, առողջապահական կարիքներ, դըպրոցներու օժանդակութիւն եւ վնասուած ազգային հաստատութիւններու ու տուներու վերանորոգում:

Ա.

ԿԱՐԻՔԱՒՈՐ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՆ ՍՆՆԴԱԲԱՇԽՈՒՄ

Ներկայ բախումներէն առաջ, Ազգային Առաջնորդարանին եւ բարեսիրական միութիւններուն կողմէ մնայուն կերպով սըննդեղէնի օգնութիւն ստացող ընտանիքներուն թիւը կը հասնէր շուրջ հազարի: Վերջին երեք ամիսներուն առաւելաբար Ազգային Առաջնորդարանը ստանձնեց այս պատասխանատուութիւնը եւ երկու առիթներով 3800 ընտանիքներուն առանց որեւէ խտրութեան սննդաբաշխում կատարեց՝ իւրաքանչիւր ընտանիքին տրամադրելով 15.000 լիբանանեան ոսկիի (27 ամերիկեան տոլար) (*) արժողութեամբ սննդանիւթ:

Արդարեւ, կարիքաւոր ընտանիքներու սննդաբաշխումը ներկայ պայմաններու մէջ (եւ մինչեւ պայմաններու բնականոնացումը), ուր անգործութիւնը ու աղաճը հասած են իրենց գագաթնակէտին, կը նկատենք խիստ անհրաժեշտ: Սակայն, դժբախտաբար, Ազգային Առաջնորդարանը իր սահմանափակ պիւտճէով չի՛ կրնար շարունակել այս կենսական աշխատանքը:

Ազգային Առաջնորդարանի Ընկերային ծառայութեան Յանձնախումբի ու մեր բարեսիրական միութիւններու գնահատումով ներկայիս նուազագոյնը 4000 կարիքաւոր ընտանիքներ կան որոնք անհրաժեշտօրէն պէտք ունին մնայուն կերպով չարաթը նուազագոյնը 20.000 լիբ. ոսկիի (36 ամ. տոլար) արժողութեամբ սննդեղէնի:

Յայտնենք որ անցնող ամիսներուն սըննդաբաշխումի հետեւեալ եղանակը որդեգրուեցաւ Ազգային Առաջնորդարանին կողմէ.— ծխային եկեղեցիներու քահանայ հայրերը, թաղականութիւնները ու տիկնանց միութիւնները խորհրդակցաբար իրենց շրջաններու քոյր միութիւններուն հետ կը կազմեն իրենց շրջաններուն կարօտեալ ընտանիքներու ցանկը: Կարօտեալ ընտանիքներուն կը տրուի Ազգային Առաջնորդարանին կողմէ պատրաստուած յատուկ կտրօն մը: Այս կտրօնով ենթական կը ներկայանայ Ազգային Առաջնորդարանին կողմէ որոշուած ուտեստեղէնի խանութը եւ նախապէս պատրաստուած սննդանիւթերու յատուկ ցանկի մը հիման վրայ կը ստանայ ճըշդուած դրամական արժէքով սննդանիւթ:

Այս ձեւը կը նկատենք կարիքաւոր ընտանիքներուն ազնիւ ու լուռ կերպով օգնելու յարմարագոյն եղանակը, որով փոխանակ ընտանիքներ պոչ բռնելու Ազգ. Առանորդարանին առջեւ, մե՛նք է որ կը մօտենանք իրենց՝ մեր կարելիութեան սահմաններուն մէջ իրենց կարիքներուն օժանդակելու պատրաստակամութեամբ:

Յայտնենք նաեւ որ մեր տիկնանց միութիւնները նա՛եւ ստանձնած են սննդանիւթի ծրարները հասցնելու պարտականութիւնը՝ անապահով օրերուն եւ կամ յաճախաբար անապահով շրջաններուն մէջ բնակող կարիքաւոր ընտանիքներուն:

Ի՛նչ ալ ըլլան սննդաբաշխումի եղանակները, Ազգային Առաջնորդարանը Լիբանանի Հայոց Առաջնորդ Գերշ. Տ. Արամ Արքեպիսկոպոս Քէշիշեանի գլխաւորութեամբ մօտէն կը հետեւի սննդաբաշխման բոլո՛ր աշխատանքներուն:

Արդարեւ, չորս հազար ընտանիքներու սննդանիւթ բաժնելու համար ամէն ամիս պէտք ունինք 320.000.000 լիբանանեան ոսկիի (581.820 ամերիկեան տոլար):

Բ.

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

Հայկական հինգ գլխաւոր բարեսիրական միութիւններ կը գործեն գաղութէն ներս.— Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւն, Գարակէօզեան Հաստատութիւն, Ճինիշեան Յիշատակի Ձեռնարկ, Լիբանահայ Օգնութեան Խաչ եւ Հայ Կըրթական եւ Բարեսիրական Միութիւն: Առաջին երեք միութիւնները ինքնաբաւ են, որովհետեւ իրենց յատուկ հիմնադրամներ ու եկամուտի մնայուն աղբիւրներ ունին: Լ.Օ.Խ.-ը եւ Հ.Կ.Բ.Մ.-ը իրենց պիւտճէն կը գոյացնեն ժողովրդային նուիրատուութիւններէ. եկամուտի այլ աղբիւրներ չունին: Հետեւաբար, տնտեսական ներկայ տագնապալից կացութեան մէջ անոնք կը դիմագրաւեն լուրջ դժուարութիւններ:

Հոս ամփոփ գիծերով կը ներկայացնենք Լ.Օ.Խ.-ի եւ Հ.Կ.Բ.Մ.-ի գործունէութեանց գլխաւոր երեսները ինչպէս նաեւ իրենց հիմնական կարիքները.—

1.— Լիբանահայ Օգնութեան Խաչ

Ա) — Ունի 4 դարմանատուներ, որոնք կը գործեն հայաշատ շրջաններուն մէջ: Այս դարմանատուներուն ամսական ծախսերը կը գնահատուին շուրջ 1.500.000 լիբանանեան ոսկի (2.727 ամերիկեան տոլար):

Բ) — Պուլղուրճեան ընկերա — բժշկական կեդրոնը իր 22 բժիշկներով եւ երկու ընկերային ծառայողներով կը կազմէ Լ.Օ.Խ.-ի գործունէութեան առանցքը: Կեդրոնը ամսական 1.850.000 լիբ. ոսկի (3.364 ամերիկեան տոլար) պարտի վճարել որպէս պատուեգին:

Կեդրոնը ամսական դրութեամբ շուրջ 5.000 հիւանդներու դեղ կը բաժնէ: Այս նախաձեռնութիւնը կ'ենթադրէ ամսական նուազագոյնը 4.750.000 լիբ. ոսկիի (8.636 ամերիկեան տոլար) ծախս մը:

Ամէն ամիս Կեդրոնը կ'ընդունի շուրջ 4.500 հիւանդներ: Հիւանդներուն մասնագիտական քննութիւն ու արագ դարմանում տալու համար ամէն ամիս պէտք ունի շուրջ 5.600.000 լիբանանեան ոսկիի (10.182 ամերիկեան տոլար):

2.— Հայ Կրթական եւ Բարեսիրական Միութիւն

Բարեսիրական այս միութիւնը ունի ընկերա — բժշկական կեդրոն մը չորս բըժիշկներով եւ հինգ պաշտօնէութեամբ: Ամէն ամիս շուրջ 1200 հիւանդներ կ'ընդունի: Կեդրոնը նաեւ դեղօրայք եւ ընկերային այլ տեսակի օգնութիւն կը հայթայթէ իրեն դիմողներուն: Իր աշխատանքները կանոնաւորաբար կատարելու համար պէտք ունի ամսական 3.975.000 լիբանանեան ոսկիի (7.227 ամերիկեան տոլար):

Գ.

ԿՐԹԱԿԱՆ ԿԱՐԻՔՆԵՐ

Ներկայիս Լիբանանի մէջ կը գործեն աւելի քան քառասուն դպրոցներ: Իսկ Ազգային Առաջնորդարանին անմիջական հովանիին տակ կը գործեն 18 Ազգային Վարժարաններ:

Յունուար 31-էն սկսեալ դպրոցները կը մնան փակ: Ազգային Առաջնորդարանը վերջին երեք ամիսներուն կանոնաւոր կերպով վճարեց Ազգային Վարժարաններու 512 ուսուցիչներուն ու պաշտօնէութեան ամսաթոշակները՝ ամսական 40.112.000 լիբանանեան ոսկի (72.930.72 ամերիկեան տոլար): Ազգային Առաջնորդարանը Ապրիլ ամիսն ալ կրնայ վճարել ուսուցիչներու ամսաթոշակները: Սակայն եթէ որեւէ տեղէ բաւականաչափ օգնութիւն չստանայ, չի՛ կրնար շարունակել իր վճարումները: Եթէ նոյնիսկ դպրոցները շուտով բացուին, ներկայ պայմաններուն մէջ՝ գէթ յառաջիկայ վեց ամիսներուն կարելի չէ ու ճի՛շդ ալ չէ ծնողներէ նիւթական օժանդակութիւն ակնկալել:

Դ.

ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆ

Ա) — Վերջին ռմբակոծումներուն ընթացքին նիւթական վնասներու ենթարկուեցան Ազգային Առաջնորդարանը, հինգ եկեղեցիներ եւ ինը դպրոցներ: Վերանորոգման համար անհրաժեշտօրէն պէտք ունինք 183.503.100 լիբանանեան ոսկիի (333.642 ամերիկեան տոլար): Այս հաստատութիւններուն անմիջական վերանորոգումը կը նկատենք խիստ անհրաժեշտ:

Բ) — Ազգային Առաջնորդարանին ստացած տեղեկութիւններուն համաձայն դարձեա՛լ վերջին կռիւներու ընթացքին վնասուած կամ ամբողջութեամբ քանդըւած են աւելի քան եօթը հարիւր տուներ եւ երկու հարիւր խանութներ ու գործ-

տեղիներ: Ցարդ մեր տրամադրութեան տակ չունինք յստակ թիւեր: Արձանագրութեանց եւ գնահատանքի աշխատանքները ընթացքի մէջ են Ազգային Առաջնորդարանին մէջ: Ցայտնենք որ խանութներու կամ գործատեղիներու վերանորոգումը, ինչպէս անցեալին, ա՛յս անգամ եւս մեր նիւթական կարելիութեան սահմաններէն անդին է: Տուներու վերանորոգութեանց աշխատանքները կը գնահատուին շուրջ 1·815·000·000 լիբանանեան ոսկի (3·300·000 ամերիկեան տոլար):

Այս գծով անհրաժեշտ է յիշեցնել որ 1978-էն ի վեր տուներու վերանորոգութեանց աշխատանքներով կը զբաղի վեհափառ Հայրապետին նախագահութեամբ կազմուած եւ Լիբանանի Հայութեան երեք համայնքները, երեք Ազգային կուսակցութիւնները եւ երեք Բարեսիրական միութիւնները ներկայացնող «Լիբանանի Հայութեան Վերականգնումի Կեդրոնական Մարմին»ը: Այս մարմինը անցեալին զանազան առիթներով հարիւրաւոր տուներու վերանորոգութեանց օժանդակեց: Սակայն ներկայիս իր տրամադրութեան տակ կը գտնուի միայն չնչին գումար մը: Հետեւաբար, յիշեալ Մարմինը անհրաժեշտ օգնութեան կարիքը ունի շարունակելու համար իր աշխատանքները: Վերանորոգութեանց աշխատանքները պէտք է սկսին անմիջապէս որ կռիւները դադրին եւ ապահովութիւնը վերահաստատուի:

Ե.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱԽՔԵՐ

1. — *Կարիքաւոր ընտանիքներու օգնութիւն* —
320·000·000 լիբանանեան ոսկի = 581·820 ամերիկեան տոլար՝ *ամէն ամիս*:

2. — *Առողջապահական* —
17·675·000 լիբանանեան ոսկի = 32·136 ամերիկեան տոլար՝ *ամէն ամիս*:

3. — *Ազգային Վարժարաններ* —
40·112·000 լիբանանեան ոսկի = 72·930·72 ամերիկեան տոլար՝ *ամէն ամիս*:

4. — *Դպրոցներու ու եկեղեցիներու վերանորոգում* —
183·503·100 լիբանանեան ոսկի = 333·642 ամերիկեան տոլար:

5. — *Տուներու վերանորոգում* —
1·815·000·000 լիբանանեան ոսկի = 3·300·000 ամերիկեան տոլար:

(*) Ամերիկեան տոլարի որպէս միջին սակ նկատի առնուած է 550 լիբանանեան ոսկի: Այս սակը յարափոփոխ ելեւէջներու մէջ է:

1990, Ապրիլ 25
Պէյրութ — Լիբանան

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՍՈՖԻԱՅԻ խորհրդային գիտութեան ու մշակոյթի Տան մէջ, Մայիս 26-ին, Հայաստանի անկախութեան հռչակման ու երկու ու կէս տարուան գոյութեան մասին խօսած է Ցունաստանէն յատկապէս հրաւիրուած Միհրան Քիւրտօղլեան՝ Աթէնքի «Սոֆի Ցակոբեան» վարժարանի տնօրէն: Հանդիսութեան համերգով հանդէս եկած է Փլովտիւի «Արամ Խաչատրեան» երգչախումբը: Ցաջորդ օրը՝ Մայիս 27-ին, Սոֆիայի գերեզմանատան մէջ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադիրներէն Քրիստափոր Միքայէլեանի, ինչպէս նաեւ Վռամշապուհ Քէնտիրեանի շիրիմներուն առջեւ նշուած է անոնց եղերական մահուան 85ամեակը: Խօսք առած է Մ. Քիւրտօղլեան, որմէ ետք կատարուած է հոգեհանգստեան պաշտօն:

⁂

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ մէջ, Միացեալ Նահանգներու Ներկայացուցիչներու Տան Արտաքին յարաբերութեանց յանձնախումբը վաւերացուցած է յատուկ բանաձեւ մը, որուն հիմամբ ամերիկեան կառավարութիւնը 5 միլիոն տոլար յատկացում մը պիտի կատարէ Ատրպէյճանէն Հայաստան ապաստանած Հայերու բնակեցման եւ ընկերային կարիքները հոգալու համար: Բանաձեւը պէտք է իր կարգին վաւերացուի Գոնկրէսի զոյգ Տուներուն կողմէ, օրէնքի կարգ անցնելու համար: Միւս կողմէ, Ներկայացուցիչներու Տան եւ Ծերակոյտի մէկ խառն յանձնախումբը, Մայիս 17-ին վաւերացուցած է այն երկրորդ բանաձեւը, որուն հիմամբ ամերիկեան կառավարութիւնը 5 միլիոն տոլար եւս պիտի յատկացնէ Հայաստանի երկրաշարժի գօտիի վերաշինութեան աշխատանքներուն:

⁂

ԱՆԹԻԼԻԱՍ. – Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան դիւանը կը հաղորդէ որ Լիբանանի այս օրերու տագնապալից կացութեան մէջ, ազգային բարերար Վաչէ Մանուկեան (ԱՄՆ) նուիրատուութեամբ մը հարիւր հազար տոլար տրամադրած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, Ազգային Առաջնորդարանի ընկերային եւ կրթական մարզին մէջ Լիբանանահայութեան անմիջական կարիքները հոգալու համար:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Գլօտ Շամփաներ» սրահին մէջ, Մայիս 20-ին, հանդէս եկած է Համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղի «Անի» պարախումբը: 92 անդամներէ բաղկացեալ պարախումբը ներկայացուցած է ճոխ յայտագիր մը: 800 հոգիի ներկայ գտնուած հանդիսութեան հասոյթը կը յատկացուի պարախումբին Հայաստան այցելութեան ծախքերուն:

⁂

ԼԱ ՎԸՐՆ Համալսարանի շրջաբակին մէջ, Մայիս 20-ին տեղի ունեցած է Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճին կից «Տատեան» կեդրոնի հիմնարկէքը: Էջմիածնական թեմի առաջնորդ Վաչէ Արք. Ցովսէփեանի կատարած արարողութեան յաջորդած ձեռնարկը հանդիսավարած է Կլէնտէյլի քաղաքապետ Լէրի Զարեան: Խօսք առած են Լա Վըրնի քաղաքապետը, Համալսարանի հոգաբարձութեան ատենապետը եւ նախագահը, հայկական Գոլէճի հոգաբարձութեան ատենապետն ու նախագահը՝ Տոքթ. Ս. Քարամարտեան եւ Կ. Տէր Եղիայեան: Նոյն օրը ժամը 15·30-էն սկսեալ, մօտակայ ամերիկեան եկեղեցիին մէջ տեղի ունեցած է Գոլէճի 14-րդ ամավերջի հանդէսը: Օրուան բանախօսութիւնը ըրած է կառավարիչ Տէօքմէճեան, ապա պսակաւոր արուեստից եւ գիտութեանց վկայականներ բաշխուած են 27 շրջանաւարտներուն: Ըստ աւանդութեան պատուոյ տոքթորայի տիտղոս շնորհուած է Հարաւային Քալիֆորնիոյ (Եու. Էս. Սի.) Համալսարանի ճարտարագիտութեան դասախօս Տոքթ. Միհրան Աղպապեանի եւ մտաւորական Անդրանիկ Անդրէասեանի: Վերջաւորութեան գեղարուեստական բաժինով հանդէս եկած է Պարսկահայ Միութեան երգչախումբը:

⁂

ՊՈԼՍՈՅ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան մէջ, Մայիս 18-ին, առաջին անգամ հանդէս եկած է «Սայեաթ Նովա» նորակազմ մանկանց երգչախումբը: Աւելի քան 60 մանուկներէ բաղկացեալ երգչախումբին վարիչն է Գէորգ Դաւիթեան:

⁂

ՊՈԼՍՈՅ «Քոտաք» լուսանկարչական Ընկերութեան կազմակերպած մրցումի մը առաջնութիւնը շահած է Անի Չէլիք-Արեւեան: Մրցանակին յանձնումը տեղի ունեցած է Մայիս 17-ին, «Շէրաթոն» պանդոկին մէջ կազմակերպուած հանդիսութեամբ մը, որուն ընթացքին արուեստագիտուհին ստացած է 20 միլիոն լիրա (40 հազար Ֆր.) արժողութեամբ չէք մը: Տեղւոյն Էսաեան լիսէի շրջանաւարտ 29ամեայ երիտասարդուհին Ցուլիս 6-էն 10 կը մասնակցի Ֆրանսայի Առլ քաղաքը տեղի ունենալիք մրցանքին:

⁂

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Մայիս 16-ին, տեղի ունեցած է Վարդ Շիկահերի «Լուսայգ» խորագրեալ բանաստեղծական հատորին նուիրուած «Գրքի Օր»ը: Ժապլին էրմէնի հանդիսավարած երեկոյթին խօսք առած են բանաստեղծ Զարեհ Խրախունի, «Մարմարա»ի խմբագրապետ Ռոպէր Հատտէճեան, հրապարակագիր Նուպար Ազարեան: Գործադրուած գեղարուեստական յայտագրէն ետք, Վ. Շիկահերի բանաստեղծութիւններէն արտասանած է Սիլվա Կոմիկեան, ապա խօսք առած է օրուան մեծարեալը: Հուսկ՝ ելոյթ ունեցած է Շահան Եպիսկ. Սվաճեան:

⁂

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Սրբոց Ցակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ, Մայիս 13-ին, Անուշաւան Վրդ. Զղջանեան հանդիսաւոր պատարագ մատուցանած է Երեւման Խաչի տօնին առթիւ: Պատարագին նախագահած է Թորգոմ Արք. Մանուկեան, որ իր քարոզին մէջ պատմականը ըրած է Խաչի Երեւման դէպքին: Կոմիտասեան պատարագը, երգեցողութեամբ Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի աշակերտներուն, ղեկավարած է դպրապետ Սահակ Գալայճեան:

⁂

ՀԵԼԻՊՈԼՍՈՅ «Ցուսաբեր» ակումբի «Լ. եւ Ս. Գարագաշեան» սրահին մէջ, Մայիս 6-ին, տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան 100-ամեակի հանդիսութիւններուն առաջինը: Բացման խօսքով հանդէս եկած է տոքթ. Սուրէն Պայրամեան, ապա գործադրուած է գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը՝ հայ յեղափոխութեան նուիրուած երգերով ու արտասանութիւններով:

LIVRES REÇUS

LA POESIE ARMENIENNE
DU Ve SIECLE A NOS JOURS

Textes choisis, traduits et présentés par
VAHE GODEL

Ed. La Différence, Paris 1990.

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՎԱՆ
ՎԱՆ՝ ՍԱՐՍԱՓԻ ՕՐԵՐՈՒՆ

Աղրակի կռիւներու ընթացքին, խմբաբար նահատակուած են տեղւոյն Մեսրոպ եւ Ցովհաննէս Քահանաները (ինչպէս կը վկայէ վերապրող Կանաչեան Վարդապետ): Խուժանը կտոր – կտոր ըրած է անոնց մարմինները: Դարձեալ, Երբնգան գիւղի ծխատէր՝ Մարտիրոս Քահանայ վերոյիշեալներուն բախտակից:

Աղրակի բարեջան առաջնորդն էր Վահրամ Ծ. Վրդ. Կանաչեան. – Ծնած 1872-ին Տառիկ գաւառի Վանիկ գիւղը (Բաղէշ), աշխարհական անուամբ Մարգար Մարտիկեան: Նախնական կրթութիւնը ծննդավայրին դպրոցը ստանալով՝ 1889-ին կը մտնէ Կտուց Անապատի միաբանութեան շարքին մէջ, 7 տարի այնտեղ ուսած եւ սարկաւագ ձեռնադրուած Ցովսէփ Եպիսկոպոս Խոստեղեանէ: 1899-ին Արմաշու դպրեվանք, 1901-ին դարձ ի Կտուց եւ եւ երկու տարի վերջ վարդապետ ձեռնադրուած Սահակ Եպիսկոպոս Բագրեւանդեանէ: 1904-ին կ'անցնի Աղթամար եւ Մոկս, 1905-ին փոխ – առաջնորդ Կարճկանի: Վեց տարի կը պաշտօնավարէ անդ, հող տանելով վանքապատկան շինութեանց եւ հաստատելով 9 գիւղական դպրոցներ, վանքին մէջ ալ պահելով 20 որբ: 1907-ին կը պատահի Վանեցի Դաւիթի յայտնի դաւաճանութիւնը, որ կ'անդրադառնայ նաեւ Կարճկանի շրջանին վրայ եւ ժողովուրդը կ'ենթարկուի Թուրք բարբարոսութեանց: Կը ձերբակալուի նաեւ Վահրամ Վարդապետ եւ տանջանքներ կրելէ ետք՝ կ'ազատի Կարճկանի պատուհաս Մուսա Պէկի ձեռքէն, շնորհիւ ժողովուրդին նիւթական զոհողութեանց, ա՛յն միջոցին իսկ՝ երբ Ոստան կը տանէին զինք, վերստին չարչարելու, որպէսզի գաղտնիքներ (!) կորզէին բերնէն: 1910ին, Ցովսէփ Եպիսկ. Սարաճեանի Վանայ առաջնորդութեան միջոցին կ'անցնի Պաշ Գալէ (Աղրակ) ուր կը շարունակէ իր ազգաշէն աշխատութիւնները, յաջողելով ազատել Հայոց եւ վանուց սեփական այն հողերը զոր Քիւրտ աղալէկեր բռնագրաւած էին:

Անհաւասիկ իր խաչակրութեան դրուագները՝ Եղեռնի տարիներու ընթացքին: 1914 տարւոյ պատերազմին սկիզբները երբ զբաղած էր վանքին ուսումնարանին շինութեամբ, այն օրերուն Ռուս եւ Հայ կամաւորական խումբեր կը մտնէին Խանասոր եւ Սարայ: Երեք օր ընդ հսկողութեամբ կը մնայ Պաշ Գալէի առաջնորդարանը. չորրորդ օրը կը տարուի Վան՝ առանց Թամբի ձիու մը նիւսին: Աղբակէն իր հեռացման վաղորդայնին իսկ աւարի կը տրուի «Ս. Բարթողիմէոս» հարուստ մենաստանը՝ Թուրք եւ Քիւրտ խուժանին կողմէ: Քաղաքին բանտը երեք օր արգելափակ մնալէ վերջ՝ ազատ կ'արձակուի Արամ Մանուկեանի, Վռամեանի եւ Եզնիկ Վարդապետ Ներկարարեանի երաշխաւորութեամբ: Երբ տխրահռչակ Ճէվտէթ կամաւոր համազգիներու գլուխ անցած Սարայ կ'երթար, Վահրամ Վարդապետ անոր բացակայութենէն օգտուելով՝ խոհեմութիւն կը սեպէ հեռանալ քաղաքէն եւ աչքէ հեռու մնալ Վարագ 3 շաբաթի մը չափ, մինչեւ այն օրը որ վանքը կը պաշարուի Թուրքերէ եւ ինք Վան դարձէն անմիջապէս վերջ կը մեկնի Աղթամար: Վանայ հերոսամարտի առաջին շրջանին իր հօտին գլուխը կը կենայ, իսկ երբ վտանգը կը սպառնայ նաեւ Աղթամարի շրջանին, մօտաւորապէս 9·000 հոգինոց նոյն հօտին հետ կը բարձրանայ Փեսանդաշտի լեռնադաւառը, մինչեւ Ռուսաց գալուստը՝ 33 օր ոգորելով Թուրք հորդաներու դէմ: Գաւաշի քահանաներէն Տ. Մարկոս, Տ. Խաչատուր եւ Տ. Ցակոբ, նաեւ Նարեկ գիւղի Տ. Պետրոս միասին էին: Կռիւի ընդհանուր ղեկավարն էր Լեւոն Շաղոյեան: Դրոյի կամաւորական գունդն էր որ նախ մտաւ Կիւրանդաշտ, Շատախ եւ Մոկս: Աւելցնենք որ Արամ Մանուկեանի նահանգապետութեան օրով, Մայիս – Օգոստոս, Վանայ վերին հով – ուութիւնը վարած է Կովկասէն եկող Սահակ Արքեպիսկ. Այվատեան (Ծն. 1853-ին Պոլիս եւ ձեռնադրուած 1898-ին, նախկին առաջնորդ Ասպահանու):

Երբ Նազարբէկովի բանակը գրաւեց Աղբակի շրջանը, Վահրամ Վարդապետ՝ Այվատեան Սրբազանի եւ Արամ Մանուկեանի կողմէ կ'ուղարկուի Աղբակ, ուր իր հօտին բեկորները կը հաւաքէ մինչեւ Վանայ պարպին նահանջը: Վանայ շրջանէն հասնող 7 հազար թշուառ գաղթականներ երեք ամիս ապաստան կը գտնեն իր մօտ, աջակցութեամբ Ատրպատականի առաջնորդ Ներսէս Եպիսկոպոս Մելիքթանգեանի: Այդ միջոցին էր որ դարձեալ Աղբակ կը ժամանէին երեսուն հազարէ աւելի գաղթական Ասորիներ: Գահավիժող դէպքերու հետեւանք՝ ամբողջնին մէկանց կ'անցնին Սալմաստ – Ուրմիա: Կանաչեան Վարդապետ իր հօտով հոնկէ կը վերադառնայ կրկին Աղբակ եւ կը վերաշինէ նոյն շրջանը, մինչեւ Վանայ վերջին գաղթը: Դարձեալ կը չուեն Սալմաստ եւ ամիսներ անվերջ կռուելով՝ կ'իյնան Ուրմիոյ վրայէն Համատանի ճամբան, ուրկէ հուսկ ուրեմն Պաքուպա եւ Նահր - էլ – Օմար: Մինչեւ Ընդհանուր Պատերազմի վախճանը՝ Կանաչեան Վարդապետ կը մնայ հոդ, հովուելով վայրավատին Հայութեան բեկորներէն կազմուած իր հօտը: 1920 Սեպտեմբեր 21-ին կը մեկնի հոնկէ՝ ներդաղթի միջոցներ ձեռք բերելու համար: Ցետոյ Պոլիս, Գուլէյլի Ազգային Կեդրոնական Որբանոցի իբրեւ հոգեւոր հովիւ: Իրեն կը պարտինք Վանայ նահանգի եւ Ուրմիա — Սալմաստ շրջանի յաճախակի ընդհարմանց եւ գաղթերու ընթացքին նահատակուող, վախճանող եւ վերապրող եկեղեցականներու մասին մեր տեղեկութեանց չափը:

Այս վարդապետը անձամբ կը ճանչնամ: 1920-ին Միջագետքէն Հայաստան երթալու համար անցաւ Եգիպտոսէ. գնաց Երեւան, եւ յետոյ իմացանք որ հոն կարգաթող եղած է եւ ամուսնացած:

(Շար. 34)

(Շար. Ա. էջէն)

նեցաւ Սայեաթ Նովայի բանաստեղծու – թեան նուիրուած աւանդական տօնը:

Աշուղին գերեզմանին քով հաւաքուած էին հարիւրաւոր Թիֆլիսցիներ, մօտակայ շրջաններէն, Հայաստանէն եկած մարդիկ: Հանրաժողովը բանալով, Վրաստանի Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար՝ Բերուլաւա ըսաւ թէ «Սայեաթ Նովա վրաց եւ հայ ժողովուրդներու միասնութեան ջատագովն էր», ու աւելցուց. – «Արդ, եկէ՛ք մենք ալ հիմա, ազգային շարժման աննախադէպ վերելքի օրերուն միասնական ըլլանք»:

Ելոյթ ունեցան նաեւ Վրաստանի Գրողներու Միութեան հայկական բաժանմունքի նախագահ Սէյրանեան, հայ եւ վրացի բանաստեղծներ: Աւարտին տեղի ունեցաւ համերգ:

⁂

ՀԱՅԴՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՅՈՒՇԱԿՈԹՈՂ

Գորիսի կեդրոնական հանրային պարտէզին մէջ բացուեցաւ Հայ ազգային ազատագրական շարժման խումբ մը յայտնի գործիչներու յուշահամալիր: Պազալթէ պատուանդաններու վրայ, կանաչ ծառուղիին երկու կողմերը կանգնած են Անդրանիկի, Նժդեհի, Աղբիւր Սերոբի, Ռուբէն Շիշմանեանի (Քեռի), Արաբոյի, Գէորգ Զաւուշի, այլ հերոսներու կիսանդրիները:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղի բոլոր ընկերուհիները կը յայտնեն իրենց խորին ցաւակցութիւնները վաստակաւոր ընկերուհի Այրի Տիկին Մարիամ Հաբէլեանի, Պր. Ն. Հաբէլեանի, Տէր եւ Տիկին Փիլոյի, Տէր եւ Տիկին Ա. Թաշճեանի եւ զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն, հօրեղբօր եւ ազգականին՝ Յովհաննէս Հաբէլեանի մահուան առթիւ:

Այս տխուր առթիւ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Ա. Մազաքեանէ 300 Ֆր., Տիկին Ա. Աճէմեանէ 200 Ֆր.:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ՄԻՈՒԹԻՒՆ– Պանեէօ
ՇԱՂԿԱՊ ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԹԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՃԱՇ

Շաբաթ, Յունիս 9, ժամը 20–ին
կը մասնակցի՝ երգիչ ՄԱՍԻՍ
«Disc Jockey», երաժշտութիւն, պար
Salle des Fêtes de Bagneux
(շուկային քով)
Rue Albert Petit, 92220 Bagneux
Ծախսերու մասնակցութիւն՝ 150 Ֆր.

— Հանրակառքով՝ Porte d'Orléans–էն թիւ 188 առնել եւ իջնել՝ Albert Petit կայանը:
— Ինքնաշարժով՝ Nationale 20–ի վրայ հետեւիլ Marché de Bagneux ուղղութեան:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերէն մէկուն. –

- Մկրտիչ Ֆէրմանեան – 46. 64. 63. 58
- Եղիա Շիրինեան – 46. 65. 51. 04
- Պարէտ Մանօք – 46. 58. 44. 32
- «Société PAVEL» - 48. 94. 90. 59

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՍԻԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

մասնակցութեամբ՝ դպրոցի 110 աշակերտներու եւ պարախումբի՝ 40 անդամներու:

Ելոյթ կ'ունենան երգ ու արտասանութեամբ, նուագ ու պարով: Իսի–ի Օտիթորիոմի սրահին մէջ,.

11 – 13 ռիւ Տանթոն

Յունիս 10–ին ժամը 15–ին Կիրակի օր

ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կը հրաւիրուի շրջանի Հայութիւնը ներկայ ըլլալու:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:

COMMEMORATION DU SOUVENIR DU MONT-VALERIEN

sous le haut patronage du Secrétaire d'Etat auprès du Ministre de la Défense

à la mémoire des 4.500 Résistants, dont des immigrés et Arméniens, fusillés par les nazis

Samedi 9 Juin à 14 heures 30
Mémorial de la France combattante du Mont-Valérien

L'Association des anciens Résistants arméniens, membre du Comité du Mont-Valérien fait appel à notre communauté pour participer nombreux à cette cérémonie d'hommage aux martyrs de la Résistance. En ces jours tragiques et de deuil pour les Arméniens où après les massacres de Soumgaït, Kirovapat, de Bakou et d'autres localités par les Azéris, plusieurs dizaines d'Arméniens tombaient sous les balles de l'armée soviétique.
La participation des Arméniens à cette cérémonie revêt le sens de défense de nos compatriotes d'Arménie et du Haut-Karabagh.

Transport: Cars militaires,
rendez-vous 13 heures, métro Temple, angle rue de Turbigo et rue du Temple.

le Théâtre des ARTS-HÉBERTOT
présente

NOM: Don Quichotte

Comédie musicale créée en Arménie
d'après la pièce de MIKHAÏL BOULGAKOV
adaptation et mise en scène NAREK DOURIAN
avec
LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL TIOUZ D'EREVAN
sur scène : 16 acteurs choristes et 6 musiciens
UNE HEURE TRENTE D'HUMANISME ET D'EMOTION
Huit représentations exceptionnelles
du 7 au 15 Juin
du mardi au samedi : 21 heures
dimanche : 15 heures ● relâche : lundi
au Théâtre des Arts-Hébertot
78 bis, Bld. des Batignolles, 75017 Paris — M° Villiers

Billets :

- 3 FNACs
- HEBERTOT : 43. 87. 23. 23
- Librairie SAMUELIAN : 43. 26. 88. 65
- Restaurant VARTAN : 43. 26. 20. 68
- Télé CONDORCET : 46. 42. 56. 17
- Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 43. 76. 55. 89

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Յակոբ Յակոբեան ընտանիքէն 1000 Ֆր. Արտեմիս Ոսկանեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

ՈՒՇԱՑԵՐ

ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՒԷՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղի անդամական ժողովը Յունիս 9, ժամը 16–ին սովորական հաւաքատեղին:

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS

Centre de Vacances «SIPAN»
Saint-Gervais-les-Bains

Colonie de vacances

pour enfants de 6 à 14 ans

1) du 2 au 22 Juillet 90 (complet)
2) du 23 Juillet au 8 Août 90

Prix : 2100 F

Pour renseignements et réservations (deuxième groupe seulement), téléphoner au 42 78 31 93 ou 43 26 50 43

Kermesse Annuelle

organisée par
la Commission des Dames
de la Cathédrale Arménienne
Apostolique
SERPOTZ - TARKMANTCHATZ
au Centre Culturel Saints Sahak-Mesrop
les 9 et 10 Juin de 10h à 18h

PROGRAMME

9 JUIN :

14 h 00 : Inauguration de la Kermesse
21 h 30 : Soirée Spectacle Animée par GRICHA et son ensemble

10 JUIN

Portes Ouvertes au Centre
à partir de 10 heures
10 h 00 : Messe Solennelle célébrée par le Révérend Père Karekin BEGDJIAN
11 h 30 : Requiem
15 h 00 : Animation musicale et artistique
17 h 00 : Tirage de la tombola.

PENDANT TOUTE LA DUREE DE LA KERMESSE, EXPOSITION ET VENTE DE TABLEAUX, BIJOUX, LIVRES, BRODERIES, OBJETS DIVERS

Restauration sur place —
Spécialités arméniennes

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆԵԷՕ – ՔԱՇԱՆԻ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ելոյթ կ'ունենան Վարժարանի աշակերտները երգով, արտասանութեամբ եւ դերակատարութեամբ:

Մասնակցութեամբ՝
ՏԱՐՕՆ երգ – պարի համոյթին

Կիրակի, Յունիս 10, ժամը 14.45–ին

THEATRE VICTOR HUGO
14, avenue Victor Hugo, BAGNEUX
Transport: Autobus 188 - Pte d'Orléans
Arrêt: Jean Marin - Naudin

Տոմսերու համար դիմել՝
Հեռ. – 46. 63. 77. 70
46. 65. 86. 42

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Գ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Գ ՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱ

SAISON 89/90
DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

VENDREDI 8 JUIN A 20 HEURES 30

Soirée MAURICE RAVEL
avec
DEVY ERLIH — ANNIE JODRY
AÏDA MOURADIAN — ELENA VASILIEVA
SETA TANYEL
ANI et RAFFI PETROSSIAN

Prix des places : 150 — 120 — 80 Frs. Etudiants : 50 Frs.
Libeller les chèques à l'ordre de l'*Association QUATRA*.
3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլ Աստղիկ մասնաճիւղը Թէյասեղան մը կը կազմակերպէ
Կիրակի, Յունիս 10, ժամը 15.30–ին
Salle Leo Lagrange — Rue Jean Jaurès
Arnouville

Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերուհիները եւ բարեկամները հաճելի ժամեր անցընելու:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 8

VENDREDI
8 JUIN
1990

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆ ր ա ն ս ա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.291
Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN
65e ANNEE — No 17.291

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ

ԱԶՆԱՒՈՒՐԻ ԿՈՉԸ

Չորեքշաբթի, Յունիս 6–ին, Փարիզի փրէս Քլէօպի մէջ, Ազնաւուր մամուլի ասուլիս մը տուաւ, գլխաւորաբար սահմանուած հայ մամուլին եւ կազմակերպութեանց:

Սկիզբէն իսկ, Ազնաւուր ճշդեց որ թէեւ մարդասիրական էքիլիպը կազմակերպութեան հրաւէրով եղած էր այս ասուլիսը, բայց անոր հետ կապ չունէր, այլ պարզապէս գործնական գետնի վրայ էր որ էքիլիպը իր օժանդակութիւնը բերած էր, քանի որ շատ հապճեպ որոշուած էր ամէն բան եւ հարկ էր արագօրէն շարժիլ: Իր կազմակերպութիւնն ալ չէր նախաձեռնողը, այլ Ազնաւուր կ'ուզէր կոչ մը ընել հայութեան, գլխաւորաբար հայ մամուլին միջոցաւ, ցնցելու համար Սփիւռքի Հայութիւնը, անոր զգացնելու համար թէ Հայաստան վտանգուած է եւ թէ պէտք է գիտակցիլ տարուելիք աշխատանքին ստիպողականութեան:

Ուրեմն, Ազնաւուր բացատրեց թէ ի՞նչ պէտք է ընել, ի՞նչն է կարեւորը, կենսականը Հայաստանի համար: Գծագրութեամբ մը ներկայացնելով Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը (Թուրքիա, Ազրպէյճան, Իրան, Վրաստան), այլ խօսքով անոր խեղդուած վիճակը, յայտնեց թէ այլեւս պէտք չէ ուտեստեղէն, հագուստեղէն կամ այլ օժանդակութիւններ ղրկել, այլ՝ գործնական եւ տեւական բնոյթ ունեցող գործի մը ձեռնարկել, այսինքն ճամբայ մը շինել, Վրաստանէն անցնող, որպէսզի Հայաստան բացուի մինչեւ ծով: Քանի մը օր առաջ, Ազնաւուր տեսնուեր է Զօրի Բալայեանի հետ եւ ան իրեն ըսեր է թէ պէտք է վերջ տալ այս ձեւի օգնութեան, Հայաստանի ժողովուրդը տառապած է, կը տառապի եւ դեռ կրնայ դիմանալ ու տոկալ: Ուրեմն, կ'ըսէ, Ազնաւուր, այս ծրագիրն է որ պէտք է գլուխ հանենք: Աթէնք եղած է ու տեսած հոն որ Յունաստանի Հայութիւնը, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, սկսած է արդէն երկաթուղիի մը շինութիւնը, մենք ալ պէտք է իրագործենք կառուղիի մը շինութիւնը: Ազնաւուր կը յիշեցնէ թէ 94 տարի առաջ Հրեաները սիոնիզմը հիմնեցին հայրենիք մը ունենալու համար, իսկ մենք որ ունինք այդ Հայրենիքը, պէտք է գիտակցինք թէ զայն կորսնցնելու վտանգին մէջ ենք:

Այդ ճամբուն համար, Ազնաւուրի առաջարկն է հիմնադրամ մը ստեղծել, որուն իր մասնակցութիւնը կը բերէ նաեւ «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութիւնը, բայց անկէ բոլորովին տարբեր, աւելի ընդհանուր ֆոնտ մը պէտք է ըլլայ եւ որովհետեւ երկար ատենուան համար դրամի պէտք պիտի ըլլայ, հարկ է որ նուիրատուները յանձնառութիւններ առնեն կանոնաւոր, ամսական վճարումներու եւ ոչ թէ երկրաշարժին նման մէկ անգամ գումար մը տան ու վերջ: (Ի դէպ, «Յառաջ» նման առաջարկ մը ըրած էր 1988, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 13–ին, «Նախատեսել եւ պատրաստել վաղը» խորագրով, որպէսզի ամէն Հայ իր եկամուտին մէկ մասը կանոնաւոր կերպով, prélèvement automatique ձեւով տայ: Մենք ըսինք՝ մենք լսեցինք...): Նախընտրելի է, ըստ Ազնաւուր, որ մէկը ամէն ամիս 100 ֆրանք տայ, քան մէկ անգամ միայն՝ 10.000 Ֆր., որպէսզի կարելի ըլլայ վստահ ըլլալ որոշ եկամուտի մը վրայ, պէտք է շարունակական կերպով օժանդակել: Ուրեմն, ի մօտոյ, գործնական գետնի վրայ աշխատանք պիտի տարուի եւ նոր ասուլիսով մը ներկայացուի մանրամասն ծրագիրը եւ յայտնուի թէ ո՞ւր, որո՞ւ եւ ի՞նչպէս պէտք է որ Հայերը բերեն իրենց օժանդակութիւնը:

«Ազնաւուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութեան անունով, Ժ. Մարկոսեան կարդաց ցարդ կատարուած օժանդակութիւններու եւ տարուած աշխատանքներու ցանկը (կուտանք առանձին):

Եղան նաեւ հարցումներ: «Լա Քռուա» թերթի աշխատակիցը ուզեց գիտնալ թէ ուրկէ՞ պիտի անցնի այդ ճամբան, ուրիշ մէկը, որ երկար ատեն Հայաստան մնացած է (Հ. Ալեքսանեան) ծանրացաւ գլխաւորաբար մանուկներու հոգեբանական ծանր վիճակին վրայ, նաեւ կիներու, մանկամահութեան եւ շեշտեց մասնագէտներ պատրաստելու անհրաժեշտութիւնը եւայլն, եւայլն:

«Յառաջ»ի ներկայացուցիչը դիտել տուաւ թէ պէտք չէ միշտ այպանել Ֆրանսահայ գաղութը որ չի տար. կուտա՛յ, բայց հարկ էր որ իրեն ալ հաշուետուութիւն ըլլայ, ըսուի թէ ի՞նչ բանի եւ ե՞րբ գործածուած է հաւաքուած դրամը, սովորութիւն չկայ հաշիւ տալու, ինչ որ ըսել կուտայ շատերու որ այս երկրաշարժին համար հաւաքուած գումարները առաւելաբար նպաստեցին Ֆրանսական դրամատուներուն: Երբ գործ ցոյց տրուի, ժողովուրդը նորէն կուտայ, բայց դժբախտաբար, նոյնիսկ երբ գործ կը տեսնուի, գաղտնի կը պահուի:

⁂

Հինգշաբթի առտու, Յունիս 7, ժամը 8–ի Ֆրանս – էնթէռի լրատուութեան ընթացքին Շ. Ազնաւուր իր կոչը ըրաւ, չեշտելով թէ ան ուղղուած է առաւելաբար Հայութեան, բայց յիշեց շրջափակումը, որուն պատճառաւ նաեւ ոչինչ կը հասնի Հայաստան:

⁂

Այս մամուլի ասուլիսը առիթ է որ կարգ մը խորհրդածութիւններ ալ ընենք, ինչ կը վերաբերի Հայաստանի բուն կարիքներուն: Կարէն Սիմոնեան մեզի դիտել կուտար թէ, եթէ խօսք առնելու պատեհութիւնը տրուէր իրեն, պիտի շեշտէր ապատեղեկատուութիւնը (տեզէնֆորմասիոն) որ գոյութիւն ունի Հայաստանէն Սփիւռք եւ Սփիւռքէն Հայաստան: Մենք, աւելի պիտի տարուէինք ըսելու թէ բազմատեղեկատուութիւն կայ:

Բացատրենք: Հայաստան կ'ապրի «դեմոկրատիայի» սքաժի շրջան մը: Հետեւանքն այն է որ 70–ամեայ բռնատիրութենէ ետք, ժողովրդավարութիւնը անիշխանութեան բնոյթ կ'առնէ, մինչեւ որ ամէն ինչ կարգի մտնէ: Ներկայիս 60 – 70 կազմակերպութիւն կայ (ոմանք 3 — 4 անդամով...) երեք բանակ եւայլն, եւայլն: Այպանելի չէ, բնական հետեւանքն է տարիներու «լճացման»: Բայց, Սփիւռքն ալ կրնայ շուարումի ենթարկուիլ, երբ Հայաստանէն ամէն մէկ եկող, նաեւ հանգամանք ունեցող, տարբեր առաջարկ կ'ընէ Հայաստանի ըլլալիք օժանդակութեան: Հարկ է ընտրել եւ չսխալիլ: Այս ալ դիւրին չէ: Հայաստանը ծանր օրեր կ'ապրի, ճակատագիրն իսկ խնդրոյ առարկայ է: Սփիւռքը անպայման բան մը պէտք է ընէ: Ցաւն հոն է, որ իր պառակտուած պատկերով (եւ դեմոկրատիայի սքաժի արդարացումն իսկ չունի), երբ չի կրնար (կամ չուզեր) Սփիւռքահայ կեդրոնական մարմին մը կազմել, նոյնիսկ այսքան ճակատագրական պահու մը, դժուար է մեծ բան ակնկալել: Այսինքն՝ աւելի քան քանի մը տուփ կաթ կամ բեռնակառք մը հագուստեղէն:

Երբ, այս է մեր պարզած պատկերը, լաւ է որ միշտ ուրիշները մեղաւոր չգտնենք մեր գլխուն եկած փորձանքներուն համար:

Ա. Մ.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՆՏԵԼԱ պետական ղեկավարի նման ընդունուեցաւ Փարիզ եւ կրկնեց թէ պէտք է միշտ պատժական միջոցները պահպանել Հարաւի Ափրիկէի նկատմամբ: Թրոքատերոյի տօնակատարութիւնը, հակառակ թէթեւ անձրեւին, արտակարգ շքեղութիւն մը ունէր: 100 ջութակներ նուագեցին «Ափրիկեան Ազգ. Համագումարին» քայլերգը: Միթերան ողջունեց Ազատութեան խորհրդանիշը, որ է Մանտելա:

ԿԻՐԳԻԶԻՈՅ մէջ կացութիւնը չի հանդարտիր, թէեւ Ներքին նախարարութիւնը «յատուկ միաւոր»ներ ղրկած է: Բախումները տեղի կ'ունենան մահմետական Ուզբեկներու եւ իսլամացած Թուրք Մոնղոլներու (ռուսասէր) միջեւ: 40 մեռեալ կայ եւ 200 վիրաւոր: Կիրգիզները թէեւ ապստամբած էն, 1916–ին ռուս իշխանութեան դէմ, բայց յետագային համայնավարներէն նպաստաւորուած են, մասամբ այն պատճառով որ Կարմիր բանակի պետը՝ (1923 – 1925) Միխայէլ Ֆրունզէ իրենց երկիրը ծնած է, ուր Հայրը բժիշկն էր:

ԱՆԱՏՈԼՈՒ վեց հոգի եւս մեռած է: 3–ը անդամներն են կառավարական քաղաքացօրքին, երեքն ալ՝ Քիւրտ:

ՄՈԼՏԱՎԻԱՆ որոշեց այլեւս Մոլտովիա դառնալ, որովհետեւ այդպէս է եղեր բուն անունը:

ԼԻՊԵՐԻՈՅ մէջ միշտ սարսափ կը տիրէ, օտարները կը փախին, մինչ ըմբոստները կը յառաջանան: Արդէն հարիւրաւոր մեռեալներ կան:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՅԻՍ 25 / ՅՈՒՆԻՍ 1)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԹՆՈԼՈՐՏԻ ԱՌՈՂՋԱՑՈՒՄԸ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը օրերս կրկին անդրադարձած է Երեւանի փոխադրամիջոցներու վնասակար արտանետումները նուազեցնելու հարցին: Հաստատուած է Բնութեան Պահպանութեան Կոմիտէի մշակած ծրագիրը, որ համաժողովրդական քննութեան պիտի դրուի:

Այդ ծրագիրով նախատեսուած է հանրակառքերը (օթօպիւս) դուրս հանել քաղաքի կեդրոնէն եւ զանոնք փոխարինել ելեկտրական փոխադրամիջոցով:

Նախատեսուած է նաեւ աւելցնել ստորգետնեայ անցումներու թիւը եւ ստեղծել հետիոտն գօտիներ:

⁂

Մ. ԽՈՐԵՆԱՑԻԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Խորհրդային Միութեան Կապի նախարարութիւնը շրջանառութեան մէջ դրած է գունագեղ բացիկ մը, որուն վրայ, իբրեւ նամականիշ, տպուած է Մովսէս Խորենացիի դիմանկարը, 410 — 492 թուականներով:

Հայերէն եւ ռուսերէն գրուած է. «Հայոց պատմութիւն» գրքին 1500–ամեակը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԼՈՂ

● ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ ԲԱՑԱԿԱՅ

Այս ամառ, լողի մրցահանդէսներու արդիւնքներուն մէջ պիտի չհանդիպինք, հաւանաբար, Քրիսթոֆ Գալֆայեանի անունին: Ֆրանսայի եռակի ախոյեանը (ձմեռնային, 50, 100 եւ 200 մեթր ազատ լող) վիրաբուժական գործողութեան մը պէտք ունի: Իր մարզիչը կը յուսայ սակայն որ, գործողութեան ենթարկուելէ վերջ, Գալֆայեան ժամանակ պիտի ունենայ պատրաստուելու եւ որակուելու աշխարհի ախոյենական մրցումներուն. ասոնք տեղի պիտի ունենան յառաջիկայ Յունուարին Փէրթ քաղաքին մէջ, Աւստրալիա:

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՈՉ ՄԷԿ ՀԱՅ

Ինչպէս որ դիւրին էր նախատեսել, ոչ մէկ Հայ կայ Խորհրդային Միութեան խումբին մէջ՝ որ կը մասնակցի աշխարհի ախոյենութեան, Իտալիա:

Կազմին մէջ առնուած են, ընդհանրապէս Կիեւի եւ Մոսկուայի մարզիկները՝ որոնց կ'ընկերանան Արեւմտեան Եւրոպայի ակումբներուն մէջ գործող խորհրդային խաղացողներ, ինչպէս Զաւարով եւ Ալէյնիքով (Եուվէնթուս – Թորինօ), Տասաեւ (Սեվիլլա), Խիտիաթուլին (Թուլուզ):

Նշենք որ, անցեալին, Խորհրդային Միութեան ներկայացուցչական կազմին մէջ խաղացած են Արկադի Անդրէասեան, Լեւոն Իշտոյեան (ներկայիս Քալիֆորնիա), Եդուարդ Մարգարով, Խորէն Յովհաննիսեան, Նազար Պետրոսեան եւ թերեւս երկու ուրիշներ: Իրաւ է որ, այն ժամանակ, «Արարատ»՝ որուն կը պատկանէին այս մարզիկները, դասաւորումի աղիւսակին վրայ աւելի մօտ էր գագաթին քան միջակ տեղերու, ինչպէս քանի մը տարիներէ ի վեր:

⁂

● ԱՐԱՐԱՏ ԵՒ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԱԿԸ

Երեւան երկու անգամ (1973 եւ 1975) շահած է Խորհրդային Միութեան բաժակը եւ երկու ուրիշ անգամներ ալ (1954 եւ 1976) հասած է աւարտականին: Քանի մը տարիներէ ի վեր սակայն հայ մարզիկները հեռու են փայլելէ բաժակախաղերու մէջ:

Այս տարի ալ, իրենց առաջին մրցման, Ռոստովի մէջ, պարտուած են՝ 2 — 1: Վերջին վայրկեաններուն փէնալթի մը խախտած է հաւասարութիւնը: Բայց «Արարատ» դուրս չէ մնացած տակաւին այս մրցաշարքէն, կայ դարձի մրցումը Երեւանի մէջ. Թուականն նախատեսուած է՝ Յուլիս 20: Կը բաւէ որ «Արարատ» յաղթէ 1 — 0–ով:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Դասական ոճով միջազգային մրցաշարքի մը մէջ, Մոսկուա, Արսէն Աւագեան (82 քիլոկրամ) շահած է առաջին մրցանակ:

Աւագեան կը մարզուէր Էջմիածին. ներկայիս կ'ուսանի Մոսկուայի մարմնակրթական հիմնարկին մէջ:

Վ. Մ.

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ ԲԱՆԱՎԷՃԻ ՄԸ ԱՌԻԹՈՎ

Ժամանակ առ ժամանակ, մեր այսպէս կոչուած հանրային միտքը կը ցնցեն յայտնի կամ անյայտ մէկու մը առաջադրած տեսակէտները: Գրական, քաղաքական, եկեղեցական, առհասարակ հանրային բնոյթի մարզերու մէջ կը գտնուին անձեր, ուրեմն, որոնք կը փորձեն հաստատել ընդհանրական տեսակէտէն չեղող կարծիքի մը գոյութիւնը: Մերթ լուրջ, մերթ արտառոց, այդ միտքերը սթափեցնող ուժ ունին սակայն եւ կարծես այդ պատճառով է, որ ամէնուրեք գործող «համակարգը» կը ձգտի տեղնուտեղը անտեսել կամ վարկաբեկել, չտեսնելու տալու, ամենատկար դրոյթին մէջ, ճշմարտութեան հատիկը:

Մարդիկ, բնական է, կը վազեն դիրք բռնելու, որպէսզի յանկարծ չվտանգուին իրենց գաղափարական ամրակուռ մատոյցները: Մէկ խօսքով՝ յաւերժօրէն կանգուն մնայ օսմանեանատիպ իմացական ամբողջատիրութիւնը («Համիտի տօնը»՝ Արփիարեանի դիպուկ բնորոշումով) որ առանձնաշնորհեալ տեղ վայելած է մեր մէջ վերջին մէկ ու կէս դարու ընթացքին:

Կարեւորը, սակայն, սխալելու իրաւունքէն օգտուիլն է, եզրայանգման հասնիլ հակոտնեայ, անտրամաբանական, երբեւիցէ մոլորեցուցիչ (կամ իբրեւ թէ մտային բռպիկութիւն ցոյց տուող) կարծիքներու հետ բախումէն:

Հոս է, որ մեքենան կը սկսի բանիլ: Անվարժ՝ քաղաքավար բանավէճին, անկարող՝ թափանցելու քննարկուող հարցին բուն էութեան, կը ջանացուի լուտանքներու, վարկաբեկումներու, ճոռոմ դարձուածաբանութեան կամ՝ պատրաստի կաղապարներու տեղատարափին տակ թաղել դիմացինը, որովհետեւ ուղեղները ըստ երեւոյթին անծանօթ են այլաձայնութեան, «դէչ» բառով մը՝ լայնախոհութեան (որքան որ տասնամեակներով ճառած ըլլան կարծիքի ազատութեան, ժողովրդավարութեան, այլ գեղեցիկ բաներու մասին): «Հայհոյանքը փաստի սով է», ըսեր է Պարոնեանը, եւ երեւի մարդը բան մը գիտէր...

Վերջին երկու տարիներուն, երբ Արաքսի այն կողմը լեզուները սկսան բացուիլ (շատերու համար՝ անհարկի եւ անհանդուրժելի չափերով ու չափանիշներով), բազմացաւ թիւը այն մարդոց, որոնց վրայ պէտք է աչալուրջ «հսկել», չըլլայ որ իրենց զառածող գաղափարներով խանգարեն համընդհանուր անդորրը:

Ի հարկէ, սխալ բաներ քանիցս ըսուած են ու կ'ըսուին, սակայն պատմութեան մէջ ո՞ր յեղափոխութիւնը (իսկ դժուար թէ գտնուի մէկը, որ համաձայն չըլլայ, որոշ տեսակէտէ, «յեղափոխութիւն» որակելու Փետրուար 1988-ին ծայր առած շարժումը) անվրէպ ընթացած է, առանց թոյլ տալու անհաշիւ սխալներ, բանիւ եւ գործով, կամայ եւ ակամայ...

Այս բոլոր մտածումները (փարսախներով հեռու գիտ ըլլալէ) անխուսափելիօրէն մեր միտքը վերադարձան Ռաֆայէլ Իշխանեանի «Երրորդ ուժի բացառման օրէնքը» յօդուածի հրապարակումէն եւ անոր յարուցած հակազդեցութիւններէն ետք (որոնցմէ երկու – երեքը միայն տեսած ենք, թէեւ անցողակի ակնարկութիւնները պակաս չեն):

Մենք նպատակ չունինք զբաղելու Իշխանեանի գաղափարներով, ո՛չ ալ իր ընդդիմախօսներու հակաճառութիւններով: Քաղաքական հարցերու մասնագէտ կամ սիրող չենք, ուստի չփորձուինք մտնել խնդրին բոլոր մանրամասնութիւններուն մէջ:

Այսուհանդերձ, պիտի փորձենք պարզել նիւթին բուն էութիւնը, Իշխանեանի գրութեան հիմքերու հիմքը, որ կը թուի յատկացած ընթերցողի աչքին, թերեւս, մեր կարծիքով, հեղինակին ցուցաբերած ծայր աստիճան կրքոտութեան պատճառով:

Իշխանեանի ամբողջ ըսել ուզածը այն է, թէ՝ Ով Հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւնը քո հաւաքական ուժի մէջ է, կամ՝ մենք ենք, մեր սարերը:

«Պէտք է առաջնորդուինք մեր ուղեղով, մեր սեփական նպատակներու ճշդումով, չսպասենք այլոց առատաձեռնութեան: Եթէ մենք ենք մեր երկրին տէրը, ուրեմն տիրոջ պէս վարուինք»: Չակերտուած տողերը Իշխանեանինը չեն, այլ իր գրութեան հիմնական կորիզը: Ուեւէ ուշիմ ընթերցող որ չկաշկանդուի կանխակալ պատկերացումներով կամ երկրորդական մանրամասնութիւններով կրնայ տեսնել ասիկա:

Անշուշտ, Հայաստան անկախ Պետութիւն չէ, ոչ ալ, ներկայ վիճակով (քարուքանդ երկիր ու տնտեսութիւն, անընդհատ շրջափակում, եւայլն), բաղձալի է ասիկա: Անկախութեան մասին զրծնապէս մտածելէ առաջ, կը թուի թէ ինքնահաստատման ու ամրացման երկար ճանապարհ կայ կտրելիք, գոնէ կանխելու համար 1918-ի կրկնութիւնը (կամ պալթեան երկիրներու վիճակը...):

Այդ փուլը, անկախութեան մասին մտածուի թէ ոչ, կը պահանջէ, որ Հայաստան անցնի «ժողովուրդներու բարեկամութեան» դատարկութենէն դէպի «ժողովուրդներու իրերհասկացողութեան», եթէ կարելի է այսպէս բնորոշել: Այսինքն՝ վերագնահատութեան ենթարկել «առաջին ուժ»ի կապը «երկրորդ ուժ»ի (դրացիները) հետ, նոյնիսկ «երրորդ ուժ»ի առկայութեան կամ փոխազդեցութեան պայմաններու մէջ:

Այս ծիրին մէջ պէտք է զետեղել Իշխանեանի երեւութական «Թրքական օրիենտացիա»ն, որ ուրիշ բան չէ, քան առաջարկ մը՝ հայ – թրքական դարաւոր թնճուկի լուծման համար ուեւէ ուղի չանտեսելու: Առաջարկ մը՝ ճեղքելու այն անտաւոր բոլորակը (cercle vicieux) որ հաստատուած է Ազէտի եւ Հայութեան միջեւ, ուրմէ «համակարգը» չուզեր ելլել:

Զմոռնանք, վերջապէս, երկու բան.–

1) Հայութիւնը պատմականօրէն ենթարկուած է «ոչխի օրիենտացիա» (Ս. Վրացեան) կամ «Ձկան մնայուն թշնամիներ, կան մնայուն շահեր» (Լ. Տէր – Պետրոսեան) բանաձեւը որդեգրելու ճակատագրին: Մնացեալը, ցաւօք սրտի, սնամէջ նշանախօսքեր են:

2) Աւելորդ չէր ըլլար վերընթերցել (աւելի ճիշդը՝ ընթերցել, շատերու պարագային) մեր նորագոյն պատմութեան էջերը, իմանալու համար թէ ո՞ւր, ե՞րբ եւ ովքե՞ր խօսած են «Թրքական օրիենտացիա»յի մասին: Զըլլայ որ յանկարծ բազմանայ աչքի հիւանդութիւն ունեցողներու թիւը, գերաններու յայտնաբերումին պատճառով...

Իշխանեանի միւս բոլոր ըսածները կըրնան ճիշդ կամ սխալ ըլլալ (մենք, օրինակ, չենք բաժներ համաթուրանականութեան «խրտուիլակ» յորջորջումը, լեզուական գործօնի հանդէպ ծայր աստիճան բացարձակապաշտ կեցուածքը, եւայլն), ատիկա կը թողունք մեր մեծավաստակ եւ սուսերամթիւ «մասնագէտներուն»: Բայց, միեւնոյն ատեն, փափաքելի կ'ըլլար, որ այս եւ այլ պարագաներու, նախքան կարծիք արտայայտելը, ազատագրուինք մտաւոր քարացումէ:

Այսինքն՝ մտածենք, գոյութիւն ունենալու համար:

Վ. ՄԱՏԵԱՆ

Պուէնոս – Այրէս

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՖՈՒԹՊՈԼԻ ՇԻՐԱԿ ԽՈՒՄԲԸ ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»). –

Այս վերջին շրջանին, Հայաստանէն ժամանող մարզական, գեղարուեստական, մշակութային եւ այլ խումբերու շրջապտոյտներն ու այցելութիւնները Ֆրանսա դարձան աւելի յաճախակի եւ դադրեցան մենաշնորհը ըլլալէ քանի մը կազմակերպութիւններու կամ անձերու: Զեւով մը յարաբերութիւնները Հայաստանի եւ Սփիւռքի կազմակերպութիւններուն միջեւ մտան «ժողովրդավարական» փուլի մը մէջ: Ասիկա չի նշանակեր սակայն որ Հայաստանը «ամէն ինչ» անպայման պէտք է արտածէ: Հայաստան – Սփիւռք կապերուն ընդլայնումը եւ սերտացումը բազմականութեան մէջ եթէ կարեւոր եւ օգտակար է երկու կողմերուն համար, բայց քանակին պէտք չէ զոհել որակը:

***

«Արմէնի 2000» կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ Ֆրանսա ժամանեց Լենինականի Ֆութպոլի Շիրակ խումբը:

Մայիս 25-ին, 23 անձերէ, խաղացող եւ ղեկավար, բաղկացած պատուիրակութիւն մը որ կը գլխաւորէր Լենինականի Սփոր Կոմիտէի նախագահը՝ Ռոպէր Յովհաննիսեան, հասաւ Մարսէյլ: Կեցութեան կազմակերպութիւնը ստանձնեց Փիէռ Ղազարեան օժանդակութեամբ՝ Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ Մարզական Միութեան, Մարթիկ եւ Վիթրոլ քաղաքներու ֆութպոլի ակումբներուն:

Պատուիրակութիւնը հանգստաւէտ պայմաններու մէջ տեղաւորուեցաւ Սէն – Թ'Անթուան «Քամփանիլ» պանդոկը եւ իր տրամադրութեան տակ դրուեցաւ յատուկ հանրակառք մը իր բոլոր տեղափոխութիւններուն համար, մարզական եւ զբօսաշրջական:

Լենինականի Ֆութպոլի Շիրակ խումբը կը մրցի Խորհրդային Միութեան Առաջնութեան Բ. խումբին մէջ, ուր Հայաստանէն կը մասնակցի նաեւ Կիրովականի Լոռի խումբը: Եթէ բաղդատենք Ֆրանսայի ֆութպոլի դասակարգութեան, կը համապատասխանէ 3-րդ «տիվիզիոն»ի խումբի մը: Խումբին աւագ մարզիչն է՝ Ժորա Բարսեղեան, խումբին պետը՝ Սերգէյ Մխիթարեան (Արարատի նախկին խաղացող), դաստիարակ մարզիչ՝ Նորիկ Մաթէոսեան: Այլ պատասխանատուներ՝ Լեւոն Մսերեան, Արամայիս Մանուկեան, Լեւոնիկ Ղազարեան, Հրաչեայ Խաչատրեան: Իսկ որպէս մամուլի ներկայացուցիչ՝ Սլավա Սարգիսեան՝ հայկական հեռատեսիլի եւ ձայնասփիւռի մարզական մեկնաբան:

Խումբին միջին տարիքն է՝ 21: Բոլոր խաղացողները Լենինականցիներ են: Երկրաշարժէն ի վեր խումբը մարզադաշտ չունի եւ մրցումները տեղի կ'ունենան Արթիկ քաղաքի խաղադաշտին վրայ: Նոյնպէս խումբը չունի ակումբ, պատրաստուելու եւ մարզուելու յարմարութիւններ: Խաղացողներէն շատեր կ'ապրին տնակներու մէջ կամ կը մնան բարեկամներու մօտ: Խումբը երկրաշարժին զոհ տուած է իր խմբապետը՝ Գէորգ Վարդիկեան: Հակառակ այս եւ այլ դժուարութիւններու խումբը բաւական յաջող սկսած է եղանակը եւ 9 խաղերէ յետոյ արձանագրած է 8 կէտ ու կը գրաւէ 12-րդ տեղը 22 ակումբի վրայ:

***

«Շիրակ»ը իր առաջին հանդիպումը ունեցաւ Վիթրոլ, տեղական խումբին դէմ, Մայիս 26-ին: Եթէ ոչ մեծ որակի, այլ աշխոյժ եւ հաճելի խաղարկութիւն մը պարզեց: Արդիւնքը եղաւ 4 – 1 ի նըպաստ Լենինականցիներուն, որոնք թէեւ առաջին կոլ մը «կերան», սակայն կիսախաղէն առաջ արդէն ապահովեցին հաւասարութիւնը եւ մտան հանդերձարան 1 – 1 արդիւնքով: Մրցումին ներկայ էր Վիթրոլի քաղաքապետը՝ Ժան – Ժաք Անկլատ: Եղան յուշանուէրներու փոխանակում եւ «Շիրակ»ի տղաքը արժանացան ջերմ ընդունելութեան մը:

***

Մայիս 28-ին, Հ. Մ. Ը. Մ. - Արծիւ Մարզական Միութեան ակումբը տեղի ունեցաւ հացկերոյթ մը՝ ի պատիւ Լենինականի Շիրակ խումբին: Թամադայի յատկութիւններով եւ անսպառ շունչով երեկոյթը վարեց՝ Կարպիս Յարութիւնեան: Ներկայացուց օրուան հիւրերը, որոնց մէջ էին նաեւ օտարներ, ֆրանսացի եւ իտալացի, որոնք յայտնեցին իրենց համակրութիւնը, մաղթանքներ ըրին որ երէկուան Գիւմրին վերագտնայ կեանքին, եւ որպէս բարեկամութեան վկայութիւն փոխանակուեցան յուշանուէրներ: Կարպիս Յարութիւնեան շեշտեց՝ «Արմէնի 2000»ի եւ իր նախագահին՝ Աբրահամ Հայրապետեանի ջանքերը այս շրջապտոյտը նախաձեռնած եւ յաջողած ըլլալուն, ինչպէս նաեւ Փիէռ Ղազարեանի գործնական օժանդակութիւնը, աշխատանքը եւ նիւթական զոհողութիւնները որպէսզի Մարսէյլի հայ գաղութը վայելէ ներկայութիւնը Հայրենիքէն ժամանող երիտասարդ մարզիկներու: Իր ջերմ շնորհակալութեան խօսքը բերաւ հայկական պատուիրակութեան գլխաւոր ղեկավարը՝ Ռոպէր Յովհաննիսեան, մէկ առ մէկ տալով անունները՝ Աբրահամ Հայրապետեանին, Ռոզի եւ Փիէռ Ղազարեանին, Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ Մարզական Միութեան որոնք ստեղծեցին այս պատեհութիւնը, եւ իւրաքանչիւրին յանձնեց յուշանուէր: Ապա, ներկայացուց խումբին 14 խաղացողները՝ Արթիւր Յովհաննիսեան, Գէորգ Մկրտչեան, Սարգիս Կարապետեան, Ալեքսան Քոսոյեան, Արթուր Պետրոսեան, Յարութիւն Վարդանեան, Հրաչիկ Աւետիսեան, Գուրգէն Թադէոսեան, Արտաշ Մաթէոսեան, Վարդան Քոսեան, Սյրատ Ղազարեան, Իշխան Շահնազարեան, Գրիգոր Գրիգորեան եւ Արթուր Աբրահամեան: Յետոյ, Լենինականի Սփոր Կոմիտէի նախագահը տուաւ հակիրճ տեղեկութիւններ մարզական կեանքի մասին: Ի մէջ այլոց, ըսաւ թէ երկրաշարժէն առաջ կար 26 մանկապատանեկան մարզական դպրոց, ուր կը յաճախէին 15 հազար երախաներ: Այսօր կը մնան 12 հազար եւ առանց դպրոցի: Լենինականի մէջ, աւելցուց, կորսնցուցինք շուրջ 5 հազար երախայ: Կար նաեւ մարզական վարպետութեան բարձրագոյն դպրոց ուրկէ դուրս եկած են յայտնի Եւրոպայի, աշխարհի եւ Ողիմպիական խաղերու ախոյեաններ՝ Եուրիկ Վարդանեան (ծանրամարտ), Ռոպէր Էմմիեան (հեռացատք), Վարդան Միլիտոսեան (ծանրամարտ), Իսրայէլ Միլիտոսեան (ծանրամարտ), Լեւոն Ճուլֆալակեան (ըմբշամարտ), Մեխակ Ղազարեան (ըռընցքամարտ) եւ ուրիշներ: Հիմա, շարունակեց Ռ. Յովհաննիսեան, թէպէտ քիչ մը դանդաղ, բայց մարզական կեանքը աստիճանաբար կը վերսկսի եւ կը վերաշինուին մարզադաշտեր: Նոյնպէս, երախաներուն համար դպրոցներուն մէջ կը յատկացուին մարզադահլիճներ: Իր խօսքը աւարտեց ըսելով թէ Սփիւռքի հետ մեր յարաբերութիւնները կը նպաստեն մեր հայրենի ժողովուրդի հոգեբանական ու բարոյական վերելքին եւ հրաւիրեց Հ. Մ. Ը. Մ. — Արծիւը Լենինական:

Բարի գալուստի խօսք արտասանեց Հ. Մ. Ը. Մ. — Արծիւ Մարզական Միութեան նախագահը՝ Ռոժէ Տէր – Մեսրոպեան, մաղթեց քաջութիւն եւ յարատեւութիւն իրենց ճիգերուն մէջ, յաղթահարելու համար դժուարութիւնները: Խօսք առնուեցաւ Կարօ Յովսէփեանին որ ողջունեց Լենինականի Շիրակ խումբին ներ

կայութիւնը որպէս վկայութիւն մը կեանքի շարունակութեան այն քաղաքին մէջ որ դարձած էր դժոխք: Խօսեցաւ աւելի քան երկու տարիէ ի վեր հայ ժողովուրդի ապրած յոյսերուն եւ յուսախաբութիւններուն մասին: Յայտնեց իր խոր ցաւը եւ վրդովումը վերջին ծանրակշիռ արիւնալի դէպքերուն, որոնք Ստեփանակերտէն, Երեւանէն սուգի մատնեցին հայ ժողովուրդը անգամ մը եւս: Կարօ Յովսէփեան անդրադարձաւ Մայիս 28-ի պատմական թուականին անոր իմաստին եւ տարողութեան, երէկ, բայց մանաւանդ այսօր: Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան Մասիսի երկու գագաթները առնելով որպէս խորհրդանիշ՝ Հայաստանի Հայութեան եւ Սփիւռքի Հայութեան շեշտեց մէկը միւսին կենսատու եւ լրացուցիչ ըլլալու անհրաժեշտութիւնը: Կը հիանանք եւ կը գուրգուրանք ձեր վրայ ըսաւ Եպիսկոպոսը եւ կը մաղթենք որ, եթէ ետեւ ըլլաք հեռացատքի մարզիկի մը նման, սակայն յետոյ վազքը պիտի ըլլայ դէպի յառաջ եւ դէպի յաղթանակ: Նոյնպէս իրենց համակրութեան խօսքը բերին՝ Բժիշկ՝ Ջաւէն Գաբրիէլեան որ երկրաշարժի վաղորդայնին իսկ գլխուեցաւ Լենինական առաջին օգնութիւններուն համար, Ռոժէ Գույումճեան՝ Խ.Օ.Խ.-Արմէնի Մարսէյլ Փ.Ա.Ք.Ա.-ի նախագահը, Ալէն Պագրճեան՝ Հ.Յ. Դաշնակցութեան անունով՝ Աբրահամ Հայրապետեան եւ Փիէռ Ղազարեան որ բացատրեց թէ ինչպէս մինչեւ վերջին պահուն մտահոգ էր խումբի ժամանումին համար: Հացկերոյթը, լաւ պատրաստուած, ընթացաւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, մինչեւ ուշ գիշեր:

***

Մայիս 29-ին, Սենաֆրիքայի մարզադաշտին հանդիսաբեմը լեցուն էր եւ եռագոյններ կը ծածանէին ողջունելու համար Լենինականի Շիրակ խումբը, որ միայն մէկ մրցում ունեցաւ Մարսէյլ: Դաշտ իջաւ Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ.-Արծիւ Մարզական Միութեան դէմ որ այս առիթով զօրացած էր շրջանի այլ հայ խաղացողներով: Հանդիպումին իրաւարարն էր՝ Ֆրանսուա Խօրոզքեան, ծանօթ եւ համակրելի դէմք մը Մարսէյլի հայութեան համար, որ երկար տարիներ եղաւ մարզադաշտերուն վրայ որպէս արհեստավարժ միջազգային իրաւարար: Առաջին կիսախաղը բաւական հաւասար եղաւ: Հ.Մ.Ը.Մ.-Արծիւը յաջողեցաւ արձանագրել կէտ մը: Սակայն Բ. կիսախաղին, Լենինականցիները աւելի միակամ խաղով մը կամաց-կամաց տէր դարձան դաշտին եւ պարտադրեցին իրենց գերազանցութիւնը չորս յաղթական հարուածներով: Վերջնական արդիւնքը եղաւ 4-2:

***

Երրորդ եւ վերջին մրցումը, Լենինականցիները ունեցան Մարթիկի մէջ, Մայիս 30-ին, Ռէինիոն կղզիի «Ժինիոր»-ներուն դէմ: Կենդանի եւ հետաքրքրական հանդիպում մը, որուն ընթացքին հանդիսատեսը երբեք չձանձրացաւ: Երկու կողմերն ալ պարզեցին թեքնիք խաղ մը, արագ եւ ճշգրիտ: Երկու կողմերն ալ յաղթելու կամքն ունէին: Երկար ատեն արդիւնքը մնաց անորոշ: Երկրորդ կիսախաղին Ռէինիոնի խաղացողները արձանագրեցին կոլ մը որուն անմիջապէս պատասխանեցին յաղթական հարուածով մը Շիրակ խումբի տղաքը եւ մրցումը վերջ գտաւ հաւասար արդիւնքով՝ 1-1: Ապա, խաղացող, ղեկավար, դիտող հրաւիրուեցան համակրելի քոքթէյլի մը:

***

Լենինականի Ֆութպոլի Շիրակ խումբը Մարսէյլէն անցաւ Փարիզ: Ուրկէ մեկնեցաւ Մոսկուա, ապա՝ կ'անցնէր Ռիգա, Խորհրդային Միութեան Առաջնութեան Բ. խումբի ախոյեանութեան հաշուոյն մղելու համար շատ կարեւոր մրցում մը, Յունիս 7-ին:

Կը մաղթենք այս համակրելի տղոց եւ իրենց արժանաւոր ղեկավարներուն յաջողութիւն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՏՈՒՊՉԷՔ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀՐԱՒԻՐԵԱԼԸ

Փրակայի գարնան կերտիչն ու հաշուեյոյցը վճարողն է Ալ. Տուպչէք: Ան վերջերս Մոսկուա հրաւիրուած էր Ա. Սախարովի ծննդեան 69-ամեակի հանդիսութեան, որպէս Չեխոսլովաքիոյ Խորհրդարանին նախագահ ու Կրեմլին ընդունեցաւ Կորբաչովի կողմէ: Նախորդ անգամուն հոն բռնի առաջնորդուած էր, ստորագրելու համար իր հրաժարականը: Այդ շրջանին ակադեմական Սախարով ծառացած էր խորհրդային իշխանութեան այս կամայական կարգադրութեան դէմ:

Տուպչէք մեծ յուզումով ու նաեւ հիացումով կը խօսի այս մեծ մարդասէրին մասին: Ան կ'ըսէ.- «1968-ին արդէն Սախարով կը հասկնար թէ մեր ընկերութիւնը նոր ճամբու մը պէտք է հետեւէր. տեսած էր այն բաները զորս շատեր այսօր իսկ չեն տեսներ. նաեւ ան նախատեսած էր այն փոփոխութիւնները որոնց ականատեսներն ենք ներկայիս»: Սախարովի մահը մեծ պարապ մը ստեղծած է որ ցաւ կը պատճառէ Տուպչէքի. ան կ'ըսէ թէ շատ կը փափաքէր ակադեմականին հանդիպիլ Մոսկուայի մէջ:

Տուպչէքի կողմէ «Մոսկովեան Լուրեր» շաբաթաթերթին տրամադրուած է նամակ մը զոր Սախարով գրի առած է մահուընէն չորս օր առաջ. ան կը շնորհաւորէր Տուպչէքը որ արժանի նկատուած էր եւրոպական Խորհրդարանին «Սախարով» մրցանակին:

Սախարով Տուպչէքի ուղղուած նամակին մէջ կ'ըսէ.- «Ուրախութեամբ տեղեկացայ թէ մրցանակը տրուած է Ալ. Տուպչէքի: Ան ու իր ընկերները գիտակցած էին Չեխոսլովաքիոյ դէպքերուն ծանրակշիռ բնոյթին: Թշնամիներն ալ մեծ վտանգ նկատեցին ու իշխանութեան գլուխ գտնուողները սպառնալիքներու ենթարկեցին: Այդ Օգոստոսին Չեխոսլովաքիոյ ողբերգութիւնն ու հերոսական ընթացքը խորապէս տպաւորած էին միտքերը:

1968 տարին փոխեց ճակատագիրս. գարունը որոշ յոյս մը ներշնչեց, իսկ Օգոստոսը բեկանեց երազներս ու ընկերային գործունէութեանս թափ տուաւ: Նոյնը պատահեցաւ նաեւ բարեկամներէս շատերուն: Խորհրդային Միութեան ափ մը բողոքողները իրենց ամբողջ ուժը ի գործ դրին «Փրակայի գարնան» համար որպէսզի զօրավիգ կանգնին իրենց երկրին երկարատեւ պայքարին որուն համար որպէս միակ զէնք ունէին հրապարակայնութիւնը: Կարելի չէ առանց դառնութեան յիշել «Փրակայի գարուն»ը որ խափանուեցաւ. սակայն կրակը անթեղուած մնաց մոխիրին տակ:

Վստահ եմ որ ազատութեան շունչը որ ներշնչուեցաւ Չեխերէն եւ Սլովաքներէն, երբ Տուպչէք իրենց ղեկավարն էր, Արեւելեան Եւրոպայի ու Չեխոսլավաքիոյ ներկայ բարեշրջումներուն նախաբանը եղաւ: Նորէն անոնք մեզի որպէս օրինակ կը ծառայեն. պէտք է արթնցնել յոյսը որուն իրենք ծնունդ տուին:

Ամբողջ սրտով կը շնորհաւորեմ Ալ. Տուպչէքը, որուն վճռակամութիւնը կը հիացնէ զիս ու իրեն կը մաղթեմ առողջութիւն, ուժ եւ յաջողութիւն, ինչպէս նաեւ բոլոր իր բարեկամներուն որոնք նահատակ երկիրներու ողբերգութեան մաս կը կազմեն»:

ԽՈՐՀՐԴԱՀԱՅ ԵՐԳԻԾԱՆՔ

– Վաչէ, Լիտվիան ազատութիւն է ուզում, ինչո՞ւ չեն տալիս.

– Էս երկրում ազատութիւն չկայ, որտեղի՞ց տան:

***

Մէկը Գիւմրիում (նախկինում՝ Լենինական) դասախօսութիւն է կարդում «Լենինի կեանքն ու յեղափոխական գործունէութիւնը» թեմայով: Բացատրում է, թէ ինչ դարակազմիկ յեղաշրջումներ արեց, ինչ նոր եւ լուսաւոր ուղիներ գծեց մարդկութեան համար, ժողովուրդների անխախտ բարեկամութեան ինչպիսի սերմեր ցանեց եւայլն: Կենսագրական տեղեկութիւններին անցնելիս, նշում է որ շատ էր սիրում երաժշտութիւն: Դահլիճից մի սրամիտ՝ «Իշտէ, էդոր մէջ էլ պտի խորանար, պրծնէր, էրթար»:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՍԹԸՆԻ «Հարվըրտ Քլապ»ի մէջ տեղի ունեցած ընդունելութեան մը ընթացքին Մայիս 16, «Զօրեան» հիմնարկը յատուկ մրցանակով մը պատուած է Մասաչուսէցի Քոմընուէլթի Տան խօսնակ Ճորճ Քըլըրեանը՝ անոր մարդասիրական գործունէութեան համար: Ճորճ Քըլըրեան իր շնորհակալական խօսքին մէջ պատրաստակամութիւն յայտնած է ամէն կերպ օժանդակելու հայ ժողովուրդին: Հիմնարկի տնօրէն տքթ. Ժիրայր Լիպարիտեան ներկայացուցած է օրուան բանախօս՝ տքթ. Ճոզէֆ Նայը, որ դասախօսած է «Ամերիկեան իշխանութեան փոխուող բնոյթ»ին շուրջ:

***

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻՈՅ «Թէրխանեան» սրահին մէջ, Մայիս 6-ին, հանդիպում մը տեղի ունեցած է երեսփոխան-դերասան Սօս Սարգսեանի հետ: Հ.Յ.Դ. Ֆիլատելֆիոյ Կոմիտէի ատենապետ՝ Պետրոս Ֆրունճեանի բացման խօսքէն ետք, Սօս Սարգսեան՝ որպէս Հայ Ազգային Միութեան ներկայացուցիչ, տուած է ականատեսի իր վկայութիւնները Հայաստանի վերջին երկու տարիներու իրադարձութիւններու մասին:

***

ՇՈՒՄԷՆԻ (Պուլկարիա) «Երեւան» ակումբին մէջ, Ապրիլ 19, տեղի ունեցած է տեղւոյն մասնաճիւղին հաշուետու ընտրական ժողովը: Ժողովին ընդհանուր մթնոլորտին վրայ ազդած է շատերուն բացակայութիւնը՝ մանաւանդ երիտասարդութեան: Շեշտուած է որ դրամական վիճակը ծանր է եւ հարկ է եկամուտի նոր ուղիներ փնտռել: Գաղտնի քուէարկութեամբ ընտրուած նոր վարչութեան վրայ դժուար պարտականութիւն կը ծանրանայ նոր սերունդը վերադարձնել հայկական ակումբներուն մէջ: Նորընտիր վարչութեան առաջին նախաձեռնութիւնը եղած է Մեծ Եղեռնի 75-ամեակի նշումը, Ապրիլ 24-ին, Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցիին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան:

***

ԱԹԷՆՔԻ Կիպրոսի դեսպանատան գրասենեակին մէջ, Հ.Յ.Դ. Յունաստանի Հայ Դատի Յանձնախումբի ներկայացուցչութիւն մը հանդիպում ունեցած է Կիպրոսի դեսպանին հետ: Պատուիրակութիւնը շնորհակալութիւն յայտնած է կիպրական Խորհրդարանի կողմէ՝ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման ուղղութեամբ քուէարկած նոր բանաձեւին համար: Տեղի ունեցած է կարծիքներու փոխանակութիւն հայկական եւ կիպրական հարցերու շուրջ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՎԱՆ

ՎԱՆ՝ ՍԱՐՍԱՓԻ ՕՐԵՐՈՒՆ

15.- ՆՈՐՏՈՒՂ.- Իր 11 հայաբնակ գիւղերը հուրի եւ սուրի մատնուած: Յիշենք այս շրջանէն ալ նահատակ երէց մը Վահան Քահանայ, վանահայր «Ս. Հոգոց» մենաստանին:

16.- ԿԱՐԿԱՌ.- 19 հայաբնակ գիւղերով եւ 3 հազար բնակչութեամբ գաւառակ՝ որ նոյնպէս թատր հանդիսացած է ծրագրուած հայաջինջ Եղեռնին: Հուկուրձու եւ Ձկոր գիւղերը նախ ինքնապաշտպանութիւն, ապա հրդեհ եւ աւեր: Եղէգիս՝ սպանդ եւ ապշող: Յարթենց՝ նոյնպէս: 10 գիւղեր եւս նո՛յն ճակատագիրը կ'ունենան իրենց ժողովուրդով եւ քահանաներով:

17.- ԽԻԶԱՆ.- Այս գաւառին աշխարհագրական եւ թեմական զանազանութեանց մասին խօսած ըլլալով, կը ներկայացնենք միայն իր եկեղեցական զոհերէն հետեւեալները.-

Պետրոս Վարդապետ Գրիգորեան.- Ծն. 1865-ին եւ ձեռնադրուած 1888-ին, առաջնորդական փոխանորդ Խիզանու եւ վանահայր «Ս. Խաչ» մենաստանին: Անլուր չարչարանքներով սպաննուած անդոհական ամիսներու ընթացքին:

Ղեւոնդ Վարդապետ Յովհաննէսեան.- Ծն. 1874-ին եւ ձեռնադրուած 1900-ին, վանահայր Խիզանու «Եօթն Խորան» եւ «Ս. Գամաղիէլ» մենաստաններուն: Բախտակից Պետրոս Վարդապետի:

Վերոյիշեալ վանուց առաջինը Փալաձոր գիւղի հարաւակողմն է, իսկ միւսն՝ էգու արեւմտակողմը: Նոյն շրջանին կը պատկանին Շէնաձորու «Ս. Խաչ» եւ «Ս. Հրեշտակապետ» մենաստանք:

Իսկ Խիզանու երէցներէն
Գէորգ Քահանայ երկար դաղթերէ ետք՝ տարագրութեան իր վերջին հանգրուանը՝ Պաղտատ վախճանած է:

Սպարկերտի քահանայից դասէն ունինք Խաչատուր Քահանայ, իր խաչակրութեան ճանապարհը յանդեցուցած Հայ վերանաքաղաքը՝ Պաքուպա՝ ուր կը գտնուի ներկայիս:

18. ԼԻՄ ԱՆԱՊԱՏ.- Վանայ Ծովու կղզիներէն մեծագոյնը՝ հիւսիս արեւելք, դէպի Արճէշ տարածուած ծովախորշին մէջ: Այս կղզիին անապատական կենաց սկզբնաւորութիւնը (1622) կ'ընծայուի Մոկացի Ներսէս Վարդապետի որ 5 տարի վերջ վախճանած է հոն: Իրմէ վերջը Միաբանութիւնը գնաց Կտուց՝ ուր շինեց եղբայրանոց եւ անապատ, Լիմի արեւելեան ծայրը. կառուցուած է «Սուրբ Գէորգ» հոյակապ տաճարը: Լիմ անապատի շինարար վանահայրերը եղած են Գէորգ Վարդապետ եւ Յակոբ Եպիսկոպոս Թօփուզեան:

Այդ երկու կղզիներուն վարդապետները 1915-ի կոտորածէն զերծ մնացած էին՝ իրենց անմատոյց դիրքերուն շնորհիւ: Վերջին նահանջէն (1918 Մարտ 22) Լիմի վանահայր

Յովհաննէս Վարդապետ Հիւսեան ազատուած է եւ գաղթականական ծանօթ հոսանքներուն խառնուելէ ետք՝ այժմ հաստատուած տարագրութեան իր վերջին կայանը՝ Պաքուպա:

Նոյն Միաբանութենէն՝

Յակոբ Վարդապետ Յակոբեան (Ծն. 1894, ձեռնադրուած 1881) նահատակ: Իսկ՝

Աւետիս Վարդապետ Սեդրաքեան (Ծն. 1857, ձեռնադրուած 1895) մեծ գաղթին Ուրմիա վախճանած, չտոկալով ճանապարհի տաժանքներու:

19. ԿՏՈՒՑ ԱՆԱՊԱՏ.- Վանայ նահանգի 18 գաւառաց վիճակագրական տախտակին մէջ երկրորդն էինք դրած ԹԻՄԱՐԸ՝ շրջակայ 40 հայաբնակ գիւղերէն գլխաւորներուն հետ: Ատոնցմէ 9 հատը (Վերին Թիմար) կը պատկանին Կտուց Անապատի վիճակին, զոր անջատաբար կը ցուցակագրենք ստորեւ իրենց 19 նահատակ եւ 4 վերապրող եկեղեցականներով, աղբիւր ունենալով մեզ, բացի Կանաչեան Վարդապետէն՝ եղերաբախտ Եղիազար Վարդապետի Պատրիարքարան յղած 1912 Օգոստոս 21 թուակիր պաշտօնագիրն ու 1914 տարւոյ Մարտ-Ապրիլ ամիսներուն Կտուցէն ղրկուած ինքնագիր կենսագրութիւններ:

(Շար. 35:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Բէհլիվանեան ընտանիքը 250 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման համար, փոխան ծաղկեպսակի, Յովհ. Հարէլեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը ստացած է խւզագինի սրտաբուխ հետեւեալ նուէրները.-

Պր. Պետրոս Խաչատուրեան 100 Ֆր., Պր. Քրմըզեան 300 Ֆր., Տիկին Վերոն Քիւրքճեան 500 Ֆր., Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 200 Ֆր., Տիկին Արաքսի Յարութիւնեան 300 Ֆր.: Որբերու համար՝ Տէր եւ Տիկին Կարապետ Աչիքեան 250 Ֆր.:

ԹԱՏՐՈՆ / THEATRE

ԺԻՐԱՅՐ ՋՈԼԱՔԵԱՆ
կը ներկայացնէ
ՄԵՆԱԽԱՂ

«ՄԱՆՏՐԱ Գ.»

Գրիգոր Պըլտեանէ

JIRAïR JOLAKIAN
interprète
« MANTRA III »
de *Krikor BELEDIAN*
les 9, 10, 11 Juin à 20 h 30
UGAB - Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Billets : 80 Frs. vendus sur place, avant le début du spectacle.
Renseignements - réservations :

43 - 70 - 62 - 95

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՆԵԼՕ - ՔԱՇԱՆԻ
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ելոյթ կ'ունենան Վարժարանի աշակերտները երգով, արտասանութեամբ եւ դերակատարութեամբ:

Մասնակցութեամբ՝
ՏԱՐՕՆ երգ - պարի համոյթին

Կիրակի, Յունիս 10, ժամը 14.45-ին

THEATRE VICTOR HUGO
14, avenue Victor Hugo, BAGNEUX
Transport: Autobus 188 - Pte d'Orléans
Arrêt: Jean Marin - Naudin

Տոմսերու համար դիմել՝
Հեռ. - 46. 63. 77. 70
46. 65. 86. 42

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ - Սարսէլի Աստղիկ մասնաճիւղը Թէյասեղան մը կը կազմակերպէ

Կիրակի, Յունիս 10, ժամը 15.30-ին
Salle Leo Lagrange — Rue Jean Jaurès
Arnouville

Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերուհիները եւ բարեկամները հաճելի ժամեր անցընելու:

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՍԻԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

մասնակցութեամբ՝ դպրոցի 110 աշակերտներու եւ պարախումբի՝ 40 անդամներու:

Ելոյթ կ'ունենան երգ ու արտասանութեամբ, նուագ ու պարով: Իսի-ի Օտիթորիոմի սրահին մէջ,
11 - 13 րիւ Տանրոն

Յունիս 10-ին ժամը 15-ին Կիրակի օր

ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կը հրաւիրուի շրջանի Հայութիւնը ներկայ ըլլալու:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

COMMEMORATION DU SOUVENIR DU MONT-VALERIEN

sous le haut patronage du Secrétaire d'Etat auprès du Ministre de la Défense

à la mémoire des 4.500 Résistants, dont des immigrés et Arméniens, fusillés par les nazis

Samedi 9 Juin à 14 heures 30
Mémorial de la France combattante du Mont-Valérien

L'Association des anciens Résistants arméniens, membre du Comité du Mont-Valérien fait appel à notre communauté pour participer nombreux à cette cérémonie d'hommage aux martyrs de la Résistance. En ces jours tragiques et de deuil pour les Arméniens où après les massacres de Soumgaït, Kirovapat, de Bakou et d'autres localités par les Azéris, plusieurs dizaines d'Arméniens tombaient sous les balles de l'armée soviétique.
La participation des Arméniens à cette cérémonie revêt le sens de défense de nos compatriotes d'Arménie et du Haut-Karabagh.

Transport: Cars militaires,
rendez-vous 13 heures, métro Temple, angle rue de Turbigo et rue du Temple.

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնի բացումը տեղի պիտի ունենայ՝

ՅՈՒԼԻՍ 7-ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար:

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողքներուն: Աւանդական հիւրասիրութիւն:

Սենեակները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել.-

ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ. - 39 85 36 53

Իսկ Յուլիս 6-էն վերջ.-
ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆ.- 16-31 21 77 63

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ջ.

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ-ի

«ԾԱՂԿԱԾ ՓՇԱԼԱՐԵՐ»ՈՒՆ

ֆրանսերէն հրատարկութեան առթիւ

Խօսք կ'առնեն՝

ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ
ՓԻԷՌ ՏԷՐ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
ԻՌԷՆ ՍՈՔՈԼՈԿՈՐՍՔԻ
ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

Կիրակի, Յունիս 10, ժամը 17-ին

Հ.Բ.Ը.Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e — M° COURCELLES

● Մուտքը ազատ է ●

ՑՈՒՑԱՀԷՏԸ

ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՒԷՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղի անդամական ժողովը Յունիս 9, ժամը 16-ին սովորական հաւաքատեղին:

U.C.F.A.F. — PARIS

LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL
DU JEUNE SPECTATEUR D'EREVAN

pour la première fois en France

"l'Assemblée des Souris"

Comédie musicale pour les 7 à 77 ans
d'après la pièce de Vartkes MOVSESSIAN
Mise en scène : Yervant GHAZANDJIAN
Musique : Narek DOURIAN
DIMANCHE 10 *JUIN A* 18 *H (précises)*
THEATRE DES ARTS - HEBERTOT
78 bis, Bd. des Batignolles — Paris 17e
M° Villiers

Prix des places: 120 F.
Enfants (— de 14 ans): 60 F.

Réservations:
42. 08. 76. 49
39. 14. 12. 05
30. 71. 18. 82

ROCHER
Optique
73, RUE DU ROCHER
75008 PARIS

Mme L. KHEMTEMOURIAN-MARIE
A L'OCCASION
DU 1er ANNIVERSAIRE
DE L'OUVERTURE
Conditions particulières aux lecteurs de «Haratch»
Grand choix
de lunettes de vue,
de soleil, jumelles etc...
Fermé Dimanche et Lundi matin

le Théâtre des ARTS-HÉBERTOT
présente

NOM: Don Quichotte

Comédie musicale créée en Arménie
d'après la pièce de MIKHAïL BOULGAKOV
adaptation et mise en scène NAREK DOURIAN
avec
LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL TIOUZ D'EREVAN
sur scène : 16 *acteurs choristes et* 6 *musiciens*
UNE HEURE TRENTE D'HUMANISME ET D'EMOTION
Huit représentations exceptionnelles
du 7 au 15 Juin
du mardi au samedi : 21 heures
dimanche : 15 heures ● relâche : lundi
au Théâtre des Arts-Hébertot
78 bis, Bld. des Batignolles, 75017 Paris — M° Villiers

Billets :

- 3 FNACs
- HEBERTOT : 43. 87. 23. 23
- Librairie SAMUELIAN : 43. 26. 88. 65
- Restaurant VARTAN : 43. 26. 20. 68
- Télé CONDORCET : 46. 42. 56. 17
- Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 43. 76. 55. 89

Kermesse Annuelle

organisée par
la Commission des Dames
de la Cathédrale Arménienne Apostolique
SERPOTZ - TARKMANTCHATZ
au Centre Culturel Saints Sahak-Mesrop
les 9 et 10 Juin de 10h à 18h

PROGRAMME

9 JUIN :

14 h 00 : Inauguration de la Kermesse
21 h 30 : Soirée Spectacle Animée par GRICHA et son ensemble

10 JUIN

Portes Ouvertes au Centre
à partir de 10 heures
10 h 00 : Messe Solennelle célébrée par le Révérend Père Karekin BEGDJIAN
11 h 30 : Requiem
15 h 00 : Animation musicale et artistique
17 h 00 : Tirage de la tombola.

PENDANT TOUTE LA DUREE DE LA KERMESSE, EXPOSITION ET VENTE DE TABLEAUX, BIJOUX, LIVRES, BRODERIES, OBJETS DIVERS

Restauration sur place — Spécialités arméniennes

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ 9-10
SAMEDI-DIMANCHE
9-10 JUIN
1990

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.292
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.292

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՊԱՏԿԵՐԸ

Ուրբաթ, Յունիս 8–ին, Գերագոյն Խորհուրդի ընտրութիւններու երկու հրջաններու արդիւնքներու պարզած պատկերն է.—

ՄԱՅԻՍ 20

Ընտրուած էին 99 երեսփոխան: Առկախ մնացած էր 29 թեկնածուներու պարագան: Սուղումներէ ետք, վերջնապէս վաւերացուած է 20–ի պարագան, ի շարս որոնց՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան: Ուրեմն, այս առաջին հրջանէն 90–ի պարագան ճշդուած է:

Ընդհանուր թիւին (99) պարզած պատկերն է.–

ՀՀՇ–ի ցուցակ. –	32
Ղարաբաղ. –	10
Չէզոք (կամ անկախ). –	15
Ապարատ. –	42

ՅՈՒՆԻՍ 3

83 հրջանի վրայ 4 հատէն որեւէ լուր չկայ: Արդիւնքներ հասած են 64 հրջաններէ եւ պատկերն է. –

ՀՀՇ–ի ցուցակ. –	30
Չէզոք. –	4
Ապարատ. –	30

Դեռ կը մնան 74 հրջաններու ընտրութիւնները, որոնց 46–ը՝ Երեւանէն:

***

«LES NOUVELLES DE MOSCOU»

Խորհրդային շաբաթաթերթի ֆրանսական հրատարակութեան վերջին թիւը (Յունիս 8 / 14) յօդուած մը հրատարակած է Հայաստանի զինեալ ուժերու մասին «Հայրենիքին Պաշտպանները» խորագրուած: Հոն կան բաւական հետաքրքրական տեղեկութիւններ, որոնց կ'արձագանգենք, առանձին:

ՁԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ 12 քաղաքներու մէջ է — Միլանօ, Հռոմ, Ֆիրէնցէ, Նափոլի, Պարի, Թորինօ, Ճենովա, Պոլոնեա, Վերոնա, Ուտինէ, Քալիարի, եւ Փալերմօ — որ տեղի պիտի ունենան Ֆութպոլի Մունտիալի մրցումները, մինչեւ Յուլիս 8: Առաջին հանդիպումը դէմ առ դէմ կը հանէր, Միլանոյի մէջ, Գամերունը եւ Արժանթինը: Այս «Համաշխարհայինը» պէտք է 50 միլլիառ ֆրանք բերէ Իտալիոյ, հեռատեսիլներու առջեւ համախմբէ 2 միլլիառ հանդիսատես (որու մէկ միլլիառը՝ առաջին մրցումին):

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ նոր դեսպանը Ֆրանսա, Եուրի Դուբինին (որու կինը Հայ է) Փարիզ հասաւ, ուր կը յաջորդէ Ռիաբովի: Դուբինին դեսպան եղած է Մատրիտ, ապա՝ Խորհրդային Միութեան Ընդհ. Ներկայացուցիչ Նիւ – Եորք ՄԱԿ–ի մօտ եւ վերջերս ալ՝ դեսպան՝ Ուաշինկթըն:

ԿԻՐԳԻԶԻՈՅ մէջ կացութիւնը չէ հանդարտած: Պատերազմական վիճակ, լուսարգել չեն բաւեր եւ սահմանագլուխն ալ փակուած է Ուզբեկիստանի հետ: 48 մեռեալ կայ: Այս լուրին կապակցութեամբ, Պերնար Քոշէն (Լիպէ, Յունիս 8) շատ յատկանշական մէջբերում մը կ'ընէ «Բաքինսկի Ռաբոչի»էն, լաւագոյնս պատկերացնելու համար Կրեմլինի ճիգումը՝ նախընթրել անդրադառնալ խորհրդային «Համաշխարհայ» ցնցումները: Ազերի օրաթերթը իր Թղթակցին էգոր Լիգաչովի հետ ունեցած

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆԻՍ 1 / 15)

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ԼԱՐՈՒԱԾ ՕՐԵՐ

Մայիսի վերջին օրը, վաղ առաւօտեան կացութիւնը դարձեալ տագնապալի էր: Ինքնաշխատ հրացաններով զինուած զինուորները հրջափակեցին բոլոր փողոցներու անցումները, բնակելի եւ վարչական շէնքերը, կառուցները: Դպրոցականները չկրցան դպրոց երթալ այդ օրը: Շուտով քաղաքին տարբեր անկիւնները յայտնուեցան զրահակառքեր, ուրկէ բարձրախօսներով կը հաղորդէին. «Քաղաքին մէջ հայ ահաբեկիչներ կը հրջին: Անձնագիրի ստուգումներ ու խուզարկումներ կը կատարենք»:

Արցախցիները արդէն վարժ են նման ստուգանքներուն, որոնք միշտ ընդհարումներով կ'աւարտին: Դիմադրութիւն չեղաւ եւ ստուգանքը ապարդիւն անցաւ, ինչպէս նախորդ օրուան դէպքը. Մայիս 29ին, երբ Արցախահայութիւնն ալ սուգի մէջ էր, բնակելի եւ վարչական շէնքերէն հայկական Պետական եւ Եռագոյն դրօշները՝ երկզուած սեւ ժապաւէններով, կէս պարզուած էին: Զինուորները պոկեցին եւ տարին զանոնք, իսկ երբ պահանջուեցաւ վերադարձնել, ըսին. «Գացէք, Կազմկոմիտէէն առէք: Մենք անոնց հրամանը կը կատարենք»:

Յունիս 1–ին, երախաներու պաշտպանութեան միջազգային օրը, Ստեփանակերտի մէջ արգիլուած էր կազմակերպել որեւէ միջոցառում: Կը շարունակեն փակ մնալ բոլոր հանրային վայրերը՝ Մշակոյթի Տուն, Թատրոն եւայլն: Երեկոյեան ժամը 10–էն, երբ կը սկսի քաղաքը զովանալ, մարդիկ լուսարգելի ժամուն պատճառով կը փակուին իրենց տուները:

Մինչեւ ե՞րբ...:

***

ԵՐԵՒԱՆԻ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՇՈՒՐՋ

Մայիս 27–ին Երեւան տեղի ունեցած ողբերգական դէպքերը կը մնան լրատու միջոցներու ուշադրութեան կեդրոնը:

«Պրաւդա» թերթի թղթակից Սարգսեան դիմած է Խորհրդային Միութեան գլխաւոր դատախազի տեղակալ Անդրէեւի եւ Հայաստանի դատախազ Գէորգեանի, խնդրելով մեկնաբանել քննութեան ընթացքը: Այդ զրոյցը «Ինչպէս պահանջում է օրէնքը» խորագրով թարգմանաբար հրատարակուած է «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին մէջ:

Համաձայնելով Հայաստանի դատախազին մտքերուն, Անդրէեւ նշած է որ «ոմանց կողմէն ապարէկ նետուած հայ տեռորիստներ եղբը գէշ հակազդեցութիւն յառաջացուցած է ... Ինչ որ պատահեցաւ Երեւան, առանձին խումբերու գործն է, որոնց գործողութիւնները կը քննեն դատախազութեան մարմինները: Մենք տակաւին չենք պարզած յարձակման հեղինակներուն նպատակները, ուստի եւ չենք կրնար որակել անոնց գործողութիւնները...»:

***

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը բողոքած է Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի մօտ, որովհետեւ կեդրոնական լրատու միջոցները, Մայիս 27–ի դէպքերուն կապակցութեամբ ստեղծուած կառավարական յանձնախումբին եւ Հայաստանի դատախազութեան կողմէ տարուող քննութեան արդիւնքներուն, չսպասած միակողմանի կերպով կը մեկնաբանեն այդ իրադարձութիւնները: Այդ հանգամանքը ալ աւելի կը սրէ Հայաստանի բարդ կացութիւնը եւ հոգեբանական վտանգաւոր մթնոլորտ մը կը ստեղծէ Հայերու նկատմամբ: Նախագահութիւնը պահանջած է անյապաղ միջոցներ ձեռք առնել նման հաղորդումները կանխելու ուղղութեամբ:

Հարցազրոյցի սա հատուածը կը ներկայացնէ. – «Սա հարցումին՝ «Ի՞նչ կը խորհիք Բաքուի եւ Ազրպէյճանի մասին», Լիկաչով կը պատասխանէ. – «Դրախտ է: Բնութիւնը սքանչելի է, հողը՝ արգասաբեր, և մարդիկը՝ հրաշալիքներ»: Լրագրողը. – «Բայց..., կը ներէք, ես ձեզ կ'ուզէի հարցապնդել Բաքուի դէպքերուն մասին, անցեալ Յունուարին (հակահայ պոկրոմներ)»: Ու Լիկաչով կ'ըսէ .– «Պէտք չէ բանալ հին վէրքերը: Պէտք է միանանք, չափաւորութիւն ցոյց տանք եւ ապահով դէպի ապագայ նայինք»...:

«ՏՈՆ ՔԻՇՈԹ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Երեւանէն ետք, ուր կը ներկայացուի 1989 Յունիսէն ի վեր, Փարիզի Արուեստներու – Հէպերթօ Թատրոնին մէջ է, որ Յունիս 7–ին սկսաւ Նարեկ Տուրեանի «Տոն Քիշոթ»ի ներկայացումներու շարքը:

Փարիզ – Երեւան կամ Երեւան – Փարիզ նետուած գեղարուեստական այս կամուրջը, առաջին առթիւ պատեհութիւնը կու տայ Փարիզի հայ գաղութին, որ հայ թատրոնին հետ կապը չխզուի, քանի որ տարիներէ ի վեր զրկուած ենք մնայուն թատերախումբէ մը եւ հազուադէպ առիթներով է միայն, որ կրնանք թատերգութիւն մը վայելել:

Երեւանի «Պատանի Հանդիսատեսի Պետական Թատրոն»ի խումբը, որ մեզի հրամցուց Նարեկ Տուրեանի հետ, այս ներկայացումը, կազմուած է արհեստավարժ եւ խիկապէս տաղանդաւոր դերասան — դերասանուհիներէ, որոնց խաղարկութիւնը իրական վայելք մըն է:

Սերվանթէս – Բուլղակով – Նարեկ Տուրեան կորած ճամբով մըն է, որ մեզի կը ներկայանայ այս Տոն Քիշոթը, կրթնած գլխաւորաբար Բուլղակովի բնագրին, որու կ'ընկերանայ երաժշտական բաժին մը, տեսակ մը քոմետի միւզիքալի նկարագիր մը տալով: Նարեկ Տուրեան թատերական իր բնատուր ձիրքերուն կը կցէ գեղարուեստական վարպետ ահապարի մը շնորհները, ինչ որ թոյլ կու տայ յաջող արդիւնքներու յանգիլ:

Հոս, այս պարզ ակնարկով, չենք կրնար անշուշտ մանրամասն անդրադառնալ ներկայացման բոլոր բաժիններուն եւ մեր աշխատակցին՝ Մարկ. Նշանեանի թողլով այդ պարտականութիւնը, ըսենք միայն որ պէտք է անպայման տեսնել Հայաստանի այս դերասանները, որոնք իրենց տաղանդով ու խաղարկութեամբ մեզի ապահովեցին հաճելի ժամանց մը: Հոս չենք կրնար յիշել բոլոր անունները, ըսենք սակայն թէ Տոն Քիշոթի դերը բատանձնած էր Արամ Մխիթարեան, Ալտոնսա՝ Փիրուզա Գոզաքեան, Նարեկ Տուրեան՝ Սանչօ Փանսա: Շատ յաջող բեմայարդարումի եւ զգեստներու պատասխանատուն է Շուշան Զրբաշեան:

Մուտքին իսկ, շատ հաճելի մտերիմ միջավայր մը ստեղծուած է, բաց բեմով մը, որ պարապ ալ չէ եւ այդ պահէն արդէն, երբ հանդիսատեսը սրահ կը մտնէ, մթնոլորտը կայ արդէն:

Ներկայացումները կը տեւեն մինչեւ Յունիս 15:

***

«ԿԵԱՆՔԻՆ ԳՈՅՆԵՐԸ»

Նոյն օրը, Յունիս 7–ին, ժամը 18.30–ին Փարիզի Ազգ. Մատենադարանի Մանսար սրահը բացումը կատարուեցաւ 100 նկարիչներու ցուցահանդէսի մը, որու թեման էր «Կեանքին Գոյները. — Հարիւր արուեստագէտներ կը վկայեն մարդուն համար»: Ցուցահանդէսը կը վայելէր Հանրապետութեան Նախագահին բարձր հովանաւորութիւնը եւ բարձր կենսահայրութիւնը էլէնա Պոնէրի եւ Ֆրանսուա Ժաքոյի: Հրաւէրը կ'ընէին Ժաք Լանկ, Մշակոյթի Նախարար, Էմմանուէլ Լը Ռուա Լատիւրի Մատենադարանին ընդհ. վարիչ եւ Սէր Լ. «Էշամժ»ի նախագահ:

Այս ցուցահանդէսին կապը Հայութեան հետ, մեզի «կը բացատրուէր» անով որ ան իրագործուած էր «Հայ ժողովուրդի կրած դարուս առաջին ցեղասպանութեան 75–ամեակին առթիւ, այն պահուն, երբ պոկրոմներ կրկին կը վրտանգեն իր գոյութիւնը»: Կ'աւելցուէր՝ «100 նկարիչներու այս ցուցահանդէս – վկայութիւնը ի նպաստ մարդուն եւ ժողովուրդներու, ժողովրդավարութեան եւ ազատութեան, ձօնուած է 20–րդ դարու ցեղասպանութիւններուն բոլոր զոհերուն յիշատակին»:

Հոս ալ, այսօր, պիտի չանդրադառնանք ներկայացուած գործերուն, այլ միայն բացումին: Խուռներամ բազմութիւն մը, Ֆրանսացի եւ հայ, փութացած էր այս բացման, կարելի է ըսել՝ խռնուած էր անընականօրէն ջերմացած սրահ մը: Մատենադարանին վարիչը՝ որ փրոֆէսէօր ալ է Քոլէժ Տը Ֆրանս՝ է. Լը Ռուա Լատիւրի պարտէր քանի մը խօսք արտասանել: Շատ կարճ խօսեցաւ եւ առաջին բառէն նեղը մնացած մէկուն տխուր տպաւորութիւնը թողուց: Արդարեւ, ուզելով բացատրել ցուցահանդէսին կրկնակ նշանակութիւնը, երբ պարտաւորուեցաւ ցեղասպանութիւն բառը գործածել, հարկ տեսաւ անմիջապէս ճշդել, որ տվեալս որեւէ երկրի դէմ, նախատինք, անարգանք (OFFENSE) պէտք չէ նկատել: Ու աւելցուց, «Պարզ է, Թուրքիոյ մասին է, որու դեսպանը արդէն մեծ բարեկամ մըն է Ազգ. Մատենադարանին»:

Յետոյ, ըսաւ թէ արդարադատներ չենք, Հայերը – ուրիշ ժողովուրդներ ալ – դժբախտութիւնը ճանչցած են եւայլն, եւայլն: Շնորհակալութիւն յայտնեց որ այս ցուցահանդէսը կարելի եղած է իրագործել նաեւ շնորհիւ Հայերու օժանդակութեան: Մեծարեց արուեստագէտները:

Իսկապէս անախորժ բան մը կայ այս ամբողջին մէջ: Այս «ցեղասպանութիւն» որակումը, զոր կը մորթենք բարի վարուց վկայականի մը պէս, ակնյայտ է որ շատ կը խանգարէ եւ ի վերջոյ կացութիւններ կը ստեղծէ, զորս մե՛նք կրնանք օֆանս նկատել: Վասնզի, Լը Ռուա Լատիւրի ձեւով մը ներողութիւն կը խնդրէր Թուրքերէն: Եղա՞ւ:

Չեղա՛ւ: 45 տարի է, ոչ ոք վախցած է Գերմանիան նախատելէ – օֆանս – երբ Աուշվիցի կամ Պիւխընվալտի մասին խօսած է:

Այպանելի չէ Լը Ռուա Լատիւրին: Փափուկ դիրքի մէջ էր: Պէտք է չվիրաւորէր Թուրքերը, ու սիրտը չկոտրէր Հայերուն, այդ պատճառով «Պատմական Դէպք» մը փակցուց: Եւ այս ձեւով՝
on aura ménagé la chèvre et le chou...:

***

Փոքրիկ ուրիշ լուր մըն ալ կցենք, որպէսզի պատկերը ամբողջանայ:

«Հիւրրիյէթ»ի Փարիզի թղթակից Արթուն Ինսալ կը հաղորդէ թէ Թուրքիա փոխ – յարձակումի անցաւ հայկական քարոզութիւններուն դէմ, որոնք կը կատարուին զանազան երկիրներու մէջ, Օսմանեան արխիւներու անտեսումով: Թուրքիոյ Փարիզի Աւագ դեսպան Իլթէր Թիւրքմէն Մայիս 31–ին յատուկ հանդիսութիւնով մը Ֆրանսայի Ազգային Գրադարանին յանձնեց միքրօ – ժապաւէնները Օսմանեան արխիւներու, որոնք կը վերաբերին 1691 – 1895 թուականներուն եւ որոնց դասաւորումը աւարտած է: Իլթէր Թիւրքմէն սոյն միքրօ – ժապաւէնները յանձնեց Գրադարանի Ընդհանուր տնօրէն Էմմանուէլ Լը Ռուա Լատիւրի:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ '89

Շրջանի մը մէջ, ուր յետ եղեռնեան Սփիւռքի առաջին տասնամեակներու մեր գրականութեան ամէնէն վաւերական դէմքերը չի կրնար արձակ — համարձակ պարագրկել Հայաստանի իրականութիւնը, կարելի է ըսել թէ կերպով մը աւելի բախտաւոր է այդ հատուածին ներկայ սերունդը: Հայաստանի մամուլն ու հրատարակչութիւնները համեմատաբար աւելի դիւրահաճ ու հիւրընկալ են նորերու հանդէպ. թէեւ անշուշտ, ընտրութեան մէջ միշտ ներկայ են ծուռ ու մուռ չափանիշերու, ճաշակի, կամ աւելի ճիշդ՝ անճաշակութեան, եւ ո՛վ գիտէ տակաւին ինչ երեւակայելի ու աներեւակայելի ազդակներ: Հրապարակայնութիւնը մեծ մասով սխալ ընտրութիւններու ընդհանրացում մը եղաւ այս մարզին մէջ, հրապարակը ողողելով յաճախ ամէնէն աժան «ապրանք»ներով. մինչ այն անուններն ու գործերը որոնց անդրադարձումը, — չըսելու համար արհամարհանքը—, քիչ բացառութեամբ Հայաստանի գրական աշխարհը յաճախ ինքնագոհ տափարակութեան մը վերածեց, կը ձգուէին միշտ հեռուն, միշտ օտար: Շատ անգամ անհատական ջանքերով, կամ երեւոյթ - ները փրկելու մտահոգութեամբ կատարուած հրատարակութիւններ ալ անզօր եղան ու անզօր են տակաւին, համատարած իրավիճակին մէջ նկատելի փոփոխութիւն մը բերելու: Կը բաւէ առանց երկար - բարակ ուսումնասիրելու, քննելու, բաղդատել Սփիւռքի անուններէն կատարուած հրատարակութիւններու տպաքանակները...:

Ու երբ այս է իրականութիւնը, մարդ դառնութեամբ կ'անդրադառնայ մանկապարտիզային այն բարեմտութեան որ արմատացած ու երեւութապէս դժուար սրբագրելի (ենթադրելով որ միշտ կայ սրբագրութեան մը փափաքը), կացութիւնը շրջանցելու, կամ արդէն շրջանցած ըլլալու դոհունակութեամբ կ'ըսէ ու կը գրէ. — «մէկ ժողովուրդ ենք ու մէկ գրականութիւն ունինք»: «Ի՞նչ կը նշանակէ «Հայրենի գրող» ու «Սփիւռքի գրող» բացատրութիւնը»: Այս արտայայտութեան մէջ հաստատումի արժէքով ներկայացող միակ կէտը այն է որ խեղուած ճաշակի ու տգիտութեան ծնունդ յաւակնոտ արհամարհանքի նո՛յն մամլակը, հարթելու նո՛յն գործը կը կատարէ տափարակութեան հակադրուող տեղական անուններու եւ գործերու հանդէպ ալ. եւ յաճախ աւելի մեծ թափով:

Այս պայմաններուն մէջ կ'արժէ յատուկ ուշադրութեամբ սեւեռիլ «ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ '89» հատորին որ լոյս տեսաւ անցեալ տարուան վերջաւորութեան, Ստեփան Թոփչեանի խմբագրութեամբ, «Խորհրդային Գրող» հրատարակչութենէն, 5000 տպաքանակով: Ան երկրորդն է այս շարքին. առաջինը լոյս տեսած էր 1985-ին: Հոն, որպէս Սփիւռքի գրականութեան վրայ բացուած պատուհան մը, ներկայացուած էին Իգնա Սարըասլանի (Պոլիս), Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեանի (Փարիզ), Պօղոս Գուբէլեանի (Ամերիկա), Զօրայր Միրզոյեանի (Իրան) գրչի արտադրութենէն էջեր. 400 էջնոց հատորը լոյս տեսած էր նորէն Ստեփան Թոփչեանի խմբագրութեամբ, նոյն հրատարակչութենէն, որ տակաւին վերամկրտուած չըլլալով, կը կոչուէր «Սովետական Գրող»: Ժամանակավրէպ է այսօր այլեւս անդրադառնալ անոր պարունակութեան, դարմանք պատճառող մէկ — երկու կէտերու, քանի որ արդէն հասած է երկրորդը ու իրն է հիմա բացուելու կարգը:

Ստեփան Թոփչեան բաւական ծանօթ է Սփիւռքի գրականութեան, ուրիշ մէկ - երկու անուններու հետ: «Սփիւռքահայ Գրականութիւն '89»ով ներկայացուած ընտրութիւնով յուսալի պիտի ըլլար տեսնել որ համաձայն է Սփիւռքի գրականութեան հանդէպ Հայաստանի շրջանակներուն կեցուածքին մասին հոս ըսուածներուն. որպէս խնդրոյ առարկայ գրականութեան քաջ ծանօթ գրականագէտ, անոր մօտ բնական էր յուսալ տիրող մտայնութեան հոսանքէն չքշուելու տրամադրութիւն մը: Գիրքը կարդալէ առաջ, սանկ ընդհանուր ծանօթացումի թերթատում մը սակայն, կ'ըսէ անմիջապէս որ խմբագիրը ամէնէն աւելի Սփիւռքի մէջ հայերէն գրուածներու – ո՛չ անպայման գրականութեան – բազմախաւ երեւոյթէն կարելի լման պատկեր մը տալու նպատակը հետապնդած է ամէնէն աւելի:

«Սփիւռքահայ Գրականութիւն '89-ը կը բացուի զարմանալի երեւոյթով մը. հոն ներկայացուած առաջին անունը կը կոչուի Մանուէլ Ադամեան (ծնած՝ 1935-ին Պէյրութ, ներկայիս կ'ապրի Անգլիա). «երեւոյթ» որակումը ոչ այս անունին արընչուած է, ոչ ալ այդ ստորագրութիւնը կրող յետադայ էջերուն. այլ անոնց ներկայութեան «գրականութիւն» վերնագիրով հատորի մը մէջ: Առաւել եւս, երբ ծանօթացումի համառօտ բնագրին առաջին տողը «բանաստեղծ» մակդիրը կը կցէ այս անունին:

Գրական շրջանակներու մինչեւ հիմա անծանօթ մնացած – բարեբախտաբար – այս անունին ետեւէն կը ցցուի բազմալար գրիչ մը. ան կը պտտկի հայրենասիրական, լեզուի, սիրային, փիլիսոփայական (!) ոլորտներուն մէջ, ամէն մէկուն դռնէն սանկ անհետաքրքիր դպրոցականի բութ նայուածք մը նետելով ներս. նայուածք որ կը հանդչի սակայն իւրաքանչիւր ոլորտի աւելորդ, անպէտ իրերու կոյտերուն վրայ: Հոնկէ կը բերէ ազգայնական ձրի ճառաբանութիւններ՝

«Մենք մոռացկոտ ենք ու ներող անգամ
Միշտ յիշաչար չենք, այլ վրէժխնդիր,
Երբ մենք մոռնանք, պիտի չմոռնան
Մեր արմատները, եղեռն ու ոճիր»:
(էջ՝ 7)

տողերուն, կամ աւելի անդին՝

«Ես իմ պապերէս մեռնիլ սորվեցայ,
Մեռնելով նաեւ սորվեցայ ապրիլ,
Ապրելու համար ես չհեռացայ,
Ազգ, քեզի համար քաղցր է տառապիլ»:
(էջ՝ 35)

տափակութեան նման:

Մ. Ադամեան որ անկասկած հայրենասէր է, ազգասէր, նաեւ ուսուցիչ, մամուլի մարդ, ինչու չես գիտեր, չէ գոհացած այսքանով եւ ուզած է անպայման դառնալ նաեւ գրող. բծախնդրօրէն կը յարգէ այն բոլոր պայմանականութիւնները որոնք ո՛չ գրելիք, ո՛չ ալ ըսելիք ունեցող զանգուածին են. կը գրէ մայրենիին մասին, հոգ չէ թէ այդ արարքը միայն խօսքերը բազմացնելու ծառայէ արդէն ամէն օր ամէն կողմէ հարուածուած այդ սրբազան խաչելին: Մ. Ադամեան այնքան տարուած է գրողի, եւ «բանաստեղծ գրող»ի պատմուճանը ունենալու մարմաջով որ չանդրադառնար թէ մայրենիին կամ Հայրենիքին հանդէպ սէրն ու յարգանքը պահել աւելի դիւրին կ'ըլլար ... լռելով, չգրելով օրինակ սա տողերը՝

«Ու մենք կը քալենք մեր լեզուով ծանօթ
Աշխարհի բոլոր պողոտաներէն,
Մեր պատմութիւնը եւ ինքնութիւնը,
Լեզուն հայերէն
Կը մերժեն օտար, թանգարանային
ողորմութիւնը»:
(էջ՝ 6)

Ու այս լեզուն որ «մեր պատմութիւնն է, ինքնութիւնը...», յաջորդ էջին վրայ յանկարծ կը վերածուի կակազումի.

«Դուք մեզ մի դատէք մեր մայրենիով,
Մենք զարնուած ենք սարսափի տարին,
Հազիւ կը խօսինք դեռ կակազելով,
Միշտ հաւատալով մեր մեծ Երազին...»
(էջ՝ 7 – 8)

Գիտնալով հանդերձ թէ աւելորդ ժամավաճառութիւն է ու աւելի կը մթագնէ առեղծուածը՝ թէ Մ. Ադամեան ի՛նչ գործ ունի գրականութեան հատորի մը մէջ, դեռ պիտի յամենամ անոր արտադրութեան յատկացուած էջերուն մէջ, առնելով երկու մէջբերում եւս. ինչպէս ըսուեցաւ, թէեւ չկայ գրեթէ ոլորտ որ անտեսուի այդ արտադրութեան մէջ, սակայն դիւրին չէ աւանդական պիտակի մը ներքեւ ամփոփել հետեւեալը.

«Կօշիկ ծախողը պատուաւոր մարդ է,
Ազնիւ է, բարի, ընկեր կը դառնայ.
Կրնայ պատահիլ, երբեմն, մարդ է,
Իր կօշիկներէն վեր կը բարձրանայ:
Բայց գիտակից է ան իր կոչումին,
Յետ կը նահանջէ հին, խոնարհ դիրքին,
Կօշիկ ծախողը:

...Մի մօտենաք դուք մարդիկ ծախողին.
Իսկ եթէ կ'ուզէք հարուածել զանոնք,
Հարուածը տուէք միայն գլուխին»:
(էջ՝ 19)

Իսկ վերջինը դամբանական մըն է «մեռնող Հայ»ուն.

«...Շիջեցաւ Հայը՝ Հայերէն մեռաւ
Իր հետը տարաւ կարօտ, վիշտ ու ցաւ»:
(էջ՝ 27)

Մեռնողները հո՞ս կը ձգեն բաներ, կը կարծէիք. սակայն ըսի թէ Մ. Ադամեանով բացուածը զարմանքի բաժին մըն է «Սփիւռքահայ Գրականութիւն '89»ի ըսկիզբը. հապա զարմանք չէ՞ն պատճառեր սա «հայերէն մեռնիլ», ապա «հայերէն ննջել», «հայերէն ողբալ» (ի զուր մի՛ փնտռէք, չէք գտներ «հայերէն լռել»ը) ու այլուր՝ «չարաճճի անդորր» (էջ՝ 26), «Ժողովուրդներու մատնահետքեր» (էջ՝ 6), «Խաչմերուկներու խաչուածութիւն» (էջ՝ 7) եւ անխուսափելին՝ «Հաւատքի Մասիս»ը (էջ՝ 25), ու բազում նման «գիւտեր». անոնք համատարած կ'իշխեն Մ. Ադամեանի ոչ մէկ տեղ դիմող գրուածքին, որուն որպէս գերագոյն պատիւ մը, յատկացուած է 383 էջնոց հատորին մէջ 38 էջ. ճիշդ մէկ տասներորդը Սփիւռքի գրականութեան դարձած հայաստանեան տեսադաշտին:

Բարեբախտաբար, հատորին տխուր բացառութիւնը կը մնայ Մ. Ադամեան եւ յաջորդ անունը կուգայ նոր օրերէն. Վարդիկ Բագիլ 24 տարեկան բանաստեղծ մըն է, ծնած՝ Մինիխ: Բանաստեղծ որակումը հոս, հակառակն ըլլալով նախորդին, արդարօրէն կը վայելէ բառին ամբողջական տարողութիւնը, թէեւ Վ. Բագիլի անունին կցուած չէ ան, ոչ ալ զինքը ծանօթացնող քանի մը տողերուն մէջ տեղ տրուած է անոր. սակայն, կ'երեւի մեկնելով լռելեայն այն սկզբունքէն որ անուններու կցուած մակդիրները չեն մարդս արուեստագէտ, գիտնական եւայլն դարձնողը, այլ՝ ենթակային գործը. ու գործը՝ Վ. Բագիլի քերթուածները, արդէն հաստատուած արժէքներու երբեմն դժուար մատչելի վաստակին ու միւս կողմէ տափակութիւններու ծաւալուն ծովով մեր ներկայ բանաստեղծութեան նոր ու ազուոր շունչ մը կը բերեն. անոր գիւտաւոր պատկերները, կեանքն ու աշխարհը դիտելու իւրայատուկ ու ինքնատիպ կերպը, աւելորդը գեղչել սորված գրիչը եւ նոր բան ըսելու փորձընթացէն անցած արեւելահայերէնը, ընթերցողը պիտի մղեն այս ստորագրութեան հետ աւելի յաճախակի հանդիպումներ փնտռելու:

Վ. Բագիլի գրիչը երբեմն մանկունակ դիտողի մը զարմանքով հարց կուտայ.

«Ինչպէ՞ս է երկրագունդը առանց թելի
մնացել երկինքում»:
(էջ՝ 45)

ապա, քիչ անդին, մեծցած, կեանքի տաքին ու պաղին փորձառութիւնը ապրածի հասունութեամբ կը գրէ.

«Որբ տղայի երազների մէջ
հաւքերն են բոյն դրել»:
(էջ՝ 53)

Ըսելիք ունեցողի արտայայտութիւն են Վ. Բագիլի քերթուածները. սէր, լեզու: Մասիս ու Սեւանի, Մեսրոպ ու Վարդանի ի՛նչ հսկայական պաշարներ կուլ տուած անտաղանդութեան քանի՛ քուրաներ ի զուր տքնած են բանաստեղծութիւն դարձնել ազգային հպարտութիւն կամ հայրենասիրութիւն կոչուածները. մինչ Վ. Բագիլ օրինակ իր 11 տողնոց «Կանաչած Արիւն»ով կը հասնի թիրախին, առանց խանգարելու Մասիս ու Վարդան:

Ահա այդ քերթուածը.

Կանաչած Արիւն

Առաւօտէ սէր,
Միջօրէի դուստր:

Լոյս է դառել մարմինդ,
Մեր սրտերի վրայ ծանրացած
բնութեանը պէս:

Արեւի վերջին համբոյրը
Վառում է սէրը՝ անէացումը
Դարեր առաջ այրուած մեր արեան:

Ով սիրոյ առաւօտ,
Քո լոյսից վիրաւորուած բնութիւնը
համատարած
Կանաչել է արեան պէս,
Դարեր առաջ այրուած:

«Սփիւռքահայ Գրականութիւն '89»ի առիւծի բաժինը խլած է արձակը. հոս եւս, ինչպէս քերթուածներու մասը, արդար բաշխումով – 160-ական էջով – տեղ գրաւած են գրութենականն ու գրականը:

Նախ տրուած են Րաֆֆի Քեպապճեանի (ծնած՝ 1945ին Պոլիս, ներկայիս կ'ապրի Գերմանիա) արձակները. պատմուածքի նմանող, նորավէպի դռներուն դեգերող էջեր մեծ մասով, որոնք երբեմն մանկական յիշատակներով կը փորձեն տարտամ ժամանակագրութիւն մը ըլլալ, երբեմն ալ կը դառնան մեծ քաղաքներու ժամանակակից մարդուն ոչ ուրախ առօրեային: Մէկն ու միւսը հաւասարապէս, չեն կրնար ստեղծել իրենց պատումին, նիւթին մթնոլորտը ու ամէն բան կը մնայ օդէն կախուած, ասկէ – անկէ բերուածի ընդհանուր անհիմութեան մը մէջ: Այս արձակներուն կարեւոր մէկ էատարրն ալ – լեզուն – առաջին տողերէն իսկ ամէն բան կ'ընէ խոչընդոտելու, կասեցնելու համար ընթերցումին թափը. անվարժ, տեղ – տեղ աղճատ ըլլալու չափ փշոտ արեւմտահայերէն մը, անկախ պատումէն, միշտ ընթերցողին դիմաց կ'ուրուագծէ հայերէն կարծես նոր սորված գրիչ մը. գրել սիրող գրիչ մը, որ սակայն կը մոռնայ թէ գրելու համար նախապայման է կարդալ. կարծէք այս գրիչը միայն հայերէն գրելու հրճուանքը ապրելու փութկոտութեան մատնուած է: Այս հապճեպը դիւրին մուտք կ'ընծայէ թրքաբանութիւններու, ինչպէս՝ «վրէժը լուծուելիք զոհերուն թիւը երթալէն կը շատնար», կամ միշտ նոյն էջին վրայ «փառէն ծանր պայուսակ մը» (էջ՝ 111) եւայլն: Իսկ հետեւեալները նմոյշներ են հաւաքովի, ոչ մէկ զանգուածի պատկանող հայերէնի մը, որով գրի առնուած են Րաֆֆի Քեպապճեանի գրութիւնները՝ դպրոցական շարադրութիւններու էջերը սրբագրութեան հպումներով ու ջնջումներով կարմրցնող բազմաթիւ յանցանքներ հանդիսաւոր մուտք գտած են հոն, ինչպէս՝ «Պէտքութիւնը զգացի իրեն յիշեցնելու թէ կարծածին պէս չէ» (էջ 112), «սա դիմացը նստողը իր դուստրին խօսք կապը բրաւ» (էջ՝ 114), ու տակաւին «հազիւ եկած էի կառքովս կանգնելու տեղը, որ մարդուկին բնակարանին մօտերը պէտք է գտնուէր» (էջ՝ 115), «հետզհետէ չգոյութեան աստիճանին հասնելու չափ սակաւաթիւ դարձող նամակները...» (էջ՝ 117), «Տօնական մեղեդի մը կը զարնէին» (էջ՝ 127), «շարունակեցին իրենց ձեռքի այդ տարօրինակ խօսակցութիւնը, որքան որ քաղաքավար լռած էր» (էջ՝ 128), «Ե՞րբ եւ ո՞ւր պարտադրած էր հայրը Ժ.-ին Փարիզին հետ ամուսնանալ, տանը որ կողմը հայր Լորենցոն իրեն թելադրած էր համաձայնած ձեւացնել եւ քունի դերը առնել...» (էջ՝ 135), «այցելուներու այս գունեղ խմբակը հակառակ իր անհուն խնդութեան ու քաղաքային վիճակին՝ ոչ ոք նկատի կ'առնէր նախորդին եւ յաջորդին բաժնները, կը

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ 72ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ

Միլանոյի հայ գաղութը, ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ, նոր մթնոլորտի մէջ, նոր առաջադրանքներով դիմաւորեց եւ նշեց 1918 թուականի, հայ ժողովուրդի նորագոյն ժամանակներու հպարտութեան արժանի եւ գոյատեւման թափ տուող, պատմական անկիւնային իրադարձութեան յիշատակը՝ Սարդարապատի հերոսամարտը եւ անկէ ծնունդ առնող՝ Ազատ, Անկախ Հայաստանը:

Հայ Տունը, Միլանոյի հայ գաղութի արուեստի, մշակութային, ընկերային եւայլ ձեռնարկներու, հանդիպումներու կեդրոնատեղին, Կիրակի, Մայիս 27-ին խուռներամ բազմութեամբ կը վխտար, որ նախապէս առաւօտեան պատարագին եւ հոգեհանգստեան աղօթքին իր սրբազան տուրքը մատուցանելէ ետք, հին ու նոր փէտայիներու եւ զոհերու հոգիներուն, կուգար ժողովրդային հանդիսութեամբ նշելու անոնց անմահ յիշատակը, որոնք կերտեցին մեր հայրենիքը:

Պատարագին գաղութի հոգեւոր հովիւ Սարգիս քահանայ Սարգիսեան յաւուր պատշաճի քարոզով անդրադարձաւ օրուան խորհուրդին:

Բանախօսներուն եւ երկխօսութիւնը վարողներուն՝ Հայր Լեւոն Զէքիեանին, տոքթորներ՝ Յ. Մանուկեանին, Ալ. Ալէքսանեանին միացաւ հիւրաբար քաղաքս գտնուող «Զօրեան» հաստատութեան ներկայացուցիչ՝ ընկերաբան՝ Օր. Ա. Քէշիշեան (Ամերիկայէն), որ ինչպէս Հ. Լեւոնը, վերջերս Հայաստան գտնուած էր:

Տոքթ. Ալ. Ալէքսանեան, երբ արդէն Հայ Տան սրահը լեցուած էր եւ զգալի էր նաեւ ոտքի կեցողներուն թիւը, Տոքթ. Յ. Մանուկեանի բացման խօսքէն վերջ, արծիւային թռիչքով սաւառնեցաւ 1914-1920 թթ. միջեւ երկարող ժամանակաշրջանին վրայ կանգ առնելով պատմական, քաղաքական նշանակութիւն ունեցող հանգոյցներուն, բախումներուն, դաշնագրերուն, կովկասեան ճակատին եւ մանաւանդ հայկական հարցերուն վերաբերող կէտերուն վրայ:

Հ. Լեւոն Զէքիեան, բոլորիս ծանօթ իր բծախնդրութեամբ եւ կրնանք ըսել հասունցած քաղաքագէտի նրբութեամբ ներկայացուց Հայաստանի ներկայ, ոչ միայն քաղաքական, տնտեսական տագնապը, այլ նաեւ անդրադարձաւ Հայ-ազերի բախումներուն, Ղարաբաղեան հարցին, ինչպէս նաեւ հայ ժողովուրդը ներկայիս յուզող երկու գլխաւոր մտավախութիւններուն:

Առաջին, որ այսօր հայ ժողովուրդը Հայաստանի մէջ անմիջական երկրորդ երկրաշարժի մը սարսափը ունի եւ հետեւաբար՝ բնաջնջուելու:

Երկրորդ, որ ներկայ քաղաքական իրավիճակը, ոչ միայն Հայաստանէն ներս, այլեւ ընդհանուր Խորհրդային Միութենէն ներս, կրնայ բոլորովին տարբեր ընթացք մը առնել եւ հայ ժողովուրդը դարձեալ ոտքի տակ երթայ ու բնաջնջուի:

Օրիորդ Ա. Քէշիշեան, իր ասպարէզին յատուկ ճշգրտութեամբ ներկաներուն փոխանցեց հայաստանեան վիճակագրական տուեալներ կապուած երկրաշարժէն վերջ ստեղծուած եւ ներկայիս տիրող կացութեան, տարուած եւ տարուելիք աշխատանքներուն, պահանջներուն, ինչպէս նաեւ շատ մը թերութիւններուն եւ Սփիւռքի Հայերուն տանելիք աշխատանքին:

Տոքթ. Յ. Մանուկեան համադրողի իր փորձառու վարպետութեամբ ամփոփեց երկխօսութիւնը եւ առիթ տուաւ փափաքողներուն հարցումներ ընելու օրուան զանազան հարցերուն շուրջ, որոնք կեդրոնացան աւելի հայ եւ թուրք կարելի եւ անկարելի դիւանագիտական յարաբերութիւններուն, հնարաւոր բարեկամական մերձեցումին, խորհրդային (կամ ռուսական) իշխանութեան հետ դաշնակցելու թեր ու դէմ կարելիութեանց, ըտխպողականութեան եւ առաւելութիւններուն անկախութեան, դրօշակի եւ այլ կենսական հարցերու վրայ, որոնք այսօր կը յուզեն ամէն կարգի ու դասակարգի Հայը:

Հարցումներուն մեծամասնութեան պատասխանեց Հ. Լեւոն Զէքիեան, դոհացում տալով շատ մը հանգուցային եւ կենսական հարցերու, տալով նաեւ ոչ միայն իր անձնական մօտեցումը եւ կարծիքը, այլ նաեւ Հայաստանի պետական ներկայացուցիչներու տեսակէտները, որոնք լաւատեսութիւն եւ յոյս կը ներշնչեն տագնապալի այս օրերուն եւ աւելցուց.

— Հայը հազարամեակներ պայքարած է, շատ աւելի մեծ փորձանքներու յաղթահարած է ու վերապրած, ասկէ վերջ ալ պիտի ապրի ու գոյատեւէ:

Հ. Լեւոն Զէքիեան սուր դատողութեամբ ընդգծել տուաւ Հայաստանի, թէեւ պզտիկ, բայց, աշխարհագրական դիրքի հսկայ կարեւորութիւնը, որ մեզմէ շատեր գուցէ սկսած էին անտեսել եւ դիտել տուաւ որ Արեւմտեան ուժերը՝ Միացեալ-Նահանգներ, Եւրոպա, Խորհրդային Միութիւն (կամ ռուսական իշխանութիւն), ինչպէս նաեւ արաբական աշխարհ պիտի ուզեն, որ Հայաստանը միշտ հոն ըլլայ:

Կարճ դադար մը ետք անխոնջ Պր. Հրանդ Բամպակեանի կազմակերպութեամբ եւ ղեկավարութեամբ ներկայացուեցաւ գեղարուեստական պատշաճ յայտագիր: Երգչախումբը ելոյթ ունեցաւ երկու երգերով «Մեր Հայրենիք» եւ «Յառաջ Նահատակ», որոնք ընդունուեցան անդադրում ծափողջոյններով, իսկ արտասանութեամբ հանդէս եկան Պր. Ս. Մանուկեան եւ Տիկին Ս. Սթամպուլեան, արտասանելով յաջորդաբար՝ Ալ. Ահարոնեանի «Յարգանք Քեզ» եւ Յովհ. Շիրազի՝ «Ամենայն Սրտով»:

Ժրաջան տիկիններուն պատրաստած համադամ ճաշերը, Պր. Ռ. Գալուստեանի առաջնորդութեամբ կենաց բաժակները, հին ու նոր, գաղութի նուիրեալ անձերուն, բարերարներուն, Հայութեան, Հայրենիքին եւ մանաւանդ «Եռագոյն» անուշեղէնը նոր թափ տուին ներկաներուն, երիտասարդներուն, որոնք ծայր տուին երգ ու պարի երկար շղթայի մը, որ վերջացաւ միայն ուշ երեկոյեան:

Խրախճանքի ընթացքին ելոյթ ունեցաւ Տոքթ. Տիգրան Ալէքսանեան, որ հին ու նոր ժամանակները համադրելով իր գոհունակութիւնը յայտնեց եւ կոչ ուղղեց աւելի զօրաւոր կառչիլ հայապահպանման, միասնաբար, առանց խտրականութեան, ի շահ Հայաստանի եւ Հայութեան:

ՍԱՐԳԻՍ ԱՐԿ.

յարգէր երկու տարբրակն կանոն» (էջ՝ 137) եւայլն, եւայլն:

Պէտք է անմիջապէս աւելցնել որ կան այս աղճատումը չեչտող երկու պարագաներ ալ, որոնք կուգան հրատարակութեան հանգրուանէն. առաջինին մեղքը կը պատկանի արեւմտահայերէնի գրեթէ անգիտակ կամ անուշադիր, ոչ բծախնդիր գրաշարին ու սրբագրողին, որոնք տեղ-տեղ լեզուն կը դարձնեն արեւելահայերէն-արեւմտահայերէնի անկարելի խառնուրդ մը: Հոն կը կարդանք. «գրեթէ ամէն օր գիրար կը տեսնէինք աստիճանավանդակում» (էջ՝ 125), «յիշեց «Մարմարա»ի մէջ հրատարակուած անհամար դպրաց դաս լուսանկարները, որոնց անդամները անվերջանալի գոյամարտ մը տասնեակ տարիներ յաջողութեամբ վերապրող մէկու մը արդար հպարտութեամբ կը նայէին կամերայի ուղղութեամբ՝ քանդակուելու համար նախ թերթին էջերուն եւ լաւագոյն դէպքում յետագային մարդոց յիշողութեան մէջ՝ իբրեւ ան, որ կը ձեւացնէին ըլլալ. հերոսները առնուազն առօրեային» (էջ՝ 170) եւայլն:

Հրատարակութեան մարզին երկրորդ ժխտական մասնակցութիւնը, ամբողջովին անուշադրութեան մատնուած կէտադրութեան մը պարագան է. հետեւեալ մէջբերումը այս ուղղութեամբ Րաֆֆի Քեպապճեանի յատկացուած բաժնին ամէնէն ծայրայեղ օրինակն է. «անամօթ խնդուէս կը մտնեմ ամէն ինչ ուզած չուզածս, աւելի ուզածս ինչո՞ւ չհարցնել, թէ չե՞ս ուզեր հետս պառկիլ: Ան չըրաւ անշուշտ, առանց շատ խօսելու ըրա՞ւ, բնաւ չեմ գիտեր, Անայիս Նինը մէջբերելու նպատակը ի՞նչ է ժամերով նստեր ու խմեր է ուժեղ խմիչներ, մինչեւ ք...» (էջ՝ 155):

Այսպէս, Մ. Ազամեանի գրականութիւն դառնալու անիմաստ ու աւելորդ տքնանք մը մատնող էջերէն ետք Վ. Բազիլի տողերուն յուսատու, խանդավառող կամուրջէն անցած ընթերցողը եթէ անհրաժեշտ կամքը ունենայ Րաֆֆի Քեպապճեանի քարքարուտ արձակն ալ մարսելու, կը հասնի հատորին վերջին անունին՝ Գրիգոր Պըլտեանի. ան հոս ներկայացուած է գրաքննադատի, գրականագէտի հանգամանքով միայն. 160 էջի մէջ խմբուած են այս մարզին պատկանող գրութիւններ որոնց մեծ մասը կը սեւեռի Ե. Տէմիրճիպաշեանի, Լ. Շանթի, Յ. Օշականի, Վ. Տէրեանի արուեստին զանազան երեսակներուն:

Արեւմտահայ գրական կեանքին հետեւողներու համար այս հատորը պիտի չըլլայ անշուշտ Գրիգոր Պըլտեան անունը ծանօթացնելու առիթը: Իսկ Հայաստանի ընթերցողը, հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ, թէ Սփիւռքի ի՞նչ պատկեր կազմեց վերիվայրումներով, անհաւասարութիւններով, անհարթութիւններով լեցուն այս հատորը կարդալով. հատոր որ Սփիւռքի գրականութիւնը Հայաստանի ընթերցողին արժանաւոր կերպով ներկայացնելու առաքելութենէն աւելի, պիտի մնայ փորձը՝ անկարելի համադրումի մը, գրականութեան, գրութենականին ու պարզապէս գրուածքներու յաւերժական բախումի դաշտին վրայ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՅԻՍ 28-Ը ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Անկախութեան հռչակման 72-րդ տարեդարձը պատեհ առիթ հանդիսացաւ մեր գաղութին համար, որպէսզի միաձայն եւ միակամ Կիրակի, Մայիս 27-ին, Պարսամեան համալիրի մէջ, յիշատակուի Ազգային Մեծ Տօնը՝ 1918 Մայիս 28-ը, պսակադրուած երրեակ յաղթանակներով, — Սարդարապատ, Բաշ-Ապարան, Ղարաքիլիսէ: Արդարեւ, այս հանդիսութեան նախաձեռնութիւնը կը պարտինք միացեալ մարմնի մը՝ կազմուած համայնքիս բոլոր կազմակերպութիւններէն:

Պաշտօնական հրաւիրեալներու կարգին էին՝ Ժան-Փիէռ Նիքու, անդամ քաղաքապետական Խորհուրդի եւ իբրեւ ներկայացուցիչ երեսփոխան՝ Ք. Սթրոզիի: Ընդհ. Խորհուրդի անդամ բժիշկ. Կ. Կիլոյի ներկայացուցիչ Պ. Վարդա: Հանդիսութեան պատուոյ նախագահ երեսփոխան — քաղաքապետ՝ Ժ. Մէտըսէնի ողջոյնի գիրը կարդաց, ազգային բախտորոշ թուականին առիթով գրուած, Վրէժ Պալապանեան:

Գեղարուեստական պատշաճ յայտագիրին իրենց մասնակցութիւնը բերին տիկիններ Շաքէ Հալպեան եւ Անոյշ Սերոբեան, առաջինը արտասանելով Գէորգ Էմինի Կռունկը, իսկ երկրորդը՝ Ժագ Յակոբեանի Մենք-ը: Ֆրանսերէն արտասանեց Օր. Շաքէ Օհանեան Փօլ Էլուարի «Լիպերթէ»ն, իսկ փոքրիկն Սերլի Գարակէօզեան կարդաց Յովհաննէս Թումանեանի «Ազատ Հայաստան» սեղմ գրութիւնը: Դասական բնոյթի երգեր երգեց Օր. Գարին Օհանեան: Ժողովրդական պարեր ներկայացուցին Հայ Մշակոյթի Ակումբի «Տաք» պարախումբի տղաները:

Տիկին Անոյշ Սերոբեան հայերէն, Մարք Թօփալեան ֆրանսերէն համանման ուղերձներով երկու հիմնական կէտեր մատնանշեցին՝ օրուան խորհուրդին հայող: Առաջին այն թէ՝ վեց դարերու պետականազուրկ ստրկական երկար ժամանակաշրջանէ մը ետք, մանաւանդ 1915-ի Թուրքիոյ կազմակերպած անմարդկային, վայրագ ցեղասպանութենէն գրեթէ անմիջապէս յետոյ հազարամեակներու տէր մեր լուսաւոր ազգը, ի գին անլուր պայքարի, յաջողեցաւ իր Անկախ Պետականութիւնը հիմնել եւ, այնուհետեւ, զայն ամրացնել: Երկրորդ այն թէ՝ մեր այժմու նուիրական պարտքն է զօրավիգ կենալ Հայաստանի եւ անոր անբաժան մասը կազմող Արցախի ու պահել-պահպանել մեր ազգային ինքնատիպ դիմագիծը հորիզոնէ — հորիզոն, ի խնդիր հայութեան ներկայի ապահովութեան եւ ասոր շքեղ երթին դէպի ապագայ ժամանակները:

Փարիզէն յատկապէս հրաւիրուած օրուան բանախօս մէթր Յովիկ Եղիազարեանի վիճակեցաւ նախ իր անկեղծ գոհունակութիւնը յայտնելու այն բացայայտ իրողութեան համար, որ Նիսի ուծացող գաղութը միասնականութեան գնահատելի օրինակը կուտայ նաեւ այս առիթով, առոյգ եւ արթուն կեցուածքով: Տասնեւհինգ անգամ հարիւր տարիներ առաջ, խոր թմբիրէ զարթնող բուռ մը խիզախներ՝ Վարդանանք, հունտ մը սերմանեցին Հայոց հողին վրայ, — ազատութեան եւ անկախութեան սերմը Աւարայրի դաշտին մէջ: Տասնեւհինգ անգամ հարիւր տարիներու թանձրացեալ փոշին չյաջողեցաւ խեղդել, ամլացնել այդ հատիկ մը հունտը, չխաթարուեցաւ ոգին, հակառակ ահարկու փոթորիկներուն, մրրիկներուն, ձիւնակոյտերուն: Եւ, ահա, 72 տարիներ առաջ, ան կրկին ծաղկեցաւ մեր հայրենի հովիտներուն, սարերուն, ձորերուն, դաշտերուն վրայ՝ կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն գունաղեղ երիզներով:

Որովհետեւ, ազատութեան այդ ոգին այլեւս արմատացած էր հայ մարդուն սրտին եւ մտքին մէջ եւ տոկացած՝ մեր պատմութեան արձանագրած բոլոր վերիվայրումներուն ընթացքին: Մայիս 28-ով նոր էջ մը բացուեցաւ ազգային երկնակամարին տակ: Նահատակ բանաստեղծին խօսքերով՝ Յաղթանակի գիշերն է այս տօնական ... վառէ ճրագը...: Եւ, այսպէս, ազգային ազատ-անկախ պետականութեան հիմերը շերտ առ շերտ շաղախուելով տոկուն ամրութեան մը դիմագիծը պարզեցին: Հայոց Պատմութիւնը վերստին իր բնականոն հունին մէջ մտաւ:

Այսօր, աւելցուց ան, մենք անմոռաց երախտագիտութեամբ կը յիշատակենք այդ համազգային լոյսի-յոյսի օրը, ասոր իրականացումին համար մաքառած եւ նահատակուած մեր անհամար ազատամարտիկներուն ծանօթ թէ անանուն դէմքերը: Յարգանք բոլորին՝ անցեալէն ցայսօր, Հայաստան կամ այլուր:

Այնուհետեւ, մէթր Յովիկ Եղիազարեան խօսեցաւ ֆրանսերէն: Հակիրճ պատմական տուեալներ պետականութեան հաստատումին կապակցութեամբ, յիշեցնելով այս առիթով Հ. Յ. Դաշնակցութեան անփոխարինելի դերը ասոր իրականացումին մէջ: Ապա՝ կոչ ըրաւ ներկաներուն. —

Arméniens du monde entier unissons-nous car c'est dans l'union que nous trouverons la victoire et pour que nous soyons souverains sur nos territoires et maîtres de notre destin.

Գաղութիս հոգեւոր հովիւը՝ Տարօն Ծ. Վարդապետ Ճէրէճեան, փակման խօսքին մէջ նախ իր գոհունակութիւնը յայտնեց ցոյց տրուած միասնական կեցուածքին համար՝ Հայաստանի Պետականութեան հիմնադրութեան տօնին եւ ազգային Եռագոյնին հանդէպ. երեւոյթը բնականոն շարունակութիւնը նկատեց մինչեւ 1930-ական թուականները հասնող հայութեան ի յայտ բերած միահամուռ դիրքորոշումին, սակայն, ընդմիջուած այլազան պատճառներով: Ըսաւ, թէ ազատութեան գաղափարը միշտ գոյատեւած է նոյնիսկ մեր ժողովուրդին դժնդակ պայմաններուն մէջ, իսկ, այսօր, աւելի քան երբեք, անհրաժեշտ է միակերպ դիմագիծի արտայայտութիւն՝ ի խնդիր յաւերժական իտէալի իրագործումի:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՏԷՍԻՆ . — Իր բարեկամին եւ անկեղծ հայրենասէր՝ Յովհ. Հաքէլեանի յիշատակին, Ալեքս Մանուկեան 500 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

***

ՏԷՍԻՆ. — Գուրգէն Պօյաճեան իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Մարիճա Հաքէլեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն ու 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր անմոռանալի ընկերներէն՝ Յովհ. Հաքէլեանի յիշատակին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի, Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ՝ Տիկին Ժիւլիէթ Սերապեանին, Տէր եւ Տիկին Թօնէլլին եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Յ. Կիւլին եւ զաւակին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝ Անտոն Սերապեանի մահուան առթիւ։

Այս առթիւ, Իսիի մասնաճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. —

Տէր եւ Տիկին Բասըլ Կիւլ 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Ղազարեան 300, Այրի Տիկին Ճէնտօյեան եւ զաւակները 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէրմէրեան 750 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրին 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արման Խանդամուրեան 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նշան Սայրին 250 Ֆր., Այրի Տիկին Իմաստուհի Իշխանեան 250 Ֆր., Տիկին Նուարդ Դարբինեան 200 Ֆր., Պր. Յարութիւն Շիրվանեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պէնկեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արքահամ Թուրիկեան 200 Ֆր.։

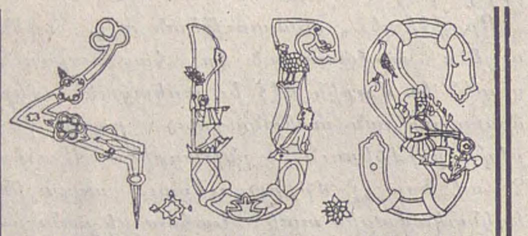

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

vous invite à une

Soirée - débat

sur le Thème

«L'ARMENIE SOVIETIQUE ETAT SOUVERAIN OU PROVINCE D'UN EMPIRE ?»

avec Claire MOURADIAN

auteur de :

«de Staline à Gorbatchev

Histoire d'une République Soviétique

L'ARMENIE »

Ed. Ramsay

SAMEDI 16 JUIN

19 h - Présentation du livre

20 h - Intermède-Buffet

20 h 45 - Débat-Signature

Participation aux frais du buffet: 40F

A VENDRE

2 MACHINES

Durcopp pose bouton,

Rimoldi surjeteuse 4 fils.

Téléphoner :

42 36 60 54

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԻՍԸ

Կոնէսի հանգստեան տան պարտէզներուն մէջ՝

ՅՈՒԼԻՍ 8–ԻՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Յունիս 17, Կիրակի օր, Թաղիս խնդրակատար Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ անուան տօնին առիթով, Եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ ու կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

առընթերակայութեամբ՝

Մովսէս Ա. Քհնյ. Գալէնտէրեան-ի

Երգեցողութիւնք երգչախումբիս կողմէ «Եկմալեան» եղանակաւ։

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգստեան պաշտօն հանգուցեալ բարերարներու, ստարողներու եւ եկեղեցւոյս բոլոր ծառայող բարեյիշատակ անձերու հոգիներուն համար։

Եկեղեցական արարողութիւններէն վերջ յարակից սրահին մէջ հոգեճաշ։

Պատարագ ժամը՝ 9.45–ին։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ — ՓԱՐԻԶ

Հայաստանի վաստակաւոր Արտիստուհի

ԱՆԱՀԻՏ ԹՕՓՃԵԱՆ

կը ներկայացնէ՝

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՕՓՃԵԱՆԻ

«ԱՐՏԱԳԵՐՍ»

ՄՈՆՈՏՐԱՄԸ

Ուրբաթ, Յունիս 15, ժամը 20.30-ին

Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ

118 Քուրսէլ փողոց — Փարիզ 17-րդ

Տախքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.։

Տեղերը ապահովելու համար՝ հեռաձայնել՝ 45 20 03 18 թիւին։

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS

Centre de Vacances «SIPAN»

Saint-Gervais-les-Bains

Colonie de vacances

pour enfants de 6 à 14 ans

1) du 2 au 22 Juillet 90 (complet)

2) du 23 Juillet au 8 Août 90

Prix : 2100 F

Pour renseignements et réservations (deuxième groupe seulement), téléphoner au 42 78 31 93 ou 43 26 50 43

«ՅԱՌԱՋ»ի

ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գինները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUS LES MARDIS

à partir du 26 Juin

TOUTE L'ANNEE

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ - ԵՐԵՒԱՆ - ՓԱՐԻԶ

ԱՄԷՆ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ

Յունիս 26–էն սկսեալ

ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Grenoble

Fête Champêtre

organisée par la Croix Bleue pour marquer la fin de l'année scolaire de l'Ecole arménienne de Grenoble

le Dimanche 17 Juin

à partir de 10 heures

PARC MICHAL à Gières

animé par HAROUT

Jeux — Buffet arménien

Buvette

Tombola au profit de l'Ecole ....

Nombreux lots

Recommandation :

Nous vous invitons à vous équiper de tables et de chaises.

En cas de pluie nous nous réunirons dans la salle à côté du Parc.

La Croix Bleue d'Arnouville-Sarcelles Section *Astrig* organise

Une Journée à BRUGES

le Dimanche 17 Juin

Transport,

Déjeuner (boissons non comprises)

Promenades en bateaux sur les canaux

Départ d'Arnouville à 6 heures

(Stade Leo Lagrange)

Retour vers 22 heures

Prix : 260 frs. par personne.

Réservations :

Mme Altounian 39. 87. 08. 73

Mme Yéranossian 29. 85. 79. 85

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

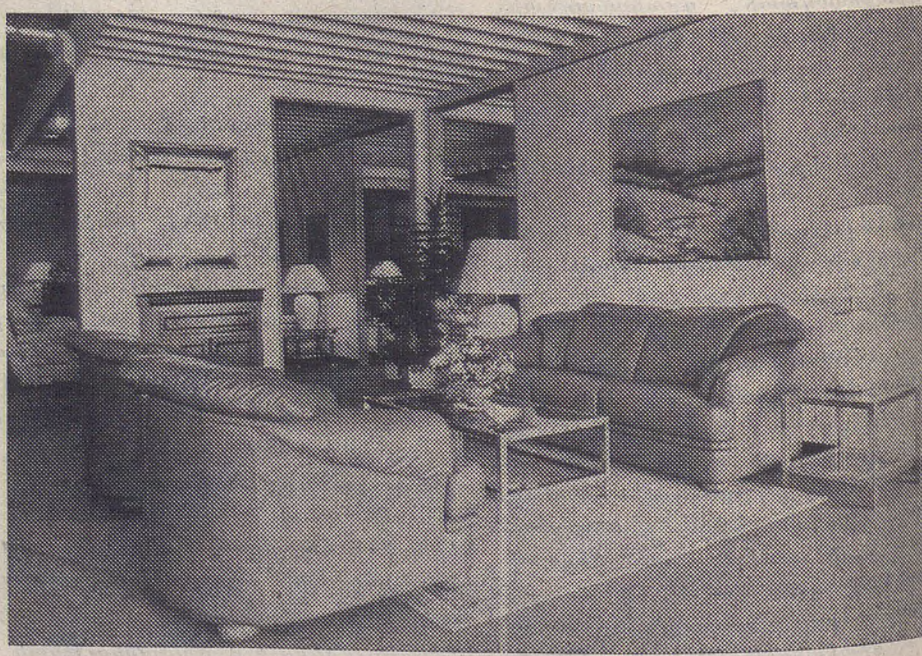

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 12

MARDI
12 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆ ր ա ն ս ա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.293 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.293

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՏԻԿԻՆ ԹԱՉԸՐ ԲԱՑՈՒՄԸ ԿԱՏԱՐԵՑ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՀԱՅԿ. ԴՊՐՈՑԻՆ

ԳԵՐԱՐԴԻԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ ՄԸ, ՈՐ ԱՐԴԱՐ ՆԱԽԱՆՁԸ ԿԸ ՇԱՐԺԷ ՄԱՐԹԷՆ ՓԱՇԱՅԵԱՆԻ

Մեծն – Բրիտանիոյ վարչապետը պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէր Խորհրդային Միութիւն (կիսէ՝ «Անգլիական Շաբաթներ»»ու այցելութիւն) եւ Կիրակի օր, Յունիս 10-ին քանի իր ժամուան համար Հայաստան անցաւ եւ Լենինականի մէջ բացումը կատարեց անգլիական թեքումով դպրոցին։

Երկուշաբթի առաւօտ, մեր առած լուրերը կը հաստատէին թէ խիստ գեղեցիկ վարժարան մըն է, ամէն տեսակէտով, արտաքին թէ ներքին, կահաւորում եւայլն։ Արարողութիւնը շատ յուզիչ եղած է։ Անգլիական «Ինտիփընտընթ» օրաթերթը հազիւ քանի մը տող կը յատկացնէր Յունիս 11-ին, յիշելով թէ Տիկին Թաչըր ողջունուած է զանազան պաստառներով, մէկուն վրայ կը կարդացուէր՝ «Բարի գալուստ աշխարհի ամէնէն նշանաւոր եւ գեղեցիկ վարչապետին», ուրիշի մը վրայ՝ «Կորբաչով՝ Եւրոպայի ազատարար, Ղարաբաղի բռնակալ»։

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ՝ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԺԱՄՈՒՆ»

Այս խորագրով, «Լիպերասիոն» լայն տեղ կուտար այս դպրոցին բացման, շնորհիւ Հայաստան գտնուող իր թղթակցին։ Նախ կը յիշէ թէ Լենինական ատենոց համբան մեծ խնամքով կպրապատած են Տիկին Թաչըրի համար, ինչ որ քիչ մըն ալ վրդովեցուցիչ էր, երբ նկատի առնուի որ ըստ միջազգային մասնագէտներու փլած կամ անգործածելի շինութեանց միայն 5%-ը վերաշինուած է եւ թէ Լենինականի բնակիչներուն մեծ մասը ջուր չունի։

Լորտ Պայրընի անունը կրող այս վարժարանը այնքան հոյակապ է եւ գերարդիական, որ իրաւացի կերպով մտահոգութիւններ կան որ հարկ եղած խնամքով չպահպանուի։ Ճարտարապետը՝ Պերնի Լոըլ այդ մտավախութիւնն ունի։ Դպրոցը 400 աշակերտ պիտի ընդունի 6-էն 16 տարեկան, կը բարձրանայ 4500 քառակուսի մեթրի վրայ։ 1989 Մայիսէն ի վեր 87 բանուոր եւ թեքնիքէն ղրկուած էր այս շինութեան համար եւ ճարտարապետը կը խոստովանի թէ Անգլիա իսկ այսքան կատարելագործուած խոհանոց չէ տեսած։ Դեռ անդին 20 համակարգիչ բանակարգիչ դասարանին մէջ եւ արեւը կորզող գործիքներ որպէսզի ուժանիւթը հայթայթուի այդ համակարգիչներուն։ Ցոռետես չըլլալով հանդերձ, անգլիացի մասնագէտները կ՚ըսեն. – «Հայերը ամէն ինչ պիտի հանեն ու սեւ շուկայ ծախեն»։ Ճիշդ է որ, կ՚ըսէ լրագրողը, այս դըպրոցը շատերու նախանձը կրնայ շարժել։ Շշուկներ ալ կան, որ կուսակցական տեղական մարմինը, որ «ծայրայեղ»ներու ձեռքն է կ՚ուզէր «իրը ընել» եւ դպրոցին տեսուչին՝ Երուանդ Թադէոսեանի վերընտրութիւնը բազմաթիւ բանալիներու դուռ բացած է, քաղաքի մը մէջ ուր շինութեան սահմանուած գումարներու շորթումը ծանօթ է։

Այլ միջազգային ծրագրերու կողքին, կը գրէ «Լիպերասիոն»ի աշխատակիցը, անգլիական դպրոցը իր պարզութեամբ կը փայլի, արժած է 55 միլիոն ֆրանք բրիտանական կառավարութեան։ Ֆրանսական թեքումով դպրոցին տեսուչը՝ Մարթէն Փաշայեան, ծանրօրէն ցնցուած երկրաշարժէն (ընտանիքը կորսնցուց եւ դպրոցին աւելի քան 300 աշակերտները) իր 385 նոր աշակերտները պիտի ընդունի 2300 քառակուսի մեթր նախաշէն կառոյցի մը մէջ եւ երկու դպրոցները հազիւ քանի մը հարիւր մեթր հեռաւորութեան վրայ, իրարմէ դարերով հեռու են։

Ամէն ընտանիք, այլեւս, կ՚երազէ որ իր զաւակը անգլերէն սորվի (եւ ըսել թէ Ֆրանսան այն ինքնատիպ երկիրն է որ փրանսախօսութեան նախարար մը ունի...)։ Մարթէն Փաշայեան ռուսերէնն ալ ջնջած է նախակրթարանի առաջին դասարանէն միայն հայերէնը եւ ֆրանսերէնը ձգելով։

Դեռ լրագրողը այնքան վրդովեցուցիչ (թէեւ, դժբախտաբար, ոչ՝ նոր ոչ ալ անծանօթ) բաներու կ՚արձագանգէ, որ անզօր կատաղութիւնը զոր կը զգանք ոչինչի կը ծառայէ։ Հայաստանեայց Եկեղեցին, կը գրէ որ կեդրոնացուցած է բազմաթիւ նուիրատուութիւնները, կը գտնէ, անպաշտօն կերպով, որ 4,5 միլիոն ռուբլի դրամատուները գետեղուած «անհետացած» են։ Նալպանտը, բարեբախտաբար, լաւատես կը դարձնէ շնորհիւ խորհրդային եւ ֆրանսական բժշկական օժանդակութեամբ քարաշէն տուներու գեղեցիկ ամբողջութեան մը իրագործումին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ երեսփոխանական ընտրութիւններու մեծ յաղթականն է Նախագահ Վացլաւ Հաւէլի «քաղաքացիական Ֆորում»ը, որ ձայներու 46%-ը ստացաւ եւ բացարձակ մեծամասնութիւն կ՚ապահովէ դաշնակցային երկու ժողովներուն մէջ. – Ժողովուրդին ժողովը՝ շուրջ 90 երեսփոխաններով 150-ի վրայ եւ Ազգերու ժողովը՝ 83 աթոռ 150-ի վրայ, ինչպէս նաեւ չեխ Ազգ. Խորհուրդը (127-ը՝ 200-ի վրայ)։ Մասնակցութիւնը 96% եղած է։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ընտրութիւնները տարբեր պատկեր մը պարզեցին։ Անուանափոխ Համայնավար կուսակցութիւնն է որ կը յաղթէ՝ ընկերվարական անունին տակ ձայներու 48%-ով, մինչ ընդդիմադիր գլխաւոր շարժումը՝ Դեմոկրատ ուժերու Միութիւն 30 առ հարիւր ձեռք կը ձգէ. թէեւ այս թիւերը վերջնական բնոյթ չունէին դեռ, Երկուշաբթի առտու։ Մասնակցութիւնը 90 առ հարիւրի հասած է։ Բարենորոգող համայնավարներու այս յաղթանակը կը բացատրուի ,անով որ ընդդիմադիր ճակատը դեռ խակ է եւ անփորձ։ Ամէն ինչ շատ կանոնաւոր եղած է։

ՌՈՒՍ ՕՐԹՈՏՈՔՍ Եկեղեցւոյ Սինոտոսը, որ 300 քահանայ եւ վանական կը համախմբէ Լենինգրադի Ալեքսիս Եպիս - կոպոսը ընտրեց որպէս Պատրիարք, յաջորդելու համար՝ Պիմէնի։ Նորընտիր պատրիարքը 61 տարեկան է, էստոնացի (Տալլին ծնած է), 1986-էն ի վեր Լենինգրադի մետրոպոլիտ էր։ Ռուս Եկեղեցւոյ մեծագոյն աստուածաբաններէն մէկը կը նկատուի։

«ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ վատթարագոյն սխալներէն մէկն է, զոր մարդը երբեք գործած է» կ՚ըսէ Պուլկարիոյ երբեմնի թագաւորը՝ Սիմէոն Բ. (1943-1946) եւ դեռ կ՚աւելցնէ որ ան տասնեակ միլիոնաւոր մարդոց կեանքը խլեց»։

ԱԼՊԵՐԹՕ ՖՈՒԺԻՄՈՐԻ, ծագումով ճափոն գիւղատնտեսագէտ մըն է, որ անակնկալօրէն Փերուի նախագահ ընտրուեցաւ ընդդէմ ծանօթ գրագէտ՝ Վարկաս Լոսայի։

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»

Ուրբաթ օր, Միլանոյի մէջ, առաջին հանդիպումն իսկ զգայացունց արդիւնք մը ապահովեց, Գամըրունի յաղթանակով ընդդէմ ախոյեան՝ Արժանթինի 0-ի դէմ մէկ կէտով։

Շաբաթ եւ Կիրակի յաջորդական հանդիպումներու արդիւնքներն են. –

ՄԻԼԱՆՈՅԻ մէջ, Գերմանիա յաղթեց Եուկոսլաւիոյ 4 – 1։

ԹՈՐԻՆՈՅԻ մէջ, Պրազիլ – Շուէտ՝ 2 – 1։

ՊԱՐԻԻ մէջ, Ռումանիա յաղթեց Խորհրդային Միութեան 0-ի դէմ 2 կէտով։

ՊՈԼՈՆԵԱՅԻ մէջ, Գոլոմպիա արաբական իշխանապետութիւններու հանդիպումը վերջ գտաւ առաջինին յաղթանակով՝ 2 – 0։

ՀՌՈՄԻ մէջ, Իտալիա յաղթեց Աւստրիոյ՝ 1 – 0։

ՖԻՐԷՆՑԷԻ մէջ, Չեխոսլովաքիա 1-ի դէմ 5 կէտով է որ պարտութեան մատնեց Միացեալ – Նահանգները։

Հակառակ ձեռք առնուած բոլոր միջոցներուն կարելի չեղաւ խուլիկանութեան առաջքն առնել, մասնաւորաբար՝ Քակլիարիի (Սարտէնիա) մէջ եւ բոլորն ալ Անգլիացի չեն։ Ոստիկանութիւնը մղձաւանջի մէջ է։ Միլանօ ալ Գերմանացի եւ Եուկոսլաւ ծանր բախումներ ունեցած են։ 54 հոգի երկրէն արտաքսուած է։

*

ԹԷՆԻՍ

ԱՂԱՍԻ ՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ ՆՈՐ ԱԽՈՅԵԱՆԸ՝ ԿՈՄԷԶ

Վերջին հանդիպումին, Կիրակի օր, սկիզբէն իսկ յայտնի էր որ հակառակ իր յաւակնութիւններուն, Աղասի պիտի չկարենայ յաղթական ըլլալ Ռոլան Կառոսի «միջազգայիններուն»։

Պարծենցած էր թէեւ որ Փարիզ չէ եկած՝ «2-րդ ըլլալու համար» այնքան ամբարտաւանութիւն կուտան իրեն իր քսան տարուանները։

Կոմէզ, 30 տարեկան ըլլալով հանդերձ, ցոյց տուաւ արհեստ եւ փորձառութիւն եւ 4 սէթով (6/3, 2/6, 6/4, 6/4) յաղթեց Աղասիի, որու մասին սխեմակներ լեցուեցան տեղւոյն մամուլին մէջ։ Շաբաթ իրիկուն (Յունիս 10/11) «Լը Մոնտ» իսկ բաւական երկար կ՚անդրադառնար, յիշելով թէ զաւակն է պարսկահայ ողիմպիական կռփամարտիկի մը (1948, 1952)՝ Էմմանուէլ Աղասեան, որ մեծ ատպարէզ երազած էր ամերիկեան ռինկերուն վրայ, բայց երբ առաջին հակառակորդին կը հանդիպէր, կը նախընտրէր փախուստ տալ ու Շիքակօ անցած, անունն ալ կը փոխէր՝ Մայք Աղասիի վերածելով ու կը վճռէր վրէժը լուծել զաւկին միջոցաւ։ Դեռ ժամանակ կայ։

Էքուաթորցի Կոմէզ աւելի քան երկու միլիոն ֆրանք կը շահի այս յաղթանակով, պարտեալն ալ՝ կէսը։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՄԱԿԱՆԱԽԱՂ

● ՎԵՐՋԱՊԷՍ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ

Կ՚երեւի թէ Հրազդան քաղաքի խումբը որ այս տարի կը գործէ «Հայագործ» մակդիրին տակ – Սփռնարք՝ քաղաքին հացի գործարանը – պիտի չկրնայ անցեալ տարուան դիրքը պահել Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգին մէջ։ 1989 – 1990-ին դասուած էր 6-րդ 12 խումբերու միջեւ։ Իր մեզի ծանօթ վերջին արդիւնքը յաջողութիւն մըն է սակայն։ Իրարու յաջորդող երեք պարտութիւններէ վերջ, յաղթած է Ուլեանովսքի քաղաքի ակումբին՝ 2 — 1։

*

ՖՈՒԹՊՈԼ

Չկրցանք շաբաթէ – շաբաթ հետեւիլ, վերջացող մրցաշարքին ընթացքին, Վալանսի — աւելի ճիշդ Պուր – Լէ – Վալանսի – Հ. Մ. Ը. Մ.-ի գործունէութեանը։

Ախոյեանական մրցումները աւարտած են։ Հ. Մ. Ը. Մ. կը խաղար Տիւթրիք Տրոմ — Արտէշի երկրորդ բաժանումին մէջ։ Մրցաշրջանը յաջող չէ եղած հայկական խումբին համար։ Դասուած է վերջին 12 ակումբներու միջեւ, ինչ որ կ՚ենթադրէ վայրէջք 3-րդ բաժանում՝ ուր կը գտնուէր երկու տարի առաջ։

Ակումբին պատանեկան կազմերը կըրցած են պահել իրենց տեղերը. Փուսէններ դասուած են 3-րդ իրենց խմբակին մէջ, Փիւփիյները՝ 2-րդ։

Քաջալերական է տեսնել որ Հ.Մ.Ը.Մ. կրնայ պատանեկան կազմեր դաշտ հանել։ Պէտք չէ մոռնալ որ ակումբին բոլոր խաղացողներն ալ հայածնունդ են, ինչ որ սովորական երեւոյթ չէ Ֆրանսահայ խումբերուն մէջ։

*

● ՀԱԶԱՐ ՀԱՆԴԻՍԱՏԵՍ

Իգական ֆութպոլը նորութիւն է Խորհրդային Միութեան մէջ։ Զորս տարի առաջ էր որ կը կազմակերպուէր. նախապէս թոյլատրուած չէր։

Հայաստան ալ ունի երկու իգական խումբ։ Զօրաւորագոյնը, Նայիրի, կը պայքարի արդէն, այս մրցաշրջանին, Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգին մէջ՝ որ կը բաղկանայ 12 խումբերէ։ Ժողովուրդը սկսած է հետաքրքրուիլ իգական ֆութպոլով։ Վերջերս, Երեւանի մէջ, պալթեան Ելգովա քաղաքի խումբին դէմ Նայիրիի մրցումին, աւելի քան հազար հանդիսատես ներկայ եղած է։ Խաղին արդիւնքը՝ 0 – 0։

Իգական երկրորդ ակումբը կը գործէ Ապարանի մէջ։ Ան կը մասնակցի համամիութենական 2-րդ դասակարգի առաջնութեան։

Վ. Մ.

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՄԸ

19–րդ դարու վերջում եւ 20–րդ դարու սկզբում, Կոմիտաս Վարդապետի անգնահատական ստեղծագործական աշխատանքի շնորհիւ, հիմնադրուեց հայ ազգային երաժշտական դպրոցը. մի հրաշք տեղի ունեցաւ մեր երաժշտութեան պատմութեան մէջ, որի հիման վրայ հայ երաժիշտները կարող են իրենց ստեղծագործութիւններով հարստացնել մեր երաժշտութիւնը:

Մինչեւ Կոմիտաս Վարդապետի երեւոյթը, հայ երաժշտութիւնը անտեսուած կամ քիչ կարեւորութեան էր արժանացած հայ երաժիշտների կողմից. Նրանք գաղափար չունէին ազգային երաժշտութեան կարողութիւնից եւ կարեւորութիւնից, չէին զգում հայ երաժշտութեան գոյութիւնը:

Երբ խօսում ենք ազգային երաժշտական դպրոցից, պէտք է մեզ պարզ լինի, ի՞նչ է ազգային երաժշտութիւնը, եւ ինչ կարեւորութիւն ունի երգահանի ստեղծագործութիւնների մէջ:

Բելա Բարթոկը իր գրութիւններից մէկում հետեւեալն է ասում. – «...Մի արուեստագէտի համար ոչ թէ միայն ճիշդ, այլեւ անհրաժեշտ է որ իր արմատները անցեալի արուեստի մէջ գտնի»:

Մեր պարագային մեր արմատները գիւղական երաժշտութեան մէջ են. անկարողութիւն չէ երբ մի երգահան իր ստեղծագործութիւնների հիմքը ժողովրդական երաժշտութիւնն է, փոխանակ Բրամս կամ Շումանի ստեղծագործութիւնները օրինակելը: (Եոզէֆ Ռուֆ, էջ՝ 198):

Ազգային երաժշտութիւնը մեր Հայերիս պարագային, որ ունենք մօտ 15 դարու երաժշտական մշակոյթ, տարբեր է այն ազգերից որ այդ անցեալը չունեն: Երաժշտութիւնը կարեւոր դեր է կատարել հայ մտքի զարգացման մէջ, այս պատճառով ստեղծուեցին հայ հոգեւոր երգերի ձայները եւ խազերը. այսպիսով ստեղծուեց եւ հիմնադրուեց հայ դասական երաժշտութեան հիմքը դեռ վաղ միջնադարում, խազերի միջոցով ձայնագրուեցին աւելի քան 2000 հոգեւոր երգեր, որոնք բանաւոր ձեւով հասել են մեզ:

Կոմիտաս Վարդապետը 15 դարերի հայ հոգեւոր երաժշտութիւնը, միջնադարեան տաղերը, ժողովրդական հին երգերը, ինչպէս Կռունկը, Մոկաց Միրզէն, Հոռովելները, հին եւ նոր ժողովրդական երգերը ուսումնասիրելով, դասաւորեց եւ պարզեց մեր երաժշտութեան ամենակարեւոր յատկութիւնները, մեղեդին, գոյնը, ձեւը, չափը, նախադասութիւն–ների կապը, այսպիսով ստեղծեց հայ ազգային երաժշտական լեզուն – դպրոցը:

Ցանկանում եմ մի կարեւոր խնդիր պարզել, հայ ազգային դպրոցը որը հիմնադրուեց Կոմիտաս Վարդապետի կողմից, միացումն է 15 դարերի հայ երաժշտութեան մտքի եւ մշակոյթի. օտարները կարծում են որ մենք միայն ժողովրդական երգեր ունենք, դասական երաժշտութիւն մեզ մօտ գոյութիւն չի ունեցել, բայց մեր դասական երաժշտութիւնը դարերից յետոյ վերածնուեց նոր շնչով 20–րդ դարու սկզբին:

Ղեւոնդ Ալիշանը իր «Ազգին յատուկ դաստիարակութիւն»ի մէջ հետեւեալն է գրում. – «...Ուրեմն ազգերնուս յատուկ կրթութիւն տուող ըլլայ ազգային, օտարներն մեզի կերպեր ցոյց տան. անոնք մեզի լոյս տան, բայց Հայու ձեռքն ըլլայ ջահակիրն. դժուարին ալեաց մէջ մեզի ծովացոյց ըլլան, բայց նաւապետն մեզնէ ըլլայ»:

Երաժշտական դպրոցների ազդեցութիւնը հարկաւոր է այնքան, որ բուն երաժշտութիւնը չկորցնի իր ուժը. այսինքն նաւապետը մեր երաժշտութիւնը լինի, իսկ ծովացոյցը ուրիշ երաժշտական դպրոց. բայց ցաւօք հայ երաժիշտները օտար երաժշտական դպրոցների սկզբունքները որպէս նաւապետ են վերցրել, իսկ մեր երաժշտութեան յանձնել ծովացոյցի մասը:

Թուական երաժշտական դպրոցի չհասկացած գործադրումը հայ երգահանների կողմից փճացրեց մեր երաժշտութեան ինքնութիւնը. հայ երաժշտութեան մէջ ժամանակաւոր տեղ գտան երաժշտական ձեւեր որոնք կապ չունէին մեր մտածելաձեւին, օրինակ Ռոմանսներ (երաժշտական տափակութիւններ), մի ռոմանս եւ օրինակ Կոմիտասի Գարուն ա–ն համեմատենք կը տեսնենք մեծ տարբերութիւնը այս երգերի մէջ, ռոմանսը ռուսական դպրոցի արդիւնք, իսկ Գարուն ա մեր երաժշտական դպրոցը. հայ երաժշտութեան խորը արտայայտութիւնները ռուսական երաժշտական դպրոցի մէջ, դառնում են գոյներ ինչպէս «Դու էն դիխէն»ը Սպենդիարեանի սուիթի մէջ, եւ այլ բազմաթիւ փաստեր կան որ հայ երաժշտութիւնը ռուսական դպրոցի մէջ կորցնում է իր ուժը եւ դառնում մասնիկը մի ամբողջութեան:

Հեռու մնանք օտար երաժշտական դպրոցների ուղղակի ազդեցութիւնից, աշխատենք այն վերցնենք որ նոր հորիզոններ բացի մեր երաժշտութեանը:

ԼՈՒՏՎԻԿ ԲԱԶԻԼ

ՄԻԼԱՆՕ

ՄԵԾԱՐԱՆՔ ՀՐԱՆՏ ԲԱՄՊԱԿԵԱՆԻ

Իտալահայ եւ մասնաւորաբար՝ Միլանոյի հայ գաղութին համար յիշատակելի օր մըն էր, Յունիս 3-ի Կիրակի: Գաղութիս վաստակաւոր անդամներէն՝ Հրանտ Բամպակեանի պիտի յանձնուէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի շնորհած Ս. Ներսէս Շնորհալի շքանշանը, ինչպէս նաեւ Մեսրոպ Մաշտոց շքանշանը, զոր կ՚ընծայէր Հայաստանի Մատենադարանը:

Իզմիրէն՝ Աթէնք, Աթէնքէն՝ Վենետիկ, հուսկ՝ Միլանօ, աւելի քան վաթսունամեայ վաստակ մըն է զոր ունի մեր սիրելի Հրանտը, որու կեանքին, այլ մանաւանդ՝ գործին, ծառայութեան ու նուիրումին մանրամասն թիւմը տեղւոյն հոգեւոր հովիւին կողմէ, անակնկալ մըն էր մինչեւ իսկ իր ծանօթներուն ու բարեկամներուն համար: Ան քիչերէն է նաեւ որոնք աշխատած են միշտ շուքի մէջ, առանց ցուցադրութեան:

Կիրակի, Յունիս 3-ին առաւօտեան պատարագը կը մատուցանէր Սարգիս Քահանայ Սարգիսեան, տեղւոյն Ս. Քառասուն Մանկունք Եկեղեցին, որ ժամը 11-էն սկսեալ, հետզհետէ կը լեցուէր: Ինչպէս, ամէն Կիրակի եւ տօնական օրերուն, օրուան մեծարեալը՝ Հրանտ Բամպակեան կը ղեկավարէր երգչախումբը, որ բացառապէս յաջող եւ տպաւորիչ արարողութիւն մը կ՚ապահովէր, հիացումին արժանանալով բոլոր ներկաներուն: Յաւարտ պատարագի, Սարգիս քահանայ կը կարդար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կոնդակը, տրուած 1989, Նոյեմբեր 24-ին, եւ որով Վազգէն Ա. գնահատանքի իր խօսքը կ՚ընէր Հրանտ Բամպակեանի նուիրեալ աշխատանքին Եկեղեցւոյ, ազգին եւ հայ մշակոյթին: Ապա, կոնդակը կը յանձնէր ենթակային:

Կէս օրէ ետք, Հայ Տան մէջ, տեղի կ՚ունենար շատ պատշաճ, խնամքով եւ սիրով պատրաստուած հանդիսութիւն մը:

Հայ Տան սրահը ծայրէ ծայր լեցուած էր ոչ միայն Միլանոյի եւ Իտալիոյ այլ քաղաքներէն ժամանած բազմութեամբ մը, այլեւ այլ երկիրներէ եկած բարեկամներով (Վիէննայէն եւ Փարիզէն, ի շարս որոնց՝ «Յառաջ»ի կողմէ՝ Արփիկ Միսաքեան):

Հանդիսութիւնը բանալով, Արտա Սըրապեան (իտալերէն) հակիրճ խօսքերով, կ՚անդրադառնար Հրանտ Բամպակեանի նուիրեալ գործունէութեան, շեշտելով թէ ան միշտ մաս կազմած էր Միլանոյի Հայերու ընտանիքին, միշտ աշխատած ամբողջական նուիրումով: Ամէն անգամ, բսաւ Արտա Սրապեան, որ հարց մը ծագած է իրեն կը դիմուէր եւ լուծումը կը գտնուէր. իր խօսքը վերջացուց շնորհակալութիւն յայտնելով:

Բամպակեանի կեանքն ու գործը ներկայացուց Սարգիս քահանայ, շատ խընամքով պատրաստուած ելոյթով մը, որու գլխաւոր մասերը կուտանք ստորեւ, լաւագոյնս ներկայացնելու, այլ մանաւանդ ծանօթացնելու համար Հրանտ Բամպակեանը:

«...Ուստի, հաւաքուած ենք այստեղ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի բարձր գնահատանքին միացնելու նաեւ մեր երախտագիտական ջերմ զգացումները ու ամենաբարի մաղթանքները մեծարեալին:

«Առաջին անգամը չէ որ ես հրապարակաւ երախտագիտութեան ու գովասանքի արտայայտութիւններ կ՚ունենամ Պր. Հրանտ Բամպակեանի մասին կամ իրեն ուղղուած: Զանազան առիթներով ես այստեղ կամ այլուր խօսած եմ իր մասին գիտնալով հանդերձ որ իր համեստութիւնը կը վիրաւորեմ:

«Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կոնդակը զոր կարդացի այս առաւօտ եկեղեցին մէջ, գեղեցիկ կերպով կը նկարագրէ այն գործունէութիւններն ու բազմապիսի ծառայութիւնները Ազգին, Եկեղեցին ու Մշակոյթին, հեղինակաւոր շեշտով վկայելով ու հաստատելով զանոնք: Բայց, կը խորհիմ թէ գոնէ այսօր արդար պիտի չըլլար գոհանալ միայն կոնդակին մէջ տեղ գտած վկայութիւններով, այլ աւելի հանգամանօրէն անդրադառնալ ու խօսիլ Պր. Հրանտ Բամպակեանի անձին ու գործին մասին, վեր հանելով զայն բնորոշող գիծերը իրենց ամբողջական էութեամբ, ընդարձակ տարողութեամբ ու լայն չափանիշներով:

«...Առաջին հերթին պիտի ըսեմ թէ, ինչ որ իմ վրաս մեծ տպաւորութիւն գործած է Պր. Հրանտի նկարագրի գիծերուն մէջ, իր աշխատասիրութիւնն ու ազգասիրութիւնն է եւ անոնց մէջ կը կայանայ, կը խորհիմ կեանքին մէջ իր յաջողութեան գաղտնիքը եւ ազգային գործունէութեան մէջ արդիւնաշատ վաստակը:

...Ծնած՝ Իզմիր, 1906—ին, Բամպակեան ու Ղազարեան ընտանիքի յարկին տակ: Մանկութեան տարիներուն կը յաճախէ նախ Թաղի ազգային եւ ապա քաղաքի Վիէննական Մխիթարեան Հայրերու վարժարանները, մաս կազմելով նաեւ տեղւոյն եկեղեցւոյ Դպրաց դասին: Շրջան մը աշակերտած է Սաքըզ — Քէօր Քոլէժը եւ հազիւ աւարտելու վրայ, կը բռնկի Փոքր Ասիոյ աղէտը երբ 1922-ի աշնան ընտանեօք կը գաղթեն Յունաստան ու կը հաստատուին Աթէնք: Իզմիրի ջարդերու ընթացքին հայրը զոհ կ՚երթայ քեմալականներու վայրագ բարբարոսութեան:

Ան, որպէս երէց զաւակը ընտանիքին, պատանի տարիքէն կը նետուի կեանքի ասպարէզ, նախ իբրեւ գեղագործի օգնական, ապա պաշտօնեայ Քոտաք ընկերութեան մօտ: Շնորհիւ իր բնատուր ձիրքերուն ու յարատեւութեան, քանի մը տարուան ընթացքին կը տիրանայ լուսանկարչական արուեստի մասնագիտութեան եւ որպէս առաջնակարգ նկարիչ 1928-ին Լոնտոնի մէջ կայացած ցուցահանդէսին կ՚արժանանայ երկու արծաթէ մետալներու:

«Այդ օրերուն, իրեն կը վստահուի հելլէն գահաժառանգ իշխան յետագային Թագաւոր Եորկիոսի հարսանիքին գունաւոր շարժանկարահանումը, զոր կ՚իրագործէ մեծ վարպետութեամբ ու յաջողութեամբ:

«Աթէնքի մէջ, Հրանտ Բամպակեան աւելի քան քսան տարիներ ունեցած է ազգային – մշակութային բեղուն գործունէութիւն մը, ցուցաբերելով կազմակերպչական ու վարչական կարողութիւններ: Իր գործունէութեան դաշտը եղած են գաղափարական, բարեսիրական, մարզական ու սկաուտական շարժումները: Գէորգ Կառվարենցի, Գրիգոր Գըլըճեանի հետ եղած է Աթէնքի Հայ մտքի Տան հիմնադիրներէն: Երկար տարիներ վարած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի քարտուղարութիւնը: Ան, յօդուածներով ու թարգմանութիւններով աշխատակցած է Աթէնքի «Նոր Օր» օրաթերթին, հանդիսանալով յունահայ գաղութի նախապատերազմեան շրջանի գործօն դէմքերէն մին:

«Ան նոյնիսկ ներկայ գտնուած է Լեւոն – Կարապետ Պալճեանի (այժմ Վազգէն Առաջին Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց) վարդապետական ձեռնադրութեան՝ Աթէնքի մէջ 1943–ին:

«1944–ին, Համաշխարհային Երկրորդ պատերազմի շրջանին, Բամպակեան ընտանիքի անդամները Յունաստանի մէջ ծագած քաղաքացիական պատերազմի վտանգէն փախելով նախ ապաստանած են Վիէննա: Փախուստի ճամբուն վրայ օդանաւային ռմբակոծութեան զոհ գացած է Հրանտ Բամպակեանի կինը՝ Ազատուհին եւ փոքրիկ զաւակը՝ Օննիկ: Ապա անցած են Վենետիկ ու այնտեղ բացած են լուսանկարչատուն մը «Ֆօթօ Ռեքորտ» անունով: Այս գործին մէջ յաջողութիւն գտնելով, եղբօր Վազգէնի հետ զբաղած են մանաւանդ գունաւոր ֆիլմերու տպագրութեամբ: Այս շրջանին Հրանտ Բամպակեան գործակցութեան ձեռք երկարած է Մխիթարեան Միաբանութեան «Գեղունի» պարբերականի յետ – պատերազմեան բացառիկ թիւի գեղազարդման ու գունաւոր նկարներու վերարտադրութեան աշխատանքներուն մէջ:

«...Միլանօ հաստատուելէ յետոյ Հրանտ Բամպակեան կը վերամուսնանայ Օրիորդ Անահիտ Կիւլպէնկեանի հետ, վերակազմելով իր ընտանեկան բոյնը:

«Միլանոյի մէջ իր արհեստագիտական ու մասնագիտական զբաղումներուն հետ միշտ ալ իր կարեւոր բաժինը բերած է համայնական, եկեղեցական ու մշակութային կեանքին, ու գեղարուեստական ձեռնարկներու կազմակերպման եւ իրագործման մէջ հանդիսացած է անխոնջ ու անձանձրոյթ նուիրեալ մը հայ հոգեւոր ու դասական երաժշտութեան ու արուեստին:

Հրանտ Բամպակեան աւելի քան 25 տարիներ Կիրակի օրերը իր ժամանակը տրամադրած է Սուրբ Քառասուն Մանկունք Եկեղեցւոյ Դպրաց դասի ղեկավարման:

«...Ան թղթակցած է նաեւ հայ մամուլին, մասնաւորաբար՝ «Յառաջ»ին:

«Միլանոյի Հայ Մշակոյթի ու վաւերագրութեան կեդրոնի որպէս հիմնադիր անդամ, Հրանտ Բամպակեան նիւթապէս, բարոյապէս ու մանաւանդ գործնապէս սատարած է անոր կազմակերպած միջազգային գիտաժողովներուն, ցուցահանդէսներու յաջողութեան: Երկրէ – երկիր, ցամաքամասէ – ցամաքամաս ծանօթացնելով հայ մշակոյթն ու արուեստը՝ ճարտարապետութիւն, մանրանկարչութեան խաչքարեր, մանաւանդ օտարներուն:

«Ան իր հանգիստն ու ժամանակը տրամադրած է Վենետիկի Ս. Ղազարու Երեւանի Մատենադարանի հին ձեռագիր մատեաններու գունաւոր նկարահանման ու մեծադիր օրինակներու բազմացման շնորհակալ ու օգտաշատ գործին:

«...Իսկապէս ինչքան գեղեցիկ է Հրանտ Բամպակեանի ապրած կեանքը ազգային տոհմիկ շունչով, հայրենասիրական թրթիռներով, հոգեւոր ապրումներով, մշակութային — գեղարուեստական վայելքներով: Բառին բուն իմաստով լիարժէք ու ամբողջական կեանք մը:

«Այս կապակցութեամբ կ՚ուզեմ մէջբերում մը կատարել Հին Կտակարանի Յովել Մարգարէի գրքէն, որ կ՚ըսէ. «Պիտի գան այն օրերը երբ տարեցները պիտի երազեն ու երիտասարդները տեսիլքներ պիտի տեսնեն»: Պր. Հրանտի պարագային կրնանք ըսել թէ ան տեսիլքներ կը տեսնէ, մինչ երիտասարդները կ՚երազեն:

«Այսօր ցնծութեան տօն է իտալահայ համայնքին համար, քանզի Հրանտ Բամպակեանի նուիրեալ ծառայութեան մէջէն արդիւնաւորուեցաւ, զօրացաւ, ճոխացաւ ու գեղեցկացաւ մեր համայնական, ազգային ու եկեղեցական մշակութային կեանքը:

«Այս առիթով կ՚ուզեմ կրկնել հնդիկ փիլիսոփայ – բանաստեղծ Ռապինդրանաթ Թակորի խօսքը՝ հաւատալով որ մեծարեալ Պր. Հրանտ Բամպակեանն համաձայն պիտի գտնուի եւ նոյնը պիտի զգայ. «Քնացայ ու երազեցի որ կեանքը հաճոյք մըն էր, արթնցայ ու տեսայ որ կեանքը ծառայութիւն մըն էր, ծառայեցի ու գտայ որ կեանքը հաճոյք է»:

Հոգեւոր հովիւին խօսքերէն ետք, Հր-

րանտ Բամպակեանի պիտի վիճակուէր կարգ մը անակնկալներ, որոնց առաջինը կուգար այն երգչախումբէն զոր ինք վարած է միշտ եւ որ, այս առթիւ, ուզած էր անոր հրամցնել երգեր, խումբին մէկ անդամին (Նիքոլա Ֆեռարի) ղեկավարութեամբ, այլ խօսքով՝ «Զքոյդ ի քոյոց քեզ մատուցանեմ»: Խումբը երգեց «Մեր Հայրենիք» եւ «Իբրեւ Արծիւ»:

Յանուն Բամպակեան ընտանիքին, մեծարեալին կրտսեր եղբօր աղջիկը՝ Շաքէ Գէորգեան յուզիչ խօսքերով ոգեկոչեց իր եւ իր քոյրերուն ու եղբօր մանկութիւնը եւ ինչ որ սորված էին իրենց հօրեղբօրմէն:

Յանուն գաղութին, ազգային վարչութեան նախագահը՝ տոքթ. Յակոբիկ Մանուկեան գրուատեց (իտալերէն) Հրանտ Բամպակեանի անսակարկ աշխատանքը, ներկայութիւնը, որ միայն ներկայութիւն չէր, ալ իրեն հետ բերած էր եռանդ ու բացատրեց թէ երկար մտածած էին թէ ի՞նչ կրնան նուիրել ու գաղափարն ունեցած (1865 / 1930) հայ ընտանեկան հին նկարներու հաւաքածոյ մը պատրաստել, կողքին վրայ՝ Հրանտ Բամպակեանի ծնողքին նկարը (1906): Հատորը, զոր այնքան ճաշակով իրագործած է Հերման Վահրամեան, ձօնուած է Հրանտ Բամպակեանի եւ կը կրէ «Յիշատակ» վերնագիրը: Շատ գեղեցիկ յառաջաբան մը ստորագրած են Ֆրանքա եւ Յակոբիկ Մանուկեան (ներկայացուած է իտալերէն, անգլերէն եւ ֆրանսերէն): Այս հատորին անակնկալը մեծ յուզում պատճառեց Հրանտ Բամպակեանի: Վկայութիւնն էր սերունդի մը, որ այլեւս չկայ:

Վենետիկէն ժամանած էր Մխիթարեան Միաբանութեան ընդհանուր առաջնորդ՝ Հ. Ներսէս Տէր-Ներսէսեան, որ յանուն Հայաստանի Մատենադարանին Հրանտ Բամպակեանի պիտի յանձնէր Մեսրոպ Մաշտոց շքանշանը, այն անգնահատելի նպաստին համար, զոր ան ընծայած էր Մատենադարանին, թէ հնատիպ ձեռագրերու նուէրներով եւ թէ գունաւոր լուսապատճէններու իրագործումով: Հ. Ներսէս կարդաց Լեւոն Զուգասզեանի նամակը այս առընչութեամբ, ապա, Հ. Բամպակեանը պարգեւատրեց նաեւ Վենետիկի Ս. Ղազար վանքին եւ Ակադեմիային կողմէ շնորհուած ոսկեզարդ մեդալով Վենետիկի ձեռագրերու մանրաժապաւէններու եւ «Գեղունի»ներու տարած իր աշխատանքին համար: Այս առթիւ, Հ. Ներսէս յիշեց իր առաջին ծանօթութիւնը 1947-ին, վանքը, չեշտելով թէ յիշատակի մեդալը կը յանձնէ ոչ թէ վարձատրելու այլ՝ խանդավառելու համար: Անդրադառնալով քիչ առաջ երգուած «Մեր Հայրենիք»ին, պատմեց թէ Միքայէլ Նալպանտեան, գէպքերու բերմամբ, այդ երգը մկրտած էր (1848-ին) «Իտալացի աղջկան երգը» եւ հաւանաբար տեղին է որ բարեփոխուին երգին բառերէն ոմանք, ինչպէս՝ «Թշուառ, Անտէր, Ոտնակոխ եղայրն»:

Կարդացուեցան բազմաթիւ հեռագրեր

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԱԹԷՆՔԻ քաղաքապետական թատրոնին մէջ, Մայիս 23-ին, Յովհաննէս Թ. Ծ. Վրդ. Գոյունեանի Յունաստանի մէջ 60-ամեայ առաքելութեան յոբելեանը տօնուած է՝ նախագահութեամբ Պէյրութէն ժամանած Կաթողիկոս–Պատրիարք Տանն Կիլիկիոյ՝ Յովհաննէս–Պետրոս ԺԸ.-ի: Յոբելեարին մասին խօսած է Նշան Ծ. Վարդապետ Քէհէեան: Ողջոյնի խօսք արտասանած են առաջնորդ Սահակ Արք. Այվազեան, վերապատուելի Մհեր Խաչիկեան, եւայլն: Համազգայինի «Յ. Փափազեան» երգչախումբի յայտագրէն ետք ելոյթ ունեցած են յոբելեարն ու Կաթողիկէ Հայոց Կաթողիկոսը:

***

ՍԷՆԹ ՔԷԹՐԻՆԶԻ մէջ, Մայիս 25—20-ին գումարուած է Գանատա Հայոց Էջմիածնական Թեմի 7-րդ պատգամաւորական ժողովը: Երկօրեայ նիստերու աւարտին Գանատայի Թեմի առաջնորդ ընտրուած է Յովնան Ծ. Վարդապետ Տէրտէրեան:

պլխաւորաբար՝ Հայաստանէն, բայց նաեւ Ֆրանսայէն, Աւստրիայէն:

Զգալապէս յուզուած էր մեծարեալը, երբ իր շնորհակալութեան խօսքը արտասանեց տեղւոյն միութիւններուն, անհատներու (ընտանիք թէ բարեկամ):

Յիշենք որ Անի Մեքիքէր իր ինքնատիպ ճաշակով հնարամիտ ոտմնկանկար մը իրագործած էր, ուր աշխարհագրական բաժանումներ (Իզմիր–Աթէնք–Միլանօ) նկարազարդուած էին Բամպակեան ընտանիքի լուսանկարներով:

Հիւրասիրութեամբ փակուեցաւ այս շատ պատշաճ եւ վայելուչ հանդիսութիւնը:

***

Ահաւասիկ փոքրիկ գաղութ մը, որ կազմած է մեծ ընտանիք մը: Հիներ գացած են, նորեր եկած են նոր աւիւն բերելով: Այդ նորերը, տեղացի թէ Մերձաւոր–Արեւելքէն եկած, պատճառ են որ շատ չտխրինք, ի տես բացականներու, որոնց առ յաւէտ մեկնումը բացեր ձգած է, անկասկած, բայց ոչ՝ պարապներ:

Շէն ու կոկիկ գաղութ մը, որ լաւ աշխատանք կը տանի եւ կրնայ նախանձը շարժել մե՛ծ–մե՛ծ անուններ հանած մայրաքաղաքի մը, ուր սակայն, հայ կեանքը – ազգային, մշակութային եւ կրթական (չաւելցնենք՝ եկեղեցականն ալ...) – աւելի քան յուսալքիչ պատկեր մը կը պարզէ:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՍԱՄԱԹԻՈՅ (Պոլիս) Սահակեան Սանուց Միութեան նորակառոյց «Հրաչեայ Աճառեան» սրահին մէջ, Մայիս 25-ին, բացուած է յայտնի լուսանկարիչ՝ Արա Կիւլէրի ցուցահանդէսը: Հայ գրողներու դիմանկարներուն նուիրուած ցուցահանդէսին՝ արուեստագէտը պատասխանած է ներկաներու հարցումներուն, ապա կարճ ելոյթ մը ունեցած է Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեան:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ս. Քառասուն Մանկունք Եկեղեցւոյ մէջ, Ապրիլ 29-ին, հոծ բազմութեան ներկայութեան Պապի Սրկ. Կոստանեան քահանայ ձեռնադրուած ու օծուած է Լիբանանի Հայոց Առաջնորդ Արամ Արքեպիսկոպոս Քէշիշեանի կողմէ: Պատարագի ընթացքին առաջնորդը Պապի Սարկաւագը վերակոչած է Տէր Յարութիւն Քահանայ:

***

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ, Մայիս 6-էն 10, տեղի ունեցած է Միջին–Արեւելքի Եկեղեցիներու պատուիրակներու համագումար, որուն հրաւիրուած էր Լիբանանի Հայոց առաջնորդ՝ Արամ Արք. Քէշիշեան, որպէս գլխաւոր դասախօս: Դասախօսութեան նիւթը եղած է յառաջիկայ Փետրուարին, Քէնպրա (Աւստրալիա) տեղի ունենալիք Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի համաժողովին թէմային մեկնաբանութիւնը՝ յարաբերաբար Միջին–Արեւելքի ներկայ պայմաններուն, հարցերուն ու մտահոգութիւններուն: Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Աթոռին կողմէ համագումարին մասնակցած են նաեւ Մանուշակ Պօյաճեան («Ե. Մանուկեան» վարժարանի տնօրէնուհի) եւ Խաչիկ Տէտէեան (Աւետարանական Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Համալսարանականներու Միութեան): Արամ Արքեպիսկոպոս ժողովական աշխատանքներէն զատ հանդիպումներ ունեցած է Եգիպտահայոց առաջնորդ՝ Զաւէն Արքեպիսկոպոս Չինչինեանի, «Յուսաբեր» օրաթերթի պատասխանատուներու հետ եւայլն:

***

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ, Մայիս 13, տեղի ունեցած է ազատագրական պայքարի ճամբուն վրայ զոհուած հայ հերոսներուն նուիրուած երեկոյթ մը: Հ. Յ. Դ. «Ահարոնեան» Կոմիտէի կազմակերպած յուշահանդէսին բացումը կատարած է Վահէ Պօքոյեան, բանախօսութեամբ հանդէս եկած է Զարեհ Մարգարեան: Մէջ ընդ մէջ գործադրուած գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած են երգիչ Յովիկ Գրիգորեան, «Համազգային»ի Կըլէնտէյլի մասնաճիւղի «Մանկական Աշխարհ» երգչախումբը եւայլն:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Արտասահմանի հետ ուղղակի՝ շփումներ ը արդէն որոշ չափով աշխուժացուցին Հայաստանի գիւղատնտեսութեան միջազգային կապերը: Առաջին անգամ միջազգային շուկայ ելաւ Հայաստանի աղը: Այս տարի Լիբանան կը ղրկուի 10 հազար թոն բարձրորակ աղ, որու միջոցով կը գնուին արտասահմանեան արդիական սարքաւորումներ եւ գալ տարի արդէն կարելի կ'ըլլայ կրկնապատկել աղի արտածումը:

Հոլանտացիները պիտի օժանդակեն եգան մխի արտադրութեան համալիրի մը շինութեան: Հոլանտայի գործի շրջանակները կը մասնակցին նաեւ հազար թոն կարողութեամբ երկու սնկանոցներու շինութեան, որուն արտադրանքը թարմ կը վաճառուի տեղւոյն վրայ, մէկ մասն ալ պահածոյի վերածուած կը ղրկուի Հոլանտա ու այլ երկիրներ: Ի դէպ, Հոլանտացիները նուիրած են 200 թոն գետնախնձորի սերմացու, որ կ'աճեցուի Կամոյի ու Ախուրեանի շրջաններուն մէջ: Այնպէս որ երկու տարիէն գետնախնձորի արտադրանքը լրիւ կը բաւարարէ բնակչութեան պահանջները: Միաժամանակ հայկական գետնախնձորը օտար շուկայ հանելու հեռանկար կը բացուի: Սկզբնական շրջանին Հայաստան 10-էն 13 հազար թոն գետնախնձոր կ'արտածէ դէպի Հոլանտա, իսկ յետագային քանակը գգալի կերպով կ'աւելնայ:

Ֆրանսացիները յայտնաբերեցին որ հայկական ծիրանի չիրը կարելի է այնպէս մշակել որ ան ուղղակի բերբեղի պէս թափանցիկ ըլլայ: Անոնց սարքաւորումներով ու նիւթական օժանդակութեամբ կը կառուցանուի յատուկ ձեռնարկութիւն մը չիրի արտադրութեան համար:

Հայաստանի հանքային ջուրերու աննըշան մասը միայն կ'օգտագործուի, իսկ արտաքին շուկայ գրեթէ բնաւ չի հանուիր շիշերու ծանրութեան պատճառով: Ջերմուկի ու միւս հանքային ջուրերուն արտածումը աւելցնելու համար պէտք են թափանցիկ փոլիէթիլէն շիշեր, որոնց արտադրութեան համար արտասահմանեան ընկերութիւններէն թէքնոլոժի ձեռք կը բերուի:

LIVRES REÇUS

«OUVREZ-MOI SEULEMENT LES CHEMINS D'ARMENIE»
un génocide aux déserts de l'inconscient
JANINE ALTOUNIAN
Préface de René Kaïs
Les Belles Lettres, Paris 1990.

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՎԱՆ

ՎԱՆ՝ ՍԱՐՍԱՓԻ ՕՐԵՐՈՒՆ

Կտուց որ Ս. Անապատ ալ կը կոչուի՝ ունի դարպասաւոր եկեղեցի, կառուցեալ յանուն Ս. Աստուածածնայ, Յովհաննէս Կարապետի եւ Ստեփանոսի: Մինչեւ Աղէտի տարին, Կտուցի վանահայրական տեղապահութիւնը կը վարէր

Եղիազար Ծ. Վարդապետ Պետրոսեան.– Ծնած է 1832-ին Արդէլվան (Աղթամար), աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած Կըտուց, ուր 1863-ին ձեռնադրուած Մարգար Եպիսկոպոս Շատախցեանէ: 30 տարի լուսարարապետ, 6 տարի վանական գործոց վերատեսուչ եւ 2 տարի կալուածական տեսուչ անդ: 1889-ին ծայրագնութեան աստիճան ստացած Յովսէփ Եպիսկոպոս Ուշտունիէ: 1885–1887 փոխ-վանահայր եւ 1911-էն ի վեր տեղապահ: 1907ին հինգ ամիս բանտարկուած է Վան, երբ այն թէ նոյն մենաստանը թաքստոց եղած էր Հայ յեղափոխականաց: Ի վարձ իր երկարամեայ բարուոք պաշտօնավարութեան, 1910-ին Մատթէոս Բ. Կաթողիկոսէ արտօնութիւն ստացած էր լանջախաչ կրելու:

Իրեն վիճակուեցաւ, ափսո՛ս, խաչերուն ամէնէն ծանրը կրել 1915-ի գարնան: Իր 83 տարիներուն եւ նահապետական քթան մօրուքին իսկ չէ խնայած անգութ եաթաղանը տաճկին:

Փօղոս Վարդապետ Յակոբեան եւ Ներսէս Սարկաւագ նոյնպէս նահատակ:

Նոյն Միաբանութենէն հետեւեալ երեքը միայն զերծ կը մնան Աղէտէն.

Սահակ Վարդապետ Ատոմեան.– Ծնած 1874-ին եւ ձեռնադրուած 1903-ին, այժմ Պաքուպա:

Պետրոս Վարդապետ Շահինեան.– Ծնած 1852-ին եւ ձեռնադրուած 1876-ին, այժմ Երեւանի շրջան:

Ստեփան Ծ. Վարդապետ Աղազարեան.– Ծնած 1852-ին եւ ձեռնադրուած 1876-ին, այժմ Պաղտատ–Պաքուպա:

Միաբանութեանս զոհերուն շարքին են դարձեալ հետեւեալ երկու վարդապետները: Իսկ անոնցմէ անմիջապէս վերջ յիշուած 15 քահանաներէն (որոնք Կտուցի ենթակայ 8 հայարնակ գիւղերուն ծխատէրեր էին), մէկը միայն վերապրող է, մին՝ ճամբու տաժանքի չտոկալով վախճանած, 13 հոգին նահատակ:

Պետրոս Վարդապետ Ղազարեան.– Ծընած 1883-ին Բերկրի, աշխարհական անուամբ Կարապետ, ուսած անդ եւ Լիմ Անապատ, 1911ին Աղազարեան Եպիսկոպոսէ սարկաւագ, յաջորդ տարին ալ վարդապետ ձեռնադրուած ի Կտուց՝ Յովսէփ Ուշտունի Եպիսկոպոսէ: Լուսարար եւ վերակացու վանական գործոց:

Ստեփանոս Վարդապետ Տէր–Յովհաննէսեան.– Ծնած 1886-ին Ալիւր գիւղ, աշխարհական անուամբ Նիկողոս, ուսած անդ եւ Կտուց, 1914-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոսէ: Լուսարար եւ վերակացու:

Ահաւասիկ վիճակիս 8 հայարնակ գիւղերը, եկեղեցիներն ու երէցները:

1.– ԱԼԻՒՐ կամ ԱԼՈՒՐ (Այլուր).– Գիւղէս 10 վայրկեան հեռու է «Սուրբ Աստուածածին» վանքը: Իր 343 անուոր բնակչութիւնը քաջաբար գիտցաւ դիմադրել եւ պատուաւոր մեռնիլ: Եկեղեցիներն էին Սուրբ Լուսաւորիչ եւ Սուրբ Ստեփանոս (վերջերս 1911-ին կառուցուած), ուր կը պաշտօնավարէին

Կարապետ Քահանայ Թուխիկեան.– Ծնած 1834-ին, բնիկ աշխարհական անուամբ Մուրատ, ուսած անդ, 1879-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Ուշտունի սրբազանէ: Նահատակ:

Յովհաննէս Քահանայ Տէր–Յովհաննէսեան.– Ծնած 1849-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Բարսեղ, ուսած անդ, 1887-ին ձեռնադրուած նոյն սրբազանէն: Այրիացեալ: Նահատակ:

Սարգիս Քահանայ Տէր–Սարգիսեան.– Ծնած 1849-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Եղիազար, 1891-ին ձեռնադրուած նոյն սրբազանէն:

Ստեփաննոս Քահանայ Բրուտեան.– Ծնած 1881-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Մարգար, ուսած անդ, 1913-ին ձեռնադրուած նոյն սրբազանէն:

2. ՄԱՐՄԵՏ.– Գիւղիս ժողովուրդն ալ դիմադրութիւն փորձած է Ալիւրցիներուն պէս: Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Յակոբ Քահանայ Տէր–Յակոբեան.– Ծնած 1850-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Գէորգ, ուսած անդ, 1893-ին ձեռնադրուած Գրիգորիս Ալէաթճեան սրբազանէ ի Պէշիկթաշ (Պոլիս), ուր եւ Միջագիւղ պահ մը քահանայագործելէ վերջ՝ կը մեկնի ծննդավայր:

Մատթէոս Քահանայ Կարապետեան.– Ծնած 1879-ին, 1897 ձեռնադրուած Յովսէփ Ուշտունի սրբազանէ:

(Շար. 36)

Տիկին Սաթենիկ Եափգարտաշեան,
Տէր եւ Տիկին Անտրէ Եափգարտաշեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արման Եափգարտաշեան եւ զաւակները,
Տիկին Սիրանոյշ Անտրէասեան,
Օր. Նուէր Եափգարտաշեան,
Օր. Հերմինէ Եափգարտաշեան,
ինչպէս նաեւ՝ Ուզունեան, Անտրէասեան, Քրիսթէն, Փափազեան, Քիւլճեան, Սարգիսեան, Զարգարեան, Կատայեան (Պրազիլ) ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր, զարմիկին եւ ազգականին՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՏԻԳԱՐՏԱՇԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 10-ին, 88 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Յունիս 14ին, ժամը 14·30ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին,

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

եւ մարմինը կը փոխադրուի Մոնթրէօյի գերեզմանատունը՝

Nouveau cimetière de Montreuil
avenue Jean Moulin

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ, նախընտրաբար նուէրներ՝ Ազգատախնամին, Կապոյտ Խաչին եւ դպրոցներուն:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Եափգարտաշեանի եւ Եափգարտաշեան եղբայրներուն:

MARSEILLE

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
12 - 14, rue Saint Bazile — 13001 Marseille

le Vendredi 15 Juin à 20 h 30
CLAIRE MOURADIAN
(*Chercheur au CNRS*)
présentera et dédicacera son livre
L'ARMENIE
Histoire d'une République soviétique de Staline à Gorbatchev
Paru aux *Editions Ramsay.*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Գեղամ Տէր-Անդրէասեան իր վաղեմի ընկերոջը՝ Յովհաննէս Հաբէլեանի յիշատակին 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին եւ 200 Ֆր. ալ Տէսինի Հայոց Եկեղեցւոյ:

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ–ԳԼՈՄՊ – ԳՈԼՈՄՊԻ
ԳԱՌՆԻԿ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Միօրեայ Վարժարանի

Կիրակի, Յունիս 17
ժամը ճիշդ 15-ին
Պուա-Գոլոմպի
Քաղաքապետարանի սրահը
Salle Jean Renoir
35, rue du Général Leclerc
— Villa des Aubépines —
(tout près de la Gare de Bois-Colombes)
Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՍՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի

Գեղարուեստական բաժին դպրոցի աշակերտներուն կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ ուսուցչուհի Օր. Մայտա Մարգարեանի ու իր օգնական Պր. Յարութիւն Տէօէեանի:

Antenne 2

Dimanche 17 Juin
à 9 heures 30
Rencontre historique entre
VASKEN 1er et KAREKINE II
Consécration de
l'Eglise arménienne de Bruxelles

La Croix Bleue d'Arnouville-Sarcelles
Section *Astrig* organise

Une Journée à BRUGES

le Dimanche 17 Juin

Transport,
Déjeuner (boissons non comprises)
Promenades en bateaux sur les canaux
Départ d'Arnouville à 6 heures
(Stade Leo Lagrange)
Retour vers 22 heures

Prix : 260 frs. par personne.
Réservations :
Mme Altounian 39. 87. 08. 73
Mme Yéranossian 29. 85. 79. 85

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Յունիս 17, Կիրակի օր, Թաղիս խընդրակատար Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ անուան տօնին առիթով, Եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ ու կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

առընթերակայութեամբ՝

Մովսէս Ա. Քհնյ. Գալէնտէրեան-ի

Երգեցողութիւնք երգչախումբիս կողմէ «Եկմալեան» եղանակաւ:

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգստեան պաշտօն հանգուցեալ բարերարներու, սատարողներու եւ եկեղեցւոյս բոլոր ծառայող բարեյիշատակ անձերու հոգիներուն համար:

Եկեղեցական արարողութիւններէն վերջ յարակից սրահին մէջ հոգեճաշ:

Պատարագ ժամը՝ 9·45-ին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ — ՓԱՐԻԶ

Հայաստանի
վաստակաւոր Արտիստուհի

ԱՆԱՀԻՏ ԹՕՓՃԵԱՆ

կը ներկայացնէ՝
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՕՓՃԵԱՆԻ

« ԱՐՏԱԳԵՐՍ »

ՄՈՆՈՏՐԱՄԸ

Ուրբաթ, Յունիս 15, ժամը 20·30-ին
Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ
118 Քուրսէլ փողոց – Փարիզ 17-րդ
Տախքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.:
Տեղերը ապահովելու համար՝
Հեռաձայնել՝ 45 20 03 18 թիւին:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

La M.C.A. d'Alfortville
vous convie à sa

SOIREE DANSANTE

le Samedi 16 Juin
à partir de 22 heures

— Participation aux frais —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Grenoble

Fête Champêtre

organisée par la Croix Bleue
pour marquer la fin de l'année scolaire
de l'Ecole arménienne de Grenoble
le Dimanche 17 Juin
à partir de 10 heures
PARC MICHAL à Gières
animé par HAROUT
Jeux — Buffet arménien
Buvette
Tombola au profit de l'Ecole ....
Nombreux lots.

Recommandation :

Nous vous invitons à vous équiper de tables et de chaises.
En cas de pluie nous nous réunirons dans la salle à côté du Parc.

le Théâtre des ARTS-HÉBERTOT

présente

NOM: Don Quichotte

Comédie musicale créée en Arménie
d'après la pièce de MIKHAÏL BOULGAKOV
adaptation et mise en scène NAREK DOURIAN
avec
LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL TIOUZ D'EREVAN
sur scène : 16 acteurs choristes et 6 musiciens
UNE HEURE TRENTE D'HUMANISME ET D'ÉMOTION
Huit représentations exceptionnelles
du 7 au 15 Juin
du mardi au samedi : 21 heures
dimanche : 15 heures • relâche : lundi
au Théâtre des Arts-Hébertot
78 bis, Bld. des Batignolles, 75017 Paris — M° Villiers

Billets :

- 3 FNACs
- HEBERTOT : 43. 87. 23. 23
- Librairie SAMUELIAN : 43. 26. 88. 65
- Restaurant VARTAN : 43. 26. 20. 68
- Télé CONDORCET : 46. 42. 56. 17
- Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 43. 76. 55. 89

ORGANISATION TERRE ET CULTURE
ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

LANCE SES

CAMPAGNES D'ÉTÉ 1990

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

en ARMÉNIE

- GOGARAN (Région Nord — Près de SPITAK)
  Construction d'une maison d'habitation située près de l'Ecole Maternelle (Chantier 1989)
- VARDAHOVIT (Région de YEGHEGNATZOR)
  Remise en état d'un bâtiment destiné à servir de réfectoire aux réfugiés rassemblés dans le secteur
- MEGHRI (Région Sud du ZANGUEZOUR)
  Réhabilitation d'habitations arméniennes
- AMBERD (Région de BURAGAN)
  Poursuite des travaux de fouilles commencés durant la Campagne 1989.

A KESSAB (SYRIE DU NORD)
Poursuite de l'ensemble du programme conduit sur toute la Région de KESSAB
— Réhabilitation de maisons traditionnelles au centre de KESSAB
— Restauration et construction d'Edifices
— Aménagement de terres agricoles
— Exploration et Documentation

IMPORTANT :

Quelques places sont encore disponibles
en particulier pour l'Arménie en Juillet et pour Kessab en Août

Pour tous renseignements et inscriptions demander vite votre dossier de candidature au Siège de l'Organisation :
16, rue N. D. de Lorette, 75009 Paris
Tél. : (1) 43. 68. 53. 38 — Fax. : (1) 43. 68. 25. 72

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 13
MERCREDI
13 JUIN
1990

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.294 — Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN — 65e ANNÉE — No 17.294

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՖԱՅՆԷՆՇԻԸԼ ԹԱՅՄԶ» Յունիս 12-ի թիւին մէջ, յօդուած մը հրատարակած է Լենինականի նուիրուած, ուր անգամ մը եւս կը նկարագրուի քաղաքին պարզած ողբերգական պատկերը:

ԱՆԱՏՈԼՈՒ մամուլի գործակալութեան համաձայն, 20 գիւղացիներ, կիներ եւ երախաներ, սպաննուած են քրտական յարձակման մը հետեւանքով Ջեվրիմլի (Սղերդի մօտ):

ԿԻՐԳԻԶԻԱ սուգի օր մը ալրած է, Երկուշաբթի, Յունիս 11-ին, չարթուան մը ծանր բախումներէ ետք: 116 մեռեալ եւ 468 վիրաւոր կար Ուզբեկներու հետ կախմներու պատճառաւ: Ըստ Կարմիր բանակի մէկ պատասխանատուին 1990-ի առաջին հինգ ամիսներուն 250 գնդացիր եւ հազարներով զինամթերք ձեռք ձգած են «ծայրայեղականներ», Կովկասի մէջ:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ նոր կառավարութիւնը վաւերացումն ստացաւ Խորհրդարանին: Լիքուտի (աջ) պարագլուխն է՝ Իսահակ Շամիր որ պիտի վարէ կրկին երկրին ճակատագիրը: Ծանօթ է որ ծայրայեղ աջ այս կառավարութիւնը չի կրնար դիւրաւ յանձնել Պաղեստինցիներու հետ որեւէ բանակցութիւն: Արտաքին նոր նախարարը՝ Տաւիտ Լէվի Ֆրանսախօս է, ինչ որ նորութիւն մըն է, քանի խարայէլեան դիւանագիտութիւնը միշտ անգլերէնը գործածած է որպէս լեզու:

ՏՈՔԹ. ՃԷՔ ԳԵՒՈՐԳԵԱՆ կը բացատրէ (տես՝ «Լիպերասիոն», Յունիս 12) թէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս օգնած է հիւանդի մը մեռնելու: Անցեալ չաբթու, բաւական աղմուկ ելած էր այս հարցին կապակցութեամբ, երբ յայտնուած էր որ Ալցհայմըր հիւանդութենէն (ուղեղի բջիջներու փճացում, անբուժելի) տառապող 54 տարեկան կին մը օգտագործած էր տոքթ. Գէորգեանի «անձնասպան ըլլալու գործիքը»: Կաթիլ - կաթիլ քլորիւր տը փոթասիոմ կը սրսկուի հիւանդին, բայց, բժիշկը չէ գործողութիւնը կատարողը, հիւանդն ինքն է վճռողը եւ գործադրողը: Տիթրոյթի մօտ, հանգստեան կոչուած Ռոյըլ Օք, տոքթ. Գէորգեան կը բացատրէ փոխթիակի դատարանին առջեւ գործիքը: Երեք սրուակ կայ, մէկը աղոտ հեղուկ մը կը կրէ որ երակները կը բանայ, փէնթոնալը հիւանդը անզգայ կը դարձնէ, հատ մըն ալ՝ փոթասիոմ որ սիրտը «կը կեցնէ»: Բժիշկը աղոտ հեղուկը կը սրսկէ, հիւանդը կոճակի մը վրայ կը սեղմէ եւ միւս երկու հեղուկները կը թափուին: 5 - 6 վայրկեան ետք՝ մեռած է: Տոքթորին համար հնարամիտ բան մըն է, քանի բժիշկը չէ «մեռցնողը» ուղղակի, այլ՝ հիւանդը տէրն է իր ճակատագրին; «Լիպերասիոն» կը պատմէ ամբողջ գործողութիւնը, որ կատարուած է բժիշկին երկու քոյրերուն օգնութեամբ: Ամէն ինչ կատարուած է բժիշկին մինիպիւսին մէջ, յետոյ Գէորգեան շէրիֆը կը կանչէ, կը պատմէ ու տուն կ'երթայ: Դատարանը ի վերջոյ ազատ թողուց Գէորգեանը, արգիլելով միայն որ անգամ մը եւս գործիքը գործածէ: Գէորգեան ամբողջ կեանքը մղձաւանջն ունեցած է մահուան եւ դիակներու: 1982-էն ի վեր, ամէն տեղէ վռնտուած է, Կ'ապրի Թափառա - Հրէիկի նման: Նիւզուիք յօդուած մը նուիրած է իր գործիքին եւ հեռատեսիլին ալ խօսած է (այսպէս է որ խնդրոյ առարկայ հիւանդը գիւնքը գտած է) ու առաջին անգամ հիւանդին ամուսինն է որ բացարած է բժիշկին թէ իր կնոջ խելացիութիւնը ամէն բան էր իրեն համար եւ այդ հիւանդութիւնը ռումբի պէս պայթեցաւ գլխուն:

ԺԱՔ ՏԷՅԻՐՄԷՆՃԵԱՆ, 46 տարեկան, նախկին աշակերտ վիճակագրութեան եւ տնտեսական մատակարարման Ազգային վարժարանին, տնօրէն նշանակուած է Կազ տը Ֆրանսի ճարտարարուեստական եւ միջազգային զարգացման նոր պատուիրակութեան:

ԱՇՈՏ ՄԱԼԱՔԵԱՆԻ «LA VACHE ET LE PRISONNIER»Ն՝ ԳՈՒՆԱՒՈՐ

Սեւ - ճերմակ ֆիլմերու գունաւորման հարցը բաւական բանավէճեր ստեղծած է (եւ կը շարունակէ ստեղծել): Երկու տարի առաջ, իրարանցումը մեծ էր Ճոն Հեուսթընի մէկ «դասական»ին առթիւ՝ «Երբ քաղաքը կը քնանայ» որ մինչեւ իսկ դատավարութեան առիթ տուաւ հեռատեսիլի 5րդ կայանին դէմ: Վէճի նիւթը կը վերաբերի հեղինակներու իրաւունքին, այլ խօսքով բարոյականը՝ դրամին դէմ: Մարսէլ Օֆիւլս եւ Պ. Թավերնիէ վրդոված էին (1988) եւ «5»ը կը մեղադրէին, ըրածին մէջ տեսնելով «կամովին նուաստացում մեռած արուեստագէտի մը և չէզոքումը սփռողներու իշխանութեան եւ ուժին»: «5»ը դատը նախ կորսնցուց, չահեցաւ վերաքննութեան ատեն, վերջին խօսքը կը պատկանի բեկանիչ Ատեանին: «Կովը եւ գերին» նոյն ճակատագիրը չունենար, քանի որ Վերնէօյլ իր հաւանութիւնը տուած է: Այս գունաւորման հարցը, կը բացատրէ Էրիք Ալթմայէր (պատասխանատու՝ Ռոպիւրի - Ֆրանսական լսատեսողական իրաւունքներու գլխաւոր ընկերութիւններէն - գնումներու եւ վաճառքներու), որեւէ ֆիլմի չի վերաբերիր, «Կովն ու գերին» ֆիլմի ընտրութիւնը ճշգրիտ հիմերու կը կռթնի: 1959-ին դարձուած, սեւ - ճերմակ (խնայողութեան համար) այս ֆիլմը ժողովրդական է: Վերնէօյլ համաձայնած է եւ հետեւած գունաւորման, հոս - հոն դիտողութիւններ ընելով: Գործողութիւնը վայրկեանը՝ 3000 տոլար կ'արժէ, ինչ որ 2 միլիոն Ֆրանք կը նշանակէ ամբողջութեան համար: Թի - էֆ - 1 արդէն գնած է սփռելու իրաւունքները եւ այդ սփռումը պիտի կատարէ վերամուտին, մեծ տարողութիւն տալով անոր:

«Լը Մոնտ»ի մէջ լոյս տեսած է յօդուած մը այս մասին (Յունիս 12) ուրկէ քաղեցինք վերոյիշեալ տեղեկութիւնները:

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»

Յունիս 11-ի մրցումներու արդիւնքներն են.—

ՃԵՆՈՎԱ. — Քոսթա Ռիքա յաղթեց Սկովտիոյ 1 — 0 :

ՔԱԿԼԻԱՐԻ. — Անգլիա — Իտալիա 1 — 1 :

ԹԷՆԻՍ

Թէնիսի Ռոլան Կառոսի արդիւնքներուն պուլկարահայ (մօրմէ) Մակտալենա Մալէեւա յաղթած էր Թաթիանա Իկնատեւիայի (Խորհրդային Միութիւն) կիներու պատանի (ժիւնիոր) աւարտականին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՅՈՒՆԻՍ 1 / 8)

ՄՈՒԹԱԼԻԲՈՎ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ (*)

Յունիս 1-ին Ղարաբաղ կը ժամանէր Ազրպէյճանի Նախագահ Մութալիբով: Զինուորները փակած էին Ստեփանակերտ տանող բոլոր ճամբաները: Ինքնաշարժերու շարանը կը հասնէր կուսակցութեան մարզային Կոմիտէի շէնքը, ուր տեղի պիտի ունենար խորհրդակցութիւն: Մընացածին համար պէտք է վստահիլ Ազրպէյճանի ձայն - հեռատեսիլի հաղորդումներուն, մամուլին տեղեկութիւններուն:

Խորհրդակցութեան ընթացքին Մութալիբով շնորհակալութիւն յայտներ է բոլոր զինուորականներուն եւ կազմկոմիտէի անդամներուն, յանձներ է պատուոյ գիրեր: Այնուհետեւ զինուորականներու, Պոլեանիչկոյի, Սաֆոնովի ուղեկցութեամբ գացեր է Խոջալու, ուր կատարեր է տեղւոյն նորակառոյց մետաքսի գործատան հանդիսաւոր բացումը:

Ազրպէյճանի նախագահը գացեր է նաեւ 10 - 15 տարի առաջ հիմնադրուած Լեսնաեա գիւղը, ուր այժմ կը շինեն դպրոց, մանկապարտէզ, անտառատնտեսական ձեռնարկութիւն, մշակոյթի ու առեւտուրի շէնքեր: Ան խոստացեր է յատուկ ուշադրութիւն դարձնել գիւղին յետագայ զարգացումին: Իր հանդիպումներուն ընթացքին Մութալիբով ըսեր է որ Ղարաբաղի ազրպէյճանական բնակավայրերուն պէտք է յատուկ ուշադրութիւն դարձնել, գիւղերը զօրացնել Ազրպէյճանցիներով:

Այժմ օրը քանի մը անգամ Ղարաբաղի հրամանատարութեան ձայնասփիւռը կը հաղորդէ Մութալիբովի կոչը Արցախի հայ բնակչութեան՝ ենթարկուելու Ազրպէյճանի ղեկավարութեան հրամաններուն:

(*) Լուրը տուած էինք Յունիս 7-ի մեր թիւով:

***

ՆՈՐ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ «ԱՆԴՐԱԴԱՐՁ»

Հայաստանի Կոմերիտմիութեան եւ Լրագրողներու Միութեան հովանաւորութեամբ լոյս տեսած է «Անդրադարձ» շաբաթաթերթի առաջին թիւը: Հրապարակուած նիւթերը կը վերաբերին հայապահպանութեան, արցախեան շարժման, հայ աՀաբեկչական շարժման գործունէութեան, կը ներկայացնեն գրականութեան եւ արուեստի գործիչներու ուշագրաւ ստեղծագործութիւններ:

***

Վ. ԹԷՔԷԵԱՆԻ ԿԻՍԱՆԴՐԻՆ

Երեւանի «Վահան Թէքէեան» դպրոցին մէջ զետեղուած է Վ. Թէքէեանի կիսանդրին, որուն հեղինակն է մոնրէալաբնակ քանդակագործ՝ Արթօ Զաքմաքճեան: Քանդակը Հայաստան բերած են Հ. Բ. Ը. Միութեան Միացեալ - Նահանգներու նախագահ Վարդգէս Պալեան եւ իր կինը՝ Ուաշինկթընի Թէքէեան Մշակութային Միութեան նախագահուհի Ռիթա Պալեան: Հանդիսաւոր արարողութեան խօսք առած են Կառլէն Դալլաքեան, Ռ. Պալեան, Աշտարակի շրջանի Կարբի գիւղի դպրոցի ներկայացուցիչները, որոնք վերջերս նոյնպէս իրենց դպրոցին Վ. Թէքէեանի անունը տուած են:

***

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐՈՒ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Երեւանի մէջ կը բացուի Մենէճըրներու պատրաստման խորհրդա - ամերիկեան միջազգային կեդրոն: Որոշումը տրուած է Մէնէճըրներու պատրաստման հայկական կեդրոնի (Միացեալ - Նահանգներ) եւ Հայաստանի Պետպլանի առաջարկութեամբ, Ելեմտից եւ Կրթութեան նախարարութեանց մասնակցութեամբ: Կեդրոնին ստեղծման նպատակն է պատրաստել տնտեսութեան բնագաւառին մէջ ղեկավարներ ու մասնագէտներ, ինչպէս նաեւ օժանդակել օտար ընկերութիւններու հետ Հայաստանի ձեռնարկութիւններու արտաքին տնտեսական կապերու զարգացումին:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՀՐԱՉ ՔԱՋԱՐԵՆՑ

Պէյրութի մեր պաշտօնակից՝ «Ազդակ»ի Յունիս 5-ի թիւին մէջ լոյս տեսած մահազդէ մը, ցաւով իմացանք թէ Յունիս 3-ին, Զմմառի Տիրամօր վանքին մէջ սրտի տագնապի մը զոհ գացած է բանաստեղծ, հրապարակագիր, «Մասիս»ի նախկին խմբագիր՝ Հրաչ Քաջարենց:

Ծնած էր Պարտիզակ, Ա. աշխարհամարտի նախօրեակին, Քաջըլեան ընտանիքի ծոցը եւ վերջին շառաւիղներէն էր իր ծննդավայրին ապրիլեան տարագրութեան: Ամբողջ ընտանիքը կորսնցուցած է աքսորին ու մօրը գիրկը, հրաշքով փրկուած է կոտորածէն:

Յաջորդաբար յաճախած է Պոլսոյ Եսաեան վարժարանը, Գորֆուի Լորտ Մէյըրզ Ֆոնտը, Աթէնքի Ազգ. դպրոցը, հուսկ հասած Վենետիկ, որպէս Մուրատեան թոշակաւոր եւ շրջանաւարտ եղած Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանէն: Հետեւած է բժշկութեան Միլանոյի համալսարանը, բայց, կարելիութիւնը չէ ունեցած շարունակելու եւ ուսումը կէս թողած (3 տարի միայն), շարունակելով սակայն գրականութեան հետեւիլ Վենետիկի գրականութեան լեզուափիտական ուսումնարանը, մինչեւ վերջին տարին, երբ կը պայթէր համաշխարհային Բ. պատերազմը: Իտալիոյ մէջ ալ կատարած էր զինուորական ծառայութիւնը եւ յաճախելէ ետք Սրեցցոյի արքունի զինուորական վարժարանը, տեղակալի աստիճանով կը ղրկուէր արեւմտեան ճակատ: 18 ամիս ճգնած է ծովային Ալպեան լեռներու վրայ, սահմանապահ զօրաց հետ: Հրաւիրուած էր Հռոմ, որպէս թարգման, արքունի զինուորական իշխանութեան մօտ:

1947-ին, պատասխանելով կարդինալ Աղաճանեանի հրաւէրին՝ աշխատակցելու «Մասիս» շաբաթաթերթի գրական բաժնին, կ'անցնէր Պէյրութ, ուր կը հաստատուէր վերջնապէս:

Ծայրայեղ բծախնդիր հայերէնի, որու հմտօրէն կը տիրապետէր, Հրաչ Քաջարենցի առաջին գրութիւնները - արձակ թէ չափածոյ - լոյս տեսած են «Յառաջ»ի, «Անահիտ»ի եւ «Բազմավէպ»ի մէջ: Գրական բաժնի պատասխանատուութենէ ետք, Հրաչ Քաջարենց շրջան մը վարած է նաեւ «Մասիս»ի (պաշտօնաթերթ Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքութեան) խմբագրութիւնը:

Հրատարակած իր գործերէն յիշենք՝ Երգեր (1955), Ակնարկ մը հայ գրականութեան համայնապատկերին վրայ, Թուղթ հերքմա՞ն թէ հղծումն ճշմարտութեան (գրչակցութեամբ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Թերզեանի), Արեւմտահայ գրականութիւնը՝ երկու համաշխարհային պատերազմներու միջեւ, Հայաստան Ֆրետեոֆ Նանսէնի, Տէ'ր, աղօթել սորվեցուր, Պօտլէրի երգերը, Հոգիի ձայներ (յօդուածներու ժողովածու) եւայլն, եւայլն: Ունի նաեւ բազմաթիւ թարգմանութիւններ:

Վերջին տարիները առողջութիւնը քայքայուած էր եւ քաշուած կեանքի մը կ'ապրէր Զմմառու վանքը: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Զմմառ, Յունիս 4-ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՂՐԻՄԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆԻ ՀԵՏ

Հայոց պատմութեան տարրական խմացութիւն մը անգամ բաւական է Սեւ ծովեան այս թերակղզիին բազմադարեան բնակչութեան խառնուրդին մէջ հայկական ներկայութիւն մըն ալ գտնելու: Շատերու ծանօթ է հաւանաբար թէ հին է Ղրիմի հայ գաղութը. անոր արմատները կ'երկարին մինչեւ նոյնիսկ Տիգրան Մեծի ժամանակը: Յատկապէս վաճառական – ներով ու առեւտրական փայլուն աւանդութեամբ մը յայտնի այս գաղութը առաջին տեղահանութեան մը կ'ենթարկուի 1778-ի ռուս – թաթարական պատերազմին: ԺԹ. դարը կ'ըլլայ սակայն վերադարձի ու վերանորոգումի շրջան մը. գաղութը գրեթէ կը վերագտնէ մշակոյթի, մտաւոր ու առեւտրական ծաղկուն անցեալի իր վիճակը: Կը հիմնուին հրատարակչութիւններ, պարբերականներ լոյս կը տեսնեն, շինարարական գործունէութիւն կը ծաւալի, մինչեւ որ կը հասնի Բ. աշխարհամարտի շրջանը. Ղրիմի հայ գաղութը որ խորհրդայնացումէն ի վեր կ'ապրի հետզհետէ անշքացած կեանք մը, գրեթէ վերջնական հարուած մըն ալ կը կրէ 1944-ի տեղահանութեամբ:

Այսքանը կ'ըսեն պատմութեան գիրքերը, հանրագիտարանները. իսկ մնացածը կը թաղուի առհասարակ լռութեան մէջ, անորոշութեան քօղով մը ծածկելով Ղրիմի հայութեան ներկայի պատկերը, ինչպէս է ընդհանրապէս պարագան ներքին Սփիւռքին:

Այդ քօղը մէկդի ընելու եւ հոն յուսատու, աղուոր պատկեր մը նշմարելու առանձնակալ առիթը եղաւ Անուշաւան Դանիէլեանի Փարիզ այցելութիւնը:

Այս օրերուն յաճախ կը խօսուի Սփիւռք – Հայաստան փոխ – յարաբերութիւններուն մասին, գրեթէ միշտ օժանդակողի դիրքին վրայ գնելով առաջինը, իսկ երկրորդին վերապահելով նպաստընկալի հանգամանք մը. առիկա անշուշտ հետեւանքն է վերջին երկու տարիներու վերիվայրող պարագաներուն, որոնք այսօր եւս կը զօրեն այս դիրքերուն ընդհանրացումին համար, մոռնել տալով օժանդակութեան համար հանգամանկուած գումարներուն անստոյգ ճակատագրին յարուցած վէճերը: Այս կացութեան մէջ կ'արժէ պահ մը կանգ առնել Անուշաւան Դանիէլեանի Փարիզ այցելութեան պատճառներուն վրայ:

Ղրիմի հայութեան վերաբերող խնդրի մը մասին խօսելու համար ան կը գտնուի Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի կեդրոնը, երբ ականջալուր կ'ըլլայ խօսակցութեան մը Փարիզի հայկական Վաւերագրերու եւ Հետազօտութեան կեդրոնին անօրէնը Ա. Սարեան տեղւոյն պատասխանատուներէն մէկուն հետ հանդիպում կ'ունենայ, որոշելու համար «Հայաստանի ճայնատետրեր» խորագրուած շարթուան մանրամասնութիւնները: Տեղ մը տեսակցութիւնը անելի կը յանգի, քանի որ Հայրենիքէն որոշուած թիւով հրաւիրեալներու Փարիզ ժամանումին համար, կը պակսի անհրաժեշտ գումարը. ո՛չ ձեռնարկատէր կազմակերպութիւնը ոչ ալ Սփիւռքահայութեան Կոմիտէն ի վիճակի են զայն ճարելու: Հոս կը միջամտէ Անուշաւան Դանիէլեան, առաջարկելով իր համայնքին օժանդակութիւնը ու ճախողութենէ փրկելով այդ կարեւոր ձեռնարկը: Այս էր պատճառը հովանաւորութեան Ղրիմահայոց մասնակցութեան, որ հանելուկ մը մնաց շատերու համար:

Սփիւռքի ամէնէն կարեւոր մէկ համայնքը՝ Փարիզի Հայութիւնը կրցաւ փայլել Սմբատեան Նաւասարդինն ու Արթուր Շահնազարեանը, Ս. Գայեանէի երգչախումբն ու Արեգ Միքայէլեանը, եւ բոլոր միւսները, շնորհիւ Ղրիմի Հայութեան նիւթական օժանդակութեան. օժանդակութիւն, որ այս անգամ գործեց աւանդականին հակառակ ուղղութեամբ:

ՀԱՐՑՈՒՄ. – Հետաքրքրականն պիտի ըլլար ամէն բանէ առաջ ունենալ Ղրիմի հայութեան ներկայ ընդհանուր պատկերը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. — Վարդգէս Միքայէլեանի «Ղրիմահայոց պատմութիւն»ը վերջանում է մի այսպիսի նախադասութեամբ. «Հազար տարուց աւել գոյութիւն ունեցող Ղրիմի հայ համայնքը 1944 թուի Յունիսի 2-ի արտաքսումից յետոյ դադարեց գոյութիւն ունենալուց»: Բարեբախտաբար այս հաստատումը ճիշդ դուրս չեկաւ ու Ստալինի մահից յետոյ Ղրիմի հայութիւնը որը արտաքսուել էր, սկսեց վերադառնալ Ղրիմ: Բայց այդ Հայութիւնը ապրում էր անջատ — անջատ. ոչ մի կազմակերպութիւն չկար: Ամբողջ ներքին Սփիւռքը կազմակերպուած չէր: Դա էր պատճառը որ շատ հեշտ էր ներքին Սփիւռքը ձուլում, ի տարբերութիւն արտաքին Սփիւռքին: Մինչեւ վերակառուցումը այս էր կացութիւնը, վերակառուցումը կազմակերպութեան հնարաւորութիւն տուեց, իսկ ժողովրդին արթնացրեց Ղարաբաղեան շարժումը: Դա ազգային զարթօնք էր ոչ միայն Հայաստանի ու արտաքին Սփիւռքի Հայերին համար, այլ՝ մանաւանդ ներքին Սփիւռքի համար: Բայց ցաւօք կազմակերպուելու աւելի մեծ ազդակ եղաւ, ցաւօք սրտի, երկրաշարժը:

Ղրիմը յայտնի հանգստավայր է ու կառավարական որոշումով աղէտի գօտուց վեց հազարից աւելի կանայք եւ երեխաներ տեղափոխուեցին Ղրիմ, ու նրանց պահելու, օգնելու հարցերը Ղրիմահայոց համայնքը վերցրեց իր վրայ: Հաւաքուեց 30 հազար ռուբլի: Դա սկիզբը դրեց համայնքի կազմաւորման: 1989-ի Ապրիլի 2-ին տեղի ունեցաւ մեր հիմնադիր ժողովը: Հայաստանից հրաւիրել էինք անսամբլներ, Մշակոյթի Ֆոնդի տնօրէնը Վարդգէս Պետրոսեանն էր ներկայ, նաեւ ուրիշներ:

Ղրիմում հայ համայնքի ստեղծումը մեծ իրադարձութիւն էր ոչ միայն Հայերի, այլեւ Ղրիմի բոլոր ժողովրդների համար, որովհետեւ դա կազմակերպուող առաջին ազգային համայնքն էր եւ մեր օրինակով միւս ժողովուրդները եւս սկըսեցին կազմակերպուել: Մեզանից յետոյ տեղի ունեցաւ Ղարայիմների (մահմե – տական), Կրիմչակների (մահմետական հրեայ), Թաթարների, Ուկրայնացիների կազմակերպումը:

Ղրիմում 80-ական թուականների սկիզբին 3 – 4 հազար Հայ կար. վերակառուցումից յետոյ սկսեցին Ղրիմ գալ շատ Հայեր: Հիմա մեր թիւը հասել է 15 հազարի: Վերջին տարիներին Միջին Ասիայից մեծ ներհոսք է սկսուել: Մենք գըտնում ենք որ Ղրիմը պէտք է վերադառնայ իր ակունքներին: Չպէտք է մոռանալ որ օրինակ ԺԳ. դարում միայն Կաֆայի (ներկայիս Թէոդոսիա) 70 հազար բնակիչներից 40 հազարը Հայեր էին: Հոն գործում էին 30 եկեղեցիներ. կան փաստաթղթեր որ Ղրիմի Արեւելեան ծովափը – Թէոդոսիա, Սուդակ, Հին Ղրիմ եւայլն անուանուել է «Ծովային Հայաստան»:

Հ. – Վերադարձող Հայերուն բնակարանի, գործի խնդիրները ի՞նչպէս կը կարգադրուին. դժուար չըլլա՞ր:

Պ. – Ղրիմի մէջ դժուար է գրանցման հարցը, որովհետեւ հանգստեան վայր է ու արգիլուած է գրանցումը: Բայց ճնայած դրան, կան տարբեր միջոցներ որ մենք կարողանում ենք օգտագործել: Աշխատանքի հարցը աւելի հեշտ է. Ղրիմում ապրում են 2.5 միլիոն մարդիկ, բայց տարեկան Ղրիմ մտնում ու դուրս են գալիս աւելի քան 10 միլիոն հանգըստացողներ: Միշտ աշխատողի հարկ կայ:

Հ. – Վերադառնալով համայնքի կազմաւորման...

Պ. – Համայնքը հանդիսանում է իրաւական անձ. բոլոր հասարակական կազմակերպութիւնները գործում են միայն Պետութեան կողմից գրանցուելուց ու իրաւական անձ ճանաչուելուց յետոյ: Երեք շաբաթ առաջ ընդունուեց օրէնք այն համայնքների մասին, որոնք ապրում են իրենց ազգ. խմբաւորումից դուրս. նրանց թոյլ է տրւում ունենալ դրամատան իրենց հաշիւը. իրենց արտադրութիւնների հարկի մի մասը մնում է համայնքին ու այդ տոկոսների շնորհիւ կը ստեղծուեն մշակոյթի օճախներ, վերակառուցուին պատմա – ճարտարապետական յուշարձաններ եւայլն: Արդէն նման քայլերի ենք ձեռնարկել եւ Հայաստանի հետ համատեղ ձեռնարկութիւններ ենք ստեղծել կօշիկի, արկղատաժի: Ունենք վերանորոգման նոր ստեղծած հիմնարկ որ իր վրայ է վերցրել Ս. Խաչ վանքի վերակառուցումը:

Համայնքը ունի իր շէնքը. Սիմֆէրոպոլում միակ համայնքը որ ունի իր շէնքը, դա Հայերիս համայնք է: Նոյնիսկ Ուկրայնացիները (Ղրիմը ուկրաինական կազմում է) չունեն իրենց շէնքը. Ռուսներն էլ չունեն: Մենք կարողացանք գնել մեր շէնքը. հոն գտնւում է ընթերցասրահ, գրադարան. առաջին յարկում է համայնքի վարչութիւնը: Այն երկու բաժին ունի. պատմական եւ ճարտարապետական. բացի դրանից կայ «Մասեաց Աղաւնի» թերթին երեք հոգինոց խմբագրութիւնը:

ԺԹ. դարում Գաբրիէլ Այվազեանը հրատարակեց նոյնանուն թերթը. մենք այս տարի սկսեցինք վերահրատարակել այն ու Ապրիլից լոյս է տեսնում երկու լեզուով, հայերէն եւ ռուսերէն:

Հ. – Իսկ ի՞նչ յարաբերութիւններ ունի հայ համայնքը միւս համայնքներուն հետ:

Պ. – Մեր համայնքը շատ լաւ յարաբերութիւնների մէջ է միւս բոլոր համայնքների հետ: Մեր շէնքը տրամադրում ենք բոլոր համայնքներին որ տարբեր օրեր կարողանան իրենց ժողովները գումարել: Այդ թւում նաեւ Թաթարների հետ վատ յարաբերութիւնների մէջ չենք:

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՈՒԿՐԱՆԻԱ 33

Վերջերս Ֆրանսական հեռատեսիլէն Ա. կայանէն աշխարհահռչակ ջութակահար Եհուտի Մենուհին կը յայտարարէր թէ Հրեաները ցեղասպանութեան դառն փորձառութիւնը ճաշակած ըլլալով, չեն կրնար անտարբեր մնալ ուրիշ ժողովուրդներու դժբախտութիւններուն նկատմամբ: Այս առթիւ կը յիշէր Ցիկանները, Հայերը եւ Պաղեստինի Արաբները (1): Ցեղասպանութեան եւ ցեղային խտրականութեան ենթարկուած ազգերուն «սեւ ցուցակին» ան կրնար աւելցնել Ուկրանացիներուն անունը: Զրրաւ: Պատահական չէր: Շատ քիչ մարդիկ գիտեն որ 1932 – 1933 թըւականներուն աւելի քան եօթը միլիոն Ուկրանացիներ զոհ գացին հայկական, եւ աւելի ուշ, հրէական ցեղասպանութիւններուն նման ծրագրուած բնաջնջումի մը: «Բեմը եւ դերակատարները» այլ էին, նըպատակը նոյնը՝ աշխարհին երեսէն սըրբել ամբողջ ժողովուրդ մը: Ուկրանական ցեղասպանութեան «եզակի» երեւոյթներէն մէկն էր սակայն բնաջնջումին միջոցը՝ Ստալին որոշած էր, պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով գուցէ, արհեստականօրէն եւ հսկայական տարածութեան մը վրայ, ստեղծել զանգուածային սով մը: Ծրագրին առաջին հանգրուանը եղաւ նախ մեկուսացնել Ուկրանիան, երկրորդը՝ ծունկի բերել գիւղացիութիւնը կազմակերպելով «Գուլաքաթափը» (2), երրորդը՝ տեղահանել ողջ մնացողները: Այդ ցեղասպանութենէն վերապրողները մինչեւ այսօր սարսափով կը պատմեն թէ ինչպէս ամբողջ Ուկրանիայի տարածքին, մարդիկ եղած — չեղած անասունները եւ բոյսերը ուտելէն վերջ, սկսած էին իրենց հարազատ զաւակներուն դիակները ծախել եւ ուտել: Այս հսկայական ոճիրին հեղինակները եւ իրենց ժառանգորդները – նոյնիսկ «վերակառուցման եւ հրապարակայնութեան» ներկայ պայմաններուն մէջ – կը շարունակեն ժխտել այս բոլորը: Միջազգային հանրային կարծիքը զայն բոլորովին կ'անտեսէ, կամ աւելի ճիշդ կը նախընտրէ, ինչպէս որ միշտ, աչքերը եւ ականջները փակել չխանգարելու համար «նոր Ցարը»:

«Լռութեան այս պատը» ճեղքելու համար Ուկրանացիք երկար տարիներէ ի վեր կը դիմեն «Ազատ Աշխարհի» կառավարութիւններուն (3) եւ միջազգային ատեաններուն, կը կազմակերպեն ցոյցեր եւ հանրաժողովներ: Աւա՜ղ ոչ լսող կայ, ոչ ալ ցաւակցող: Իրենց ազգային պայքարէն ետ չմնալու նպատակով լիոնաբնակ Ուկրանացիները – քանի մը տասնեակ բնտանիքներ – հիմնած են «Ուկրանիա 33» Միութիւնը: Իրենց անդրանիկ ձեռնարկը՝ դասախօսութիւն — վիճաբանական ասուլիս, տեղի ունեցաւ Մայիս 30-ին Վիլէօրպանի մէջ, ուր մթնոլորտը բաւական լարուած էր Լը Փէնի ներկայութեան պատճառով: Հակառակ այս բոլորին, պատասխանելով Միութեան ատենապետուհի Կենիա Գիւղէնի հրաւէրին, մեծ թիւով Ֆրանսացիներ, Ուկրանացիներ եւ Հայեր հաւաքուած էին «Palais du Travail»ի սրահներէն մէկուն մէջ: Երեկոյթը բացուեցաւ փաստանկարի մը ցուցադրութեամբ որուն կը յաջորդէին հրաւիրուած չորս պատմաբաններուն դեկուցումները: Առաջինը՝ Տիկին Անահիտ Տէր – Մինասեան ճշգրիտ եւ փայլուն ձեւով ներկայացուց ուկրանական ցեղասպանութիւնը: Զայն ընդգծելէ վերջ, Տիկին Տէր – Մինասեան ինքնաբերաբար բաղդատական մը ըրաւ հայկական ցեղասպանութեան հետ եւ երկար ծափահարութիւններու արժանացաւ երբ յայտարարեց թէ Հայերը զօրավիգ պէտք է ըլլան Ուկրանացիներուն ինչպէս միւս բոլոր ճնշուած ժողովուրդներուն: Պր. Վոլոտիմիր Գոսիք ուկրանացի պատմաբաններուն տեսակէտը ներկայացուց: Վերջին դեկուցողները եղան Պր. Ալէն Պըզանսոն եւ Պր. Շառլ Գոմօ: Հանդիպումը վերջ գտաւ Հայաստանի երեսփոխան՝ Կարէն Սիմոնեանի խօսքերով եւ հարց - պատասխանի հարուստ բաժինով մը:

ԿՈՐԻՒՆ

(1) – Կիրակի, Մայիս 27, հեռատեսիլ Ա. կայան 7 / 7 յայտագիր, երեկոյեան ժամը 7-ին:

(2) – «Գուլաքներ» հարուստ գիւղացիներուն բոլշեւիկեան անուանումն էր:

(3) – Յատկապէս Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներ եւ Գանատա, ուր մեծ թիւով Ուկրանացիներ կ'ապրին:

ՀՈՂԱՐՏԻՔ

ԼԻՈՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱԲԷԼԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Կորսնցուցինք սիրուած անձ մը՝ Յովհաննէս Հաբէլեանը:

Երեքշաբթի, Մայիս 29-ին, Տէսինի եկեղեցւոյ մէջ, Եռագոյնով ծածկուած դագաղին առջեւ, Նորվան Եպիսկոպոս իր խօսքը ուղղելով հանգուցեալին այրիին. ըսաւ՝ «Ձեր սուգը սուգն է Լիոնի շրջանի ամբողջ Հայութեան»:

Ապացոյցը՞ տաճար, Ս. Աստուածածին Եկեղեցին ամբողջովին լեցուն էր Յովհաննէսին բարեկամներով, ոմանք ալ մընացին դուրսը:

Ծնած՝ Պարտիզակ, հոգեւորականի ընտանիքի մէջ, Յովհաննէս Հաբէլեան հաւատարմօրէն, շարունակ ծառայած էր թէ Տէսինի եւ թէ Լիոնի աղօթատեղիներուն: Եղած էր գլխաւոր դպիր Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ, միշտ ներկայ, առաւօտուն կանուխ Խորանին առջեւ, այնքան ատեն որ

իր առողջական վիճակը թոյլ տուաւ: Համոզիչ օրինակ մըն էր երիտասարդներուն համար: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը վարձատրած էր հանգուցեալը Ս. Շնորհալի պատուանշանով:

Յովհաննէս Հարէլեանի ծառայութիւնը հայկականութեան ամբողջական պէտի համար, եթէ մասնակից չըլլար համայնքին զանազան կազմակերպութիւններուն աշխատանքին: Դաշնակցական էր, պատմական խումբերէ սկսեալ, բայց ոչ մոլի կուսակցական: Գիտէր հանդուրժել այլ դիրքաւորումներու, երբ անոնք անկեղծ կը թուէին իրեն, ինչ որ պատճառ չէր ըլլար որ խախտէին իր համոզումները եւ հաւատարիմ չմնար իր կուսակցութեան նպատակներուն: Եւ՝ հաւատարիմ ալ «Յառաջ»ի՝ որուն աշխատակցած է երբեմն: Կը գրէր միայն օգտակար ըլլալու համար: Արդէն օգնել ուրիշին իր օրէնքն էր:

Տեղին է նշել նաեւ որ հանգուցեալը չէր մեր այն այրերէն՝ որոնք, պարզապէս, անհանգիստ կ՚ըլլան, երբ կինը յանձն կ՚առնէ, տունէն դուրս, ազգային պարտականութիւն մը: Այսպէս, Տիկին Մարիամ Հարէլեան կրցաւ, տարիներ ամբողջ իր լաւագոյն աջակցութիւնը բերել Կապոյտ Խաչի կազմակերպութեան եւ անկասկած, պիտի ուզէ շարունակել ալ, ի յիշատակ իր ամուսնոյն:

Յովհաննէս Հարէլեան, դերձակ արհեստով, ունեցած էր նեղ օրեր, ինչպէս մեզմէ շատեր: Եղած էր պատերազմական գերի, Գերմանիա, Բ. աշխարհամարտին, բայց, իր կեանքի ընթացքին պահած էր հաւատք եւ լաւատեսութիւն: Մեկնեցաւ 82 տարեկանին, իր դագաղը շրջապատուած յարգանքով զեղուն սգակիրներու բազմութեամբ մը: Մահացաւ իր քունին մէջ, հանդարտ, երջանիկ:

Յուղարկաւորութեան ներկայ էին շրջանի հայ կազմակերպութիւններուն գլխաւոր վարիչները, հոգեւորական դասը, ինչպէս նաեւ, Աւետարանական Եկեղեցիէն, վերապատուելի Պարսումեան եւ Ցակոբեան:

ՎԱՀԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

***

Մեր աշխատակցին այս տողերուն կ՚ուզէինք նաեւ աւելցնել քանի մը խօսք ալ «Յառաջ»ի կողմէ, քանի օրին, կամքէ անկախ պատճառներով, չկրցանք քանի մը տող խսկ նուիրել իր թարմ յիշատակին, աւանդական «տխրանի»ով մը:

Յովհաննէս Հարէլեան շատ կապուած էր այս թերթին, ուր մինչեւ քանի մը տարի առաջ «Պարտիզակցի» ստորագրութեամբ կ՚ապահովէր թղթակցութիւններ, երբեմն ալ՝ այնքան անոյշ հին, հին յուշեր:

Համեստ, բառին ազնիւ իմաստով, Յովհաննէս Հարէլեան անոնցմէ էր՝ որոնք միշտ աշխատած են շուքի մէջ, բայց իր նմաններուն շնորհիւ է որ տասնեակ տարիներու երկայնքին գաղութներ կազմաւորուած են, ազգային կեանք ստեղծուած է, պատարագներ երգուած են, արմատախիլ սերունդներ հայկական հողի շունչը առած են:

Տարիներէ ի վեր ոչ մէկ տող կը ստանայինք իրմէ, ու երբ Մայիս 23-ին նամակ մը ստացանք, խնկապէս ուրախացանք: Ինք ալ, այդ կարճ տողերուն մէջ իր գոհունակութիւնը կը յայտնէր, որ կրցած էր քանի մը տող գրել: Հազիւ քանի մը օր ետք, Տիկին Մարիամն կը հեռաձայնէր, Երկուշաբթի առտու, Մայիս 28-ին, ըսելու համար թէ Յովհաննէսը իր աչքերը փակած էր:

Մէկը եւս, վերջալոյսի սերունդէն, որ կը մեկնի անոյշ յիշատակ մը թողլով:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՈՒԽՏԻ ՕՐԸ ԵՒ ՇՔԱՆՇԱՆԻ ՏՈՒՉՈՒԹԻՒՆԸ

Երկար տարիներու գեղեցիկ սովորութեան համաձայն, այս տարի եւս Յունիս 3, Կիրակի օր, Հոգեգալստեան մեծ տօնին ուրախ առիթով, տեղի ունեցաւ Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ տարեկան տօնախմբութիւնը, մատաղի օրհնութեամբ: Առաւօտեան ժամերգութիւնը սկսաւ ժամը 8.45-ին, կը նախագահէր օրուան պատարագիչ՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանը: Պատարագի երգեցողութիւնը կատարուեցաւ Ստեփան Սարկաւագ Պօղոսեանի առաջնորդութեամբ: Քարոզէն առաջ (Ուրախ Լեր) շարականը հնչեց:

Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ Մակար խաչկիր քահանայ Նաճարեանը կարդաց կոնդակը Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որով եկեղեցւոյս փոխ-ատենապետին կը շնորհէր (Սուրբ Ներսէս Շնորհալի շքանշանը): 62 երկար տարիներու մեծ աշխատանք մը ունի Սուրբ Կարապետ Եկեղեցիէն ներս, անոր շինութենէն ցայսօր: Այս գնահատութեան պատիւը կ՚երթայ մեր եկեղեցւոյ եւ ծխական մեր հայ ժողովուրդին, որուն արժանաւոր զաւակներէն մին է Մինաս Գօճապաշեան 90-ամեայ:

1928-ին բազմում ծառայութիւններով օժանդակած է եկեղեցւոյս շինութեան, որպէս վարպետ որմնադիր: Յակոբ Եպիսկոպոս կոնդակի ընթերցումէն ետք, Պր. Մինաս Գօճապաշեանի կուրծքը զարդարեց Ս. Ներսէս Շնորհալի շքանշանով:

Պատարագիչը այնուհետեւ վեր առաւ Պր. Մինաս Գօճապաշեանի ծառայութիւնները Ս. Կարապետ Եկեղեցիէն ներս մինչեւ այսօր: Յակոբ Եպիսկոպոս խօսեցաւ լայնօրէն Յարութեան, Համբարձման եւ Հոգեգալստեան տօներուն իմաստին մասին:

Պատարագի վերջաւորութեան օրհնուեցաւ մատաղը, եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ թաղիս ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ:

Թաղականութիւնը սարքած էր սիրոյ սեղան մը, պատրաստած թաղիս օժանդակ մարմնի համեստափայլ տիկիններուն կողմէ:

Սեղանը օրհնեց Յակոբ Եպիսկոպոս եւ սկսաւ ճաշը:

Օրուան ճաշի հանդիսավար եւ եկեղեցւոյս քարտուղար, Պր. Կարպիս Սայապալեան իրեն յատուկ ոճով վարեց սիրոյ սեղանը: Նախ յայտարարեց թէ որեւէ մեներգ եւ արտասանութիւն տեղի պիտի չունենայ այս հանդիսութեան, նկատելով Հայաստանի վերջին տխուր դէպքերը:

Ներկայացուց պատուոյ սեղանին հիւրերը: Որոնց կարգին յիշենք՝ Պր. Փիէռ Մանուկ Ղազարեան Եկեղեցւոյս պատուոյ նախագահը: Պր. Արտաւազդ Համբարձումեանը պատուոյ անդամ եկեղեցւոյս եւ հովանաւոր Ուխտաւորի եւ Սուրբ Սեղանին: Իր խօսքով հանդէս եկաւ եկեղեցին պայծառ պահելու համար: Մայր Եկեղեցին կը ներկայացնէր ժրաջան անդամ Սրթաքին Յակոբեան: Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին՝ Պր. Պասմաճեան: Սէն-Ժերոմի Ս. Սահակ-Մեսրոպ Եկեղեցին Պր. Յակոբ Յովսէփեան, Ս. Յակոբ Եկեղեցին՝ Տէր եւ Տիկին Մուրատ Ինճէեան, Ս. Թադէոս-Բարթողիմէոս Եկեղեցին՝ Պր. Հարուն Թաշեան:

Հոգեւոր հովիւ Մակար քահանայ բացատրեց Ուխտ բառին նշանակութիւնը: Ուխտը հաստատ համոզում մըն է Աստուծոյ հանդէպ: Եկած ենք ըսաւ ան Ուխտը նորոգելու ու նորոգուելու, բոլորս պէտք ունինք նորոգութեան: Աստուծոյ հետ նոր ուխտ մը կնքելու, որպէսզի մեր բոլորին փափաքները իրականանան, որպէսզի աւելի միասնական ճիգերով օգնենք Ղարաբաղի եւ Մայր Հայաստանին:

Պր. Մինաս Գօճապաշեան շնորհակալութիւն յայտնեց Հայրապետին, Յակոբ Եպիսկոպոսի եւ բոլոր ներկաներուն:

Վերջին խօսքով Յակոբ Եպիսկոպոս կոչ ըրաւ, ծառայութեան ճամբով վերադառնալ մեր արմատներուն. զօրացնել մեր արմատները կը նշանակէ ամուր պահել Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին:

Երջանիկ այս օրը մեզի առիթ կուտայ բոլորիս նախանձախնդրութեան ոգիով շարունակել մեր ազգային պայքարը Հայ մնալու համար: Պայծառ պահենք Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Կարապետ Եկեղեցին, որ ան կարենայ հասնիլ մեր համայնքին կարիքներուն:

Կոչ կ՚ընենք երիտասարդ-երիտասարդուհիներուն, որ բոլորովին եկեղեցին եւ ազգային հաստատութիւններուն շուրջը եւ ստանձնեն պարտականութիւններ, ծառայելու համար Հայ ազգին:

ՄԱԿԱՐ ԽՉԿՐ. ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԹԵՀՐԱՆԻ «Մարիամ» կրթական հաստատութեան հանդիսասրահին մէջ, Մայիս 17 եւ 18, համերգներով հանդէս եկած է «Ս. Ներսէս Շնորհալի» երիտասարդական երգչախումբը: Հրաչուհի Մակարեանի ղեկավարած երգչախումբը կատարած է Կոմիտաս Վարդապետի, Կարա Մուրզայի, Ալէմշահի, Տիգրանեանի գործերէն կտորներ:

***

ԵՈՒՍԹԸՆԻ Հայ Կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած հիւրասիրութեամբ նշուած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան 100-ամեակը: Արտասանութիւններու յայտագրին մասնակցած են յատկապէս բուժման համար հոն գտնուող երկրաշարժի աղէտեալ երախաներ: Կարդացուած է նաեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան առաջին մանիֆեստը:

***

ՍԱՆ-ՖՐԱՆՍԻՍՔՕՅԻ Ժողովրդային Տան սրահին մէջ, Մայիս 13-ին, Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան 100-ամեակի հանդիսութեան բացումը կատարած է Ժիրայր Սարգսեան, Անդրանիկ Ծառուկեանի «Ուխտ Արարատին» քերթուածին արտասանութենէն յետոյ ելոյթ ունեցած է օրուան բանախօս՝ Յակոբ Զաքեան:

***

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ, Մայիս 17-ին, տեղի ունեցած է հայերէնի հնչաբանական բարեփոխման հարցին մասին դասախօսութիւն մը՝ կազմակերպութեամբ Համազգայինի, «Յ. Շիրազ» գրական միաւորին: Օրուան բանախօսը՝ Յունաստան ծնած, Հայաստան ներգաղթած, 1984-ին Լոս-Անճըլըս հաստատուած Վաղարշակ Վարդանեան մասնագիտութեամբ մեքենագէտ է: Հայերէնի երկու թեւերու (արեւմտահայերէն ու արեւելահայերէն) քերականական մերձեցման անհրաժեշտութենէն մեկնելով, ան այդ ուղղութեամբ առաջարկած է իր մեթոտները: Հարց ու պատասխանի բաժնին մէջ շեշտուած է թէ հայերէնի երկու ճիւղերու մօտեցումը ուղղագրութեան ոլորտին մէջ պէտք է ըլլայ եւ ոչ թէ քերականական կառուցուածքներուն մէջ:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Մայիս 23-ին, հանդիպում մը տեղի ունեցած է Մոսկուաբնակ բանաստեղծ եւ թարգմանիչ՝ Աբրահամ Ալիքեանի հետ: Մօտ երկու ժամ տեւած զրոյցին ներկայ եղած են երեսուն հոգի:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՎԱՆ
ՎԱՆ՝ ՍԱՐՍԱՓԻ ՕՐԵՐՈՒՆ

Ներսէս Քահանայ Դաւիթեան. - Ծնած 1872-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, Ծակղար գիւղի (Վան-Տօսպ) Սուրբ Գէորգ Եկեղեցւոյն վրայ 1892-ին ձեռնադրուած նոյն սրբազանէն, յետոյ ծննդավայրը դարձած:

3. ԽԱՒԵՆՑ կամ ՀԱՒԵՆՑ. - Գիւղէս կէս ժամ հեռու է «Բարձրագնաց Սուրբ Աստուածածին» Եկեղեցին (ուխտատեղի), իսկ սրբավայրը՝ Սուրբ Կիրակոս, ուր կը պաշտօնավարէին

Աբրահամ Քահանայ Տէր-Յովհաննէսեան. - Ծնած 1834-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, 1889-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Ուշտունի սրբազանէ:

Կարապետ Քահանայ Տէր-Գէորգեան. - Ծնած 1876-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Սիմոն, ուսած անդ, ուսուցիչ եւ դպիր, ձեռնադրուած նոյն սրբազանէն: Այրիացեալ:

4. ՏԸՐԼԱՇԷՆայ Եկեղեցին էր Սուրբ Աստուածածին (յաջորդ չորս գիւղերունն ալ համանուն), ուր կը պաշտօնավարէր

Սիմոն Քահանայ Խաչատուրեան. - Ծընած 1842-ին, բնիկ աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, 1880-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Ուշտունի սրբազանէ: Կը հովուէր Քէօփրիւքէօյի ժողովուրդն ալ:

5. ՃԻԿՐԱՇԷՆ. - Գիւղիս երէցներէն էին

Յակոբ Քահանայ Կիրակոսեան. - Ծնած 1857-ին Լէզկ (Վարագ), աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1887-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Ուշտունի սրբազանէ: Երկար տարագրութիւններէ վերջ՝ վախճանած ի Պաղտատ:

Սահակ Քահանայ Մարգարեան. - Ծնած 1869-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, 1912-ին ձեռնադրուած նոյն սրբազանէն:

6. ԱՆՆԱՎԱՆՔ կամ ԱՆԱՆԱՎԱՆՔ, Ամենաշատ եւ Ծակղար գիւղերուն մէջտեղ՝ Մարմետ գետին մօտ գտնուող գիւղիս երէցն էր

Յովակիմ Քահանայ Խաչատուրեան. - Ծնած 1872-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Թովմաս, ուսած անդ, 1902-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Ուշտունի սրբազանէ: Այրիացեալ: Վերապրող, այժմ Պաքուայ:

7. ԱՄԵՆԱՇԱՏ, գեղեցկադիր եւ այգեւէտ գիւղակ՝ որ կարծես կը հակասէ իր անունը, բնակչութիւնն ըլլալով 100 անձ: Երէցն էր

Սիմոն Քահանայ Եղիազարեան. - Ծնած է 1870-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած Կտուց, դպիր, 1898-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Ուշտունի սրբազանէ:

8. ԵԿՄԱԼ, նոյնպէս սակաւաբնակ գիւղ՝ որուն երէցն էր

Գրիգոր Քահանայ Յակոբեան. - Ծնած 1880-ին Ճիկրաշէն, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, 1913 Ապրիլ 17ին ձեռնադրուած Յովսէփ Ուշտունի սրբազանէ: Եկմալէն քառորդ ժամ հեռու է Սուրբ Գէորգ անուն սրբավայր մըն ալ, կէս դարէ ի վեր լքուն, իբր ուխտատեղի միայն ծառայող:

9. ՔԷՕՓՐԻՒՔԷՕՅ. - Վերջինն է այս՝ Կտուց Անապատի թեմերուն, խառն բընակչութեամբ (անժամ եւ անհովիւ), որուն հոգեւոր պէտքերը կը հոգար Տըրլաշէնի Տէր Սիմոնը:

***

Եւ այսպէս, Վասպուրական աշխարհի մէջ ողջոյն՝ ո՛չ մէկ սրբութիւն մնաց, ո՛չ ալ սրբավայր՝ որոնք զերծ մնային պղծումէ, աւարի ու քանդումի մատնուելէ: Իսկ Աստուծոյ Տան ուխտեալ պաշտօնեաներ իրենց Խաչը ժողովուրդին հետ շալկած՝ անցան նոր ժամանակներու Գողգոթաներէ, իրենց նահատակութեամբ արժանանալով անմահական Բրաբիոնին:

... Պատերազմի վերին տարին, Օսմանեան բանակին հետ Վան մտնող դեղագործ Սարգիս Թիւթիւնճեան կը պատմէ մեզ, թէ Վանեցւոց վերջին նահանջին՝ 1.500 Հայեր ապաստաներ են Աղթամար եւ ամիներով մնացեր են հոն սովատանջ, անձկագին սպասելով լաւագոյն օրերու եւ ճարահատ ճարակելով տեղւոյն բովանդակ բուսականութիւնը. մինչ, տեղական կառավարութիւնը կարծելով որ անոնք ստուարաթիւ զինեալ ուժ մը կը ներկայացնեն հոն, յարձակում չի փորձեր առ ահի: Ժողովուրդը սովէն այլեւս յուսահատութեան եզրը հասած՝ իր կացութիւնը կ՚իմացնէ կառավարութեան, որ կը փութայ ամբողջը մէկէն Վան բերել եւ հաստատել ամայացած քաղաքին մէջ - Թուրք զինուորական իշխանութիւնը նոյն ատեններուն կեդրոնացած ըլլալով Այգեստան, որ քաղաքէն մէկուկէս ժամուան ճամբայ է:

(Շար. 37)

Տիկին Սաթենիկ Եախգարտաշեան,
Տէր եւ Տիկին Անտրէ Եախգարտաշեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արման Եախգարտաշեան եւ զաւակները,
Տիկին Սիրանոյշ Անդրէասեան,
Օր. Նուէր Եախգարտաշեան,
Օր. Հերմինէ Եախգարտաշեան,
ինչպէս նաեւ՝ Ուզունեան, Անդրէասեան, Քրիսթէն, Փափազեան, Քիւլճեան, Սարգիսեան, Զարգարեան, Կատայեան (Պրազիլ) ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր, զարմիկին եւ ազգականին՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՏԻԳԱՐՏԱՇԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 10-ին, 88 տարեկանին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Յունիս 14ին, ժամը 14·30ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին,
15, rue Jean Goujon, Paris 8e
եւ մարմինը կը փոխադրուի Մոնթրէօյի գերեզմանատունը՝
Nouveau cimetière de Montreuil
avenue Jean Moulin
Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ, նախընտրաբար նուէրներ՝ Ազգատախնամին, Կապոյտ Խաչին եւ դպրոցներուն:
Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Օր. Մարի Պօյաճեան,
Տէր եւ Տիկին Կարօ Աճէմեան,
Ալեքսանդր Աճէմեան,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՅԵՄԻ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 5-ին, Փարիզ, 82 տարեկանին:
Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ ընտանեկան մտերիմ շրջանակի մէջ:

Մեզմէ կը խնդրուի ծանուցանել

ՏԻԿԻՆ ԱՂԱՒՆԻ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 10-ին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Յունիս 13, ժամը 10-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին,
15, rue Jean Goujon, Paris 8e

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄԻՆ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Յունիս 17, Կիրակի օր, Թաղիս խնդրակատար Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ անուան տօնին առիթով, Եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ ու կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

առընթերակայութեամբ՝

Մովսէս Ա. Քհնյ. Գալէնտէրեան-ի

Երգեցողութիւնը երգչախումբիս կողմէ «Եկմալեան» եղանակաւ:
Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգստեան պաշտօն հանգուցեալ բարերարներու, սատարողներու եւ եկեղեցւոյս բոլոր ծառայող բարեյիշատակ անձերու հոգիներուն համար:
Եկեղեցական արարողութիւններէն վերջ յարակից սրահին մէջ հոգեճաշ:
Պատարագ ժամը՝ 9·45-ին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ — ՓԱՐԻԶ

Հայաստանի
վաստակաւոր Արտիստուհի

ԱՆԱՀԻՏ ԹՕՓՃԵԱՆ

կը ներկայացնէ՝
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՕՓՃԵԱՆԻ

« ԱՐՏԱԳԵՐՍ »

ՄՈՆՈՏՐԱՄԸ

Ուրբաթ, Յունիս 15, ժամը 20·30-ին
Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ
118 Քուրսէլ փողոց - Փարիզ 17-րդ
Տոմսերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.:
Տեղերը ապահովելու համար՝
Հեռաձայնել՝ 45 20 03 18 թիւին:

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնի բացումը տեղի պիտի ունենայ՝

ՅՈՒԼԻՍ 7—ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար:

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողքներուն: Աւանդական հիւրասիրութիւն:

Սենեակները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել.—

ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ. — 39 85 36 53

Իսկ Յուլիս 6-էն վերջ.—
ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆ.— 16-31 21 77 63

La Croix Bleue d'Arnouville-Sarcelles
Section *Astrig* organise

Une Journée à BRUGES

le Dimanche 17 Juin

Transport,
Déjeuner (boissons non comprises)
Promenades en bateaux sur les canaux

Départ d'Arnouville à 6 heures
(Stade Leo Lagrange)
Retour vers 22 heures

Prix : 260 frs. par personne.

Réservations :

Mme Altounian	39. 87. 08. 73
Mme Yéranossian	29. 85. 79. 85

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

La M.C.A. d'Alfortville
vous convie à sa

SOIREE DANSANTE

le Samedi 16 Juin
à partir de 22 heures

— Participation aux frais —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Grenoble

Fête Champêtre

organisée par la Croix Bleue
pour marquer la fin de l'année scolaire
de l'Ecole arménienne de Grenoble
le Dimanche 17 Juin
à partir de 10 heures
PARC MICHAL à Gières
animé par HAROUT
Jeux — Buffet arménien
Buvette
Tombola au profit de l'Ecole ....
Nombreux lots

Recommandation :

Nous vous invitons à vous équiper de tables et de chaises.
En cas de pluie nous nous réunirons dans la salle à côté du Parc.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՅԱՐԳԱՆՔ «ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐ»ՈՒՆ

Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան Ֆրանսայի Շրջանի Վարիչ Մարմինը եւ Փարիզի «Նազարբէկ» Երիտասարդական մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Յունիս 17, Փարիզի Հայ Առաքելական Եկեղեցիին մէջ, 1915, Յունիս 15-ին Պոլսոյ «Պայազիտ»ի հրապարակին վրայ կախաղանով նահատակուած Քսան Հնչակեան անմահ հերոսներու յիշատակին:

Antenne 2

Dimanche 17 Juin
à 9 heures 30
Rencontre historique entre
VASKEN 1er et KAREKINE II
Consécration de
l'Eglise arménienne de Bruxelles

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

vous invite à une

Soirée - débat

sur le Thème
«L'ARMENIE SOVIETIQUE
ETAT SOUVERAIN OU
PROVINCE D'UN EMPIRE ?»
avec Claire MOURADIAN
auteur de :
«de Staline à Gorbatchev
Histoire d'une République Soviétique
L'ARMENIE »
Ed. Ramsay

SAMEDI 16 JUIN

19 h - Présentation du livre
20 h - Intermède-Buffet
20 h 45 - Débat-Signature

Participation aux frais du buffet : 40F

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Յովհաննէս Հաքէլեանի յիշատակին, «Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն.-
Լիոնէն՝ Ճէքիեան ընտանիք 500 Ֆր.:
Տէսինէն՝ Ալին Գարագուզեան 250 Ֆր.:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Արի եւ Անի Երլմազեան իրենց մեծ-մօր՝ Ազնիւ Երլմազեանի յիշատակին 500 Ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ASSOCIATION SAINTE CROIX
DE PARIS
Centre de Vacances «SIPAN»
Saint-Gervais-les-Bains

Colonie de vacances

pour enfants de 6 à 14 ans

1) du 2 au 22 Juillet 90 (complet)
2) du 23 Juillet au 11 Août 90

Prix : 2100 F

Pour renseignements et réservations (deuxième groupe seulement), téléphoner au 42 78 31 93 ou 43 26 50 43

MARSEILLE

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
12 - 14, rue Saint Bazile — 13001 Marseille

le Vendredi 15 Juin à 20 h 30
CLAIRE MOURADIAN
(Chercheur au CNRS)
présentera et dédicacera son livre
L'ARMENIE
Histoire d'une République soviétique
de Staline à Gorbatchev
Paru aux *Editions Ramsay.*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

---

le Théâtre des ARTS-HÉBERTOT

présente

NOM : **Don Quichotte**

Comédie musicale créée en Arménie
d'après la pièce de MIKHAÏL BOULGAKOV
adaptation et mise en scène NAREK DOURIAN
avec
LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL TIOUZ D'EREVAN
sur scène : 16 acteurs choristes et 6 musiciens
UNE HEURE TRENTE D'HUMANISME ET D'EMOTION
Huit représentations exceptionnelles
du 7 au 15 Juin
du mardi au samedi : 21 heures
dimanche : 15 heures • relâche : lundi
au Théâtre des Arts-Hébertot
78 bis, Bld. des Batignolles, 75017 Paris — Mo Villiers

Billets :

- 3 FNACs
- HEBERTOT : 43. 87. 23. 23
- Librairie SAMUELIAN : 43. 26. 88. 65
- Restaurant VARTAN : 43. 26. 20. 68
- Télé CONDORCET : 46. 42. 56. 17
- Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 43. 76. 55. 89

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 14

JEUDI
14 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆ ր ա ն ս ա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.295

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNEE — No 17.295

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 1 / 8)

«ԱՐԱՄ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ» ԴՊՐՈՑ

Ղափանի շրջանի ամենամեծ գիւղն է Ազրպէյճանի սահմանագլուխին ծուարած Դաւիթբէկը: Նախապէս Չէյա կոչուած այս գիւղը 1920–ին երեք անգամ հրոյ ճարակ դարձած էր... բայց ան երբեք ծունկի չեկաւ: Մինչեւ հիմա քիչերը գիտէին որ այդ գիւղը հայ ժողովուրդին Արամ փաշան պարգեւած է: 70 տարի յետոյ միայն Դաւիթբէկցիները պիտի տեղեկանային որ Հայոց զարանկիզբի պատմութեան ամենամեծ երախտաւորներէն մին հոն ծնած է:

Գիւղին միջնակարգ դպրոցին անուանակոչման արարողութիւնը կատարուեցաւ Մայիս 28–ին՝ Հայոց պետականութեան վերածնունդին օրը: Այդ վերածնունդին համար իր բովանդակ կեանքն ու գործը նուիրաբերեց հայ ազատագրական պայքարի «կատաղի վագր»ը:

Այսուհետեւ շրջանաւարտներու հաւատութեան վկայականներուն վրայ կը գրուի «աւարտած է Դաւիթբէկի Արամ Մանուկեան միջնակարգ դպրոցը»: Դպրոցին մուտքը կը զարդարեն մարմարէ յուշատախտակները, զորս ճաշակով ձեւաւորած է Ա. Մանուկեանի շնորհալի համագիւղացին՝ Դերենիկ Ահարոնեան:

***

ԿԸ ԽՕՍԻ ՈՒ ԿԸ ՑՈՒՑԱԴՐԷ ԱՇՏԱՐԱԿԸ

Այս յայտարարութիւնը վերջերս յաճախ կը յայտնուի Աշտարակի հեռատեսիլի պաստառներուն վրայ: Հոս սկսած է բանիլ հաղորդալարով (քապլը) գործող հեռատեսիլի համակարգը, ինչ որ նորոյթ է Խորհ. Միութեան համար:

Այս գործին նախաձեռնողը «Սերվիզ» համագործակցութիւնն է, զոր կը ղեկավարէ 39ամեայ Վ. Բոցինեան:

Հաղորդալարը անմիջապէս բարելաւեց հեռատեսիլի պատկերներու որակը: Տարօրինակ է, սակայն Երեւանին այնքան մօտ գտնուող Աշտարակը մինչեւ հիմա լաւ դէշ կը ստանար Մոսկուայի ու Հայաստանի հեռատեսիլի յաղագրերը: Խանգարման պատճառը, անշուշտ, մօտակայ բլուրն է: Այժմ աւելի քան 1600 հաշուող բաժանորդներուն հեռատեսիլին վրայ պատկերը պայծառ ու յստակ է:

Բայց սակայն գործին կէսն է միայն: Համագործակցութիւնը սկսած է նաեւ սրփռել սեփական յաղագրեր, որոնց շարքին՝ լուրեր Աշտարակէն, ուսումնական հաղորդումներ, ֆիլմեր, համերգներ: Ամէն ինչ հայերէն է, բացառութեամբ Հայոց պատմութեան հաղորդաշարի: Ան ուղղուած է յատկապէս Ազրպէյճանէն գաղթածներու, որոնք առայժմ հայերէնին չեն տիրապետեր, իսկ Աշտարակի մէջ անոնց թիւը բաւական շատ է:

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»

ՅՈՒՆԻՍ 12–Ի ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

ՎԵՐՈՆԱ.–	
Պելճիա – Հարաւային Քորէա	2 – 0
ՖԱԼԵՐՄՕ.–	
Եգիպտոս – Հոլանտա	1 – 1

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ.

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐՋԻՆ ՇՐՋԱՆՆ Է ՅՈՒԼԻՍ 15

Յուլիս 15–ին, Կիրակի, տեղի կ'ունենայ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի ընտրութեանց վերջին շրջանը: Ասոնք կը վերաբերին, ինչպէս դրեցինք ատենին, այն ընտրաշրջաններուն (օկրուգ) ուր, Մայիս 20–ին (Ա. շրջան) քուէարկողներու թիւը հարիւրէն յիսունի չէր հասած եւ ուրեմն չեղեալ համարուած էր ընտրութիւնը: Այս ընտրաշրջանները նոր թեկնածուներ կրնան արձանագրուիլ, բացի անոնցմէ որոնք վերջնապէս պարտուած են Մայիս 20–ին կամ Յունիս 3–ին:

Յարդ կարելի չէ գիտնալ ընտրուածներու ճշգրիտ թիւը, քանի ընտրողական կեդրոնական յանձնաժողովը կը շարունակէ իր քննութիւնները, բոլոր այն շրջաններուն, ուր բողոք ներկայացուած է: Սկզբունքով, երկու շրջաններուն ընտրուած են 161 – 168 երեսփոխան, որոնց բոլորն ալ վերջնական չեն, քանի որ միշտ բողոքներ կան:

Այս թիւին մէջ ՀՀՇ–ի ցուցակէն ընտրուած են 72 թեկնածուներ, որոնց 38–ը՝ վերջնական, մնացեալը՝ քննութեան մէջ է: Այս ցանկէն դուրս ընտրուածներու գլխաւոր մասը կուսակցական մեքենայի կը պատկանին, փոքր մաս մըն ալ՝ անկախ կամ չէզոք:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԺԵՐԻՈՅ Թաղապետական եւ ընդհ. խորհուրդներու (վիլայէթ) ընտրութիւնները ջախջախիչ մեծամասնութեամբ շահեցաւ՝ Փրկութեան իսլամական ճակատը, որ առաջին լուրերու համաձայն, ձայներու 70%–ը ստացած է: 1962–ի անկախութեան օրերէն ի վեր, առաջին ազատ ընտրութիւններն են, որոնք ծանր պարտութիւն մըն են իշխանութեան գլուխ գտնուող՝ Էֆ – Էլ – Էն–ին համար: Էնթէկրիսթները զգալի մեծամասնութիւն մը ապահոված են Ալժերիոյ չորս գլխաւոր քաղաքներուն մէջ:

ՌՈՒՍԻԱՍՏԱՆԻ Գերագոյն Խորհուրդի դերիշխանութեան յայտարարութենէն ետք (Էլցինի դրդումով) Կորբաչով սկսած է ջուր խառնել գինիին: Պալթեան հանրապետութեանց ներկայացուցիչներու հետ տեսակցութեան ընթացքին է, որ գաղափարը նետած է «դերիշխան Պետութեանց միութեան» մը:

ԿՐԸՆՈՊԼԻ քաղաքապետ – երեսփոխանը Ալէն Քարինեոն կախակայուեցաւ իր կուսակցութենէն (Էռ – Փէ – Էռ, Շիրաք) որովհետեւ հրաւիրած էր քուէարկողները ընկերվարական կուսակցութեան քուէ տալ Վիկէօրպանի ֆանթոնալ մասնակի ընտրութեանց, դէմ դնելու համար Լը Փէնի Ազգ. Ճակատին: Կրնայ նաեւ արտաքսուիլ:

ՊՈՒՔՐԷՇԻ կեդրոնը ոստիկանութիւնը բիրտ միջամտութիւն կատարած է Չորեքշաբթի առտու (Յունիս 13) պարպելու համար Համալսարանի հրապարակը, որ շաբաթներէ ի վեր «գրաւուած» է ուսանողներու կողմէ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Գերագոյն Խորհուրդը օրէնք մը քուէարկեց, Յունիս 12–ին, որ բաւական ազատութիւն կը շնորհէ մամուլին: Այլեւս գրաքննութիւնը կը ջնջուի, անուանարկութեան ըմբռնումը աւելի ճկուն կը դառնայ եւ թերթ հրատարակելու պայմանները կը դիւրանան:

ՄԱՀ՝ ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆԻ

Խոր ցաւով իմացանք որ Երեքշաբթի օր, Յունիս 12–ին, Պէյրութի մէջ իր մահկանացուն կնքած է բանաստեղծ, գրագէտ, թատերագիր, կրթական մշակ՝ Մուշեղ Իշխան:

Բուն անունով՝ Մուշեղ Ճէնտէրէճեան, Մ. Իշխան ծնած էր 1913–ին Սեւերի Հիսար (Անգարա), այլ խօսքով մէկն էր անոնցմէ որոնք մանկութիւն չունեցան, պատկանելով ապրիլեան սերունդին:

Նախնական կրթութիւնը ստացած է Դամասկոսի Ազգային Վարժարանը (1928 - 1930), մէկուկէս տարի հետեւած է Կիպրոսի Մելգոնեան հաստատութեան դասընթացքներուն, աշակերտելով Յակոբ Օշականի, ապա անցած Պէյրութ, ուր առաջին շրջանաւարտներէն եղած է -1935ին- Համազգայինի Ն. Փալանճեան ճեմարանին: Երեք տարի պաշտօնավարելէ ետք ճեմարանը իբրեւ ուսուցիչ հայ լեզուի եւ Հայոց պատմութեան, 1938 - 1940 հետեւած է Պրիւքսէլի համալսարանի մանկավարժութեան եւ գրականութեան դասընթացքներուն: Բ. աշխարհամարտը ստիպած է որ հեռանայ Պելժիայէն ու վերադարձած է Պէյրութ եւ այդ թուականէն շարունակած իր դաստիարակչական ասպարէզը որպէս ուսուցիչ ճեմարանի: Շրջան մը եղած է նաեւ փոխ – տնօրէն (Վրացեանի օրով):

Կանուխէն Դաշնակցական, իր գործօն մասնակցութիւնը բերած է Լիբանանի հայ ազգային կեանքին, պատասխանատու պաշտօններ վարելով Հ. Յ. Դ. մարմիններու մէջ, նաեւ որպէս հրապարակագիր եւ դասախօս: Աշխատակցած է «Ազդակ»ի, «Ակօս»ի, «Բագին»ի, «Յառաջ»ի եւայլն, եւայլն:

Իր գրական վաստակը կ'ընդգրկէ քերթողական, արձակ, թատերական մարզերը: Հրատարակած է բազմաթիւ հատորներ: Յիշենք. — «Տուներու Երգը» (1936, քերթուած), «Կրակը» (1938), «Հայաստան» (1946), «Կեանք ու երազ» (1949), «Հացի եւ լոյսի համար» (1951, վէպ), «Երեք մեծ Հայեր» (1952, դիմաստուերներ), «Հացի եւ սիրոյ համար» (1956, վէպ), «Ողջո՜յն քեզ, կեանք» (1958), «Ոսկի աշուն» (1963), «Տառապանք» (1968), «Մեռնիլը որքա՜ն դժուար է» (1971, թատերգութիւն), «Մնաս բարո՜վ, մանկութիւն» (արձակ յուշագրութիւն, 1974), «Սպասում» (վիպակ, 1977), «Թատերախաղեր» (1980): Առանձին կ'ուզենք շեշտել «Արդի Հայ Գրականութիւն» շարքը, որու յաջորդական երեք հատորները՝ «Զարթօնքի շրջան 1850 — 1885», «Իրապաշտ Շրջան, 1885 – 1900», «Գեղապաշտ Շրջան, 1900 — 1915» լոյս տեսած են 1973–ին, 1974–ին եւ 1975–ին եւ իրենց որակով մեծ նպաստ մը բերած հայ գրականութեան դասաւանդութեան մարզին մէջ:

Մուշեղ Իշխան Հայաստան այցելեց քանի մը տարի առաջ, իր գործերն ալ այլեւս «մուտքի վիզա»ի արժանացած են եւ իր քերթուածները լոյս կը տեսնեն հայաստանեան մամուլին մէջ, թատերգութիւն մըն ալ ներկայացուեցաւ քաղուած իր ստեղծագործութիւններէն: Իր քերթուածներով երգեր յօրինած է նաեւ տեղւոյն ծանօթ երգիչներէն (այժմ՝ Ամերիկա) Արթիւր Մէշչեան:

Բազմաթիւ ներկայացումներու արժանացած է իր «Մեռնիլը որքա՜ն դժուար է» թատերգութիւնը, նաեւ Փարիզ եւ գաւառը (Համազգայինի «Դիմակ» թատերախումբին կողմէ):

1988–ին Միացեալ – Նահանգներ այցելեց եւ Փասատինայի մէջ, Մայիս 20ին, պաշտօնական արարողութեան մը ընթացքին իրեն շնորհուած է «Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճ»ի պատուոյ տոքթորայի կոչում: Այս առթիւ, գոլէճի նախագահ – տնօրէնը՝ տոքթոր Կարպիս Տէր – Եղիայեան շեշտած էր.— «Բանաստեղծ Մուշեղ Իշխան սփիւռքահայ գրականութեան ամէնէն կարկառուն դէմքերէն մին է. ան կը հանդիսանայ Միացեալ – Նահանգներէն դուրս սփիւռքահայ առաջին անձը, որ կ'արժանանայ գոլէճի ամենաբարձր պատուոյ կոչումին: Իբրեւ բանաստեղծ եւ ուսուցչապետ ան կը գրաւէ բացառիկ տեղ մը սփիւռքահայ կեանքի մեր կրթական ու գրական աշխատանքներու վերելքին մէջ»: Իր յոբելեանն ալ կատարուած է Միացեալ – Նահանգներու զանազան շրջանները:

Համեստ, սակաւախօս, պարզ ու անոյշ մարդ մըն էր Մուշեղ Իշխան: «Արդի Հայ Գրականութիւն» շարքի առաջին հատորին յառաջաբանը սապէս կը սկսէր.– «Յաւակնութիւնը չունիմ...»:

Այս «Յաւակնութիւնը չունիմ...»ը լաւագոյնս կը խորհրդանշէ Մուշեղ Իշխանի ամբողջ նկարագիրը: «Յաւակնութիւնը» չունէր: Կ'աշխատէր լուռ ու մունջ, ինքն իր մէջ ամփոփուած: Ու կը մեկնի նոյնպէս, այն դժոխք քաղաքին մէջ, որու անունն է Պէյրութ եւ որ դրախտ քաղաք մը եղած էր, ուր կեանքը այնքան անոյշ էր: Բայց եւ այնպէս, սիրելի Մուշեղ, որքան ալ՝ «դժուար ըլլայ մեռնիլը», ի վերջոյ մահն է յաղթականը ու իրն է վերջին խօսքը: Ու Մուշեղ Իշխանի մահով, Սփիւռքի մեր մտաւորական կեանքն է առաւելաբար որ պիտի զգայ իր ձգած բացը:

Մուշեղ Իշխանի յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Յունիս 14ին:

Մեր ցաւակցութիւնները իր այրիին՝ Տիկին Զապէլ Ճէնտէրէճեանի, զաւկին եւ Աճէմեան ընտանիքին:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՅԱՂՈՂ ՄՈՒՏՔ

Աշխարհի ախոյենութեան միջոցին, Խորհրդային Միութեան ակումբները անգործ չձգելու համար, կազմակերպուած է բաժակի մրցաշարք մը բարձրագոյն դասակարգի խումբերուն համար:

«Արարատ» խաղացած է առաջին մրցում մը. Երեւանի մէջ, յաղթած է Տօնեցքի՝ 1 – 0 (*):

Այս մրցաշարքը կազմակերպուած է անկախաբար Խորհրդային Միութեան բաժակէն՝ ուր «Արարատ»ի առաջին մըրցակիցն է՝ Ռոստով:

● ԱՐՑԱԽԻ ԽՈՒՄԲԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՐՑԱՇԱՐՔԵՐՈՒ ՄԷՋ

Ստեփանակերտէն երկու խումբեր կը մասնակցին մրցաշարքի մը ուր կան միայն հայ ակումբներ եւ որուն յաղթականը նախատեսուած է որ ընդունուի, 1991–ին, համամիութենական երրորդ դասակարգին մէջ: Երկու խումբերը կը կոչուին Արցախ եւ Երազանք: Այս վերջինը անփորձ կ'երեւի այս մակարդակի վրայ, բայց Արցախ, վեց խաղերէ վերջ, 3–րդ էր: Մրցաշարքին կը մասնակցին 22 խումբեր, բոլորն ալ հայկական:

Իսկ դասակարգ մը վար առաջնութեան մէջ որ կ'անուանուի Հայաստանի ախոյենութիւն, Արցախ վերստին ներկայ է Շահումեանի «Բերդ» ակումբով: Երկրորդ դասակարգին մէջ ալ առնուած է Մարտակերտի «Գանձասար» խումբը:

Ֆութպոլի մարզին մէջ, Հայաստան եւ Արցախ միացած են արդէն...:

Վ. Մ.

(*) Տեղի ունեցած են երկու խաղեր եւս, մէկը՝ Երեւան եւ «Արարատ» յաղթած է Մետալիստի 4 – 0 եւ Օտէսայի մէջ ալ՝ պարտուած է Չերնոմորեցէն 2–ի դէմ 3 կէտով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՂՐԻՄԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հ. – Կազմակերպչական փուլէն ետք ի՞նչ նպատակներ ունի Ղրիմի համայնքը:

Պ. – Առաջինը Հայերի հայեցի դաստիարակութիւնն է, երկրորդը՝ հայկական մշակոյթի ծանօթացումը: Խորհրդային կարգերի օրօք ծանօթացուել է միայն ռուսական մշակոյթը. միւս ազգերը համարուել են ծայրամասային. հին ժողովուրդների մշակոյթը գոյութիւն չի եղել: Ձենք կարող անդադար կրկնել թէ մենք մեծ մշակոյթ ունենք. պէտք է ցոյց տանք:

Ունենք նաեւ Ղրիմի դարաւոր պատմաճարտարապետական յուշարձանների վերականգնման գործը. խորհրդային տարիներին մի քանի հարիւր հայկական յուշարձաններից վերականգնել են միայն Եալթայի հայկական եկեղեցին. այդ էլ որպէս տեղի ազգագրական թանգարան: Միւսները գտնւում են շատ վատ վիճակում:

Մենք սկսեցինք Սիմֆերոպոլի հայկական գերեզմանատան վերականգնումով, որը գտնւում է քաղաքի կեդրոնում եւ եթէ չվերականգնէինք շատ հաւանական է որ քանդուէր ու տեղը շէնքեր կառուցուէին: Հարիւր հազար ռուբլից աւելի փող ծախսեցինք: 250-ից աւելի տապանաքարեր հողի տակից բարձրացրել ենք. տապանաքարերը Իտալիայից բերուած մարմարից են. կան արձաններ, խաչքարեր ու գերեզմանատունը ներկայիս տեսարժան վայր է դարձել:

Հ. – Ներկայիս եւս կը գործածո՞ւի:

Պ. – Մի մասը ազատ է, ուզում ենք գործածել որպէս Պանթէոն: Սպենդիարեան գերդաստանի շիրիմը կայ հոն: Սպենդիարեանները մեծ գերդաստան են եւ Սիմֆերոպոլի նրանց շէնքին մէջ մենք բացեցինք կիրակնօրեայ հայկական վարժարան, ուր յաճախում էր Սպենդիարեանի 65-ամեայ թոռը Մարիան որ ամէն կիրակի գալիս էր 120 քիլոմեթր հեռաւորութիւնից:

Հ. – Ի՞նչ է հայկական դպրոցներու վիճակը:

Պ. – Ղրիմում գործում են չորս կիրակնօրեայ դպրոցներ. Սիմֆերոպոլում, Թէոդոսիայում, Եալթայում եւ Սեւաստոպոլում:

Հ. – Ուսուցիչ ճարել դժուար չը՞լլար:

Պ. – Տեղում կարողացանք գտնել անձեր որոնք ուսուցանում են հայերէն. մեծ մասով Հայաստանից տեղափոխուած անձեր են: Մեծ օժանդակութիւն ենք ստանում Հայաստանից: «Մասեաց Աղաւնի» թերթն ալ տպում ենք Երեւանում, 10 հազար տպաքանակով. հինգ հազարը ցրւում ենք տեղւոյն վրայ, հինգ հազարը Ղրիմում:

Հ. – Հայկական մշակոյթը ծանօթացնելու ուրիշ ի՞նչ հեռանկարներ ունիք:

Պ. – Ղրիմ ծննդավայրն է յայտնի նկարիչ Յ. Այվազովսկու. խորհրդային տարիներին Ղրիմում շատ քչերը գիտէին նրա հայ լինելու մասին. բոլորը համարում են ռուս նկարիչ: Մեր նպատակներից մէկն էլ Այվազովսկու հայութիւնը ծանօթացնել է: Այվազովսկին որպէս մարդ, մեծ ծառայութիւն է մատուցել Թէոդոսիային, քաղաքի ճրմուղները, երկաթգիծը նրա փողով է կառուցուած: Նա մեծ օժանդակութիւն ցոյց տուեց Հայերին. Ղրիմում իր միջոցներով շատ գաղթականներ ընդունեց. 50 հազար ռուբլի էր կտակել հայկական եկեղեցուն: Այդ բոլորը տեղացի ժողովուրդը չգիտէր: Իր մեծ տունը նա կտակել էր քաղաքին, ուրեղ իր պատկերասրահն է. բայց հոն ոչ մի արձանագրութիւն չկայ որ տայ Այվազովսկու հայ լինելու, նրա ընտանիքի, նրա արած գործերի մասին: Դրա համար մենք որոշել ենք ստեղծել Այվազովսկու գերդաստանի թանգարան, որովհետեւ նրաք մեծ բարերար են եղել. ստեղծել են հայկական դպրոցներ: Նրա եղբայրը՝ Գաբրիէլ Այվազովսկին է առաջին անգամ հրատարակել «Մասեաց աղաւնի»ն:

Երկրորդ թանգարանը որ ուզում ենք ստեղծել, Սպենդիարեանի թանգարանն է. նրա Եալթայի տունը ճարտարապետական այնպիսի հոյակապ մի կառոյց է, որ եթէ այնտեղ Սպենդիարեանն էլ ապրած չլինէր, կ'արժէր վերակառուցել ու ցոյց տալ ժողովրդին:

Հ. – Ի՞նչ վիճակի մէջ է ներկայիս:

Պ. – Շատ վատ. համարեա քանդւում է: Դիմել ենք որ մեր ծախսերով թոյլատրուի վերականգնել: Տեղական իշխանութիւնները մի քիչ խանդով են վերաբերւում. չեն ուզում տալ շէնքը մեզ:

Այնտեղ Սպենդիարեանի հիւր են եղել Շալեափինը, Յովհ. Այվազովսկին, Վ. Սուրէնեանցը, Կորքին, Ռ. Քորսաքովը, Պետրոս Ադամեանը, Ծատուրեանը, Ջութակահար Յովհ. Նալբանդեանը:

Հ. – Գործող եկեղեցիներ կա՞ն Ղրիմի մէջ:

Պ. – Առայժ որ երեք եկեղեցի պիտի վերականգնենք. բացի որոնք կայ ութ եկեղեցի ԺԲ. — ԺԳ. դարից որո՛նք կանգուն են: Որոնցից Առաքելոցը պէտք է գործող լինի. ներկայիս ոչ մի գործող եկեղեցի չկայ: Նպատակ են դրել որ գործող եկեղեցի լինեն նաեւ Եւպատորիայի Եալթայի եկեղեցիները եւ Հին Ղրիմում Ս. Խաչը:

Եալթայի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցու շէնքը շատ հոյակապ է ու տեղական իշխանութիւնը ամէն բան անում է որ մեզ չտայ: Նոյնիսկ ջանում են ապացուցել որ դա հայկական եկեղեցի չէ: Բայց մենք ապացուցինք թէ այդ եկեղեցին գործել է ու վկայականներ են տրուել. դտանք այդ վկայականներից:

Մենք պէտք է Ս. Խաչի մէջ ազգագրական գիւղ ստեղծենք դպրոցներով, բնութանոցներով եւայլն:

Հ. – Ինչ որ կ'երեւի ձեր գործունէութեան գլխաւոր ու ամէնէն լայն մարզը մշակութայինն է:

Պ. – Այո. մենք Ղրիմում անցկացրինք Սպենդիարեանի օրեր. Հայաստանից խումբեր, օփերայի, պալէի յայտնի մենակատարներ հրաւիրեցինք. ընդամէնը 250 հոգի: Կառավարութիւնը շատ լաւ ընդունեց մեր ձեռնարկը եւ եկանք այն եզրակացութեան որ ամէն երկու տարին պէտք է կրկնուին Սպենդիարեանի օրերը: Դա մեզ համար միջոց է ծանօթացնելու մեր մշակոյթը:

Այդ միտումով այս տարի Յուլիսին անցկացնելու ենք Այվազովսկու սիմփոզիումը. հրաւիրել ենք արտասահմանից մի շարք ծովանկարիչներ որոնք մի ամսուայ ընթացքում Ղրիմում պէտք է նկարեն ծովը ու սիմփոզիումի սկիզբին տեղի կ'ունենայ նրանց պաստառների ցուցահանդէսը: Տեղի կ'ունենան գիտական նիստեր, որտեղ կը կարդացուին դասախօսութիւններ՝ Այվազովսկու նկարչի, մարդու, Հայու եւ Այվազովսկու դպրոցի, ինչպէս՝ Մահտեսեանի եւ Մախոխեանի մասին:

Յուլիսի 23-ին նոյն սիմփոզիումի բացման օրը տեղի կ'ունենայ նաեւ Ղրիմի տարածքում Եղեռնի զոհերի առաջին յուշարձանի բացումը: Երկու տարի է արդէն նշում ենք Եղեռնի զոհերի յիշատակը. այս տարի յուշաքար դրեցինք Սիմֆերոպոլի հայկական գերեզմանոցում:

Հ. – Ի՞նչպէս նիւթական միջոցներ կը հայթայթէք այս բոլորին համար:

Պ. – Պետութիւնը մեզ թոյլատրել է ունենալ ֆինանսաւորման սկզբունքով աշխատող ձեռնարկութիւններ որոնց հարկի մի մասը գնալու է համայնքի օգտին: Համաձայնութեան ենք եկել Հայաստանի մի շարք թեթեւ արդիւնաբերութեան ձեռնարկութիւնների հետ որ Ղրիմում ստեղծուի կօշիկի եւ տրիկոտաժի արտադրամաս:

Հ. – Դուք թեկնածու էիք Հայաստանի ընտրութիւններուն. ի՞նչ կ'ըսէք ամբողջ ժողովուրդը յուզող մեր քաղաքական իրավիճակին մասին:

Պ. – Նախ Արցախի հարցը. մենք լաւ սկսեցինք բայց տարուեցինք շատ խօսելով ու միամտաբար հաւատալով որ մենք պէտք է ապացուցենք կառավարութեան թէ մենք արդարացի ենք ... չնայած թէ պէտքը չկար նրան. նրանք ունեն գիտնականներ, մասնագէտներ, որոնք իմանում են իրականութիւնը:

Այո, մենք պէտք է խօսենք, քարոզչութիւն անենք, բայց նաեւ մեր վրայ վերցնենք հարցի ամբողջ ծանրութիւնը. մեզ համար պէտք է պարզ լինի որ մենք պէտք է այդ հարցը լուծենք: Մենք շատ ենք ասում թէ մեր յոյսը ոչ ոքի վրայ չըդընենք, բայց այդ հարցով ոչ մի բան չենք անում: Ոչ ոքի վրայ յոյս չդնել նշանակում է գործ անել: Մեր կողքին Ադրբեջանցիների փայլուն օրինակը կայ. Ադրբեջանի ամէն մի շրջան կապուած է ադրբեջանական գիւղերին: Այնտեղ շինութիւններ են կատարում, Ադրբեջանցիներ են բնակեցնում, որ փոխեն ժողովրդագրական յարաբերութիւնները: Իսկ մենք միայն խօսում ենք: Կան ձեռնարկութիւններ որոնք գործ անում են բայց մեծ մասով այս հիմնուած է առանձին անձանց նախաձեռնութեան վրայ: Կայ օրինակ Հայ – կազ հիմնարկութեան տնօրէն Թաթարեանի օրինակը, որը շատ մեծ գործեր է կատարում: Պէտք է օգտագործել նաեւ ներքին ու արտաքին ըՍփիւռքի հնարաւորութիւնները:

Կարելի է ասել որ այսպէս Ղարաբաղը մեր ձեռքից գնում է. եթէ Ադրբեջանցիները յաջողուեն կազմել 40–50 տոկոս, հարցը պէտք է փակուած նկատել:

***

Անուշաւան Դանիէլեան ծագումով արցախցի է. ծնած է Վրաստան: Պատմաբան է ու միջազգային յարաբերութիւններու մասնագէտ: Ներքին Սփիւռքէն Հայաստանի խորհրդարանին մաս կազմելու թեկնածու էր, Լենինգրադէն Կարէն Եուզբաշեանի հետ: Ծրագիրներ մշակած ու նաեւ զանոնք գործադրելու ճարերը գըտած խանդավառ գործիչ է Ա. Դանիէլեան, որուն գլխաւորած վարչութիւնը զարթօնքի առողջ մթնոլորտ ստեղծած է ամբողջ համայնքի մը համար: Իսկ Փարիզ անակնկալ այցելութիւնը, առիթ մը եղաւ մեզի, մոռացութեան մշուշէն դուրս քաշելու անցեալի բարգաւաճ այդ համայնքը՝ Ղրիմի Հայութիւնը, որ 70 տարուան պարտադիր քուն մը կը թօթափէ, ապրելու համար Հայութեան փոթորկոտ ներկայով:

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

«LES NOUVELLES DE MOSCOU»

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՆԵՐԸ

«Մոսկովեան Լուրեր» շաբաթաթերթը (Յունիս 8 – 14) այս խորագրով էջ մը յատկացուցած է Հայաստանի. կը խօսի առաւելաբար երկրին մէջ կազմաւորուած զինեալ խումբերուն մասին: Անոնց թիւը տասնի չափ է ու կը համախմբեն ամէն տարիքէ ու միջավայրէ 40 հազար զինեալ: Անոնց մէջ կան ընտանիքի հայրեր, ուսանողներ, խորհ. բանակի երիտասարդ դասալիքներ: Ֆէտայիները մեծ մասով կը պահեն իրենց պաշտօնները, սակայն անոնց գործատեղիները որոշ զիջումներ կ'ընեն, որպէսզի անոնք կարենան պահպանել հայեւադրբեջանական սահմանագլուխը: Այն ֆէտայիները որոնք միայն պաշտպանութեան գործով կը զբաղին, վճարուած են շնորհիւ ժողովրդական դրամահաւաքին: Գլխաւոր զէնքը որսի հրացանն է. այսուհանդերձ ՔԱ. Կէ. Պէ.ի տուեալներով 3–4 հազար հոգի գնդացիրներ ունին:

Զինեալ միաւորներու ամէնէն կարեւորն է ՀԱԲ-ը (Հայաստանի Ազգ. Բանակ) որ 10–15 հազար զինեալ կը համախմբէ: Հրամանատարը Ռազմիկ Վասիլեան կը բացատրէ թէ այս բանակը ստեղծուած է կենսական հարցի մը որպէս պատասխան. «խորհրդային բանակը միշտ յապաղումով կը հասնի» կ'ըսէ ան, յիշելով Սումգայիթի, Բաքուի օրինակները...:

Անոնցմէ զատ կան ՀՀՇ-ի կողմնակիցները: ՀՀՇ-ը ամէնէն աւելի ժողովրդականութիւն վայելող ընկերա – քաղաքական կազմակերպութիւնն է որուն գլխաւոր նպատակն է պատուար կանգնիլ այն դրդութիւններուն, որոնք Հայաստանի մէջ թշնամանք կը սերմանեն ռուս ժողովուրդին ու խորհրդային բանակին դէմ:

Աշոտ Մանուչարեանի համաձայն, որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան, ՀՀՇ-ի վարչութեան ու «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի անդամ է, սահմանը պահպանելու անհրաժեշտութիւնը միշտ գոյութիւն ունի: Ան վտանգներէն մէկը կը նկատէ այն պարագան, որ դիւրութեամբ զրգռիչ ուժեր կրնան թափանցել ֆէտայիներու շարքերէն ներս ու խափանել Հայաստանի ժողովրդավարացման հոլովոյթը: Նման ուժեր են պատասխանատուները Երեւանի ՔԱ. Կէ. Պէ.ի եւ կուսակցութեան շէնքերուն վրայ կատարուած յարձակումներուն: Ա. Մանուչարեանի համաձայն խորհ. զօրքն ալ պատասխանատուութեան բաժին մը ունի, քանի որ կրնար շուտով սպառազինել թէ՛ ֆէտայիները, թէ ազերի զինեալները, բայց զէնքերն ու զրահակառքերը ձգեց անոնց ձեռքը: Մանուչարեան կ'ըսէ թէ այս ամէնը քաղաքական խաղ մըն է երկու Հանրապետութիւնները դէպի քաղաքացիական պատերազմ տանելու համար:

Վազգէն Սարգսեան գրագէտ է ու ՀՀՇ-ի զօրախումբերուն հրամանատարը. կ'ըսէ թէ հայեւազերի բախումներուն մէջ Մոսկուա դատաւորի դերը գրաւեց, բայց չյաջողեցաւ մնալ այդ դիրքին վրայ: Ու կեդրոնին կողմէ Ղարաբաղի հարցին արդար լուծում մը գտնելու յոյսը այլեւս չքացած է: Կեդրոնը կը շահագործէ կացութիւնը Հանրապետութիւնները Խորհ. Միութեան մէջ պահելու որպէս միջոց:

Իսկ Վազգէն Մանուկեան որ ՀՀՇ-ի մէկ ուրիշ անդամն է ու նոյնպէս Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան, կը յուսայ որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը յաջորդ նիստին պիտի օրինականացնէ հայկ. բանակը:

Նախիջեւանի սահմանին վրայ, ուր տեղի Յունուարին եռօրեայ բախումներ տեղի ունեցան, զինուորի մը ու երկու ֆէտայիի ընկերակցութեամբ կ'երթանք տեսնելու քանդուած գործատունը. «չե՞ս վախնար, թշնամիին հողն է. եթէ մեզ ձերբակալեն յանկարծ...»: «Ձեմ յանձնուիր» կը պատասխանէ ֆէտային, ու շապիկին կոճակները քակելով ցոյց կու տայ զօտին խրած ատրճանակը. «պէտք է միշտ պահած ըլլաս չապիկիդ օձիքին մէջ» կ'ըսեմ: «Պահած եմ» կ'ըլլայ պատասխանը:

Հակառակ տիրող կացութեան, ամանք

յուսալու պատճառներ կը ջանան գըտնել. արուեստի քննադատ ու ՀԱԲ–ի ռազմական կոմիտէին նախագահը Վարդան Վարդանեան կ'ըսէ թէ համեմատաբար հանդարտ է Նախիջեւանի ճակատը. «երկու կողմն ալ խորհրդային զօրք կայ. բախումներէ խուսափելու համար ետ բերինք մեր զինեալները. անոնք սահմանագլխուն վրայ ագարակներ կը հիմնեն, հողագործութեամբ կը զբաղին, գտնուելով միշտ ահազանգի կացութեան մէջ: Ուրիշ խումբ մը, 50 քմ. աւելի հեռու, երիտասարդները կը մարզէ ու տեղացիներուն կ'օգնէ արտի գործերուն մէջ: Ուրիշներ քաղաքը կը մնան, քաղաքացիներն օգնելով որպէսզի յանցաւորները գտնեն:

Ֆէտայիի կոչումին տակ չատեր կողոպուտներ ընելու միտքը կը հետապնդեն: Տեսակ մը տեսան կազմեցինք ուր յանցաւորները կը պատժենք: Անշուշտ, երիտասարդները մեծ փափաք ունին ռազմաճակատ մեկնելու. որովհետեւ երիտասարդ մը որ զէնք գործածելու փորձութեան ենթարկուի, կ'ուզէ միշտ գործածել: Խիստ կարգապահութիւն մը ունինք, չենք կրնար թոյլ վարուիլ. կ'ըսուի որ խորհրդային զօրքը պիտի մեկնի սահմանագլուխէն. եթէ այդպէս ըլլայ նոր բախումներու վախ կայ. դժբախտաբար երկու կողմն ալ մեծ թիւով զրզռիչներ կան»:

Թումանեան շրջանին մէջ է ՀԱԲ–ի բանակավայրը. տաք է լերան վրայ, սակայն լեռնանցքը ձիւնապատ է: Մայիս Միրզոյեան, երեւանցի չարժավարը որ խումբին պետն է, կ'ըսէ «ինծի նման ընտանիքի տէր մարդիկ 70%–ը կը կազմեն ֆէտայիներուն. պիտի նախընտրէինք մեր տուները մնալ: Անմիջապէս որ պետական բանակ մը ունենանք, տուն պիտի վերադառնամ. արհեստավարժ մարդու գործ է պատերազմը. ներկայիս չենք կրնար լքել մեր դիրքերը որովհետեւ Հայաստանը պաշտպանելիք մարդ չի մընար»:

Պատերազմական իրավիճակ է, հետազօտող խմբակներով, սպայակոյտերով, բանտարկեալներով, զոհերով: Բանակները իրականութիւն են ու որքան 'ալ ազդարարութիւններ ուղղուին, մաղթանքներ ըլլան որ գործի չանցնին անոնք, վերջնական լուծումը կը մնայ քաղաքական. սակայն մինչ այդ, որոշ որակումներ կը թունաւորեն մթնոլորտը: Օրինակ ֆէտայիներու համար գործածուած «ծայրայեղական» անուանումը անարգանք կը նկատուի Հայերու կողմէ: Անոնց համար ֆէտայիները իրենց երկրին պարծանքն են:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՐՆՋԱԿԸ
Թատերախաղ
Հեղինակ՝ ԱՐՄԱՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Իսթանպուլ, 1990

ԷՍ – Օ – ԷՍ – ԱՐՄԷՆԻ
ՄԱՐՍԷՅԼ Փ. Ա. Ք. Ա.

ՀԱՄԱԿԱՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ. ՇԻՐԱԿ ԳԻՒՂԻ 80 ՏՆԱԿՆԵՐԸ

Ծանօթ է ԷՍ – Օ – ԷՍ – Արմէնի Մարսէյլ Փ. Ա. Ք. Ա.–ի ծրագիրը Հայաստանի օգնութեան համար: 80 տնակներու տեղաւորումն է Շիրակի մէջ, գիւղին մուտքին, իշխանութիւններու կողմէ յատկացուած հողի մը վրայ: Շիրակ կը գտնուի Լենինականի հիւսիսը, հազիւ 4–էն 5 քիլոմեթր հեռաւորութեամբ:

Առաջին 40 տնակները հաստատուեցան անցեալ տարի, Սեպտեմբեր ամիսէն Նոյեմբեր, շնորհիւ Մարսէյլէն մեկնած անձերու՝ Կարպիս Ցարութիւնեան, Մուրատ Թիրէքեան եւ Փրիմ ընկերութեան մասնագէտներ որոնց օժանդակեցին տեղւոյն վրայ կամաւոր բազուկներ: Տեղաւորման աշխատանքներու աւարտին սակայն տնակները անմիջապէս գործածելի չդարձան: Ջուրը, ելեկտրականութիւնը եւ այլ անհրաժեշտ յարմարութիւնները բնակութեան, որոնց իրագործումը յանձն առած էին տեղական համապատասխան իշխանութիւնները, չէին ապահովուած: ԷՍ - Օ - ԷՍ – Արմէնի Մարսէյլ Փ. Ա. Ք. Ա.–ի պատասխանատուները տնակները փակեցին, բանալիները յանձնեցին գիւղապետին այն խոստումով թէ բնակելիութեան աշխատանքները պիտի չարունակուին, վերջնական եւ ապա տնակները բաշխուին: Խիստ ձմեռը, թէքնիք դըժուարութիւնները եւ շրջափակումը թոյլ չտուին այդ աշխատանքներու կանոնաւոր շարունակութեան:

Այսպէս, Շիրակէն անցող, նկարող, ժապաւէնի վրայ առնող օտար մամուլի լրագրողներ անճիշդ բացատրութիւններ տուին, անտեղի մեկնաբանութիւններ ըրին:

Գարնան առաջին օրերուն աշխատանքը վերսկսաւ:

ԷՍ – Օ– ԷՍ – Արմէնի Մարսէյլ Փ. Ա. Ք. Ա.–ի վարչութիւնը, Ապրիլին, Հայաստան ղրկեց իր անդամներէն երկուքը՝ Կարպիս Ցարութիւնեան եւ Ժաք Պօղոսեան: Անոնք հաստատեցին թէ, թէպէտ քիչ մը դանդաղ, բայց աւելա նորութիւն չէ Հայաստանի համար, սակայն գործերը կը յառաջանան եւ լաւ ընթացքի մէջ են: Վերադարձան բաւական գոհ եւ մանաւանդ լաւատես: Հաղորդեցին որ 40 տնակները «գրեթէ» բնակելի են, անհրաժեշտ յարմարութիւններով: Բաշխուած են 40 ընտանիքներու համաձայն կարիքներուն: Իւրաքանչիւրին տրուած է նաեւ 1200 քառ. մեթր մշակելի հող: Ծառեր, արդէն, չինած են ցանկապատեր, տնկած են ծառեր, ցանած են բոյսեր, բանջարեղէն, այլ խօսքով կեանքը սկսած է:

ԷՍ – Օ – ԷՍ – Արմէնի Մարսէյլ Փ. Ա. Ք. Ա. շարունակելէ առաջ իր ծրագրին Բ. մասը, կը սպասէր որ տեղական իշխանութիւնները կատարեն աշխատանքներու իրենց ինկած բաժինը: Այժմ, ապահովուած, լծուած է տենդագին գործի: 40 այլ տնակներու շինութիւնները բեռնաձուած են 15 բեռնատար ինքնաշարժերու վրայ, ճամբայ ելած են դէպի Հայաստան, Շիրակ: Իրենց հետ կը տանին նաեւ «Լատա» կառք մը, նուէր Նիսի ԷՍ – Օ – ԷՍ — Արմէնիին, 240 պտղատու ծառեր եւ զանազան տեսակի ապրանքներ, անրաժեշտ սարքաւորումներ կարելի եղածին չափ տեղւոյն վրայ անկախ ըլլալու եւ արագ աշխատելու: Սակայն, տեղական մասնակցութիւնը՝ բանուոր, շինանիւթ եւ գործիք նոյնպէս կարեւոր է: Մարսէյլէն պիտի մեկնին, ի մօտոյ, պատասխանատուներ ղեկավարելու համար գործերը: Անցեալ տարուան փորձառութիւնը պիտի օգնէ, անկասկած: ԷՍ - Օ - ԷՍ – Արմէնի Մարսէյլ Փ. Ա. Ք. Ա.–ի վարչութիւնը յոյսով է որ ամառը չվերջացած կ'աւարտին աշխատանքները եւ 80 տնակները բնակուած կ'ըլլան:

Այս ծրագրի իրագործումը՝ 80 տնակներու գնումը, ջերմութիւնը, խոհանոցի սարքաւորումները, ներկը եւայլն ... եւ փոխադրութիւնը բեռնատար կառքերով, կը բարձրանայ շուրջ 6 միլիոն 250 հազար Ֆրանքի:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԷ ԳՈՂԳՈԹ

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ ազգային հիւանդանոցի 158–րդ տարեդարձը, Մայիս 27–ին, կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւններով տօնուած է: Պատարագէն յետոյ հիւանդանոցի պարտէզին մէջ սարքուած սիրոյ սեղանին բացումը կատարած է ընդհ. քարտուղար Ցարութիւն Տէր Ստեփանեան: Արման Մարաշլեանի հանդիսավարած ճաշի ընթացքին կարդացուած է տարեկան տեղեկագիրը. ներկաներուն ուղերձ մը ըրած է բժշկապետ տոքթ. Մարտիրոս Ենիեօրկեան, իսկ հուսկ բանքը արտասանած է Շահան Եպիսկ. Սվաճեան:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, Մայիս 25–26–ին, տեղի ունեցած է հայ բժիշկներու համաշխարհային կապի Յանձնախումբին ժողովը: Ֆրանսայի, Գանատայի եւ Միացեալ Նահանգներու հայ բժշկական միութիւններու ներկայացուցիչները քննած են Հայաստանի համապատասխան մարմիններու հետ գործակցութեան կարելիութիւնները եւ ծրագրած են որ յառաջիկայ համաշխարհային հայ բժշկական համագումարը, տեղի ունենայ Փարիզի մէջ՝ 1992–ի ամրան: Ժողովը ստեղծած է նաեւ կեդրոնական մարմին մը, որ կը կոչուի Հայ բժշկական համաշխարհային Վարչութիւն:

«ՊԱԼԵԱՆ» ՄԱՄԼՈՅ ՄՐՑԱՆԱԿԸ ՆՈՒՊԱՐ ԱԿԻՇԵԱՆԻ

(Հաղորդագրութիւն
Թէքէեան Մշակութային Միութեան)

Ամէն տարի Թէքէեան Մշակութային Միութեան «Վարդգէս եւ Ռիթա Պալեան» մամլոյ մրցանակը կը ծանուցուի Միութեան համագումարի աւարտին: Այս տարի ԺՁ. համագումարը կայացաւ Յունիս 1 – 2–ին, Պոսթընի մէջ, Մեսէչուսեց եւ 1990 թուականի մրցանակը տրուեցաւ սփիւռքահայ յայտնի թրձակագիր եւ բազմավաստակ հրապարակագիր Նուպար Ակիշեանին:

Սոյն մրցանակը կարելի դարձած է շնորհիւ Տէր եւ Տիկին Վարդգէս եւ Ռիթա Պալեանի (Ուաշինկթըն, Տի – Սի.) Թէքէեան Կեդրոնական Վարչութեան մօտ հաստատած մէկ կարեւոր հիմնադրամին, որուն եկամուտին մէկ մասը (2000 տոլար) կը յատկացուի մամուլի մրցանակին, մնացեալը սահմանուած ըլլալով մշակութային այլ ծրագիրներու:

Պալեան մրցանակը տարի մը կը յատկացուի հայերէնով արտայայտուող հրապարակագիրներու եւ յաջորդ տարին ալ օտար լեզուով արտայայտուող հայ լրագրողներու, կամ հայանպաստ օտար լրագրողներու: Դատական յանձնախումբը նըկատի կ'ունենայ լրագրողներու ամբողջ տարուան ընթացքին ունեցած գործունէութիւնը եւ հրապարակագրական գործին քանակն ու որակը:

Նուպար Ակիշեան բեղուն հրապարակագիր մըն է որուն յօդուածները առաւելաբար լոյս կը տեսնեն Լոս - Անճըլըսի «Նոր Օր» եռօրեային մէջ, ինչպէս ըսփիւռքի գրեթէ բոլոր գաղութներու օրկաններուն մէջ: Մասնաւոր ուշադրութեան արժանացած է անցնող տարի մըրցանակակիր լրագրին գաղափարական բովանդակութեամբ պատրաստած յօդուածներու ընդարձակ շարքը որ կուգայ խկական կարիք մը լրացնել իր տեսակի հրապարակագրութեան մէջ:

Սովորաբար նիւթական պարգեւին կողքին յատուկ յուշատախտակ մը կը յանձնէ Թէքէեանի Կեդրոնական Վարչութիւնը, համագումարին յաջորդող Միութեան հրապարակային մէկ ձեռնարկին ընթացքին:

Թէքէեան Մշակութային Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը այս առթիւ կուգայ ջերմօրէն շնորհաւորել մրցանակակիր լրագրող Նուպար Ակիշեանը, յաջողութիւն մաղթելով անոր իր յառաջիկայ գործունէութեան ընթացքին, նոյնպէս կուգայ իր շնորհակալութիւնները յայտնել Պալեան ամոլին՝ ազգօգուտ այս նպատակով հաստատած իր հիմնադրամին համար:

ԹԷՔԷԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Միացեալ – Նահանգներու
Եւ
Գանատայի Կեդրոնական Վարչութիւն

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՎԱՆ
ՎԱՆ՝ ՍԱՐՍԱՓԻ ՕՐԵՐՈՒՆ

Երկարատեւ նժդեհութեան եւ գըրկանաց հետեւանօք հիւծեւկոծ Հայութեան այդ զանգուածն էր ահա որ ապաստարուեցաւ իր հայրենի կտուրին տակ վաչկատուն ապրելու եւ դրասաի պէս դատելու, զինուորական իշխանութեան կողմէ իրեն շնորհուած (!) չոր հացի մը փոխարէն: Նոյն միջոցին, Թուրքիա յաղթերութեան մէջ ըլլալով Երեւանի նորակազմ Հանրապետութեան հետ, հոնկէ պարէն բերել կուտար Վան՝ ուղտերով: Եւ որովհետեւ ուղտապաններուն մէջ Հայեր ալ կային, ատոնք կասկածը կը հրաւիրեն Վանայ տիրանուն կուսակալ Հայտարի՝ որ չուշանար կեդրոնին զեկուցանել թէ տեղւոյն Հայերը գաղտնի կը յարաբերէին Երեւանի հետ...: Այս զըրպարտութեամբ, անհրաժեշտ կը դառնար անոնց վտարումը: Վան վերստին կը պարպուի, եւ ժողովուրդը նաւակներով Դատվան փոխադրուելէ վերջ՝ ճամբայ կը հանուի դէպի Տիգրանակերտ: Դեռատի Հայուհիներ նշաւակ կը դառնան ոստիկաններու խենէշութեանց: Տեղահան ժողովուրդն իր վերջին աքսորավայրը չհասած Ջինադաղարը կը կնքուի, որուն մէկ յօդուածին տրամադրութեան համեմատ՝ կը հրահանգուի բոլորին ալ վերադարձը:

Այդ դժնդակ երթուդարձի ատեն է որ հէք ժողովուրդը կը կոտորակուի կէս առ կէս՝ եղանակին խստութենէն եւ հիւանդութեանց առթիւ դարմանի պակասէ, մինչեւ հեւասպառ ժամանումն ի Վան 1918 Նոյեմբեր 20–ին:

Կարաւանին մէջ ճշմարուած է անօթեւ եւ գլխաբար քահանայ մը պեհեր, մարմինը տարօրինակէ՛ս կեղտոտ ցնցոտինե–րով ծածկած, որ գրպանի կաշեպատ Սաղմոսը ձեռքը՝ կը ճաղէր ու կը ճաղէր ջերմեռանդօրէն, բազմաչարչար այդ վիճակին մէջ իսկ չդադրելով ապաւինելէ Երկնաւորին գթութեանը...:

Ահա թէ ինչպէ՛ս ՀԱՅ ԿՂԵՐԸ գիտցաւ Քրիստոսի կրօնը բարձր պահել անըմբռնելի տանջանքներու ատեն իսկ, պօռթքն ալ անպակաս ընել իր անարիւն չըթունքէն, անոր մէ՛ջ միայն որոնելով սփոփ–ներու գերագոյնն ու անճառելին:

ՈՒՐՄԻԱ ԵՒ ՍԱԼՄԱՍՏ

Թէեւ արտաքոյ Տաճկաստանի, բայց անոր սահմանակից, մանաւանդ Վանայ կրկին գաղթերուն հետ մեծ աղերս ունեցող Պարսկաստանի այս հողամասերն ալ յիշատակել պատշաճ դատեցինք, համառօտակի ներկայացուցած ըլլալու համար հոն ապրող Հայոց եւ իրենց եկեղեցականներուն թափառական վիճակը Թուրանեան զրոհներու հետեւանօք, Ընդհանուր Պատերազմի ամբողջ տեւողութեան:

⁂

1914–ի ձմրան, Ռուս բանակի նահանջի օրերուն, Հայ կամաւոր մը վազնիվազ կը հասնի Ուրմիոյ Հայոց առաջնորդարան, եւ խորէն Վարդապետ Տէր – Վարդանեանի կը հաղորդէ նահանջի այդ տխուր լուրը: Փոխանորդ Հայր Սուրբը (ծնեալ 1872, ձեռնադրեալ 1899) կացութեան ծանրութիւնը նկատի առնելով՝ կը փութայ զեկուցանել քաղաքին եւ շրջակայ գիւղերու Հայ ժողովրդեան, թէ միակ փրկութիւնը կը կայանար արագ փախուստին մէջ:

Ու կը սկսի գաղթը դէպի Ճուլֆա՝ աւելի քան 30 հազար հոգիի: Հոն երկու օր կը մնան եւ իրենց քաղցը կը յագեցընեն՝ տեղացի ազգակիցներէ յօժարափոյթ բաշխուած երեսուն սայլ հացով: Այնուհետեւ կը ցրուին Կզնուտ, Աստապատ, Թմպուլ, Եէմխանա եւ այլ Հայաբնակ վայրեր՝ մինչեւ Երեւանի երկարութեամբ, ամէնուրեք վայելելով լաւ ասպընջականութիւն:

1915–ի գարնան, երբ Խալիլ փաշայի հրամանատարութեամբ քիւրերը կը սկըսին, այս գաղթական Հայոց արու սեռը հաճոյակամ կը մասնակցի Անդրանիկի բանակին, կորակոր պարտութեան մատնելով թշնամին: Սալմաստի շրջանը կը մնայ Հայոց: Յետոյ, Ռուսք երբ յառաջխաղացում կ'ընեն դէպի հարաւ, Ուրմիոյ ժողովուրդն ալ այդ բարեդէպ առթիւ հայրենադարձ կ'ըլլայ:

Ամրան՝ երկրորդ գաղթը կը սկսի, նորէ՛ն Ճուլֆա, Ռուսաց երկրորդ նահանջին հետեւանօք:

(Շար. 38)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունիս 16, տօնն է Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին՝ Եղանելոյն ի վիրապէն:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10–ին, կը մատուցուի պատարագ:

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆ

կազմակերպութեամբ՝
ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ – ԱՐԵՆՈՅՇՆԵՐՈՒ

«Յ. Շիրազ» թատերախումբը կը ներկայացնէ Ալ. Շիրվանզադէի՝

ՉԱՐ ՈԳԻՆ

Կիրակի, Յունիս 17-ին, ժամը 16–ին
Սալ Մազընոյի սրահին մէջ
88, rue d'Aubagne, Marseille 1er

Մուտքը՝ 60 Ֆր.:
12 տարեկանէ վար փոքրիկներու մուտքը ազատ է:

Տոմսերը գնել ներկայացման օրը Սալ – Մազընոյի կիշէէն:

ASSOCIATION SAINTE CROIX
DE PARIS

Centre de Vacances «SIPAN»
Saint-Gervais-les-Bains

Colonie de vacances

pour enfants de 6 à 14 ans

1) du 2 au 22 Juillet 90 (complet)
2) du 23 Juillet au 11 Août 90

Prix : 2100 F

Pour renseignements et réservations (deuxième groupe seulement), téléphoner au 42 78 31 93 ou 43 26 50 43

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՅԱՐԳԱՆՔ «ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐ»ՈՒՆ

Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան Ֆրանսայի Շրջանի Վարիչ Մարմինը եւ Փարիզի «Նազարբէկ» Երիտասարդական մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Յունիս 17, Փարիզի Հայ Առաքելական Եկեղեցիին մէջ, 1915, Յունիս 15-ին Պոլսոյ «Պայազիտ»ի հրապարակին վրայ կախաղանով նահատակուած Քսան Հնչակեան անմահ հերոսներու յիշատակին:

Antenne 2

Dimanche 17 Juin
à 9 heures 30
Rencontre historique entre
VASKEN 1er et KAREKINE II
Consécration de
l'Eglise arménienne de Bruxelles

M A R S E I L L E

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
12 - 14, rue Saint Bazile — 13001 Marseille

le Vendredi 15 Juin à 20 h 30

CLAIRE MOURADIAN
(Chercheur au CNRS)

présentera et dédicacera son livre
L'ARMENIE
Histoire d'une République soviétique
de Staline à Gorbatchev

Paru aux *Editions Ramsay.*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Յունիս 17, Կիրակի օր, Թաղիս խնդրակատար Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ անուան տօնին առիթով, Եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ ու կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

աընթերակայութեամբ՝

Մովսէս Ա. Քհնյ. Գալէնտէրեան-ի

Երգեցողութիւնք երգչախումբիս կողմէ «Եկմալեան» եղանակաւ:

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգըստեան պաշտօն հանգուցեալ բարերարներու, սատարողներու եւ եկեղեցւոյս բոլոր ծառայող բարեյիշատակ անձերու հոգիներուն համար:

Եկեղեցական արարողութիւններէն վերջ յարակից սրահին մէջ հոգեճաշ:

Պատարագ ժամը՝ 9.45–ին:

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ–ԳԼՈՄԲ – ԳՈԼՈՄԲԻ
ԳԱՌՆԻԿ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
Միօրեայ Վարժարանի

Կիրակի, Յունիս 17
ժամը ճիշդ 15–ին
Պուա – Գոլոմպի
Քաղաքապետարանի սրահը
Salle Jean Renoir
35, rue du Général Leclerc
— Villa des Aubépines —
(tout près de la Gare de Bois-Colombes)
Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց
կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի

Գեղարուեստական բաժին դպրոցի աշակերտներուն կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ ուսուցչուհի Օր. Մայտա Մարգարեանի ու իր օգնական Պր. Յարութիւն Տէտէեանի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղային խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները. –

Արմենուհի Շաքարեանի մահուան առթիւ՝ Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւն 200, Պր. Նուպար եւ Աստուր Մարգուանեան 200, Տիկին Եօթնեղբայրեան 100, Պր. Լեւոն Շուշանեան 100, Տիկին Ալիս Քիւրտօղլուեան 100, Շաքարեան եւ Իշխանեան 300, Չինիճեան ընտանիք 200 Ֆր.:

Տիկին Սապունճեանի մահուան առթիւ՝ ողբացեալին զաւակները՝ 1000, Տէր եւ Տիկին Ալիքսան Պապաեան 100, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Սարեան 500, Տիկին Միրվարդ Աթէշեան 200, Այրի Տիկին Կիւլպէնեան 100, Այրի Տիկին Ջրբաշեան 500, Տիկին Անտրանեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժան Մելքոնեան 500, Տէր եւ Տիկին Կուրտիկեան 500 Ֆր.:

Էտուար Հերեւեանի մահուան առթիւ՝ Այրի Տիկին Արուսեակ Հերեւեան 500, Տէր եւ Տիկին Սարգիս – Մարի Լաֆճեան 100, Օր. Ռօզէթ Հերեւեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժորժ – Հերմին Պօլոնեա 100, Տէր եւ Տիկին Ֆէլիքս Քազիմիրի 100, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Կուստուզեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժանօ Կօչկարեան 200, Եօթնեղբայրեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Արշաւիր Կուստուզեան 100 Ֆր.:

Ժան Զաքարեանի մահուան առթիւ՝ Տէօվլէթեան 50, Ագիլպզեան 100 Ֆր.:

Ռէյմոն Սաղասի մահուան առթիւ՝ Այրի Տիկին Թէքեան եւ զաւակը 500 Ֆր.:

Պօղոս Հազէրեանի մահուան առթիւ՝ ընտանիքին կողմէ 200, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Չէօքմէճեան 100, Տէր եւ Տիկին Անկիւեան 50, Տէր եւ Տիկին Կապրիէլ Հիլխեան 200, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Ղազարեան (Էքս) 200 Ֆր.:

Բենիամին Ակտաեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ակտաեան 200, Տէր եւ Տիկին Ռօժէ Ակտաեան 100, Ծառիկեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Մէքալեան 100, Տէր եւ Տիկին Ալէն Պօտուրեան 100, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Մէքալեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժագ Դանիէլեան եւ զաւակները 500, Թուրիկեան ընտանիք 100 Ֆր.:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

vous invite à une

Soirée - débat

sur le Thème
«L'ARMENIE SOVIETIQUE ETAT SOUVERAIN OU PROVINCE D'UN EMPIRE ?»
avec Claire MOURADIAN
auteur de :
«de Staline à Gorbatchev
Histoire d'une République Soviétique
L'ARMENIE »
Ed. Ramsay

SAMEDI 16 JUIN

19 h - Présentation du livre
20 h - Intermède-Buffet
20 h 45 - Débat-Signature

Participation aux frais du buffet: 40F

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ — ՓԱՐԻԶ

Հայաստանի
վաստակաւոր Արտիստուհի

ԱՆԱՀԻՏ ԹՕՓՃԵԱՆ

կը ներկայացնէ՝
ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՕՓՃԵԱՆԻ

«ԱՐՏԱԳԵՐՍ»

ՄՈՆՈՏՐԱՄԸ

Ուրբաթ, Յունիս 15, ժամը 20.30-ին

Ալեք Մանուկեան Մշակութային կեդրոնին մէջ

118 Քուրսէլ փողոց – Փարիզ 17-րդ

Տախքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար՝ Հեռաձայնել՝ 45 20 03 18 թիւին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Grenoble

Fête Champêtre

organisée par la Croix Bleue
pour marquer la fin de l'année scolaire
de l'Ecole arménienne de Grenoble
le Dimanche 17 Juin
à partir de 10 heures
PARC MICHAL à Gières
animé par H A R O U T

J e u x — B u f f e t a r m é n i e n
B u v e t t e
Tombola au profit de l'Ecole ....
N o m b r e u x l o t s

Recommandation :

Nous vous invitons à vous équiper de tables et de chaises.
En cas de pluie nous nous réunirons dans la salle à côté du Parc.

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

La M.C.A. d'Alfortville
vous convie à sa

SOIREE DANSANTE

le Samedi 16 Juin
à partir de 22 heures

— Participation aux frais —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

le Théâtre des ARTS-HÉBERTOT

présente

NOM : Don Quichotte

Comédie musicale créée en Arménie
d'après la pièce de MIKHAÏL BOULGAKOV
adaptation et mise en scène NAREK DOURIAN

avec
LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL TIOUZ D'EREVAN
sur scène : 16 acteurs choristes et 6 musiciens
UNE HEURE TRENTE D'HUMANISME ET D'EMOTION
Huit représentations exceptionnelles
du 7 au 15 Juin
du mardi au samedi : 21 heures

au Théâtre des Arts-Hébertot
78 bis, Bld. des Batignolles, 75017 Paris — M° Villiers

Billets :

- 3 FNACs
- HEBERTOT : 43. 87. 23. 23
- Librairie SAMUELIAN : 43. 26. 88. 65
- Restaurant VARTAN : 43. 26. 20. 68
- Télé CONDORCET : 46. 42. 56. 17
- Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 43. 76. 55. 89

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 15

VENDREDI
15 JUIN
1990

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.296 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 65e ANNÉE — No 17.296

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԷՕԶԱԼ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

«Միլլիյէթ»ի մէջ Եալչըն Տողան Մայիս 31-ին «Էօզալ Օսմանեան ժառանգութիւնը մերժելով կը բոնաբարէ՞ր պատմութեան սահմանները» խորագրին ներքեւ կը յուզէ Նախագահ Էօզալի կողմէ Հայերու հետ երկխօսութիւն հաստատելու ուղղութեամբ կատարուած փորձը: Յօդուածագիրը կը գրէ որ Տողրու Եոլի կուսակցապետ Սիւլէյման Տէմիրէլ վերջնական ձեւ տուած է այն հարցագրին զոր պիտի յղէ Խորհրդարան: Տէմիրէլ կ'ըսէ թէ ի ձեռին ունի մէկ կողմէ Ամերիկայի մէջ հայ թերթերու մէջ հրատարակուած լուրեր եւ լուսանկարներ, միւս կողմէ ալ Ամերիկայի Արտաքին նախարարութեան կողմէ Հայկական Հարցի շուրջ Էօզալի արժեւորումներուն մասին պատրաստուած տեղեկագրեր: Այս բոլորէն մեկնելով Տէմիրէլ հարցագիր մը պիտի յղէ Խորհրդարան:

Յօդուածագիրը հետեւեալը կը գրէ ի մէջ այլոց.–

Երբ Ամերիկա կը գտնուէր, Նախագահ Էօզալ, Աւագ դեսպան Նիւզհէթ Գանտէմիրի հետ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ֆիլատելֆիոյ մէջ, հայ ղեկավարներու հետ: Ասոնցմէ մէկն էր Մոմճեան: Տեսակցութեան ներկայ գտնուեցան ուրիշ երեք Հայեր ալ:

Այս տեսակցութենէն դուրս, Էօզալ սարքեց 120 հոգիի ճաշ մը, որու ընթացքին հրաւէր ղրկուեցաւ նաեւ 40 Հայերու:

Ամէնէն չահեկան կողմը այն է, որ Թ. Էօզալի այս հանդիպումները տեղ չէին գրաւած Էօզալի շրջապտոյտի յայտագրին մէջ:

Կը պնդուի թէ Էօզալ սապէս արտայայտուած է.–

«Հայկական սպանդի մասին պնդումները ու դէպքերը պատահած են Օսմանեան կայսրութեան շրջանին: Ասոնք որեւէ կապ չունին Թուրքիոյ Հանրապետութեան հետ»:

Էօզալին այս խօսքերը իրականութեան մէջ կը գտնուին թէ Հայերու, եւ թէ ամերիկացի դիւանագէտներու պնդումներուն զուգահեռին մէջ: Որովհետեւ անոնք ալ շարունակ նոյնը կը կրկնեն. «Դուք ընդունեցէք որ այս դէպքերը պատահած են Օսմանեան կայսրութեան շրջանին, եւ դիտել տուէք որ դուք նորինոր Հանրապետութիւն մըն էք, այն ատեն այս հարցն ալ իր տեղը կը գրաւէ պատմութեան էջերուն մէջ»:

Հայերը ամէն մակարդակի վրայ այս տեսակէտը յառաջ կը քշեն: Օրինակի համար տասը օր առաջ Փարիզի մէջ կազմակերպուած վիճաբանական ասուլիսի մը ընթացքին Լիոնի Հայ երեսփոխան՝ Փաթրիք Տէվճեան (*) «Միլլիյէթ»ի աշխատակից Ծօչքուն Քըրճայի սապէս կ'ըսէր.–

«Դուք Օսմանցի չէք որ, Թուրքիոյ Հանրապետութիւն անուն նոր Պետութիւն մըն էք: Մի՛ ստանձնէք ցեղասպանութեան մեղքը»: Իսկ Ծօչքուն Քըրճա սապէս կը պատասխանէր.– «Երբ Օսմանեան կայսրութեան տեղ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը հիմնուեցաւ, միայն անունն ու քաղաքական իրավիճակը փոխուեցան, բայց Պետութեան բարոյական անձնաւորութիւնը եւ իրաւաբանական իրաւունքները շարունակուեցան: Եթէ ձեր ըսածը ընդունինք, ցեղասպանութիւնը ընդունած կ'ըլլանք, մինչդեռ ցեղասպանութիւն չէ պատահած»:

Ամերիկացիներն ալ Հայերուն նման նոյնը կը կրկնեն. «Դուք ըսէք որ այս գործը Օսմանցիներուն գործն է»:

Մինչդեռ Թուրքիա եթէ այսպիսի առաջարկ մը ընդունի, ընդունած պիտի ըլլայ նաեւ որ «Հայերը ընկերային գոյութիւն մը ունին, ընկերային ըմբռնողութիւն մը կայ անոնց մասին»: Ասիկա կը հակասէ այն տեսակէտին զոր Թուրքիա կը պաշտպանէ երկար տարիներէ ի վեր: Անհատ Հայեր հարկաւ գոյութիւն ունին, բայց Թուրքիա կը պնդէ, թէ «չկայ հայկական հաւաքականութիւն մը զոր կարենանք ընդունիլ իբր մեզի խօսակից»:

Ահաւասիկ Էօզալ, իր վերոյիշեալ ընթացքով, Հայերը ընդունած կ'ըլլայ որպէս Թուրքիոյ խօսակից հաւաքականութիւն մը: Եւ ասիկա հայկական հարցի մասին Թուրքիոյ տեսակէտներուն կը հակասէ:

Յօդուածագիրը ապա կը նշէ որ Էօզալի տեսակէտը եթէ ընդունուի, հարց կը ծագի նաեւ թէ Լօզանի դաշնագիրը աւելորդ էր ուրեմն: Եթէ Թուրքիա բոլորովին նոր Հանրապետութիւն մըն էր, ի՞նչ հարկ կար անոր հետ Լօզանի դաշնագիր մը ստորագրելու:

Բոլոր այս հարցերը այժմ Տէմիրէլի կողմէ Խորհրդարան պիտի բերուին: Միայն թէ Տէմիրէլ հարցագիրը պիտի յղէ կառավարութեան դէմ, որովհետեւ չի կրնար յղել Նախագահ Էօզալի դէմ: Կառավարութիւնը ունի իր պատասխանատուութիւնը: Որովհետեւ եթէ Էօզալ կառավարութենէն արտօնութիւն առաւ Հայերու հետ տեսակցելու համար, կառավարութիւնը յանցաւոր է: Իսկ եթէ չառաւ, կառավարութիւնը դարձեալ յանցաւոր է եւ կը բաժնէ Էօզալի պատասխանատուութիւնը:

(*) «ՅԱՌԱՋ». — Փաթրիք Տէվէճեան Լիոնի երեսփոխան չէ անշուշտ, այլ՝ Անթոնիի քաղաքապետ – երեսփոխանն է: Անկարելի չէ որ իրեն վերաբերեալ մնացեալ մասն ալ «Լիոնի երեսփոխան»ի չափ ճիշդ ըլլան: Մենք, չենք տեսած «Միլլիյէթ»ի խնդրոյ առարկայ թիւերը եւ այս արձագանգը կ'արտատպենք «Մարմարա»ի Մայիս 31-ի թիւէն:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 1/8)

ԱՐՑԱԽ
«ԲՌՆԱԳՐԱՒԵԼ ՀԵՌԱՁԱՅՆՆԵՐԸ»

ԼՂԻՄ-ի եւ յարակից շրջաններու արտակարգ վիճակի հրամանատար Վ. Սաֆոնով Մայիս 28-ին արձակած է հետեւեալ հրամանը.

ԿԸ ՀՐԱՄԱՅԵՄ

որոշ անձերու կողմէ անջատողականութիւն, ազգային գժտութիւն բորբոքող եւ հանրային կարգուկանոնի խախտումներ հրահրող գործողութիւններուն պատճառով Ստեփանակերտի մէջ հաստատել հեռաձայնային կապէն օգտուելու յատուկ կանոններ:

Սահմանուած պայմանաժամով Մայիս 28-էն սկսեալ անջատել արտակարգ վիճակի շրջանի տարածքին վրայ բնակող որոշ անձերու տան ու աշխատանքի հեռաձայնները:

Հեռաձայնային այդ թիւերը օգտագործել Ներքին նախարարութեան ստորաբաժանումները եւ արտակարգ վիճակը գործադրող իշխանութեան ու կառավարման միւս պետական մարմիններու հաղորդակցութեան համար:

Կապի ձեռնարկութիւններու բոլոր ղեկավարներուն եւ պաշտօնատարներուն նկատմամբ միջոցներու ձեռնարկել որպէսզի անշեղօրէն կատարուի այս հրամանը, որ կը գործադրուի հրապարակման օրէն իսկ:

Ահա այսպէս, կը մնայ զարմանալ ու զայրանալ, ու փորձել յիշել թէ նման բան մը արդեօք պատահա՞ծ է որեւէ ատեն, որեւէ երկրին մէջ:

Ցիրաւի, փշոտ է դէպի «իրաւական պետութիւն» տանող ճամբան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ, այլեւս շատ չի հետաքրքրեր մետիաները, բացի «Լիպերասիոն»էն որու աշխատակիցը վերջերս Երեւան էր եւ երկու թղթակցութիւններ ղրկած էր եւ «Քօթիտիէն տը փարի», ուր Փիէր Վերլիւիզ հաւասարմութեամբ ատեն – ատեն լուրեր կուտայ, քաղուած ընդհանրապէս Փարիզի հայկական աղբիւրներէ: Այսպէս, Յունիս 14-ին կարգ մը տեղեկութիւններ տալէ ետք ընտրութեանց մասին, կ'անդրադառնար Աղնաւուրի առաջարկած ճամբուն (Երեւան – Պաթում) որու մասին Կարէն Ակուլեան (անկախականներու բանբեր) ըսած է. – «Եթէ, Աղնաւուրի մօքի անկախութիւնը եւ բարեկամեցողութիւնը անվիճելի են, կարելի է վախնալ որ խորհրդային երեսփոխան Զօրի Բալայեանի ծուղակն ինկած ըլլայ, իւրացնելով խորհրդայիններու մէկ խաղը, որու նպատակն է տկարացնել Սփիւռքը, զայն նիւթապէս քամելով եւ հեռացնելով քաղաքական բուն հարցերէն...»:

ՊՈՒՔՐԷՇ, կրկին արիւն կը հոսի: Ոստիկանութեան բիրտ միջամտութեան հետեւանքն այն է որ, Հինգշաբթի առտու կ'ըսուէր թէ 7 մեռեալ կայ եւ տասնեակներով վիրաւոր: Ապահովութեան ուժերը չարչարելով իսկ ուսանող կը սպաննեն, ըստ լրատուութեան աղբիւրներու: Կացութիւնը ծանր է: Հեռատեսիլ եւ ձայնասփիւռ պաշտպանութեան տակ առնուած են: Ձերբակալութիւնները կը բազմանան եւ թիրախ են գլխաւորաբար՝ երիտասարդները:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ ընտրութիւններու արդիւնքները, Միթերանի համար՝ «Ալժերիոյ եւ Ալժերացիներու գործն են», բայց եւ այնպէս մտահոգիչ են նոյնիսկ կարգ մը Ալժերացիներու համար, ինչպէս (աքսոր – եալ) Պէն Պելլա: Ինք ալ անոնցմէ էր, որոնք կոչ ըրին պոյքոթի ենթարկելու այս ընտրութիւնները եւ 40% ձեռնպահութիւնը դեր ունեցաւ այս արդիւնքին մէջ, որ «առաջին քայլ մըն է, որու ուրիշներ պիտի հետեւին» յայտարարեց Փրկութեան իսլամական ճակատի նախագահը, որ կը պահանջէ նաեւ Խորհրդարանին լուծումը: Ճակատը ձեռքը կ'առնէ չորս մեծ քաղաքները Ալժէ, Օռան, Կոնստանտին եւ Աննապա (նախկին Պոն): Պէն Պելլա «զինուորական պետական հարուածի մը» վտանգը կը տեսնէ:

ԼՈՆՏՈՆԻ մէջ, Յունիս 13-ին, հանդիսութեամբ մը ոգեկոչուած է Տը Կոլի կոչին (Յունիս 18, 1940) յիսնամեակը եւ Թագուհին ֆրանսերէն ելոյթով մը ջատագոված է ֆրանքօ-բրիտանական բարեկամութիւնը:

ԼԻԿԱՉՈՎ բողոքած է «մէկը միւսին ետեւէն եղած գիջումներուն դէմ» եւ շեշտած թէ «ներկայիս խիստ վտանգաւոր շրջան մը կ'ապրինք»:

Ժ. Ֆ. ՔԱՀՆ «մտաւորական ահաբեկչութեան» զոհը կը նկատէ ինքզինքը կորսնցնելէ ետք, երկու անգամ (նոյն օրը եւ յաջորդ օրը՝ վերաքննութեան) դատը (տրիպողական դատարանի առջեւ – ռեֆէռէ) զոր Նախագահին զաւակը՝ Ժան – Քրիսթոֆ Միթերան բացած է իրեն դէմ, անուանարկիչ յօդուածներու առթիւ: Քահն իր շաբաթաթերթին մէջ (էվէնըման տիւ ժէօտի) լոյս ընծայած էր աֆրիկեան հարցերու վերաբերող գրութիւն մը, ուր կ'ըսուէր թէ այդ հարցերու պատասխանատուն, նոյնինքն՝ Ժան – Քրիսթոֆ Միթերան իր բարեկամներէն մէկուն ընկերութիւնը յանձնարարած էր աֆրիկեան պետերու: Ժ. Ֆ. Քահնի միակ վկան չհրաւեց վճիռը փոխել տալու համար: Հոս – հոն տուած հարցազրոյցներու մէջ (բացի իր իսկ թերթէն) Ժ. Ֆ. Քահն շատ խիստ է դատավարութեան այս ձեւին հանդէպ: Ուրբաթ օր մը դատի հրաւիրուած է Երկուշաբթիի համար, երբ ժամանակ իսկ չունէր փաստեր հաւաքելու: Դատապարտուած է 80 հազար ֆրանք վճարելու:

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ սենտիքան (որու անդամներէն է՝ «Յառաջ») տարեկան Ընդհ. Ժողովին միաձայնութեամբ վերընտրեց երրորդ անգամ ըլլալով Ժան Միօն որպէս Նախագահ: Փոխ – նախագահներն են Մարի – Ռօզ Փինօ (Իւմանիթէ), Հ. Վ. Պարպ (Աժեֆի), Նէլլի Փիէրէ (Լը Մոնտ), Ժիլ Պրոշէն (Լէ գ'Է–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՏՈՄՍ

ԱՆՊԷՏՔ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՄՇԱԿՆԵՐՈՒՆ

Մեր օրերուն հայկական նորանոր տօնավաճառներու առջեւ կը գտնուինք: Հոն կը ներկայացուին մեզի խոշոր գումարներ պահանջող ծրագիրներ, տեղեկագիրներ, որոնք յառաջիկայ աշնան մը կրնան վաւերացուիլ եւ օգտակար դառնալ ո՛չ միայն Հայրենիքին, այլեւ Սփիւռքի մեր կարգ մը հաստատութեանց կամ ընկերակցութեանց: Ասոնց մեծ մասը որոշեր է դրամ չկորսնցնել համայնական, ըսենք հայապահպանման նպատակներու համար:

Մսխում է գումարներ տրամադրել դպրոցներու շինութեան, ասոնց պահպանման, բարւոքման եւ մշակութային գործունէութեան:

Սքանչելի՛...

Մենք ալ սկսեր ենք սորվիլ, հասկնալ, Սպառման կամ Ճարտարարուեստի Ընկերութեան Օրէնքը: Ինչ որ շահաբեր չէ տնտեսապէս, ուրեմն՝ ջնջուելու է:

Համայնք մը լաւ կառավարելը առեր է նոր իմաստ, եւ եղեր է յաջող հանգանակութիւն կազմակերպել: Առեւտրական մեթոտներով պէտք է երաշխաւորել այլեւս հայակերտումը:

– Ես չե՛մ հակառակիր, - ըսաւ մէկը անցեալ օր, - ակնարկելով հայ դպրոցներու փակումին:

Այս տրամաբանութեամբ այլեւս կրնանք ըսել որ դպրոցներու եւ մշակութային կեանք ստեղծող կեդրոններու կարիքը չկայ:

Է՛հ, մաղթենք որ կարգը եկեղեցիներուն չհասնի...

Խե՛ղճ Կոստան Զարեան, որքա՛ն պարզամիտ ես եղեր, «Նաւը Լերան Վրայ» վէպիդ մէջ գրելով. «մշակոյթը հարստութիւն չէ, այլ ոգեկանութիւն»:

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»

Յունիս 13-ի արդիւնքներն են.–

ՆԱՓՈԼԻ.–

Արժանթին յաղթեց Խորհրդային Միութեան 2 – 0:

ՈՒՏԻՆԷ.–

Սպանիա եւ Ուրուկուէյ հաւասար մնացին 0 – 0:

1918 Թ. ՄԱՅԻՍԻ ՓՈՐՁԸ ԵՒ ԴԱՍԵՐԸ

ԽՄԲ. – 1918 հայկական պետականութեան վերականգնումի թուականը չէ միայն, զոր կը բաւարարուինք խանդավառութեամբ նշելով Հայաստանի մէջ տիրող ազատութեան մը մթնոլորտին շրջանակին: Ան վերջին շրջանի մեր պատմութեան հանգոյցի կէտերէն կարեւորագոյնն է նաեւ, որ քաղաքական դիրքորոշումի դժուարին ընտրութեան ամէն հանգրուանի կը ներկայանայ թելադրական հարուստ ատաղձով:

Այսօր, նման հանգրուանի մը առջեւ կանգնած է ամբողջ ժողովուրդը. ոչ այլընտրանքները աւելի բազմազան են, ոչ ալ տիրող կարծիքները տարբեր շեշտեր ունին 1918-ի ճակատագրական օրերէն: Ամէն բան իրաւունք տալ կը թուի «պատմութիւնը կրկնութիւններու շարան մըն է» խօսքին. Կ. Սարդարեան «Հայք»-ի 16-րդ թիւին մէջ (Մայիս 27) հրատարակուած հետեւեալ ուշագրաւ ու եզակի վերլուծումով, քաղաքական մարդու, երկրին վիճակով մտահոգ մարդու կարելին կ'ընէ որպէսզի կրկնութիւններու շարանէն այս անգամ բացառուի 1918-ի վախճանին փուլը:

**

Պետականութիւնը կորցրած ցանկացած ժողովրդի նուիրական եւ ամենամեծ ձըգտումը ազգային անկախութեան վերականգնումն է:

Մեզ համար Մայիսի 28-ը սուրբ օր է, յատկապէս այն պատճառով, որ բազմադարեան մեր պատմութեան փորձը իմաստնացաւ, ազգային կերպարանք ըստացաւ պետականութեան երկուսուկէս տարուայ ընթացքում:

Հայ ժողովրդի մի խումբ նուիրեալների գերմարդկային ջանքերի գնով եթէ չըստեղծուէր պետականութիւն, դժուար է ասել, թէ ինչպէս կը դասաւորուէր մեր ժողովրդի յետագայ ճակատագիրը:

Արամ Մանուկեանի եւ Հայոց պետականութեան վերականգնման գործում ներդրում ունեցած միւս այրերի հոգու կոչը լիցքաւորեց մեր ժողովրդի յետագայ գոյատեւման մարտկոցը: Ազգային պետութեան հաստատման փորձը մեզ համար կարեւոր է, որովհետեւ այսօր էլ մենք կանգնած ենք նոյն խնդիրը լուծելու շեմին, թերեւս մի տարբերութեամբ, որ այսօրուայ մեր վիճակն աւելի քան բարւոք է 1918 թ. հետ համեմատած: Նմանութիւնն այն է, որ չի փոխուել հոգեբանութիւնը, վերաբերմունքն ազգային պետականութեան վերականգնման հանդէպ:

Այսօր Արամ Մանուկեանի անունը դարձել է պետականութեան խորհրդանիշ, բայց մենք չգիտենք, թէ 1918 թ. Մարտ – Մայիս ամիսներին, երբ նա իր համախոհների հետ գերմարդկային ջանքեր էր գործադրում ժողովրդին անկախութեան շուրջ համախմբելու՝ քանի մահափորձ է կատարուել նրա դէմ: Չգիտենք, թէ թոյլ հոգիները, ազգային տզրուկները եւ բարոյականը սատանային ծախած մարդիկ օրը ցերեկով ինչեր էին տարածում ամբողջ կեանքը անմնացորդ ազգին նուիրած այդ մարդու մասին: Թէ պետականութիւնից խորշող գաղափարական ստրուկները ամբոխավարութեամբ քանի անգամ խռովեցին նրա հոգեկան անդորրը: Ու թէ քանի անգամ նա որոշեց հրաժարուել իշխանութիւնից:

Ինչո՞ւ, ի՞նչն էր պատճառը: Պատճառը զարմանալի ստրկութիւնն էր, ինքնուրոյն ապրելու սարսափը, իր ճակատագիրը սեփական ձեռքով օտարներին յանձնածի՝ սեփական ուժերի նկատմամբ հաւատի կորուստը: Իր ծոցից դուրս եկածին հնազանդուելու անսովորութիւնը: Սակայն ուժեղ էին այդ զաւակները, համոզուած էին, որ իրենք են այն ուժը, որը ժողովրդին դուրս է բերելու փրկութեան կայան: Համոզուած էին, որ փրկութեան միակ ճանապարհը սեփական պետութիւն ունենալն է: Նրանք, ի հարկէ, հասկանում էին ժողովրդին, յատկապէս հայրենիքը կորցրած արեւմտահայութեանը: Որպէս հայ մարդ գիտակցում էին, որ պատմական հայրենիքը վերականգնելու միրաժը եւ 11-12 հազար քառ. քմ.-ի վրայ ստեղծած իրենց պետութիւնը անհամատեղելի են: Գիտէին, որ ժողովրդն իր ողջ կարողութիւնը, ուժն ու եռանդը առաջին աշխարհամարտում դրեց ռուսական բանակի տրամադրութեան տակ՝ նրանցից ակնկալելով իր յոյսերի իրականացումը: Այս ամէնը շատ լաւ գիտէին, սակայն փորձով համոզուեցին, որ դա երազատեսութիւն էր, որ իրենք հերթական անգամ խաղալիք դարձան: Տեսան, որ ամէն մէկն այս աշխարհում իր շահն ու հաշիւն ունի: Տեսան եւ համոզուեցին, որ ոչ մէկը իրենց չի օգնելու, եթէ իրենք չգտնեն փրկութեան ճանապարհը: «Օտարը մեզ չի օգնել եւ չի օգնի», – ասում ու կրկնում էին պատմական փորձն ըմբռնած քաղաքական ու զինուորական գործիչները, որոնք Երեւանում համախմբուել էին Արամի շուրջը: Այսօր օրն է յիշելու նրանց անունները: Խորէն եպիսկոպոսը՝ Երեւանի Հայոց Ազգային Խորհրդի նախագահ, ըստ ամենայնի պաշտպանեց եւ քաջալերեց Արամի պետական բոլոր ձեռնարկումները՝ սկսած 1917 թ. Դեկտեմբերից, երբ Արամը եկաւ Երեւան, որպէս Թիֆլիսի Հայոց Ազգային Խորհրդի լիազոր ներկայացուցիչ: Մինչեւ 1918 թ. Յուլիսին Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան Երեւան ժամանելը, Արամի ստեղծած կառավարութեան մէջ աշխատում էին Սահակ Թորոսեանը, Արշալոյս Աստուածատրեանը, Մկրտիչ Մուսինեանը, Յովհաննէս Մելիքեանը: Զինուորական գործով Արամի օգնականներն էին Մովսէս Սիլիկեանը, կոմիսար Դրաստամատ Կանայեանը (Դրօ), շտապի պետ Վէքիլեանը, Երեւանի պարէտ Արշ. Շահխաթունին: Հայոց պետականութեան ստեղծման գործում խորին երախտագիտութեամբ յիշատակութեան է արժանի հայ եկեղեցու եւ նրա ծերունազարդ առաջնորդ Գէորգ Ե. Սուրէնեանց կաթողիկոսի գործունէութիւնը: Պարզապէս հիացմունք է պատճառում այնօրուայ մեր հոգեւոր այրերի հայրենասիրութիւնը: Հոգեւոր շղթայով պետական մտքի ու ազգային գործիչների մի իսկական համաստեղութեամբ էր շրջապատուած հայրենասէր Կաթողիկոսը: Գարեգին, Զաւէն, Խորէն, Մխիթար, Վահան, Մեսրոպ Եպիսկոպոսներ, որոնցից իւրաքանչիւրի կեանքն ու գործը մի առասպել է: Այս անունները մոռացութեան տալը կամ չյիշելը պարզապէս սրբապղծութիւն է: Մեր խաթարուած ազգային յիշողութիւնը պէտք է վերականգնի նրանց անունն ու գործը այսօրուայ եւ գալիքի համար: Արամը հիանում էր կաթողիկոսի սթափ պետական մտքով եւ ոգեշունչ խօսքով: Սարդարապատի ճակատամարտի նախօրէին, նախապատրաստական բոլոր աշխատանքներն աւարտելուց յետոյ, Արամը Արշ. Շահխաթունու ուղեկցութեամբ մեկնում է Էջմիածին. որպէսզի կաթողիկոսին համոզի ժամանակաւորապէս հեռանալու Մայր Աթոռից: Վեհափառը, հասկանալով Արամի մտահոգութիւնը, ասում է. «Ոչ, տղերքս, Հայոց կաթողիկոսը նահանջողը չէ: Ասացէք հայ բանակին, որ ես տեղիցս չեմ շարժւում: Ես չեմ թողնում Ս. Էջմիածինը: Եթէ մեր զինուորները նրան չեն կարողանում պաշտպանել, եւ թուրքերը մտնելու են Ս. Էջմիածին, իմ դիակը պէտք է գտնեն Ս. Իջման վայրում»: Այնուհետեւ, օրհնելով ռազմի դաշտ մեկնող Գարեգին եւ Զաւէն արքեպիսկոպոսներին, ապսպրում է. «Գնացէք եւ ասացէք զինուորներին, որ նրանք պատասխանատու են ժողովրդի կեանքի համար: Մենք ոչ ոք չունենք մեր կողքին, բացի Քրիստոսից, որը մեր միակ ուժն է»:

Պետականութիւն եւ կրկին պետականութիւն. այսպէս էին մտածում քաղաքական եւ հոգեւոր այն գործիչները, որոնք ապրում էին Հայաստանում: Թիֆլիսում, Բաքւում ապրող հայ քաղաքական գործիչները չէին հաշտւում այն մտքի հետ, որ զրկուելու են հզօր Ռուսաստանի հովանաւորութիւնից: Յատկապէս մտաւորականութիւնը չէր հաշտւում այն մտքի հետ, որ պետականութիւն է ստեղծուել այդքան փոքրիկ տարածքի վրայ: Նրանք չէին կարողանում հասկանալ, որ կատարուել է առաջին եւ ամենակարեւոր քայլը, որ Թուրքիան ճանաչել է Հայաստանի անկախութիւնը այն տարածքի վրայ, որը նա կարողացել է զէնքով պաշտպանել: Եւ քանի որ չէին նժարում կարողութիւններն ու հնարաւորութիւնները (հայ մտաւորականի երեւակայութիւնը միշտ աւելի առաջ է անցնում, քան նրա գործնական կարողութիւնը), սկսեցին տարածել, որ իբր Հայաստանի Հանրապետութեան ծնունդը թուրքական ձեռնարկ է: Չնայած մարդիկ տեսնում էին, որ Հայաստանի անկախութիւնը ձեռք բերուեց Սարդարապատի եւ Բաշ – Ապարանի ինքնապաշտպանական յաղթական կռիւների շնորհիւ եւ որ միայն այդ ճակատամարտերից յետոյ Թուրքիան ստորագրեց Հայաստանի անկախութիւնը ճանաչող Բաթումի պայմանագիրը, բայց եւ այնպէս տարածում էին, որ իրենք չեն ճանաչում Հայաստանի Հանրապետութիւնը, որովհետեւ այն «հայակեր Թուրքի պարգեւածն է»:

Արամին յատկապէս մեծ ցաւ էին պատճառում նման որակումները, որովհետեւ նա անցել էր ազատագրական պայքարի այն փուլերով, երբ իրենք կարծում էին, թէ Եւրոպայի կամ Ռուսաստանի միջնորդութեամբ կ'ազատագրեն Արեւմտեան Հայաստանը: Անցել էր եւ փորձով համոզուել, որ միայն պետականութեան միջոցով կարող ես հասնել արդիւնքի: Հաստատ համոզուած էր, որ փոքրիկ Հայաստանը կը հզօրանայ միայն հարեւանների հետ նորմալ, միջպետական յարաբերութիւններ հաստատելով:

ԿՏՐԻՃ ՍԱՐԴԱՐԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՁԱՅՆԱՏԵՏՐԵՐԸ»

Կրնար «Հայկական երաժշտութիւնը» կամ նման սովորական այլ պիտակով մըն ալ խորագրուած ըլլալ Փարիզի Հայկական Հետազօտութեան ու Վաւերագրերու Կեդրոնին կողմէ կազմակերպուած երաժշտական հանդիպումը որ տեղի ունեցաւ Մայիս 28 – Յունիս 2, Փարիզի «Ժողովրդական արուեստներու եւ բարքերու Ազգային Թանգարան»»ին սրահին մէջ: Այդ միջոցառումին տրուած «Հայաստանի ձայնատետրեր» ինքնատիպ ու արտայայտիչ խորագիրն իսկ կ'արտայայտէր կաղապարատիպէն տարբեր ձեռնարկով մը հանդէս գալու մտադրութիւնը:

Ինչպէս արդէն գրուեցաւ, ձեռնարկը երեք թեւով ներկայացաւ. հայ երգահաններու ձայնատետրի էջերու, հայկական նուագարաններու ցուցահանդէսով մը, համերգներով ու կլոր սեղաններով: Հովանաւոր գլխաւոր մարմիններն էին վերոյիշեալ Թանգարանը, Ֆրանսայի Մշակոյթի նախարարութիւնը, Կիւլպէնկեան հիմնարկը, Ղրիմի Հայկական Մշակոյթի Միութիւնը: Հայաստանէն ու եւրոպական այլ երկիրներէ հրաւիրեալներու կարեւոր թիւ մը այս հանդիպումին տարողութեան ու կազմակերպչական մեծ աշխատանքին մասին գաղափար մը տալու լայնօրէն բաւական էր: Թէեւ պէտք է անմիջապէս աւելցնել թէ հակառակ այս բոլորին ձեռնարկը զերծ չեղաւ պարագայական ներկայութիւններէ ու անհամատեղելի միտումներէ:

Փարիզի «Հայկական Հետազօտութեան ու Վաւերագրերու Կեդրոն»ը նման ձեռնարկով մը հայկական երաժշտութիւնը կարելի բոլոր բաղադրեալներով ներկայացնելու նպատակը հետապնդած էր. թէ՛ համերգներուն, թէ՛ կլոր սեղաններուն ծրագրումին մէջ ակներեւ էր այս ջանքը: Այս երկու մարզերէն առաջինները էին որ առաւել ժողովրդականութիւն վայելեցին, գրեթէ միշտ լեցուն սրահներով, մինչ կլոր սեղանները դըժբախտաբար լեզուի հարցին քիչ մը քմահաճ կարգադրութեան պատճառով, չխօսեցան կարեւոր թիւով հետեւողներու:

Համերգներու համակարգը կը ներփակէր հայկական երաժշտութեան ժողովրդական, դասական ու հոգեւոր մարզերը: Երեքին մէջ ալ տիրապետող էր Հայաստանէն հրաւիրուած արուեստագէտներու ներկայութիւնը. ասիկա հաւանաբար պէտք էր ենթադրել որ առաջադրուած նպատակը իրագործելու յարմարագոյն տարրերը Հայաստանէն կուգային ու Սփիւռքը կամ գոնէ Ֆրանսան ու շրջակայ գաղութները համապատասխան արուեստագէտներ չունէին. սակայն «Հայկական Նուագարաններու Համոյթ»ի մը ընտրութիւնը – երբ նոյնիսկ տեղւոյն վրայ դժուար չէր իսկական հայկական ժողովրդական երաժշտութեան խումբ մը ճարել – ու Հայաստանէն երգչուհի Արաքս Մանսուրեանի մը ոչ անհրաժեշտ ներկայութիւնը կը տկարացնէին նման վարկածի մը թէզը: Այսուհանդերձ, անհամեմատելի կերպով աւելի էին ձեռնարկին դրական երեսակները. անոնց հեղինակները եղան յատկապէս ազգագրական ու ժողովրդական երգերու մենակատարներ՝ Արթիւր Շահնազարեան ու Արեգ Միքայէլեան, լենինականցի դուդուկահար՝ Մկրտիչ Մալխասեան, Ս. Գայեանէ Եկեղեցիին երգեցիկ խումբը ու դաշնակահարուհի Սվետլանա Նաւասարդեան: Առաջին երկու արուեստագէտները իրենց հարազատ, անսեթեւեթ մեկնաբանութեամբ բացին կորսուած աշխարհի մը դռները, հոնկէ բերելով Սասունի, Շատախի երգեր կամ Սասունցի Դաւիթ դիւցազներգութենէն հատուածներ: Մ. Մալխասեանի դուդուկը, երաժշտութեան շնչաւոր, պարզուկ գործիք մը չէ անոր շրթունքներուն վրայ. անխաթար, տառապող սիրտ մըն է որուն երգը չի կրնար չյուզել ունկնդիրը: Ս. Նաւասարդեան միջազգային կարեւոր մրցումներու դափնեկիր, ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ ամբողջ Խորհրդային Միութեան ամէնէն կարեւոր մենակատարներէն մէկն է: 20 տարիէ ի վեր շըրջած է աւելի քան 30 երկիրներ, բացառիկ ուժականութեամբ իր մեկնաբանութեամբ հրամցնելով ի միջի այլոց հայ երգահաններու գործեր: Ունի երկու տարբերակի չափ ձայնագրութիւններ. մասնակցած է միջազգային բազմաթիւ փառատօններու: Անմոռանալի պիտի մնայ յատկապէս Ա. Բաբաջանեանի իր բացառիկ մեկնաբանութիւնը Մայիս 30-ի համերգին:

Հայկական երաժշտութեան այս ձեռնարկին ամէնէն աւելի հետաքրքրութիւն արթնցուցած մասնակիցը անկասկած Ս. Գայեանէի երգչախումբն էր. 15 հոգինոց խումբը երկու անջատ յայտագրով երգեց Կոմիտաս, Ա. Տիգրանեան, Բ. Կանաչեան եւ կոմիտասեան պատարագը ամբողջութեամբ: Անոնց մեկնաբանութիւնը – յատկապէս պատարագի պարագային – անպայման մինչեւ արժեւորում չգտնելով հանդերձ, ընդհանուր էր ստեղծուած խոր տպաւորութիւնը որ կուգար հնգաձայն այս խումբէն, բերելով բացառիկ միասնականութեան ու ներդաշնակութեան մը հազուագիւտ օրինակը:

Ձեռնարկին դասական երաժշտութեան երկրորդ համերգին որպէս մեկնաբան հրաւիրուած էին Յասմիկ Սիւրմէլեան ու Երեւան քառեակը:

Համերգներու շարքին վերջինին ներկայ եղաւ նաեւ Հայաստանի Մշակոյթի նախարարը՝ Եուրի Մելիք Օհանջանեան որ աւարտին խօսք ուղղելով ներկաներուն, ըսաւ թէ դժուարին օրեր կ'ապրի այսօր հայ ժողովուրդը, սակայն ամէն անգամ որ բեմ կը բարձրանան հայ արուեստագէտներ, ցոյց տալու համար է թէ հայ ժողովուրդը «եղել է, կայ եւ կը մնայ յաւիտենապէս»:

Կլոր սեղանները եւս նպատակ ունէին կարելի համապարփակ մօտեցում մը արտայայտել հայկական երաժշտութեան ամբողջութեան. Պատրաստուած յայտագիրը նկատի ունէր զանազան շրջաններն ու բաղկացուցիչները այդ երաժշտութեան. Ֆրանսացի երաժշտագէտներու կողքին իրենց մասնակցութիւնը բերին Հայաստանէն մասնագէտներ, ինչպէս՝ Ն. Թահմիզեան, Տ. Մանսուրեան, իսկ Սփիւռքէն՝ Ա. Քերոբեան, Պ. Ալահատոյեան, Լ. Բագիլ, Ա. Սիրանոսեան, Կ. Ափրիկեան եւայլն:

Հայկական երաժշտութիւնը ոչ միայն ծանօթացնելու, այլեւ զայն սահմանելու եւ մասնայատկութիւնները շեշտելու նպատակով ներկայացուած այս ձեռնարկը հակառակ կազմակերպչական ու ընտրութեան մէկ երկու թերացումի, եղաւ ուշագրաւ ու կարեւոր քայլ մը, հայ մշակոյթը ճանչնալու եւ ծանօթացնելու մարզին մէջ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Գերմանահայ նամականի

ՆՈՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՊՐԱՈՒՆՇՎԱՅԿԻ ՄԷՋ

Վերջերս Պրաունշվայկի մէջ հիմնուեցաւ «Հենոս – Արաքս – գերմանեւհայ բարեկամութեան Միութիւնը», որուն գլխաւոր նպատակներն են գերմանեւհայ յարաբերութիւններու զարգացումը եւ հայ մշակոյթի ծանօթացումը: Նախատեսուած է քննարկել նաեւ երիտասարդութեան հարցերը: Նորընտիր վարչութեան անդամներն են ՊՊ. Հ. Հօփփէ (ատենապետ), Տոքթ. Գ. Գալաթաշ (փոխատենապետ), Վ. Գասըլեան (վարչական հարցերու պատասխանատու), Ա. Արզունօղլու (գանձապահ) եւ Ա. Աղնաւուր (քարտուղար):

Յաջողութիւն կը մաղթենք:

Ն. ՄԱԴՈՅԵԱՆ ԽԵՒԵՆԻՆԿԸՆԻ ՄՐՑՈՅԹԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑ

Հոլանտայի Խեւենինկըն քաղաքին մէջ, որ Լա Հէյի մօտերը կը գտնուի, ամէն տարի երաժշտական միջազգային մրցոյթ կը կազմակերպուի: Այս տարի իբրեւ նուագարան ջութակը ընտրուած էր եւ աւելի քան ութսուն թեկնածուներ իրենց մասնակցութիւնը բերած էին: Ասոնց ամէնէն երիտասարդը 16-ամեայ հայազգի Ն. Մադոյեանն էր, իսկ ամէնէն տարեցը իրմէ 12 տարիներ աւելի մեծ էր:

Նոյնինքն Մադոյեանը պատճառ դարձաւ բուռն վէճերու, որովհետեւ դատակազմը հակառակ իր արտասովոր եւ փայլուն թէքնիքին չարտօնեց որ ան մասնակցի եզրափակիչին: Կ'առարկուէին ոճային եւ երաժշտական պատճառներ: Որոշումը ունկնդիրներու եւ տեղական մամուլի խիստ քննադատութիւններուն «արժանացաւ»: Այն պատճառի որ մրցանակաբաշխումէն անմիջապէս առաջ երիտասարդ հայ երաժիշտին համակիրները կը բացադանչէին իր անունը, կը գրէր յայտնի գերման օրաթերթ՝ «Ֆրանքֆուրթեր Ալլկէմայնէ Ցայթունկ»ը:

Այս երիտասարդ տաղանդը բնիկ Երեւանցի մըն է որ աւելի քան տարի մը առաջ եկած է Արեւմտեան – Գերմանիոյ Լիպցէք քաղաքի երաժշտանոցը, հոն հրեայ ծագումով ռուս դասատու Փրօնիի քով ուսանելու համար:

ՀՆԴԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՆԵՐՈՒ ՎԱՂ ՇՐՋԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Այս խորագրին տակ խորհրդային լեզուաբաններ Թ. Կամքրելիցէ եւ Վ. Իվանով համփոփեն իրենց տեսութիւնը Գերմանիոյ յայտնի հանդէսներէն մէկուն՝ «Շփեքթրում տէր Վիսսընշաֆթ»»ի մայիսեան թիւին մէջ: Այս վերջինը ամերիկեան «Սայնթիֆիք Ըմերիքըն»ի գերմանական տարբերակն է:

Հնդեւրոպական լեզուներու վաղ շրջանի պատմութիւնը եւ մանաւանդ անոնց ծննդավայրը լեզուաբանները մօտէն հետաքրքրող հարցեր են: Ցարդ քշուած են զանազան վարկածներ եւ ասոնց զուգահեռ՝ զանազան ծննդավայրեր: Մեզի՝ Հայերուս համար այս գիտական վէճերը միշտ հետաքրքրական եղած են, որուած ըլլալով որ մեր եկուոր եւ կամ բնիկ՝ տեղացի ժողովուրդ մը ըլլալու հանգամանքը անմիջականօրէն կախեալ եղած է սուեալ տեսութիւնէն: Վերոյիշեալ երկու գիտնականները 1984-ին հրատարակած են երկու հատորանի լայն ուսումնասիրութիւն մը, որով իբրեւ հնդեւրոպական լեզուներու օրրան կը ներկայացուին արեւելեան Անատոլու եւ հարաւային Կովկասը: «Շփեքթրում տէր Վիսսընշաֆթ»ի վերոյիշեալ թիւին մէջ հեղինակները իրենց տեսութիւնը կը ներկայացնեն անոր հիմնական գիծերով՝ ոչ – մասնագիտական լայն հասարակութեան մը համար:

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈԼՍՈՅ Կեդրոնական Սանուց Միութիւնը, Մայիս 26-ին, իր աշխատանքի եղանակը փակած է Սայեաթ Նովա աշուղին նուիրուած «Վարդատօն»ի երեկոյթով մը: Երգերէ ու արտասանութիւններէ բաղկացած յայտագրէն դուրս խօսք առած են Բագարատ Էօզդուքեան, Մարտիրոս Պալըքճեանեան, Ռոպէր Հատտէճեան, Հերմոն Արաքս: Երգչախումբը ղեկավարած է Կեդրոնական Սանուց Միութեան ատենապետ՝ Մելիք Կավրիլօֆ:

***

ԳԱՏԸՔԻՒՂԻ Ս. Թագաւոր Եկեղեցին, Մայիս 27-ին, կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւններով նշած է Ս. Թագաւոր դպրաց դասուն հիմնարկութեան 93-րդ, իսկ երգչախումբին 52-րդ կըրկնակ տարեդարձները: Պալըքճեան սրահին մէջ երգչախումբին անդամները հանդէս եկած են մեներգներով, արտասանութիւններով ու խմբերգներով: Խօսք առած են երգչախումբին խմբավարը՝ Նուպար Գարիպեան եւ ուրիշներ: Այս առթիւ հրապարակ ելած ու ներկաներուն բաժնուած է տոքթ. Իգնա Սարըասլանի պատրաստած «Յիսնամեայ յուշամատեան Սուրբ Թագաւոր Երգչախումբի» անունով հատորը:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Աստուածածին Նորակառոյց Եկեղեցիին օծումը կատարած ու առաջին պատարագը մատուցանած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ., Մայիս 27-ին: Երկու հազար հոգիի ներկայ եղած արարողութեանց մասնակցած են նաեւ հայ կաթողիկէ համայնքին հովիւը, անկլիքան եկեղեցիին ներկայացուցիչները եւայլն: Հայ Կեդրոնի «Համազգային»ի գրադարանի սրահին մէջ կազմակերպուած ընդունելութեան ներկայ եղած են պետական անձնաւորութիւններ: Կաթողիկոսը, Մայիս 28-ին, Օթթաուայի մէջ հանդիպում մը ունեցած է Գանատայի Արտաքին նախարարին հետ:

***

ՓԼՈՎՏԻՒԻ Ժողովրդական Բանակի Տան սրահին մէջ, Մայիս 20-ին, «Արամ Խաչատրեան» երգչախումբը համերգով մը նշած է իր 85-ամեակը եւ իր խմբավարին 65-ամեակը: Հանդիսութեան ընթացքին «Երեւան»ի վարչութեան փոխ – նախագահ՝ Կարօ Անդրէասեան անդրադարձած է երգչախումբին 85-ամեայ կեանքին եւ խմբավար՝ Անթօն Քալքանովի 23 տարուան խմբավարական աշխատանքին: Հայկական, պուլկարական եւ ռուսական երգերէ բաղկացած յայտագրէն ետք շնորհակալական խօսքով հանդէս եկած է Անթօն Քալքանով, որուն այժմ կ'աշխատակցի նոր խմբավարուհին՝ Լիւսի Համբարձումեան:

***

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Հայոց Պատրիարքարանի մէջ կարգ ու կանոն դնել սկսած է նորընտիր Պատրիարք Թորգոմ Արք. Մանուկեան: Պատրիարքարանը հաղորդագրութեամբ մը կը տեղեկացնէ թէ ցարդ կարելի չէ եղած յստակ պատկեր մը ունենալ Պատրիարքարանի եկամուտին ու ծախքերուն շուրջ: Նախկին վարչութենէն մնացած քաոսային վիճակէն դուրս գալու, գիւտները կարգի դնելու համար նորընտիր Պատրիարքը մեծ ջանքեր պիտի գործադրէ:

***

ԹԵՀՐԱՆԻ «Արարատ» մարզաւանի բացօթեայ մարզադաշտին մէջ, Մայիս 28-ի երեկոյեան, 15 հազար հոգիի ներկայութեամբ տեղի ունեցած է Հայաստանի Անկախութեան հռչակման 72-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը: Թեհրանի Հայոց Թեմի առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեանի նախագահած հանդիսութիւններուն գլխաւոր բանախօսը եղած է Գասպար Ամիրխանեան: Մարզական ներկայացումներէ ետք խմբերգներով հանդէս եկած է համաժողովրդական երգչախումբը՝ Գուրգէն Մովսիսեանի ղեկավարութեամբ: Հայաստանի պետականութեան վերականգնման 72-ամեակը հանդիսաւոր կերպով նշուած է նաեւ Նոր Ջուղա, Թաւրիզ, Ուրմիա, Շիրազ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՂԱՓԱՆԷՆ Դ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ ՓԱՐԻԶ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Քանի մը օր Փարիզ գտնուեցաւ Ղափանի հիւսուածեղէնի միաւորման գլխաւոր տնօրէնը՝ Դերենիկ Մարգարեան, որ գործնական գետնի վրայ դրական աշխատանք կը տանի եւ մանաւանդ կը տքնի զարկ տալու համար Հայաստանի տնտեսական զարգացման: Հիւսուածեղէնի (թըրիքօթաժ) հինգ գործատուներ արդէն հաստատուած են Ղափանէն զատ, Մեղրի, Քաջարան, երկու գիւղեր եւ ծրագրուած է վեցերորդ մըն ալ հիմնել Սանփանկերտ եւ յետագային եօթներորդ մը՝ Հադրութ:

Ս. Օ. Ս. – Արմէնիին է որ զուիցերական, իտալական եւ ֆրանսական համաձայնօթ հաստատութիւններէ ապահոված է հիւսուածեղէնի կատարելագործուած, գերարդիական (թէքնոլոժի տը փուէնթ) մեքենաներ: Հայաստան – Զուիցերիա այս ճիւղին համատեղ գործակցութեան գաղափարը եկած է, կը բացատրէ մեզի Դ. Մարգարեան, փարիզեան արուարձանի (Իսի – Գլամար) խումբ մը Հայերէ, որոնց անունը կ'ուզէ անպայման չէշտել որպէս օրինակ. Թիւթիւնճեան, Քեհեայեան, Գալաճեան, Սէմէրճեան, Պետիկեան, Միսաքեան, Պասմաճեան, Պաղաթեան:

Նպատակը այն է որ պարզ ու դիւրին եւ անմիջորդային օգնութիւններու տեղ, աշխատանք ստեղծուի, տնտեսութեան զարկ տրուի Հայաստանի մէջ: Ղափան ներկայիս 1200 հոգի կ'աշխատի, ոմանք Ատրպէյճանէն եկած գաղթականներ: Օգնութիւնները միայն անմիջական կարիքներու կը հասնին, մինչ պէտք է Հայաստանի ապագային մասին խորհիլ, աշխատանք հայթայթել ու ճարտարարուեստ զարգացնել, որպէսզի նոյնիսկ բացուի եւրոպական շուկային: Ներկայիս զուիցերական Dubied ընկերութենէն գնուած են 32 գործող մեքենայ, 45 կարող մեքենայ ալ իտալական Ռիմոլտի հաստատութենէն, նաեւ թէրմօֆիքս մը ֆրանսական Տոմիս ընկերութենէն:

Անշուշտ պէտք է նաեւ լաւ մասնագէտներ պատրաստել, չի բաւեր կատարելագործուած կազմածներ ունենալ: Այդ նպատակաւ 10 մասնագէտներ կը պատրաստուին Զուիցերիա Տիւպիէտի մօտ (երկու խմբով 5 եւ 5), 3 մասնագէտ ալ Զուիցերիայէն Ղափան գացած են տեղւոյն վրայ տարբեր պատրաստելու համար: Հարկ է նաեւ հետեւիլ նորաձեւութեան Եւրոպայի մէջ, կարենալ մրցակցութեան հասնելու համար եւ ապրանք հանելու արտասահման: Սփիւռքի գործակիցներու հետ համատեղ աշխատանքի գրութիւն ստեղծել:

Հաւանական է նաեւ որ Տիւպիէտ Խորհ. Միութիւն հիմնելիք իր գործակալութիւնը (աժանս) Հայաստան ընէ:

Վերջապէս, նոր ըմբռնումով աշխատիլ, համատեղ գործել ու ջանալ Հայաստանը վերածել բարգաւաճ երկրի մը:

Դ. Մարգարեան խորապէս երախտագէտ է Ս. Օ. Ս. Արմէնիի որ հասկցած է թէ այս ձեւով պէտք է օժանդակել Հայաստանի (7 միլիոն Ֆր. արժած են մեքենաները) եւ կ'ուզէ որ այս պարագան օրինակ ծառայէ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ՎԱՆ

ՈՒՐՄԻԱ ԵՒ ՍԱԼՄԱՍՏ

Ատրպատականի առաջնորդ՝ Ներսէս Եպիսկոպոս Մելիքթանգեան (ծնեալ 1864, ձեռնադրեալ 1901) Ռուս գինուորականներու ընկերակցութեամբ իրենց տուները կը դարձնէ զանոնք, վըտանգն անհետացած կարծելով. տարբեր խնդիր՝ թէ համաճարակներու պատճառաւ հէք տարագիրները աւազին կորուստներ կ'ունենան իրենց այդ երկրորդ դարձին: Եւ իրաւ ալ, պահ մը վերապրողներու կը վիճակուի անփոյթ կենցաղ մը, մինչեւ այն օրը որ յեղյեղուկ Ռուսք իրենց դիրքերը կը լքեն դարձեալ, տեղւոյն վրայ թողլով մեծաքանակ ռազմանիւթ եւ ուտելիք:

Զուրացուիր բնաւ Ատրպատականի Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան կատարած դերը, բախտորոշման այդ անստոյգ եւ ահաւոր օրերուն, երբ տէր կը դառնար Ռուսաց թողօնին եւ ժողովրդեան հետ հերոսաբար ինքնապաշտպանութեան կը սկսէր ընդդէմ Պարսից՝ որոնք Խոյի ամբողջ հայ ժողովուրդը կոտորած էին (16.000 հոգիէ 13 ողամարդ միայն ազատած): Ճիշդ այդ ժամանակամիջոցին, Մուհամմէտը պաշտող երեք ազգերու (Թուրքին, Պարսիկին ու Քիւրտին) ընդդէմ Քրիստոնէից մոլեռանդութիւնը հասած էր իր գագաթնակէտին: Յայտնի Քիւրտ աւազակապետ Սըմկօ կը հրաւիրէ Ասորւոց կրօնապետ Մարշիմօնը՝ որ 150 հոգինոց շքախումբով կը փութայ անոր մօտ եւ հիւրասիրուած պահուն ամբող – ջովին կը նահատակուի այդ դաւաճանին եւ իր արբանեակներուն կողմէ: Գալով նոյն հրաւէրը ստացող Հայոց, բարեբախտաբար արթուն կը գտնուին եւ ոչ ոք կ'ուղարկեն իրենց փարախէն այդ գայլին մօտ, Գոյժը հազիւ թէ տարածուած, Ասորիք իրենց կարգին աջուձախ կը սկսին ջարդել Քիւրտ, Պարսիկ եւ այլն իբր փոխ – վրէժ, մանաւանդ ուժեղ յարձակում մը գործել Ճարա կոչուած Սմկոյի բերդին վրայ:

Ռուս աղէտալի նահանջը Վանեցիներն ալ կը հարկադրէր ինքնապաշտպանութեան: Երկար եւ տաժանագին ոդորումներէ վերջ՝ անոնք կը դառնային Սալմաստ ուր կը ստիպուէին ոգի ի բոին կռուելու Ալի Իհսան փաշայի 12.000 զօրքերուն դէմ, բայց ուժերնին անբաւարար՝ Սալմաստցիներուն հետ կը դառնային Ուրմիա, հո՛ն ուր երեք տեղերու ժողովուրդք ամիս մը չարունակած են դիմադրութիւննին Թրքական նոյն կանոնաւոր բանակին դէմ: Ճանապարհի տաժանքներէ եւ անդուլ բախումներէ կիսուկէս կոտորակուած՝ կը հասնին վերջապէս Համատան (զոհ տալով ի մէջ այլոց Վանայ նահանգապետ Կոստի Համբարձում – եանը), եւ կը միանան Անգլիացւոց՝ որոնք հոգածութեան առարկայ կը դարձնեն զիրենք: Հոնկէ մէկ մասը Ղզվին եւ Թեհրան կը ցրուի, միւս մասն ալ Պաղտատ: Այս վերջին հանդրուանը երկու ամսուան ճանապարհ կ'արժէ տարաբախտ գաղթականներուն՝ որոնց կը ճակատագրուի անգամ մըն ալ կրել հազար տեսակ նեղութիւն: Սալմաստի, Ուրմիոյ եւ Վանայ շրջաններէն՝ հետերնին ունէին

Քսանը եօթը քահանայ (մէջերնուն ինը Համատան, ճամբան եւ Պաղտատ վախճանած, իսկ Սալմաստի երէցներէն Յուսիկ Քահանայ երկար գաղթերէ ետք, տարագրութեան իր վերջին կայանը՝ Պաքուպա վախճանած), եւ հետեւեալ երեք վարդապետները.–

Յովհաննէս Վարդապետ Յակոբեան. – Ծնեալ 1850, ձեռնադրեալ 1885, Աղթամարի միաբան, այժմ ի Պաքուպա:

(Շար. 39)

(Շար. Ա. էջէն)

ֆօ), Ժորժ Քոհն (Լա Քոք Տէֆոսէ)։ 1989–ին փարիզեան ամէնօրեայ մամուլին վաճառքը 3,8% նուազում արձանագրած է։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՀԵՌԱՑԱՏՔ

Ռ. ԷՄՄԻԵԱՆԻ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Կրեատէ տեղի ունեցած միջազգային մրցումներուն լենինականցի Ռոպէր էմմիեան հաստատած է աշխարհի այս տարուան մրցանիշը։ Ան ցատքած է 8·30 մեթր։

ԿՌՓԱՄԱՐՏ

Ամերիկայի Սիիթլ քաղաքը տեղի ունենալիք Բարի կամքի խաղերու նախապատրաստական ծրագրով կռփամարտի միջազգային մրցաշարք մը տեղի ունեցած է Ղազախստանի մայրաքաղաք՝ Ալմա–Աթայի մէջ՝ մասնակցութեամբ Խորհրդային Միութեան, Կուպայի, Մոնկոլիայի եւ Ռումանիոյ ուժեղագոյն մարզիկներու։

Մրցաշարքին մասնակցող հայաստանցի երկու վարպետներ՝ Իսրայէլ Յակոբկոխեան եւ Մեխակ Ղազարեան գրաւած են առաջին տեղը։ Իրենց դասակարգերուն մէջ երկրորդ տեղերը գրաւած են Նշան Մունչեան եւ Արմէն Գէորգեան։ Գերծանր դասակարգի մէջ Տէր Ստեփանեան երրորդ մրցանակին տիրացած է։

ÉCOLE DE LANGUE ET CULTURE ARMENIENNES

Abovian

LES EGLISES APOSTOLIQUES
ET
L' U. G. A. B.
vous invitent
à venir nomreux à la journée
PORTES OUVERTES et à la *KERMESSE*
de l'Ecole arménienne A B O V I A N
le Dimanche 24 Juin à partir de 16 h
au 58, avenue Jean Lombard
13011 MARSEILLE (La Parette)

Activités diverses :

16 heures :
JEUX — Nombreux stands
Tirage de la Tombola
Dans une ambiance sympathique et familiale, vous trouverez un *Buffet* copieux et varié pour vous restaurer sur place.

19 heures :
SPECTACLE de fin d'année par les élèves de l'école.
Récitations, Chants et une *Pièce de théâtre.*

Les enseignants, l'équipe d'encadrement, dévoués et soucieux du maintien et de l'épanouissement de notre langue et notre culture ainsi que tous les enfants de l'école vous attendent nombreux à cette fête de clôture de l'année scolaire.

A bientôt

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆ

կազմակերպութեամբ՝

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՀԱՅ – ԱՐԵՆՈՅՇՆԵՐՈՒ

«Յ. Շիրազ» թատերախումբը կը ներկայացնէ Ալ. Շիրվանզադէի՝

ՉԱՐ ՈԳԻՆ

Կիրակի, Յունիս 17–ին, ժամը 16–ին Սալ Մազընոյի սրահին մէջ
88, rue d'Aubagne, Marseille 1er

Մուտքը՝ 60 Ֆր.։
12 տարեկանէ վար փոքրիկներու մուտքը ազատ է։

Տոմսերը գնել ներկայացման օրը Սալ – Մազընոյի կիշէէն։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Գարբինեան իր ամուսնոյն՝ Նշան Գարբինեանի մահուան 19–րդ տարելիցին ի յիշատակ 200 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

***

Տիկին Ազատուհի Տէրտէրեան իր եղբօր՝ Բարսեղ Մուրատեանի յիշատակին՝ 200 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Գրիգոր Ետիգարտաշեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Ժորժ Պետերեան փոխան ծաղկեպսակի 300 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչին (տանալ «Յառաջ»էն)։

ROCHER
Optique

73, RUE DU ROCHER
75008 PARIS

Mme L. KHEMTEMOURIAN - MARIE

A L'OCCASION
DU 1er ANNIVERSAIRE
DE L'OUVERTURE

Conditions particulières aux lecteurs de «Haratch»

Grand choix
de lunettes de vue,
de soleil, jumelles etc...

Fermé Dimanche et Lundi matin

Centre International de Vacances pour les Jeunes Arméniens

SUR
NICE — COTE D'AZUR

ETE 1990

Cette année et pour la première fois le Centre de Vacances accueillera dans le Complexe Barsamian à Nice, du 4 Août au 17 Août, des jeunes filles et garçons arméniens de 18 à 25 ans, de la diaspora et de l'Arménie.

Activités nautiques, sportives, culturelles, animations, visites dans la région Nice - Côte d'Azur par des moniteurs spécialisés.

Participation aux frais : 2500 FF.
(tout compris sauf le billet d'avion)

Pour tous renseignements, s'adresser à
Mme Ayda Tanikyan : 93 - 44 - 44 - 03
COMPLEXE BARSAMIAN
281, Bld. de la Madeleine 06000 NICE
FRANCE
Fax : 93 - 29 - 01 - 91.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժերոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է. — Օննիկ Քէօլէեանի հոգեհանգստին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Խաքիճեանէ 50 Ֆր., Վահէ Մէրտինեանի հոգեհանգստին առթիւ՝ Տիկին Սիրարփի Մէրտինեանէ 150 Ֆր., Մկրտիչ Պիւլկիւրեանի հոգ. առթիւ՝ Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեանէ 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տէր – Մինասեանէ 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վարդեվառ Ղամպերեանէ 200 Ֆր., Օրիորդ Մարի Պէրպէրեանէ 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հրաչեանէ Հայաստանի որբերուն 100 Ֆրանք։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՅԱՐԳԱՆՔ «ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐ»ՈՒՆ

Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան Ֆրանսայի Շրջանի Վարիչ Մարմինը եւ Փարիզի «Նազարբէկ» Երիտասարդական մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան Կիրակի, Յունիս 17, Փարիզի Հայ Առաքելական Եկեղեցիին մէջ, 1915, Յունիս 15–ին Պոլսոյ «Պայազիտ»ի հրապարակին վրայ կախաղանով նահատակուած Քսան Հնչակեան անմահ հերոսներու յիշատակին։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունիս 16, տօն է Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին՝ Ելանելոյն ի վիրապէն։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10–ին, կը մատուցուի պատարագ։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄԻՆ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Յունիս 17, Կիրակի օր, Թաղիս խընդրակատար Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ անուան տօնին առիթով, Եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ ու կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
աւընթերակայութեամբ՝
Մովսէս Ա. Քհնյ. Գալէնտէրեանի

Երգեցողութիւնք երգչախումբիս կողմէ «Եկմալեան» եղանակաւ։

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգստեան պաշտօն հանգուցեալ բարերարներու, ստարողներու եւ եկեղեցւոյս բոլոր ծառայող բարեյիշատակ անձերու հոգիներուն համար։

Եկեղեցական արարողութիւններէն վերջ յարակից սրահին մէջ հոգեճաշ։

Պատարագ ժամը՝ 9·45–ին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Grenoble

Fête Champêtre

organisée par la Croix Bleue
pour marquer la fin de l'année scolaire
de l'Ecole arménienne de Grenoble
le Dimanche 17 Juin
à partir de 10 heures
PARC MICHAL à Gières
animé par H A R O U T

J e u x — B u f f e t a r m é n i e n
B u v e t t e
Tombola au profit de l'Ecole ....
N o m b r e u x l o t s
Recommandation :

Nous vous invitons à vous équiper de tables et de chaises.
En cas de pluie nous nous réunirons dans la salle à côté du Parc.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները, Եկեղեցւոյ պայծառութեան.–

Պր. Ժերար Յովսէփեան 3000 Ֆր., Տիկին Մարի Յակոբեան (Նիւ – Եորքէն) 3000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սերգօ Պէրպէրեան 1000 Ֆր.։

Տիկին Զաւրեանի մահուան առթիւ իր կոտակէն՝ 15·000 Ֆր.։

Մայտա Ատուրեանի մահուան առթիւ, Տիկին Սիրանոյշ Գումրու 100 Ֆր.։

Մելինէ Հասըրճեանի մահուան առթիւ՝ Պր. Գէորգ Պազըրճեան 1000 Ֆր.։

Antenne 2

Dimanche 17 Juin
à 9 heures 30
Rencontre historique entre
VASKEN 1er et KAREKINE II
Consécration de
l'Eglise arménienne de Bruxelles

LUYS

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

vous invite à une

Soirée - débat

sur le Thème
«L'ARMENIE SOVIETIQUE ETAT SOUVERAIN OU PROVINCE D'UN EMPIRE ?»
avec Claire MOURADIAN
auteur de :
«de Staline à Gorbatchev
Histoire d'une République Soviétique
L'ARMENIE »
Ed. Ramsay

S A M E D I 16 J U I N

19 h - Présentation du livre
20 h - Intermède-Buffet
20 h 45 - Débat-Signature

Participation aux frais du buffet: 40F

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

La M.C.A. d'Alfortville

vous convie à sa

SOIREE DANSANTE

le Samedi 16 Juin
à partir de 22 heures

— Participation aux frais —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբը իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնք Յունիս 9 եւ 10–ին Մայր Եկեղեցւոյ Մշակութային Տան սրահներուն մէջ կազմակերպուած տարեկան Քէրմէսին իրենց այցելութիւններով քաջալերեցին յանձնախումբի նախաձեռնութիւնը եւ այդ միջոցաւ իրենց օժանդակութիւնը բերին Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար տարուած ջանքերուն։

Քէրմէսին առթիւ կազմակերպուած վիճակահանութեան թիւերը նոյն օրն իսկ քաշուած ըլլալով, ստորեւ՝ շահած թիւերը. –

Թիւ՝

786
772
1006
40
724
242
685
118
32
838
498
62
832

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ 16-17

SAMEDI-DIMANCHE
16-17 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.297 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.297

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՌՈՒՄԱՆԻԱ

ՉԱՈՒՇԵՍԿՈՒ ՅԱՐՈՒԹԻ՞ՒՆ ԱՌԱՒ ԹԷ ՄԻԱՅՆ ԱՆՈՒՆ ՓՈԽԵՑ...

Հետաքրքրական պատկեր մը կը պարզէ արեւելեան Եւրոպա: Մինչ կարգ մը երկիրներ դիւրին վերագտան ժողովրդա – վարութեան ճամբան, Ռումանիա կը շարունակէ իր երկդիմի «յեղափոխութեան» ճամբան, այն տպաւորութիւնը թողլով որ ինչ որ կատարուեցաւ, աւելի ներքին հաշուեյարդար մըն էր քան իսկական ժողովրդավարացումը բռնատիրական վարչակարգի մը:

Զարդը կը շարունակուի Պուքրէշի կեդրոնը: Ոստիկանները չեն բաւած եւ Իլիէսքու շրջաններէն բերած է տասը հազար ածխային հանքագործներ, ինչ որ Ֆրանսայի հիւսիսը Կեօլ Նուառ մկրտուած է կարգ ու կանոնը վերահաստատելու համար: Պուքրէշ գտնուող թղթակիցները կը հաստատէին Ուրբաթ (Յունիս 15) օր, որ ամբողջ գիշերը հանքագործները սարսափ տարածած են եւ ուսանողները, որոնք գլխաւոր թիրախը կը մնան, իրենց բնակարաններէն դուրս չեն ելլեր: Հանքագործները շատ կը նմանին բիրտ զինուորականներու, որոնք անխնայ կերպով կը վարուին, երբ ոեւէ մէկուն վրայ ձեռք կը դնեն: Արիւն կը հոսի, Պուքրէշ: Ժողովուրդը կը զգայ որ խաբուեցաւ անցեալ Դեկտեմբերին: Կամ այն է որ Չաուշեսկու յարութիւն առած է, կամ պարզապէս ոչինչ փոխուած է Ռումանիոյ մէջ, բացի ղեկավարներու անուններէն:

Երկիրը չունեցաւ ընդդիմադիր քարիզմաթիք պարագլուխ մը, ինչպէս Չեխոսլովաքիան Վացլաւ Հաւէլով, քանի երկու ընդդիմադիր թեկնածուները (որու մէկն ալ՝ Եոն Ռաթիու անհետացած էր Հինգշաբթի օր, մէջտեղ ելլալու Ուրբաթ) «դուրսէն» կուգային, այսինքն երկար ատեն է հեռացած էին Ռումանիայէն ու կը վերադառնային աթոռ գրաւելու համար:

Ներքին Նախարարը պաշտօնազրկուեցաւ, որովհետեւ չէր կրցած ոստիկանութեան միջամտութիւնը արդիւնաւէտ դարձնել: Հանքագործները աւելի արդիւնաւոր կը թուին, քարուքանդ կ'ընեն ընդդիմադիրներու կեդրոնատեղիները, կրակի կուտան շէնքերը, կը հարուածեն անխնայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԸ ԿՕԼԻ կոչին յիսնամեակը (1940 Յունիս 18) ոգեկոչող պղինձէ յուշատախտակը, որ 400 քիլօ կը կշռէ, ուղղագրական սխալ մը կը կրէ արձանագրութեան մէջ, ինչ որ այնքան զարմանալի չէ ժամանակաշրջանի մը մէջ, ուր ուղղագրութիւն կամ քերականական կանոնները սկսած են աւելորդ եւ «թրոմաթիզան» հարցեր նկատուիլ: Ուրեմն, սրբագրելու կարելիութիւն փնտռելով այլեւս մինչեւ Երկուշաբթի, յուշատախտակին վրայ UNIVER պիտի մնայ ինչ որ UNIVERS պէտք է ըլլար...:

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ ծանրագոյն հարցը նախագահական ամոլին պարզած պատկերն է: Ծանօթ էր որ Մէնէն ժամանակաւոր կերպով «հաշտութիւն» կնքած էր կնոջը հետ, որմէ բաժնուած էր, նախագահական թեկնածութեան ատեն ու հիմա այլեւս հարկ չկայ եւ օգտուելով կնոջը մէկ բացակայութենէն, նախագահական բնակութենէն հրաւիրատակով արտաքսած է կինը եւ մուտքը արգիլած ոստիկանական պատկառելի ուժերու կողմէ: Ամէն պարագայի մէջ, մահմեդական կինը (որու սիրոյն համար ինքն ալ ժամանակին դաւանափոխ եղած էր) լուռ ու մունջ նստողներէն չէ: Արդէն կը սպառնայ յայտնութիւններ ընել մամուլով, ամուսնոյն միասեռականութեան, թմրեցուցիչի մոլի ըլլալուն եւ անպարկեշտութեան մասին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 5 / 12)

ՄԱՀ ԱՐԱՄ ՍԱԹՈՒՆՑԻ

72 տարեկանին իր մահկանացուն կնքած է ծանօթ երգահան, Հայաստանի «արուեստի վաստակաւոր գործիչ» «ժողովրդական արտիստ» Արամ Սաթունց: Բաքուի ու Երեւանի երաժշտանոցները ուսանած երգահանը բազմաթիւ երգերու, պարերու, քայլերգներու հեղինակ է: Ան կազմած ու խմբագրած է մանկական երգերու ժողովածուներ: Արամ Սաթունց բազմիցս ընտրուած է Երեւանի քաղաքային Խորհուրդի երեսփոխան:

***

ԵՐԵՒԱՆ — ՓԱՐԻԶ ՕԴԱՅԻՆ ԳԻԾ

Երեւանի ու Փարիզի միջեւ օդային կամուրջը կը բացուի Յունիս 26–ին: Ամէն շաբաթ կանոնաւոր թռիչքներ կը կատարուին քաղաքացիական օդագնացութեան հայկական վարչութեան ԹՈՒ – 134 եւ ԹՈՒ – 154 օդանաւերով:

Թռիչքին հեռաւորութիւնը մօտ հինգ հազար քիլոմեթր է: Սկզբնական շրջանին օդանաւերը էջք կը կատարեն Սիմֆերոպոլ (Ղրիմ) կամ Պուլկարիոյ Պուրկազ քաղաքը: Յետագային, երբ Հայաստանը հեռաւոր գիծերու համար ԹՈՒ – 154 Մ երկու օդանաւ ստանայ, թռիչքները առանց էջքի կը կատարուին:

Քաղաքացիական օդագնացութեան հայկական վարչութեան պետ Յովհաննէս Երիցեան հետեւեալ տեղեկութիւնները տուած է.–

Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը թոռներ գնելու նպատակով մեզի մէկ միլիոն տոլար տրամադրած է: Վարչապետ Վլադիմիր Մարգարեան յաջողեցաւ այնպէս ընել որ թոռները խորհրդային դրամով գնուին, իսկ մէկ միլիոն տոլարը ծախսուի արտասահմանի մէջ օդակայանի սարքաւորումներ գնելու համար: Այսօր մենք արդէն ստացած ենք մէկ թոռն, մօտ օրերս կը ստանանք երկու թոռն եւս: Աղէկ ետք կը ստանանք նաեւ ԹՈՒ – 154 Մ երկու հզօր օդանաւեր:

Նախատեսուած է Երեւան – Փարիզ երթուղին շարունակել մինչեւ Լոս – Անճըլըս, եթէ ամերիկեան կառավարութիւնը իր համաձայնութիւնը տայ: Ծրագրուած է նաեւ Երեւանը կապել Իրանի, Քուէյթի, Իսրայէլի մայրաքաղաքներուն հետ:

ԴԱՐՁԵԱԼ «ԱՆՅԱՅՏ ԱՆՁԵՐ»

Օգտուելով Մայիս 24–ին Ստեփանակերտի մէջ ստեղծուած խառնաշփոթ վիճակէն, «անյայտ անձեր» վերստին ձեռնարկած են սադրիչ քայլ մը: Անոնք պայթեցուցած են քաղաքի ջուրի կարեւոր խողովակներէն մէկը, մէկ քառորդով պակսեցնելով բնակչութեան ջրամատակարարումը:

Այս առթիւ Ստեփանակերտի ջրմուղ – կոյուղիի գրասենեակի տնօրէն Հ. Ասլանեան հետեւեալը ըսած է.–

50 – 60 մեթր հատուածի մը վրայ պայթեցուցած են 350 միլիմեթր տրամաչափի ջրատարը: Խողովակին բեկորները նետուած են ձորը: Պատահարին մասին եւ գրաւոր կերպով դիմեցի հրամանատար Սաֆոնովի, մարզային դատախազութեան, դատարանին, Ներքին Գործերու Մարզային Վարչութեան, քաղաքապետարանին ու օգնութիւն խնդրեցի վերականգնելու անգործածելի դարձած ջրատարը: Ցաւօք, ցայսօր ոչ մէկ պատասխան ստացած ենք այդ մարմիններէն:

***

Գ. ՉԱՒՈՒՇ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Թալինի շրջանի Աշնակ գիւղին մէջ բացուած է «Գէորգ Չաւուշ» թանգարանը: Այստեղ կ'ապրին Սասունցիներու շառաւիղները: Թանգարանի շինութեան գաղափարը ծնած էր դեռ 1960 – 70–ական թուականներուն: Նախագիծը պատրաստած էր Գէորգ Չաւուշի ազգական Գէորգ Մելքոնեան, որ սկսած էր նաեւ շէնքին կառուցումը: Շէնքը կէս մնաց Մելքոնեանի մահուան պատճառով: Իսկ տեղական իշխանութիւններ չկրցուցին սկսած գործը...:

Անցեալ տարի այդ պարտականութիւնը ստանձնեց Երեւանի Մաշտոց շրջանի ղեկավարութիւնը այն ատենուան շրջկոմի Ա. քարտուղար Ա. Գեղամեանի գլխաւորութեամբ:

Թանգարանի բացման հանդիսութեան ելոյթ ունեցած են Աշնակի գիւղխորհուրդի նախագահ Մարգարեան, Երեւանի քաղաքապետարանէն՝ Ա. Գեղամեան, Ակադեմիայի թղթակից անդամ Հ. Սիմոնեան, Մշակոյթի Փոնտի նախագահ՝ Վ. Պետրոսեան, Ուրուկուէյի «Կոմիտաս» ձայնասփիւռի տնօրէն՝ Պէլեան եւ ուրիշներ: Ազգագրական երգերով ու պարերով հանդէս եկած են բազմաթիւ համոյթներ:

***

ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ատրպէյճանէն գաղթած շուրջ երեք հազար Հայեր հաստատուած են Սիսիանի շրջանը: Այստեղ ամենակարեւոր խնդիրը գաղթականները աշխատանքով ապահովելու հարցն է:

Այս ուղղութեամբ որոշ աշխատանք արդէն տարուած է ու 500 հոգի աշխատանքի տեղաւորուած է:

Սիսիան քաղաքին մէջ բացուած է կարասիի պատրաստման ու վերանորոգման, գուլպաներու, պատուհաններու, տաղձագործական այլ իրերու արտադրամաս մը: Գիւղական շրջաններուն մէջ եւս բացուած են 16 արհեստանոցներ ու արտադրամասեր, ուր աշխատողներու մեծամասնութիւնը գաղթականներ են:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՆԵԼՈՒԿ

Զարմանալի բան մը պատահեցաւ, Երկուշաբթի առտու:

Թէեւ «Յառաջ»ի խմբագրութիւնը – ինչպէս բոլոր թերթերու խմբագրութիւնները ընդհանրապէս եւ *մեր* խմբագրութիւնները՝ մասնաւորապէս – վարժուած են զարմանալի բաներու, բայց, այս մէկը իսկապէս ընթացիկ «զարմանալիներէն» տարբեր էր:

Ուրեմն, Յունիս 11–ի առաւօտուն թղթաբերը մեզի բերաւ մեծ պահարան մը՝ Assemblée Nationale–էն: Բացինք: Եւ ի՞նչ գտնենք մէջը: Նախ՝ նամակ մը, *Ասամպլէ Նասիոնալ*ի վերադիրով, այսինքն՝ Ֆրանսայի Ազգ. ժողովի, որու տակը կար Հայերու պատուական բարեկամներէն մէկուն, նախկին նախարար, երեսփոխան եւ Իսիի քաղաքապետ՝ Անտրէ Սանթինիի ստորագրութիւնը: Շրջաբերական – նամակ մըն էր, որու վարը ճշդուած էր՝ «Յառաջ»ի անունը եւ որու բովանդակութիւնն ալ սա էր: Երեսփոխան – քաղաքապետը մեզի կը յայտնէր որ ներփակ պիտի գտնենք՝ *«Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի Մայիս 16–ին տուած դասախօսութեան բնագիրը, Ֆրանսա կատարած իր այցելութեան առթիւ...»*:

Եթէ լաւ հասկցանք, (խորքին մէջ՝ բան չհասկցանք...) մէկը (ո՞վ) հարկ տեսեր է ֆրանսերէն ներկայացնել (Չենք կրնար ըսել թարգմանել, որովհետեւ Կաթողիկոսին խօսքերուն հարազատութիւնը չէ յարգուած, ալ չանդրադառնանք ֆրանսերէնին...)՝ Վազգէն Ա.ի առուլիսը եւ զայն ղրկել տալ (որո՞նց, այդ ալ չենք գիտեր, մեզմէ զատ): Հոս, կը խորհինք որ Անտրէ Սանթինի մեղք չունի: Ազնիւ անձ մըն է, երբ Հայ մը իրմէ բան մը խնդրէ, միշտ՝ «այո՛» կ'ըսէ: Կրօնական ընկերակցութեան պաշտօնական թուղթին վրայ, իրեն յանձնուեր է Կաթողիկոսին ելոյթը: Ղրկեցէք ըսեր են, ան ալ ղրկեր է...: Ի՞նչ հանգամանքով: Արդեօք կաթողիկոսական աշխարհական պատուիրա՞կ նշանակուած է եւ լո՞ւր չունինք:

Գոնէ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը լուր ունի՞...:

ԱՐՓԻԿ

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»

Յունիս 14–ի խաղերու արդիւնքներն են.–

ՊՈԼՈՆԵԱ.–

Եուկոսլաւիա յաղթեց Գոլոմպիայի՝ 1 – 0:

ՀՌՈՄ.–

Իտալիա տժգոյն յաղթանակ մը տարաւ Միացեալ – Նահանգներու վրայ՝ 1 – 0:

ՊԱՐԻ.–

Գամերուն փայլուն խաղով մը յաղթեց Ռումանիոյ՝ 2 – 1:

Կը թուի որ այս «Համաշխարհային»ին առաջին շաբթուան յայտնութիւնն է Գամերուն, որ սեւերու առաջին խումբն է որ ութերորդ աւարտականներուն կը հասնի:

1918 Թ. ՄԱՅԻՍԻ ՓՈՐՁԸ ԵՒ ԴԱՍԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Արամ Մանուկեանը եզակի գործիչ էր, կոմպլեքսներից եւ մտասեւեռումից զերծ: Նա միշտ կարողանում էր ցաւն ու զգացմունքները զսպել (եզակի յատկանիշ հայ քաղաքական գործչի համար, որը անցել է հակաթուրքական պայքարի զոզղովթայով): Պատահական չէ, որ լինելով ներքին գործերի նախարար եւ տնօրինելով Հայաստանի քայքայուած ներքին կեանքի ողջ ծանրութիւնը, այնուամենայնիւ, կառավարութիւնը նրա վրայ էր դրել Երեւանում Թուրքիայի ներկայացուցչի հետ հարցերի կարգաւորումը: Արամի կողքին որպէս պետական մտքի փայլուն ներկայացուցիչ պէտք է յիշել նաեւ ֆինանսների եւ արդարադատութեան նախարար Խաչատուր Կարճիկեանին: Ականատեսների վկայութեամբ մինչեւ 1918 թ. աշուն այս երկուսն էին ուղղութիւն տալիս Հայաստանի կառավարութեան գործունէութեանը: Կարճիկեանի սպանութիւնը 1918 թ. Նոյեմբերին եւ Արամի մահը 1919 թ. Յունուարին թերեւս ճակատագրական նշանակութիւն ունեցան Հայաստանի համար: Սրանք այն գործիչներն էին, ովքեր ե՛ւ կառավարութեանը, ե՛ւ իրենց կուսակիցներին (դաշնակցութեանը) կոչ էին անում սթափութեան ու իրատեսութեան: Կարծէք ճակատագրի չար խաղ էր, որ նրանք կեանքից հեռացան շրջադարձային այն պահին, երբ Թուրքիան պարտութիւն կրեց առաջին աշխարհամարտում, եւ իրատեսութեանը փոխարինելու էր գալիս քաղաքական ռոմանտիզմը: Արամը մահից առաջ միշտ զգուշացնում էր, որ պէտք չէ հաւատալ յաղթանակած Եւրոպային եւ հարկաւոր է չափաւորել տարածքային պահանջները: Պատահական չէ, որ երբ կազմւում էր Հայաստանի կառավարական պատուիրակութիւնը, որը Փարիզի խաղաղութեան կոնֆերանսում պաշտպանելու էր Հայկական հարցը, Արամը մերժեց իր թեկնածութիւնը, ասելով, որ իր տեղը Երեւանում է: Իսկ Կարճիկեանի սպանութիւնը վկայում է այն մասին, որ թոյլ հոգիները ժամանակաւոր դժուարութիւնների պատճառը փնտռում էին Ռուսաստանից անջատուելու մէջ: Նրան սպանող Եգոր Տէր-Մինասեանը դատարանում յայտարարեց, որ ինքն այդ քայլին է դիմել, քանի որ Խաչատուր Կարճիկեանի մեղքով է Հայաստանը Ռուսաստանից անջատուել: Չկարծէք, թէ այս Եգոր կոչուած սոսահակը բոլշեւիկ էր, ո՛չ՝ դաշնակցական էր: Այդ կուսակցութեան անդամն էր, որն ամբողջովին նուիրուել էր ազգային պետականութեան ամրապնդմանը: Ասենք, կուսակցական պատկանելիութիւնն այս պարագայում կարեւոր չէ, որովհետեւ խօսքը հոգու հիւանդութեանն է վերաբերում: Խօսքը վերաբերում է ստրուկի այն տեսակին, որն ազատագրուելուց յետոյ էլ տիրոջն է յիշում եւ նրա գիրկը վերադառնալու համար պատրաստ է ամէն տեսակի սրբապղծութեան:

Արամի ու Կարճիկեանի մահից յետոյ Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութիւնը 180 աստիճանով փոխեց իր քաղաքականութիւնը: Թուրքիայի հետ խզուեցին բոլոր տեսակի յարաբերութիւնները: Կառավարութիւնն ամբողջապէս փարուեց Եւրոպային՝ նրանից ակնկալելով Հայկական հարցի լուծումը: Նոյն Եւրոպայի մի քանի քաղաքական եւ զինուորական գործիչներ տեսնելով, որ հայ գործիչները միամիտ հաւատով խաղալիք են դարձել համաշխարհային քաղաքական խաղերում, նրանց զգուշացնում էին զերծ մնալ գայթակղութիւնից, բաւարարուել ձեռք բերածով եւ Թուրքիայի հետ անմիջական յարաբերութիւններով լուծել կնճիռը: Սակայն ո՞վ էր լսողը: Փարիզում գործող ազգային պատուիրակութեան ղեկավար, եգիպտահայ մեծահարուստ Պօղոս Նուպար փաշային թւում էր, թէ եւրոպական քաղաքական գործիչների հետ իր ունեցած կապերով կարելի է ձեռք բերել Մեծ Հայաստան, Տրապիզոնն ու Կիլիկիան անհետը: Նա Փարիզում նստած, 60 հազար քառակուսի կիլոմետր տարածքով Հայաստանի Հանրապետութիւնը Երեւանի Հանրապետութիւն էր անուանում: Կռիւ էր տալիս ապագայ Հանրապետութեան նախագահի պաշտօնը զբաղեցնելու համար: Փարիզում ազգային համագումար էին հրաւիրում, որին Հայաստանի Հանրապետութեան ներկայացուցիչները մասնակցում էին խորհրդակցական ձայնի իրաւունքով: Երեւանի հանդէսներում հայ ռոմանտիկ մտաւորականութիւնը փրփուր ի բերան հայհոյում էր պարտուած Թուրքիային, գովաբանելով դաշնակից Եւրոպային: Ընկած անիրականանալի հեռանկարների ետեւից, հայ քաղաքական գործիչները մոռացան այն ճշմարտութիւնը, որ մուրացիկներին հող չեն տալիս, որ մուրացիկների վրայ ծիծաղում են:

1920 թ. Մարտին Ադրբեջանի վարչապետ Ուսուբբեկովը Գանձակում հանդիպելով տեղի Հայոց Ազգային խորհրդի անդամների հետ եւ լսելով նրանց բողոքները Ղարաբաղի եւ Զանգեզուրի վրայ Ադրբեջանի յարձակումների մասին, ասում է, որ Անգլիան, Ֆրանսիան, Ամերիկան Հայերի բարեկամներն են, եւ քանի որ իրենք բարեկամներ չունեն, ուստի սպասած յոյսը չեն դնում ուրիշի վրայ եւ սեփական ուժերով են լուծում իրենց յուզող հարցերը: Վերջում քմծիծաղել է, որ եթէ Փարիզի կոնֆերանսը որոշի Զանգեզուրը եւ Ղարաբաղը յանձնել Հայաստանին, իրենք «կ'ենթարկուեն» նրա հեղինակաւոր ձայնին: Տեսնում էք, թէ Ադրբեջանի վարչապետը ինչպէս է ծիծաղել օտար ուժերի վրայ յոյս դնելու մեր մոլորութեան եւ միամտութեան վրայ: Երեւի թէ նա այդ իրաւունքը ունէր, որովհետեւ նա աչքի առաջ հերոսաբար պաշտպանուող Ղարաբաղը Անգլիացիների յայտնուելուց, յետոյ հաւատալով նրանց խոստումներին, զինաթափուեց: Անդրանիկը հաւատաց ու ենթարկուեց նոյն անգլիական հրամանատարութեանը եւ չմտաւ Ղարաբաղ:

Հնարաւոր է, որ ընթերցողը հարց տայ, թէ Հայաստանի Հանրապետութեան հիմնադրման յոբելեանին նուիրուած յօդուածում ինչու եմ յիշատակում մեր թոյլ տուած սխալներն ու քաղաքական մոլորութիւնները: Նախ այն պատճառով, որպէսզի դաս առնենք մեր սխալներից եւ ապագայում չկրկնենք դրանք: Իսկ հիմնական պատճառն այն է, որ այսօր էլ մենք կանգնած ենք նոյն խնդիրների լուծման շեմին: Այսօր էլ Հանրապետութիւնում եւ Սփիւռքում կան շատ ուժեր, որոնք, անտեսելով 1918 – 20 թթ. պատմական փորձը եւ դասերը, ցանկանում են Հայկական հարցը կրկին քարշ տալ միջազգային դիւանատներ եւ բնաւ պատահական չէ, որ այդ բանը ջանասիրաբար անում են այն ժամանակ, երբ ժողովուրդը երկամեայ պայքարի փորձով համոզուեց, որ փրկութեան միակ ճանապարհը ազգային պետականութեան վերականգնումն է: Այս գաղափարը ամլացնելու եւ ժողովրդին ճիշդ ճանապարհից շեղելու համար ազգային դաւաճանները ամէն միջոցի դիմում են: Նրանք, մոռացած այն ճշմարտութիւնը, որ հայ ժողովրդի ողբերգութիւնը սկսուեց այն ժամանակներից, երբ Հայկական հարցը մտաւ միջազգային դիւանատներ, ձգտում են ապացուցել, որ իբր Հանրապետութիւնում կան ուժեր, որոնք փորձում են մոռացութեան տալ իրենց ժողովրդի պատմութեան տրամաբանութիւնը եւ հրաժարւում են սեփական պատմութիւնից: Այո, Հանրապետութիւնում կան ուժեր, որոնք իրենց ժողովրդի պատմութիւնից չէ, որ հրաժարւում են, այլ ձգտում են սովորել նոյն պատմութիւնից: Ելնելով այդ նոյն պատմութեան տրամաբանութիւնից, փորձում են ժողովրդին ապացուցել, որ գալիքից սպասելիք ունեցող ժողովուրդը իրաւունք չունի նոյն սխալը մի քանի անգամ կրկնելու, որ չի կարելի դասագրքային ճշմարտութիւններով կամ ճշմարտման պատումներով ժողովրդին կրկին տանել այն ճանապարհով, որի վրայ տասնեակ անգամ սայթաքել եւ անմոռանալի կորուստներ են ունեցել նրա հայրերն ու պապերը:

Իր սարկամտութիւնն ու նիհիլապաշտութիւնը ժողովրդից թաքցնելու համար ազգային դաւաճանը ասում է. «Այ ժողովուրդ, մեզ թոյլ չեն տալիս Թուրքիայի ու պանթուրքիզմի դէմ պայքարել»: Եթէ հայհոյանքը դուք համարում էք պայքարի ձեւ, հայհոյէք որքան ուզում էք: Այդ ո՞վ թոյլ չի տալիս, երբ ինֆորմացիայի բոլոր միջոցները ձեր ձեռքում են, եւ առաւօտից իրիկուն այդ մաշուած թեման է չարչրկւում: Եթէ արածը քիչ էք համարում՝ գրէք, հայհոյէք, յոխորտացէք, բաւարարէք ձեր ըղձացմունքները, մանաւանդ որ դրա համար մտաւոր կարողութիւն չի պահանջւում: Կարող եմ ձեր զգացմունքները բաւարարելու մի ձեւ եւս առաջարկել: Գուպայում Ֆիդէլ Քասթրոն ամերիկեան իմպերիալիզմի դէմ բողոքի հետեւեալ սովորոյթն է մտցրել: Տասնեակ հազարաւոր Գուպացիներ պարբերաբար հաւաքւում են երկրի արեւմտեան ափին եւ շարք կանգնած ժամերով քարեր են նետում Ամերիկայի կողմը: Կարող էք նոյնը կրկնել նաեւ դուք: Արէք ինչ ուզում էք, բայց մի մոռացէք, որ գործ ունէք ժողովրդի ճակատագրի հետ: Փառք Աստծոյ, որ ժողովուրդն արդէն հասկանում է ձեր պահանջատիրական կեցուածքի կեղծութիւնն ու նպատակայնութիւնը: Թուրքիային հայհոյէք աւելի ուժգին, փարուէք Ռուսաստանին, բայց միեւնոյն է, որ եկաւ ժամանակը՝ ռուսական բանակն այս տեղից հեռանալու է: Պարզ է, որ դուք էլ կը ճողոպրէք, բայց մտածե՞լ էք ժողովրդի մասին, ի՞նչ է լինելու ժողովրդի վիճակը, այն ժողովրդի, որի անունից այսօր խօսում էք՝ շահարկելով նրա նուիրական զգացմունքները: Չէք մտածել, որովհետեւ ձեզպէսների համար ոչ պատմութիւն գոյութիւն ունի, ոչ պատմական փորձ եւ ոչ էլ պատասխանատուութիւն ժողովրդի առաջ: Կը փախչէք մի տաքուկ անկիւն ու նորից գրքեր կը գրէք ու իրարից կ'արտագրէք, կը մեղադրէք բոլորին եւ ամէն մէկին, բացի ձեզանից: Մեզանում դարձուած ձեւ է մեր մեղքերը, չարածները, բացթողումները ուրիշների վզին փաթաթելը, որովհետեւ միշտ այդ ուրիշներից էլ ակնկալել ենք մեր փրկութիւնը:

Ահա այդ ճանապարհն է, որ պէտք է փակուի: Պատմութիւնը մեզ երբեք չի ների, եթէ մենք կրկին սխալուենք այս շրջադարձային պահին: Հրաշքով փրկուած այս հողակտորի ճակատագրի հետ ոչ ոք իրաւունք չունի խաղալ, որովհետեւ այն մեր փրկութեան վերջին յոյսն է: Մենք տանջուել ենք այս հողի վրայ եւ ձգտում ենք ազգային պետականութիւն ստեղծել, հզօրանալ այս հողի վրայ, որը եւ կը դառնայ գալիքի մեր նուիրական երազանքների իրականացման հիմնական գրաւականը: Նորմալ յարաբերութիւններ հաստատել բոլոր հարեւան երկրների հետ, այդ թւում նաեւ 1920 թ. աշնանը միասնական ուժերով Հայաստանի պետականութիւնը ոչնչացրած Ռուսաստանի եւ Թուրքիայի հետ:

ԿՏՐԻՃ ՍԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԸ ՏԷՐ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՅ

Հայաստանի քաղաքական ու տնտեսական հարցերով ծանրաբեռն առօրեային մէջ, յատկապէս ընտրութեան նախօրեակէն ի վեր, կարծէք երկրորդական գծի վրայ ձգուած է աղէտեալ գօտիին վերաշինութիւնը: Մամուլը այդ մարզին մէջ յամառող տեղքայլէն յոգնածի տպաւորութիւն կը գործէ. անոր սիւնակները կը շարունակեն հիւրասիրել մօտիկ անցեալին անարդարօրէն մէկդի ձգուած դէմքեր, ներկայի քաղաքական կարծիքներ, ընտրապայքարի ելոյթներ, հետզհետէ մէկդի հրելով աղէտի գօտին: Ու հեռուէն հետեւողի մը համար դժուար է որոշել թէ յուսահատութի՞ւնն է պատճառը այս գանցումին, թէ անփութութիւնը միայն: Լենինականցիին, Սպիտակցիին ու գաղթականներու անմխիթար վիճակին մասին կը խօսուի այլ նիւթերու առնչութեամբ, կամ պախարակելու համար տեղական ու կեդրոնական իշխանութիւններու ապիկարութիւնը:

Այսօր արդէն գրեթէ մոռցուած է կամ շատ շատ դառն ժպիտ մը ուրուագծելու կը ծառայէ աղէտի գօտին երկու տարիէն վերաշինելու «մխիթարութիւն»ը: Այդ փայլուն հեռանկարը տեղը ձգած է բաւական գորշ ներկայի մը, որուն տիրական տարրերն են շրջափակումը ու անոր հետեւանքներուն ամբողջ շարանը. շինանիւթի չգոյութիւն, շինարարներու անգործութիւն, արտասահմանցի աշխատողներու մեկնում, եւայլն: Պարագաներ, որոնք աղէտահարն ու գաղթականը քիչ մը եւս կը թաղեն առանձնութեան ու լքումի վիհին մէջ:

Լենինականի ներկայ իրավիճակին փուշերն ու ծուռ ու մուռ ընթացքը պատկերացուցած է Սիմոն Յակոբեան, այցելուի մը նոթագրումներու ձեւին տակ, «Աւանգարդ»ի Մայիս 25 եւ 27-ի թիւերուն մէջ, Գրութեան խորագիրը – Լենինականը տէր պիտի ունենայ» – արդէն կը մատնէ գլխաւոր ախտորոշումը: Ապա քաղաք մտնելով Սիմոն Յակոբեան կը հաստատէ թէ «երկրաշարժից յետոյ քիչ բան է փոխուել»: Տեսնելով անկազմակերպ, անկանոն աշխատանքը, լրագրողը կ'ըսէ. – «Կարծում եմ շատ աւելի արագ եւ քիչ ծախսումներով կը կառուցուէր քաղաքը, եթէ առաջին հերթին ճանապարհները կարգաւորուէին»: Խօսակիցը իրաւունք կու տայ իրեն. «Բոլորն էլ հրաշալի հասկանում են, բայց ... ո՞վ է տէրը ...»:

Անտիրութիւնը հետեւեալ համայնապատկերը ստեղծած է Լենինականի մէջ, աղէտէն աւելի քան մէկուկէս տարի ետք. «հանդիպում են կառուցուող բնակավայրեր, որոնք միմիանցից տարբերւում են ճարտարապետական լուծումներով, ազգային «նկարագրով», մի տեղ պեթոնից են, մի տեղ աղիւսից, էլ ով իմանայ՝ ինչից ... : Ասես ոչ թէ մեքենայով, այլ ինքնաթիռով ես թռչում եւ տարբեր քաղաքների վրայով»:

Սիմոն Յակոբեան ապա կ'արձագանգէ շրջապատին տրտունջներուն. գլխաւոր մեղքը շրջափակումինն է. ան է մեղաւորը շինանիւթի չգոյութեան: Պատասխանատուներէն մէկը կ'ըսէ թէ անհրաժեշտ շինանիւթը ունենալու պարագային, 1991-ի վերջաւորութեան կարելի կ'ըլլայ 190 հազար քառակուսի մեթր բնակելի մակերես յանձնել Լենինականցիներու: Մինչ այդ, միակ յանձնարարութիւն մը ունի այդ պատասխանատուն, անտէր ու անտուն զանգուածին. «զինուել համբերութեամբ եւ կարողութիւնների չափով օգնել քաղաքի կառուցմանը»:

Իսկ այն շրջաններուն մէջ ուր կարելի պիտի ըլլայ աւելի կանուխ բնակելի շէնքեր յանձնել բնակչութեան, մեծ տարբերութիւն մը պիտի չըլլայ կացութեան մէջ, քանի որ «այնտեղ մարդ չի ապրելու: Այն պարզ պատճառով որ չկան ինժեներական հանգոյցներ: Իսկ օրինաւոր երկրներում դրանք անցկացւում են ամէնից առաջ»:

Շինարարութեան շրջանի պետ մը՝ Ռ. Արխատակէսեան, այնքան ալ համամիտ չէ ամէն անկատարութիւն շրջափակումով բացատրելու: Ան հարց կու տայ, «Ի՞նչն էր խանգարում մեզ ցեմենտ պահեստաւորել «նեղ» օրուայ համար: ... Հէնց այժմ մենք 1500 խորանարդ մեթր պեթոնի կարիք ունենք: Ի՞նչ կապ ունի շրջափակումը, երբ կարող ենք մանրախիճ ու խճաքար արտադրել տեղում»:

Անտիրութիւնը միայն չգոյութեան հետեւանք չէ, ընդհակառակն. Ռ. Արխատակէսեան հետեւեալ օրինակն ալ կը բերէ. – «Մեր տեղամասում աշխատեցւում է (ճիշդը՝ մեծ մասը անգործութեան են մատնուած) աւելի քան 300 վերամբարձ կռունկ, իսկ անհրաժեշտ էր ունենալ հինգ անգամ պակաս»:

Տեղամասի նոյն պետը կը խօսի «տարբերային, անտրամաբանական ինչ-որ բան կայ մեր արածի մէջ»: Այդ անտրամաբանութիւնը կը յայտնուի օրինակ «մօտ 150 անկառավարելի գերատեսչութիւն» որոնց փոխարէն «աւելի արդիւնաւէտ կը գործէր ... հինգը»: Բանուորնե

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Գ. ՄԱՀԱՐԻԻ «ԾԱՂԿԱԾ ՓՇԱԼԱՐԵՐ»Ը

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան Յունիս 10, Կիրակի յետմիջօրէի տարեշրջանի վեցերորդ հանդիպումը յատկացուած էր Գ. Մահարիի «Ծաղկած փշալարեր» հատորին ֆրանսերէն հրատարակութեան: Ինչպէս ծանօթ է, գործը պատումն է հեղինակին տասնամեայ աքսորի կեանքին: Հակառակ որ ան լոյս տեսած է Սփիւռքի մէջ 1970-ական թուականներուն որպէս «Նայիրի»ի ու ապա «Յառաջ»ի թերթօն, Հայաստանի մէջ հրատարակութեան առաջին թուականը 1988-ն է. այդ տարին «Սովետական Գրականութիւն» ամսաթերթը յաջորդական երեք թիւերով տուաւ զայն, իսկ յաջորդ տարին հրատարակուեցաւ անջատ հատորով: Գրեթէ նոյնժամանակ եղաւ Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը:

Գրիգոր Պըլտեանի հակիրճ բացման խօսքէն ետք, Նորա Պարութճեան ներկայացուց հեղինակին կենսագրականը, դարասկիզբին ծնած արեւմտահայու մը ենթադրելի կեանքն էր Մահարիինը որ սկիզբ կ'առնէր որբանոցներու հանդըրուանէն, անցնելով նաեւ Սիպիրիայի աքսորավայրէն, ուրկէ բերած էր «Ծաղկած փշալարեր»ը: Ան բախտակից էր Զարենցի, Բակունցի 1936 – 1937-ի արհաւիրքին մէջ, ու թերեւս աւելի բախտաւոր անոնցմէ, քանի որ վերջապէս կեանքը ձգուած էր իրեն:

Հանդիպումին մասնակցելու հրաւիրուած էին հատորին թարգմանիչը՝ Փիէռ Տէր – Սարգիսեան ու հրատարակչութեան ռուս գրականութեան բաժնի վարիչը՝ Իւէն Սոքոլոկորսքի: Առաջինը խօսելով գործին մասին, շեշտեց հոն ստորագրող մարդկային զգացողութեան բարձր մակարդակը, յարաբերական երջանկութեան մը ըմբռնումը ու հիումուրի մշտական ներկայութիւնը: Այս վերջին յատկանիշը շեշտեց հատորէն մէկ – երկու մէջբերումներով. ապա, պատասխանելով հարցումներու, Փիէռ Տէր – Սարգիսեան ըսաւ թէ գործ մը թարգմանելու համար պարզ էր իր չափանիշը. եթէ գիրքի մը ընթերցումը 15 – 20 էջէն անդին չէր կըրնար շարունակել, մէկդի կը ձգէր զայն ու չէր իսկ մտածեր թարգմանելու մասին: Իր խօսքերուն աւարտին ան յայտնեց նաեւ թէ կ'ուզէր թարգմանել Մահարիէն երկրորդ գործ մը որ «Այրուող Այգեստաններ»ը ըլլար հաւանաբար:

Ի. Սոքոլոկորսքի ըսաւ թէ մեկնած էր Խորհրդային Միութեան տարբեր ժողովուրդներու գրականութիւնը ծանօթացընելու նպատակէն ու տեղեկացած Հայկականին մասին. որպէս ընթերցողի հակազդեցութիւն, շեշտեց թէ իր կարդացած մեծ ու կարեւոր գործերէն մէկն էր Մահարիի «Ծաղկած փշալարեր»ը. աքսորավայրերու կեանքը պատմող գործ մը, չէր կրնար յատկապէս իրեն համար, նորութիւն ըլլալ, սակայն այս մէկը յատկանշական էր համամարդկային սիրոյ ըմբռնումով: Ապա կար աւելի հետաքըրքրական ու նոր կէտ մը որ մարդկային արժանաւորութեան պատումն էր. մարդուն, ամէն գնով, յաւերժանալու ձըգտումը:

Ի. Սոքոլոկորսքի հատորէն մէջբերում մը յիշելով աւարտեց իր խօսքը. վէպին հերոսուհին, երբ կը մեռնի աքսորի մէջ ծնած իր զաւակը, անոր հօրը կ'ըսէ. – «մենք հիմա Մուքէին որբերն ենք»: Ի. Սոքոլոկորսքի ըսաւ. – «կը կարծեմ որ այսօր Խորհրդային Միութիւնը որբն է բոլոր այդ բանտարկեալներուն չծնած զաւակներուն»:

Իրեն ու Թարգմանիչ Փիէռ Տէր – Սարգիսեանի ուղղուած հարցումներով շարունակուեցաւ զրոյցը:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

...ը փաստօրէն անգործ են, սակայն աշխատանք կը հնարուի որպէսզի պարապ չմընան, քանի որ աշխատավարձը այնպէս կամ այնպէս, կը վճարուի: Անտրամաբանական է նաեւ որ շինարարութեան ...հանուր պետը հայ չըլլայ «թէկուզեւ այն պատճառով որ յետոյ իմանանք ումից պահանջել»:

Տէրը չըլլալ իր տան, արդարօրէն անպատասխան կը ձգէ հետեւեալ տեղին հարցումը. – Ինչպէ՞ս եղաւ որ «Հայհիդրոէներգոշին»ի նման մի հեղինակաւոր հիմնարկութիւն, որի մարդկանց մասնակցութեամբ են ծնունդ առել այնպիսի հզօր կառոյցներ, ինչպէս «Զուարթնոց» օդանաւակայանը, մարզահամերգային համալիրը, աթոմակայանը եւայլն, այսօր յանկարծ պարզւում է համապատասխան կադրեր չունի եւ Լենինականում շինարարութիւնը պիտի ղեկավարեն տեղանքին, մարդկանց ու նրանց բարքերին անծանօթ ռուս ընկերները»:

Սիմոն Յակոբեանի իբրեւ յաջորդ երկու թիւով հրատարակուած գրութիւնը որուն ամէն մէկ տողէն ցաւ ու զայրոյթ կը պոռթկայ, կ'աւարտի անհրաժեշտ միջոցառումներու շեշտումով. ան կ'ուզէ որ «վերանայ խօսքի եւ գործի միջեւ ընկած ահաւոր անդունդը», հսկայական, այլ ձգձգուած գործը ձեռք առնուի, կազմակերպուի, քանի որ «աղէտի գօտում աշխատանքների այսօրուայ տխուր վիճակը այլեւս հանդուրժել չի կարելի»:

Ու անհրաժեշտութիւններու շարանը կ'ամփոփուի մինչեւ այսօր անտեսուած պարագայի մը նշումով.

«Լենինականը տէր պիտի ունենայ»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ԱԼՖՈՐՎԻԼ 7-ՐԴ

Ալֆորվիլի Հ.Մ.-ը – աւելի ճիշդ՝ Հ.Ե.Մ.Ը. – տեղ ունէր, մինչեւ 1985, լիկի ախոյենութեան մէջ. անկէ ի վեր, կը պայքարի նահանգային մակարդակի վրայ, Վալ – տը – Մառնի առաջին — բարձրագոյն — բաժանումին մէջ:

Իր այս տարուան ջանքերն ալ դէպի վերելք զուր եղած են: Ի վերջոյ դասուած է 7-րդ: Իր պատանեկան կազմերը աւելի յաջող եղած են. Փուսէն խումբը առաջին հանդիսացած է իր մրցաշարքին մէջ:

***

● ՍԷՆ – Թ'ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆԸ ԱԽՈՅԵԱՆ

Եթէ Սէն – Թ'Անթուանի Հ.Մ.-ին առաջին կազմը ձախող մրցաշրջան մը բոլորեց լիկի բարձրագոյն դասակարգին մէջ, իր երիտասարդական կազմերը համեմատաբար քաջալերական արդիւնքներ ունեցած են: Ժիւնիոր խումբը մանաւանդ, յաղթելով աւարտականին Անտոնի՝ 2 – 1 շահած է ախոյենութիւնը:

Նոյն խումբը յաջողած է նաեւ պահել Ֆրանսի — Փոնս անունը կրող բաժակը զոր շահած էր անցեալ տարի: Անցեալ Կիրակի յաղթած է Արլի՝ 2 – 1 :

Դժբախտաբար ոչ մէկ «եան» ախոյեան կազմին մէջ:

Հայ պատանիները ներկայիս շատ մօտ չեն ֆութպոլի. աւելի ճիշդ՝ կը սիրեն դիտել, բայց ոչ դաշտ իջնել: Յոգնեցուցիչ է ... իրաւ է որ, այժմ, ֆութպոլը կը պարտադրէ կանոնաւոր մարզումներ, շաբաթական մրցումներէն զատ, ինչ որ հաճելի չէ, կ'երեւի, դիւրին կեանքի վարժուած ֆրանսահայ երիտասարդութեան համար:

Կը յիշենք որ, գաղթականութեան առաջին օրերուն Ֆրանսայի մէջ ֆութպոլ խաղացող հայ տղաք աւելի շատ էին, քան՝ հիմա. կային աւելի մեծ թիւով հայկական ակումբներ եւ կային նաեւ հայ մարզիկներ ֆրանսական խումբերու մէջ: Շատեր օգտուած են ֆութպոլէն զերծ մնալու համար գործազրկութենէ, ապաւինելով ակումբներու վարիչներուն միջամտութեան:

ԴԷՊԻ ՏԷՐ ԶՕՐ

Ապրիլ 24-ին, Հալէպէն ու Պէյրութէն խումբ մը հայ երիտասարդներ կ'այցելեն Տէր Զօր, ոգեկոչելու համար Մեծ Եղեռնի 75-ամեակը:

Առաջին հանգրուանը Տէր Զօր քաղաքն է, ուր ներկայիս միայն 15 հայ ընտանիք կը բնակի: Այստեղ Մեծ սպանդին միակ յիշատակարանը՝ վերանորոգման մէջ գտնուող մատուռ – յուշարձանն է:

Յաջորդ հանգրուանը Եփրատն է: Թուրքերը այստեղ հրացանազարկ ըրած են ջուր խմելու համար գետին մօտեցող Հայերը: Ներկայիս այս վայրը գեղատեսիլ հանրային պարտէզ է:

Դէպի Տէր Զօրի անապատ ճամբուն վըրայ, խումբին կը միանայ Հայ մը, ծանօթ՝ շրջանին ու բնակիչներուն: Ան կը վստահեցնէ թէ մեծ թիւով օտարացած Հայեր կան այս շրջանին մէջ: Կուտայ անուններ, մականուններ, աշիրէթներու անուններ:

Խումբը կանգ կ'առնէ Շետտետէ գիւղին մէջ, Տէր Զօրէն մօտաւորապէս 170 քմ. հեռաւորութեան վրայ: Հոս կը բընակի հայ ընտանիք մը, հինգ պատանի զաւակները, թէեւ հայերէն չեն խօսիր, սակայն կը կրեն Արմէն, Արսէն, Զաւէն, Ռիթա եւ Արփի անունները:

Վերջին հանգրուանը՝ Շետտետէի մօտակայ անապատին մէջ գտնուող գետնափոր քարայրներն են: Ամէն տարի այս վայրը կ'այցելեն Հալէպէն ուխտաւորներ: Թուրքերը մեծ թիւով Հայեր առաջնորդած են այս քարայրները, անոնց մուտքին կրակ վառած ու շնչահեղձ ըրած են բոլորը: Մինչեւ քանի մը տարի առաջ, դեռ կարելի էր գանկեր ու մասունքներ գտնել: Ներկայիս հողը ծածկած է ամէն հետք:

«Ազդակ»
Մայիս 18

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ ՄԻԱՅՆ

Կեդրոնական Ֆրանսայի մեր ակումբներէն միայն Վալանսի Հ.Մ.Ը.Մ.-ը կը զբաղի պասքէթպոլով: Կը խաղայ Տրոմ – Արտէշի պատուոյ դասակարգին մէջ: Այս տարի դասուած է հինգերորդ տասը խումբերու միջեւ: Խումբը կազմուած է միայն Հայերէ:

Հ.Մ.Ը.Մ. կը ջանայ հասնիլ դէպի Տրոմ – Արտէշի բարձրագոյն դասակարգին, երկու աստիճան վեր. կը կոչուի «էքսէլանս»:

Վ. Մ.

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՎԱՆ

ՈՒՐՄԻԱ ԵՒ ՍԱԼՄԱՍՏ

Սահակ Վարդապետ Ատոմեան եւ Վահրամ Վարդապետ Կանաչեան՝ որոնց մասին խօսեցանք Վանայ բաժնին մէջ:

Իսկ Ուրմիա մնացող երկու քահանայ եւ մօնսէնեօր մը կը նահատակուին: Ասոնք են

Պօղոս եւ Ներսէս Քահանաները, նաեւ Հայր Դաւիթ, Հայ կաթոլիկ (ըստ վըկայութեան Աղբակի վերապրող հովիւ Վահրամ Վարդապետ Կանաչեանի):

Նոյնպէս, Ուրմիայէն չորս ժամ հեռու՝ դէպի հիւսիս, Շումպուլ – Աստա գիւղի Ասորի երէց Կաշա Իսրայէլ 1914 Դեկտեմբեր 5-ին կ'ունենայ եղերական վախճան. Նախ մօրուքը կը բռնկցնեն, յետոյ կը սպաննեն անլուր չարչարանքներով: Կաշա Իսրայէլի վկայակից եւ փախուստի ատենին ձախողութեան մատնուող 23 Հայեր՝ որոնց շարքին է մահտեսի Աղէտեան իր երկու որդւոց հետ. Ջարդարարք այդ խեղճերուն ականջները կտրելով՝ բռնի կերցուցած են իրենց, եւ անդր քան դիւայրենութիւն նոյն հաճոյքին յագեցընելէ ետք՝ ամէնքնին մէկէն սուրէ կ'անցունեն:

Ուրմիոյ մէջ կը ձերբակալուին ֆրանսացի երեք երէցներ եւս, նաեւ Ասորի կղեր Կաշա Խամպարա, որոնք Վան աքսորուելու պատրուակին տակ՝ կը տարուին Մուսուլ եւ զերծ կը մնան, անձխտումէ, շնորհիւ վերահաս Զինադադարին: Ասոնք կը մեկնին Պաղտատ եւ տեղւոյն գաղթական Հայութեան կը պատմեն տեղի ունեցած սոսկալի նախճիրները: Վերոյիշեալ Ուրմիացի նահատակ երկու քահանաներէն զատ, ունինք Ուրմիացի Գըրիգոր Քահանան ալ, քաջ նշանաւոր այրուձի, խաչ ի ձեռին մասնակցած Խանասորի արշաւանքներուն եւ 1917-ին նահատակուած աւազակներու ձեռամբ:

Յովհաննէս Քահանայ Գասպարեան, 65 տարու, վերապրող, նախ ի Պաղտատ, յետոյ ի Պաքուպա:

Սահակ Քահանայ Պապախեան, 90 տարու, վերապրող, այժմ ի Համատան:

***

Այս տեղեկութիւնները քաղուած են Ուրմիաբնակ Օննիկ Աւետիսեանէ (Վանցի) որ բոլոր գաղթերուն ու կռիւներուն մասնակցած՝ հիմա Պոլիս կը գտնուի:

***

3.—

ԲԱՂԷՇ (ՊԻԹԼԻՍ)

Տիգրանակերտի, Կարնոյ եւ Վանայ մէջտեղ տարածուող նահանգիս կուսակալանիստ վայրն է համանուն քաղաքը, Աղձնեաց Սալնոյ Ձոր գաւառի մէջ, վաճառաշահ, պտղաւէտ, օդասուն եւ առատաբուխ աղբիւրներով անուանի, կառուցուած՝ մասամբ լեռներու վրայ եւ մասամբ ձորերու մէջ, որոնք նկարչագեղ դիրք մը տուած են իրեն եւ որոնց մէջէն կը վազեն Ամպայ, Աւեխու եւ Խոսրովու Ջուր վտակները. ասոնք քաղքին մէջ միանալով՝ կը ձեւացնեն Ամպի — Պիթլիս գետակը: Ունի 1496-ին շինուած բերդ մը: Մերձակայ չորս վանքերէն Ամրտոլուի մօտ երկու սրբավայրերը (Սուրբ Սիմէոն եւ Սուրբ Կղեմէս) մըզկիթի վերածուած են: Արեւելք դին՝ Սուրբ Գէորգ լերան գագաթը՝ Պարսից խաներու ժամանակէն մնացած Տէրակ – վան շէնքէն կարելի է դիտել Բաղէշի համայնապատկերը:

Ընդհանուր կուսակալութեան 400.000 բնակիչներուն ստուար մեծամասնութիւնը Քիւրտ է՝ որ դարերէ ի վեր հարստահարած եւ ջարդած է տեղւոյն ամէնէն կենսունակ տարրը՝ Հայը, Աղէտի տարին՝ 1.140 տուն (7.000 հոգին լուսաւորչական, 300-ը բողոքական եւ 900-ը պանդուխտ): Կուսակալն էր Ապտիւլ – Խալիք՝ որուն գործած հրէշութիւնները չափ ու սահման չեն ունեցած: Քաղաքին եւ շըրջակայ 70-է աւելի գիւղերուն Հայութիւնն ամբողջ ջարդուած է, մեծ մասամբ՝ քաղքէն քիչ հեռու «Արապի – Կարմունճ» կոչուած տեղը, կիներ՝ ըլկուած, այրեր՝ կծիկ – կծիկ բրածեծ, դաշունահար եւ տապարահար, երախաներ՝ ողջ – ողջ գետամոյն, իսկ եկեղեցւոյ պաշտօնեաներ՝ նշաւակ եպերելի անարգանաց, նախքան իրենց նահատակումը:

(Շար. 40)

AZNAVOUR
Pour l'Arménie

ACTIONS REALISEES A CE JOUR
(6 juin 90)

1 — *Dans le cadre de l'aide médicale pour les enfants*

— Envoi de lait pédiatrique anti diarrhées
— Envoi de 10 tonnes de lait *Nestlé* 1er âge en poudre, distribuées aux mères des nouveaux nés par l'intermédiaire des maternités. Des reçus de distribution nominatifs nous ont été retournés.
— Envoi de 3 tonnes de petits pots *Nestlé*
— Envoi de 6 couveuses et un cardiotocographe pour maternité de Leninakan.

2 — *Dans le cadre de la réadaptation des enfants traumatisés*

— Fourniture de 10 téléviseurs, 10 magnetoscopes, 10 radio-K7 en vue d'une animation audio visuelle dans 10 écoles dans les zones sinistrées. Animation touchant 4 000 enfants et réalisée avec le concours de Micheline Favrel.

3 — *Aide à l'Association de bienfaisance «Guetoutioun»*

— Fourniture d'un ordinateur *Mac Intosh* français-arménien et 3 photocopieuses.

4 — *Aide générale*

— 10 000 sous vêtements thermolactyl *Damart*
— 6 000 paires de bottes fourrées
— 14 000 jeans offerts par la Société *C17*
— 2 200 sacs de couchage
— 2 000 couvertures laine
— 1 000 manteaux 3/4 doubles
— 3 500 kgs. papier dessin *Canson* offerts par la Société *Arjomari Diffusion*
— 500 convecteurs électriques
— 1 800 montures de lunettes offertes par *Espace Optic*
— 5 000 jouets et peluches en collaboration avec S.O.S. Arménie et la Croix Bleue des Arméniens de France dans le cadre de l'opération «Un Noël pour l'Arménie».

Toutes ces marchansises ont été distribuées par l'Association de bienfaisance «Pareguortzakan Guetoutioun». Elles ont toujours été convoyées par un accompagnateur et un membre del'Association a été toujours présent sur place pour la réception et la distribution de ces marchandises.

En collaboration avec Handicap International :

— Fourniture du matériel de ski pour handicapés et financement d'un séjour en montagne en Arménie pour un stage de ski avec encadrement français pour 22 enfants orphelins.

Financement du séjour en France de 3 groupes d'enfants, au total 120 orphelins.

Participation sous forme d'une subvention à l'Association Terre et Culture.

Participation avec S.O.S. Arménie et la Croix Bleue des Arméniens de France pour la fourniture de 11 fours à pain.

Actuellement à Paris, prise en charge totale par l'Association d'une mère de 7 enfants venant d'Arménie, hospitalisée depuis le 7 Avril 1990 et devant être opérée le 12 juin courant.

EN COURS DE REALISATION

— Construction de 300 préfabriques par la main d'œuvre locale: commandée à une coopérative arménienne à Erevan.

— 100 pour la région de Kirovagan dont 4 écoles maternelles d'une capacité de 60 à 80 enfants ainsi que 4 centres culturels.

— 100 pour la région de Spitak dont 8 écoles maternelles.

— 100 pour la région de Leninakan.

Ce projet a pu être mené à bien grâce à la collaboration de S.O.S. Arménie Paris et de son bureau à Erevan. Nous tenons à cette occasion à souligner qu'une parfaite coordination s'est instaurée depuis le début entre S.O.S. Arménie et l'Association et nous les en remercions vivement.

PROJETS A COURT TERME

Installation de 2 pharmacies-laboratoire de 250 m² permettant la préparation et la délivrance de médicaments :
1 à Leninakan et 1 à Kirovakan.

Installation d'une unité de fabrication de briques à partir de matières premières locales.

PROJETS A LONG TERME

Suite à la visite de Messieurs Levon Ter-Petrossian et Babken Ararktsian en France, courant Avril, et pour répondre à leur souhait qui correspond à une nécessité vitale pour l'Arménie,

projet d'installation d'une usine de fabrication d'aliments pour enfants de 6 mois à 2 ans en tenant compte de la production agricole locale pour ne pas être dépendant du blocus qui ne cesse d'étouffer l'Arménie.

Budget provisionnel pour cette chaine alimentaire : 15 à 20 millions de francs.

Tous ces projets réalisés ont pu être menés à bien, grâce à la collaboration de M. Khatchig Stamboltsian président de l'Association de bienfaisance Paregordzagan - Guetoutioun et notre bureau de Paris qui fonctionne avec un permanent bénévole et un secrétariat à temps partiel.

AZNAVOUR POUR L'ARMENIE
76-78, av. des Champs-Elysées, Paris 8e

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՈՒՆՋԻ

Օր. Մարգրիտ Գրիգորեան, փոխան ծաղիկի՝ Գրիգոր Ետիգարտաշեանի մահուան առթիւ 200 Ֆր. կը նուիրէ ԻՒՄԱՑ – ԱՐՄԷՆԻԻ, 100 Ֆր. Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի տարեվերջի հանդէսը Ուրբաթ, Յունիս 22, ժամը 20–ին՝
Salle des Fêtes de la Mairie du 18e arrdt.
1, place Jules Joffrin
Métro: Jules Joffrin

Երգ – պար – արտասանութիւն պատրաստուած դպրոցին աշակերտութեան կողմէ, թեմա ընտրելով՝ ազատութիւնը: Հայաստանէն եկած էրզրում մանկական պարախումբի մասնակցութեամբ:

Տեղերու համար դիմել.–
17, rue Bleue, Paris 9e
CBAF, Section Paris
ou téléphoner : 42 01 15 69
ou 48 24 63 57

Entrée: 75 F, 50 F pour les enfants

***

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ միօրեայ դպրոցի տարեկան հանդէսը տեղի պիտի ունենայ, Կիրակի, Յունիս 24, ժամը 15–ին՝
Salle de la MJC
(Maison des Jeunes et de la Culture)
6, avenue Sainte Marie, Chaville

Մուտքը ազատ է:

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUS LES MARDIS
à partir du 26 Juin
TOUTE L'ANNEE

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ

ԱՄԷՆ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
Յունիս 26–էն սկսեալ
ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

ORGANISATION TERRE ET CULTURE
ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

LANCE SES
CAMPAGNES D'ÉTÉ 1990
ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՈՒՂԵԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
en ARMÉNIE

- GOGARAN (Région Nord — Près de SPITAK)
  Construction d'une maison d'habitation située près de l'Ecole Maternelle (*Chantier* 1989)
- VARDAHOVIT (Région de YEGHEGNATZOR)
  Remise en état d'un bâtiment destiné à servir de réfectoire aux réfugiés rassemblés dans le secteur
- MEGHRI (Région Sud du ZANGUEZOUR)
  Réhabilitation d'habitations arméniennes
- AMBERD (Région de BURAGAN)
  Poursuite des travaux de fouilles commencés durant la Campagne 1989.

A KESSAB (SYRIE DU NORD)
Poursuite de l'ensemble du programme conduit sur toute la Région de KESSAB
— *Réhabilitation de maisons traditionnelles au centre de* KESSAB
— *Restauration et construction d'Edifices*
— *Aménagement de terres agricoles*
— *Exploration et Documentation*

IMPORTANT :
Quelques places sont encore disponibles en particulier pour l'Arménie en Juillet et pour Kessab en Août

Pour tous renseignements et inscriptions demander vite votre dossier de candidature au Siège de l'Organisation :
16, rue N. D. de Lorette, 75009 Paris
Tél. : (1) 43. 68. 53. 38 — Fax. : (1) 43. 68. 25. 72

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 19
MARDI
19 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.298
Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN
65e ANNEE — No 17.298

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՅՈՒՆԻՍ 18-ԻՆ՝ 135 ԸՆՏՐԵԱԼ

Յունիս 18-ին, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի ընտրութիւններու (2 շրջանները՝ Մայիս 20 եւ Յունիս 3) արդիւնքները դեռ վերջնական չեն, քանի որ այն ընտրաշրջանները, ուր բողոք կայ, խարդախութեան հարց ծագած է, ընտրական կեդրոնական յանձնաժողովը քննութիւն կը կատարէ ու կը վաւերացնէ կամ կը բեկանէ։

Ցարդ, այսինքն Յունիս 18-ին, վերջնապէս ընտրուած էին 135 երեսփոխան, որոնց 54-ը ՀՀՇ-ի ցանկէն։ Այս կը նշանակէ որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը կրնայ արդէն նստաշրջան գումարել, քանի որ 260-ի վրայ 135 ընտրեալ կայ, այսինքն կէսէն աւելի։ Բայց, հաւանական չէ, քանի որ որեւէ որոշում տալու համար, անհրաժեշտ է 131 ձայներու մեծամասնութիւն մը, ինչ որ դժուար թէ գոյանայ նորընտիր երեսփոխաններու ներկայ պատկերով։ Այս երկու շրջաններէն դեռ կը քննուին 45 պարագաներ, որոնց 17-ը՝ ՀՀՇ-ի ցանկէն։

Ուրբաթ, Յունիս 15-էն ի վեր, որոշ լարուածութիւն կը տիրէ Երեւան եւ ամբողջ Հայաստանի մէջ։ Զօրքերը փակած են Երեւան տանող եւ որեւէ քաղաք տանող բոլոր ճամբաները։ Կը կեցնեն բոլոր կառքերը ու անձերը, խիստ խուզարկութիւններու համար։ Զէնք կը փնտռեն ու կը գրաւեն ինչ որ ձեռք անցընեն։ Երկուշաբթի առտու, մեր առած տեղեկութեանց համաձայն, ցարդ, բարեբախտաբար ոչ մէկ միջադէպ պատահած էր։ Ուրբաթ օր, արդէն ՀՀՇ-ի հերթական համաժողովին, զգուշութեան հրաւէր եղած էր, քանի որ լուր հասած էր արդէն, թէ ժամը 21-էն սկսեալ ստուգումներ պիտի ըլլան, բայց կարելի էր միայն Երեւանցիներու տեղեկացնել։ Զինուորները կրակելու արտօնութիւն ունին, ամէնէն փոքր միջադէպի պարագային եւ իրենք արդէն հակափամփուշտ բաճկոն կը կրեն։

Միութենական մամուլը (գրաւոր թէ բերանացի) ներկայիս շատ կը զբաղի Հայաստանով եւ մասնաւորաբար Հայերու «զինումով»։ Ոմանք Հայերու զէնք ունենալը կը բացատրեն անով որ իրենք զիրենք պաշտպանելու համար է, ուրիշներ աւելի դրդիչ ձեւով կ'արտայայտուին։ Ինչ որ բացայայտ է, այն է որ մթնոլորտ մը եւ հանրային կարծիք մը կը պատրաստուին։

Խորհրդային հեռատեսիլը նաեւ շատ դրդիչ ձեւով արտայայտուած է «Մոսկուայի լուրեր»ու այն յօդուածին մասին, որ կը վերաբերէր «Հայրենիքի պաշտպաններ»ուն (տես՝ «Յառաջ», Յունիս 14) եւ թերթն ալ պատասխան յօդուած մը լոյս ընծայած է (Ֆրանսերէն հրատարակութիւնը դեռ չէր հրատարակած)։

ՅՈՒՆԻՍ 18

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁ(ՆԵՐ)

50 – 175 – 3

Մեծ շուքով է որ Ֆրանսան կ'ոգեկոչէ Տը Կոլի հանրածանօթ կոչին յիսնամեակը։ Փարիզ, մանաւանդ, ոչինչ խնայած է, Քոնքորտի հրապարակէն յաղթական կամար։ Հսկայ գործիք մը ձայնասփիւռի (հին մոտէլ) որպէս խորհրդանշան, քանի որ Լոնտոնի ձայնասփիւռէն է, որ Տը Կոլ կոչ ըրաւ Ֆրանսացի ժողովուրդին շարունակել պայքարը։ Ի՞նչ կ'ըսէ։ Վերջին խօսքը չէ ըսուած, «պէտք է՞ որ յոյսը անհետանայ։ Վերջնակա՞ն է պարտութիւնը, ո՛չ»։ Ֆրանսայի ճակատամարտը չէ որ պիտի վճռէ այս պատերազմը, ոռոմհետեւ, կը շարունակէ. – «Ֆրանսա առանձին չէ՛։ Առանձին չէ՛։ Առանձին չէ՛։ Իր կռնակն ունի տարածուն կայսրութիւն մը։ Կրնայ միանալ բրիտանական կայսրութեան որուն ձեռքն է ծովը եւ կը շարունակէ պայքարը», եւայլն, եւայլն։

Երիտասարդ զինուորականը յոյս կը բերէ իր արիւնաքամ Հայրենիքին, մինչ, նախորդ օրը, ծերունի մառեշալ մը յայտարարած էր թէ «Հարկ է դադրեցնել պայքարը», չեշտելով, դողդոջուն ձայնով մը՝ «անձս կը նուիրեմ Ֆրանսայի, մեղմացնելու համար անոր դժբախտութիւնը»։

Անոնք որոնք դեռ կը յիշեն երկու եղելութիւնները, կրնան վկայել թէ Ֆրանսացի ժողովուրդը, որու մէկ կարեւոր մասը ճամբաներուն վրայ, անօթի – ծարաւ ելք չէր տեսներ, աւելի իր մառեշալին կը լսէր, քանի որ ան իրեն հետ էր, իր կողքին էր։ Աւելի ուշ է որ պիտի հասկնար թէ հարկ էր զէնքերը վար չդնել, թէ անձնատուութիւնը ղաւաճանութիւն պիտի նկատուէր։ Վասնզի պատմութիւնը իրաւունք կուտայ միայն յաղթողին եւ յաղթողը՝ Տը Կոլն է։ 1940, Յունիս 18, ամբողջ Ֆրանսան փէթէնիստ է, 1990, Յունիս 18, ամբողջ Ֆրանսան կօլիստ է։

**

Ֆրանսա կ'ոգեկոչէ ա՛յս Յունիս 18-ը (1940ի)։ Բնական է։ Միւսը – Ուաթերլօ – կ'ոգեկոչուէր Պելժիոյ մէջ, Շաբաթավերջին։ 1815, Յունիս 18-ին է, որ Նափոլէոն կը պարտուէր եւ պատմական դաշտը հաւաքուած յաղթականներու շառաւիղները կը տօնեն Ուէլինկթընի յաղթանակը։ Կիրակի օր, 2300 փիկիւռաններ եկած Ֆրանսայէն, Անգլիայէն, Խորհրդային Միութենէն, Գանատայէն, Զուիցերիայէն, Չեխոսլովաքիայէն, Իտալիայէն եւ անշուշտ Պելժիայէն, բրիտանական ճշգրտութեամբ հարազատօրէն ներկայացուցին Ուաթերլոյի ճակատամարտը։ Քաղաքապետը յուսախաբ է որ ոչ մէկ Ֆրանսացի ուզած է գալ, ոչ իսկ իշխան Նափոլէոնը, հակառակ անոր որ կ'ըսէ յաղթականը չէ որ աւելի քան 300 հազար այցելու կը բերէ ամէն տարի, այլ՝ Նափոլէոն...։

**

Հուսկ, յիշենք որ մենք ալ, փոքրիկ «յաղթանակ» մը տարինք, 3 տարի առաջ, 1987, Յունիս 18-ին, երբ եւրոպական Խորհրդարանը քուէարկեց Հայերու ցեղասպանութիւնը ճանչցող բանաձեւը։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 15)

ՇՔԱՆՇԱՆ ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆԻՆ (*)

Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան Արեւմտի մամուլի եւ տեղեկատուական կեդրոնէն կը հաղորդեն.–

Կ. Պոլսոյ «Մարմարա» հայկական օրաթերթի երկարամեայ խմբագիր, գրող, հանրային գործիչ՝ Ռոպէր Հատտէճեանը պարգեւատրուած է Հայ Առաքելական Եկեղեցիի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ շքանշանով։ Ան Ս. Էջմիածնի կողմէ շնորհուած է Եկեղեցիին եւ Հայ մշակոյթին հանդէպ ունեցած ակնառու ծառայութիւններու համար։

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. հայրապետական կոնդակ գրկած է Ռոպէր Հատտէճեանին, ուր դրուատած է անոր աւելի քան երկու տասնամեակի խմբագրական եւ հանրային գործունէութիւնը, գնահատած լայնածաւալ գրական վաստակը։

Շքանշանը յանձնած է Թուրքիոյ Հայոց պատրիարքութեան ընդհ. փոխանորդ՝ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան, Ռոպէր Հատտէճեանին մաղթելով քաջառողջ կեանք եւ յետագայ արգասաւոր գործունէութիւն ի շահ հայ ժողովուրդին, եկեղեցիին եւ հայ մշակոյթին։

(*) «ՅԱՌԱՋ». – Լուրը տուած էինք Մայիս 31-ի մեր թիւով, յանձնումին մասին ալ մեր յաջորդ թիւով – Յունիս 20-։ Ինչ որ հոս մեզ քիչ մը զարմացուց նման լուրի մը աղբիւրն էր։ Չհասկցանք թէ «Արմէնփրէս» ինչո՞ւ պէտք ունի Հ. Յ. Դ. մամուլի եւ տեղեկատուութեան կեդրոնին, երբ շքանշանը տուողը Հայաստան է (Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս), ստացողն ալ՝ Պոլիս...։

**

«ՀԱՅ – ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԹԱՂԱՄԱՍ»Ի ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՄ

Սպիտակաւանի «Հայ – Ամերիկեան Թաղամաս»ը որ Ամերիկահայերու նուէրն է, կ'ունենայ տասնեակ բնակելի շէնքեր,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ Ընդհ. Խորհուրդի (քանթոնալ) մասնակի ընտրութեան Բ. շրջանը փորձաքար մըն էր քաղաքական հոսանքներուն համար։ Երկու թեկնածուներ կային դէմ – դիմաց՝ ընկերվարական եւ Ազգ. Ճակատը։ Աջը – պառակտուած – քուէի հազարումէկ հրահանգ տուաւ (ձեռնպահութիւն, ճերմակ քուէ, ընկերվարական թեկնածուին նոյնիսկ, ինչ որ Քառինեոնի կախակայումը արժեց) եւ այս Բ. շրջանի քուէարկողներու համեմատութեան բարձրացումը (25%-էն 39%) օժանդակեց ընկերվարական թեկնածուին, որ 63%-ով յաղթեց Լը Փէնի թեկնածուին։

ԼԻՏՈՒԱՆԻԱ բաւական ջուր խառնեց իր գինիին եւ որոշեց առայժմ բարձի թողի ընել անկախութեան իր որոշումը։ Կորբաչովի այս նախապայմանին տեղի տալով, Լանտըրպերկիս կը յուսայ որ արագօրէն վերնայ շրջափակումը եւ բանակցութիւններ սկսին Կրեմլինի հետ։ Այս ուղղութեամբ է որ Գերագոյն Խորհուրդը որոշում մը պէտք է տար Երկուշաբթի օր։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ երեսփոխանական ընտրութեանց Բ. շրջանը հաստատեց նախկին Համայնավար – այժմ Ընկերվարական – կուսակցութեան յաղթանակը։ Նոյնիսկ բացարձակ մեծամասնութիւն կը վայելէ Խորհրդարանին մէջ։ Կը մնայ յուսալ որ կուսակցութիւնը միայն անուն փոխած չըլլայ։

ՊՈՒՔՐԷՇ համեմատաբար հանդարտած էր շաբաթավերջին։ Հանքագործները վերադարձած էին իրենց տեղը։ Ուսանողները կրկին եկած էին Համալսարանին հրապարակը ցոյց ընելով Իլիէսկուի դէմ, բայց, միջադէպ չկար։

ՇԸՐՆԱՔԻ մէջ (հարաւ – արեւելեան Թուրքիա) Թուրք – քիւրտ բախումներու ընթացքին եօթը Թուրք զինուոր սպաննըւած է, հինգ ալ՝ քիւրտ «ապստամբ»։

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»

Յունիս 15-ի արդիւնքներն են.–

ՖԻՐԵՆՑԷ.–
Չեխոսլովաքիա յաղթեց Աւստրիոյ՝ 1 – 0։

ՄԻԼԱՆՕ.–
Արեւմտեան – Գերմանիա ճզմեց արաբական իշխանապետութիւնները 1-ի դէմ՝ 5 կէտով։

ՅՈՒՆԻՍ 16 — 17

ԹՈՐԻՆՕ.–
Պրազիլ յաղթեց Քոսթա – Ռիքայի՝ 1 – 0։

ՔԱԼԻԱՐԻ.–
Անգլիա եւ Հոլանտա ոչ մէկ կէտ կըրցան նշանակել եւ խաղը վերջ գտաւ՝ 0 – 0։

ՃԵՆՈՎԱ.–
Սկովտիա յաղթեց Շուէտի՝ 2 – 1։

ՈՒՏԻՆԷ.–
Սպանիա յաղթեց Հարաւային Քորէայի՝ 3 – 1։

ՎԵՐՈՆԱ.–
Պելժիա յաղթեց Ուրուկուէյի՝ 3 – 1։
Պելժիացիք մասնաւոր ուշադրութիւն գրաւեցին այս առթիւ։ Սկիզբը նկատի չառնուած խումբ մըն էր։

ՓԱԼԵՐՄՕ.–
Իրլանտա եւ Եգիպտոս՝ 0 – 0 արդիւնքի հասան։

**

Շաբաթ օր բաւական բախումներ պատահեցան անգլիացի խուլիկաններու եւ ոստիկաններու միջեւ, Հոլանտա – Անգլիա մրցումէն երկու ժամ առաջ։ Ձերբակալութիւններ եւ արտաքսումներ եղան, Հէյզէլի (Պելժիա) տխուր յիշատակը կը մնայ։

Ութերորդ աւարտականներուն համար, արդէն որակուած էին Կիրակի իրիկուն.– Իտալիա, Չեխոսլովաքիա, Գամըրուն, Պրազիլ, արեւմտեան – Գերմանիա, Պելժիա,

ՊԱՅՔԱՐԸ՝ ԳՈՅԱՏԵՒՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆ

Հատ ու կենտ լուրեր միայն կը հասնին Ստեփանակերտէն. հասածներն ալ ընդվզեցուցիչ միօրինակութիւն մը կը մատնեն. ճնշող մամլակը կը գործէ ամէն ուղղութեամբ: Ծանօթ էին Ապրիլ 24-ի վաղորդայնին տեղացի մտաւորականներու ձերբակալութիւնը, ապա բանակին ակներեւ գրգռութիւնները, հակառակ բնութեան համատարած մթնոլորտին կատարուած ընտրութիւնները եւայլն: Պարբերաբար կը տեսնենք նաեւ «Երեկոյեան Երեւան»ի թիւեր որոնց Գ. էջը յատկացուած կ'ըլլար «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի մէջ լոյս տեսնելու արտօնութիւն չունեցող գրութիւններու, նամակներու:

«Երեկոյեան Երեւան»ի հիւրընկալ էջը իր պարունակութենէն առաջ, իր գոյութեամբն իսկ վկան է Ղարաբաղի բնակչութեան ենթարկուած ճնշումին: Այս մասին սակայն ամէնէն վաւերական ու համեմատաբար թարմ տուեալներ կը ներկայանէ «Գրական Թերթ»ի Յունիս 1-ի թիւը ուր հրատարակուած է «Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթի գլխաւոր խմբագրին՝ Մաքսիմ Յովհաննիսեանի հետ Ռ. Միրզոյեանի կողմէ կատարուած հարցազրոյց մը: Այդ թերթը ներկայիս զինուորական գրաքննութեան ենթակայ է, իսկ մարզին հեռատեսիլը շուրջ չորս ամիսէ ի վեր, դադրած է գործունէութիւն ունենալէ:

Մ. Յովհաննիսեան նախ կը պարզէ ներկայի վարիչ մարմնին՝ կազմկոմիտէին ու զօրավար Սաֆոնովի համագործակցութեան նպատակը. «շանտաժի, ուժի, ճնշման միջոցով արցախահայութեանը վերաենթարկել Ադրբեջանի գերիշխանութեանը: ... Առաջին գործողութիւններից եղաւ այն որ բռնագրաւեցին մարզային ռատիօ հաղորդումները, մարզային ռատիոկայաններից կազմակերպեցին Արցախի, արցախահայութեան շարժման ղեկավարների դէմ հաղորդումներ: Նրանք փորձում էին ճեղք բացել ժողովրդի եւ նրա լիդերների միջեւ»:

Մարզկոմիտէ – Սաֆոնով զոյգը ճնշումի թափը կ'իջեցնէ նաեւ թերթին խմբագրութեան գլխուն. «պարտադրում էին տպագրել այնպիսի նիւթեր որոնք ուղղուած էին մեր ժողովրդի, նրա արդարացի շարժման դէմ»: Ընդվզում, բողոք, մերժում ու տեւող պայքար այս նպատակաւոր կարգադրութեան դէմ: Պայքար, որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր: Մ. Յովհաննիսեան կը շարունակէ.– «Վերջերս ստացայ մի, այսպէս կոչուած, հրամանագիր, որով Սաֆոնովը պահանջում է տպագրել Ադրբեջանի Գերագոյն խորհրդի որոշումները: Կարծես թէ մենք նրա, այլ ոչ թէ մարզի կուսակցական եւ խորհրդային մարմինների օրգանն ենք...»: Ասկէ զատ, Սաֆոնով ու կազմկոմիտէ փոխանակ իրենց պարտականութիւնները կատարելու, ինչպէս՝ շրջափակումը վերցնել, Գորիս – Լաչին – Ստեփանակերտ ճամբան բանալ, եւայլն, անձնագրի ստուգումներու պատրուակով անընդհատ հայկական գիւղերը կը խուզարկեն, հոն «ծայրայեղական»ներ որսալով ու զէնք «յայտնաբերելով».. բան մը զոր չեն ըներ ադրբեջանական գիւղերու մէջ:

Այս հաստատումները ըսել կու տան Մ. Յովհաննիսեանի, թէ զինուորական իշխանութիւնը գործիք մըն է որ ուղղուած է ազգային մեր շարժումին՝ արցախահայութեան ինքնորոշման իրաւունքին դէմ: Ապա ան կը պատմէ Ապրիլ 24-ի սուգի միթինկին յաջորդած դէպքերը, մտաւորականներու ձերբակալութեան ստեղծած յուզումն ու վրդովումը տեղացիները կը մղէ Սաֆոնովէն բացատրութիւն պահանջելու, կամայական ու անարդար այս քայլին մասին:

Մթնոլորտը այնքան կը շիկանայ որ զինուորները կը սկսին յարձակում գործել աջ ու ձախ, ծեծելով անզէն ժողովուրդը, առանց խնայելու երախաներու կամ կիներու:

Ու այս բոլորին մասին ոչ իսկ տող մը կը գրուի «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի մէջ, պատճա՞ռը. «պարէտն արգելեց: Պէտք է ասեմ որ «Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթն էլ, յանձին գնդապետ Տրոնինի, իր պարէտն ունի. ծրագրաւորուած մի անձնաւոր, որին հնարաւոր չէ ամենատարրական բաները բացատրել եւ հասկացնել»:

Այս պարէտը ուրեմն, թերթին խմբագրութեան կը յանձնէ Սաֆոնովի հաղորդագրութիւնը Ապրիլ 26-ի իրադարձութիւններուն մասին, ուր կը մեղադրուէր մարզին բնակչութիւնը: Խմբագիրը կը բողոքէ, բացատրելով թէ ինք ականատես է ու տարբեր է անցած – դարձածը, կ'ըսէ նաեւ թէ չեն կրնար տպել նման հաղորդագրութիւն. պարէտը կը տիպէ: Նոյնիսկ չընդունիր որ թերթին խմբագրութեան կողմէ բացատրութիւն մը կցուի հաղորդագրութեան: Հետեւաբար երկու նիւթերն ալ կը հանուին ու ընթերցողը կը զրկուի Ապրիլ 26-ի պատահարներուն մասին ստոյգ տեղեկութիւն ունենալու կարելիութենէն:

Ղարաբաղի փոթորկոտ առօրեային մէջ ոչ շատ կարեւոր մանրամասնութիւն է թերեւս հետեւեալ անցքը, որ սակայն լաւագոյնս կը վկայէ թէ ինչպէս կը գործէ սաֆոնովեան տեղեկատու մեքենան: Մ. Յովհաննիսեան կը պատմէ. — «Վերջերս մենք մի նոր նիւթ պէտք է տպագրէինք որ իբր Ասկերանում Սաֆոնովը եւ Պոլեանիչկոն հանդիպում են ունեցել Նորագիւղի եւ Խրամորտի կոլտնտեսութիւնների ղեկավարների հետ: Պարզուեց որ Սաֆոնովը կոլտնտեսութիւնների ղեկավարներին առաջարկել է հանդիպել Ասկերանում: Նրանք էլ գնացել են որ հանդիպեն Սաֆոնովի հետ, պատմեն, թէ ինչ հոգսեր ունեն, դժուարութիւններ...: Իսկ Սաֆոնովը իր հետ բերել էր նաեւ Պոլեանիչկոյին, որին դէմքով չէին ճանաչում այդ մարդիկ: Յետոյ իմանալով որ Սաֆոնովի հետ է նաեւ կազմկոմիտէի նախագահ Պոլեանիչկոն, կիսատ են թողել հանդիպումը ու հեռացել: Այնինչ հաղորդագրութիւն պէտք է տպագրէինք այն մասին, որ այդ տնտեսութիւնների ղեկավարների սիրով հանդիպել են Պոլեանիչկոյի հետ...»:

Սաֆոնովի ուրիշ մէկ անօրինութիւնն ալ կ'ըլլայ հրամայել որ փոխուի թերթին պատկանելութիւնը ու ան ենթարկուի զինուորական իշխանութեան: Խմբագրութեան յամառ մերժումին պատճառով թերթը բաւական ժամանակ լոյս չի տեսներ ու պայքարը կ'աւարտի անով որ թերթը կը մնայ նախկին ձեւով:

Այս ու նման փորձառութիւններ ուղիղ ճամբան ցոյց կու տան Ղարաբաղի հայութեան. ան հետեւեալ արտայայտութիւնը կը դնէ Մ. Յովհաննիսեանի մօտ. «Ստեղծուած պատմական իրադրութիւնը մեզ պարտադրում է շարունակել ազատագրական պայքարը, որովհետեւ ուրիշ որեւէ այլ ճանապարհ տանում է դէպի կործանում: Մեր գոյատեւման միակ հնարաւորութիւնը, միակ պայմանը պայքարն է»:

Զրոյցը կ'աւարտի հեռաձայնի խօսակցութեամբ մը. Ռ. Միրզոյեան Երեւանէն կը փնտռէ Մ. Յովհաննիսեանը, խնդրելով որ քանի մը խօսք ըսէ Արցախի ընտրութիւններուն մասին. նիւթ, որուն հասկնալի դիտաւորութեամբ խուսափած են անդրադառնալէ իրենց զրոյցին ընթացքին:

Ու Ռ. Միրզոյեան հարց կու տայ թէ «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի մէջ արցախեան ընտրութիւններուն մասին տեղեկութիւն կամ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նորընտիր երեսփոխաններուն անունները հրատարակուա՞ծ են:

Անլուրդ հարցումի մը պատասխանողի շեշտը ունի Մ. Յովհաննիսեան երբ կ'ըսէ. «Եթէ մեր պարէտ – գրաքննիչը թերթի էջերից հանում է նոյնիսկ «Հայաստան», «շրջափակում» եւ այլ բառեր, մի՞թէ թոյլ կը տայ, այս անգամ արդէն ընտրութիւնների առընչութեամբ, Մոսկուայի եւ Բաքուի կրած լիակատար պարտութեան մասին հաղորդագրութիւն տպագրել...»:

Չի տար անշուշտ. չէ՞ որ դերերը սկիզբէն ճշդուած են: Իրենցը ճնշումին բազմատեսակ ձեւերը հնարել ու գործադրելն է, իսկ Արցախցիինը՝ ընկճելու ամէն մէկ փորձի պատասխանել պայքարի անկոտրում կամքով:

Յաղթանակին ո՞վ տուած է արդեօք անվերջ յապաղողի դերը...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՅԻՍ 28-Ը ԱՐԴԻ ՊԱՏՄԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԼՈՅՍԻ ՆԵՐՔԵՒ

Մայիս 28-ին Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնին մէջ բանախօսութեամբ հանդէս եկաւ Երեւանէն ժամանած Հայկական Հանրագիտարանի գլխաւոր խմբագիր, պատմաբան, փրոֆէսէօր՝ Կոստանդին Խուտավէրտեանը: Բանախօսութեան թեման էր. – «Մայիսի 28-ը արդի պատմագիտութեան լոյսի ներքեւ»: Բանախօսութեան մէջ մասնաւորապէս նշուեցաւ որ Խորհրդային Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի որոշմամբ Մայիս 28-ը ճանչցուած է որպէս հայ պետականութեան վերականգման օր: Բագրատունեաց պետականութեան անկումէն 9 դարեր եւ Կիլիկիոյ հայ պետականութեան անկումէն 6 դարեր յետոյ Արեւելեան Հայաստանի մէկ մասին մէջ 1918 Մայիս 28-ին վերականգնեցաւ հայ Պետականութիւնը՝ Հայաստանի Հանրապետութեան ձեւով: Զեկուցողը լուսաբանեց Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղծման հանգամանքները, նշելով յատկապէս որ այս պատմական իրադարձութիւնը հնարաւոր եղաւ շնորհիւ անոր, որ 1918-ի Մայիսի ընթացքին հայ ժողովուրդը կրցաւ զէնքի ուժով պաշտպանել իր պատմական տարածքի մէկ մասը՝ Թրք. նուաճողներէն (Սարդարապատի, Ղարաքիլիսայի, Բաշ - Ապարանի հերոսամարտերը):

Յունիս – Յուլիս ամիսներուն Թիֆլիսի մէջ, ապա Երեւան՝ տեղի ունեցաւ նորաստեղծ հանրապետութեան օրէնսդիր եւ գործադիր պետական մարմիններու ձեւաւորումը: Հայաստանի Հանրապետութիւնը իր կառուցուածքով եւ բնոյթով բարլամենտական, դեմոկրատական հանրապետութիւնն էր: Ազատ կը գործէին բոլոր քաղաքական կուսակցութիւնները եւ խմբաւորումները: Հանրապետութեան խորհուրդի առաջին կազմը բաղկացած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան (18 երեսփոխան), Սոցիալ – դեմոկրատներու (6), Սոցիալիստ – յեղափոխականներու (6), Հայ Ժողովրդական Կուսակցութեան (6), Անկուսակցականներու (9) ներկայացուցիչներէն:

Այնուհետեւ յարգելի բանախօսը նկարագրեց Հայաստանի Հանրապետութեան ներքին վիճակը, անոր յարաբերութիւնները դրացի հանրապետութիւններու՝ Վրաստանի, Ադրբեջանի, ինչպէս նաեւ Թուրքիոյ եւ Խորհրդային Միութեան հետ: Ադրբեջանը ըլլալով Թուրքիոյ հաւատարիմ դաշնակիցը եւ ստանալով անոր օգնութիւնը, 1918 – 1920-ի ընթացքին փորձեց գրաւել Ղարաբաղը, Զանգեզուրը, Նախիջեւանը, որոնք յայտարարուած էին որպէս «վիճելի» երկրամասեր: Ղարաբաղի հայ բնակչութիւնը յատկապէս՝ զէնքը ձեռքին պաշտպանեց իր երկիրը Թուրք եւ ադրբեջանցի գրաւողներէն:

Ապա բանախօսութեան մէջ, փրոֆէսէօրը նշեց այն աշխատանքը, որ ծանր պայմաններով կատարուեցաւ Հայաստանի մէջ, անտեսութիւնը վերականգնելու, բազմաթիւ գաղթականութեան վիճակը բարելաւելու, ազգի մտաւոր կարողութիւնները կեդրոնացնելու եւ այլք ուղղութեամբ: Աւելի մանրամասն խօսուեցաւ այն միջոցառումներու մասին, որոնց նպատակն էր լուծել հայկական հարցը՝ եւրոպական Պետութիւններու եւ Միացեալ – Նահանգներու օգնութեամբ: Յատկապէս կարեւորութիւն ստացաւ 1918-ի Մայիս 28-ի որոշումը, որու համաձայն Հայաստանը հռչակուեցաւ միացեալ եւ անկախ Հանրապետութիւն: Այս քայլով հայկական հարցը թեւակոխեց նոր փուլ. ան դադրեցաւ Արեւմտեան Հայաստանի ազատագրման հարց ըլլալէ եւ դարձաւ ամբողջ Հայաստանի անկախութեանը հետամուտ հարց: Փրոֆէսէօր Խուտավէրտեանը նշեց, որ միջազգային իրադարձութիւններէն զատ հայկական հարցի լուծումը լրջօրէն խանգարեց նաեւ հայ քաղաքական – հասարակական շրջաններու տարբեր խմբաւորումներու միջեւ եղած տարակարծութիւնները: Միասնականութեան բացակայութիւնը միշտ խանգարած է մեր գործը, նշեց բանախօսը, եւ աւելցուց թէ՝ նոյնը պէտք է ըսել նաեւ այժմեան վիճակի մասին:

Ապա Պր. Խուտավէրտեանը պարզաբանեց Խորհրդային Միութեան եւ քեմալական Թուրքիոյ մերձեցման բուն պատճառները. Արեւելեան Թուրքիոյ մէջ ծաւալող ազգ. ազատագրական շարժումը, որ ուղղուած էր եւրոպական տէրութիւններու դէմ, Խորհ. Միութեան կողմէ ընկալուեցաւ առաջին հերթին որպէս հակաիմպերիալիստական պայքար, որ կոչուած է շարունակել Հոկտեմբերի գործը Արեւելքի մէջ: Անտեսուեցաւ քեմալական շարժումին երկդիմի բնոյթը, յատկապէս անոր զաւթողական ձգտումները Հայաստանի ու Անդրկովկասի նկատմամբ: Խորհրդային Միութիւնը, որ ինքը ինկած էր ծանր վիճակի մէջ, օգնեց Թուրքիոյ զէնքով եւ դրամով: Նման մերձեցման հետեւանքը օրհասական եղաւ Հայաստանի Հանրապետութեան համար: Թուրքիոյ դէմ սկսուած նոր պատերազմին մէջ Հայաստանը պարտուեցաւ, կորսնցուց իր տարածքին մէկ մասը, ստիպուած եղաւ կնքելու Ալեքսանդրապոլի (1920, Դեկտեմբեր 2-ի) ստորնացուցիչ պայմանագիրը: Հայաստանի կուսակցութիւնը (վերջին վարչապետ՝ Ս. Վրացեան) հրաժարեցաւ կառավարութենէն եւ այն յանձնեց յեղափոխական կոմիտէին (նախագահ՝ Սարգիս Կասեան), որ ստացաւ քայքայուած, արիւնաքամ եղած երկիր մը:

Այնուհետեւ բանախօսը պարզաբանեց խորհրդահայ պատմագիտութեան մօտեցումը Հայաստանի Հանրապետութեան պատմութեան հարցերու հանդէպ, պատմեց աշխատանքներու մասին, որ կատարուած են այժմ այս բնագաւառէն ներս:

Ունկնդիրներու կողմէ եղան բազմաթիւ հարցումներ, որոնց պատասխանեց Պր. Խուտավէրտեան պատմութեան լոյսին տակ:

Արդարեւ շատ օգտակար եւ յաջող ձեռնարկ մը:

Խ. Ե. ՄԵԼՏՈՆԵԱՆ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ «ՊԻՈՆԵՐ ԿԱՆՉ»ի մէջ

Երեւանի «Պիոնէր Կանչ»ի Մայիս 30-ի թիւին մէջ ամբողջ էջ մը նուիրուած է Շաւարշ Միսաքեանի, վերարտադրութիւնով թերթին խորագրին («Յառաջ»), իր նկարին եւ «Յառաջ 50» հատորին կողքին (Գառզու): Հոն տեղ գտած են Շաւարշէն մէկ խմբագրական՝ «Զրոյց պատմութեան հետ» (Ապրիլ 22, 1934) եւ օրը օրին մը՝ «Ոտքը տարին, գլուխը կը գործէ» (1956, Դեկ. 13) որ կը վերաբերի Ստալինի, որու ոտքէն կտոր մը Լոնտոն փոխադրուեր է աճուրդով ծախուելու համար: Այդ կտորը Փեշտա բարձրացած «Հանճարափայլ»ին վար առնուած արձանէն մաս մըն է վիէննա տարուած փախստականներու կողմէ, Հունգարիոյ նզմուած ապստամբութեան վաղորդայնին:

Շաւարշի այս գրութիւններուն, որպէս ներածական, Ալեքսանդր Թոփչեան հետեւեալ տողերը ստորագրած է. –

***

Անկարելի բան է՝ մի քանի տողի սահմաններում ասել, թէ ով է Շաւարշ Միսաքեանը (1884 – 1957): Արեւմտահայ, այնուհետեւ Սփիւռքի մամուլի ամենաակնառու գործիչներից մէկը, որն ի սպառ անյայտ է Խորհ. Հայաստանի ընթերցողներին: Ասենք միայն, որ նրա՝ աւելի քան կէսդարեայ գործունէութեան գագաթը եղաւ 1925 թուականից առ այսօր Փարիզում լոյս տեսնող «Յառաջ» օրաթերթը: Շատ քիչ է «Յառաջ»ը միայն օրաթերթ որակել, քանզի Փարիզի քաղաքական, հասարակական, մշակութային եւ ազգային բուռն կեանքն անկարելի է պատկերացնել առանց Շաւարշ Միսաքեանի եւ առանց նրա թերթի: Նրա քաղաքական հեռատեսութեան, ազգային ոգու իմաստութեան, նրա գրական ճաշակի բազմաթիւ վկայութիւններ սփռուած են թերթի էջերում: Ստորեւ ներկայացուող փոքրիկ յօդուածները մեր ասածի վկայութիւնն են: Նրանցից մէկի վերնագիրն արդէն ամէն ինչ արժէ. «...Գլուխը կը գործէ»: Երեսունչորս տարի առաջ են ասուել այս բառերը եւ կարո՞ղ էր, արդեօք, պատկերացնել Շ. Միսաքեանը, որ այդ դիւական «գլուխը» պիտի «գործէ» մինչեւ այսօր:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

Հ.Մ.Ը.Մ.–ԱՐԾԻՒ ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ

Յունիս 1-ին է որ, իր կեդրոնատեղիին մէջ, տեղի ունեցաւ Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ Մարզական Համախմբութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը:

Ռոժէ Տէր – Մեսրոպեանը նախագահը տնօրէն Կոմիտէին բարի գալուստի խօսքերով բացաւ ժողովը եւ շեշտեց անոր կարեւորութիւնը՝ քննել, առանց հաճոյակատարութեան, ընթացաւարտ եղանակին արդիւնքները՝ մարզական, նիւթական, բարոյական եւ պատրաստել յառաջիկայ տարին, բնորոշելով ուղղութիւնները, ճշդելով հրամայականները ու անոնց հետ տալով համապատասխան միջոցները:

Ռոլան Վարդանեան՝ ընդհանուր քարտուղարը տնօրէն Կոմիտէին ստուգեց ներկաներուն թիւը 39-ը, եւ ժողովը յայտարարեց օրինաւոր, անդամներու երկու - երրորդը ներկայ ըլլալով: Ապա, կարդաց բարոյական տեղեկագիրը թուելով զանազան մարմինները՝ տնօրէն Կոմիտէ, նեցուկ Կոմիտէ, Ֆութպոլի յանձնախումբ եւ ակումբի յանձնախումբ որոնք ապահովեցին ամբողջ տարուան մը մատակարարումն ու գործունէութիւնները: Մարզական գետնի վրայ, կրտսերներէն աւագ խումբը, 9 խումբեր ներկայացուցին Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւի գոյները Մարսէյլի եւ շրջակայքի մարզադաշտերուն վրայ:

Արդիւնքները, սակայն, մէկ մակարդակէն միւսը անհաւասար են: Եւ ամենամեծ յուսախաբութիւնը կուգայ աւագ խումբէն որ ամբողջ տարին առաջին տեղերը գրաւելէ յետոյ վերջին մրցումներուն չկրցաւ արդարացնել իր սնուցած յոյսերը եւ բարձրանալ «Փրոմոսիոն տ'Օնէօր Ա.», ինչպէս նաեւ «ժիւնիոր»ները որոնք ստիպման մը իջան: Այս եւ այլ հաստատումներ ըսել կուտան ընդհանուր քարտուղարին որ 1989 – 1990 եղանակը չեղաւ ակնկալուած եղանակը, որովհետեւ նպատակները մասամբ միայն կիրարկուեցան: Յետոյ, Ռ. Վարդանեան շեշտը դրաւ Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւի միութենական կեանքին գաղութէն ներս, ուր ըսաւ Ակումբը միշտ ներկայ եղաւ եւ բերաւ իր մասնակցութիւնը համագաղութային բնոյթ կրող ձեռնարկներուն, յատկապէս այն նախաձեռնութիւններուն որոնք կատարուեցան ի նպաստ Հայաստանի: Թուեց տարեկան ձեռնարկները՝ դաշտահանդէս, պարահանդէս, ցայգահանդէս, հացկերոյթներ, ակումբի նախկին անդամներու, ղեկավարներու եւ խաղացողներու նուիրուած երեկոյ, Լենինականի Շիրակ խումբի այցելութիւն եւայլն...: Նաեւ «Արձագանգ Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ» եռամսեայի կանոնաւոր հրատարակումը: Ռոլան Վարդանեան իր տեղեկագրին մէջ մասնաւոր կերպով ծանրացաւ խումբի մը խատարրութեան, զանազան յանձնախումբերու ճիգերու կեդրոնացման անհրաժեշտութեան, Հ.Մ.Ը.Մ.-ական յատուկ ոգիին, պահանջելով իւրաքանչիւր անդամէ եւ խաղացողէ օրինակելի կեցուածք:

Ռընէ Քիւրտճեան՝ գանձապահը տնօրէն Կոմիտէին, ներկայացուց նիւթական հաշուեկշիռը, որ ընդհանուր գիծերուն մէջ հետեւեալն է՝ ընդհանուր մուտք՝ 650 հազար ֆրանք, ընդհանուր ելք՝ 570 հազար ֆրանք, կը մնայ գանձը որպէս պատրաստ գումար՝ 80 հազար Ֆր.:

Մարք Ղարիպեան՝ պատասխանատու Մարզական յանձնախումբին, տուաւ մանրամասն արդիւնքները, խումբ առ խումբ, եւ ըրաւ կարգ մը խորհրդածութիւններ ապագայ հեռանկարներու համար: Տուաւ 1990 – 1991 եղանակին համար ախոյեանութիւններու մէջ արձանագրուած խումբերու դասակարգերն ու մակարդակները. Ա. խումբ՝ «Փրոմոսիոն տ'Օնէօր Բ.», պահեստի խումբ՝ «առաջին տիվիզիոն», «ժիւնիոր»ներու 2 խումբ՝ «Փրէ - էքսի - Լանս» եւ «Օնէօր», «Քատէ» խումբ՝ «Փրէ – էքսելանս», «Մինիմ» խումբ «Փրէ – էքսէլանս», «Փիւփիլ» խումբ՝ «Փրէ – էքսէլանս», «Փուսէն»ներու 2 խումբ՝ «Փրէ – էքսէլանս» եւ «Օնէօր»:

Ժողովը մասնաւոր ուշադրութեամբ քննեց «ժիւնիոր» խումբին վիճակը եւ որոշեց մօտէն հետեւիլ ընթացքին, քանի անոր շարքերէն է որ դուրս պէտք է գան խաղացողներ երիտասարդացնելու եւ զօրացնելու համար աւագ խումբը:

Ժողովը փակուեցաւ ընտրութիւններով: Ահաւասիկ արդիւնքները: Ընտրուեցան որպէս նոր տնօրէն Կոմիտէի անդամ՝ Ռ. Տէր – Մեսրոպեան, Կ. Յարութիւնեան, Ռ. Վարդանեան, Ռ. Քիւրտճեան, Ժ. Մելիքեան, Ժ. Գ. Թիւրփինեան, Շ. Ջերուկեան, Մ. Շալճեան, Ա. Արեւիքեան, Կ. Արեւիքեան, Կ. Կոնոյեան, Մ. Ղարիպեան, Ս. Գալուստեան, Ժ. Յովսէփեան, Մ. Խչահամեան եւ Գ. Ըլքովանեան:

Կեդրոնատեղիի յանձնախումբի անդամ ընտրուեցան՝ Կ. Յարութիւնեան, Ժ. Թոքթլեան, Մ. Շալճեան, Ս. Գալուստեան:

Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ Մարզական Համախմբութեան աւագ խումբի մարզիչը կը մնայ Ժ. Յովսէփեան:

***

Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւը Մարսէյլի հայ գաղութի կառոյցին գլխաւոր տարրերէն մին է: Միակ մարզական ակումբն է որ կը ներկայացնէ Հայերը: Բարեբախտութիւն մըն է որ, հայաշատ Մարսէյլի մէջ, բոլոր իր խումբերը 90 առ հարիւր եւ աւելի կը բաղկանան հայ խաղացողներէ: Այս բարեբախտութիւնը պէտք է վերածել առաւելութեան մը: Ֆութպոլ այո եւ միշտ, բայց անոր հետ զուգահեռ զարգացնել հայեցի դաստիարակութիւնը, ոգին, ակումբին շուրջ համախմբելով ընտանիքները, գաղութի անդամները, ստեղծելով հայկականութեան ջերմ մթնոլորտ մը, տալով երիտասարդներուն միջավայր մը, փոխանձելով ազգային արժէքներ: Այս ձեւով մարզականը աւելի կը զօրանայ: Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւին առաքելութիւնը պէտք է ըլլայ՝ լաւագոյն կերպով լծորդել սփոր եւ հայկականութիւն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՑՈՂՈՒԹԷ ՑՈՂՈՒԹ

ՑԻՔՍԻ «Լ. եւ Ս. Յակոբեան» վարժարանի սրահին մէջ, Յունիս 3-ին տեղի ունեցած է Յունաստանի Հ.Մ.Ը.Միութեան 50-րդ Պատգամաւորական Ժողովը: Օրակարգերու քննարկումէն ու համապատասխան որոշումներէն յետոյ տեղի ունեցած է նոր շրջանային վարչութեան ընտրութիւն:

***

ՏԻԹՐՈՅԹԻ Հայ Սէֆուլի մը սրահին մէջ, 500 հանդիսականներու ներկայութեան, Մայիս 12-ին, Շիքակոյի Համազգայինի «Սարդարապատ» պարախումբը ներկայացուցած է հայկական տոհմիկ պարերու յայտագիր մը՝ ղեկավարութեամբ պարուսոյց Մելինէ Թէրզեանի, որ երկար տարիներ մաս կազմած է Հայաստանի երգի ու պարի համոյթին:

«ԳԹՈՒԹԵԱՆ» ԴԵՂԱՐԱՆԸ

«Գթութիւն» կազմակերպութիւնը Հայաստանի եզակի միաւորներէն է. ան Խաչիկ Ստամբոլցեանի նախագահութեան տակ կը գործէ բարեգործական նպատակներով: Այդ կազմակերպութիւնն էր որ առաջին օժանդակութիւնը փութացուց երկրաշարժի աղէտեալներուն ու Արցախի հայութեան: Ներկայիս «Գթութիւն»ը Երեւանի մէջ հիմնած է բարեսիրական դեղարան մը. Այս առթիւ «Երեկոյեան Երեւան»ի մէջ Խաչիկ Ստամբոլցեանի հետ զրոյց մը հրատարակած է Ա. Մանուկեան: Հոն, «Գթութեան» նախագահը կը բացատրէ նորաբաց դեղարանին հետապնդած նպատակները:

Ան նախ կը շեշտէ մեռած հայկական արհեստները վերականգնելու անհրաժեշտութիւնը որուն հովանաւոր պիտի կանգնի «Գթութիւն»ը. այդ արհեստներն են՝ զորգագործութիւնը, կարպետագործութիւնը, ասեղնագործութիւնը, գուլպայագործութիւնը եւայլն: Գալով դեղարանին, Խաչիկ Ստամբոլցեանի համաձայն, Խորհրդային Միութեան մէջ արտադրուող դեղերուն մեծ մասը չի համապատասխաներ միջազգային չափանիշերուն. ուրեմն, նորաբաց դեղարանը պիտի հայթայթէ ու վաճառէ խորհրդային ու արտասահմանեան լաւագոյն դեղերը միայն: Ուշագրաւ կէտ մը այն է թէ «Գթութեան» դեղարանին մէջ վաճառքը ձրի է: Այս պարագան անշուշտ ունի իր անպատեհութիւնները. ինչպէս վախ կը յայտնէ Խ. Ստամբոլցեան, «այն վտանգը կայ, որ մեծ պահանջարկ ունեցող դեղերը շատ արագ կարող են սպառուել, դուրս գալ շուկայ և վերածուել վերավաճառման աղբիւրի»: Առաջքն առնելու համար նման չահարկումներու, կազմակերպութեան նախագահը կը դիմէ ժողովուրդին խիղճին ու բարոյականութեան, խնդրելով որ յիշեալ դեղարանէն օգտուին միայն այն ատեն երբ ատիկա անհրաժեշտ է:

«Գթութիւն»ը արդէն ամուր կապեր հաստատած է արտասահմանեան դեղագործարաններու հետ որպէսզի բարձրորակ դեղօրայք ներածուի Հայաստան: Անհրաժեշտ դեղերու առաջին ցանկ մըն ալ յանձնուած է Շառլ Ազնաւուրի ու կը սպասեն որ առաջին առիթով ան Հայաստան ղրկէ այդ դեղերը:

Դեղարանը հետաքրքրական այլ նախաձեռնութեան մըն ալ հետամուտ է. եթէ Առողջապահութեան նախարարը քանի մը լեռնագնաց ինքնաշարժեր տրամադրէ, աչնան ամիսներէն սկսեալ դեղարանը պիտի ունենայ նաեւ դեղարոյսերու բուժման բաժին:

Խաչիկ Ստամբոլցեան կը շեշտէ թէ Հայաստանի մէջ կան աղէտեալները, խեղանդամ ծնածները, Ջենոբիլէն տուժածները, այնպէս որ «նրանց առողջութեան մասին չմտածելու ոչ մի բարոյական իրաւունք չունենք»: Ան կ'ըսէ. – «Այսօր գործի ժամանակ է եւ միայն գործով կարող ենք տէրը դառնալ մեր ժողովրդի նուիրական իղձերի»:

Լ Ի Ո Ն

ՎԱՂԱԺԱՄ ԿՈՐՈՒՍՏ ՄԸ

«Մեռաւ 58 տարեկանին, սրտի տագնապէ մը, նման ուէ մէկու մը. այսուհանդերձ, արուեստի աշխարհին մէջ, ան անծանօթին բոլորովին հակառակն էր»: Այսպէս կ'արտայայտուի «Լը Փրոկրէ» թերթը Փոլ Մուրատեանի մասին:

Տէսինարնակ, երկրորդ սերունդի այս իսկական Հայը, հակառակ թոյլ արտաքինի մը, անկասկած խարուսիկ, տակաւ իր տեղը շինած էր Ռոն – Ալփի կերպարուեստի շրջանակներուն մէջ:

Արհեստով փորագրիչ, իր աշխատանոցին մէկ մասը վերածած էր ցուցասրահի եւ, 1978-էն ի վեր, «Փանթոկրաֆ» մակդիրին տակ, կը հիւրընկալէր հայ եւ օտար նկարիչներ. վերջինը, ամերիկացի Իրվինկ Սթէյթնէր, որուն ցուցահանդէսին բացման օրը, Մայիս 28-ին, Փոլ աւանդած էր արդէն իր հոգին ... իր բարեկամները ուզեցին որ բացումը կատարուի իր նախատեսածին պէս. Եւ կատարեցին:

Փոլ Մուրատեան պաշտպան էր մանաւանդ յխունական թուականներու վերացական արուեստին, ինչպէս կը շեշտէ «Լը Փրոկրէ»: Անշահախնդիր արձակագէն մը՝ ի նպաստ իր սիրածին: Կը մըշակէր մօտիկ ապագայի ծրագիրներ: Կ'ուզէր ընդարձակել իր ցուցասրահը:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Տէսին, Ս. Աստուածածին Եկեղեցին, ներկայութեամբ հայ եւ օտար բազմութեան մը, ինչ որ, կը յուսանք, մասամբ մխիթարեց իր վշտահար մայրը եւ ընտանեկան պարագաները:

Նորվան Եպիսկոպոս եւ վերապատուելի Ժան Յակոբեան, յաջորդաբար, հայերէն եւ ֆրանսերէն, յիշեցուցին հանգուցեալին արժանիքները, շեշտը դրին մանաւանդ այն արդիւնաբեր եւ բազմօրեայ աշխատանքին վրայ՝ զոր տարաւ Փոլ Յարութիւն Մուրատեան, ի նպաստ Հայաստանի աղէտեալներուն, Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութեան հսկայ աճուրդին կազմակերպութեանը մէջ:

Փոլ Մուրատեանի կանխահաս մահով կ'անհետանայ դեղարուեստի հաւատաւոր մը. սկսնակ, բայց խոստումնալից նկարիչներու պաշտպան մը: Որբ կը մնան նաեւ աւելի քան տասնեակ մը թռչուններ ... Հանգուցեալը կը սիրէր խնամել, կը մեծցնէր իր աշխատանոցին մէջ հիւանդ կամ բոյնէ ինկած ճնճղուկներ, աղաւնիներ:

Փոլ Մուրատեան, օգտակար մարդ մըն էր: Բարի մարդ մը, անկասկած:

ՎԱՀԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

Թ Է Ո Դ Ի Կ

ԲԱՂԷՇ (ՊԻԹԼԻՍ)

Կառավարութենէն քաջալերուած Քիւրտ տարրը մանաւանդ, երեւան եկաւ իր ցեղային բարբարիկ բնազդներուն գերագերգըռմամբ, անխնայ կոտորելով իր դարաւոր դրացին՝ Հայը, յափշտակի տիրանալու տենչանօք անոր տունին ու տեղին, լուծքին ու նախիրին, ոսկիներուն ու նըւիրական սրբութեանց, նաեւ անոր խորոտիկ հարսերուն:

Բաղէշ ես Մշոյ նման չճանչցաւ տեղահանութիւնն ու անոր լծորդ արհաւիրքներն ու երկարաձգուած հոգեւարքները. բայց Հայուհիներէ մաս մը բռնադատուեցաւ իսլամանալու բռնութեան տակ եւ առահի: Ազնուատոհմ եւ Թարմագեղ հարիւրաւոր հարսունք ու կուսանք տարուեցան «հարէմ»ի զարդ կազմելու համար, ուրիշներ ալ (թիւով 300) լեցուեցան զօրանոցի վերածուած տաճարին մէջ, Թուրք բանակին անասնացած շարքերուն կրից ի սպաս, ապա միահաղոյն թունաւորուեցան ու զէնուեցան, սպաներն ափրոդիտեան ախտով (!) վարակած ըլլալու քըէնքո՛ւր յանցանօք, հրէշ հրամանատար Մահմուտ Քեամիլ փաշայի կարգադրութեամբ: Շնական քաղաքականութեան մը լրումն էր այս. Հայ պատիւը ցեխերու մէջ թաթխելէ վերջ՝ նորէն Հայէն լուծել վրէժնին, ի փառս օսմանեան բանակի ախտաժէտ ներկայացուցիչներուն:

Բաղէշ ալ ունեցաւ իր կախաղանները՝ որոնց վրայ տարապարտուց բարձրացողներէն յիշենք Գեղամ Մ. Աստուրեան եւ Արմենակ Յոխիկեան երիտասարդները:

Վանքերն էին «Ամրտոլու (Ամլորդւոյ) Սուրբ Յովհաննէս» քաղքին մէջ, «Գոմաց», «Ավեխու» եւ «Խնդրակատար» — վերջին երեքը՝ Սուրբ Աստուածածին անուանակոչութեամբ: Նոյնքա'ն ալ եկեղեցի. — Կարմրակ Սուրբ Նշան, Հինգ Խորան եւ Սուրբ Գէորգ, որոնց թանկարժէք հընութիւններուն փշո'ւրն իսկ չթողուցին վանտալեան թաթեր:

Առաջնորդն էր, 1911-էն ի վեր

Սուրէն Ծայրագոյն Վարդապետ Գալէմճեան. – Ծնած է Քուշմա (Արաբկիր) 1886-ին, աշխարհական անուամբ Պօղոս: Պրուսայի չերամաբուծական վարժարանը յաճախելէ վերջ, 1902 Նոյեմբերին Արմաշու դպրեվանքը մտնելով՝ 1909-ին վարդապետ կը ձեռնադրուի Սահփանոս Եպիսկոպոս Յովակիմեանէ: Պահ մը քարոզիչ Սկիւտարու Սուրբ Կարապետ Եկեղեցւոյն եւ կրօնուսոյց Ղալաթիոյ Կեդրոնականի՝ 1910-ին, որմէ յետոյ կը մեկնի իր թեմը, բոլորելով քառամեայ բարւոք պաշտօնավարութիւն մը:

1915 Յուլիս 22-ին, արիւնուշտ կուսակալն իր տունը կը հրաւիրէ այս երիտասարդ վառվռուն եկեղեցականը, նաեւ Աւետարանական Հայոց հովիւ Վերապատուելի Խ. Վարդանեանն ու ազգային գործիչ Արմենակ Յոխիկեանը, որպէս թէ քաղաքին անդորրութեանը մասին խորհրդակցութիւն մը կատարելու պատրուակով: Այս երեքը հոն հասնելնուն միայն կ'անդրադառնան թէ ծուղակն են ինկած: Իրենց անօգուտ պղորումներուն եւ բուռն բողոքումներուն կը յաջորդէ բիրտ կալանքը դահիճներուն. ապա կը տարուի ամայի վայր մը եւ կը նահատակուին չարաչար:

Նախավկայ երրեակ զոհերէն վերջ՝ կարգը կուգայ մեթոտիկ սպանութեանը շատ մը ծանօթ ազգայնոց, որոնց շարքին են տեղւոյն վարժարանին տեսուչ Գէորգ Մարգպետունի, զարձեալ ուսուցիչներ՝ Մելքոն Քաջբերունի, Հայկ Ամիրխանեան, փաստաբան Մուրատ եւայլն:

(Շար. 41)

(Շար. Ա. էջէն)

դպրոց, գրադարան, բազմարուժարան, մանկապարտէզ, մարզամշակութային եւ առեւտուրի կեդրոններ, եկեղեցի:

Քաղաքին այս հատուածին վրայ տեղի ունեցաւ առաջին շէնքերու հիմնադրութեան հանդիսաւոր արարողութիւնը, որուն կը մասնակցէր այս առթիւ ժամանած նուիրատուներու պատուիրակութիւնը, զոր կը գլխաւորէին Միացեալ-Նահանգներու Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ արեւելեան թեմի «Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէ»ի նախագահ, «Գ. Յովնանեան քամփընիզ» շինարարական մեծ ընկերութեան նախագահ՝ Գէորգ Յովնանեան, Կոմիտէի ղեկավարութեան անդամ Մ. Ազրոյեան:

Հիմնադրման օծումը կատարեց էջմիածնի Մայր Աթոռի դիւանապետ Ներսէս Արք. Պօղապալեան:

Երեք տարուան համար նախատեսուած ամբողջ նախագիծին իրագործման համար աւելի քան 30 միլիոն տոլար (մօտ՝ 180 միլիոն ֆրանք) պէտք է:

**

ՊԱՏՈՒՈՅ ԳԻՐ
ԼՐԱԳՐՈՂԻՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրամանագիրով գրական եւ հանրային գործունէութեան համար «Գրական Թերթ»ի գլխաւոր խմբագիր՝ Ֆելիքս Մելոյեանը՝ պարգեւատրուած է Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան Պատուոյ գիրով:

MARSEILLE

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
12-14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er
(M° Réformés)

LA SITUATION EN ARMENIE

Rencontre avec

VASKEN MANOUKIAN
Député au soviet suprême d'Arménie

KHATCHIG STAMBOLTZIAN
Président fondateur de l'association de bienfaisance Ktoutioun, député au soviet suprême d'Arménie

DAVID VARTANIAN
Membre du Comité de direction du Mouvement National Arménien.

SITUATION
POLITIQUE, ECONOMIQUE, SOCIALE
D'AUJOURD'HUI EN ARMENIE

Rencontre unique et exceptionnelle

le Jeudi 21 Juin à 21 heures

ECOLE DE LANGUE ET CULTURE ARMENIENNES

Abovian

LES EGLISES APOSTOLIQUES
ET
L' U. G. A. B.
vous invitent
à venir nomreux à la journée
PORTES OUVERTES et à la *KERMESSE*
de l'Ecole arménienne ABOVIAN
le Dimanche 24 Juin à partir de 16 h
au 58, avenue Jean Lombard
13011 MARSEILLE (La Parette)

Activités diverses :

16 heures :
JEUX — Nombreux stands
Tirage de la Tombola

Dans une ambiance sympathique et familiale, vous trouverez un *Buffet* copieux et varié pour vous restaurer sur place.

19 heures :
SPECTACLE de fin d'année par les élèves de l'école.
Récitations, Chants et une *Pièce de théâtre.*

Les enseignants, l'équipe d'encadrement, dévoués et soucieux du maintien et de l'épanouissement de notre langue et notre culture ainsi que tous les enfants de l'école vous attendent nombreux à cette fête de clôture de l'année scolaire.

A bientôt

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի տարեվերջի հանդէսը Ուրբաթ, Յունիս 22, ժամը 20-ին՝

Salle des Fêtes de la Mairie du 18e arrdt.
1, place Jules Joffrin
Métro: Jules Joffrin

Երգ - պար - արտասանութիւն պատրաստուած դպրոցին աշակերտութեան կողմէ, թեմա ընտրելով ազատութիւնը: Հայաստանէն եկած էրզրում մանկական պարախումբի մասնակցութեամբ:

Տեղերու համար դիմել.-
17, rue Bleue, Paris 9e
CBAF, Section Paris
ou téléphoner : 42 01 15 69
ou 48 24 63 57

Entrée: 75 F, 50 F pour les enfants

**

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ միօրեայ դպրոցի տարեկան հանդէսը տեղի պիտի ունենայ, Կիրակի, Յունիս 24, ժամը 15-ին՝
Salle de la MJC
(Maison des Jeunes et de la Culture)
6, avenue Sainte Marie, Chaville

Մուտքը ազատ է:

**

ՏԷՍԻՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տեղեկացնէ թէ, իր միօրեայ դպրոցին ամավերջի հանդէսը տեղի կ'ունենայ՝

Շաբաթ, Յունիս 23-ին

երեկոյեան ժամը 20.30-ին, Տէսինի Մըշակոյթի Տան մէջ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւանի մասնաճիւղի տարեկան դաշտահանդէսը տեղի կ'ունենայ՝
Կիրակի, Յունիս 24-ին
ամբողջ օրը, Gemensի դալարագեղ ծառաստանը, մասնակցութեամբ՝
Երգիչ ՅԱՐՈՒԹ-ի
Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեզի հետ:

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնի բացումը տեղի պիտի ունենայ՝

ՅՈՒԼԻՍ 7-ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար:

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողքներուն: Աւանդական հիւրասիրութիւն:

Սենեակները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել.-

ՆԱԽԱՄԱՐԴԵԱՆ. - 39 85 36 53

Իսկ Յուլիս 6-էն վերջ.-
ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆ .- 16-31 21 77 63

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ. - Արծիւ Մարզական Համաձայնութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Ի յիշատակ Փօճի Նիկողոսեանի ժիւլիէն ընտանիք եւ Սահակեան 100-ական Ֆր., Հայկ Սալթաքխեանի յիշատակին՝ Հրաչեան 100 Ֆր., Աստղիկ Հրաչեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Մ. Նազարէթեան 100 Ֆր., Եսայի Տէր-Մարգարեանի մահուան առթիւ՝ Պ. Ղազարոս Ղարիպեան 100 Ֆր., Կիւլիզար Դարբինեանի յիշատակին՝ Պր. Ղազարոս Ղարիպեան 100 Ֆր.:

**

Կապոյտ Խաչի Տէսինի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 100 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Ղազար Ղազարեանէ:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

TEBROTZASSERE EN FETE

Rendez-vous le Dimanche 24 Juin

Avec la participation de

EVELYNE ALTOUNIAN *VARTKES VARTANIAN* *RAFFI*

Le groupe de danseurs russes *KALINKA*

Spectacle réalisé par les élèves de l'école, vers 15 heures

— Distribution des prix
— Chants, danses, sketches, jeux
— Concours de nardi
— Tombola

COLLEGE TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord — 93340 LE RAINCY — Tél. : 43 - 81 - 01 - 72

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

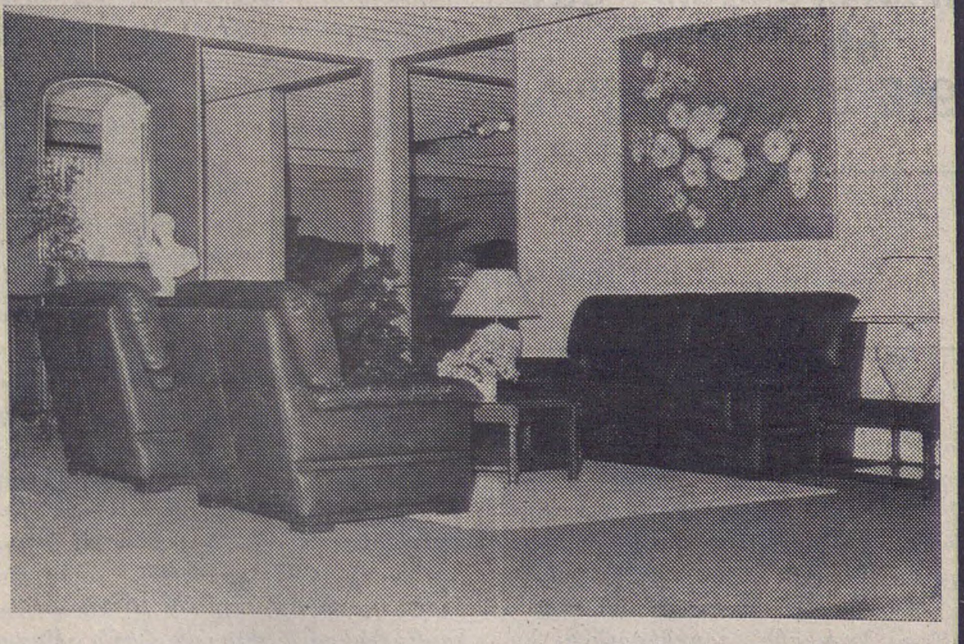

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն"

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS
Centre de Vacances «SIPAN»
Saint-Gervais-les-Bains

Colonie de vacances

pour enfants de 6 à 14 ans
1) du 2 au 22 Juillet 90 (complet)
2) du 23 Juillet au 11 Août 90
Prix : 2100 F

Pour renseignements et réservations (deuxième groupe seulement), téléphoner au 42 78 31 93 ou 43 26 50 43

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ
Կոնէսի հանգստեան տան պարտէզներուն մէջ՝
ՅՈՒԼԻՍ 8-ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 20

MERCREDI
20 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.299 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.299

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍՏՈՒԳՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

ՅՈՒՆԻՍ 18—ԻՆ
ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ
ՀԻՆԳ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՄ ԵՒՍ

Երեքշաբթի առաւօտ մեր առած տեղեկութեանց համաձայն, զօրքերու ստուգումները, որոնք սկսած էին Ուրբաթ օր, կը շարունակուին, բայց այլեւս հրապարակաւ յայտարարուելով: Արդարեւ, Յունիս 18-ի իրիկունը, Ներքին նոր նախարարը՝ Լ. Գալստեան հեռատեսիլէն ելոյթ մը ունեցած է եւ յայտարարած թէ այդ ստուգումները կը կատարուին, երեւան հանելու համար գողցուած կառքերը, որոնց թիւը օրէ - օր կ'աւելնայ: Բնակչութիւնն ալ հրաւիրուած է յայտնել գողցուած կառքերը:

Ընտրական կեդրոնական յանձնաժողովը, Երկուշաբթի, Յունիս 18-ին շարունակելով իր քննութիւնները երեսփոխանական հինգ ընտրութիւն եւս վաւերացուց, 140-ի հասցնելով ընտրեալներու թիւը: Այս հինգերուն մէջ կան 3 երեսփոխան ՀՀՇ ցանկէն, ինչ որ, այդ թուականին, 57-ի կը հասցնէր ՀՀՇ-ի ցանկի ընտրեալները:

Հայաստանի իշխանութեանց ուշադրութիւնը կը հրաւիրուի նաեւ Նռնավաճի գիւղի վրայ (Մեղրիի մօտ) ուր պահակակէտ չկայ, հակառակ սահմանամերձ ըլլալուն: 988 Նոյեմբերէն ի վեր մեկնած են 50 հայ ընտանիքներ, տուն - տեղ ձգելով եւ չեն կրնար վերադառնալ, հոն տեղաւորուած են 1200 Ազերիներ: Տրամաբանական չէ որ մինչ սահմանային բոլոր կէտերուն պահակախումբ ըլլայ, հոն չըլլայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԿԱՉՈՎ հարցազրոյցի մը մէջ, զոր տուած է «Պրաւդա»ի, կողմնակից է որ հանրաքուէ մը կատարուի ճշդելու համար այն ուղին, որու հարկ է հետեւիլ՝ ընկերվարական կամ դրամատիրական, վերակազմակերպելու համար ընկերութիւնը Խորհրդային Միութեան մէջ»: Ըստ իրեն, չուկայի տնտեսութիւն մը պէտք է հիմնուած ըլլայ արտադրութեան միջոցներու ընկերվարական սեփականութեան վրայ, բոլոր ձեւերու զանազանութեամբ: Լիկաչով կը խորհի որ անհատական սեփականութիւնը «կը պառակտէ անձերը»: Կը ճանչէ նաեւ այն Հանրապետութիւնները, որոնք անջատման կը ձգտին եւ կը յիշէ այդ «ազատութեան» վնասաբեր բնոյթը:

«ՖԵԹՐՕՍԹՐԱԹԵԺԻ» ֆրանսական պարբերաթերթին (Պետրոս Թերզեան) համաձայն, կը գրէ «Լիպերասիոն» Յունիս 19-ին, խորհրդային ուսումնասիրութիւն մը կը յայտնէ թէ քարիւղի խորհրդային արտադրութեան նուազումը արագացած է առաջին եռամսեային 585 հազար տակառի հասնելով (89-ի առաջին եռամսեային 400 հազար էր): Քարիւղային եկամուտներն ալ 10% նուազում արձանագրած են:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 15)

«Թ. ԹՈՐԱՄԱՆԵԱՆ» ՄՐՑԱՆԱԿ ԻՏԱԼԱՑԻ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի «Թորոս Թորամանեան» մրցանակը որ չորս տարին անգամ մը կը տրուի հայ ճարտարապետութեան ասպարէզին մէջ ակնառու աշխատութիւններու հեղինակներու, 1989-ին շնորհուած էր իտալացի գիտնականներ Ատրիանօ Ալփակօ Նովէլլոյի ու Փաոլօ Քունէոյի: Ակադեմիայի փոխ - նախագահ Գագիկ Սարգսեանի կատարած յուշամետալի յանձնման արարողութիւնը, ըստ աւանդութեան տեղի ունեցած է Զուարթնոց՝ Մայիս 31-ին: Խօսք առած են Արուեստի Հիմնարկի տնօրէն Լ. Հախվերդեան, Յուշարձաններու պահպանութեան եւ օգտագործման գլխաւոր վարչութեան պետ Լ. Բարսեղեան, Զուարթնոցի վերականգնման աշխատանքներուն մասնակցող քարգործ վարպետ Վ. Մակարեան, ինչպէս նաեւ երկու մրցանակակիրները:

Հռոմի համալսարանի դասախօս, ճարտարապետութեան տոքթէօր՝ Փաոլօ Քունէօ 1965-ին համալսարանին առընթեր հիմնած է «Հայ ճարտարապետութեան ուսումնասիրութեան կեդրոն» մը, զոր կը գլխաւորէ մինչեւ օրս: Ան բազմաթիւ գիտարշաւներ կազմակերպած է Արեւմտեան Հայաստան, ուսումնասիրած է հայ մասնագէտներու համար անմատչելի հայկական յուշարձանները եւ իր հաւաքած բոլոր նիւթերը տրամադրած է Հայաստանի գիտնականներուն: Հեղինակած գիրքերէն յատկապէս յիշատակութեան արժանի է 1977-ին Հռոմ լոյս տեսած գիրքը՝ նուիրուած Անիի ճարտարապետական դպրոցին: Փաոլօ Քունէօյ հեղինակն է Արեւմտեան Հայաստանին նուիրուած կարգ մը գիրքերու, համահեղինակն է «Անի» (Միլանօ, 1984) եւ «Ղարաբաղ» (Միլանօ, 1988) գիրքերուն:Ականաւոր գիտնականին քանհինգամեայ հետազօտական աշխատանքին պսակն է «Հայ ճարտարապետութիւն – Դ. – ԺԹ. դարեր» աշխատութիւնը:

Միլանոյի Բազմարուեստից Հիմնարկի դասախօս, ճարտարապետութեան տոքթ. Ատրիանօ Ալփակօ Նովէլլօ 1976-ին Միլանոյի մէջ հիմնած է Հայ մշակոյթի ուսումնասիրութեան եւ վաւերագրման կեդրոն մը: Հիմնած է նաեւ «Հայ ճարտարապետութեան վաւերագրեր» եւ «Հայ ճարտարապետութեան հետազօտութիւններ» մատենաշարերը: Հեղինակն է հայ ճարտարապետութեան նուիրուած բազմաթիւ գիրքերու, յօդուածներ ստորագրած է գիտական հանդէսներու մէջ: Ալփակօ Նովէլլօ նախաձեռնողն ու կազմակերպիչն է հայ արուեստին նուիրուած միջազգային գիտաժողովներու:

***

ՇՈՒՌՆՈՒԽԸ ԿԸ ԲԱՐԳԱՒԱՃԻ

Գորիսի շրջանի Շուռնուխ գիւղը վերջերս գրեթէ ամէն օր նոր ընտանիքներով կ'ամբողջանայ: Անոնց թիւը արդէն 55-ի հասած է՝ մասնաւորապէս Ազրպէյճանէն փախած ընտանիքներ:

Սկզբնական շրջանին գիւղական այս բնակավայրը, հակառակ իր հրաշալի բնական պայմաններուն, ոչ ոք կը հրապուրէր: Բայց այժմ փափաքողները շատ են եւ անոնց տեղաւորման հարցը աւելի կը դժուարանայ: Բացի Ազրպէյճանէն, հոս կը հասնին Միջին Ասիոյ տարբեր վայրերէն հայրենիք վերադարձող բազմաթիւ ընտանիքներ:

Այսօր այստեղ ապրելու բարենպաստ պայմաններ կը ստեղծուին: Ջուրն ու ելեկտրականութիւնը արդէն տուները կը հասնին, շուտով կազն ալ կը հասնի: Կը բացուին նաեւ դպրոց, մսուր - մանկապարտէզ, խանութ, նամակատուն, ճաշարան:

***

ՆԱՐԵԿ ՏՈՒՐԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԱԿԻՐ

Հայաստանի Թատերական Գործիչներու Միութեան սահմանած տարեկան մրցանակին արժանացած է փարիզաբնակ բեմադիր եւ երգահան Նարեկ Տուրեան: Ան այդ պարգեւին արժանացած է Երեւանի պատանի հանդիսատեսի թատրոնի «Տոն Քիշոթ» ներկայացման երաժշտութեան համար:

ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐՈՒՆ ՆԱՄԱԿԻՆ

Մայիս 14-ին, Եւրոպա իրենց հանդիպումին առթիւ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ու Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը նամակ մը ղրկած էին Միխայիլ Կորբաչովի, պարզելով հայ ժողովուրդի մտահոգութիւնները:

Յունիս 19-ին տեղեկացանք, որ Կորբաչով պատասխանած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին յայտնելով թէ կը բաժնէ իրեն յայտնուած մտահոգութիւնները, հետամուտ է արդար լուծում մը գտնելու, բայց խնդիրը բարդ է եւ գինեալ բախումներու սպառնալիք կայ:

Քիչ վար կը հրատարակենք Կաթողիկոսներու ուղղած նամակը:

***

Այլապէս մտահոգիչ է Վրաստանի օրէ օր ծաւալող հակահայ տրամադրութիւնը: Ախալցխայի դէպքերը արդէն ծանօթ էին, բայց այժմ աւելի մեծ մակարդակի վրայ է թշնամական վերաբերումը եւ առջի օր Վրաստանի «Գրական Թերթ»ին մէջ լոյս տեսած է հակահայ բուռն յօդուած մը, զոր ստորագրած է Ազգային Շարժումի գրական ծանօթ անուններէն Կամսախուրդիա: Հոն ծանրօրէն յարձակում կը գործէ նաեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին վրայ, որ գլխաւոր հրահրողը կը նկատէ հակավրացի արշաւի մը: Քարոզի մը մէջ, Վազգէն Ա. նոյնիսկ հրաւիրած կ'ըլլայ Հայերը որ մինչեւ Սեւ ծով ծաւալին...

Նորին Գերազանցութիւն
Միխայիլ Կորբաչովին
Նախագահ Խորհրդային Միութեան
Մոսկուա

Մենք ՎԱԶԳԷՆ Ա. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց եւ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. Կաթողիկոս Հայոց Կիլիկիան Աթոռի, Պելժիայում հայկական Նորակառոյց Եկեղեցին օծելու առթիւ միասին գտնուելով, Պրիւսէլում եւ ապա Փարիզում մեզ ներկայացան բազմաթիւ հայ պատգամաւորութիւններ՝ Ֆրանսիայից, Անգլիայից, Իտալիայից եւ Միացեալ – Նահանգներից, մեզ յայտնելով արտասահման բնակող երկու միլիոն Հայերի ծանր մտահոգութիւնները Լեռնային Ղարաբաղում վերջերս դրսեւորուող հակահայ քաղաքականութեան վերաբերեալ:

Մենք, արտայայտիչը հանդիսանալով նրանց արդարացի սպասումների, պարտք ենք զգում Ձեր բարձր ուշադրութեան յանձնել հետեւեալները՝

Ա. – Արտասահման բնակող հայ ժողովուրդը լիայոյս է, որ խորհրդային բազմազգ երկրի վերակառուցման ու դեմոկրատացման համար Ձեր ի գործ դրած հետեւողական ջանքերը, ատրճանաբար յաջողութեամբ կը պսակուեն եւ մօտ ապագային ողջ խորհրդային երկիրը կը գտնի իր նոր կեանքի ու զարգացման ուղին, ինքնիշխան ազգութիւնների համերաշխ ընտանիքում:

Բ. – Վերակառուցման ու դեմոկրատացման կենսագործման ճանապարհին, Հայերը, նախապայմաններից մէկն են համարում արդարացի լուծումը Լեռնային Ղարաբաղի հայ ազգաբնակչութեան պահանջների բաւարարման, ազգութիւնների ինքնորոշման իրաւունքի հիման վրայ, այնտեղ ստեղծելով բոլոր օրինական եւ վարչական գործնական պայմանները, որպէսզի հայ ազգաբնակչութիւնը ինքնիշխան կերպով տնօրինի իր վարչական, տնտեսական, կրթական, մշակութային եւ կրօնական կեանքը անկաշկանդ կերպով:

Գ. – Կարծում ենք յարգարժան Պր. Պրեզիտենտ, որ անցնող երկու տարիների ողբերգական արիւնալի իրադարձութիւններից յետոյ՝ Սումգայիթում, Բաքւում, Կիրովաբադում եւ այլ վայրերում, ժամանակն է որ Ձեր Պրեզիտենտական իրաւասութիւններով հաճիք անհրաժեշտը տնօրինել, որպէսզի վերոյիշեալ օրինական պայմանները իրապէս ու գործնապէս ստեղծուեն Լ. Ղարաբաղում, կանխելու համար նոր արիւնայեղութիւններ: Դժուար է պատկերացնել Խորհրդային Միութեան ազգութիւնների համերաշխ գոյակցութիւն եւ գործակցութիւն, առանց յարգելու ազգութիւնների ազատ ինքնորոշման իրաւունքը:

Ձեզ վստահեցնում ենք որ ողջ Հայ ժողովուրդի կամքն է՝ թէ Հայաստանում եւ թէ Լեռնային Ղարաբաղում, ինքնիշխան ապրել ու զարգանալ իր ստեղծարար ուժերով ու իր ազգային արժանապատուութեամբ Խորհրդային Միութեան ազգութիւնների մեծ ընտանիքից անբաժան:

Ընդունեցէք Մեծայարգ Պր. Պրեզիտենտ, մեր ամենաջերմ մաղթանքները Ձեր քաջառողջութեան եւ Ձեր հայրենանուէր վերանորոգիչ իտէալների լիակատար յաջողութեան համար:

Խորին յարգանքով՝

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»

Յունիս 18-ի արդիւնքներն են.–

ՊԱՌԻ.–

Խորհրդային Միութիւնը թէեւ յաղթեց Գամըրունի 0-ի դէմ 4 կէտով, բայց եւ այնպէս իրեն համար այս «Մոնտիալէ»ն վերջացած է, մինչ Գամըրուն, ինչպէս գրեցինք առենին, 8-րդ աւարտականներուն կը մասնակցի:

ՆԱՓՈԼԻ.–

Արժանթին եւ Ռումանիա 1 – 1 հաւասար մնացին: Կը թուի որ ցարդ Մարատոնա յուսախաբ կ'ընէ:

Ռումանիա այս խաղով որակուած է այլեւս 8-րդ աւարտականներուն համար:

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ
ՓՐՈՖ. ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ ԽՈՒՏԱՎԷՐՏԵԱՆԻ ՀԵՏ

ՀԱՐՑՈՒՄ.– Տրուած ըլլալով որ Դուք՝ յարգելի Պր. Կ. Խուտավէրտեան, առաջին անգամ ըլլալով կը գտնուիք Ֆրանսա, ծանօթ չէք մեր գաղութին: Ուրեմն՝ նախ կրնա՞ք տալ ձեր կենսագրականը ընդհանուր գիծերուն մէջ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.– Ծնած եմ 1929–ին Երեւան, աւարտած եմ Երեւանի Համալսարանի պատմութեան բաժինը, 1951–ին, ապա՝ աշխատած եմ որպէս ուսուցիչ Երեւանի մէջ, որմէ յետոյ 1956–ին ընդունուած եմ Գիտութիւններու Ակադեմիայի պատմութեան գիտահետազօտական Ինսթիթութը, ուր աշխատած եմ նախ որպէս գիտական աշխատակից, ապա՝ բաժնի վարիչ: Մասնագիտացած եմ 19–րդ եւ 20–րդ դարերու Հայ մշակոյթի պատմութեան բնագաւառին մէջ, ազգամիջեան յարաբերութիւններու հարցերով. 120–է աւելի ունիմ տըպագիր աշխատութիւններ, նշուած հարցերու վերաբերեալ:

1988–ին ստանձնած եմ Հայկական Հանրագիտարանի գլխաւոր խմբագիրի պաշտօնը, որը կը շարունակեմ մինչեւ օրս: 1962–էն ի վեր կ'աշխատիմ Երեւանի Համալսարանը, եւ այլ բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններու մէջ, որպէս Հայ ժողովրդի պատմութեան ամպիոնի փրոֆէսէօր:

Հ.– Կը խորհիմ թէ՝ ֆրանսահայ գաղութը ծանօթ է ձեզի:

Պ.– Որոշ չափով ծանօթ էր: Քանի որ մենք կը ստանանք Ֆրանսահայ մամուլը, կը հետեւինք այդ մամուլին, ծանօթ ենք նաեւ ֆրանսահայ պատմաբաններու աշխատանքին՝ Քլոտ Մութաֆեանի, Ժան – Մարի Գառզուի, Անահիտ Տէր – Մինասեանի, Քէչէ Մուրատեանի եւ այլոց աշխատութիւններուն: Առիթը ունեցանք նաեւ մեր մօտ՝ Ակադեմիայի եւ Հանրագիտարանի մէջ ընդունելու ֆրանսահայ գաղութի ներկայացուցիչները: Սակայն, գտնուելով այժմ Մարսէյլի մէջ հաճելի առիթը ունեցայ մօտէն ծանօթանալու Մարսէյլի հայ գաղութին, Սահակ – Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի, գաղութի գործիչներուն բեղնաւոր եւ բազմակողմանի գործունէութեան եւ աւելի յստակ պատկերացում ունենալու ֆրանսահայ մեր հայրենակիցներու կեանքին, անոնց նպատակներուն եւ իղձերուն, Մայր Հայաստանի հետ եղած կապերուն, հայ ժողովրդի պայքարին նկատմամբ անոնց ունեցած դիրքորոշման եւ վերաբերմունքին մասին:

Հ.– Դուք որպէս քաջ պատմաբան եւ մեր պատմութեան բոլոր անցուդարձերուն տեղեակ գիտնական, ի՞նչ կարծիք ունիք հայ ժողովրդի պատմութեան վերջին տասնամեակներու լուսաբանման ասպարէզին մէջ եղած թերութիւններու մասին:

Պ. – Իրաւացի էք որ խիկալէս մեր պատմութեան 19–րդ դարու վերջին եւ 20–րդ դարու սկիզբին իրադարձութիւններր կարօտ են լուրջ եւ հիմնական ուսումնասիրութեան, հետազօտման: Խօսքը յատկապէս կը վերաբերի 19–րդ դարու վերջին հայ քաղաքական կուսակցութիւններու ձեւաւորման, անոնց գործունէութեան, հայ ժողովրդի ազգային – ազատագրական պայքարի պատմութեան հարցերուն. Հայ պատմագիտութեան ասպարէզին մէջ ստեղծուած է այլպիսի մի վիճակ, երբ ազգային — ազատագրական պայքարը կը լուսաբանուէր քաղաքական կուսակցութիւններու գործունէութենէն դուրս, նոյնիսկ կը հակադրուէր այդ կուսակցութիւններու գործունէութեանը: Այն ինչ յայտնի է որ հայ կուսակցութիւնները կը հանդիսանան հայ ժողովրդի ազգային – ազատագրական պայքարի ծընունդ եւ կոչուած են եղել ղեկավարելու այդ պայքարը: Պատմաբանները պարտաւոր են ճշմարտացիօրէն լուսաբանել տեղի ունեցած իրադարձութիւնները, ցոյց տալ հայ քաղաքական կուսակցութիւններու վաստակը, ժողովրդի պայքարը գլխաւորելու, ինչպէս նաեւ թոյլ տուած սխալները այդ գործին մէջ: Յատուկ ուշադրութեան արժանի է Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղծման եւ գոյատեւման պատմութիւնը: Մանաւանդ որ Խորհրդային Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը ճանչցած է որ 1918 Թուականի Մայիսի 28–ը կը հանդիսանայ հայ ազգային պետականութեան օր: Ճիշդ այս առիթով ալ ես հրաւիրուած էի Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Սահակ – Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի կողմէ, բանախօսելու Սարդարապատի հերոսամարտի եւ Հայ Պետականութեան վերականգնման կարեւոր պատմական իրադարձութիւններու մասին: Պատահական չէ որ ես յիշատակեցի Սարդարապատի հերոսամարտը, քանի որ եթէ չըլլար Սարդարապատի յաղթանակը, հնարաւոր չէր ըլլար պետականութեան վերականգնումը, Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղծումը: Սարդարապատի ճակատամարտի օրերուն ամբողջ Հայ ժողովուրդը, անոր բոլոր խաւերը, անոր կուսակցութիւնները միահամուռ կերպով հանդէս եկան ոխերիմ թշնամիին դէմ եւ այդ միասնութիւնը դարձաւ ձեռք բերուած յաղթանակի հիմնական գրաւականը: Կը կարծեմ որ այժմ եւս մեր ժողովուրդը՝ նկատի ունիմ Հայաստանը, Արցախը, ներքին եւ արտաքին Սփիւռքը, հայ իրականութեան մէջ գործող բազմաթիւ քաղաքական եւ հասարակական ուղղութիւններն ու շարժումները պէտք է նոյնպէս հանդէս բերեն անյաղթելի միասնականութիւն, որպէսզի հնարաւոր ըլլայ դուրս բերել Հայաստանը տնտեսական խոր ճգնաժամէն, լուծել ժողովրդի առջեւ դրուած նուիրական հարցերը:

Հ. – Սփիւռքի մէջ գործող տարբեր կազմակերպութիւններն ու հաստատութիւնները ունին իրենց անձնական տեսակէտներն ու մօտեցումները Հայաստանի ներկային եւ ապագային վերաբերեալ: Ի՞նչ է ձեր կարծիքը այս մասին:

Պ. – Մեր ամբողջ ժողովուրդը բարձր կը գնահատէ այն մեծ օգնութիւնը, որ ցուցաբերուեցաւ Սփիւռքահայութեան, մասնաւորաբար Ֆրանսահայութեան կողմէ, սուգալի աղէտին օրերուն: Մենք գիտենք նաեւ որ Սփիւռքը լրիւ կը բաժնէ մեր ժողովուրդի քաղաքական պայքարի նպատակները եւ խնդիրները: Չենք կըրնար ժխտել սփիւռքահայութեան տըն-տեսական եւ յատկապէս բարոյական մեծ դերը: Այնուամենայնիւ՝ կը ցանկայի ընդգծել որ Հայաստանի առջեւ կանգնած տնտեսական, քաղաքական հարցերու լուծումը առաջին հերթին Հայաստանցիներու խնդիրն է: Չեմ կասկածիր որ մեր ժողովուրդը իր մէջ ուժ եւ կորով կը գտնէ յաղթահարելու այդ բոլոր դըժուարութիւնները, եւ կը հասնի իր նպատակին: Ինչ կը վերաբերի Սփիւռքին եւ անոր մէջ գործող կազմակերպութիւններուն՝ ապա իմ կարծիքով, անոր առջեւ կանգնած է երկու կարեւոր խնդիր. առաջինը՝ ամէն կերպ հեռամուտ ըլլալ հայապահպանութեան գործին, երկրորդը՝ ազդել Սփիւռքը ապաստանած երկիրներու հանրային կարծիքի վրայ, այն ամէն կերպ տրամադրել ի նպաստ հայ ժողովուրդի նպատակներուն: Մեզի շատ կարեւոր կը թուի համաշխարհային կարծիքի դիրքորոշումը Հայոց հարցին մէջ, եւ այդ դիրքորոշման ձեւաւորմանը կարող է եւ պէտք է աջակցի Սփիւռքահայութիւնը:

Հ. – Քանի որ դուք ներկայիս գլխաւոր խմբագիրն էք հայկական հանրագիտարանի, պիտի խնդրէի որ արտայայտուէիք այդ մասին տարուած անցեալի եւ ապագայի աշխատանքներու մասին:

Պ. – Յայտնի է որ 1974 – 1986 Թուականներուն լոյս տեսաւ Հայկական Հանրագիտարանը, 12 հատորով եւ մէկ յատուկ հատոր. Հայ գրքի տպագրութեան բազմադարեան պատմութեան մէջ, ատիկա առաջին հանրագիտարանն է, հէնց այս փաստով ալ կը բնորոշուի լոյս տեսած հանրագիտարանի նշանակութիւնը: Սակայն, ինչպէս յայտնի է, գիտութիւնը չի կենար իր տեղը եւ հանրագիտարանը պարտաւոր է արտացոլել գիտութեան յառաջընթացը: Այժմ Հայկական Հանրագիտարանի գլխաւոր խմբագրութիւնը նախապատրաստած եւ տպագրութեան յանձնած է Հայկական համառօտ հանրագիտարանի առաջին եւ երկրորդ հատորները: Այդ հանրագիտարանը բաղկացած պէտք է ըլլայ չորս հատորներէն: Այս մէկը հայագիտական բնոյթ ունի, այսինքն կը պարունակէ այն նիւթը, որ կը վերաբերի մեր ժողովուրդի պատմութեանը, մշակոյթին, Հայաստանի բնութեանը, եւ տնտեսութեանը: Հանրագիտարանին մէջ լայն ձեւով ներկայացուած է Սփիւռքը՝ մեր բոլոր գաղթօճախները, անոնց ստեղծման պատմութիւնը, ժամանակակից վիճակը, անոնց մէջ գործող հասարակական, մշակութային, եկեղեցական, երիտասարդական կազմակերպութիւնները, անոնց դերը՝ Սփիւռք – Հայրենիք կապերու ընդլայնման եւ ամրապնդման գործին մէջ: Անշուշտ այս հանրագիտարանի մէջ նորովի պիտի լուսաբանուին մեր պատմութեան շատ հարցեր, մասնաւորաբար անոնք որոնց մասին խօսք եղաւ մեր զրոյցի սկիզբին:

Հ. – Ի՞նչ տպաքանակով լոյս տեսան անցեալ հանրագիտարանները եւ ի՞նչ տըպաքանակով լոյս պիտի տեսնեն նորերը:

Պ. – Հին հանրագիտարանը լոյս տեսաւ հարիւր հազար տպաքանակով, իսկ նորը նախատեսուած է լոյս ընծայել հարիւր եւ յիսուն հազար տպաքանակով: Ես յոյսով եմ որ նոր հանրագիտարանը կը տարածուի նաեւ Սփիւռքի մէջ, եւ արժանի կերպով կ'ընդունուի անոր կողմէ:

Հ. – Ուրիշ ի՞նչ մտադրութիւններ ունի գլխաւոր խմբագրութիւնը:

Պ. – Գլխաւոր խմբագրութիւնը նախապատրաստած է յատուկ հանրագիտարան, որը կը կոչուի «Հայկական հարց. Հայերու ցեղասպանութիւնը», այն լոյս կը տեսնէ այս տարուան վերջաւորութեան ռուսերէն լեզուով եւ հարիւր հազար տպաքանակով:. Այս հանրագիտարանին մէջ արտացոլուած են բոլոր հիմնական դէպքերը, իրադարձութիւնները, դէմքերը, կապուած հայկական հարցին եւ ցեղասպանութեան հետ: Միջազգային ժողովները՝ Պեռլինի վեհաժողովէն մինչեւ Լօզանի քոնֆէրանսը, դիւանագիտական բոլոր կարեւոր փաստաթուղթերը, հայ ժողովուրդի ազգային – ազատագրական պայքարի դրուագները, ինքնապաշտպանութեան հերոսամարտերը, Ֆէտայիներու շարժումը եւ անոր հերոսները, տարբեր երկիրներու քաղաքական եւ դիւանագիտական գործիչները, հայ եւ օտար գիտնականները, որոնք որեւիցէ ձեւով զբաղած են հայկական հարցով եւ ցեղասպանութեան վերաբերեալ խնդիրներով: Մտադիր ենք նաեւ կատարել աշխատանքներ՝ մէկ ուրիշ հանրագիտարանի պատրաստութեան համար: Այն պայմանականօրէն կոչուելու է «Քրիստոնէութիւնը Հայաստանի մէջ»: Ինչպէս յայտնի է 2001 Թուականին կը լրանայ մեր ժողովուրդի կողմէ քրիստոնէութիւնը ընդունելու 1700–ամեակը: Հանրագիտարանի նպատակն է ցոյց տալ քրիստոնէութեան կարեւորութիւնը մեր ժողովուրդի քաղաքական եւ հոգեւոր զարգացման, անոր մշակոյթի ձեւաւորման գործին մէջ: Մէկ խօսքով հայ ժողովուրդի ներմուծման քրիստոնէական քաղաքակրթութեան զարգացման գործին մէջ: Մտադիր ենք այդ հանրագիտարանը լոյս ընծայել 1990-ական Թուականներուն կէսերուն՝ հայերէն, անգլերէն լեզուներով:

Շնորհակալութիւն զրոյցի համար, եւ շնորհակալութիւն Մարսէյլի գաղութին ինծի հանդէպ ցուցաբերած ուշադրութեան եւ ջերմ ընդունելութեան:

Վարեց՝ Խ. Ե. ՄԵԼՏՈՆԵԱՆ

ԺԻՐԱՅՐ ԶՕԼԱՔԵԱՆԻ «ՄԱՆՏՐԱ Գ.»Ը

Փարիզի հայ մշակութային կեանքի հըջանը աւարտելու մօտ, ձեռնարկներու բազմութիւն մը նկատելի է. անոնք եղանակի փակումէն առաջ գործադրուելու փութկոտութեամբ, յաճախ նոյնիսկ գիւ-բար կը խաչաձեւեն, ընտրութեան դըժուարութիւն ալ ստեղծելով մշակութասէր արդէն ոչ ստուարաթիւ հանրութեան մը:

Այս ընդհանուր խճողումին մէջ, ուրկէ յաճախ աղմուկ ու փրփուր միայն կը մնայ, ինքնատիպ երեւոյթ մը կ'արժէ առանձնացնել. բանաստեղծական գործի մը թատերականացուած ներկայացումն էր ատիկա, որ դժբախտաբար սահմանափակ թիւով հետեւողներու վայելքին արժանացաւ:

«Մանտրա Գ.» ինչպէս կը նշուէր ձեռնարկին յայտագիր – թերթիկին մէջ, Գրիգոր Պըլտեանի նոյնանուն բանաստեղծութեան (1986) վերջին մասն է. հոն խճանկարային կառոյցով մը կը տրուի ամբողջ ժողովուրդին գիտակցութեան ընթացքը, բանաստեղծական պատումին հիմնական լարին վրայ կուգան տեղ գըտնել մեծ մայրիկի մը խօսքերուն արձագանգը, երգի, աղօթքի պատառիկներ, որոնք կը գիւրացնեն յետադարձ ոստումներ: Գործին այս երրորդ մասին մէջ տեղ տրուած է նաեւ 1970–ական Թուականներու աճարեկչական արարքներուն. հոն հերոսը «Վան» գործողութեան երիտասարդներէն՝ Ա. Պասմաճեանն է, որուն ձօնուած ալ է «Մանտրա Գ.»ը: Ան, ենթարկուած՝ բանտի վերին հսկողութեան, կը վերստեղծէ անցեալը: Կը փորձէ մտածել բրտութիւնը, կեդրոնանալով դահիճ – զոհ բարդ յարաբերութեան վրայ:

Ժիրայր Զօլաքեան, ծնած՝ 1957–ին Պէյրութ, թատերական որոշ փորձառութենէ անցած երիտասարդ մըն է: Իրն է ընտրութիւնը, նաեւ բանաստեղծութիւնը թատերականացնելու որոշումն ու ծրագրումի, կիրարկումի աշխատանքը: Ան մեկնելով բանաստեղծութենէն, գործը վերածած էր մենախօսի մը, զոր ներկայացուց նոյնպէս իր բեմադրութեամբ: Այս բոլորը, ամէն բանէ առաջ կ'ենթադրէր լուրջ ու կարեւոր աշխատանքի մեծ բաժին մը: Այդ աշխատանքը կատարուած էր նախ բնագիրը գոց սորվելու, ապա՝ աննշան թուող առարկաներով – սնտուկ մը, ծածկոց, վզնոց, մոմ, տախտակի իրարու աղուցուած երկու թեւեր եւայլն – ներկայացման ամբողջ բեմադրութիւնն ու բեմայարդարանքը ստեղծելուն մէջ: Յատկապէս այս երկու վերջին եզրերը, քիչ մը խճողելով հանդերձ խօսքի կամ արտասանութեան բաժինը, մեծապէս տպաւորիչ կը դարձնէին ներկայացումը. անոնց միացած Ժիրայր Զօլաքեանի խաղարկութիւնն ալ, անմիջապէս մտածել կուտար թէ արուեստագէտը թատրոնի մարդ է ամէն բանէ առաջ ու ամէնէն աւելի: Այս յատկանիշը կը չէզոքէր, երբ խաղին ընթացքով կլանուած հետեւողը - յատկապէս երբ ծանօթ չէր բնագրին–, կը նշմարէր որ երբեմն գործին խօսքի բաժինը խաղարկութեան ու բեմադրութեան տեղի կուտար, մնալով երկրորդական մակարդակի վրայ. Պարագայ մը, որ տարբեր արժեւորումներու կրնայ առաջնորդել, դիտած՝ թատերական կամ բանաստեղծութեան նախասիրութեան դիրքերէ:

Ինչ որ ալ ըլլայ պարագան, Ժիրայր Զօլաքեանի փորձը միօրինակութիններու բազմութեան մեր բեմին վրայ նորութեան դուռ մը կը բանայ. Թատերականացումի համար կատարուածին համարժէք աշխատանքով մը, նաեւ առոգանութեան – արտասանութեան մարզին մէջ, ան կրնայ լայնօրէն գոհացնել այս ճիւղը սիրողներու ծարաւը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԻԼԻՈՆԱՒՈՐ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՈՒ ԱՔՍՈՐԸ

Բ. աշխարհամարտի տարիներուն գերմանական օդուժը Հոլանտայի, Պելժիքայի ապա Ֆրանսայի ճամբաները ողողեց աքսորականներու բազմութեամբ ։ Աքսորը երկու պատճառ ունէր. նախ՝ ռմբակոծումներու վախը որ փոխանցիկ է, յետոյ քաղաքի կեանքին արագ քայքայումը. ինչո՞ւ մնալ տեղ մը, ուր ընկերային կառոյցը խախտած է, գործի աշխարհը ցրնցուած ու սննդեղէնը կը պակսի ։ Կառավարութիւնն ալ կը հրահանգէ մեկնիլ. բնակչութիւնը պէտք է փոխադրել այն շրջանները ուր հաւանական չէ թշնամիին մուտքը ։

Գաղթը կարեւոր ու տեղին միջոցառում մըն է, պայմանաւ որ լաւ կազմակերպըւած ըլլայ, 1940 Յունիս 13 եւ 14 Փոլ Ռէյնօ եւ Տը Կօլ որ քանի մը օրէ ի վեր պատերազմական պետական ենթանախարար է, կ'երեւակայեն որ 800 հազար հոգի հիւսիսային Ափրիկէ կրնայ ապաստանիլ. երազային բան է անշուշտ ասիկա, քանի որ այս փոխադրութեան համար ոչ շոգենաւ կայ, ոչ ալ մարդիկ գիտեն թէ ո՞ւր, ի՞նչպէս պիտի հաւաքուին ։ Ամէնէն կարեւորը սակայն ժամանակի հարցն է. գերմանական յառաջխաղացքը արդէն կը ջնջէ այս կարգի ծրագիրներ, նոյնիսկ անոնց կիրարկութեան սկիզբէն առաջ ։

Ամէն բան շատ արագ կ'ընթանայ. կերպով մը դասականացած գաղթին կը յաջորդէ անկազմակերպ գաղթը. ամէն անոնք որոնք կ'երթան աւելնալ խոյս տըւողներու երկար ու տխուր շարքերուն վրայ, չեն իսկ գիտեր թէ երբեւիցէ ապաստանելու տեղ մը ու իրենց երախաները կերակրելիք բան պիտի գտնե՞ն ։

1940-ի աքսորը մեծ մասով եղած է հեծանիւով ու հետիոտն. անշուշտ ինքնաշարժներ կային այդ թուականին Ֆրանսայի մէջ, սակայն վառելանիւթի չգոյութիւնը շուտով աւելորդ դարձուց զանոնք ։ Պէտք չէ մոռնալ նաեւ որ այդ տարիներուն Ֆրանսա տակաւին գրեթէ կէս գիւղական երկիր էր ու ճամբաներուն վրայ աւելի մեծ թիւով էին հուժկու ձիերու քաշած սայլերը ։ Ճամբուն վրայ աքսորեալները կը հանդիպէին զինուորներու որոնք կը յառաջանային դէպի հիւսիս ու ու կը կրակէին աջ ու ձախ. մեռեալները կը թաղուին աճապարանքով ճամբուն երկայնքին բացուած փոսերու մէջ ։

Ասկէ զատ, ռմբակոծումներն ալ խուճապի կը մատնեն ժողովուրդը, ցրուելով, քայքայելով ընտանիքները. թերթերը տեղ կու տան յայտարարութիւններու, որոնցմով կը փնտռուին զաւակ, ծնողք կամ ամուսին ։ Նոյնիսկ տեսնուած է որ զօրավար մը իր զօրքէն լուր առնել ուզէ այս ճամբով ։

Ճամբայ ինկողները կը կարծէին թէ ամէն բան կարգադրուած էր ու զիրենք ընդունելու համար ամէն բան պատրաստ էր ։ Շուտով սակայն հասկցան թէ իրենք պէտք է իրենց գլխուն ճարը նայէին ։

Փարիզցիները սկսան գաղթել Յունիս 7-ին կամ 8-ին. շոգեկառքերը չէին բաներ ու մայրաքաղաքին պողոտաները, փողոցները ողողուած էին կովերու, ոչխարներու հօտերով, թռչնազգիներով ։ Բոլորը խառն ի խուռն կը դիմէին Օռլէանի կամուրջները որոնք իրենց համար ապահով գօտիին սահմանագիծը կը նշէին ։

Ճամբաներու վրայ կարելի էր հանդիպիլ քաղաքային յանցապարտներ փոխադրող հանրակառքերու, իր անձնական կառքին մէջ չորս զաւակները, կինը, անդամալոյծ զօքանչը տեղաւորած քաղաքապետի մը, վիրաւոր զինուորներ փոխադրող կարմիր թաքսիներու ։ Այդ թափօրին մաս կազմած են նաեւ կարմեղեան մայրապետները որոնք առաջին անգամ դուրս ելած են թրուայի իրենց մենաստանէն ։

Օռլէանի կամուրջները Յունիս 16-ին կը քանդուին. այդ պահուն կամուրջի վըրայ գտնուողները կը սպաննուին, մնացեալը կը ստիպուի վերադառնալ եկած տեղը ։ Իսկ անոնք որոնք յաջողած են հարաւի կողմը անցնիլ, կ'երթան աւելցնելու այդ շրջանի քաղաքներուն բնակչութիւնը ։ Պէտք է տեղաւորել բոլորը. տուն տեղ ճարել, գանգատներ մտիկ ընել ։

Գաղթը զինուորական տեսակէտէն անմիջական հետեւանքներ ունեցաւ. դէպի հարաւ դիմող յորձանքը սկսաւ խոչընդոտել նոյն ճամբէն դէպի մայրաքաղաք յառաջացող զինուորական ուժերը ։

Իրենց ապաստանած գիւղերուն մէջ փախստականները շուտով սկսան հակառակիլ պաշտպանութեան մէջ կարգի միջոցառումներու ։ Վերջապէս, կացութիւնը Փէթէնի կառավարութիւնը մղեց «բաց քաղաք» յայտարարելու բոլոր բնակավայրերը որոնց բնակչութիւնը 20 հազարէն աւելի էր ։

Յունիս 17-ին Փէթէն խաղաղութեան իր կոչին հետ կը յայտարարէր. – «Սա դժուարին պահուն կը մտածեմ դժբախտ ապաստանեալներուն որոնք ծայրայեղ թշուառութեան մը մէջ կը թափառին մեր ճամբաներուն վրան ։ Կարեկցութիւնս ու մտահոգութիւնս կը յայտնեմ իրենց» ։ Այսպէսով Փէթէն թարգման կ'ըլլար ընդհանրական զգացումի մը ։ Ան միշտ ըսած էր թէ պիտի չմեկնի Ֆրանսայէն, բաժնելու համար ժողովուրդին ցաւն ու թըշուառութիւնը ։ Նոյն մտահոգութիւնը կար նաեւ մերժումին մէջ այն խորհրդարանականներուն, որոնք չմեկնեցան նոյնիսկ Ալժերիա ։

1940-ի գաղթը զինուորական ձախողութեան հետեւանքն էր. ինչ որ կը բացատրէ նաեւ Յունիս 17-ի զինադադարի խնդրանքը. գաղթի տառապանքով կը բացատրուի նաեւ այն գոհունակութեան հակազդեցութիւնը որ տեսնուեցաւ ժողովուրդին մօտ, պարտութիւն, զինադադարի խնդրանք, վերջապէս ինչ գնով ալ ըլլայ, միլիոնաւոր ուժաքամ Ֆրանսացիներու ըսել տուին թէ տառապանքը աւարտած էր ։

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● «ԱՐԱՐԱՏ» ԿԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԻ

Ինչպէս Խորհրդային Միութեան գլխաւոր խումբերը «Արարատ» եւս կազմակերպուած է այլեւս իբրեւ անկախ ակումբ մը, տէր իր պիւտճէին ։ Խաղացողներն ալ դարձած են, բացէ ի բաց, արհեստավարժ, թոշակաւոր ակումբէն ։

«Արարատ» ունի իր պաշտօնապէս արձանագրուած համակիր անդամները, ներկայիս միայն 1200, ինչ որ քիչ է եւ ճիգ կը թափուի բազմապատկելու այս թիւը ։

Վարիչները չեն գանգատիր դրամական նեղութիւններէ՝ որոնց ենթակայ են ընդհանրապէս արհեստավարժ խումբեր պահող Ֆրանսական ակումբները ։

«Դրամատան մէջ ունինք մէկ միլիոն երկու հարիւր հազար ռուբլի» կ'ըսէ ակումբին նախագահը, Պր. Փահլիվանեան Հայաստանի «Ֆիզկուլտուրնիկ» թերթին մէջ ։

Ակումբը, վերջերս, 19 հազար ռուբլի վճարած է Ստաւրապոլի «Դինամօ»յին, գնելու համար անկէց Սէյրան Օսիպեանը՝ որ մտած է արդէն հայկական խումբին կազմին մէջ ։

Պր. Փահլիվանեան կը յուսայ նաեւ որ Համլէթ Մխիթարեան, Վալանսէն վերադարձին, նոր թափ մը կուտայ երեւանեան խումբին յարձակողական կարելիութիւններուն ։

Ներկայ ընդհատումէն վերջ, ախոյենական մրցաշարքին վերամուտը նախատեսուած է Յուլիս 16-ին, «Արարատ»ի համար՝ Օդեսայի մէջ ։ Այդ պիտի ըլլայ երթ խաղերու վերջինը ։ «Արարատ» 7-րդ է ներկայիս, 11 մրցումներէ վերջ. առաջատարն է Դինամօ՝ որուն դէմ, Մոսկուայի մէջ, հայկական խումբը, Մայիս 15-ին, անսպասելի յաջողութիւն մը ունեցաւ (2 – 1), ինչպէս «Յառաջ» հաղորդեց ատենին ։ Այդ մրցման կը մասնակցէր արդէն Սէյրան Օսիպեան ։

Վերջերս, Արմէն Սարգիսեան հաստատուած «Արարատ»ի աւագ մարզիչի դերին մէջ է զոր կը վարէր փոխանորդաբար Ն. Ղազարեանի տեղ ։ Սարգիսեան խաղացած է «Արարատ»ի լաւագոյն շրջանի (1970 – 1975) կազմերուն պաշտպանողական գծին մէջ ։

● ՀԱՅԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Վերջացող մրցաշրջանին, տասնեակ մը հայ երիտասարդներ – կամ կէս Հայեր – մասնակցեցան Ֆրանսայի ախոյենական մրցաշարքերուն, չորս դասակարգերուն մէջ ։ Յիշենք անունները այս առաւել կամ նուազ արհեստավարժ մարզիկներուն՝ որոնցմէ մէկ քանիները կ'օգտուին բարձր եկամուտներէ, շնորհիւ ֆութպոլին ։

Առաջին բաժանում. – Տէր — Զաքարեան (Մոնփըլիէ), Փարտօ (Պորտօ), Ասատուրեան (Թուլուզ) ։

Երկրորդ բաժանում. — Ճօրքայէֆ (Սթրազպուրկ), Կոստանթինեան (Կէօնեոն) ։

Երրորդ բաժանում. – Պօղոսեան, Թաթարեան (Օլ. Մարսէյլ), Մխիթարեան, Թէրզեան (Վալանս Հ. Մ.), Եաղմաճեան (Սէն Լէօ), Մարգարեան (Ֆ. Ք. Վալանս) ։ Քանի մը ուրիշներ ալ՝ 4-րդ բաժանումին մէջ ։

Սանոնցմէ տմանք ակումբ պիտի փոխեն ։ Կոստանտինեան պիտի երթայ Նիւր, Փարտօ հաւանաբար Մարսէյլ, Ճօրքայէֆ՝ որուն արժէքը մեծցաւ այս տարի շնորհիւ իր արագ յառաջդիմութիւններուն, պիտի խաղայ, անկասկած, Ա. բաժանումի պատկանող խումբի մը մէջ, թերեւս՝ Լիոն ։

Տէր – Զաքարեան եւ Ասատուրեան ալ պատճառներ ունին շատ գոհ չմնալու իրենց ակումբներէն, ոչ թէ նիւթական վարձատրութեան տեսակէտէն, այլ որովհետեւ շատ տեւէ չարունեցան իրենց մըտնելու բարձրագոյն ախոյենութեան մէջ ։ Ասատուրեան խաղաց աւելի յաճախ Թուլուզի 3-րդ դասակարգի խումբերէն, քան առաջինէն ։

Տէր – Զաքարեան տեղ չունեցաւ Մոնփըլիէի կազմին մէջ որ շահեցաւ Ֆրանսայի բաժակը ։ Իրաւ է որ խումբին մէջ, իր պաշտօնին համար (կեդրոնի պաշտպան), երբ մրցակից ունէր համաշխարհային համբաւի տէր պրազիլիացի Սէզարը ։

Վ. Մ.

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Յարութիւն եկեղեցիին մէջ, Յունիս 3-ին, Հոգեգալուստի պատարագի ընթացքին հանդիսաւոր կերպով կարդացուած է Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կոնդակը, որով Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ շքանշանը շնորհուած է գրագէտ ու «Մարմարա» թերթի խմբագրապետ Ռոպէր Հատտէճեանի ։ Շքանշանի տուչութիւնը կատարած է Շահան Եպիսկ. Սըրվաճեան ։ Բերնէ բերան լեցուն Պէյօղլուի Մատենադարանի սրահին մէջ սարքուած սիրոյ սեղանին յարգանքի խօսք արտասանած են բանաստեղծ Զարեհ Խրախունի ու գրագէտ Վարդան Կոմիկեան ։ Արտասանութիւններով հանդէս եկած է Սիլվա Կոմիկեան ։ Շահան Եպիսկոպոսի հուսկ բանքէն առաջ շնորհակալութեան խօսք ըսած է մեծարեալը ։

**

ՄԵԾԱՊՈՅՆ ՊՈՍԹԸՆԻ Պըրլինկթըն քաղաքի «Մերրիըթ» պանդոկին մէջ, Յունիս 2 – 3-ի շաբաթավերջին տեղի ունեցած է Թէքէեան մշակութային Միութեան Միացեալ Նահանգներու եւ Գանատայի տարեկան 16-րդ պատգամաւորական ժողովը ։ Բացման խօսքով հանդէս եկած է տօքթ. Գէորգ Քէշիշեան, եզրափակիչ խօսքը արտասանած է տօքթ. Արշաւիր Կէօնճեան ։

**

ՊՈԼՍՈՅ «Ճէմալ Ռէշիտ Ռէյ»» նորակառոյց համերգասրահին մէջ, Յունիս 4-ին, Կեդրոնական երգչախումբը իր 20-րդ տարեդարձին առթիւ հանդէս եկած է հայ ժողովրդական երգերով ։ Ովսաննա Գալէնտէրի ղեկավարած խումբը կատարած է Կոմիտասի, Կանաչեանի, Կարա Մուրզայի, Արա Պարթեւեանի եւ այլոց գործերէն, ինչպէս նաեւ քանի մը թրքական արդի երգեր ։ Բացման խօսքը արտասանելով, Կեդրոնական Սանուց Միութեան ատենապետ Մելիք Կավրիլօֆ յայտնած է թէ այս երգահանդէսով կը փակուի Միութեան այս տարուան գործունէութիւնը ։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ԲԱՂԷՇ (ՊԻԹԼԻՍ)

Իբրեւ առեւտրական մեծ կեդրոն ներքին գաւառներու, Կարինէն վերջ երկրորդ կուգար Բաղէշ՝ ուր նորէն Հայերն էին գերադաս, իրենց ընդարձակ գործառնութիւններով ։ Այսօր ոչ եւս են անոնք ։ Ահա անուններնին ։ — 2 Աղաճանեան, 3 Անթոյեան, Ապլահաթեան Ազար, 3 Ասատուրեան, 5 Բաղոյեան, 2 Գասպարեան, 3 Գարաօղլանեան, 5 Գրդոյեան (մին՝ Ճէրճիս, «Մէճլիսը Իտարէ»ի անդամ), 5 Դուրնեան, Զօղանեան, 4 Խըկիճեան, 3 Ժամխարեան, 2 Խազխազեան, 2 Խազմանուկեան (մին՝ Կարապետ, «Մէճլիսը Իտարէ»ի անդամ), 5 Մաթոսեան, 3 Մկըրտիչեան, 4 Յոխիկեան, (մին՝ Սիմոն, «Մէճլիսը Իտարէ»ի անդամ), Շողիկեան, 2 Զուխաճեան, 3 Պազալեան, 2 Պապոյեան, 2 Պասմաճեան, 3 Պատիկեան, 3 Տապալեան, 2 Փամպուքճեան, 2 Քէնտէրեան (մին՝ Սարգիս՝ փաստաբան), 3 Քիւրքճեան, 2 Քնտոյեան (համագումար՝ 78 հոգի, առանց հաշուելու երկրորդականները) ։

Քաղաքին չորս սրբավայրերուն մէջ պաշտօնավարող հոգեւորականներն ալ նահատակուած են սուրով ու սակրով, նախապէս չարաչար տանջուելէ ետք ։ Ահաւասիկ անոնց անունները.

Ղեւոնդ Քահանայ Պահլաւունի. — 68 տարու, բնիկ, աշխարհական անուամբ Ումրշատ, ուսած Թոթիկի դպրոցը, ձեռնադրուած Սուրբ Գէորգ Եկեղեցւոյն վըրայ, ի Վանս Նարեկայ, Խաչատուր Կաթողիկոսէ, 1894 Ապրիլ 20-ին ։ Եղիշէ Եպիսկոպոս Չիլինկիրեանի առաջնորդութեան ատեն, անդամակցած Կրօնական ժողովի, նաեւ կրօնուսոյց՝ Բաղէշի բողոքական որբանոցին Լուսաւորչական սանուց ։ 1898–ին գաղթած Իգմիր՝ որուն թեմերը պաշտօնավարած 9 տարիներ, յետոյ վերադարձած Բաղէշ ։

Մովսէս Քահանայ Կիւլկէզեան. - Ծնած է Խուլթիկ 1860-ին, աշխարհական անուամբ Ստեփան, ուսուցիչ, 1903-ին ձեռնադրուած Սահակ Եպիսկոպոս Բագրեւանդեանէ ։ Երկու տարի իր ծննդավայրը քահանայագործելէ վերջ՝ անցած Բաղէշի Սուրբ Գէորգ Եկեղեցին, որ կը գտնուի Աւեր – Մէյտան Հայնոցին մէջ ։

Յակոբ Քահանայ Տէր — Յակոբեան. – Ծնած է 1833-ին, Լաթար գիւղ (Պուլանըղ), աշխարհական անուամբ նոյն, 1866-ին ձեռնադրուած Զաքարիա Եպիսկոպոսէ՝ Խնուսի Եահիա գիւղի եկեղեցւոյն վրայ ։ Պոլիս գալով՝ Ֆէրիքէօյ քահանայագործելէ ետք, անցած է Թաթար-Փազարճըգ (Պուլկարիա), այնուհետեւ՝ Բաղէշ ։

Յակոբ Քահանայ Տէր - Յակոբեան. – Ծնած է 1860-ին Քիզան գիւղ (Սղերդ), աշխարհական անուամբ նոյն, 1886-ին Վան ձեռնադրուած Պօղոս Արք. Մելիքեանէ ։ Ծննդավայրին եւ շրջակայ գիւղերուն հովուութիւն ընելէ ետք, երբ Համիտեան ջարդերուն հետեւանօք այդ տեղերը կ'ամայանան եւ իր գիւղն ալ նոր, երէց մը կ'ունենայ, կ'անցնի Բաղէշ եւ իբր այրիացեալ քահանայ կը մեկուսանայ Խնդրակատարի վանքը ։

Խաչատուր Քահանայ Տէր - Յակոբեան. - Ծնած 1871-ին Լաթար գիւղ (Պուլանըղ), աշխարհական անուամբ Աղեքսան, 1900-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռշտունիէ ։ Պանդխտած է եւ քահանայագործած Ադ - Շէհիր եւ Պիղա, հուսկ ուրեմն Բաղէշի Սուրբ Կարմրակ Եկեղեցին ։

Գէորգ Քահանայ Տէր - Գէորգեան. – Ծնած 1854-ին Մղրէ գիւղ, աշխարհական անուամբ Մելքոն, ուսումը ստացած Բաղէշ, 1891-ին Աղթամար ձեռնադրուած Խաչատուր Կաթողիկոսէ ։ Ատեն մը իր ծննդավայրը հովուելէ վերջ՝ պաշտօնավարած Բաղէշ քաղաքի Ծապրկոր թաղի Սուրբ Սարգիս Եկեղեցին ։

Մկրտիչ Քահանայ Տէր - Գէորգեան. – Եղբայր Տէր Գէորգի, ծնած 1857-ին, աշխարհական անուամբ նոյն, 1901-ին ձեռնադրուած Սահակ Եպիսկոպոսէ ։ Կը հովուէր Հինդ Խորան կոչուած թաղը ։

(Շար. 42)

EQUI*LIBRE* jette un pont entre les solidarités

L'aide à l'Arménie sinistrée se structure : le mercredi 6 juin, a été jeté, les bases d'une nouvelle coopération. Premier pas, le développement du pont routier entre la France et l'Arménie, et sa mise à disposition gratuite, permettra aux différentes associations agissant sur le terrain d'optimiser leurs efforts. Une souscription est lancée pour la création de cet outil.

L'urgence s'accroît

En Arménie, la situation s'aggrave encore car aux soubresauts de la terre ont succédé ceux des hommes. En effet, la situation politique et sociale devient chaque jour plus préoccupante : le blocus s'intensifie, les esprits s'échauffent et la lenteur administrative gêne considérablement le travail entrepris.

Bilan : aux centaines de milliers de sans-abris s'ajoutent aujourd'hui des dizaines de milliers de réfugiés. Tous s'entassent dans des villes dévastées tandis que les secours se dispersent. L'inaction forcée et le peu de moyens de développement pèsent lourdement sur les Arméniens, faisant craindre l'explosion, de désespoir ou de colère, à tout moment.

La route de la reconstruction

Face à cette situation, l'acheminement des marchandises et des compétences deviennent le point clé de la réussite de l'aide humanitaire. Les associations sur place doivent, effectivement, pouvoir compter sur un outil permanent, fiable et efficace.

Le convoyage par route est la seule technique qui peut répondre à cette demande. Indépendant, souple, rapide, les convois d'EquiLibre mettent maintenant 7 à 8 jours seulement pour atteindre l'Arménie; l'acheminement par camions permet de plus, de maintenir un lien terrestre et permanent avec la France, au-delà du blocus.

Présent sur place depuis janvier 1989, EquiLibre a développé une expertise unique en matière de transport routier. Avec plus de 1 500 000 kms. parcourus et 4 500 tonnes de marchandises acheminées vers ses diverses destinations, l'Entreprise Humanitaire a su se doter d'un outil performant qui fonctionne déjà régulièrement en direction de l'Arménie. Ce sont, en effet, 3 ou 4 semi-remorques qui partent de Lyon chaque mois en direction des 3 antennes d'EquiLibre soit 1400 tonnes de matériel convoyés sur place depuis janvier 1989.

Une souscription pour rendre l'acheminement accessible à tous

Un problème se pose cependant : si ce pont routier s'avère indispensable, tant matériellement que moralement pour la population sinistrée, il représente des coûts de fonctionnement importants qui grèvent cruellement les actions entreprises par EquiLibre. Qui plus est, il ne peut, à l'heure actuelle, pas être mis à la disposition de toutes les autres associations du fait du prix de revient élevé d'un voyage en Arménie (prix aller-retour en semi-remorques...).

Aussi, pour intensifier et développer l'aide à l'Arménie, EquiLibre a décidé de lancer une souscription. Cette souscription de 20 millions de francs permettra de couvrir l'ensemble des frais d'un pont routier permanent, sur la base de 2 camions tous les dix jours, soit 5 000 tonnes de frêt, pour les deux prochaines années. A cet effet, il sera édité des bons de participation de 100 francs qui seront mis en vente.

Les sommes récoltées seront gérées par EquiLibre et un comité spécial indépendant de l'association. Un bulletin trimestriel rendra compte à l'ensemble des souscripteurs de l'utilisation des fonds. Plus encore, les organisations humanitaires agissant en Arménie pourront bénéficier de cette infrastructure gratuitement, sous condition de coopération pour coordonner et intégrer les divers projets dans un plan général de reconstruction pour l'Arménie. Cette coopération sera facilitée par un comité de parrainage composé de représentants de diverses ONG et de spécialistes en matière du développement en Arménie.

Plus qu'un simple outil, c'est bien un tournant que vient de prendre l'aide à l'Arménie grâce à cet accord. C'est, en effet, la première fois qu'une infrastructure fédératrice est offerte à l'ensemble des associations opérant sur le terrain par les acteurs de la solidarité eux-mêmes. Appel à la diaspora, prise en main responsable et structurée de la solidarité. Aujourd'hui, sans doute, l'aide humanitaire est en train d'entrer dans l'âge adulte.

EQUILIBRE ARMENIE —
14 bis, bd. du Parc de l'Artillerie
BP 7124 — 69348 LYON — CEDEX 07.

CCP LYON : 7548 46H Pont Arménie

Banque Dumesnil Leblé :
30002 00561 0000403838H 04

Contacts presse :
Christelle Coche-Dupeuble / Dominique le Van Truoc
(1) 42 27 52 05

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Աւետիս Սերապեանի մահուան առթիւ, Գալուստ Մանուկեան (Սրապեան) եւ զաւակները 1000 Ֆր. կը նուիրեն Կապ. Խաչի Իսիի մասնաճիւղին, 500 Ֆր. Իսիի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցիին (ընտանիք «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ.— Գէորգ Թուֆանեան 200 Ֆր.:

**

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Տիկին Այտա Եղիազարեան 100 Ֆր.:

IIe RASSEMBLEMENT DE JEUNES

organisé par

l'U. G. A. B.

du 23 au 31 Juillet
au LYCEE DU PARC IMPERIAL
à NICE

Tous les jours : *conférences, débats, jeux sportifs, excursions, plage...*

GRAND BAL

le Samedi 28 Juillet

organisé par le Comité local de l'U.G.A.B.

Participation aux frais — *Age minimum* : 16 ans

Inscriptions et renseignements:
Paris : Tél. : 45 20 03 18
Lyon : Tél. : 78 35 05 56
Tél. : 78 68 99 15
Valence : Tél. : 75 56 33 74

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

TEBROTZASSERE EN FETE

Rendez-vous le Dimanche 24 Juin

Avec la participation de

EVELYNE ALTOUNIAN — *VARTKES VARTANIAN* — *RAFFI*

Le groupe de danseurs russes *KALINKA*

Spectacle réalisé par les élèves de l'école, vers 15 heures

— Distribution des prix
— Chants, danses, sketches, jeux
— Concours de *nardi*
— Tombola

COLLEGE TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord — 93340 LE RAINCY — Tél. : 43 - 81 - 01 - 72

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժեռմէ Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները Սիրարփի Մարգարեանի (ծնեալ՝ Տուրղութեան) թաղման առթիւ:

Իր զաւակները Եկեղեցւոյ 500 եւ դպրոցին 500 եւ 100 Կ. Խաչին, Արման Կապոյեան 300, Պր. Զարդարեան, Տէր եւ Տիկին Արսէն Տէր – Զաքարեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Տիկին Տէր – Սահակեան, Թուլումճեան ընտանիք, Ասարլըղ եւ ընտանիք 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Ղազարեան 150, Պր. Փօլ Գասապեան 100 եւ 100 դպրոցին, Այրի Տիկին Վերժին Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկին Մինաս Աճէմեան, Այրի Տիկին Կիւլեանէ Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Հայկ Մկրտիչեան, Պր. Վահէ Մուրայա, Այրի Տիկին Երանուհի Տէր – Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Արթօ Տէր – Մինասեան, Նաճարեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ռօժէ Շէհրիեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Դաւիթեան, Մինասեան Եղբայրք, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թութլուեան 100ական փրանք, Տիկին Կէօնճեան, Տիկին Թէրզիեան 50–ական Ֆր., Այրի Տիկին Սիրարփի Մերտինեան, Տիկին Սիրծաղ Մեսճեան 100–ական Ֆր. Կ. Խաչին, Սէն – Ժեռմէի Կապոյտ Խաչը 250 Ֆր. դպրոցին, Ծերկեան ընտանիք Մ.Օ.Մ. – Արմէնի 200 Ֆր.:

MARSEILLE

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er
(M° Réformés)

LA SITUATION EN ARMENIE

Rencontre avec

VASKEN MANOUKIAN
Député au soviet suprême d'Arménie

KHATCHIG STAMBOLTZIAN
Président fondateur de l'association de bienfaisance Ktoutioun, *député au soviet suprême d'Arménie*

DAVID VARTANIAN
Membre du Comité de direction du Mouvement National Arménien.

SITUATION
POLITIQUE, ECONOMIQUE, SOCIALE
D'AUJOURD'HUI EN ARMENIE

Rencontre unique et exceptionnelle

le Jeudi 21 Juin à 21 heures

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունիս 23, տօնն է Սրբոցն Ներսէսի Մեծն Հայրապետին եւ խաղաղ Եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը՝ 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւանն մասնաճիւղի տարեկան դաշտահանդէսը տեղի կ'ունենայ՝

Կիրակի, Յունիս 24–ին

ամբողջ օրը, Gemensի զալարադեղ ծառաստանը, մասնակցութեամբ՝

Երգիչ ՅԱՐՈՒԹ–ի

Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեզի հետ:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

a le plaisir de vous informer

que son

GALA ANNUEL

se déroulera

le Dimanche 24 Juin à 16 heures

avec au programme :
les *ATELIERS* de la M.C.A.
et le Groupe des Danses traditionnelles
Enfants
«*ERZEROUM*» d'EREVAN
Palais des Sports, Rue de Toulon
ALFORTVILLE

Pour tous renseignements :
Tél. : (1) 43 76 55 89

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ–ի Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Յունիս 23, ժամը 15–ին սովորական հաւաքատեղիին մէջ: Մասնաճիւղի նոր վարչութեան ընտրութիւն: Բոլոր խաչուհի-ներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 21

JEUDI
21 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.300 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.300

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ երկար հարցազրոյց մը տուած է «Մոնտ»ի, ուր կ'անդրադառնայ միջազգային եւ ազգային հըրատապ հարցերու: Առաջին ճակատին վրայ, կը մաղթէ որ Կորպաչով յաջողի, երկրորդին՝ որ Ռոքար յաջողի: Որեւէ պատասխանատուութիւն չուզեր ստանձնել Լը Փէնի յառաջխաղացման մէջ: Կ'ուզէ համոզել Ֆրանսացիները որ գաղթողներու քուէարկութիւնը արդարութեան արարք մը կ'ըլլայ: Ափրիկէի համար (նոյնը, Լա Պօլ, կը բացուէր Ֆրանքեւափրիկեան վեհաժողովը) չի ծածկեր, որ իսկական ժողովրդավարութիւններ կ'ակնկալէ: Խորհրդային Միութեան Թեքնիք, առեւտրական եւ նիւթական օժանդակութեան մը մասին պէտք է խորհի Արեւմուտքը:

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷՆ նոր որոշում մը առաւ, որ նոր քայլ մըն է Ապարթհէյտի ջնջումին ճամբուն վրայ: Այլեւս, հանրային վայրերը չեն կրնար արգիլուիլ սեւերուն: 36 տարուան արգելք մըն է որ կը վերնայ:

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ Բարձրագոյն Խորհուրդը տեղեկագիր մը յանձնեց Նախարարապետին, ուղղագրութեան կարգ մը բարեփոխումներու մասին: Անոնք կը վերաբերին գլխաւորաբար շեշտերու, միացնող գծիկներու եւ բարդ բառերու յոգնակիին: Հինը, անշուշտ, ի զօրու կը մնայ: Բազմաթիւ պարագաներու միաց – եալ գիծը (Թոէ – տ'ունիոն) պիտի ջնջուի (portemonnaie, piquenique), բայց, պիտի աւելնայ բարդ թիւերու մէջ (cent-soixante-et-onze): Սիրքոնֆլէքսը այլեւս պիտի չօգտագործուի (i, u) բացի բայերին եւայլն, եւայլն:

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՈՒ երեցագոյնը՝ Անրի Փրինեօն մեռաւ, Տօվիլ, 110 տարեկանին: Քանի մը օրէ «չափազանց յոգնած» կը զգար ինքզինքը...:

ՖՈՒԹՊՈԼ «ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»

Յունիս 19-ի խաղերն են.–

ՄԻԼԱՆՕ.–
Արեւմտեան – Գերմանիա միայն հաւասար՝ 1 – 1 արդիւնք մը կրցաւ ձեռք ձգել Քոլոմպիայի հետ, որ այս ձեւով որակեցաւ:

ԹՈԼՈՆԵԱ.–
Եուկոսլաւիա յաղթեց արաբական Միացեալ Իշխանապետութեանց 1-ի դէմ 4ով կէտով:

ՀՌՈՄ.–
Իտալիա 0-ի դէմ 2 կէտով պարտութեան մատնեց Չեխոսլովաքիան:
Իտալիա այս յաղթանակով որակուեցաւ աւարտականներուն համար:

ՖԻՐԵՆՑԷ.–
Աւստրիա – Միացեալ – Նահանգներ հանդիպումը վերջ գտաւ Աւստրիացիներու յաղթանակով՝ 2 – 1:

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՅՈՒՆԻՍ 15 / 19)

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԱՍՆԱԿԻ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

Հայաստանի երեսփոխաններու վաւերացումը կը շարունակուի: Մայիս 20-ի ընտրութիւններու եւ Յունիս 3-ի քուէարկութեան արդիւնքներով պաշտօնապէս երեսփոխան ընտրուածներուն մէջ են Մատենադարանի գիտաշխատող Լեւոն Տէր – Պետրոսեան (ՀՀՇ ցանկ), Մոսկուայի բնակիչ՝ դասատու Նիկոլայի Իվանով (ՀՀՇ ցանկ), Հայաստանի Կոմերիտմիութեան Կենտկոմի Ա. քարտուղար Հրանոյշ Յակոբեան, գրողներ՝ Հրանտ Մաթեւոսեան (ՀՀՇ ցանկ), Արամայիս Սահակեան (ՀՀՇ ցանկ), ԼՂԻՄ-էն՝ Ստեփանակերտի մարզադաշտի տնօրէն Ռազմիկ Պետրոսեան եւ շինարար Զաւէն Իշխանեան:

⁂

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՉ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Թանկագին հայրենակիցներ. 15 տարիէ ի վեր տեւող ընդհարումներէն ծանր կորուստներ կը կրէ Լիբանանի Հայութիւնը: Ցաւակցաբար վերջին արիւնալի բախումներուն հետեւանքով աւերուած են մեր ազգային վարժարանները, մշակութային ու մարզական կեդրոնները, վնասուած են եկեղեցիները, անօթեւան մնացած են հազարաւոր հայ ընտանիքներ:

Մենք ալ, ձայնակցելով Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսներուն, կը խընդրենք սրտացաւ ու գթասիրտ վերաբերմունք ցոյց տալ աղէտի մէջ գտնուող լիբանահայ մեր քոյրերուն ու եղբայրներուն (...):

Ցիշենք որ տարիներ շարունակ կրկնած ենք ու կը կրկնենք թէ Լիբանան է սիրտն ու զարկերակը հայ Սփիւռքին. ուրեմն չթողունք որ կանգ առնեն այդ կենսական գործօնները:

(...) Միասնաբար օգնութեան ձեռք մեկնենք Լիբանանահայութեան՝ մեր նիւթական եւ բարոյական նպաստը բերելով անոր վերածնունդին ու ամրապնդումին, անցեալի մեր բոլոր աւանդութիւններուն վերականգնումին:

Լիբանահայ գաղութը պէտք է գոյատեւէ, եւ ատոր համար ամէն հայ պարտաւոր է իր անձնական նպաստը բերելու:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷ

⁂

«ՄԱՍԵԱՑ ԱՂԱՒՆԻ»

Ղրիմի «Լոյս» Հայկական Մշակութային Միութիւնը, որ մասնաճիւղեր հիմնած է Սեպաստոպոլ, Եալթա, Եւպատորիա, Թէոդոսիա հայաշատ քաղաքները, վերջերս լոյս ընծայած է «Մասեաց Աղաւնի» պաշտօնաթերթը (*): Այս անունով պարբերական մը Ղրիմի մէջ հրատարակուած է 1860-էն 1865, եւ 125 տարի յետոյ կը վերհրատարակուի, կրելով «Հայ ժողովուրդ, քո փրկութիւնը քո միասնական ուժի մէջ է» նշանաբանը: Թերթին չորս էջերէն երկուքին մէջ զետեղուած նիւթերը հայերէն են, մնացեալը՝ ռուսերէն: Անդրանիկ թիւին մէջ Ղրիմի հայկական Մշակութային Ընկերութեան Վարչութեան նախագահ՝ Անուշաւան Դանիէլեան կը ներկայացնէ համայնքը, կ'անդրադառնայ անոր պատմութեան:

«Խօսք Ընթերցողին» յօդուածը կը խօսի համայնքին մէջ առկայ խնդիրներու, անոնց լուծման անհրաժեշտութեան, թերթին հրապարակման ծրագրերուն ու նըպատակներուն մասին:

«Նրանք Հայ են» ակնարկը կը պատմէ կինեւեան Ռուսիոյ Թագուհի՝ Աննայի եւ համայն Ֆրանսայի մառեշալ, Նափոլիի Թագաւոր Յովաքիմ Միւրայի հայկական ծագումին մասին:

Թերթը Հայաստանի ներկայի ծանրագոյն վիճակին անդրադառնալէ զատ հրապարակած է հայկական տօներու ցանկ մը:

(*) «ՅԱՌԱՋ». – Տե՛ս մեր հարցազրոյցը Ա. Դանիէլեանի հետ (Յունիս 14 և 15):

⁂

ԱԼԱՎԵՐԴԻ ՆՈՐ ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ալավերդիի մէջ բացուած է Կիրովականի «Յովհաննէս Աբելեան» թատրոնի մասնաճիւղը: Հանդիսաւոր արարողութենէն յետոյ ներկայացուած է Կիրովականի թատրոնին նոր բեմադրութիւնը՝ Ռ. Յակոբջանեանի «Նոյի ժառանգները»:

Նոյն օրը Ալավերդիի մէջ կատարուած է նոր եկեղեցիին հիմնադրումը:

⁂

ՆՈՐ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի Ա. քարտուղար Վ. Մովսիսեան այցելած է Երեւանի համալսարանին առընթեր «Լազէրային տեխնիկա» գիտա – արտադրական միաւորում: Այդ հետազօտական ու արդիւնաբերական համալիրին մէջ կը մշակուին, կ'արտադրուին եւ կը կիրարկուին նորագոյն լազէրային սարքաւորումներ:

Հետզհետէ կ'ընդլայնի ձեռնարկութեան գործարար կապերու աշխարհագրութիւնը, ներկայիս բանակցութիւններ կ'ըլլան արտասահմանեան ընկերութիւններու հետ: Միաւորումը կ'աճեցնէ արուեստական բիւրեղներ, կը ստեղծէ ու կը փորձարկէ լոյսի ժամանակակից սարքեր: Երեւանեան լազէրները լայնօրէն կ'օգտագործուին մեքենաշինութեան, բժշկական, բնական միջավայրի պահպանութեան բընագաւառներուն մէջ, ինչպէս նաեւ կենսաբանութեան, քիմիայի, կապի համակարգերու ապարէզի գիտական հետազօտութեանց մէջ:

⁂

ԱՆՆԱԽԱԴԷՊ ԼՈՂԱՆՔ ՍԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Եալթացի Իգոր Ներսիսեան, 36 տարեկան, աշխարհի մէջ առաջին անգամ լողալով կարեց – անցաւ Սեւանայ լիճը: Ան 16 ժամ պաղ ջուրին մէջ մնաց (12 - 14 աստիճան), լողալով մօտաւորապէս 45 քիլոմեթր:

Լողը սկսելէն 10 ժամ յետոյ, երբ Ներսիսեան կը մօտենար մեծ եւ փոքր Սեւանի ջրբաժան սահմանին, Սեւանի քըմահաճ օդը՝ հանդիպական քամին ու հոսանքը դժուարացուցին լողորդին գործը: Յետագայ հինգ ժամուան մէջ Ներսիսեան հազիւ երկու քիլոմեթր կրցաւ լողալ:

Իգոր Ներսիսեանի ձեռք ձգած արդիւնքը կը մտնէ եղակի նուաճումներու «Կինէս» հանրագիտարանի խորհրդային հրատարակութեան մէջ: Հայ մարզիկին արդիւնքը հաւանաբար տեղ կը գտնէ նաեւ Լոնտոնի անգլերէն հրատարակութեան մէջ: Ան ծրագրած է լողալով անցնիլ Պայքալը, իսկ յետոյ նաեւ Սեւ Ծովը՝ Ղրիմէն Թուրքիա տարածութիւնը, որ 250 քիլոմեթր է:

⁂

Լ. ԾՂՆԱՒՈՐԵԱՆ ՊԱՏՈՒՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻ

Հայաստանի Պետական Սէնֆոնիք Նըւագախումբի գեղարուեստական ղեկավար ու գլխաւոր խմբավար՝ Լորիս Ճգընաւորեան Երեւանի քաղաքապետարանի որոշմամբ դարձած է Երեւանի պատուոյ քաղաքացի:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԿ. ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ՝ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

1914-ի «Արարատ» ամսագրի տուեալներով Վրաստանի տարածքին ունեցած ենք 439 հայկական եկեղեցիներ: Այդ եկեղեցիներէն չորսը միայն կը գործեն 1945-էն սկսեալ: Անոնք են՝ Թիֆլիսի Ս. Գէորգ եւ Ս. Էջմիածին եկեղեցիները, Ախալցխայի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ Ախալքալաքի Ս. Խաչ եկեղեցիները: Մնացեալ եկեղեցիներու մէկ մասը քանդուած է 1937-ին, իսկ միւս մասը տրուած է Վրաստանի Յուշարձաններու Պահպանութեան Կոմիտէին:

Վերջին երկու տարիներուն Վրաստանի Յուշարձաններու Պահպանութեան Կոմիտէի հսկողութեան տակ գտնուող հայկական եկեղեցիներէն մէկ քանին յանձնըւած են վրաց Պատրիարքարանին, որպէսզի գործեն որպէս վրացական եկեղեցիներ: Տեղի հայ բնակիչներէն բազմիցս դիմումներ ներկայացուած են տեղւոյն իշխանութեան՝ հայ եկեղեցիներու վերադարձման համար, սակայն ոչ միայն չեն պատասխանած օրինական տէրերու պահանջին, այլեւ ընդհակառակն, ինքնագլուխ տնօրինմամբ Հայոց եկեղեցիները կը յանձնեն Վրաց Պատրիարքարանին: Այդ եկեղեցիներն են. –

1.– Թիֆլիսի մօտ, Թելէթ գիւղի Ս. Գէորգ վանքը: (Կառուցանած է Ներսէս Աշտարակեցին):

2.– Թիֆլիսի մօտ, Շաւնապատ գիւղի Ս. Գէորգ վանքը: Կը գտնուի լերան բարձունքին:

2.– Թիֆլիսի Քառափի Ս. Գէորգ եկեղեցին: Ըստ Իգնատիոս Իոսէլիանիի կառուցանած է հայ վանական մը 1600-ին:

4.– Թիֆլիսի Ս. Ստեփանոս Կուսանաց վանքը: Կառուցանուած Բեհբութեաններու կողմէ 1728-ին: Այս վանքը մեզի վերադարձնելու համար յատուկ դիմումնագիր եղած է ու ներկայացուած կրօնից լիազօրին ու մերժուած: Հասցէն՝ Թիֆլիս, Ենգելսի փողոց, Ազիզբէկով փոյթեմ 3:

5.– Վերայի Թաղամասի Հայոց հին գերեզմանատան Ս. Խաչ եկեղեցին, Թիֆլիս: Եկեղեցին գրաւուեցաւ Ապրիլ ամսու կէսերուն:

Գրաւուած եկեղեցիները ենթարկուեցան խիստ աւերածութեան.

1) Քանդուած ու վար առնուած են Սրբութեան Սրբոց Խորանները:

2) Քանդուած են Մկրտութեան աւազանները:

3) Ջարդուած ու անհետացուած են Հայոց բազմաթիւ արձանագրութիւններ ու խաչքարեր:

4) Քանդուած են եկեղեցիներուն կից դամբարանները, գերեզմանները: Պեղումներու պատրուակով, գերեզմաններէն հանուած են մարդկային ոսկորները ի տես ամէնքի:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԴԻՄՈՒՄԸ ՌՈՒՍ ՀԱՍԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹԵԱՆԸ» ԿԱՄ ՀԻՆ ԵՐԳԻՆ ՆՈՐ ՅԱՆԿԵՐԳՈՒՆԵՐԸ

Հայաստանի ստեղծագործական եօթը միութիւններու – Գրողների, Ժուռնալիստների, Նկարիչների, Կոմպոզիտորների, Ճարտարապետների, Թատերական եւ Կինօ – աշխատողների – կողմէ ստորագրուած դիմում մը հրատարակուած է Յունիս 9-ի Հայաստանեան մամուլին մէջ։ Ան գրի առնուած է Մայիս 27-ի ծանօթ դէպքերուն առթիւ, որոնց ընթացքին 24 հոգի սպաննուեցան։ Ինչպէս ծանօթ է, այդ թուականէն միութենական մամուլը ոչինչ խնայեց վարկաբեկելու համար հայ ժողովուրդը, մինչեւ իսկ «ահաբեկիչ» որակելով ոչ միայն Հայրենիքի պաշտպանութեան գործին նուիրուած երիտասարդները, այլ նաեւ խորհրդային զինուորներու կրակոցներուն տակ նոյն օրը ինկած կիներն ու մանուկներն ալ…։

Ստեղծագործական, վերոյիշեալ միութիւններուն դիմումը կը փորձէ ամբողջ ժողովուրդի մը անունով ցաւ ու ընդվզում յայտնել այդ կողմնակալ, գիտումնաւոր արժեւորում – սադրանքին նկատմամբ։ Սակայն փորձը կը մեկնի կարեկցանք հրաւիրելու միտող յանկերգներէ, ու կը յանգի քծնանքի մաշած արտայայտութիւններու, խխունջի պատեանին պէս առանց տեղ մը դիմելու, ամփոփուելով ինքն իր վրայ։ Պատեան մը, որուն բնակիչը մթնոլորտի փոփոխութեան չառկալով չառոնց չորցած մնացած է անկին մը, զայն վերածելով անպէտ, զգուելի իրի մը։

Հայաստանի ստեղծագործական այս Միութիւնները զարմանք կը պատճառեն իրենց ժամանակը մերժելու, աւելին՝ անոր քաջարար հակադրուելու յամառութեամբ։ Այդ ժամանակը՝ ներկան, ամէնէն աւելի կը բնորոշուի արձանագրուած զարթօնքով, տասնամեակներու ծուռ ու մուռ չափանիշներուն սրբագրումով. իսկ այդ սրբագրութեան հիմնակէտն է կորսուած ինքնավստահութեան, միութենական կամ այլ ստորոգելիներէ անկախ, ինքնուրոյն ազգ ըլլալու յատկանիշին վերադարձը։ Կրնայ վտանգաւոր անխոհեմ կամ նոյնիսկ արկածախնդրական նկատուիլ այս գաղափարին պաշտպանութիւնը, որոշ շրջանակներու կողմէ. լքուած զարպասներու պահապաններ ամէն ժողովուրդի մէջ կը յայտնուին. սակայն անոնք յաճախ չէ որ երկրի մը մտաւորական ընտրանին կը ներկայացնեն, ստեղծագործական եօթը միութիւններու համախմբումով մը։

Այդ «ընտրանի»ն խիկալէս եղական կեցուածք կ'արտայայտէ աչք ու ականջ փակելով նոյնիսկ ժողովուրդի մեծամասնութեան ձայնին որ սա վերջին ընտրութիւններով բարձրացաւ, վերջապէս իր ուժին միայն վստահելու կոչին արձագանգելով. արհամարհե՞լ է այդ արձագանգը, թէ անգիտանալ, չողոքորթելով որ «մեզ համար թանկ է խորհրդային երկրի, յատկապէս ռուս ժողովրդի՝ մեր մասին ունեցած համարումը. ժողովուրդ, որի հետ կապուած ենք մեր պատմութեամբ, դաւանանքով, մշակութային արընչութիւններով»…։

Քանի՞ 70 տարիներու փորձ եւս պէտք է արդեօք որպէսզի սթափելու զանգը հնչէ, նաեւ Հայաստանի ստեղծագործական ընտրանիին համար ու ան չկարենայ չտեսնել թէ նման արտայայտութիւններ արհամարհանքի նորանոր օղակներ միայն կը տարբերին։ Արհամարհանք՝ ամբողջ ժողովուրդի մը հասցէին, զոր կը յաւակնին ներկայացնել, որ սակայն իր քուէներու պերճախօս պատասխանով մերժեց այդ ներկայացուցիչները։

Մարդ, երկրի մը մէջ ապրելով հանդերձ, ի՞նչպէս կրնայ իրականութեան խորթանալ այնքան, որ վերջին երկու տարուան փորձէն ետք իսկ կարենայ գրել Հայաստանի մէջ. «չենք կարող չմտահոգուել … որի դժբախտութիւն բոլորիս, փառաբանուած ռուսական սուինը որ յաճախ է պաշտպանել մեզ դարաւոր թըշնամիներից, մութ ուժերի դրդումով Ղարաբաղում ու Հայաստանում թափում է անմեղ մարդու արիւն»։

Հայաստանի ստեղծագործական միութիւններու դիմումը յանցաւոր աչակերտի հոգեբանութեամբ մը «երկրաշարժ»ով, «ազգ. փրկութիւններ»ով, «խաբուածութեան, ազգ. անպաշտպանուածութեան զգացումներ»ով կը ջանայ արդարացնել «սեփական ուժերով իր ֆիզիքական գոյութիւնը պահպանելու ստիպում»ը. ապա որպէս անհրաժեշտութիւն, կը թուէ հետեւեալները՝ «բազմազգ երկրում գոյութիւն ունեցող բարդ երեւոյթները խորապէս հասկանալ, իմաստաւորել, վրճռականօրէն դատապարտել անարդարութիւնն ու բռնութիւնը, ճանաչում՝ ազգերի ու ազգ. կազմաւորումների», հասնելու համար գերագոյն նպատակին՝ առանց այս բոլորին «չկայ եւ չի կարող լինել ազատ արդար եւ դեմոկրատական Ռուսաստան»։

Վերջերս յաճախ կը ցուինք, կը մտահոգուինք զինեալ խմբակներու զանազանութենէն, զանոնք նկատելով ժողովուրդը նոր փորձանքներու առաջնորդելու կարողականութեան տէր. մինչդեռ հզօր կեդրոնաձիգ ուժ մը, վաղը կրնայ երկրին գերագոյն իշխանութեան ենթարկել այդ ուժերը։ Իսկ ո՞վ գիտէ որ հրաշքին պէտք է սպասել, տեսնելու համար թէ Հայաստանի ստեղծագործական միութիւններն ալ վերջապէս կը թօթափեն իրենց կամաւոր թմբիրը ու լքելով սորկամութեան հաշիշը, իմաստութիւնը կ'ունենան գոնէ հետեւելու այն հոյակապ ժողովուրդին, որ իրենցը ըլլալու դժբախտութիւնը կ'ապրի այսօր։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԹԱՏՐՈՆ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Երեւանի «Պատանի Հանդիսատեսի Պետական Թատրոն»ին խումբը (1) Փարիզ կը գտնուէր 10 օրուան համար ու եկած էր իր ճամպրուկներուն մէջ բերելով երկու թատերգութիւններ։ Մէկը՝ «Մկների ժողովը», երախաներու ու պատանիներուն համար նախատեսուած, տրուեցաւ Յունիս 3-ին եւ 10-ին։ Երկրորդը՝ Տոն Քիշոթ, որուն ներկայացումները սկսան Յունիս 7-ին, շարունակուեցաւ մինչեւ Յունիս 15, Հէպերթօ Թատրոնին մէջ։ Այս երկու թատերգութիւնները խորքին մէջ կը պատկանին երաժշտական թատրոնի սեռին, քիչ մը տարբեր՝ comédie musicale-էն։

Առաջին թատերգութիւնը, հիմնուած Խնկոյեանի շատ ծանօթ «Մկների ժողովը» պատմուածք – հէքեաթին վրայ, հեղինակութիւնն է տարաբախտ Վարդգէս Մովսիսեանի, որուն կեանքը ողբերգականօրէն աւարտեցաւ 1988 Դեկտեմբեր 7-ին, Լենինականի փլատակներուն տակ։ Բեմադրութիւնը կը պատկանի խումբի ղեկավարին՝ Ե. Ղազանջեանին։ Նարեկ Տուրեանին կը պարտինք երաժշտական բաժինը։ Երկրորդը՝ «Տոն Քիշոթ»ը, հեղինակութիւն՝ ռուս վիպագիր ու թատերագիր Միխայիլ Պուլկաքովի, ամբողջութեամբ Նարեկ Տուրեանի յղացումով է որ կը ներկայանայ, քանի որ ի՛նք է բեմադրիչը ինչպէս երաժշտական բաժնին հեղինակը։

Այդ Տոն Քիշոթը ուրեմն Նարեկ Տուրեանի երրորդ ներկայացումն է իբրեւ բեմադրիչ, եւ չորրորդը՝ իբրեւ երաժիշտ։ Անկէ առաջ՝ տեսած կամ լսած էինք իրմէ «Քաջ Նազար»ը եւ «Մերկ Արքան», Փարիզի բեմերուն վրայ, եւ վիտէօ – քասէթով (2)։ Իր առաջին երկու թատերգութիւններուն մէջ՝ Նարեկ Տուրեան աշխարհի չորս ծագէն, եւ մասնաւորաբար Եւրոպայի դասական երաժշտութենէն, մասամբ՝ գործիքային, մասամբ՝ օփերայի, կտորներ, մեղեդիներ, երգի թեմաներ հաւաքած էր, զանոնք տրոհած, չաղախած, ու իր յօրինումներուն շաղուած, միաձոյլ ամբողջութեան մը հասնելով։ Առաջին մէկ օրէն՝ Տուրեանին յատուկ երաժշտական այս աշխատանքը յաջողութիւն մը նկատած էի, նոյնիսկ բաւական ապշեցնող յաջողութիւն մը, քանի որ հսկայ ճկունութիւն մը պէտք է, եւ երաժշտական գետնի վրայ կ'ենթադրեմ՝ բաւական մեծ վարպետութիւն մը, մեղեդիները այսպիսի կատարելութեամբ միաձուլելու, ամբողջացնելու, վերագործիքաւորելու ու դերասաններու բերնին մէջ դնելու, զանոնք վերածելով երգի կամ խմբերգի։ Վերջին երկու թատերգութիւններուն մէջ, որոնք այս օրերս ներկայացուեցան մեզի՝ փոխառումներու բաժինը սակայն նուազագոյնին իջած է, քանի որ ամբողջութեամբ Ն. Տուրեանի յօրինած երաժշտութեամբ կ'ընթանան, տեղ – տեղ հնչեցնելով ծանօթ մեղեդի մը, կամ խաղալով ծանօթ թեմաներու վրայ, յաճախ հայկական։

Յստակ է – ու ո՛չ ոք այս ուղղութեամբ չի կրնար գիս յանցանքի վրայ բռնել ու այպանել – որ Ն. Տուրեանի գործին երաժշտական երեսակին մասին երբ կը խօսիմ, դիրքս պարզ ու հասարակ հանդիսատեսի եւ ունկնդիրի դիրքն է, եւ ո՛չ թէ երաժշտագէտի, որ չեմ ո՛չ մէկ առումով։ Աւելին՝ Տուրեանի ներկայացուած թատերգութիւններէն՝ «Մերկ Արքան» եւ այս օրերս՝ «Մկների ժողով»ը դիտած ու լսած եմ երախայի մը աչքով ու ականջով, տեսնելով իմ երախայիս կատարեալ յափշտակութիւնը, ծափ զարնելները, գործողութեան մասնակցիլը, եւ յետոյ՝ եղանակները կրկնելը, ամէն եղանակի հետ կապուած թեմական կացութիւնը յիշելը։ Ուրիշ աւելի մեծ յաջողութիւն կարելի՞ է երեւակայել։ Հոս է Նարեկ Տուրեանի ուժը։ Կը խաղայ մեծի ու պզտիկի, չափահասի ու մանուկի սահմաններու եզրին, սիրելի կը դարձնէ մէկուն ինչ որ պիտի նկատէինք միւսին համար սահմանուած։ Եւ ինչ որ իր մեծագոյն արժանիքն է՝ կը յարգէ իր յանձնառութիւնը, որ է կատարելապէս արհեստավարժ մակարդակի մը վրայ ներկայացնել երաժշտական թատրոնի ոճով լման հանդիսադրումներ, ուր երաժշտութիւն, բեմադրութիւն եւ թեքստ շաղկապուած են իրարու։

Ի՞նչ է ի վերջոյ Նարեկ Տուրեանի թեքնիքը։ Գործողութիւն մը յառաջ տանիլ, թատերական իմաստով, հէքեաթի յենքը յարգելով, եւ ուղղուելով կարծես առաջին հերթին՝ երախաներուն կամ պատանիներուն (Զորս երաժշտական թատերգութիւններէն երեքը՝ պատանեկան թատրոնի ծիրին կը պատկանին, նոյնիսկ եթէ զայն գլեն անցնին, իրենց ցուցաբերած որակով ու նոյնիսկ՝ թեմաներով, կամ թեմաներուն տրուած զարգացումով։ Դժուար կրնամ երեւակայել օրինակ այսքան բարձր որակով պատանեկան թատրոն ֆրանսական բեմերուն վրայ)։ Խմբական աշխատանք մը կատարել բեմին վրայ սարքելով բազմաթիւ դերասաններով շարժումներ, խմբական պարերու նման։ Գործողութեան զուգահեռ տեսարաններ կազմակերպել, միշտ խմբային ոճով, շատ մը դերակատարներով ու տեսարանները ընդմիջել ու լեցնել երաժշտական պահերով։ Քոմետի – Միւզիքալի թեքնիքը չէ անշուշտ ինչ որ կը նկարագրեմ հոս։ Եւ վերջապէս՝ օգտագործել իր ձեռքին տակը եղած երաժշտական բոլոր ձեւերը ըստ պահուն ու կացութեան։ Շատ կը սիրեմ օրինակ՝ «Քաջ Նազար»ի խուսափերգի նման ձեւի մը գործածութիւնը այն պահուն երբ Նազարին ինքնութիւնը կը հաստատուի։ Կը սիրեմ նոյնպէս «Տոն Քիշոթ»ի մէջ այն պահը, երբ Տոն Քիշոթը մէկ կողմը կեցած ու կարդինալը միւս կողմը՝ երկուքին միջեւ դերակատարներու զանը կը տարուբերուի մէկէն լաւթին պահանջելով, միւսին զովասանքը ընելով, մինչդեռ երկուքն ալ կը շարունակեն երգել ու խօսիլ, այս ամբողջը՝ բազմաձայնային կատարեալ լարուածութեամբ մը։ Այս սքանչելի պահերը աւելի զգալիօրէն ներկայ են «Մկների ժողով»ին մէկ ծայրէն միւսը։

Զեմ գիտեր սակայն, թէ ո՛ր չափով միայն Նարեկ Տուրեանի արժանիքն են բեմադրական յատկանիշները զորս նկարագրեցի։ «Մկների Ժողով»ն է որ խորհիլ տուաւ գիս։ Շատ համով բեմադրութիւն մըն է, «մուկ»երուն դերերը խաղացող դերասաններու խելացի անհատականացումով, կնոջական դերերուն չարաճճի հրապոյրով, ժպիտ ու ծիծաղ յառաջացնող կրկնողական խօսքերով ու մարմնի շարժումներով, ու վերջապէս՝ պալէթի պէս կարգաւորուած խմբական կացութիւններով (որոնց խմբական բնոյթը աւելի՛ կը շեշտուէր բոլոր «մուկ»երը իրարու միացնող չանցի մը օգտագործումով)։ Ցիշեցնեմ որ «Մկների Ժողով»ը Նարեկ Տուրեանի բեմադրութեամբ չէ՛ որ կը ներկայացուէր։ Կ'ենթադրեմ հետեւաբար որ Հայաստանեան «ժանր» մը կայ այսպէս, իր խորքը կատակներու ու հէքեաթի տակ ծածկող, ու երաժշտութեան միջոցաւ՝ լայն ժողովրդականութեան դիմող։

«Տոն Քիշոթ»ի մասին խօսիլը աւելի դժուար է։ Հոն կան վերը յիշուած ու վերլուծուած բոլոր բաղադրիչները։ Բայց «Տոն Քիշոթ»ը նաեւ շատ ծանօթ թատերագիրի մը գործն է, որուն թատերգութիւնները մինչեւ իսկ Ֆրանսերէնի թարգմանուած են։ Այդ գործը վերցնելով՝ Տուրեան երկրորդ Քաջ Նազար մը կը բեմադրէր անշուշտ (վստահ եմ որ երկուքին՝ Տոն Քիշոթին եւ Քաջ Նազարին միջեւ հանգիտութիւնները մեծ դեր ունեցած են Ն. Տուրեանի մտքին մէջ – երկուքն ալ ի վերջոյ՝ ողբերգական հողիներ են, Հայաստանեան բառով՝ ծաղրածուներ, կամ գոնէ այդպէ՛ս մեկնաբանուած են Ն. Տուրեանի կողմէ), բայց նոյնքան յստակօրէն՝ անկէ անդին կ'ուզէր անցնիլ նաեւ, այս գործին տալով այլ խորք ու տարողութիւն, եւ ողբերգական հողիի կերպարը հասցնելով բնազանցական համեմատութիւններու։ Գոնէ այսպէս հասկցայ ես, ու այդպէս կ'երեւակայէի թատերգութիւնը, դատելով ո՛չ միայն նիւթէն, այլեւ պարագաներէն, քանի որ Հայաստանի ամէնէն տագնապալից ժամերուն է, տարի մը առաջ, որ Տուրեան հոն գնաց այդ գործը բեմադրելու համար։ Թէ ճիշդ հասկցայ՝ ինքը միայն կրնայ ըսել. Բայց եթէ այդպէս է՝ վստահ չեմ որ Տուրեան ամբողջովին յաջողած է այդ ծրագրին մէջ։ Պիտի փորձեմ բացատրել թէ ինչո՛ւ։

Կը սիրեմ Տոն Քիշոթի բեմադրութիւնը նախ եւ առաջ, որովհետեւ Տուրեան կը յաջողի բաց, նոյնիսկ՝ բացօթեայ տեսարանում մը հրամցնել։ Բեմին վրայ կը դնէ քնչուական ռուլոթ մը (հին Հայերը արար կ'ըսէին վաչիկ), բեմահարթակը առաջին պահէն իսկ՝ կը վերածէ ազատ տարածութեան մը (սկիզբը՝ երաժիշտներու արձակ խաղարկումով, ինչպէս թէ մեզմէ անկախ բացօթեայ երեկոյ մը ըլլալու կրակի մը շուրջ (3), աչքի առջեւ կը պահէ թատրոնին քուլիսները, եւայլն։ Տուրեան ուզած է ներկայացնել ո՛չ միայն թատերգութիւն մը, այլեւ թատերական խումբի մը կեանքը։ Այս կէտը չէի հասկցած առաջին հերթին, պիտի ըսէի՝ առաջին ընթերցումով, ու բեմադրութեան ամէնէն խելամիտ կէտերէն մէկն է ան։ Այնպէս որ բոլոր տեսարանները այս հաշուով՝ կրկնիմաստ են։ Կը հետեւինք տեսարանի մը (Տոն Քիշոթը կը ծաղրուի ու կը ծեծուի, Տոն Քիշոթը կը հասնի դուքսին դղեակը, Տոն Քիշոթը կը մեռնի, կամ Սանչօ Փանցան հրապարակային դատ մը կը վարէ), ուր դերասանները կը խաղան ներկայացուած կերպարին դերը. բայց կը տեսնենք միաժամանակ նոյն տեսարանին մէջ ուրիշ տեսարան մը, ուր նոյն կիներն ու տղամարդիկը կը խաղան իրե՛նց՝ դերասանի դերը։ Կը ներկայացնեն խաղացող դերասանը, եւ ո՛չ թէ խաղացուած կերպարը։ Ուժով կէտ մըն է այս մէկը, որ Տուրեանի հնարքը չէ միայն, քանի որ կայ ան արդէն իսկ Պուլկաքովի թատերգութեան մէջ։ Կը տեսնենք մինչեւ իսկ բեմին վրայ խամաճիկներու թատրոնի մը միջամտութիւնը, ներկայացնելու համար հոգմաղացքներու վրայ յարձակումին հռչակաւոր տեսարանը։

Ի՞նչն է ուրեմն որ չէ համոզած զիս ամբողջովին։ Այն տպաւորութիւնն ունէի թերեւս որ հասկցած էի Ն. Տուրեանի սխեմը՝ տեսարաններ սարքելու, եւ զանոնք երաժշտութեամբ ճոխացնելու։ Յետոյ նկատի պէտք է առնել այն պարագան որ Ն. Տուրեանի բնաւորութեան մէջ կայ զաւեշտականին հանդէպ զգալի հակամիտութիւն մը (հարկ է նշել որ ի՛նքն է Սանչօ Փանցային դերը կատարողը, ի հարկէ շատ յաջող կերպով, իր բնածին կամ խաղի վերածուած թուլամորթութեամբ, աւելի քան թէ Սերվանթէսի Սանչոյին իրապաշտ բայց երբեմն իր տէրոջը ցնորքով տարուած յատկանիշներու բացայայտումով)։ Զաւեշտականի կողքին՝ կը սիրէ պատգամներ մըտցնել իր գործերուն մէջ։ Յայտնի է «Մերկ Արքայ»ի վերջաւորութեան դըրուած այդ այլապէս գեղեցիկ ռեսիթաթիֆը՝ «Մէկ ծառ, միայնակ, սառոյցով շըջապատուած…», ուր կ'ակնարկուի Հայութեան ճակատագրին։ Տոն Քիշոթով Տուրեան գտած է կարծէք՝ իր խեղճ կերպարը։ Ողբերգական հողիս, այն որ կրնար իր անձին մէջ հաւաքել ծիծաղը եւ ճակատագրական կեցուածքը, զաւեշտը եւ պատգամախօսութիւնը, անբաժանելի, անզանազանելի։ Զաւեշտը կայ, բնական է, այս թատերգութեան մէջ, օրինակ՝ Սանչոյի վարած դատով, որ կարծեմ՝ յաջող տեսարան մը չէ, արդ ձեւով փակցուած։ Կայ նաեւ զուտ պատգամը, ինչպէս վերջաւորութեան, երբ դերասանները սպաներէնով, անգլերէնով ու ֆրանսերէնով կը բացայայտեն տոնքիշոթեան փիլիսոփայութիւնը, որ կը վերածուի թափանցիկ կերպով՝ Հայութեան կիրարկելի աշխարհահայեացքի մը։ Այս տարբաղադրիչ տարրերն են որ բաւականին չեն միաձուլուած շատ հաւանաբար։ Զուգահեռաբար, բայց կը խորհիմ՝ բըն նական հետեւութեամբ մը, երաժշտական հոյակապ հիմուրը, կատակամտութիւնը, որ կայ միշտ Նարեկ Տուրեանի «քոլաժ»ներուն մէջ, հոս մասամբ նուազած է, տեղ տալով այլ մտահոգութիւններու, աւելի լուրջ։

Ասոնք՝ անցողակի նկատողութիւններ

են միայն, որոնք չեն պակսեցներ երբեք Նարեկ Տուրեանի աշխատանքին առջեւ մեր զգացած հաճոյքը: Չեն պակսեցներ մանաւանդ՝ իրաւ ժողովրդականութիւն մը վայելելու իր լման իրաւունքը:

Պիտի վերջացնեմ ուրեմն «Ժողովրդական»ի եւ «ժողովրդականութեան» զոյգ գաղափարներուն շուրջ խորհրդածութեամբ մը, որ պիտի բացատրէ, անցողակի նկատողութիւններէն անդին, խանդավառութիւնը որ իմս է, Ն. Տուրեանի եւ Ե. Ղազանջեանի ներկայացուցած թատերգութիւններուն ի տես: Երկու շաբաթ առաջ, Փարիզի մէջ, հայկական երաժշտութեան փառատօն մը կար, ուր կլոր սեղաններուն ընթացքին՝ շատ խօսուեցաւ «ժողովրդական» երաժշտութեան մասին, միակը որ արժանի կը նկատուէր «հայկական»ի պիտակին: Բայց ի՞նչ է «ժողովրդական»ը եթէ ոչ ան որ կը սիրուի ու կ'երգուի ժողովուրդին կողմէ, ան որ իր մէջ կը կրէ կենդանութիւն մը, բերնէ բերան անցնելու ուժը, յիշողութիւններու մէջ մնալու կարողութիւնը, աշխարհը տեսնելու, զգալու ու արտայայտելու եղանակը: Այդ խորհրդաւոր ուժը տեսած եմ միշտ Ռուբէն Հախվերտեանի երգերուն մէջ: Նոյն տեսակի ուժ մը՝ եղանակներ ստեղծելու, հոս՝ բեմական պահանջներուն հետեւելով, թատերական տեւողի մը համաձայնութեամբ, կատակերգական չեշտ ախորժակներով, կը տեսնեմ այսօր Նարեկ Տուրեանի մօտ: Վերջապէ՛ս՝ թատերգութիւններ ու ներկայացումներ, բառեր ու երաժշտութիւններ, որոնք դուրս կը բերեն մեզ գաղափարախօսական նախնականութենէն, որ այնքան ընթացիկ է հայկական թատրոնին ու Հայերու հոգիներուն մէջ: Դուրս կը բերեն մեզ գեղարուեստական ձեւցող «մանիէրիզմ»էն, որ մեռեալ մշակոյթի մը յատկանիշն է: Դուրս կը բերեն մեզ նաեւ հնաքանութիւններէն երաժշտական ինչպէս գրական, բեմերուն վրայ ներկայացուած իբրեւ մեր մշակոյթին էատարրը: Կը վերակենդանացնեն լեզու մը, որուն շունչը կտրատ կը կարծէինք, թափը՝ սպառած, արտաբերած աշխարհը՝ յուսահատականօրէն ինքնակերոն: «Ժողովրդական»ը, այսօրուան ժողովրդականը, եթէ բառը տակաւին իմաստ մը ունի, հոս է այո՛, եւ ո՛չ թէ հնաբանութիւններուն, մանիէրիզմին ու ազգային խեղճ գաղափարներու նախնականութեան մէջ:

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

(1).– Որուն կցուած են իբրեւ «հիւր» դերասան՝ Վիգէն Ստեփանեան եւ Արամ Մխիթարեան: Ինչպէս նաեւ երաժիշտներու խմբակը: Ներկայ ակնարկիս մէջ՝ պիտի չառանձնացնեմ դերասաններու անունները:

(2).– Անցեալ տարի՝ «Մերկ Արքայ»ի ներկայացումին մասին «Յառաջ»ի էջերէն խօսած էր Խաչիկ Թէօլէօլեան: Անհասկնալի էր ինծի իր խանդը, մինչեւ որ աչքովս տեսայ, անձամբ լսեցի:

(3).– Երաժշտութիւնը ամբողջութեամբ live է թատերգութեան ընթացքին:

«ԷՐԶՐՈՒՄ» ՀԱՄՈՅԹԸ ԵՒ ՔԱՆԻ ՄԸ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երեւանի Մանկանց «Էրզրում» պարախումբը եօթը շաբթուան համար Ֆրանսա կը գտնուի, հայկական երգն ու պարը ներկայացնելու համար ֆրանսացի եւ հայ հանրութեան:

Իրենց ելոյթներուն առաջին շարքը տեղի ունեցաւ Փարիզի «Ժառտէն տ'Աքլիմադասիոն»ի թատրոնը, ուր կը մասնակցէին, ի շարս ուրիշ ազգերու «Եւրոպական երիտասարդ արուեստագիտական համոյթներու հանդիպում»ին: Այս խումբը կը բաղկանայ 32 պարող – պարուհիներէ, 10-էն 15 տարեկան, եւ մէկ երգիչէ: Անոնց կ'ընկերանայ ժողովրդական գործիքներու նուագախումբ մը (որուն մէջ ձեռնադաշնակին աքոռտէոն ներկայութիւնը մեզ աղմկալի եւ ոչ այդքան անհրաժեշտ թուեցաւ):

Այս համոյթը, վարժութեան եւ կատարողական տեսակէտէն շատ լաւ մարզուած է: Ամէն մէկ պարի համար, ան ունի իր իւրայատուկ եւ գրաւիչ մեկնաբանումը: Առանց մանրամասնելու, կրնանք անվարան ըսել որ թեքնիք դետնի վրայ, պարերը կատարեալ ձեւով ներկայացուած են, եւ իւրաքանչիւր արուեստագէտ, աղջիկ թէ տղայ, կը փորձէ արտայայտել իր տաղանդին լաւագոյնը: Մասնաւոր գնահատականի արժանի է փոքրիկ Արման Սարգսեանը, որ իր գեղեցիկ ու հմայիչ ձայնով մեզ խանդավառեց իր մեկնաբանած Սասունի եւ յեղափոխական երգերով:

Սակայն, այս դրական երեսներուն քով պէտք է անպայման մատնանշել քանի մը ոչ – խրախուսիչ կէտեր, եւ ամէնէն ակնյայտնին՝ յայտագրին գէշ ընտրութիւնը:

Խումբը կը կոչուի «Էրզրում» (ինչո՞ւ Էրզրում եւ ոչ՝ «Կարին». չհասկցանք: Անցնինք): Պատմական Հայաստանի այս քաղաքին անունը կրելով, կը խորհէինք որ յայտագիրը պիտի ծանրանար մասնաւորաբար արեւմտահայ պարարուեստին վրայ: Բայց փոխանակ դիտելու Վասպուրականի, Տարօնի կամ Կիլիկիոյ պարերը, մեզի ներկայացուեցաւ Լոռին, Զանգեզուրը, Ապարանն ու Արցախը ... Լաւ. այդ ալ ընդունինք: Ինչ որ ըլլայ, բոլորն ալ ՀԱՅԿԱԿԱՆ պարեր են: Բայց հոն, ուր այլեւս մեր գայրոյթը չկրցանք զսպել, եղաւ երբ մեզի հրամցուեցան վրացական կար կովկասեան բուսած զանազան պարեր (Ռազմական, Լեռնայիններու, Կինտօ...) որոնցմէ մին՝ «Աճարական երկսեռ պարը» կը պատկանի, ինչպէս խօսնակն ալ յայտարարեց, «Վրաստանի մէջ ապրող իսլամ աճար ժողովուրդին»: Այսպէս, առանց ոչ մէկ բարդոյթի, երբ հայկական պարարուեստ, օտար հանդիսատեսին կը ներկայացնենք թէ վրացական թէ ուրիշ ժողովուրդներու պարեր, ժողովուրդներ որոնք բացայայտօրէն մեզ թշնամի են եւ որ այսօր կամ վաղը, պատրաստ են, ինչպէս ազերի իրենց կրօնակիցները, մեր վրայ յարձակելու... Եթէ ուզէինք Ֆրանսացի հանդիսատեսին, Հայերու մասին իր արդէն ոչ յստակ պատկերացումը քիչ մը աւելի պղտորել, ուրիշ ձեւով պիտի չկարենայինք վարուիլ: Առանց խօսելու մեր մտային անդորրութեան մասին...

Երբ այդ մասին հարցում ուղղեցինք պատասխանատուներուն, մեզի ըսուեցաւ որ բեմական գետնի վրայ, միայն հայկական պարեր ներկայացնել բաւական հրապուրիչ չէ հանդիսատեսին համար. եւ որ ի վերջոյ պարը քաղաքականութիւն չէ...

Ափսոս ամիսներու աշխատանքին, ափսոս բոլոր տղոց ու աղջիկներուն, որոնք իրենց խոստովանութեամբ իսկ, չէին կրնար հանգիստ սրտով բեմ բարձրանալ այդպիսի պարերու մէջ...

Ո՞ր ազգն կ'երթայ ուրիշին արուեստը փառաբանել արտասահման: Մեր օտարամոլութեան, մեր «ինտերնացիոնալիզմ»ի չարիքները դեռ մեզ դաս չեղա՞ն...

Հ. ՀՐԱՉԵԱՆ

ԱՆԳԻՆԷ ԳԻԶԻՐԵԱՆԻ ԹԱՐՄ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Գործն է անմահ լաւ իմացէք.
Ու կը յիշուի դարէ դար...
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

Դժուար է հաշտուիլ այն դաժան ու տխուր իրականութեան հետ. թէ ոչ եւս է Անգինէ Գիզիրեանը: Զոհ գնացած օդանաւի աներեւակայելի արկածի մը:

Որքան ֆիզիքական չքնաղ ու գեղեցիկ էր, նոյնքան հոգով ու բնաւորութեամբ անոյշ էր, հեզահամբոյր:

Իր պաշտօնին բերումով Անգինէ անշահախնդրօրէն միշտ փորձած էր օգտակար ըլլալ բոլոր անոնց, որոնք կը մօտենային կամ կը դիմէին իրեն:

Աշխարհահռչակ հայրենի բանաստեղծի խօսքերը լաւ կը համապատասխանեն անոր կեանքին ու գործունէութեան, քանի գիտցած էր տարբերութիւն դնել ժամանակաւոր ու տեւական պէտքերուն, ընդհանուրի շահը գերադասելով անհատականէն:

Իր ծնողաց, ազգականներու եւ բարեկամներու հոգու եւ սրտի մէջ տեղ գտած Անգինէն միշտ ողջ է, մինչ թարմ է անոր յիշատակը ու պիտի մնայ յաւիտեան:

ՄԻՒՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՄՈՒՐԱՏ–ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ – ՎԵՆԵՏԻԿ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Իտալահայ մեր սիրելի հայրենակիցներուն, եւ Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանի աշակերտներու ծնողներուն, որոնք, ամէն տարի, հաւատարմօրէն բերած են իրենց գործօն մասնակցութիւնը հաստատութեանս ամավերջի հանդէսներուն, ներկայ գրութեամբ կը հաղորդենք՝ թէ

մեզմէ անկախ պատճառներու համար Մուրատ — Ռափայէլեան Վարժարանի ամավերջի պաշտօնական հանդէսը՝ նախատեսուած Յունիս 17-ին, տեղի չունենար, այլ կը յետաձգուի ու կը միանայ Հոկտեմբեր ամսի 2-րդ կէսին կայացող 1990 – 1991 դպրոցական վերամուտի պաշտօնական հանդէսին, որով Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանը պիտի թեւակոխէ 155-րդ տարին:

Այդ օրը պիտի ոգեկոչենք նաեւ՝ յիշատակն ու գործունէութիւնը հինգերորդ դարու մեր Սուրբ Թարգմանիչներուն, որոնք գիրով հրաշագործեցին ծնունդը հայ հանճարին եւ գիտակցութեան. այդ գիրն էր, դարձեալ, որ դարեր անդուլ պիտի կերտէր ու կոթողէր ազգին կամքը ապրելու, ու ի'ր մշակոյթով վահանաւորուելու ժամանակի մաշեցուցիչ սպառնալիքին եւ ծառացող ազգակործան ուժերուն դէմ:

Հոկտեմբեր ամիսը՝ նուիրուած մեր Սուրբ Թարգմանիչներուն, կ'ուզէ անոնց յուշարար խօսքն ըլլալ՝ ուղղուած իւրաքանչիւր հայ հօր ու մօր, որպէսզի չզլանան փոխանցելու իրենց զաւակներուն Սուրբ Աւանդը Հայոց լեզուի, գրականութեան, պատմութեան, մշակոյթի..., այլ գիտակից իրենց հայութեան՝ ուզեն տեսնել իրենց զաւակները հայ դպրոցներու մէջ իբր իրենց բնական ու հարազատ միջավայրը, որովհետեւ, հակառակ պարագային, վաղը երբ մեծնան անոնք, զրկուած հայութենէն, պիտի ատեն իրենց անցեալը եւ պիտի ցանկան զոցել բացը անցեալին եւ տեսնեն առաւելութիւնը հայ դպրոցին ուր աշակերտները չեն զարգանար լոկ գիտութեամբ եւ օտար ազգերու լեզուներով, այլ նաեւ իրենց հարազատութիւնը արտայայտող լեզուով, որ կը սնանի հայ հանճարով եւ կը շնչէ Հայոց Ոգիով:

Հաւատացէք, այսօր, մեզի համար, ա՛յս է մեծ հրամայականը, որ էական է հայեցի գոյութեան եւ անհրաժեշտ անոր յաջորդական զարգացումին, արագօրէն յեղաշրջուող մեր աշխարհին մէջ եւ հոն գործող ազգերու կողքին:

Ժամանակին տեղեակ պիտի պահենք իտալահայ մեր սիրելի հայրենակիցները որպէսզի այդ օրը բոլորս խմբուինք ի սէր մեր դպրոցին ու հայեցի դաստիարակութեան, եւ միասնաբար անդրադառնանք ազգային, գաղութային մեր կեանքին եւ հոն գործող Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանի այժմէական ու հրատապ հարցերու մասին, որոնք կենսականօրէն կապուած են Մայր Հայրենիքի ներկայ կացութեան ու յարուցած հարցերուն հետ:

ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ

Յունիս 15

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ԲԱՂԷՇ (ՊԻԹԼԻՍ)

Գումաց վանքի երէցն էր

Յարութիւն Քահանայ Տէր – Պետրոսեան. – Ծնած է 1884-ին Սիչէռ (Սղերդ), աշխարհական անուամբ Նոյն, 1908-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոսէ՝ ծննդավայրին Սուրբ Սիմոն Եկեղեցւոյն վրայ, ուր քանի մը տարի քահանայագործելէ ետք՝ այս մենաստանը քաշուած է:

Բաղէշի Աւետարանական Հայոց հովիւն էր

վերապատուելի Խաչատուր Վարդանեան. – Ծնած է 1863-ին Տալւորիկի Էգու – Տուն գիւղը: Նախնական կրթութիւնը կը ստանայ Մուշ, ապա Բաղէշի բարձրագոյն վարժարանի ուսումը լրացնելով՝ կ'անցնի Խարբերդ, որուն Գոլէճէն ընթացաւարտ կ'ելլէ 1891-ին եւ տարի մը կը պաշտօնավարէ Պուլանըդ իբր քարոզիչ, իսկ 1895-էն մինչեւ Աղէտի տարին ի Բաղէշ, վայելելով քաջ բեմբասացի, բազմարդիւն դաստիարակի եւ ազգային գործոց եռանդուն վարիչի համբաւ: «Մէճլիսը Իտարէ»ի անդամ ըլլալով՝ մշտական յարաբերութեան մէջ էր կառավարութեան հետ, եւ 10 տարիէ ի վեր նոյն շրջանի Հայ – Բողոքական շարժմանց առեն ներկայացած էր իբր անվհատ բողոքարկու:

Իր եղերական վախճանը տե՛ս առաջնորդ Սուրէն Ծ. Վարդապետի կենսագրութեանը ներքեւ:

Տեղւոյս նահատակ հոգեւորականաց շարքին է նաեւ

Պատուելի Սարգիս Երէցեան. – Ծնած է 1860-ին Եօնճալու, քարոզիչ եւ կրթական վաստակաւոր:

**

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԲԱՂԷՇԻ

Ահաւասիկ Բաղէշի շրջակայ այն 79 գիւղերը՝ որոնց մէջ սպանդի եւ աւերման տառմները ներկայացուեցան նոր վանտալներու անողոք ձեռքերով, եւ որոնք կը բաժնուէին յետագայ շրջաններուն.

Ա. – ԱԽԼԱԹ կամ ԽԼԱԹ (Խոռխոռունիք – Բզնունիք):

Բ. – ՏԱՏԻԿ:

Գ. – ԿԻՒԶԱԼ – ՏԷՐԷ (Աղնուաձոր, Աղձնիք նահանգի հին գաւառներէն մին, որ Բաղէշի հիւսիս – արեւելակողմը՝ երբեքուկէս ժամ հեռու դաշտ մըն է ընդարձակ):

Այս երեք շրջանները կը կազմեն ՍԱՆՈՐ ԶՈՐը: Իսկ ամբողջ Բաղէշի նահանգին Հայ գիւղօրէից համագումարը 500-էն աւելի է: (Գիւղերուն աղնթերակից թըւանշանները տուներուն համրանքը կը ցուցնեն. մէն մի տուն բազմապատկելի է 5-էն մինչեւ 10-ով, գիւղին քանի շունչ ունենալը գիտնալու համար. եւ այս՝ կիրարկելի է բովանդակ Տաճկահայաստանի բնակչութեան: Բոլորն ալ ունէին իրենց սրբավայրերը, ոմանք նոյնիսկ կրկին, բացի սատղանիչ կրողներէն): Աւելորդ է ըսել թէ անոնց բոլոր հոգեւորականները նահատակուած են ոճրապարտ ձեռքերով:

**

Ախլաթ կը գտնուի վանայ ծովուն արեւմտակողմը, Սիփանի եւ Գիղուրի մէջ տեղ: Բաղէշի միացած են երեք գաւառ – ռակ (Գայմագամութիւն), Ախլաթ, Խիզան եւ Մօտկան: Ախլաթի գիւղերն են հետեւեալները.

1.– Ախլաթ (կեդրոն, ատենօք պատմական նշանաւոր քաղաք), եկեղեցիները՝ Սուրբ Աստուածածին եւ Սուրբ Նիկողոս: Վերջնոյս երէցն էր

Մովսէս Քահանայ Կարապետեան. – Ծընած է 1858-ին Կամախ գիւղ (Բաղէշ), աշխարհական անուամբ Մուրատ, 1902-ին ձեռնադրուած Խախուեւ գիւղի Սուրբ Յակոբ Եկեղեցւոյն վրայ՝ Սահակ Եպիսկոպոս Բագրեւանդեանէ:

Ախլաթ ունէր «Սուրբ Յովհաննէս մենաստանը» վանահայրը՝

Համազասպ Վարդապետ.– Վանայ շրջանի կռիւներու ընթացքին նահատակուած (ըստ վկայութեան Ազբակի վերապրող հովիւ Կանաչեան Վարդապետի):

(Շար. 43)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Հերմինէ Գրկոյեան, զաւակներն ու թոռը կը ծանուցանեն թէ հոգեհան - գըստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Յունիս 24, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ԷՏՈՒԱՐ ԳՐԿՈՅԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ECOLE DE LANGUE ET CULTURE ARMENIENNES

Abovian

LES EGLISES APOSTOLIQUES
ET
L'U. G. A. B.
vous invitent
à venir nomreux à la journée *PORTES OUVERTES* et à la *KERMESSE* de l'Ecole arménienne ABOVIAN
le Dimanche 24 Juin à partir de 16 h
au 58, avenue Jean Lombard
13011 MARSEILLE (La Parette)

Activités diverses :

16 heures :

JEUX — Nombreux stands
Tirage de la Tombola

Dans une ambiance sympathique et familiale, vous trouverez un *Buffet* copieux et varié pour vous restaurer sur place.

19 heures :

SPECTACLE de fin d'année par les élèves de l'école.
Récitations, Chants et une *Pièce de théâtre.*

Les enseignants, l'équipe d'encadrement, dévoués et soucieux du maintien et de l'épanouissement de notre langue et notre culture ainsi que tous les enfants de l'école vous attendent nombreux à cette fête de clôture de l'année scolaire.

A bientôt

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւանի մասնաճիւղի տարեկան դաշտահանդէսը տեղի կ'ունենայ՝

Կիրակի, Յունիս 24-ին

ամբողջ օրը, Gemensի դալարագեղ ծառաստանը, մասնակցութեամբ՝

Երգիչ ՅԱՐՈՒԹ-ի

Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեզի հետ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Սարգիս Պօյաճեան, Օր. Փաթրիսիա Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Խաչիկեան, Օր. Անի Խաչիկեան, Այրի Տիկին Մարտիրոս Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պօյաճեան եւ ազգականներ կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Յունիս 24-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց կնոջ, մօր, զաւկին, քրոջ եւ հարսին՝

ՍԻԼՎԻԱ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Խաչիկեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի տարեվերջի հանդէսը Ուրբաթ, Յունիս 22, ժամը 20-ին՝

Salle des Fêtes de la Mairie du 18e arrdt.
1, place Jules Joffrin
Métro: Jules Joffrin

Երգ - պար - արտասանութիւն պատրաստուած դպրոցին աշակերտութեան կողմէ, թեմա ընտրելով՝ ազատութիւնը: Հայաստանէն եկած էրգրում մանկական պարախումբի մասնակցութեամբ:

Տեղերու համար դիմել.-

17, rue Bleue, Paris 9e
CBAF, Section Paris
ou téléphoner : 42 01 15 69
ou 48 24 63 57
Entrée: 75 F, 50 F pour les enfants

***

ՇԱՒԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ միօրեայ դպրոցի տարեկան հանդէսը տեղի պիտի ունենայ, Կիրակի, Յունիս 24, ժամը 15-ին՝

Salle de la MJC
(Maison des Jeunes et de la Culture)
6, avenue Sainte Marie, Chaville

Մուտքը ազատ է:

***

ՏԷՍԻՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տեղեկացնէ թէ, իր միօրեայ դպրոցին ամավերջի հանդէսը տեղի կ'ունենայ՝

Շաբաթ, Յունիս 23-ին

երեկոյեան ժամը 20.30-ին, Տէսինի Մըշակոյթի Տան մէջ:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունիս 23, տօն է Սրբոցն Ներսէսի Մեծն Հայրապետին եւ Խադայ եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը՝ 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՇՐՋՈՒՆ ԿԱՅԱՆ

Կապոյտ Խաչի ամրան շրջուն կայանը այս տարի տեղի կ'ունենայ Գորսիքա, Յուլիս 3-էն 24, արձանագրուիլ մասնաճիւղերու մօտ կամ հեռաձայնել գրասենեակը.-

48 24 46 57

ՅՈՒՇԱՑԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-ի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Յունիս 23, ժամը 15-ին սովորական հաւաքատեղիին մէջ: Մասնաճիւղի նոր վարչութեան ընտրութիւն: Բոլոր խաչուհի - ներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ - Պուա - Քոլոմպ - Արժանթէօյի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 300 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Հիմինեանէ Պր. Գաբուճեանի մահուան առթիւ եւ ցաւակցութիւններ կը ներկայացնէ ողբացեալին ընտանիքին:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

«ԳԵՂԱՄ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ»
Դպրոցի
(CENTRE TIVOLI)
Ուրբաթ, Յունիս 29, ժամը՝ 21-ին՝
SALONS DE VAUFREGES
229, route Léon Lachamp
13009 MARSEILLE
մասնակցութեամբ՝
Հայրենիք նուագախումբի եւ Վանիկի ձոխ պիւֆէ:
Մուտք՝ 90 Ֆր.:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

a le plaisir de vous informer
que son

GALA ANNUEL

se déroulera
le Dimanche 24 Juin à 16 heures

avec au programme :
les *ATELIERS* de la M.C.A.
et le Groupe des Danses traditionelles Enfants
«ERZEROUM» d'EREVAN

Palais des Sports, Rue de Toulon
ALFORTVILLE

Pour tous renseignements :
Tél. : (1) 43 76 55 89

ԴՊՐՈՑԱՍԵՐՐԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

TEBROTZASSERE EN FETE

Rendez-vous le Dimanche 24 Juin

Avec la participation de

EVELYNE ALTOUNIAN *VARTKES VARTANIAN* *RAFFI*

Le groupe de danseurs russes *KALINKA*

Spectacle réalisé par les élèves de l'école, vers 15 heures

— Distribution des prix
— Chants, danses, sketches, jeux
— Concours de *nardi*
— Tombola

COLLEGE TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord — 93340 LE RAINCY — Tél. : 43 - 81 - 01 - 72

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ի.

«ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷ»ի ու ՀՀՇ-ի ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ անդամ
Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդի երեսփոխան
արձակագիր՝

ՎԱՆՕ ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ

կը դասախօսէ, նիւթ ունենալով

ՀԱՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ (1988-90) ԵՒ ՀԱՅ ԳՐՈՂԸ

Կը մասնակցին
ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ
ու
հեղինակէն էջերու ներկայացումով՝
ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆ

Շաբաթ, Յունիս 23, ժամը 20-ին,
Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ալեք Մանուկեան» սրահը
118, rue de Courcelles — Paris 17e

— Մուտքը ազատ է —

IIe RASSEMBLEMENT DE JEUNES

organisé par
l'U. G. A. B.
du 23 au 31 Juillet
au LYCEE DU PARC IMPERIAL
à NICE

Tous les jours : *conférences, débats, jeux sportifs, excursions, plage...*

GRAND BAL

le Samedi 28 Juillet
organisé par le Comité local de l'U.G.A.B.

Participation aux frais — *Age minimum* : 16 ans

Inscriptions et renseignements:

Paris : Tél. : 45 20 03 18
Lyon : Tél. : 78 35 05 56
Tél. : 78 68 99 15
Valence : Tél. : 75 56 33 74

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 — SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 22

VENDREDI
22 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.301 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.301

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՅՈՒՆԻՍ 20-ԻՆ ԸՆՏՐԵԱԼ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ ԹԻՒՆ ԷՐ՝ 148

ՄԱՐԳԱՐԵԱՆՑ ՎԵՐՋՆԱՊԷՍ ՊԱՐՏՈՒԱԾ

ԱՐՑԱԽ

ՕՐԻՆԱԶԱՆՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱԴՐՈՒԹ

Յունիս 20-ին, ընտրական կեդրոնական յանձնաժողովը ութ ընտրուած երեսփոխաններ եւս վաւերացուցած է, առնցմէ եօթը՝ ՀՀՇ-ի ցանկէն: Այս նոր վաւերացումներով, ընտրեալ երեսփոխաններու թիւը կը հասնէր 148-ի, որոնց մէջ կան 61 հոգի ՀՀՇ ցանկէն: Վերջին, վաւերացուած եօթներուն մէջն են՝ Դաւիթ Վարդանեան, Շաւէն Պետրոսեան, Եուրի Մովսիսեան (ՀՀՇ վարչութեան անդամ), Հայկ· Զարխոյեան, եւայլն, եւայլն: Բագրատ Ասատրեանի վաւերացումով վերջնապէս պարտուած կ'ըլլայ վարչապետ՝ Վ· Մարգարեանց, քանի որ Ասատրեանն (ՀՀՇ ցանկ) էր իր մրցակիցը:

Ժամքաներու վրայ, ստուգումները կը շարունակուին, բայց, ինչպէս գրեցինք, այլեւս հրապարակային յայտարարութենէ ետք:

Շատ ծանր օրինազանցութիւն մը կատարուած է Արցախ: Զօրքը պաշարած է Հադրութի (Ստեփանակերտէն 50 քիլոմեթր հարաւ - արեւելք) Շրջ· Կուսակցական Կոմիտէի շէնքը եւ յայտնած Շրջկոմի Ա· քարտուղարին՝ Բաղեանի, որ հեռացուած է թէ՛ կուսակցութենէն եւ թէ՛ իր աշխատանքէն: Ենթակային «մեղքն» է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան ընտրուած ըլլալը: Անխկա, անշուշտ, նոր օրինազանցութիւն մըն է, քանի որ նման որոշում (հեռացման) միայն մարզային Կոմիտէն կրնայ տալ: Հադրութի կազմկոմիտէի գլուխը նշանակուած է ոմն Զուրկով:

X Երեւանի մէջ, Չորեքշաբթիէն (Յունիս 20) Հինգշաբթի լուսնալիք գիշերը առեղծանակով կրակած են (չորս գնդակ պարպելով) ՀՀՇ վարչութեան անդամ՝ Սմբատ Յակոբեանի բնակարանին մէկ պատուհանին վրայ (Նոր Սեբաստիա): Միայն նիւթական վնասներ կան, ապակիները ջարդուփշուր եղած են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԼԱՏԻՄԻՐ ԲՈՒԿՈՎՍԿԻ, խորհրդային ծանօթ այլախոհը հարցազրոյցի մը ընթացքին «Քոթիտիէն տը Փարի»ի կը բացատրէ որ Կորպաչովեան քաղաքականութիւնը աւազի վրայ հիմնուած է եւ չատ են այն արեւմտեանները, որոնք կը խաբուին: Կորպաչովի ռազմավարութիւնը, կ'ըսէ, որ կը կայանայ անտեսապէս խաղի բերելու վրայ արեւմուտքը, չունի առնել տալու համար իր վարչակարգին, խորհրդային ժողովուրդը կ'առաջնորդէ սովի եւ քաղաքացիական պատերազմի: Իր քաղաքականութիւնը չի կրնար կարգադրել ազգութեանց արդար պահանջքները, քանի որ վերջ չի տար կեդրոնի աշխարհակալ քաղաքականութեան: «ԻՐ ՄԵՐԺՈՒՄԸ, Լ· ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ ԿԱՐԳԱԴՐԵԼՈՒ, ՇԱՏ ՆՇԱՆԱԿԱԼԻՑ Է, ԱՅՍ ԱՌՈՒՆՁՈՒ - ԹԵԱՄԲ» (ընդգծումը մեր կողմէ): Իրեն համար՝ «Արեւմտեանները պէտք է մէկ կողմ դնեն խորհրդային քարոզչութիւնը, այն ատեն պիտի հասկնան որ իրենց խական շահը զօրավիգ կենալն է երկրնտրանքին, զոր կը կազմեն ազգ· եւ ժողովրդավար շարժումները, որոնք բազմաթիւ են, ինչպէս Հայոց Համազգային Շարժումը»:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ, առաջին ընթերցումով իսկ մերժեց (288 ձայնով 285-ի դէմ) Արդարութեան նախարարին դատական արհեստներու վերափոխման օրինագիծը: Աննախընթաց է, ինչ որ պատահեցաւ, ներկայ օրէնսդրութեան ընթացքին: Պէտք է ըսել, որ Առփայանժ դժուար օր մը ոգջունեց, Յունիս 21ին, քանի, այդ որոշումէն ետք, դատական պաշտօնէութիւնը (6000) զօրակոչի մէջ էր, ժողովներով, ցոյցերով, դատական ունկնդրութեանց առկախումով, մինչեւ իսկ գործադուլով, ինչ որ նախընթաց չունի: Նախարարին «նուէր» մըն ալ Ծերակոյտը կ'ընէր, նոյն օրը, ֆրանսական քաղաքացիութեան վերաբերեալ:

ԻՐԱՆԻ հիւսիս - արեւմտեան շրջանը (Ազրպէյճանի սահման) զօրաւոր երկրաշարժ մը պատահած է, Յունիս 21-ին, 7,3 Ռիխթէրի վրայ (9 է առաւելագոյն) եւ 15 երկվայրկեան տեւած է: Պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն 301 մեռեալ կայ եւ 2700 վիրաւոր, բայց, այլ աղբիւրներ 500 մեռեալի մասին կը խօսէին արդէն:

ՓԱՐԻԶԻ մէջ (Սէն - Միշէլ եւ Սէն - Ժերմէն պողոտաներու անկիւնը) երբ ոստիկաններ հինգ հոգի կը փորձէին ձերբակալել, որովհետեւ կասկածելիներ էին, իրենցմէ մէկը արկածով կամ անբացատրելի հապճեպով մը կրակած է ու կասկածելիներէն մէկը սեղնուտեղը մեռած է: Ոստիկանութեանց ոստիկանութիւնը քննութիւն բացաւ:

ՍԱՆ - ՖՐԱՆՍԻՍՔՕՅԻ մէջ բացուեցաւ ՍԻՏԱ-ի նուիրուած համաժողովը, որուն Ֆրանսա պաշտօնապէս չի մասնակցիր, թէեւ ֆրանսացի բժիշկներ կը մասնակցին: Փողոցները հազարաւոր միասեռականներ ցոյց ըրած են, բողոքելու համար ամերիկեան կառավարութեան խտրական քաղաքականութեան դէմ: ՍԻՏԱ-է վարակուածներու նկատմամբ: Ցարդ 80 հազար հոգի մեռած է ՍԻՏԱ-էն Ամերիկա եւ ամէն երեք հազար պարագայ երեւան կը հանուի: Առողջապահութեան կազմակերպութեան համար, 6-էն 7 միլիոն է վարակուածներու թիւը:

ՈՒԶԲԷՔԻՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը կը յայտարարէ որ ուզբէկ հանրապետութիւնը գերիշխան է այլեւս, «Ներքին եւ արտաքին ամէն հարցի մէջ»: Որդեգրուածը, կ'ըսէ Մուհամմէտ Սալէհ, Խորհրդարանի անդամներէն մէկը, աւելի բանաձեւ մըն է, քան օրէնք մը: Մտածած են անկախութիւն յայտարարել, սակայն չեն ուզած աւելի նեղ վիճակի մէջ ձգել, ուրեմն գրգռել Կորպաչովը, մանաւանդ որ Ուզբէկիստան (20 միլիոն բնակիչով) լիօրէն կը գիտակցի թէ իր որոշումը օրինակ մը եւ հրաւէր մըն է միւս Կեդր· Ասիական Հանրապետութիւններուն, նման բանաձեւ մը որդեգրելու, իրենց կարգին:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐԳԻԾԱՆՔԻ մրցանակին արժանացան Ֆիլիփ Սեկէն, որ ըսած էր·- «1974-ին, Ֆրանսացիները երիտասարդ մը կ'ուզէին՝ ժիսքարն ունեցան, 1995-ին տարեց մը պիտի ուզեն՝ ժիսքարը կ'ունենան», իրեն կը հետեւին Բ· եւ Գ· մրցանակներուն համար·- Գիւղատնտեսութեան նախարար՝ Նալէ, որ ըսած էր· - «Զորութեան ծրագիրը ջրում մը չէ» եւ Արդարադատութեան նախարար՝ Առփայանժ, որ յայտարարած էր Ազգային Ժողովին առջեւ· - «1989-ին 52 փախստական բանտարկեալներու վրայ 53-ը ձեռք ձգուեցան»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՅՈՒՆԻՍ 15 / 19)

ԱՐՑԱԽ ԿԸ ԴԻՄԷ ԵԼՑԻՆԻ

ԼՂԻՄ-ի Նախկին Ռազմիկներու Միութեան, Կանանց Խորհուրդի ու Մայրութեան եւ մանկութեան ֆոնտի նախագահները՝ յանուն Արցախի հայ բնակչութեան դիմումնագիր մը ղրկած են Բորիս Ելցինի, Ռուսաստանի երեսփոխաններու համագումարին: Հոն, Բ· Ելցինի Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ ընտրուելուն առթիւ յաջողութեան մաղթանքներէ ետք կ'ըսուի·-

«Լեռնային Ղարաբաղի Հայերը Ռուսաստանի հետ կապուած են բարեկամութեան դարաւոր կապերով: Լեռնային Ղարաբաղը Անդրկովկասի մէջ առաջիններէն մէկն է որ Ռուսաստանի կազմին մէջ մտնելու ուղին բռնած է:

Մեր օրերուն, երբ ստալինականութեան զոհերը կը վերարժեւորուին, պատմական արդարութիւնը կը վերահաստատուի, Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդը ճնշումներու կ'ենթարկուի: Ռուսաստանի բնակիչներուն պէտք է հասնի Լեռնային Ղարաբաղի ամբողջ ճշմարտութիւնը· հաւատացած ենք որ անոնք կը հասկնան մեր ցաւը: ... Ինքնավար մարզին մէջ կացութիւնը ճգնաժամային է: Մարզը կը գտնուի ռազմական, քաղաքական, տնտեսական շրջափակման մէջ: Վերջանալու վրայ են ալիւրը, միւս անդամթերքները: Մեզ ծրագրուած կերպով կը ներքաշեն հակառուսական եւ հակախորհրդային վիճակի մէջ, եւ այդ բանը բաւական հմտօրէն կը կատարուի:

... Մենք յոյսով ենք որ Ռուսաստանի երեսփոխանները կը խորհին ԼՂԻՄ-ի մէջ տիրող կացութեան մասին, վերջապէս կը գտնեն ճշմարտութիւնը: Երկու ճշմարտութիւն չըլլար: Մենք ձեզի կը դիմենք, խնդրելով Լեռնային Ղարաբաղ ղրկել Ռուսաստանի երեսփոխաններէ կազմուած ժողովրդավար յանձնախումբ մը՝ պարզելու համար կացութեան սրման պատճառները, գնահատական տալու ղարաբաղեան շարժումին, մշակելու շրջանին մէջ կացութեան բնականոնացման ուղիներ»:

Նամակագիրները խնդրած են իրենց դիմումը հրապարակել Ռուսաստանի երեսփոխաններու համագումարին:

**

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Երեւանեան լիճին աննպաստ բնապահական վիճակը քննարկուած է Հայաստանի կառավարութեան կողմէ: Նշուած է որ լիճին ապականման բուն պատճառը Երեւանի եւ ուրիշ բնակավայրերու գործատուներու կողմէ Հրազդան գետը թափող արդիւնաբերական աղտոտ ջուրերն են:

Լիճին ապականման առաջքն առնելու նպատակով որոշուած է արագացնել Դաւիթաշէնի բնակելի զանգուածի կամուրջէն սկսող կոյուղիին շինութիւնը, որ 10,5 քիլոմեթր երկարութիւն պիտի ունենայ:

Կառավարութիւնը իր համաձայնութիւնը տուած է ֆրանքեւխորհրդային «Արկնա» ձեռնարկութեան սաեղծման: Գիւղատնտեսական մթերքներու արտադրութեան վերամշակման եւ վաճառման համատեղ ձեռնարկութիւնը կը կազմակերպուի «Արանա» համագործակցութեան հիման վրայ՝ ֆրանսական «Քոնթուար Քոմերսիալ տ'Օրիան» (*) ընկերութեան մասնակցութեամբ:

Կառավարութիւնը բաւարարած է Աշտարակի շրջանային խորհուրդի գործկոմի խնդրանքը՝ Ուջան գիւղի միջնակարգ դպրոցը Զօրավար Անդրանիկ Օզանեանի անունով կոչելու մասին:

(*) «Յառաջ»՝ կ· Զրքաշեան:

**

«ԿՈՏԱՅՔ» ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Երեւանի «Հրազդան» մարզադաշտը տեղի ունեցած «Կոտայք» — «Կայրաթ» մրցումը աւարտած է Արովեանցիներուն յաղթանակով՝ 2-1: «Կոտայքը» այժմ 20 խումբերու մէջ 9-րդ տեղը կը գրաւէ· 13 խաղերէ ետք հաւաքած է 13 կէտ:

**

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻՆ ՍՈՒՏԵՐԸ

«Խորհրդային Ղարաբաղ» օրաթերթէն կը քաղուի հետեւեալ լուրը·-

Օրերս կեդրոնական հեռատեսիլի «Ժամանակ» լրատուական յաղորդումը ի լուր ամէնուն, յայտարարեց որ Բաքուն անվճար կերպով Լ· Ղարաբաղ ղրկած է բեռնատար կառքեր: Ապա ցոյց տուին կառախումբի վրայ բեռցուած բեռնակառքերը: Մենք արդէն ծանօթ ենք նման սուտերուն: Այսուհանդերձ՝ ստուգեցինք:

Մեծածախք առեւտուրի մարզային միաւորման պետ Ռ· Պաղտասարեան ըսաւ որ վերջերս իրօք «Մոսկվիչ»ներ ստացեր են, բայց իրենց միջոցներով ու Մոսկուայէն: Մարզին գիւղատնտեսական արդիւնաբերութեան տեղակալը ըսաւ որ 1989-ին կազմակերպութիւնը գամ մը անգամ չէ ստացած: Ինչ կը վերաբերի բեռնակառքերուն, ապա դարձեալ իրենց միջոցներով այս տարուան առաջին եռամսեակին բեռնակառքեր ստացած են, բայց որ անոնք կապ չունին Բաքուի հետ:

Նոյն հաղորդումին տեղեկութիւն տրուած է որ Բաքուն Ստեփանակերտի թաղամասերէն մէկուն մէջ դպրոց մը կը շինէ, բայց «մոռցած» են ըսելու թէ ով կ'ապրի այդ թաղամասը: Կարեւորը այն է որ մարդիկ չիմանան թէ ամէն բան միայն Ազրպէյճանցիներու համար կ'ըլլայ: Ո՞վ է խաբողը: Լրագրող Մ· Մամեդո՞վ: «Ժամանակ» յայտագի՞րը: Իսկ դուցէ խաբող ու խաբուող չկայ: Գուցէ ամէն ինչ պարզ է սկիզբէն ի վեր:

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»

Յունիս 20-ի արդիւնքներն են·-

ԹՈՒՐԻՆՕ·-
Պրազիլ յաղթեց Սկովտիոյ 0-ի դէմ մէկ կէտով:

ՃԵՆՈՎԱ·-
Քոստա - Ռիքա յաղթելով Շուէտի 2 - 1 որակուեցաւ:

ԱՐԿԱԴԻ ՄԱՆՈՒՉԱՐՈՎԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Մայիս 29-ին Մոսկուայի Բուդիրեան բանտէն վերջապէս ազատ արձակուեցաւ Արկադի Մանուչարով։ Ան Արցախեան շարժումին գործօն ղեկավարներէն էր. «Կռունկ» Կոմիտէի անդամ ու նաեւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան։ Ոչ իսկ այս վերջին հանգամանքը կրցաւ արգիլք ըլլալ իր անարդար բանտարկութեան. դատարանները քանիցս մերժեցին յանցապարտ հռչակել զինքը, բայց եւ այնպէս երկարեցաւ արգելափակման շրջանը։ Աւելի քան տարի մը ոչ հայութիւնը լուր ունեցաւ իրմէ, ոչ ալ ինք՝ Հայաստանի ու Արցախի մէջ անցած – դարձածէն։ Այս լռութիւնը մասամբ խզուած էր Մայիս 14-ին Գալինա Ստարովոյտովայի ու Շաւարշ Քոչարեանի բանտ այցելութեամբ։

Ազատ արձակումին վաղորդայնին «Գրական Թերթ»էն (Յունիս 8), Բակուր Կարապետեան հանդիպած է Ա. Մանուչարովի ու զրոյց ունեցած հետը։ Այս վերջինս նախ կը պատմէ իր ձերբակալութեան պարագաները։ 44 օր զինք կը պահեն Շուշիի բանտը, շրջանի մը ուր սաստիկ բախումներ կային Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ։ Շուշիէն առաջ Ագդամ կը տարուի. բազմահազարնոց բազմութիւն մը մեծ ուրախութեամբ ականատես կ՚ըլլայ իր ձերբակալուածի վիճակին. ատիկա, ինչպէս ինք կ՚ըսէ, երկրին ղեկավարութեան ու Ներքին Գործերու նախարարութեան յատուկ կարգադրութեամբ, որպէսզի ցոյց տրուի Ազրբէջանցիներուն թէ կատարուած է իրենց կամքը։

Յետոյ կը նետուի Շուշիի բանտը, որուն մասին հետեւեալը կ՚ըսէ միայն. – մահապարտի մենախուցն էին յատկացրել ինձ, որտեղ ցուրտ ձմրանը ոչ ջեռուցում կայ, ոչ պառկելու տեղ։ Ինձ համար սոսկալի է խօսել կրածս վայրագութիւնների, խոշտանգումների մասին»։

Շուշիէն կը փոխադրուի Մոսկուայի բանտը ուր «մէկ տարի գտնուելուց յետոյ մարդը կորցնում է քայլելու ընդունակութիւնը, կերպարանափոխւում է, երկու տարի յետոյ կորցնում է խօսելու ընդունակութիւնը, իսկ երեք տարի յետոյ վերածւում է ճեարդային կծիկի եւ կարող է զրկուել բանականութիւնից»։ Զարենցաւանցիներու կողմէ երեսփոխան ընտրուելէն ետք միայն կը սկսին իրեն թերթ տալ։ Ատիկա, Սախարովի եւ Ստարովոյտովայի բարոյական աջակցութիւնն ու առաջինին 1988 Դեկտեմբերին Շուշիի բանտ տուած այցելութիւնը տոկալու ուժ կը ներշնչեն իրեն։ Այնքան խիստ են բանտարկութեան պայմանները որ նոյնիսկ Սախարով յամառ ջանքերէ ետք չի յաջողիր երեսփոխանական վկայականը յանձնել իրեն...։

Ա. Մանուչարով բանտարկուեցաւ «որպէս արցախեան պայքարի մարտիկ». ան կը շարունակէ. – «իմ քաղաքական գործունէութեան մէջ ոչ մի առիթ չգտնելով, ինձ բանտարկեցին իմ տնտեսական գործունէութեան մէջ թերութիւններ յայտնաբերելու մտայնութեամբ»։

Խօսելով Հայաստանի ներկայ իրավիճակին մասին, Մանուչարով հետեւեալ վերլուծումը կ՚ընէ. – «չենք կարողանում միաւորուել մի ընդհանուր նպատակի շուրջ»։ Ան չուրանար զրգռիչ տարրերու գործունէութիւնն ալ. անոր փորձառութիւնը ունեցած է անձամբ. «յիշում եմ, դեռեւս 88-ի Փետրուարին, երբ պէտք է հեռագիր ուղարկէինք Մոսկուա, գտնուեցին ղեկավարներ որ դատապարտեցին մեզ ... ես այն ժամանակ յիշեցի Րաֆֆու խօսքերն այն մասին որ մեր ազգի համար ծանր տարիներին միշտ գտնւում են մարդիկ որոնք դաւաճանում են նրա շահերին։

Բ. Կարապետեան մտահոգ է նաեւ Ա. Մանուչարովի առողջական վիճակով. իսկ ինք կը պատասխանէ. – «բոլորն ասում են՝ ինձ բուժուել է պէտք։ Ասեմ որ ինձ այսօր հետաքրքրում է հոգու առողջութիւնը, իսկ հոգին բուժւում է միայն ժողովրդի մէջ»։

⁂

Երկու օր ետք, Յունիս 10-ին լոյս տեսած «Հայք»ի 18-րդ թիւն ալ հրատարակած է Ա. Մանուչարեանի հետ հարցազրոյց մը։ Գրեթէ նոյն հարցումներն են, քիչ մը աւելի մանրամասն նոյն պատասխաններով։ Օրինակ Շուշիի բանտին օրերէն ան կը յիշէ նաեւ հետեւեալ պարագաները։ «երբ փորձեցի բողոքս յայտնել ինձ Շուշի բերելու դէմ, բանտապահներից մէկն ասաց բառացիօրէն հետեւեալը. «Ոչինչ էլ չես կարող անել, քո գլխի համար մենք միլիոններ ենք վճարել»։ ... Առաջին օրերին ինձ մերկացնում էին եւ օրական երեք անգամ տանում բակ, ուր ջերմաստիճանը զրոյից ցածր էր։ ... Իմ մենախցից հանել էին ջեռուցման մարտկոցները։ Ներքնակի փոխարէն լաթի կտոր էին տուել, քնում էի մետաղացանցի վրայ։ Իմ ներկայութեամբ թքում էին ճաշիս մէջ։ Կերակրի մնացորդ ու ոսկորներ էին շպրտում վրաս. «Սա էլ քո ընթրիքը»։

Ա. Մանուչարով այսօր ազատ է. սակայն ունի՞ արդեօք կեանքի ապահովութեան երաշխիք իր ծննդավայր ու պայքարի դաշտ Արցախի մէջ որ զինուորական բռնաճնշման տակ։ Հաւանաբար քմծիծաղով մը պատասխանած է Մանուչարով. «Ումի՞ց երաշխիք ակնկալեմ. բանակի՞ց, որն ահաբեկչութիւն ու բռնութիւն է սփռում։ ... Ինձ յայտնի են փաստեր երբ մարդկանց հսկայական գումարներ են առաջարկել ինձ վերացնելու համար։ 1990 թուականի Յունուարին, երբ ըստ օրէնքի ինձ պէտք է ազատէին, Բաքւում տարածուել են ինձ սպանելու կոչ անող թռուցիկներ։ Հասկանալի է, այսօր էլ ապահովագրուած չեմ ֆիզիքական հաշուեյարդարից։ Բայց ընտրութիւնս վաղուց եմ կատարել ու ոչինչ չի կարող կանգնեցնել ինձ»։

Հայաստանի Խորհրդարանին, որուն մէկ անդամն ալ ինք է, կատարելիք դերին մասին յստակ է Մանուչարովի ակնկալութիւնը. «Խորհրդարանը պէտք է իր վրայ վերցնի Հայաստանը վերածնելու առաքելութիւնը։ Նկատի ունեմ ամբողջ Հայաստանը։ Արցախը ներառեալ»։ Ու կրկին չեշտելէ ետք միաւորուելու անհրաժեշտութիւնը, կ՚ըսէ. – «կարեւորը սթափ լինելն ու չյուսահատուելն է։ Ազատութեան ուղին երբեք վարդածածկ չի լինում»։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ

«ԿԵՆԱՑ ԳՈՅՆԵՐ»

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Յունիս 9 – 10-ի իր թիւով «Յառաջ» նշեց բացումը այս ցուցահանդէսին, որուն պաստառները պիտի զարդարեն Ազգային — Մատենադարանի Մանսար սրահը (58 ռիւ տը Ռիշըլիէօ), մինչեւ Հոկտեմբեր 15։ Ժամանակակից տեսողական արուեստով հետաքրքրուող ամէն Հայու կարելի է յանձնարարել այս ցուցահանդէսը, որ իր զօրաւոր եւ տկար կէտերով կը թուի ըլլալ յղացքը՝ ծնունդով լիբանանահայ «Սըր Լ.»ի, այս տողերը ստորագրողին ցարդ անծանօթ, որ միայն իր նկարչական ծածկանունով ներկայ է ցուցահանդէսին (եւ անոր գեղեցիկ քաթալոկին) մէջ։

Յղացքը ունի գեղագիտական եւ քաղաքական խառն բնոյթ, որուն ակնարկած է «Յառաջ»ի առաջին հակիրճ նշմարը։ Քաթալոկի առաջին էջը կը բացատրէ որ «100 նկարիչներու պաստառներուն այս ցուցահանդէսը» վկայութիւն մըն է, «ի նըպաստ մարդուն եւ ժողովուրդներու ... Զօնուած է 20-րդ դարու ցեղասպանութիւններու բոլոր զոհերու յիշատակին», որոնց մէջ իր տեղը կը գրաւէ Հայութիւնը, զոհը «դարուս առաջին ցեղասպանութեան»։ Այսպէս, սպանդի 75-ամեակին առթիւ, երբ, ինչպէս կ՚ըսէ քաթալոկը, «պոկրոմներ կրկի՛ն կը վտանգեն» հայ ժողովուրդի գոյութիւնը, հայ նկարիչ մը կրցած է համոզել հարիւրեակ մը արուեստագէտներ եւ արուեստասէր – հաւաքորդներ, որ մէկական պաստառ տրամադրեն այս ցուցահանդէսին, ի շահ մարդկութեան եւ մասնաւորապէս՝ Հայութեան։ «Սըր Լ.» յաջողած է նաեւ քով – քովի բերել մեր շնորհակալութեանց արժանի անձեր՝ որոնց աշխատանքն ու ժամանակը (եւ, ինչու չէ՞, դրամը) կարելի դարձուցած են իրագործումը այս «երեւոյթին», որ կը վայելէ Հանրապետութեան Նախագահին, Ժաք Լանկի, Էլէնա Պոնէրի, Ֆրանսուա Ժաքոպի (Նոպէլեան մրցանակակիր), Փիէռ Վիտալ – Նաքէի եւ բազմաթիւ ուրիշներու հովանաւորութիւնը եւ աջակցութիւնը։

Առաջին կամ վերջին անգամը չէ որ մըշակոյթը կը գործածուի նաեւ իբր քաղաքական միջոց։ Այս կը խանգարէ շատեր, ի միջի այլոց բազմաթիւ այլ միամիտ, թէեւ գեղագիտական գետնի վրայ հմուտ արուեստասէր անձեր՝ որոնք անկեղծօրէն կը հաւատան որ արուեստը անջատ է քաղաքականէն, մշակոյթը՝ ուժի կիրարկումէն, եւայլն։ Այս տողերը ստորագրողին համար չկայ նման «խանգարում» որովհետեւ չկայ նախ ամբողջական բաժանում, մշակոյթի (կամ գեղարուեստի) եւ ընկերութեան ու քաղաքական կեանքի միջեւ, եւ երկրորդ որովհետեւ ցուցահանդէսը տեսակ մը բազմապիսի եւ ժողովրդավարական թուող «վերաքաղ» մըն է կիրարկուող ոճերու եւ մօտեցումներու, որ պիտի հետաքրքրէ ժամանակակից արուեստը սիրող որեւէ՛ անձ, ինչ ալ ըլլայ անոր դիրքաւորումը, մշակոյթ – քաղաքական կեանք կապերու գոյութեան կամ չգոյութեան հանդէպ։

«Ժողովրդավարական թուող վերաքաղ» կը գրեմ, որովհետեւ ճիգ մը կատարուած է վերջին քսանամեակի տեսողական արուեստին զանազան հոսանքներու ու կարճատեւ այլ բազմաթիւ բոլոր արկածա – խնդրութիւնները ներկայացնելու։ Ինչպէս կ՚ըսէ քաթալոկի ներածականներէն մէկուն հեղինակ՝ Ժէրար Զուրիկէրա, «զարգացումներով բեռի այս շրջանը վերջ դրաւ յառաջապահի» (աւան – կարտի) դրութեան, այսինքն՝ բեկեց այն մենաշնորհը զոր կը վայելէին մի քանի յանդուգն արուեստագէտներ միայն, քաղքենի պաստառ – դիտող – ու – գնող դասակարգը ցնցելու, «էփաթէ» ընելու։ Իր հակիրճ բայց լաւ մտածուած ելոյթին մէջ, Զուրիկէրա կը նշէ թէ այլեւս յառաջապահ ըլլալը չի՛ բաւեր, այսօր, երբ նախկին յառաջապահներու գործերը մաս կը կազմեն մեր աւանդութիւններուն, մտած են զանազան համակարգերու մէջ, ճիւղաւորուող հոսանքներու ծիրերուն մէջ։ Ոչ միայն չի բաւեր, այլ՝ փաստօրէն, դժուա՛ր է յառաջապահ ըլլալ։ Կարելի է թերեւս միայն անոնց համար, որոնք կը յաջողին մեկուսանալ՝ առանց որբանալու, լուսանցքի վրայ մնալ՝ առանց մոռցուելու, եւ որոնք իրենց անհատականութեան եւ երեւակայութեան ակունքները կը պահեն հզօր՝ չփուելով ցարդ անդիտացուած արուեստներու, հոսանքներու եւ ոճերու հետ։ Ամերիկայի մէջ, վերջին տասնամեակին, շատ մեծ թափ առաւ փնտռտուքը արուեստի այն հոսանքներուն՝ որոնք 1920 – 1970, արդի շրջանի տիրապետող յառաջապահներու կազմաւորող ազդեցութենէն քիչ – թէ – շատ զերծ մնացած էին։ Ահա ա՛յդ է որ կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ Ամերիկայի մէջ շատ կ՚օգտագործուին իբրեւ ներշնչման ակունք, որոշ էթնիքական արուեստներ, ապա նաեւ գիտական, ճարտարագիտական եւ թեքնիք գործիքներ (որոնք արուեստին կը հայթայթեն ձեւեր ու յղացքներ, իբր առաջնորդ եւ հում նիւթ). յետոյ՝ զանգուածային սպառման համար ստեղծուած իրեր եւ ներկայացուցական մօտեցումներ, եւ վերջնապէս՝ տեսական (թէօրէթիք) մտածումը օգտագործող գործեր, մանաւանդ՝ փոսթ – մոտերնիզմ կոչուող լուսանկարչական շարժումին կողմէ։

Այս բոլորը կը նշեմ, որովհետեւ ցուցահանդէսը ունէր անակնկալներ, ինչ որ կ՚ենթադրէ որ ես ունէի ակնկալութիւններ, որոնք չգոհացուեցան։ Իրօք, արուեստի մասին գրող որեւէ անձ պէտք է գիտակցի թէ ի՞նչ ակնկալութիւններով կը մօտենայ նոր գործերու, քանզի անոնք կը սահմանեն, կամ գոնէ կը պատրաստեն նախադիծը՝ ներկայացուող պաստառներու հանդէպ իր ունենալիք հակազդեցութեան։

Ինծի համար փոքր անակնկալ մըն էր, օրինակ, վերացական կոչուող արուեստի հոսանքին գրաւած մեծ տեղը, այս ցուցահանդէսին մէջ։ Այս հոսանքը միջազգային դիրք գրաւեց մանաւանդ 1950-ական տասնամեակին, երբ «արտայայտչական» վերացականութիւնը դադրեցաւ յառաջապահներու արուեստը ըլլալէ եւ վերածուեցաւ տիրապետող տեսողական սեռի մը։ Իր ներածականին մէջ, Զուրիկէրա կը գրէ թէ «վերացապաշտութեան տեսականութեան վերահաստատումը» յատկանշական երեւոյթ է ներկայիս, եւ ցուցահանդէսը նո՛յնը կը հաստատէ։ Անշուշտ դատապարտութիւն մը չեն այս խօսքերս։ Պարզապէս կը նշեմ որ տարբեր էին իմ ակնկալութիւններս, եւ զարմացայ քանզի, ըստ իս, շատ – ընդհանրացած ոճով այլեւս դժուար է, գեղագիտական խորիմաստ նորութիւններ բերել դիտողին։ Այս հոսանքին պատկանող պաստառներու մէջ համեմատաբար շատ էին գիս յուսախաբ ձգողները, ինչ որ Ֆրանսայի մէջ կիրարկուող ժամանակակից արուեստին ծանօթ ընթերցողի մը հակազդեցութիւնը պիտի չըլլայ թերեւս։

Միւս ակնկալութիւնս, որ չիրագործուեցաւ, այն էր որ ծանօթ ու անծանօթ, սակայն տաղանդաւոր արուեստագէտներու գործերը, երբ կը ներկայացուին ցուցահանդէսի մը մէջ՝ որ կը վայելէ Պետութեան բարձր անձնաւորութիւններու հովանաւորութիւնը, պիտի վայելէին լուսագրական արդիական միջոցներու ընձեռած դիւրութիւնները։ Պաստառի մը մեծ բարեկամն ու թշնամին, լո՛յսն է, – անոր աղբիւրը, ըլլա՛յ ան արեւ կամ ելեկտրականութիւն, անոր դիրքն ու զօրութիւնը, ապա՝ պաստառին շրջապատը կազմող պատին գոյնը, վերջապէս՝ նըկարները իրարմէ զատող հեռաւորութիւնը, զանոնք պիտակող եւ գետեղող անձերու հմտութիւնն ու խղճմտութիւնը, եւայլն։ Ասոնք կրնան չոր ու թեքնիք հարցեր թուիլ, սակայն որեւէ արուեստասէր, կամ կալըրիներու եւ թանգարաններու մէջ աշխատող բարեկամներ ունեցող անձ կը գիտակցի նման հարցերու կարեւորութեան։ Երբ կը դիտէի Մանսար սրահին մէջ քիչ մը անխնամ գետեղուած այս պաստառները, սատանան փսփսաց ականջիս որ «եթէ անձնական կալըրիի մը մէջ, վաճառականի մը պատկերասրահին մէջ ծախու դրուած ըլլային այս պաստառները, շատ աւելի մեծ խնամքի արժանացած պիտի ըլլային, թեքնիք հարցերու կիրարկումին մէջ»։ Անշուշտ պէտք է գիտակցիլ որ հոն՝ ուր մի քանի անձեր, ոչ միշտ ունեւոր, կը ստանձնեն նման լուրջ տարողութիւն ունեցող աշխատանք, սայթաքումներ անխուսափելի են։ Ես, պարզապէս, սայթաքումները գտայ աւելի մեծաքանակ, քան այն՝ որ կ՚ակնկալէի։

Ի դէպ, կենսական է նշել որ ցուցահանդէսին ընդհանրապէս օգտակար եւ գեղեցիկ քաթալոկն ալ զոհ գացած է սայթաքումներու, եւ ապա, աւելի՛ կարեւոր, տասնեակ մը պաստառներ կան հոն որոնք պատերուն վրայ չկան։ Հասկնալի է այս, քանզի յաճախ կը պատահի որ արուեստագէտ մը իր խոստացած պաստառը չի ղրկեր վերջին վայրկեանին (օրինակ, որովհետեւ զայն ծախած է, կամ ապահովագրութեան ընկերութեան ներկայացուցիչը չէ եկած զայն արժեւորելու ... գեղարուեստը միշտ պիզնէսի իր բաժինը ունի այս օրերուն)։ Բայց եւ այնպէս՝ քիչ մը բազմաթիւ են նման սայթաքումներն ալ, թէեւ կ՚արժէ ընդգծել՝ որ մի քանի պարագաներ կան ուր խոստացուած եւ քաթալոկին մէջ պատկերացուած պաստառը նուազ լաւորակ է, քան նկարչին ղրկած եւ իրապէ՛ս ցուցադրուած պաստառը...։

Ի՞նչ կարելի է ըսել՝ հարիւր պաստառներու մասին։ Զատ – զատ, ոչինչ։ Ուրեմն՝ ես կ՚ուզեմ կրկնել միայն, որ ժամանակակից տեսողական արուեստով հետաքրքրուող ոեւէ անձ, Հայ թէ օտար, պիտի օգտուի եւ գեղագիտական հաճոյք ստանայ ցուցադրուող հարիւր պաստառներէն։ Ինչպէս միշտ, մի քանի գործ իսկապէս վատորակ թուեցան ինծի, 80 տոկոսին առջեւ մնացի անտարբեր, սակայն հետաքրքրական եւ տպաւորիչ գտայ մօտ 15 պաստառներ։ Իսկ այդ թիւը թող արհամարհական չնկատուի։ Շատ քիչ են ցուցահանդէսներ, որ իրենց ամբողջութեամբ կը տպաւորեն, երբ ստիպուած են ներկայացնել ոչ թէ անձի մը կամ հո-

տանքի մը փաստակը, այլ՝ տեսողական գործունէութեան երկու տասնամեակի դաշտը:

Կը փակեմ, նշելով մի քանի պաստառներ, որոնց առջեւ յամեցայ ես, – Փիէռ Ալէշինսկի (Պելժիա), որուն գործը իր նիւթով եւ ոչ միայն իր ձեւով ու ոճով կրնայ հետաքրքրել հայ մը: Ռոման Զիսլեւիչ (ուկրանացի), որուն ցուցադրած պաստառը՝ քաթալոկին մէջ գտնուածը չէ: Թիպոր Զէրնիւս, հունգար (Նմանապէս, իր ցուցադրած պաստառը քաթալոկին մէջ չկայ): Արամ Տէրվէնթ, ծնած՝ Պուրունտիի մէջ (Ափրիկէ), ծագումով՝ հայ: Էրրօ (իսլանտացի): Կրատու – Կարբիկա (սպանացի, որուն գործը իսկապէ՛ս տպաւորեց զիս): Հօսէ Կինօվարթ (Գաթալան – սպանացի): Թուշիմիցու Իմայի (ճափոն): Պէն Վօթիէ (Ֆրանսացի): Փօլ Ճէնգինգ (Անգլիա): Լատիսլաւ Քիժնօ (Լեհ): Լօփէս – Քիւրվալ, Ֆրանսա: Մօրէնօ — Փինքաս (ծնած՝ Պուլկարիա, յայտնօրէն՝ հրեայ, ներկայ է շատ զօրաւոր պաստառով մը): Սամուէլ Փափազեան (որուն ցուցադրած պաստառը՝ քաթալոկին մէջ ներկայացուած գործէն շատ աւելի լաւ է): Փէսթանա (Սպանիա): Ժօրժ Ռուսը (Ֆրանսա): Փիէռ Սուլաժ (որուն պաստառը իսկապէ՛ս գոհն է դէշ լուսադրութեան): Լեւոն Թիւթիւնճեան (որուն «Լը Մասք»ը տպաւորեց զիս): Ժան Վերամ (Պելժիա):

Կը փակեմ, կրկի՛ն ընդգծելով ակնկալութիւններու հարցը, եւ աւելցնելով խօսք մը՝ որուն հեղինակին անունը մոռցած եմ: Արտայայտուելով Քիւպիզմի մասին, արուեստի մասնագէտ մը գտած է, – «Ոմանք կ'ըսեն, որ նո՛յն պաստառին վրայ քիւպիսթները կը ներկայացնեն մարմնի մը, դէմքի մը, լերան մը զանազան երեսակները, այնպէս՝ ինչպէս անոնք պիտի տեսնուէին զանազան տեսանկիւններէ: Դիտողին տեսողական երեւակայութեան կը թողուն այդ բազմապիսի երեսակնե – րու համարկումի գործը: Սակայն ես կը հաւատամ որ արդի արուեստի մէջ աչքը չէ որ կը մէկտեղէ այն ինչ որ կը ներկայացուի տեսողական դաշտին մէջ, այլ՝ տեսակաճ միտքը»: Այս ցուցահանդէսին մէջ ներկայացուած հարիւր պաստառները կուգան հաստատելու ամբողջական ակնարկի եւ համարկումի անկարելիութիւնը, նոյնիսկ՝ անոր անըղձալիութիւնը: Սակայն, միաժամանակ, կարելի կը դարձնեն ժամանակակից արուեստի զանազանութեան ըմբռշխնումը, ըստ իւրաքանչիւր սիրող ճաշակին եւ ակնկալութիւններու կազմաւորման:

Խ. Թ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԳԻՐՔՍ
(3, 4 եւ 6)

Հեղինակ՝
ՇԱՔԷ ՏԷՐ – ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ – ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԾԻՔՍԻ «Լ. եւ Ս. Յակոբեան» վարժարանի բակին մէջ, Յունիս 8–ի երեկոյեան, հրապարակային հանդիպում մը տեղի ունեցած է Խորհրդային Միութեան երեսփոխան Զօրի Բալայեանի հետ: Առաւօտուն ան այցելութիւն մը տուած է նոյն վարժարանին աշակերտութեան, ապա Հ. Յ. Դ. Յունաստանի Հայ Դատի Յանձնախումբին ընկերակցութեամբ հանդիպումներ ունեցած է յոյն քաղաքական դէմքերու հետ, որոնց ընթացքին արծարծած է Հայաստանի ու Արցախի ներկայ կացութիւնը, համաթուրականութեան տարածուող սպառնալիքը եւայլն: Նոյն օրը, երեսփոխան – հրապարակագիրը մամուլի ասուլիս մը տուած է Աթէնքի մամուլի օտար թղթակիցներու միութեան կեդրոնատեղին:

***

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ, Յունիս 1–ին, տեղի ունեցած է «Երեւան» կազմակերպութեան նախագահներու Խորհուրդին առաջին նիստը: Քննարկուած խնդիրներուն մէջ են հայերէն լեզուի դասընթացքներու եւ մանկապարտէզներու կազմակերպումը, հայկական դպրոցներու վերաբացման հարցը, Հայաստանի ու Սփիւռքի հետ կապերու սերտացումը, Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղի մը բացումը եւայլն: Որոշուած է ձեռնարկել տնտեսական գործունէութեան՝ նիւթական միջոցներ ապահովելու համար մանաւանդ «Երեւան» թերթին: Ներկաները մտահոգութիւն յայտնած են թէ ներկայ պայմաններուն մէջ, երբ Պետութիւնը դրամական օգնութիւն չի տար, հարկաւոր է որոնել բարերարներ ու գիմել այլ միջոցներու: Նախագահներու Խորհուրդին կից ստեղծուած են մշակութային, կրթական, ընտեսական, միջազգային, երիտասարդական, կանանց, մտաւորականներու յանձնախումբեր, ամէն մէկը իր նախագահով:

***

ՍՈՖԻԱՅԻ հայերէն լեզուի շաբաթօրեայ դպրոցը բոլորած է առաջին ուսումնական տարին: Անցեալ Հոկտեմբերին, Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ կից չէնքը բացուած դպրոցը յաճախած են մօտ 200 մանուկ, պատանի ու երիտասարդ՝ մանկապարտէզով ու աւելի բարձր դասարաններով: Դասընթացքներուն պատասխանատու՝ Էմմա Կարապետեան յայտնած է թէ տարեմուտին դպրոցը աւելի ընդլայնուած ծրագիրով կը շարունակուի, կը բարելաւուի դասաւանդումի ընթացքը, կը վերնայ դասագիրքերու պակասը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐՈՒ ԻՇԽԱՆԸ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԷՋ

ՆԻՍ. – («Յառաջ»). –

Յայտնապէս ծանրամարս նիւթի մը անդրադարձը՝ գրասէր շրջանակի մը մօտ, կ'ենթադրէ ճշգուած ժամանակի մը սահմաններուն մէջ փրփրել ենթահող, – տուեալ պարագային՝ Վահան Թէքէեան, որ դժուարահաճ Յակոբ Օշականի ճշգրիտ դատակնիքով ԻՐԱԻ բանաստեղծի որակումին արժանացած է, – եւ վերլուծումներու ու հաստատումներու ճամբով ի յայտ բերել պատկերը խորքին: Ըսենք՝ լուսարձակի տակ առնել կամ դնել եաքը էութեան մը:

Ասոր է, որ ձգտեցաւ եւ, լիովին յաջողեցաւ ճարտ. Տիգրան Հաճեան Յունիս 11–ին, Պարսամեան համալիրը, Հայ Մշակոյթի Ակումբի համանուն յանձնախումբի նախաձեռնած հերթական դասախօսական երեկոյթին:

Դասախօսը նախ սահմանեց թէ՝ բանաստեղծութիւնը բառական իմաստով «Բան» ստեղծելու եղելութիւնն է, «Բան»ը (լոկոս) առնուած իր ամէնէն լայն, խորունկ ու խորհրդանշական իմաստով, այսինքն՝ մտածումի եւ զգացումի բարձրագոյն աստիճանը որ շնորհուած ըլլայ մարդ արարածին, եւ որուն գերագոյն արտայայտութիւնը կ'երթայ նոյնանալ Աստուածային Բան–ին հետ: Բանն Աստուծոյ: Հուսկ նաեւ ստեղծելու եղելութեան պարագան, քանի ստեղծագործութիւնը կը մնայ անբացատրելի, որովհետեւ արդիւնք է աստուածատուր ձիրքի, այսինքն՝ հրաշքի: Ասոր համար ալ հին Յոյները կը հաւատային թէ բոլոր արուեստները, որոնք ստեղծագործութեան հրաշքին կը կապուին, իրենց աղբիւրը կը գտնեն գերընական, աստուածային էակներու՝ մուսաներու ներշնչումին մէջ:

Ընդգծելէ ետք թէ մարդ չի կրնար բանաստեղծ դառնալ աշխատելով, այլ՝ բանաստեղծ կը ծնի, եզրայանգումներու ճամբով հաստատեց չոր իրականութիւն մը, այն թէ՝ մեր գրականութեան մէջ անհամար է թիւը ոտանաւորագիրներուն ... եւ որոնց սխալմամբ բանաստեղծ անունը տրուած է: Կարեւոր է, շեշտեց ան, ի մտի ունենալ միշտ թէ բուն բանաստեղծութեան մէջ անհրաժեշտ կերպով կայ թէ՛ մտածում եւ թէ՛ յուզում: Պարզօրէն՝ յուզեալ մտածում: Որովհետեւ, բանաստեղծը այն բացառիկ մարդն է, որ ունի աստուածային ձիրքը իր մտածումները անցընելու զգացումներուն բովէն եւ անոնց համադրութեամբ յառաջ բերելու այն, որ գեղարուեստական յուզում կը կոչուի եւ որ ընթերցողին կը փոխանցուի ուղղակի, անոր հոգիին մէջ ալ յառաջ բերելով համանման յուզում մը: Հետեւաբար, որքան խոր եւ ընդարձակ ըլլայ այդ յուզումը եւ որքան պարզ ըլլան իր արտայայտութեան միջոցները, անկասկած, այնքան մեծ, հաղորդական եւ տեւական կ'ըլլայ բանաստեղծին արժէքը:

Այս դետնին վրայ քննելով Թէքէեանի բանաստեղծութիւնը, կը տեսնենք թէ անառարկելի կերպով հարազատ է ան, այսինքն կը բխի ուղղակի բանաստեղծին հոգիէն, առանց արուեստակեալ կամ բռնազբօսիկ ճիգի: Թէքէեան բանաստեղծ ծնած է եւ ունի ձիրքը իրերու ամէնէն սովորական երեւոյթին եաեւ տեսնելու անոնց բանաստեղծական խորքը: Ամէն ինչ որ մաս կը կազմէ տիեզերքի եւ մարդկային կեանքին, կը խանդավառէ, կը յուզէ իր բանաստեղծի հոգին, ուրկէ կը բխի վճիտ դետ մը յուզեալ մտածումներու, այսինքն՝ բանաստեղծութեան:

Ճարտ. Տիգրան Հաճեան միշտ վերլուծութեանց ուղիներով մէկէ աւելի անգամ ընդգծեց Վահան Թէքէեանի քերթողական արուեստին հայոց լեզուին առանձնայատկութիւնը՝ անպայման ուսանելի: Զայն ժուժկալ որակեց՝ վայելուչ եւ ազնուական իր պարզութեամբ: Ան չի հետամտիր ձեւական պարտադիր կառուցուածքներու եւ իր մտածումը զարդարելու համար չի փնտռեր գեղակերտ բառեր, որովհետեւ ձեւէն առաջ խորքն է, որ բանաստեղծութիւն է իր մօտ: Պարզութիւն մը, որ սակայն աննշմար կ'անցնի ընթերցողին աչքէն, որովհետեւ հոն, խորքի ու ձեւի կատարեալ ներդաշնակութիւն մը կայ: Ասոր շնորհիւ անտեսանելի կը դառնան բանաստեղծին մտածումին բաղկացուցիչ տարրերը՝ այսինքն բառերը: Հոս է արդէն արժէքը բանաստեղծին: Շեշտեց, խրատմբ, թէ Թէքէեանի լեզուական պարզութիւնը հետեւանք չէ աղքատ երեւակայութեան, ընդհակառակն՝ անիկա արտայայտութեան բիւրեղային միջոց մըն է եւ, հետեւաբար, վայել՝ մեծ արուեստագէտներու: Չէ՞ որ կարելի չէ այդքան պարզութեան հասնիլ, առանց բացառիկ արուեստագէտ մը ըլլալու: Հուսկ նաեւ այն ակներեւ փաստը, թէ Թէքէ – եանի պարզ, յստակ, ճշգրիտ ու վայելչօրէն գեղեցիկ լեզուն մեծապէս սատարած է գրական արեւմտահայերէնի կատարելագործումին եւ աւելի քան 75 տարիներէ ի վեր օրինակ կը ծառայէ շատերու:

Խօսելով Թէքէեանի ազգային լարին մասին, մատնանշեց թէ հոն չենք գտներ ա՛խ ու վախերու ակաղձուն ողբացաւութիւններ եւ ո՛չ ալ հռետորական կոչիւններ: Մենք միայն կը նկատենք խռոված հոգիի մը, – խորապէս ազգասէր, խորապէս հայրենասէր, – անկեղծ արտայայտութիւնը:

Բնականաբար, կենսագրութիւնը պարզող յարակից տողերով, ներկաները հաստատեցին բանաստեղծին թէ՛ գրական «պատմութիւնը», թէ՛ անոր անձնական ու հանրային կեանքին փոթորկուն էջերը:

Դասախօսութեան ընթացքին, իբրեւ վերլուծումներու ցուցանիշ օրինակ, ընտրութեանց շարքով արտասանուեցան քերթուածներ բանաստեղծին գրիչէն, – Անուանդ, Ես սիրեցի, Քու յիշատակդ այս գիշեր, Աղուորները, Ահաւասիկ կ'ուզէի, Եկեղեցին հայկական, Խորհուրդ Վարդանանց, Տաղ հայերէն լեզուի, Ջաւակս, Հաշուեյարդար (Տիկիններ Սիւզան Գաւճեան, Հռիփսիմէ Պօշնաքեան, Անոյշ Սերոբեան եւ Պր. Պերճ Գաւճեան): «Քու յիշատակդ այս գիշեր»ը երգեց երեկոյթին յայտնութիւնը՝ պարմանուհի Գարին Օհանեան, մեցցօ – սոփրանօ:

Հարցում — պատասխաններու շարքը փութով ցոյց տուաւ ուրախադէպ երեւոյթը, այն թէ՝ կարծուածին չափ քիչ չէ թիւը անոնց, որոնք նիւթի մը խնամուած պարզաբանումէն ետք եռանդով, խանդով կը մերձենան մեր գրական էջերուն եւ գիտեն ըստ արժանւոյն գնահատել զանոնք:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ԲԱՂԷՇ (ՊԻԹԼԻՍ)

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԲԱՂԷՇԻ

2 – 5. Մատնավանք՝ 28 տուն, համանուն վանքով, Ճամալտին՝ 34, Ծաղկէ՝ 29, Սփռանք՝ 50: Վերջնոյս եկեղեցին էր Սուրբ Ստեփանոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Ղազար Քահանայ Գասպարեան. – Ծնած 1854–ին, բնիկ, 1899–ին Աղթամար ձեռնադրուած Յովսէփ Ռշտունի սրբազանէ:

6. Խարապա Շէհիր կամ Խարապաշար (Աւեր – քաղաք), 38 տուն, կը գտնուի Բլէջան լերան ստորոտ, Կոփ գիւղէն մէկուկէս ժամ հեռու, կ'ենթադրուի ըլլալ մեր նախահայր Հայկի անդրանիկ աւանը «Հայկաշէն»: Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին, ուր կը պաշտօնավարէր

Գրիգորիս Քահանայ Ժամհարեան. – Ծնած 1880–ին Կարմունճ (Ախլաթ), աշխարհական անուամբ Կոստանդին, 1911ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:

Փրխուս 207 տուն: Եկեղեցին Սուրբ Ստեփանոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յարութիւն Քահանայ Ղուկասեան. — Ծնած 1854–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Յովհաննէս, 1905–ին Աղթամար ձեռնադրուած Յովսէփ Ռշտունի սրբազանէ:

8.– Խուլիկ՝ 68 տուն: Բաղէշի հարաւակողմը. եկեղեցին Սուրբ Թադէոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Նահապետ Քահանայ Աստուածատուր – եան. – Ծնած 1850–ին Սեղ գիւղ (Խիզան), ուսումը ստացած Աղթամարի միաբանութենէն, ուր 1885–ին ձեռնադրուած Խաչատուր Կաթողիկոսէ: Տասնեւմէկ տարի իր ծննդավայրը քահանայագործելէ ետք՝ հաստատուած էր այս գիւղը:

9 – 12.– Աղճավէրան, Նազիկ (համանուն լիճով), Կուշտեան՝ 97 տուն, Մեծք՝ 132 տուն: Մեծքի մէջ էին 2 մենաստան, նաեւ Սուրբ Ստեփանոս Եկեղեցին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Անդրէաս Քահանայ Պօղոսեան. — Ծնած է 1879–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Միսաք, 1913–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:

13.– Տափավանք՝ 100 տուն: Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Բարսեղ Քահանայ Վարդանեան.– Ծնած 1869–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, 1895–ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոսէ:

Ղուկաս Քահանայ Տէր – Յովսէփեան.– Ծնած 1873–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Մկրտիչ, 1912–ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:

Շմաւոն Քահանայ Ղազարեան.– Ծնած 1885–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Գրիգոր: Օծակից Տէր Ղուկասի:

14.– Կարմունճ (Կամուրջ), 100 տուն, Ախլաթի հարաւ – արեւելակողմը՝ գետակի մը ափին, որուն վրայ ձգուած կա – մուրջին պատճառաւ՝ այսպէս յորջորջուած: Եկեղեցիները Սուրբ Դանիէլ եւ Սուրբ Աստուածածին: Վերջնոյս մէջ կը պաշտօնավարէր

Գրիգորիս Քահանայ Շատոյեան. – Ծընած 1858–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Ալեքսան, 1877–ին ձեռնադրուած Այէաթճեան համանուն Եպիսկոպոսէ:

15.– Աղաղ՝ 30 տուն: Վանայ արեւմտեան եզերաց վրայ գիւղ՝ որուն բնակիչները կէս դարէ հետէ բողոքական դարձած էին:

(Շար. 44)

Այրի Տիկին Իրմա Տէրտէրեան,
Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տէրտէրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Տէրտէրեան եւ զաւակները,
Պր. Եդուարդ Տէրտէրեան,
Պր. Արէտ Տէրտէրեան,
Տէր եւ Տիկին Արամ Յովսէփեան եւ զաւակները (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Արշակ Տէրտէրեան եւ զաւակները (Աթէնք),
Տէր եւ Տիկին Լեւոն Փանոսեան եւ զաւակները (Պոլիս եւ Միացեալ – Նահանգներ),
Տէր եւ Տիկին Վահագն Մազաքեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արա Շնորհքեան եւ զաւակները (Գերմանիա),
Այրի Տիկին Արաքսի Քէչէճեան,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր, եղբօր, մօրեղբօր, հօրեղբօր, քեռայրին, զարմիկին եւ ազգականին՝

ՎԱՐԴԱՆ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Աթէնք, Յունիս 14–ին, 70 տարեկանին:

Ցուզարկաւորութեան մանրամասնութիւնները մեր յաջորդ թիւով:

«ՅԱՌԱՋ». — Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Ի. Տէրտէրեանի եւ զաւակներուն:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունիս 23, տօն է Սրբոցն Ներսէսի Մեծն Հայրապետին եւ Խադայ Եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը՝ 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

L'ARMENIE A L'HEURE DES ELECTIONS

REUNION — DEBAT

organisée par

COORDINATION AIDE D'URGENCE A L'ARMENIE

en présence de

KHATCHIG STAMBOULTSIAN
Président de l'Association de bienfaisance «Ktoutioun»
Député au Soviet Suprême d'Arménie

VASKEN MANOUKIAN
Député au Soviet Suprême d'Arménie
Dirigeant du Mouvement National Arménien

GAREN SIMONIAN
Député au Soviet Suprême de l'U.R.S.S.

MERCREDI 27 JUIN à 20 H 30

Au Club des Ingénieurs des Arts et Métiers
Salle de La Rochefoucauld
9 bis, avenue d'Iéna — 75016 PARIS (M° Iéna)

—— *Participation aux frais : 50 francs* ——

LE TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
MATERNELLE — PRIMAIRE
SECONDAIRE
DEMI-PENSION
AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- *Enseignement MODERNE et de QUALITE avec des PROFESSEURS MOTIVES.*
- *Ambiance ARMENIENNE et FAMILIALE.*

INSCRIPTIONS
«SCOLARITE 1990/91»
OUVERTES

ECOLE BILINGUE
« TEBROTZASSERE »
M. Garabed DAKESSIAN / Directeur

1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY

Tél. : 43 81 01 72
SNCF PAVILLONS s/s BOIS

ROCHER Optique

73, RUE DU ROCHER
75008 PARIS

Mme L. KHEMTEMOURIAN - MARIE

A L'OCCASION
DU 1er ANNIVERSAIRE
DE L'OUVERTURE

Conditions particulières aux lecteurs de «Haratch»

Grand choix
de lunettes de vue,
de soleil, jumelles etc...

Fermé Dimanche et Lundi matin

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

a le plaisir de vous informer

que son

GALA ANNUEL

se déroulera

le Dimanche 24 Juin à 16 heures

avec au programme :
les *ATELIERS* de la M.C.A.
et le Groupe des Danses traditionelles
Enfants
«ERZEROUM» d'EREVAN

Palais des Sports, Rue de Toulon
ALFORTVILLE

Pour tous renseignements :
Tél. : (1) 43 76 55 89

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

«ԳԵՂԱՄ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ»
Դպրոցի
(CENTRE TIVOLI)

Ուրբաթ, Յունիս 29, ժամը՝ 21–ին՝
SALONS DE VAUFREGES
229, route Léon Lachamp
13009 MARSEILLE

մասնակցութեամբ՝
Հայրենիք նուագախումբի եւ Վանիկի ձոխ պիւֆէ:
Մուտք՝ 90 Ֆր.:

ՎԵՆԵՏԻԿ

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Մայիս 26 / 27–ին «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսաւ Վենետիկի Համալսարանի Հայ լեզուի եւ մշակոյթի ամառնային (Օգոստոս 1 – 30) դասընթացքի վերջին ազդը:

Հարկ է դիմել հետեւեալ հասցէին.–
Corso intensivo lingua armena
Universita di Venezia - S. Polo 2035
30125 Venezia (Italia),
եւ կամ հեռաձայնել հետեւեալ համարին՝
(41) 52 – 07 – 737
Իտալիոյ ժամով առաւօտեան 8 – 9:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՇՐՋՈՒՆ ԿԱՅԱՆ

Կապոյտ Խաչի ամրան շրջուն կայանը այս տարի տեղի կ'ունենայ Գորսիքա, Յուլիս 3–էն 24, արձանագրուիլ մասնաճիւղերու մօտ կամ հեռաձայնել գրասենեակը.–

48 24 46 57

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւանի մասնաճիւղի տարեկան դաշտահանդէսը տեղի կ'ունենայ՝

Կիրակի, Յունիս 24–ին

ամբողջ օրը, Gemens-ի դալարազեղ ծառաստանը, մասնակցութեամբ՝

Երգիչ ՅԱՐՈՒԹ–ի

Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեզի հետ:

ՁՈՒՇԱՓՆԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ–ի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Յունիս 23, ժամը 15–ին սովորական հաւաքատեղիին մէջ: Մասնաճիւղի նոր վարչութեան ընտրութիւն: Բոլոր խաչուհի–ներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

TEBROTZASSERE EN FETE

Rendez-vous le Dimanche 24 Juin

Avec la participation de

EVELYNE ALTOUNIAN *VARTKES VARTANIAN* *RAFFI*

Le groupe de danseurs russes *KALINKA*

Spectacle réalisé
par les élèves de l'école, vers 15 heures

—— Distribution des prix
—— Chants, danses, sketches, jeux
—— Concours de *nardi*
—— Tombola

COLLEGE TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord — 93340 LE RAINCY — Tél. : 43 - 81 - 01 - 72

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Է.

«ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷ»ի ու ՀՀՇ–ի ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ անդամ Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդի երեսփոխան արձակագիր՝

ՎԱՆՕ ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ

կը դասախօսէ, նիւթ ունենալով

ՀԱՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ (1988-90) ԵՒ ՀԱՅ ԳՐՈՂԸ

Կը մասնակցին
ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ
ու
հեղինակէն էջերու ներկայացումով՝
ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆ

Շաբաթ, Յունիս 23, ժամը 20–ին,
Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ալեք Մանուկեան» սրահը
118, rue de Courcelles — Paris 17e

— Մուտքը ազատ է —

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ 23-24
SAMEDI-DIMANCHE
23-24 JUIN
1990

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.302 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.302

ՏԷՕՔՄԷՃԵԱՆ Ի՞ՆՉ ԸՍԱՒ ԿՈՐԲԱՉՈՎԻՆ

ԽՄԲ. – Ատենին անդրադարձած էինք Կորբաչով – Տէօքմէճեան հանդիպումին (Յունիս 6)։ Ստորեւ մանրամասնութիւններ զորս կը քաղենք *Լոս — Անճըլըզ Թայմզ*-ի Յունիս 5-ի թիւէն, որոնք «զգայացունց» ոչինչ կը բերեն։ Կը թուի սակայն թէ Տէօքմէճեան համոզուեր է, որ Կորբաչով հասկացողութիւն ցոյց տուեր է։ Ի դէպ, այդ «հասկացողութեան» առաջին համը առած էինք 1988, Փետրուար 25-ին, երբ Կորբաչով այնքա՜ն լաւ հասկցած էր Ղարաբաղի հարցը, երբ Սիլվա Կապուտիկեան եւ Զօրի Բալայեան կ'ընդունէր, որ յիշած էր նոյնիսկ թէ Ղարաբաղի անունը՝ Արցախ է...։ Երեք օր ետք, մեր անունն ալ՝ Սումգայիթ էր։

**

Յունիս ամսու սկիզբը Կորբաչով Ուաշինկթըն գնաց, Պուշին կորզելու համար ինչ որ կրնար։ Այդ հապճեպ այցելութեան ընթացքին անցաւ նաեւ Գալիֆորնիոյ Սան – Ֆրանսիսքօ քաղաքէն։ Հոն, Յունիս 4-ին, կարճ խօսակցութիւն մը կ'ունենայ կառավարիչ Ճորճ Տէօքմէճեանին հետ։

Ըստ երեւոյթին, Կորբաչով յոգնած է, նեղսիրտ, մտքով ու խօսքով ցիրուցան, այնքան որ սովորաբար իրեն հանդէպ գեր – քաղաքավար եւ շողոքորթող ամերիկացի լրագրողներն իսկ նշմարած են որ, մարդը շատ ալ կարեւորութիւն չէ տուած Տէօքմէճեանին եւ անոր ներկայացուցած նահանգին, որ իր 34 միլիոն բնակիչով եւ հսկայ տնտեսութեամբ՝ Պետութեան մը մէջ Պետութիւն է։

Ամէն պարագայի մէջ Ճորճ Սքէլթըն, «Լոս – Անճըլըս Թայմզ»ի թղթակիցը, կը նշէ որ Տէօքմէճեան առիթը չէ փախցուցած՝ Կորբաչովին խօսելու Հայութեան վիճակին մասին։ «Մինչ», կ'ըսէ թղթակիցը, «անդին 200 Հայեր ցոյց մը կ'ընէին, կրելով պաստառ մը որ Կորբաչովը կը բաղդատէր Ստալինին, Տէօքմէճեան Ղարաբաղի մասին խօսք բացաւ, նաեւ՝ երկրաշարժին մասին»։

Նախ Տէօքմէճեան կ'ընդգծէ որ Կորբաչով պէտք է միջամտէ, արգիլելով Ատրպէյճանի երկաթուղային շրջափակումները, որոնք կ'ընդհատեն վերաշինութեան աշխատանքը։ Կորբաչով, կ'ըսէ, ամերիկացի թղթակիցը, կ'ընդմիջէ Տէօքմէճեանի խօսքը, ըսելով միայն որ «ահաւոր ողբերգութիւն մըն է երկրաշարժը, նաեւ՝ բրտութիւնները որոնք կը շարունակուին, կը հասկնամ ձեր մտահոգութիւնները»։

Տէօքմէճեան նաեւ Կորբաչովին կը յանձնէ նամակ մը, ուր կայ հակիրճ պատմական ակնարկ մը՝ Հայութեան դժուար անցեալին մասին, ապա խնդրանք մը՝ որ Կորբաչով ամէն ինչ ընէ Հայութեան ներկայ ապահովութիւնը երաշխաւորելու համար։ (Ինչպէս կ'երեւի, Տէօքմէճեան եւ իր խորհրդատուները համոզուած են որ ինչ որ կը պատահի Կովկասի Հայութեան, միայն Ատրպէյճանցիներու գործն է, բնաւ երբեք ... խորհրդային բանակին)։

Նոյն օրը, հանդէսի մը բացման խօսքը արտասանած ատեն, Տէօքմէճեան կը փորձէ կատակ մը (ամերիկեան քաղաքական անձերու բուժ – բոլորը), ըսելով թէ՝ եթէ, նախ՝ իր մեծ հայրը Ջարդերէն ետք Խորհրդային Հայաստան ապաստանած ըլլար, եւ եթէ Կորբաչովի մեծ – հօր մեծ – հայրը ուրիշ Ռուսերու նման Ֆորթ Ռոս (Գալիֆորնիոյ մինչեւ 1825 դիմացող ռուս գաղութը) հաստատուած ըլլար, ապա իրենց դիրքերը փոխանակուած կ'ըլլային։ «Գոնէ», կ'աւելցնէ Տէօքմէճեան,

«Ես վստահ եմ որ Պր. Կորբաչով պիտի յաջողէր Գալիֆորնիոյ կառավարիչ ընտրուիլ»։ Սակայն պատասխան չունի Կորբաչով, որ նախընտրած է ըսել Գալիֆորնիոյ նախկին կառավարիչ Ռոնըլտ Ռէկընին՝ թէ ա՛ն ալ, ինքն ալ, «երկրաշարժերու սպառնալիքը ճանչցած են», ըլլա՛յ Գալիֆորնիոյ եւ Հայաստանի մէջ, ըլլա՛յ ընկերա – քաղաքային, փոխաբերական իմաստով։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ ԱՒԵՐ ԳՈՐԾԵՑ

12.300 ՄԵՌԵԱԼ, 24.000 ՎԻՐԱՒՈՐ, 400.000 ԱՆԱՊԱՍՏԱՆ

Բազմիցս կը յիշուի Հայաստանը, այս նոր աղէտին առթիւ, որ քարուքանդ ըրաւ Իրանի հիւսիսային եւ հիւսիս – արեւմտեան շրջանը, Զանճանի եւ Գիլանի գաւառները։ Ինչպէս միշտ նման պարագաներու մէջ, զոհերու թիւերը ժամէ – ժամ կ'աւելնան (Խորհրդային Միութեան մէջ թէեւ կրնան ալ պակսիլ, ինչպէս Հայաստանի պարագային, երբ 100 հազարէն վերջնապէս 25 հազարի իջաւ...)։

Ուրբաթ առաւօտեան լուրերու համաձայն, մեռեալներու թիւը նուազագոյն 12.300-ի կը հասնէր, աւելի քան 24.000 վիրաւոր կայ եւ 400.000 անապաստան։ Ցնցումը, որ 7,3 էր Ռիխթէրի վրայ, պատահած է Հինգշաբթի առտու 0,31-ին, երբ բազմաթիւ Պարսիկներ Ֆութպոլ կը դիտէին հեռատեսիլէն։ Երկրաշարժերու հիմնարկները կ'ըսեն թէ աւելի զօրաւոր է այս ցնցումը, քան՝ Սպիտակի, որ ըստ խորհրդային աղբիւրներու 25 հազար մեռեալ պատճառած էր եւ 60 հազար ըստ ՄԱԿ-ի մասնագէտ մարմնին։ Կեդրոնը Կասպից ծովին շատ մօտ է, շատ հարուստ շրջան մը, ուր չորս միլիոն հոգի կ'ապրի 50 հազար քառակուսի քիլոմեթրի վրայ։ Աւերը հսկայ է վերը յիշուածէն զատ ալ, անշուշտ, այսինքն՝ ոչ ճամբայ մնացած է, ոչ հաղորդակցութեան միջոց, ոչ ալ հեռաձայն եւ ամէնէն դժուար հարցը աղէտեալ վայրերը հասնիլն է։ Միջազգային օժանդակութիւնը անմիջապէս սկսած է եւ Ֆրանսա, ինչպէս Հայաստանի պարագային, առաջին գիծի վրայ է։ Իրան, նման աղէտ մը կրած էր 1978-ին, կրկին 25 հազար մեռեալ կար, ցնցումը՝ 7,7 էր Ռիխթէրի վրայ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺՈԶԷ ԳԱՊԱՆԻՍ ֆրանսական կաճառի անդամ ընտրուեցաւ Թիէրի Մօլնիէի աթոռին։ Նորընտիր ակադեմականը ընտրուած է երրորդ շրջանին 17 ձայնով ընդդէմ 11 ձայնի Շառլ Տէտէեանի (80 տարեկան, բաղդատական գրականութեան փրոֆէսօր)։ Գապանիս ծնած է 1922-ին, Թուլուզ, եւ իր հատորներուն մեծ մասը գրած է գիւղը։ Սկսած է հրատարակել 1952-ին։ Առաւելաբար քրոնիկագրութիւնը ընտրած է որպէս սեռ։ Վիպագրութեան կողքին, գրական քննադատ է եւ բացառիկ զարգացման տէր։

ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ շրջանին մէջ զօրաւոր հեղեղներ պատճառ եղած են 28 հոգիի մահուան։ Տեղատարափ անձրեւը ողողած է ճամբաները ու քաղաքին յարաբերութիւնը խզուած են շրջակայ գիւղերուն հետ։ Մեծ է նաեւ նիւթական վնասը։

ՔՐԷԱԿԱՆ ՅԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ, որ նուազած էր վերջին տարիներուն, մտահոգիչ յաւելում մը կը կրէ, 4,27%-ով։ Ամէնէն վտանգուած քաղաքներն են.– Անժէ, Թուլոն, Այաչիօ, Թուլուզ եւ Լիլ։ Ընդհ. ձեւով 102-ի վրայ 63 քաղաք ենթակայ են այս յաւելումին։

ՊԵԼՃԻՔԱ աւելի քան 300 հազար խոզեր ժանտախտէ վարակուած են։ Ֆրանսա այլեւս պիտի չգնէ։ Անգլիոյ «խենթ կովեր»էն ետք, այս անգամ ալ պելժ խոզերն են։

ՖՈՒԹՊՈԼ «ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»

Յունիս 21-ի արդիւնքներն են.–

ՎԵՐՈՆԱ.–
Սպանիա յաղթեց Պելժիոյ՝ 2 – 1։

ՈՒՏԻՆԷ.–
Ուրուկուէյ յաղթեց Հարաւային – Քորէայի՝ 1 – 0։

ԳԱԿԼԻԱՐԻ.–
Անգլիա — Եգիպտոս հանդիպումը վերջ գտաւ ի նպաստ Անգլիոյ՝ 1 – 0։

ՓԱԼԵՐՄՕ.–
Իրլանտա — Հոլանտա 1 – 1 *հաւասար մնացին։*

**

Ուրբաթ օր, հանգիստի օր է, ութերորդ աւարտականներէն առաջ, որոնց 16 մասնակցողները որոշուեցան, ոմանք վիճակով։

Այդ առաջին շրջանի աւարտին յատկանշական կէտերն են Գամըրունի եւ Քոսթա – Ռիքայի խաղը, որ անակնկալ մը եղաւ, մինչ աւելի հռչակ վայելող խումբեր յուսախաբ ըրին (Շուէտ, Խորհրդային Միութիւն)։

Յունիս 23, 24, 25 եւ 26-ին տեղի կ'ունենան ութերորդ աւարտականներուն մրցումները։ Ամէնէն հետաքրքրականները կը նկատուին՝ Պրազիլ — Արժանթին եւ Արեւմտեան Գերմանիա — Հոլանտա (Թորինօ եւ Միլանօ, Կիրակի օր)։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԱԿ

Աշխարհի ախոյեանութեան ընթացքին Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգի հինգ ակումբներ բաժակի մրցաշարք մը կազմակերպած էին, ուր «Արարատ» երկու յաղթանակ ու մէկ պարտութիւն արձանագրած էր։ «Արարատ»ի չորրորդ խաղը՝ «Դնեպր»ի դէմ աղէտալի վախճան մը ունեցած է. Երեւանցիները, թէեւ երիտասարդական կազմով մը հանդէս եկած էին մրցակիցներուն դաշտին վրայ, 3-ի դէմ 8 կէտով պարտութիւն կրած են։

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԵՐԲ ԿԾԻԿԸ ԿԸ ՔԱԿՈՒԻ

Օր նոր, փորձանք նոր՝ Կորբաչովի համար։ Յունիս 20-ին, Կեդրոնական Ասիոյ ամենամեծ Հանրապետութիւնը, Ուզպէկիստանը՝ որդեգրած է բանաձեւ մը որ կը հաստատէ թէ ան այլեւս «գերիշխան է ներքին եւ արտաքին ամէն հարցի եւ մարզի մէջ»։

Բանաձեւը լիտուանական ոճով եւ յանդգնութեամբ ծառացում մը չէ Մոսկուային դէմ, քանզի ուզբէկ Խորհրդարանը անկախութիւն չէ յայտարարած։ Եթէ այդ ընէր, խորհրդային համամիութենական օրէնքները ի զօրու պիտի չըլլային այլեւս իր սահմաններէն ներս։ Ներկայիս, Ուզպէկները կը խուսափին բացայայտ գըրգռումներէ, սակայն կը միտին դժուարացնել Կորբաչովի գործը, մանաւանդ՝ տնտեսական ազդու զէնքին օգտագործումը։

Արդարեւ, պատահական չէ որ նոյն օրը, Յունիս 20-ին, Էստոնիոյ ղեկավար Լնոյլ Լիփմա կը յայտարարէ թէ Մոսկուա կ'անտեսէ բանակցութեան հանդէպ որեւէ լուրջ մօտեցում։ Զայն «կը բեմադրէ Արեւմտեան Պետութիւններուն համար», իբր աչքի փոշի, ինչպէս պիտի ըսէր մեր ժողովուրդը։ Իրականութիւնը, կը շարունակէ, Լիփմա, քարիւղի, բնական կազի, ուրիշ ապրանքներու եւ մթերքներու առաքման դանդաղ, ինք կ'ըսէ «սողացող» կասեցումն է, որուն նպատակն է խեղդել Լիթուանիոյ տնտեսութիւնը եւ օր առաջ հպատակցնել միւս պալթեան Հանրապետութիւնները։ Միջոցին, կ'ըսէ Լէնարթ Մէրի, Էստոնիոյ Արտաքին գործոց նախարարը, Պալթեան ներկայացուցիչներուն վերջին հանդիպումը Կորբաչովի հետ հեռու էր բանակցութիւն մը ըլլալէ, աւելի բնոյթը ունէր «բիրտ մենախօսութեան» մը։ Կորբաչով կը սպառնայ ու կը յորդորէ, բայց մտահոգ է, որովհետեւ տնտեսական զէնքի գործածութիւնը գործածողին ալ կը վնասէ։

Այլ խօսքով, տնտեսական զրկումը եւ պօյքոթը ազդու է, երբ հսկայ Խորհրդային Միութիւնը զայն կը կիրարկէ միայն Լիթուանիոյ, ըսենք նոյնիսկ բոլոր Պալթեան Հանրապետութիւններուն դէմ։ Սակայն եթէ տարածուի ան, կրնայ աւթել նոյնի՛նքն խորհրդային տնտեսութեան կքումը։ Մոսկուա կը դիմանայ եթէ զրկէ Լիթուանիան քարիւղէ, իր կարգին զըրկուելով անոր արտադրած կրպակէն, մեքենայէն, հիւսուածեղէնէն։ Սակայն եթէ պօյքոթը վերածուի, ինչպէս կ'ըսեն Անգլիացիք, «ամէնուն պատերազմի, ամէնուն դէմ» եւ եթէ Մոսկուա Ուզպէկիստանին քարիւղ մերժէ, անոնք ալ հակադարձեն՝ բամպակեղէն ու հանածոյ չուղարկել, եւայլն, արդէն – խախուտ խորհրդային տնտեսութիւնը իսկապէ՛ս կքելու վտանգին դէմ – հանդիման կը սկսի գտնուիլ։

Այս իրականութիւնն է որ սկսած է յստականալ ազգային Հանրապետութիւններուն համար։ Անոնք միացեալ, միահամուռ շարժողները չեն, քանի որ իրենց շահերը շատ տարբեր են իրարմէ, ինչպէս Հայոց եւ Ատրպէյճանցիներու պարագային։ Բայց եւ այնպէս Մոսկուայի գործը դժուարացնելը, մանաւանդ տնտեսական զէնքի օգտագործման արգիլումը, կը թուի բոլորին գործին գալ։ Պատահական չէ որ Ուզպէկիստանին համընթաց, նո՛յն օրը, Յունիս 20-ին, Վրաստան յայտարարած է թէ կը ճանչնայ Պալթեան Հանրապետութիւններու ինքնորոշման իրաւունքը։ Ինչ որ Լիթուանիան կը քաջալերէ որ դիմանայ, կը բարձրացնէ տնտեսական զէնքի գործածման գինը, կեդրոնին համար ալ։ Օր նոր, փորձանք նոր Կորբաչովին համար։

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

19րդ դարում

19-րդ դարը Հայաստան եւ շատ ուրիշ երկրներում, յեղափոխութեան, ազգային վերածնունդի եւ կեանքի նոր ուղղութիւնների ժամանակաշրջան էր. մինչ այդ քաղաքական աննպաստ կացութիւնը քայքայել էր Հայաստանը, Հայութիւնը ապրում էր ամենադժուար պայմանների մէջ. դեռ 18-րդ դարուց, շատ հայ մտաւորականներ, գրողներ, երաժիշտներ հեռանում էին Հայաստանից իրենց աշխատանքի ասպարէզը գտնելու հայրենիքից դուրս. այսպիսով ստեղծուեցին մշակոյթի կեդրոններ, Թիֆլիզ, Մոսկուա, Աստրախան Նոր Նախիջեւան, Ղրիմ, Պոլիս, Վենետիկ եւ Կալկաթա:

Հայ երաժիշտները 1800ական թուականէն սկսեալ առիթներ ունեցան իրենց երաժշտական ուսումը զարգացնելու Եւրոպայում, Ռուսաստանում, որը դրական երեւոյթ էր մեր իրականութեան մէջ. այն ժամանակ Հայաստանում գոյութիւն չունէր կազմակերպուած երաժշտական — համերգային կեանք, այլ ժողովրդի երաժշտական կենցաղում տիրապետողը ժողովրդական ու գուսանական բանաւոր աւանդուող երաժշտութիւնն էր:

Բայց, հայ երաժշտութեան կարեւոր խնդիրները լուծելու, եւ մեր երաժշտական հարուստ աւանդութիւնը, նրա իրական պատկերը եւ բանաստեղծականութիւնը վերակենդանացնելու ստեղծագործական կարողութիւնը պակասում էր մեր երաժիշտների մօտ. Նրանց համար երաժշտական շարժումը եւ նորարարութիւնը եւրոպական երաժշտական ներմուծումն էր Հայաստան, առանց գիտակցելու որ այդ նոր երաժշտական ձեւերը եւ դպրոցը հարազատ չեն մեր երաժշտութեանը, եւ զգուշութեամբ պէտք էր մօտենալ գեղագիտական խնդիրներին:

Ինչո՞ւ յեղափոխական այդ ժամանակաշրջանում հայ երաժիշտները եւրոպական եղանակների վրայ էին յարմարեցնում հայրենասիրական խօսքերը, մի՞թէ հայկական մեղեդիներ գոյութիւն չունէին:

Խնդիրը մի քանի երգերի դասաւորումը չէ, այլ մտայնութիւնը որը գոյացաւ 19-րդ դարու ընթացքում եւ իր աւերիչ դերը կատարում է նաեւ այսօր. այս մտայնութեան պատճառով երգէոնը ընդունուեց հայ եկեղեցու մէջ, եւ մենք չենք կարողանում լսել մեր գեղեցիկ հոգեւոր երգերը, որոնց խորութիւնը եւ բանաստեղծականութիւնը իրենց պարզութեան եւ ձայնի դասաւորման մէջ է. քիչ ազգեր ունեն մեր այս հարստութիւնը որը մեզ է հասել 5-րդ դարից. եթէ կխազրագէտ հայ երաժիշտները իրենց ստացած եւրոպական կրթութեան սահմանը չհասկացան, եւ չիմացան որ ամէն մի երաժշտութիւն ունի իր օրէնքները, որ սխալ է բոլոր երաժշտութիւնները մի կաղապարի եւ ձեւի մէջ դնել, երաժշտութիւնները ապրում են եթէ իրենց վիճակի մէջ ազատ լինեն. երգէոնը կաշկանդում է այն ազատութիւնը որը պահանջում է հայ հոգեւոր երգը:

Գէորգ Դ. Կաթողիկոսի խնդրանքի եւ կարեւոր աշխատանքն էր, Նիկողոս Թաշճեանին յանձնել հայ հոգեւոր երգերի ձայնագրութիւնը, այսպիսով հրատարակուեցին «Ձայնագրեալ երգեցողութիւնք սրբոյ պատարագի», «Ձայնագրեալ շարականք», եւ «Երգ Ժամագրոց» որոնք հանդիսանում են ամենակարեւոր աղբիւրներից հայ հոգեւոր երգերը ուսումնասիրողների համար:

Մի ուրիշ կարեւոր աշխատանք կատարեց պոլսահայ երաժիշտ՝ Եղիա Տնտեսեանը ձայնագրելով «Շարական ձայնագրեալ» մեծածաւալ աշխատանքը. բացի այդ, Տնտեսեանը հեղինակն է երաժշտական յօդուածների: Եղիա Տնտեսեանը գտնում է, որ «քիչ շատ ազգային դրոշմ ունեցող երաժշտութիւն մը միայն եկեղեցւոյ մէջ ունինք». Նա նոյնպէս ազդուած եւրոպական երաժշտութիւնից, հայերէն խօսքերը դասաւորելով Մոցարթի եւ գերմանական երաժշտութիւնների վրայ հրատարակել է իր «Նուագք Հայկականք» պարբերաթերթում:

Մակար Եկմալեանը իր «Երգեցողութիւնք Սրբոյ Պատարագի» յառաջաբանում, հայ երաժշտութիւնը դասում է պարսիկ — արաբացի երաժշտութեան մասը, որի հիման վրայ կատարել է իր ներդաշնակութիւնը, այսինքն այն որ պահանջում է պարսիկ — արաբական երաժշտութիւնը. Մակար Եկմալեանի պատարագի ներդաշնակումը, պարզապէս դպրոցական մի աշխատանք է:

Հայ ժողովրդական երաժշտութիւնը չէր գտնուած կացութեան մէջ էր, «զարգացած» հայ երաժիշտների ուշադրութիւնը միայն եւրոպական եւ ռուսական երաժշտութիւնն էր. Կարա Մուրզան երգչախումբի համար է դասաւորել որոշ ժողովրդական երգեր, նորութիւն այն ժամանակուայ երաժշտական կեանքում:

Ամփոփում: 19-րդ դարը իր մի քանի դրական կողմերով, բացասական մի ժամանակաշրջան էր մեր երաժշտական պատմութեան մէջ. ստեղծուեց մի մտայնութիւն որը ցաւօք սրտի շարունակւում է մինչեւ մեր օրերը. Կոմիտաս Վարդապետը սրբագրեց իր աննման երաժշտական դպրոցով, այն կոպիտ սխալները որոնք կատարուել էին 19-րդ դարու ընթացքում, բայց որովհետեւ հայութեան մեծ մասի մէջ պակասում է այն մակարդակը որը մեր մշակոյթի զարգացման համար կարեւոր է. այսինքն գնահատել իրական արուեստը, պահանջել հայ երաժիշտներից ներթափանցում մեր երաժշտութեան մէջ, յարգել հայ երաժշտութիւնը որպէս մեր մշակոյթի ամենակարեւոր մասերից մէկը. այն ժամանակ է որ մենք 19-րդ դարու երաժշտական տխուր էջը կը փակենք:

ԼՈՒՍԻՆԷ ԲԱՅԻԼ

ՊԱՅՔԱՐ

ԾԱՅՐԱՅԵՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԽՄԲ. — Արայ Գալայճեան, «Պայքար»ի մէջ լոյս տեսած (Յունիս 16) այս «Օրը Օրին»ով մատը բաջաքար կը դնէ մեր վէրքերուն վրայ: Ախտաճանաչումները չեն բաւեր սակայն, երբ ոչ թէ տարիներու, այլ դարերու երկայնքին, յամառօրէն կը մերժենք դաս քաղել մեր դառն փորձառութիւններէն ու կը կրկնենք նոյն սխալները: Քիչ անգին կը հրատարակենք Սիլվա Կապուտիկեանի եւ Սերօ Խանզադեանի այն նամակը, որու կ'ակնարկէ Արայ Գալայճեան.—

***

Անգլիոյ վարչապետուհին, Մարկարէթ Թաչըր, օգտուելով Մոսկուա կատարած իր կարճ եւ պաշտօնական այցելութենէն, փափաք յայտնած էր նաեւ Հայաստանը տեսնել եւ այդ առիթով պաշտօնական բացումը կատարել Անգլիացիներու կողմէ Լենինականի մէջ կառուցուած եւ Լորտ Պայրընի անունը կրող դպրոցին. Եւ իրապէս, անցեալ Կիրակի, Յունիս 10-ին, ժամանած էր Երեւան եւ Հայաստանի Պետական ղեկավարներուն հետ, ինքնաշարժներու շարասիւնով մը ուղղուած դէպի Լենինական:

Երկուշաբթի իրենց թիւերով ամերիկեան եւ անգլիական թերթեր տուին այդ այցելութեան լուրը: Համաձայն անոնց, Լենինականի մէջ վարչապետուհին դիմաւորած էր հարիւր — հազարէ աւելի բազմութիւն մը՝ ծաղիկներով, երգերով, եւ, ըստ հայկական սովորութեան՝ հիւրասիրութեամբ: Ինքնաշարժները որոշ պահ մը կանգ առած էին, մարդկային այդ ծովին մէջ ընկղմած, եւ ապա, շարժավարին ճարպիկութեան շնորհիւ եռ դարձած, տարբեր փողոց մտած ու վերջապէս կանգ առած նորակառոյց դպրոցին եռեւի դրան առջեւ, ուրկէ Տիկին Թաչըր ներս սպրդած էր: Հոն, դպրոցական մանուկներուն հետ խօսած, զանոնք խրատած եւ հաճելի վայրկեաններ անցուցած էր:

Սակայն նկատի ունենալով որ կառավարութեան եւ ոստիկանութեան ներկայացուցիչները չէին կրցած վստահեցնել հիւրը թէ պիտի յաջողէին դուրսի ամբոխները զսպել, վարչապետուհին պարտադրուեր էր հրաժարիլ երկրաշարժին զոհուածներու յուշարձանին առջեւ ծաղկեպսակ զետեղելու արարողութենէն, եւ պլոր մը յառաջամասը նստած՝ անցած էր Լենինականի փողոցներէն, վերադարձած՝ Երեւան:

Այս էր կատարուած լրատուութիւնը:

Սակայն Երեւանէն, հայկական աղբիւրներէ հասած լուրերը նաեւ կը խօսէին տարբեր վիճակի մը մասին: Ըստ այս լուրերուն, Հայաստանի մէջ դժգոհութեան ալիք մը բարձրացած էր այս այցելութեան ընթացքին, որովհետեւ Տիկին Թաչըր բաւականացած էր երկրաշարժի վայրը երթալով, նորակառոյց դպրոցի մը բացումը կատարելով, փոխանակ յայտարարութիւն մը ընելու Արցախի մասին, դատապարտելու Ազրբէջանի կողմէ Հայաստանի տնտեսական շրջափակումը, եւ, ընդհանրապէս, Հայութեան բաղձանքներուն եւ քաղաքական նկրտումներուն իր համախոհութիւնը կամ զօրակցութիւնը յայտնելու: Ըստ լուրերուն, Հայերը դժգոհ էին որ Տիկին Թաչըր միայն երկրաշարժին հետեւանքները վերացնելու, քանդուածը վերաշինելու, Անգլիոյ եւ այլ Պետութիւններու եւ ժողովուրդներու կողմէ եղած օժանդակութիւններու մասին խօսած էր: Երեւանի մէջ ցուցարարներ լոզունգներ եւ պաստառներ բարձրացուցեր էին, այս դժգոհութիւնը հիւրին զգացնելու համար: Իսկ երկու երէց գրողներ, Սիլվա Կապուտիկեան եւ Սերօ Խանզադեան, բաց նամակ մը ուղղեր էին հիւրին, կոչ ընելով անոր որ զբաղէր Արցախի հարցով: Թաց ազգասիրութեան, քաղաքական տհասութեան, միամտութեան այդ նամակին մէջ անոնք կը գրէին. — «Հայ ժողովուրդը, որը այնքան շատ մանուկներ ունի կնքուած Համլէտ անունով, նորից կանգնած է «լինել — չլինելու» երկընտրանքի առջեւ», կարծէք թէ Անգլիոյ վարչապետուհիին ալ հոգը եղած ըլլար հայ Համլէտներու գոյութիւնը եւ կամ Արցախի ճակատագիրը:

***

Ինչո՞ւ կը գրեմ Տիկին Թաչըրի այս կարճատեւ այցելութեան մասին:

Կը գրեմ, որովհետեւ այս դէպքը այնքան յստակ կերպով կը բացայայտէ մեր ժողովուրդին նկարագրին յատկանշական մէկ գիծը՝ ծայրայեղութիւնը:

Մենք ծայրայեղութիւններու ժողովուրդ մըն ենք. կա՛մ սրտովին կը սիրենք, եւ կամ նոյնքան կիրքով կ'ատենք: Կա՛մ հիւրասէր ենք, եւ կամ՝ այլամերժ: Կա՛մ չափազանց ազնիւ ենք, եւ կամ՝ խորապէս վատոգի: Կա՛մ խորամանկ ենք, եւ կամ անտանելիօրէն միամիտ:

Այսինքն չունինք միջին ճամբայ մը, ազգային հաւասարակշռութիւն մը, չափի զգացում մը՝ զերծ ծայրայեղութենէ, անչափաւորութենէ: Եթէ անհատին մօտ նըկարագրի նման գիծ կրնայ տանելի ըլլալ եւ վնասել միմիայն ենթակային, ժողովուրդի մը պարագային կը դառնայ վըտանգ, անդառնալի հետեւանքներով լի:

Չափի զգացումը, յոյզերու զսպումը, գիտնազիտութիւնը մեզմէ մղոններով հեռու են: Կառչած հին ժողովուրդ մը եղած ըլլալու, առաջին քրիստոնեայ Պետութիւնը համարուելու, մշակոյթի տէր սեպուելու ա՛լ հինցած ինքնախաբանութեան, Հայաստանի մեր արենակիցները համոզուած են թէ հայ ազգը չա՛տ թանկագին գոյութիւն մըն է այս երկրագունտին վրայ. գոյութիւն՝ որուն օժանդակելու, որուն քաղաքական բոլոր իղձերը անմիջապէս իրականացնելու, որուն տնտեսական օգնութեան հասնելու պատրաստ պէտք է ըլլան բոլոր Պետութիւնները, սկսած Ամերիկայէն:

Հայաստանի թերթերուն մէջ լրձնաշուրթն փառաբանանք կը գտնենք «Ամերիկեան Սենաթի յայտարարութիւններ» մասին. յայտարարութիւններ՝ մի քանի ծերակուտականներու կողմէ առաջարկուած եւ Ծերակոյտի որեւէ յանձնախումբէ մը անցած (բայց ո՛չ Ծերակոյտէն), որոնք քաղաքական ո՛չ մէկ նշանակութիւն ունին եւ որոնք սակայն վնաս կը բերեն, որովհետեւ աւելի՛ կը բանան ճեղքը մեր եւ Մոսկուայի միջեւ, մեր եւ Ռուսերու միջեւ: Երեւանէն կոչեր կ'ըլլան Հայաստանի եւ Արցախի հարցերը Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան (ՄԱԿ) տանելու, այդ կազմակերպութեան զօրամասերը Հայաստան կամ Արցախ բերելու...:

Ծայրայեղութիւններն են որ մեզ կը մղեն սխալներ գործելու, անթոյլատրելի կացութիւններ ստեղծելու հաւաքաբար թէ անձնապէս: Ծայրայեղութեան արդիւնքներէն մին է ինքնիշխան գործելը, յախուռն որոշումներ տալը, սեփական փափաքը հաւաքական շահերէ գերիվեր դասելը: Օրինակ մը տամ: Վերջերս կը խօսէի Հայաստանէն այցելուի մը հետ, որ ընտրուած երեսփոխան է Խորհրդային Միութեան Խորհրդարանին: Գիտէք անշուշտ թէ՛ այդ Խորհրդարանն է որ կը քննէ Հայաստանի վերաբերող հարցերը, կացութիւնը, Արցախի վերամիացման հարցը, եւայլն: Ուրեմն, ռեւէ Հայ կ'ակնկալէ որ իր ներկայացուցիչները (կարծեմ քառասունէ աւելի) հո՛ն ըլլան, Խորհրդարանին մէջ, մասնակցին նիստերուն, խօսք առնեն, վիճին, գրաւեն Հայաստանէն եւ Արցախէն զատ՝ նաեւ Խորհրդային Միութիւնը եւ զայն բաղկացնող հանրապետութիւններն ու ժողովուրդները շահագրգռող հրատապ հարցերով: Սակայն իրականութիւնը տարբեր է: Մեր երեսփոխաններէն շատեր յաճախ կը բացակային՝ Մոսկուա գըտնուելով հանդերձ, գործնականօրէն չեն մասնակցիր ընդհանուր հարցերու քննարկումին, եւ կը կորսնցնեն — արդէն կորսնցուցած են .. հարիւրաւոր երեսփոխաններու բարեկամութիւնը: Բարեկամութիւն՝ որ կը նշանակէ քուէ: Այսպէս, անցեալ տարի, Նոյեմբեր 28-ին երբ Խորհրդարանը քուէարկեց Արցախի պատկանելիութեան մասին օրէնք մը, հարիւրաւոր քուէներուն միայն հինգը մեզի ի նպաստ էր. Նոյնիսկ Լատվիա, Լիտուանիա եւ Էստոնիա, որոնք մեր բարեկամներն են, կա՛մ ձեռնպահ մնացին եւ կամ օրէնքին ի նպաստ քուէարկեցին. օրէնք՝ որ Արցախը պաշտօնապէս դրաւ Ազրբէջանի իշխանութեան — բռնապետութեան տակ. Ինչո՞ւ քուէներ չունէինք. որովհետեւ, անկախ՝ Կորպաչովի կառավարութեան գործադրած ճնշումներէն, երեսփոխաններուն մեծամասնութիւնը իր համբոյրն ու համակրանքը կորսնցուցած էր մեր ներկայացուցիչներուն նկատմամբ:

Երբ այս մասին կը խօսէի Հայաստանէն եկած երեսփոխանին հետ, պահ մը լռեց, ինծի նայեցաւ, եւ ապա քաղցր ժպիտով մը ըսաւ. — «Գիտէ՞ք ինչ, ես արդէն չեմ մասնակցիր ժողովներուն»: Այսինքն, Հայաստանի ժողովուրդը զինք ընտրած է երեսփոխան՝ որպէսզի մեր հաւաքական ձայնը լսելի դարձնէ Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն ատեանին մէջ, եւ ինք կը նախընտրէ չմասնակցիլ եւ չքուէարկել: Ականջներուս չէի հաւատար. բայց մինչեւ այսօր ինքզինքիս չեմ ներեր որ չհարցուցի իրեն.— «Բարեկամ, եթէ նպատակդ չմասնակցիլն էր, ինչո՞ւ թեկնածութիւնդ դրիր եւ ուզեցիր ընտրուիլ. փառքի՞ն համար, եւ կամ առաւելութիւններուն եւ առանձնաշնորհներո՞ւն»:

Հայաստանէն շատեր — ներառեալ վերը յիշուած երեսփոխանը — կ'առարկեն թէ Խորհրդարանը չի՛ կրնար ազատօրէն գործել, որովհետեւ տակաւին համայնավար վարչաձեւ մը կը տիրէ երկրին մէջ. Հետեւաբար, կ'եզրակացնեն, ի զուր է որեւէ դրական բան ակնկալել այդ մարմինէն: Ճիշդ կամ սխալ ըլլայ այս հաստատումը, իրականութիւնը այն է որ մարդիկ կ'աշխատին գոյութիւն ունեցող դրութեան մը մէջ, միաժամանակ փորձելով եղածը փոխել, յեղափոխել կամ ... կործանել: Երբ ամբողջ Խորհրդային Միութեան ընտրուած երեսփոխանները համաձայն են գործելու այս գծուած շրջանակներուս՝ մինչեւ նորի մը գոյութեան կոչուիլը, մեզի՞, ափ մը Հայերո՞ւս մնացած է առարկելը եւ չմասնակցիլը: Աւելի ծայրայեղ կրնայի՞նք ըլլալ մեր հոչակաւոր միամտութեան մէջ. միամտութիւն եւ մեծամտութիւն՝ որոնց հետեւանքները պիտի կրեն — եւ կը կրե՛ն — Հայաստանը, Արցախն ու Հայ ժողովուրդը:

Եւ տակաւին, աւելի ծայրայեղ կրնայի՞նք ըլլալ երբ, տեղի կամ անտեղի, իբրեւ հաւաքական դժգոհութեան արտայայտութիւն, մեր բոլոր երեսփոխանները ցուցադրաբար Խորհրդարանէն դուրս կը քալէին: Եւ անշուշտ չէին անդրադառնար որ ներկաներուն հո՛գն անգամ չէր ըլլար: Բայց կը վնասէին, յանուն Հայ ժողովուրդին, բոլորին հակակրութիւնը:

Եթէ մեր ժողովուրդը կ'ուզէ ձայն մը ունենալ այս երկրագունտին վրայ, եթէ կ'ուզէ ներկայանալ իբրեւ պատասխանատուութեան գիտակցութիւն ունեցող, դիւանագէտ, կենցաղագէտ եւ խորամիտ, այն ատեն ժամանակն է որ խօսի եւ գործէ որպէս այդպիսին, եւ ոչ թէ բռնավարուի ամբոխավարութեամբ, կեղծ լոզունգներով, յուզականութեամբ եւ զգացականութեամբ, ազգասիրական — հայրենասիրական հնամաշ կոչերով:

ԱՐԱՅ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆԻ ԵՒ ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ ՏԻԿԻՆ ԹԱՉԸՐԻՆ

Մեծարգոյ Վարչապետ,

Հայ մտաւորականութեան անունից ողջունում ենք Ձեզ Հայոց բիբլիական հողի վրայ եւ բերում մեր խորին շնորհակալութիւնները Լենինական այցելելու եւ մեր աղէտեալ երկրին այդքան սրտացաւօրէն օգնութիւն ցուցաբերելու համար:

Այն դպրոցը, որը այսօր բացեցիք դուք, որը կրում է Հայոց 1600--ամեայ գրերի պաշտամունքը ունեցող Լորտ Բայրընի անունը, նոյն այդ գրերով շարունակելու է հայ մանուկին հաղորդակից անել բարուն, լոյսին ու ստեղծագործ արարումին, այն ամէնին, ինչ դարերով եղել է մեր ժողովրդի լինելութեան կերպը: Ափսոս որ հիմա, վերջին երկու – երեք տարի – ները նորից տագնապալից եղան մեզ համար, եւ հայ ժողովուրդը, որը այնքան շատ մանուկներ ունի կնքուած Համլետ անունով, նորից կանգնած է «լինել — չլինելու» երկընտրանքի առջեւ:

Այդ երկընտրանքը առանձնապէս խորն է ապրում Հայաստանից կամայականօրէն անջատուած Արցախեան աշխարհը՝ Ղարաբաղը, որը տասնամեակներ շարունակ պայքարել է իր մայր հողին միանալու համար: Ղարաբաղեան շարժումը երբեք էլ էթնիկական – կրօնական բնոյթ չի կրել, նրա առաջամարտիկները երբեք էլ արժանի չեն տեռորիստ պիտակին: Այն խորապէս դեմոկրատական, ազգի եւ մարդու իրաւունքները հետա – պնդող շարժում է, միանգամայն համապատասխան Հելսինքիի պայմանագրերով վաւերացուած միջազգային յանձնառութիւններին:

Մեր Թանկագին հիւր,

Թուչէ մեր այս նամակը դուրս է պրոտոկոլային սահմաններից, սակայն մենք չենք կարող չասել Ձեզ, որ յատկապէս այս օրերին Լեռնային Ղարաբաղում տիրում է օրհասական վիճակ: Օգտուելով յատուկ գինուորական դրութեան ժողովրդին դոյզն ինչ դիմակալելու այնտեղ գործադրուող կամայականութիւններին, -ադրբեջանական իշխանութիւնները անցել են յարձակման՝ Ղարաբաղը ծունկի բերելու եւ դեմոգրաֆիկ գրոհի միջոցով մարզը չուտափոյթ ադրբեջանակա – նացնելու համար: Օր – օրի սաստկացող վարչական, տնտեսական եւ ինֆորմացիոն շրջափակումը Թաքցնում է աշխարհից այդ փոքրիկ, բայց հերոսական հողակտորի վրայ նիւթուող դաւադրութիւնները, անլուր անօրինականութիւններն ու ռեպրեսիան: Այս պահին աշխարհում չկայ ուրիշ մի անկիւն, որտեղ այդքան անողոքօրէն ոտնահարուի ազգի եւ մարդու իրաւունքները, այդքան անպատիժ գործի բռնութիւնը, ինչպէս Ղարաբա – ղում: Այս իրադրութիւնը անպատուաբեր է ոչ միայն վերակառուցում հռչակող երկրի համար, այլեւ մարդկութեան համար:

Բարձրացրէք ձեր ձայնը ի պաշտպանութիւն մարդու, եւ ազգի իրաւունքների, ի պաշտպանութիւն բազմատառապ, իր Թափած հին ու նոր արիւնով նորից – նոր որբացած Հայաստանի, ի պաշտպանութիւն բռնադատուող Ղարաբաղի: Այնտեղից, ինչպէս երկրաշարժից փլատակուած պեթոնասալերի տակից, լսւում են օգնութիւն կանչող աղաղակներ:

Աշխարհը, որ այդքան լիասիրտ ձեռք մեկնեց մեզ 1988 Թուականի աղէտաւոր Դեկտեմբերին, պէտք է որ լսի նաեւ ա՛յդ աղաղակները:

ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ
Բանաստեղծուհի
Խորհ. Միութեան եւ Հայկական Հանրապետութեան
մրցանակների դափնեկիր,
Հայաստանի
Գիտութիւնների Ակադեմիայի
Թղթակից անդամ

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ
Գրող,
Սոցիալիստական Աշխատանքի Հերոս,
Խորհրդային Միութեան
Ժողովրդական Դեպուտատ

1990, Յունիս 10
Լենինական – Երեւան

ԻՍԻ—Ի
ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Անցեալ Յունիսի 10–ին, Կիրակի օր, Իսի լէ Մուլինոյի Օտիթորիոմի սրահին մէջ, ժամը 15.30–ին տեղի ունեցաւ Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Միօրեայ Վարժարանի տարեվերջին հանդիսութիւնը:

Ներկայ էին երեսփոխան – քաղաքապետ Պր. Անտրէ Սանթինի, փոխ – քաղաքապետ Պր. Մարտիրոս Գարակէօզեան, Քլամարի փոխ – քաղաքապետ Պր. Կարօ Քէհէյեան, վերապատուելի Ռընէ Լեւոնեան, շրջանի միութիւններու պատուարժան ներկայացուցիչներ եւ աւելի քան՝ 350 ծնողներ ու կրթասէր բազմութիւն մը:

Բացման խօսքը կատարեց եկեղեցւոյ քարտուղարուհին՝ Տիկին Ռոզէթ Տէրվիչեան, յանուն եկեղեցւոյ հոգեւոր հովւին՝ Միւռոն Վարդապետին, հոգաբարձութեան, աշակերտութեան, ծնողաց մարմնին, ուսուցչական կազմին ու դըպրոցի աւելի քան 110 աշակերտներուն ու պարախումբի 40 անդամներուն բարի գալուստ մաղթեց բոլորին, որ անգամ մը եւս անսալով մեր հրաւէրին եկած էին ներկայ ըլլալու աշակերտութեան տարուան ընթացքին կատարած աշխատու – թեան ու գործունէութեան:

Ապա ելոյթ ունեցան մանկապարտէզի 40 մանուկները. որոնք անոյշ ձայներով արտասանեցին ու երգեցին ղեկավարու – թեամբ ուսուցչուհիներ՝ Այտա եւ Լիտա Մայիլեանի, արժանանալով ծափահարութիւններու:

Յանուն ծնողաց մարմնի Ֆրանսերէն լեզուով, խօսք արտասանեց Տիկին Սոնիա Ջիլեան, շեշտեց Միօրեայ վարժարանի կատարած անգնահատելի դերը, հայեցի դաստիարակութեան կարեւորութիւնը՝ Սփիւռքահայ մանուկներուն ապագային իրենց կեանքը դրսեւորելու եւ ի մասնաւորի շեշտեց Պր. Նուրհան Ֆրէնկեանի կատարած հոգեկան, բարոյական ու նիւթական անփոխարինելի դերը, եւ յանուն հոգեւոր հովիւին ու կրթական մարմնին մեծապէս շնորհակալութիւն յայտնեց Պր. Անտրէ Սանթինիի որ տասը տարի – ներէ ի վեր միշտ ներկայ եղած է դպրոցի բոլոր հանդիսութիւններուն ու մեր տրամադրութեան դրած է քաղաքապետարանի սրահները, ամէն անգամ որ պէտքը ունեցած ենք:

Յաջորդաբար խօսք առին՝ Պր. Մար – տիրոս Գարակէօզեան, որ անդրադարձաւ Իսիի Ամէնօրեայ վարժարանի շինարարական աշխատանքներուն, եւ յանուն քաղաքապետին իր մտահոգութիւնը եւ իր ցաւը արտայայտեց թէ ինը տարիներէ ի վեր «դպրոցաշինութիւն»ը կը մնայ անվերջանալի գործունէութիւն մը:

Իսկ. Պր. Անտրէ Սանթինի բեմ բարձրանալով ըսաւ թէ՝ «հայերէն չեմ հասկընար, բայց գիտեմ թէ գործակիցս ինչ ըսաւ...»: Քաղաքապետը աւելի շատ անդրադարձաւ Հայաստանի եւ Արցախի քաղաքական իրադարձութիւններուն. եւ ըսաւ թէ իր կարելիութեանց սահմանին մէջ, կ'աշխատի երեսփոխան իր ընկերներով օգտակար ըլլալ, որպէսզի Հայ ազգը տիրանայ իր արդար իրաւունքնե – րուն եւ կրկին անգամ քաղաքական «այս կամ այն շահերուն» զոհը չդառնայ:

Ուսուցչուհիներ՝ Հոփսիմէ Աֆարի, Արմինէ Գէորգեանի եւ նաեւ երգչախումբի ղեկավար՝ Հերմինէ Երիցեանի, միջին եւ աւագ դասարաններու 80 աշակերտներ ելոյթ ունեցան, յաջորդաբար երգելով՝ «Հայ ապրինք», «Ով մեծասքանչ», «Ողջոյն քեզ», «Երեւան դարձած» եւ «Հայրենիքիս հետ» երգերը, դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. Անի Սվաճեանի, գարմանալի վարպետութեամբ, գեղարուեստական հիանալի ոճով ու մանաւանդ մեծ վճռականութեամբ, արժանանալով ըլլաւոներու եւ երկար — երկար ծափահարութիւններու:

Մէջ ընդ մէջ Հայրենիքին, հայ լեզուին, մօր եւ ընտանիքին նուիրուած ինը արտասանութիւններով ելոյթ ունեցան աշակերտ – աշակերտուհիներ, որոնք յատուկ ոգի եւ շունչ տուին հանդիսութեան, ցոյց տալով թէ ինչքան կարեւոր ու անփոխարինելի է Հայրենիքի, Մայր լեզուի եւ Մայր եկեղեցիի հանդէպ ունեցած անոնց սէրն ու գուրգուրանքը...:

«Կռունկ» եւ «Ատանայի Ողբը» սրինգով նուագներէ վերջ «Հայր Մեր» Տէրունական աղօթքով վերջ գտաւ առաջին մասը:

«Հայ Ճամբայ» խումբի փոքրիկները ղեկավարութեամբ՝ Պր. Արմենակ Արրահամեանի, մարմնամարզական շարժումներով, նոր եւ տարբեր մթնոլորտ մը ստեղծեցին: Ապա ելոյթ ունեցան յաջորդական ինը պարերով, փոքրիկներու, միջակներու եւ մեծերու խումբերը, ղեկավարութեամբ՝ Տիկին Նանօր Աբրահամեանի, նազանքով, ճկունութեամբ ու յաջողութեամբ պարեցին «Նազ, Քաջ, Աղջկայ, Ծաղիկ» պարերը:

Փակման խօսքը արտասանեց Միւռոն Վարդապետ. ըսելով, «Իսիի Եկեղեցւոյ Միօրեայ Վարժարանի 10 տարիներու աշխատանքի եւ գործունէութեան ու մանաւանդ լաւ արդիւնքներու հասնելու գաղտնիքը այն է որ եկեղեցի թէ հոգաբարձութիւն, ծնողական մարմին թէ ուսուցչական կազմ, կրթասէր հասարա – կութիւն թէ աշակերտութիւն մէկ հոգի եւ մէկ սիրտ դարձած խորունկ գիտակցութեամբ ու պարտականութեան զգա – ցումով, համեստօրէն, ամէն դժուարութիւն եւ զոհողութիւն յանձն առնելով, ձեռք – ձեռքի եւ համագործակցութեամբ ու մէկը միւսի հանդէպ յարգանքով ու աշխատանքը գնահատելով աշխատանք, աշխատեցանք ու աշխատեցանք...»:

Հայր Միւռոն շեշտեց նման հանդիսութիւններու կարեւորութիւնը աշակերտութեան ու ծնողներու համար եւ հրաւիրեց բոլոր անոնք որոնք տակաւին Միօրեայ վարժարաններու աշխատանքը կը թերագնահատեն, բայց փոխարէնը մեզի ոչինչ կ'առաջարկեն որպէս լուծում, այս խիստ կարեւոր գործին, որ դպրոցի պակասն է եւ Հայ Նոր Սերունդի դաստիարակութեան խնդիրը:

Վիճակահանութեամբ, (պատրաստուած ծնողական մարմնի կողմէ) գոյացաւ 15.000 Ֆրանք նիւթական նպաստ մը, իսկ Պր. Նուրհան Ֆրէնկեան 10.000 Ֆրանք նուիրատուութեամբ մը (ինչպէս միշտ) իր մասնակցութիւնը բերաւ, եկեղեցւոյ 150 հազար տարեկան դպրոցական ծախքերը թեթեւցնելու համար:

Շնորհակալութիւն բոլոր անոնց որոնք սատնձնած են այս վեհ դաստիարակչա – կան առաքելութիւնը, շնորհակալութիւն աշակերտներուն որ մեզի յուզիչ ու անմոռանալի պահեր ապրելու ուրախութիւնը պարգեւեցին:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմինը հետեւեալ յատկացումներըըրած է 1990–ի տարեշրջանին կրթանուէր հաստատութեանց. –

Սեւրի Սամուէլ – Մուրատ Մխիթարեան վարժարանին 45.000 Ֆր., Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին 45.000 Ֆր.:

Այս առթիւ, Միութիւնը հրապարակաւ իր ազգակից բարեկամներուն, իր սրտագին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ եւ Թարգման կը հանդիսանայ իր անդամու – հիներուն երախտապարտ զգացումներուն:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆ. ՄԱՐՄՆԻ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
Թ Է Ո Դ Ի Կ

ԲԱՂԷՇ (ՊԻԹԼԻՍ)

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԲԱՂԷՇԻ

16.– Ծղակ կամ Ծղկամ՝ 159 տուն: Վանայ ծովու արեւմտեան դին գտնուող գիւղիս եկեղեցին էր Սուրբ Ստեփանոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Դանիէլ Քահանայ Յարութիւնեան. – Ծնած 1859–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Յակոբ, 1890–ին ձեռնադրուած Գարեգին Եպիսկոպոս Սրուանձտեանցէ:

Գիւղիս քանի մը տուն Աւետարանական Հայոց հովիւն էր

Պատուելի Ասատուր Գէորգեան. – Ծնած 1870–ին, բնիկ, ուսումըստացած Բաղէշ: 1895–ին ձերբակալուելով՝ 5 տարի բանտ պառկած է, Սասնոյ դէպքերուն առթիւ հայրենաշունչ ոտանաւոր մը գրած ըլլալուն:

1915 տարւոյ Յունիսին, երբեւ մտաւորական՝ չի վրիպիր կառավարութեան ուշադրութենէն: Բաղէշէն կալանաւոր դուրս կը հանուի եւ կը նահատակուի չարաչար:

17.– Ծծուակ կամ Կծուակ՝ 150 տուն: Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Սահակ Քահանայ Միքայէլեան. – Ծնած 1879–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Մելքոն, ուսուցիչ, 1909–ի վերջերը ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:

18 – 19.– Զորկունք՝ 59 տուն, Թեղուտ՝ 260 տուն: Թեղուտէն կէս ժամ հեռու է «Սուրբ Յովհաննէս» հոյակապ մենաստանը՝ Նեբրովթ լերան ստորոտ: Ունի վայելուչ շիրմաստան մը եւ «Ցասման Խաչ» անուն ցից խաչքարեր՝ բլրակներու վերեւ: 1881–ի ժամը հիմնայատակ ըրաւ Թեղուտը: Եկեղեցին Սուրբ Ստեփանոս՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Մկրտիչ Քահանայ Պիւլպիւլեան. – Ծընած 1834–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, 1874–ին ձեռնադրուած Թոփուզեան Յակոբ Եպիսկոպոսէ:

Համազասպ Քահանայ Ճէրոյեան. – Ծընած 1868–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Մելքոն, ձեռնադրուած 1913–ին Խարախանեան սրբազանէ:

Վարդան Քահանայ Մանուկեան. – Ծընած է 1876–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Գասպար, օծակից Տէր - Համազասպի:

20.– Սոխորդ՝ 49 տուն, ծննդավայր նշանաւոր հերոս Սերոբ Փաշայի: Եկեղեցին էր Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Պօղոս Քահանայ Վարդապետեան. – Ծնած 1869–ին Կարբ (Աղնուաձոր), աշխարհական անուամբ, Բենիամին, շուշտակ Պօղոս Վարդապետի որդի, 1909–ին ձեռնադրուած Յովսէփ Ուշանի սրբա – զանէ:

21 – 23.– Շամիրամ՝ 58 տուն, Զրիոր՝ 50 տուն, Դատվան 135 տուն: Վերջինս պատմական գիւղ մըն է, Բաղէշէն չորս ժամ հեռու, Վանայ ծովուն արեւմտակողմը, նաւահանգիստով՝ ուր կը խարըսխէն առագաստանաւք. ի հնումն ամարոց ու ձմերոց Հայ պայազատաց. եկեղեցիները Սուրբ Սարգիս եւ Սուրբ Թէոդորոս (առանց հաշուելու միւս 5 աւերակ սրբավայրերը), ուր կը պաշտօնավարէր

Թադէոս Քահանայ Տէր – Թադէոսեան.– Ծնած 1874–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Արմենակ, ուսած Միացեալի բացած դպրոցը, 1903–ին ձեռնադրուած Սահակ Եպիսկոպոսէ:

24 – 27.– Յուրթափ՝ 88 տուն, Թոխ՝ 50 տուն: Թուխ կ'իյնայ Բաղէշի արեւելք – հարաւ դին, համանուն գետակով մը, Վանայ ծովուն արեւմտեան – հարաւ եզերքին մօտ, «Սուրբ Ցիպրիբուպոլի» վանքով: Ագրակ՝ 21 տուն, Էրսունք կամ Հերսոնք՝ 42 տուն: Վերջնոյս եկեղեցին էր Սուրբ Թէոդորոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յովհաննէս Քահանայ Տէր – Յակոբեան. – Ծնած 1879–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Ասատուր, 1906–ին ձեռնադրուած Յովսէփ Ուշանի սրբազանէ:

***

ՏԱՏԻԿԻ շրջանին կեդրոնն էր Խուլթիկ կամ Ղուլթիկ, լեռներով շրջապատուած ակնապարար հովիտի մը մէջ, 490 տունով. համբաւաւոր գերեզմանատուն մըն ալ ունի երկու մատուռով՝ Սուրբ Սիմոն եւ Սուրբ Յովհաննէս: Այգեստանի կողմն է Սուրբ Սարգիս լեռը: Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Յովհաննէս Քահանայ Միհրանեան. — Ծնած 1946–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Դաւիթ, ուսած Կոստանդնուպոլիս՝ ուր ձեռնադրուած Խորէն Եպիսկոպոս Նար – Պէյէ: Անդամակցած Բաղէշի ազգային ժողովներուն, նաեւ ուսուցիչ:

(Շար. 45)

Այրի Տիկին Իրմա Տէրտէրեան,
Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տէրտէրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Տէրտէրեան եւ զաւակները,
Պր. Եդուարդ Տէրտէրեան,
Պր. Արէտ Տէրտէրեան,
Տէր եւ Տիկին Արամ Յովսէփեան եւ զաւակները (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Արշակ Տէրտէրեան եւ զաւակները (Աթէնք),
Պր. Վահան Աճէմեան,
Տէր եւ Տիկին Լեւոն Փանոսեան եւ զաւակները (Պոլիս եւ Միացեալ – Նահանգներ),
Տէր եւ Տիկին Վահագն Մաղաքեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արա Շնորհքեան եւ զաւակները (Գերմանիա),
Այրի Տիկին Արաքսի Քէչէճեան,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր, եղբօր, մօրեղբօր, հօրեղբօր, քեռայրին, զարմիկին եւ ազգականին՝

ՎԱՐԴԱՆ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Աթէնք, Յունիս 14–ին, 70 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երկուշաբթի, Յունիս 25, ժամը 10.45–ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, Կոմիտաս փողոց 4, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը։

Որեւէ մահազդ զրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

LE TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
MATERNELLE — PRIMAIRE
SECONDAIRE
DEMI-PENSION
AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- *Enseignement MODERNE et de QUALITE avec des PROFESSEURS MOTIVES.*
- *Ambiance ARMENIENNE et FAMILIALE.*

INSCRIPTIONS
«SCOLARITE 1990/91»
OUVERTES

ECOLE BILINGUE
« T E B R O T Z A S S E R E »
M. Garabed DAKESSIAN / Directeur

1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY

Tél. : 43 81 01 72
SNCF PAVILLONS s/s BOIS

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՇՐՋՈՒՆ ԿԱՅԱՆ

Կապոյտ Խաչի ամրան շրջուն կայանը այս տարի տեղի կ'ունենայ Գորսիքա, Յուլիս 3–էն 24, արձանագրուիլ մասնաճիւղերու մօտ կամ հեռաձայնել գրասենեակը.–

48 24 46 57

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

«ԳԵՂԱՄ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ»
Դպրոցի
(CENTRE TIVOLI)
Ուրբաթ, Յունիս 29, ժամը՝ 21–ին՝
SALONS DE VAUFREGES
229, route Léon Lachamp
13009 MARSEILLE
մասնակցութեամբ՝
Հայրենիք նուագախումբի եւ Վանիկի ծոխ ալիքէ։
Մուտք՝ 90 Ֆր.։

ՕՐՈՒՆ ԾՈՒԾԱՆՔ

ԾՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ–ի Փարիզի Ա. Թաղեոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Յունիս 23, ժամը 15–ին սովորական հաւաքատեղիին մէջ։ Մասնաճիւղի նոր վարչութեան ընտրութիւն։ Բոլոր խաչուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

L'ARMENIE A L'HEURE DES ELECTIONS

R E U N I O N — D E B A T
organisée par
COORDINATION AIDE D'URGENCE A L'ARMENIE

en présence de

KHATCHIG STAMBOULTSIAN
Président de l'Association de bienfaisance «Ktoutioun»
Député au Soviet Suprême d'Arménie

VASKEN MANOUKIAN
Député au Soviet Suprême d'Arménie
Dirigeant du Mouvement National Arménien

GAREN SIMONIAN
Député au Soviet Suprême de l'U.R.S.S.

MERCREDI 27 JUIN à 20 H 30

Au Club des Ingénieurs des Arts et Métiers
Salle de La Rochefoucauld
9 bis, avenue d'Iéna — 75016 PARIS (M° Iéna)

—— *Participation aux frais : 50 francs* ——

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

TEBROTZASSERE EN FETE

Rendez-vous le Dimanche 24 Juin

Avec la participation de

EVELYNE ALTOUNIAN *VARTKES VARTANIAN* *RAFFI*
Le groupe de danseurs russes *KALINKA*

Spectacle réalisé par les élèves de l'école, vers 15 heures

—— Distribution des prix
—— Chants, danses, sketches, jeux
—— Concours de *nardi*
—— Tombola

Le service du *Buffet* (spécialités arméniennes) commence à 13 heures.

COLLEGE TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord — 93340 LE RAINCY — Tél. : 43 - 81 - 01 - 72

IIe RASSEMBLEMENT DE JEUNES

organisé par
l'U. G. A. B.
du 23 au 31 Juillet
au LYCEE DU PARC IMPERIAL
à NICE

Tous les jours : *conférences, débats, jeux sportifs, excursions, plage...*

GRAND BAL

le Samedi 28 Juillet
organisé par le Comité local de l'U.G.A.B.

Participation aux frais *Age minimum : 16 ans*

Inscriptions et renseignements:

Paris :	Tél. :	45 20 03 18
Lyon :	Tél. :	78 35 05 56
	Tél. :	78 68 99 15
Valence :	Tél. :	75 56 33 74

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Է.

«ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷ»ի ու ՀՀՇ–ի ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ անդամ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան արձակագիր՝

ՎԱՆՕ ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ

կը դասախօսէ, նիւթ ունենալով

ՀԱՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ (1988-90) ԵՒ ՀԱՅ ԳՐՈՂԸ

կը մասնակցին
ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ
ու
հեղինակէն էջերու ներկայացումով՝
ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔՍԵԱՆ

Շաբաթ, Յունիս 23, ժամը 20–ին,
Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ալեք Մանուկեան» սրահը
118, rue de Courcelles — Paris 17e

— Մ ո ւ տ ք ը ա զ ա տ է —

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

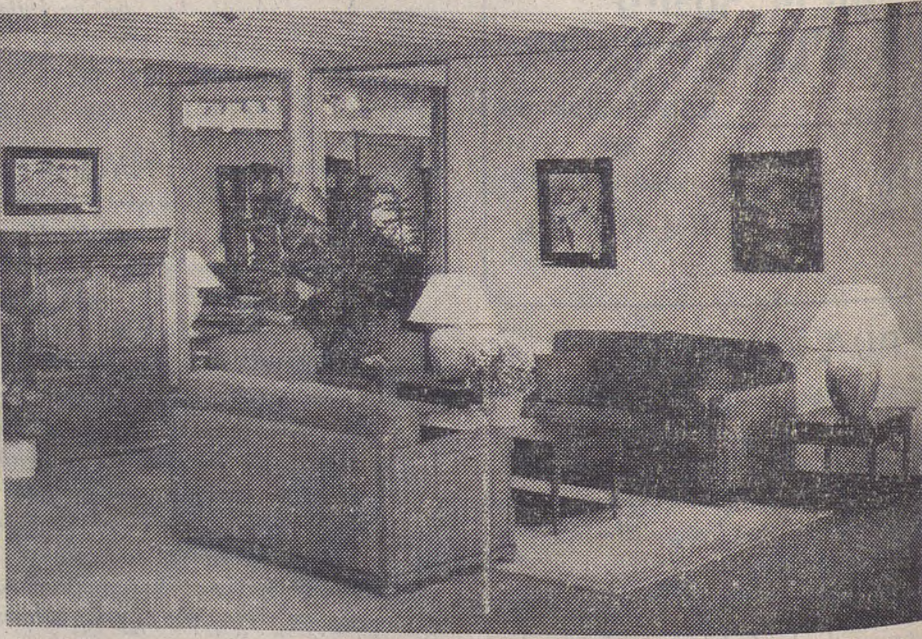

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն”

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 26

MARDI
26 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.303 Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.303

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԿԱՐԵՒՈՐԸ՝ ԴՊՐՈՑՆ Է

Սպասեցինք: Համբերեցինք: Թերեւս մեր լռութիւնը սխալ հասկցուեցաւ: Արդար է: Գիտէինք, սակայն, որ շաբաթներէ ի վեր մօքերու փոխանակութիւններ կը կատարուին, տեսակցութիւններ կ'ըլլան, ծրագրեր կը պատրաստուին, առաջարկներ կը ներկայացուին, ժողովներ կը գումարուին, բանակցութիւններ կը տարուին: Հաշտարար միջնորդութիւններն իսկ կը ջանան լուծում մը գտնել: Ու շաբաթներու երկայնքին, նախընտրեցինք չմիջամտել, այն յոյսով, որ ողջամիտ անձեր, ի վերջոյ, դրական ելքի մը կը յանգին, մէկ կողմ դնելով անձնական քինախնդրութիւններն ու հաշուեյարդարները:

Սխալեր ենք:

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանի, արւեստականօրէն ծնունդ առած տագնապը չէ կարգադրուած ու կը թուի որ գոյութիւնն իսկ խնդրոյ առարկայ է, այնքան յուսալքումը իր աւերիչ դերը կատարած է:

Ի՞նչ պատահեցաւ, յանկարծ: Հոս, անշուշտ, հին էջեր պիտի չքրքրենք, վասնզի, եթէ մանրամասնութիւններու մէջ մըխրճուինք, չարունակելի թերթօնի մը կը վերածուէր այս «օրուան խօսքը»: Ուրեմն, փորձենք հակիրճ կերպով, պարզել թէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս հոս հասանք:

Փարիզի Եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան ընտրութեան նախօրեակին իսկ, ընտրական կրկնակ ցանկեր կը բացայայտէին թէ պղտոր մթնոլորտ մը կը տիրէ: Այն ատեն արտայայտուած էինք (Յունուար 10) եւ ինչ որ ըսած էինք ընտրութիւններէն առաջ, ի զօրու կը մնայ, դժբախտաբար, ընտրութիւններէն յետոյ: Այլ խօսքով, մարդիկ կրնան փոխուիլ, ոչ մտայնութիւն կը փոխուի ոչ ալ գործելակերպ: Եւ ինչ որ տեղի կ'ունենայ այսօր, լաւագոյն եւ ցաւալի պատկերացումն է մեր այդ ախտաճանաչման:

Ուրեմն բաւեց որ տոքթ. Ս. Սիմոնեան վերընտրուի, դիմէ սոխողական (ռեֆէռէ) դատարանի, համոզուած՝ որ տեղ մը ծուռ բաներ պատահած են, չնչանալու Ալֆորվիլի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան անդամ, այդ պատճառաւ, անմիջապէս հրաժարի իր 12 տարուան անձնուէր գործունէութենէն դպրոցին գլուխը, որպէսզի ամէն բան տակնուվրայ ըլլայ: Համակամ իրեն, նոյն օրը, Ապրիլ 23-ին, կը հրաժարէր նաեւ դպրոցին մատակարար յանձնախումբը իր լրիւ – 9 հոգի – կազմով:

Անկէ ի վեր, ինչպէս ըսինք, աշխատանք կը տարուէր լուծում մը գտնելու համար, ի՞նչ էր ուզուածը: Որոշ ինքնավարութիւն դպրոցին մատակարարման համար, առանց որեւէ հիմնական խզումի Ալֆորվիլի Եկեղեցւոյ հետ: Ըստ երեւոյթին, այդ ալ չատ տեսնուեցաւ եւ ի վերջոյ դպրոցին հոգը ձգուեցաւ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան, որու մէկ մասն ալ հրաժարեցաւ, քանի մը օր առաջ:

Հոս, միտք չունինք ծանրանալու կողմերու յանցանքներուն վրայ, նման պարագաներու, աւելի կամ պակաս, անոնք չեն կրնար միակողմանի ըլլալ: Տոքթ. Սիմոնեան գնահատելի աշխատանք մը կը տանէր Ս. Մեսրոպ կրթարանով եւ, ըստ մեզի, կը բաւէր:

Ահաւասիկ գաղութ մը, որու մէկ վարժարանը, դարաւոր եւ պատկառելի անուն մը կրող, կը փակուի, միւսը նիւթական ծանր բեռան մը տակ կը տապլտկի ու երրորդը – միակը որ բարգաւաճ էր – կը վտանգուի: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ չենք ուզեր կարեւորը եւ անկարեւորը զանազանել: Անձերով չզբաղիլ, այլ՝ հարցերով զբաղիլ: Եւ ցորչափ այս գաղութը չունենայ ազգային վերին մարմին մը, ու մեր միակ «իշխանութիւնը» մնայ 400 – 500 քուէարկողներով ընտրուած կրօնական ընկերակցութենէ մը բխած վարչութեան մը ձեռքը, տարբեր չի կրնար ըլլալ այս գաղութին վիճակը:

Այսօր, ինչ որ կ'անտեսուի կենսականն է, այսինքն՝ դպրոցը ու պատանդի կը վերածուին աշակերտները:

Անհրաժեշտ է, որ մարդիկ գիտակցին թէ ողջմտութիւնը պէտք է յաղթանակէ, որպէսզի կարեւորը փրկուի:

Կարեւորը՝ դպրոցն է:

«ՅԱՌԱՋ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԼԱՐՈՒԱԾ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

ԹԱՂԱՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ

Յունիս 22-ի մեր թիւով գրած էինք Հաղրութի մէջ պատահած օրինազանցութեանց մասին: Ա. քարտուղարին ապօրինի հեռացումէն ետք վեց հոգի ձերբակալուած են: Այլ ծանր դէպքեր պատահած են Վարդենիսի շրջանը, առջի օր: Զօրս զինուորական օդանաւեր, Ազրբէջանէն եկած են ու սկսած շրջիլ Հայաստանի տարածքին վրայ (երկու քիլոմեթր ներս): Երեքին մեկնումէն ետք, մնացած մէկը, սկսած է կրակել հովիւներուն եւ անասուններուն վրայ, մէկ հովիւ վիրաւորուած է, բայց ինչ որ անհասկնալի է, երեք ուրիշներ ալ անհետացած են: Շատ խառնակ վիճակ մը կը տիրէ: Հետաքրքրական է նաեւ նկատել, որ Երեքշաբթի, Յունիս 19-ին Հայաստան կը ժամանէր (Մոսկուայէն) Ներքին նախարարին Ա. տեղակալը՝ Լիզաուսկաս (Լիթուանացի) եւ հազիւ 24 ժամ ետք կը պատահէր Հաղրութի դէպքը: Քանի մը օր ետք, կ'անցնէր Ղարաբաղ ու 24 ժամ ետք, Վարդենիսի դէպքերը տեղի կ'ունենային: Եւ Երեւանի մէջ ալ ղեկավարութիւն չկայ (Մովսիսեան Մոսկուա է) եւ երկիրը անտէր վիճակի մէջ է:

× Հինգշաբթի օր, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը (հին կազմը) ցնոր տնօրինութիւն յետաձգեց տեղական եւ թաղապետական ընտրութիւնները, որոնք տեղի պիտի ունենային Յուլիս 8-ին:

× Զօրքը կրակած է կառքի մը վրայ, Քանաքեռ, վիրաւորելով երկու հոգի: Արդարացումն այն է, որ կառքը չէ կեցած ագդարարութեան պահուն:

× Բաքու առաջարկած է Հայաստանի, որ երկու կողմերէն փակուի սահմանը, զօրք մնայ, այլ խօսքով տեսակ մը Ⴑo մէն'զ լէնտ հաստատուի: Հայաստանի պատասխանը եղած է՝ մէկ նախապայմանով, որ բացուի Գորիս – Լաչին – Ստեփանակերտ ուղին: Բաքու մերժած է:

× Ճշդենք որ, ցայսօր վաւերացուած 148 երեսփոխաններէն 64-ը ՀՀՇ ցանկէն են (ոչ 61, ինչպէս թիւրիմացութեամբ գրած էինք):

ԻՐԱՆ

50-էն 100 ՀԱԶԱՐ ՄԵՌԵԱԼ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 200 ՀԱԶԱՐ ՎԻՐԱՒՈՐ ԵՒ ԿԷՍ ՄԻԼԻՈՆ ԱՆԱՊԱՍՏԱՆ

Օրէ օր եւ ժամէ ժամ բարձրացաւ զոհերու թիւը: Այլեւս պարզ է, որ այս երկրաշարժին ուժգնութիւնը եւ ուրեմն ծաւալը յար եւ նման է Հայաստանի երկրաշարժին, թերեւս նոյնիսկ աւելի զօրաւոր: Թեհրանի իշխանութիւնները նոյնիսկ ընդունեցան «մեծ սատանային» (Միացեալ – Նահանգներ) օժանդակութիւնը: Ֆրանսա իր լայն օգնութիւնը անմիջապէս կատարեց, բժիշկներով, փրկարար ջոկատներով, դեղերով եւայլն, եւայլն: Կիրակի օր, յաջորդական ցնցումներ ալ պատահեցան նոր խուճապ պատճառելով, արդէն ծանր հարուած կրած բնակչութեան մը: Դիակներու հոտը այնքան անտանելի է, որ հազարակաց փոսերու մէջ կը կուտակուին առանց իսկ ինքնութեանց ճշդումի: Զանտեսենք որ երկրաշարժը կը պատահի ամառը (մերը՝ Դեկտեմբերին էր) եւ անշուշտ համաճարակի սպառնալիքը շատ մեծ է:

CHAMPS-ELYSEES-Ն ՑՈՐԵՆԱԴԱՇՏ

Հաւանաբար ամէնէն մեծածախք անհեթեթութիւններէն մէկը, որ Փարիզցիք եւ զբօսաշրջիկներ կրցան «վայելել» Յունիս 24-ի Կիրակին:

«Մեծ բերքը», այս է եղած «Երիտասարդ հողագործներու ազգ. կեդրոնին» խելապատակէն ելած գաղափարը, որ պիտի արժէր 27 միլիոն ֆրանք, յետոյ քիչ մը խնայողութիւն եղեր է եւ ծախքերը իջեր են 20 միլիոնի:

Գաղափարը սա է: Աշխարհի գեղեցկագոյն պողոտան վերածել ցորենի դաշտի մը, Քոնքորտէն Յաղթական կամար (յետոյ, հոս ալ անդրադարձաղ եղեր է թէ ի՞նչ կը նշանակէ եւ որոշեր են միայն Ռոն Փուէն տէ Շան զ'Էլիզէէն էթուալ երթալ):

Կիրակի, ժամը 10-ին, դեռ վերջացած չէր: «Կանաչ զօրքեր» կը փռուէին, դաշտի վերածելով պողոտան, ու վրան ցորենի հասկեր կը զետեղուէին: Դեռ արդիական ամէն տեսակի մեքենաներ հողամշակութեան ու հարիւր հազարաւոր պատօներ, որոնք կը նկարէին այս անսովոր պատկերը, որ սանձուած հսկայ աշխատանքէն գատ, տակնուվրայ ըրած էր ամբողջ թաղին երթեւեկը: Եւ որով – հետեւ ցորենը – անտեղեակ այս կարգադրութենէն – կը շարունակէ հասուննալ միայն Օգոստոսի աւարտին, հարկ եղած էր 10 հազար քառ. մեթր ցորեն մշակել կանխահասօրէն Մոնթէյոնի մէջ, անցեալ Փետրուարին ու փոխադրել Շան զ'Էլիզէ 560 բեռնատար կառքերով…:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Համայնավար կուսակցութեան գլուխը ընտրուեցաւ պահպանողական մը՝ Իվան Փոլոզկով (1396 ձայն՝ թեր, 1251՝ դէմ): Առաջին շրջանին իսկ 1017 ձայն ստացած էր ընդդէմ Լոբովի (Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի Բ. քարտուղար): Այս ընտրութեամբ, բաւական փափուկ կը դառնայ նախագահ Էլցինի գործը եւ չի դիւրանար Կորպաչովի քաղաքականութիւնը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Հանրապետութեան Նախագահին կինը Ս. Էօզալ ոչ պաշտօնական այցելութեամբ մը Բաքու կը գտնուի: Իրեն կ'ընկերանայ հարիւր արուեստագէտներէ բաղկացած խումբ մը: Սէմրա Էօզալ Բաքուի մէջ հանդիպում ունեցած է երկրին նախագահին Այազ Նիյազի Մութթալիպովի հետ: Այս վերջինը չեշտելէ ետք երկու երկիրներու սերտ կապերու անհրաժեշտութիւնը, փափաք յայտնած է որ Նախիջեւանի ու Թուրքիոյ միջեւ սահմանային անցքը բացուի, ու Թուրքիա հիւպատոսարան մը ունենայ Ազրբէջանի մայրաքաղաքին մէջ:

ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ մէջ մեծ չափեր առած է հեղեղին պատճառած նիւթական վնասը: Զոհերու թիւը բարձրացած է 51-ի, 14 հոգի ալ անյայտացած են:

«ՂԱՐԱԲԱՂ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԵԶՐԻՆ»

Կ'ԸՍԷ ԷԼԷՆԱ ՊՈՆԸՐ

Ուրբաթ, Յունիս 22-ին, առաւօտեան ժամը 11.35-ին, մօտ քառասուն լրագրողներու ներկայութեան, (ի շարս որոնց՝ «Յառաջ»), Տիկին Էլէնա Պոնըր մամլոյ ասուլիս մը տուաւ, Ազգային Մատենադարանի Մանսար սրահին մէջ: Տիկին Պոնըր հոն էր իբր հովանաւորներէն մէկը՝ «Կենաց Գոյներ» ցուցահանդէսին («Յառաջ», Յունիս 22): Սակայն, փաստօրէն, արուեստի մասին խօսելու նպատակով չէր եկած, ինչպէս ըսաւ ի՛նքն ալ: Խօսեցաւ ամէնէն աւելի, մարդկային իրաւունքներու մասին, Խորհրդային Միութեան մէջ, սեւեռելով Կովկասի մէջ տիրող իրավիճակին վրայ:

Սուր մտքով եւ խելքով օժտուած, իր մեծահամբաւ ամուսնին՝ Անտրէյ Սախարովի արժանաւոր կողակիցն ու գործակիցը, Տիկին Պոնըր տպաւորիչ խօսող մըն է, հարցումներուն ուղղակի պատասխանող մը, եւ՝ հակառակ անոր որ իր ամէն ըսածը ամէն հայու տրամաբանական կամ օգտակար կրնայ չթուիլ, իր ելոյթը եղաւ յօգուտ մարդկութեան եւ հայութեան: Յայտնօրէն հետաքրքրուած էին լրագրողները, թէեւ երբեք կարելի չէ ակընկալել որ անոնց հրատարակելիք յօդուածները պիտի ընդգծեն եւ արձագանգեն այն կէտերը՝ որոնց վրայ կեդրոնացաւ ինքը, Տիկին Պոնըր:

«Արուեստի մասնագէտ չեմ», ըսաւ Տիկին Պոնըր: «Հոս ցուցադրուած նկարներէն ոմանք մեծ հաճոյք պատճառեցին ինծի, ուրիշներ՝ նուազ: Կը խնդրեմ որ արուեստի մասին հարցումներ չուղղէք ինծի»:

«Այս ցուցահանդէսը նուիրուած է մարդկային իրաւունքներու, անձերու եւ հաւաքականութիւններու պաշտպանութեան: Իրաւունքներու՝ որոնք կը պատկանին բոլորին, անխտիր, ինչ ալ ըլլայ իրենց ազգութիւնը, գոյնը կամ կրօնքը: Նման իրաւունքներու պաշտպանութիւնը, ներկայիս եւ ապագային, անքակտելիօրէն կապուած է անցեալի ցեղասպանութիւնները յիշելու պարտականութեան»:

«Պէտք է յիշուին ցեղասպանութիւնները, բոլո՛րը, ըլլա՛յ ան՝ որուն զոհը եղաւ հայ ժողովուրդը, Ա. աշխարհամարտին, ըլլա՛յ ան՝ որուն զոհ գացին 6 միլիոն Հրեաներ, եւ դեռ ուրիշ հաւաքականութիւններ՝ օրինակ, ցիկանները. ըլլա՛յ նաեւ ան՝ որուն զոհ գնաց Քամպոտիոյ ժողովուրդին մէկ հատուածը, եւ, աւելցնեմ, ըլլա՛յ այն շատ մեծ սպանդը՝ որուն զոհ գացին անթիւ խորհրդային քաղաքացիներ, քաղաքացիական պատերազմի ընթացքին եւ անկէ ետք: Այնքա՛ն մեծ էր սարսափի զոհերուն թիւը, որ ցարդ ոչ ոք վստահօրէն կրնայ տալ վա–

(Շար.ը Դ. էջ)

DOCTORAT D'ETAT à L'UNIVERSITE PARIS I
« *LES POUVOIRS ARMENIENS*
DANS LE PROCHE ORIENT MEDITERRANEEN (1068 - 1144) »

ԺԵՐԱՐ ՏԷՏԷԵԱՆԻ ԱԻԱՐՏԱՃԱՌԸ

(1990, ԱՊՐԻԼ 23)

Եօթանասուն տարի առաջ, ծանօթ պատմաբան Ժոզէֆ Լօրանը իր աւարտաճառը կը պաշտպանէր, «Հայաստանը Բիւզանդիոնին եւ Իսլամին մէջտեղը արաբական նուաճումէն մինչեւ 886 Թ.» (1)։ Անկէ ի վեր՝ ոչ մէկ պետական տոքթորա պաշտպանուեցաւ Ֆրանսա՝ Հայոց պատմութեան վերաբերեալ նիւթի մը շուրջ, մինչեւ Ժերար Տէտէեանինը։ Կը յիշեմ որ արդէն քանեւհինգ տարի առաջ, հեղինակը կը մտածէր տոքթորա մը պատրաստել Կիլիկիոյ հայկ. պետութեան մասին։ Սկզբնական միտքը լրիւ այս Պետութիւնը ընդգրկելն էր, ԺԱ. դարէն մինչեւ անկումը, 1375ին։ Սակայն տարիներու ընթացքին Տէտէեան բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ կատարեց յարակից նիւթերու մասին։ Անուանի իսլամագէտ Claude Cahen–ին հետ շփուելով հետաքրքրուեցաւ մահմետական աշխարհին հետ. իր արեւմտագէտ աշխատակիցներն ալ որոշ ազդեցութիւն ունեցան իր վրայ, Ամէնէն աւելի՝ բիւզանդագէտ իր ձգտումները անդադար կը գօրգանային՝ այնպէս որ իր ծրագիրը կամաց – կամաց երկու փոփոխութիւններու ենթարկուեցաւ. աշխարհագրական ընդլայնում ու ժամանակագրական նուազում։

Վերջնական նիւթը հայկական Սփիւռքին հաստատումն է՝ իր իշխաններուն եւ առաջնորդներուն միջոցով՝ Կապադովկիայէն մինչեւ Եգիպտոս, Կիլիկիայէն մինչեւ Սասուն։ 1068–էն մեկնիլը բաւական տրամաբանական էր։ Այդ տարին Ռոմանոս Դիոգէնոսը կայսր դարձաւ՝ ու վերջին փորձ մը ըրաւ Թուրքերուն առջեւ Փոքր Ասիան փակելու համար։ Մանազկերտի պատմական ճակատամարտին՝ Վանի լճին մօտ՝ պարտուեցաւ (1071), Թուրքերը դէպի Միջերկրական ծովը ներխուժեցին, ու այս տագնապին առիթով՝ որոշ հայ ռազմական առաջնորդ - ներ՝ մեծ մասամբ Բիւզանդիոնի նախկին ծառայողներ՝ աւելի կամ պակաս ժամանակաւոր իշխանութիւններ ստեղծեցին։ Տէտէեան այս իշխանութիւնները կրցածին չափ կատարելապէս նկարագրած է. մէկը միւսէն ետք անհետացան՝ զանազան պատճառներով, բացի երկու կիլիկիան հարստութիւններէ։ Պետութեան՝ ապագայ Թագաւորութեան՝ կերտողները Ռուբինեանները եղան, իրենց վերջնական հաստատումը կարելի է նշանակել 1187–ին, երբ իշխանութիւնը անցաւ Լեւոն Բ.–ին, որ տասնեակ մը ետք պիտի դառնար Լեւոն Ա. մեծագործ Թագաւոր։ Ուստի Տէտէեանի ուսումնասիրման տրամաբանական վերջին Թուականը 1187 պէտք է ըլլար։ Հարցը այն է՝ որ քանի աշխատանքը կը յառաջանար, այնքան ծաւալը կ'աճէր, այնպէս որ հեղինակը ստիպուեցաւ 1144–ին վերջ տալ։ Մէկ կողմէն՝ այս Թուականը կը համապատասխանէր Եդեսիոյ անկման, բայց հայկական տեսակէտով երկրորդ բիւզանդական արշաւանքն էր Կիլիկիոյ վրայ ու Ռուբինեաններուն երկրորդ ժամանակաւոր պարտութիւնը. ո՞վ կ'ուզէ պարտութեամբ մը աւարտել։ Արդէն 1200 էջի հասած էր գործը։

Սրահին մէջ կարեւոր բացակայութիւններ նկատելի էին, զորս Տէտէեանը՝ սկսելէն առաջ յիշեց, փրոֆէսէօր Ֆէյտի ի վիճակի չէր ներկայ գտնուելու, ոչ ալ փրոֆ. Քահէն, որ պէտք է դատակազմի անդամ ըլլար, ինչպէս հանդուցեալ Սիրարփի Տէր - Ներսէսեանը։ Ներկայ դատակազմը բաղկացած էր հետեւեալ գիտնականներէն. –

Գլօտ Գառէր (արեւմտագիտուհի), Թիէռի Պիանքի (արաբագէտ), Միշէլ Քափլան (բիւզանդագէտ), Նինա Գարսոյեան (հայա - բիւզանդագիտուհի), Ժիլպէռ Տակրոն (բիւզանդագէտ) որ կը նախագահէր ու Հէլէն Արվէլէր (բիւզանդագիտուհի) որ գործին անուանական ղեկավարն էր։ Նկատելի է որ բիւզանդագէտներու տոկոսը բարձր էր։ Իբր հրաւիրեալ - բայց ոչ դատակազմի անդամ - սրահին մէջ ներկայ էր Երեւանի համալսարանէն պատմական աշխարհագրութեան անուանի մասնագէտ՝ Բաբգէն Յարութիւնեան, որ նախօրօք հետաքրքրական գրախօսական մը պատրաստած էր։

Վերնագիրը արդէն քանի մը հարցեր կը բերէ, «pouvoirs» բառին սահմանումը, «arméniens» բառին չափանիշները, «méditerranéen» բառին աշխարհագրական ծիրը (յիշենք որ Տէտէեանին գործը մինչեւ Սասուն կը հասնի...)։ Դատակազմը շատ զուարճացաւ այդ մանրամասնական կէտերուն շուրջ։ Իսկ եթէ մարդ կ'ուզէ լրջօրէն վերնագիրը քննադատել՝ ափսոսալիքը այն է որ չարտայայտէր այս «pouvoirs arméniens»–ներու վերջնական նպատակը. հայկական Պետութիւն մը վերականգնել Հայաստանէն դուրս։ 1200 էջերու ընթացքին մարդ կը կարդայ այդ տասնեակ իշխաններուն ջանքերը դէպի համախմբում ու Պետութիւն։ Բոլորը ձախողեցան՝ բացի երկու տոհմերէ։ Ինչպէս, ինչո՞ւ. այս է որ Տէտէեանը փայլուն ձեւով կը բացատրէ։

Նախ եւ առաջ, անհրաժեշտ է շեշտել այս հանրագիտական հսկայական ուսումնասիրութեան անբաղդատելի կարեւորութիւնը։

Տէտէեան լուսաւորեց Հայերուն դերը այդ խառն մթնոլորտին մէջ՝ երբ Բիւզանդիոն ու Արաբները արդէն կործանման ընթացքին մէջ էին, իսկ Թուրքերը կը հզօրանային՝ դիմանալով խաչակրական նուաճումներուն։ Տէտէեանին ամէնէն յաջող ճիւղերէն մէկը՝ ազգաբանութիւնն է։ Գրեթէ բոլոր այս հայ condottieri–ներուն համար, համբերատար ու մանրամասն պրպտումներով, վարպետօրէն կառավարելով բոլոր միջոցները, յատկապէս դրամագիտութիւնը եւ կնքագիտութիւնը, ծագման որոշ տեսութիւն մը կը կերտէ։ Արդիւնքը միշտ հարիւր տոկոս համոզիչ չէ, բայց ընդհանրապէս հաւանական է։ Իբր օրինակ, հետաքրքիր է իմանալ որ, ըստ ներկայ եզրակացութիւններուն, Ռուբինեանները Սասունցի իշխանական ծագում ունին (էջ՝ 330), իսկ Հեթումեանները Գանձակի Առանշահիկներէն կը սերին (2) (էջ՝ 283). մէկ խօսքով, հայկական Կիլիկիոյ Թագաւորները Սասունցիներուն եւ Ղարաբաղցիներուն ժառանգորդներն էին։ Այս բոլոր ազգաբանական ճշդումները աւելի մատչելի կը դառնային եթէ հեղինակը քանի մը փոքր տոհմածառեր զետեղած ըլլար գրութեան մէջ։ Ուրիշ մեծ յաջողութիւն մը Թուականներուն հետ կապուած է. բոլոր Թուականները խորապէս ճշդուած են, քանի մը անգամ ընդունուած կարծիքին հակառակ։ Օրինակ՝ Տէտէեան կ'ապացուցանէ որ Կոստանդին Ա. իշխեց 1093–էն մինչեւ 1100 (էջ՝ 347) երբ ընդունուած տարբերակին համաձայն 1102–ին մեռաւ (3)։ Ազգագրական կողմն ալ չափազանց փայլուն է, անդադար կը շեշտէ որոշ տարածութիւններուն ազգագրական կազմութիւնը, հակառակ աղբիւրներուն մեծ մասին անվստահելի ըլլալուն։

Այս նիւթին ընտրութեան պատճառով, հեղինակը ստիպուած էր անլուծելի դժուարութիւն մը լուծել, ծրագրի հարցը։ Ի՞նչ կարգով ներկայացնել այս տասնեակ հայ condottieri–ները. ըստ ժամանակագրութեա՞ն, ըստ ազդեցութեա՞ն, ըստ աշխարհագրութեա՞ն։ Տէտէեան այս վերջինը ընտրեց քիչ մը երկրորդին հետ խառնելով։ Արդիւնքը անխուսափելի անպատեհութիւններ կը ներկայացնէ, զորս հեղինակը ինք խոստովանեցաւ։ Գործը կը սկսի Կապադովկիայէն, յետոյ կ'անցնի դէպի Եփրատացիք (Euphratèse), Կիլիկիա, կ'իջնէ Սուրիայէն մինչեւ Եգիպտոս, ետ կուգայ Եփրատացիք՝ վերջապէս հասնելով Սասուն, այս ճանապարհին ընթացքին, ընթերցողը յաճախ ստիպուած է ետ դառնալ, դէպի քանի մը տասնեակ տարիներ աւելի վաղ շրջանը, նաեւ յաճախ կը մէջբերէ որոշ անձեր, որոնց միայն քանի մը հարիւր էջ անդին հեղինակը պիտի անդրադառնայ։ Օրինակ՝ Փիլարտոսէն զատ ամենակարեւոր հայ ղեկավարը Գող Վասիլն էր. իր անունը բազմաթիւ անգամներ կը նշուի՝ բայց միայն էջ 932–ին մէջ կը սկսի անոր կատարեալ ուսումնասիրութիւնը։

Բացայայտ է որ աշխարհագրութիւնը Տէտէեանը նուազ կը հրապուրէ։ Ուսումնասիրած տարածութեան նկարագրութիւնը էջ՝ 99–ին միայն կը սկսի՝ քանի մը անճշգրտութիւններով ու սխալներով։ Օրինակ, նախապէս Մարաշի մասին անդրադառնալուն, կը գրէ «Séparée de la chaine de l'Amanus par la «trouée de Marache», elle était le passage le plus important entre l'Asie Mineure et la Syrie, du nord au sud, la Cilicie et l'Euphratèse (...) d'ouest en est» (էջ68)։ Պարզ չէ թէ ո՞ր անցքին կը համապատասխանէ այս «trouée de Marache»ը, յամենայնդէպս, ամենակարեւոր անցքերը տարբեր են, առաջին պարագային մէջ Պէյլանի անցքն է՝ իսկ 2–րդին «Ամանոսի դռներ» անցքը, Մարաշէն դէպի հարաւ. այս երկրորդին սխալմամբ կ'անդրադառնայ էջ՝ 100–ին մէջ, ուր գրուած է։ – «L'Aksou ouvre (...) Les Pyles amaniques»։ Այս էջին Կիլիկիոյ մուտքերուն նկարագրութիւնը անկատար ու թոյլ է։ Գոնէ եթէ քարտէսները լուսաբանէին։ Երեք ինքնատիպ քարտէսներ գործին կ'ընկերանան. պատմագիտական տեսակէտով սքանչելի են, աշխարհագրական տեսակէտով՝ ոչ գոհացուցիչ. որոշ անցքեր նշուած չեն (օրինակ՝ Trouée de Marache–ը, կամ Portelle–ը Ալեքսանդրէթի մօտ), եւ մանաւանդ՝ ճանապարհ — ները չկան։ Այս տեսակ գործի համար՝ ուր անդադար բանակներ կ'երթան կուգան լեռնոտ տարածութեան մը մէջ՝ անհրաժեշտ է որ ընթերցողը աչքին առջեւ ունենայ ճանապարհներու ցանցը։ Վերջապէս իրենց առենին կը նշեմ զետեղման որոշ սխալներ։ Հեղինակը չափազանց կը վստահի Ալիշանին, որուն աշխարհագրական դիրքորոշումները յաճախ թոյլ հիմք մը ունէին։ Օրինակ, էջ 637–ին վրայ կը կարդանք. — «Le château de Paperon n'est autre que le Papourion de l'époque byzantine, mentionné (...) à la fin du Vᵉ siècle» : Այս հաստատման միակ աղբիւրը Ալիշանն է՝ (4) որ ոչ մէկ արդարացում կը նշէ բացի անուններու նմանութիւններէ։ 1936–ի յօդուածին մէջ (5), Gottwald շատ զգոյշ չէ այս մասին. ու շատ կասկածելի է որ եթէ այնքան հին էր այս Պապէռոն բերդը, ապա քանի մը դարերու ընթացքին ուրիշ ոչ մէկ տեղ նշուած ըլլայ։

Ինչ որ աղբիւրագիտութեան կը վերաբերի, Տէտէեանը պարզ սահմանափակում մը ունէր. լեզուն։ Ինք արտակարգ կերպով օգտագործեց լատինական, բիւզանդական ու հայկական աղբիւրները, մանաւանդ յիշատակարանները՝ բայց ասորական ու արաբական աղբիւրները միայն թարգմանութեան միջոցով կրնար օգտագործել. իսկ դժբախտաբար արաբական պատմիչներու փոքր տոկոս մը հրատարակուած է, ու ա՛լ աւելի փոքր տոկոս մը թարգմանուած։ Դատակազմին արաբագէտը՝ Պիանքի, այդ թերութիւնը շեշտեց ներկայ գործին մէջ, աւելցնելով որ գոյութիւն ունեցող թարգմանութիւններուն մեծ մասը հին ու այժմ ոչ գոհացուցիչ են (օրինակ՝ Recueil des Historiens des Croisades–ը)։ Իսկ ես զարմացայ որ ծանօթագրութիւններուն մէջ չգտայ հայերէնի որոշ թարգմանութիւններ, որոնք յաճախ շատ աւելի արդիացած ու ծանօթագրուած են. օրինակ՝ Նալպանտեանին ու Արամ Տէր–Ղեւոնդեանին թարգմանութիւնները արաբերէնէն նշուած են մատենագիտութեան մէջ՝ բայց քիչ՝ ծանօթագրութիւններուն մէջ։ Բագրատ Խալաթեանցինները ոչ իսկ մատենագիտութեան մէջ, ինչպէս նաեւ ասորերէնէն թարգմանութիւնները Եասպալեանի (Բարսալիբին) ու Լեւոն Տէր–Պետրոսեանի (Անանուն Ասորեցին)։

Անցնինք գործին բովանդակութեան։ Քանի որ սկիզբին չկայ աշխարհագրական ներկայացում մը, գոնէ հարկ էր խօսիլ ուսումնասիրուած տարածքին հայկական բնակչութեան մասին. իր հնութիւնը, ծագումը, պատճառները, ալիքները, եւ այլն։ Պէտք է էջ 120 հասնիլ, վերնագրուած՝ «Le peuplement arménien» պարբերութիւն մը գտնելու համար, եւ այնտեղ ալ հեղինակը կ'անդրադառնայ միայն Ժ. դարէն ետքի դէպքերուն։ Ինչպէս դիտել տուաւ դատակազմին բիւզանդագէտը՝ Քափլան, հետաքրքրական կ'ըլլար քիչ մը տեղեկութիւններ տալ աւելի վաղ ժամանակաշրջանին մասին. չմոռնանք որ արդէն Քրիստոսէն առաջ Մեծն Տիգրան Կիլիկիան գրաւած էր ու հաւանօրէն այս գրաւման առիթով որոշ հայ տոհմեր տեղափոխուած էին դէպի Միջերկրական ծովը։ Տէտէեան ինքը, այս դէպի Սուրիա ու Կիլիկիա հայկական հոսանքին անբաղդատելի մասնագէտն է՝ ու բազմաթիւ յօդուածներու հեղինակ (6). գուցէ չուզեց ինքզինքը կրկնել։

Շատ կարուկ կերպով՝ առաջին էջը արդէն մեզ կը ներկայացնէ Փիլարտոս Վարաժնունին։ «L'Etat de Philarète (1072 – 1090)» վերնագրին տակ, Տէտէեան 320 էջ կը նուիրէ այս արտասովոր դիւցազնավէպին՝ արտակարգ վարպետութեամբ վերլուծելով թէ ինչպէ՛ս այս խորամանկ հայ ռազմիկը կրցաւ կամաց կամաց հսկայ տարածութեան մը վրայ իշխել՝ ներառնելով նշանաւոր Մարաշ, Անթաքիա, Եդեսիա ու Մալաթիա քաղաքները։ Որոշ տեսակէտով մը Փիլարտոս կրնայ համարուիլ «Կիլիկիոյ առաջին հայ արքան»։ Տարօրինակը այն է որ Բիւզանդիոնի այս արտակարգ հայ սպան, հայ պատմիչներուն կողմէ կամ անտեսուած է, կամ ալ հայհոյանքներով ներկայացուած (էջ 63)։ Ճիշդ է՝ աւազակ էր, փառասէր էր, պատեհապաշտ էր, անգութ էր, բայց Հայերուն տեսակէտով իր մեղքը ուրիշ է. ինքը քաղկեդոնացի էր, այսինքն կրօնքով «յոյն», ոչ առաքելական։ Իսկ երբ իր ասպարէզը վտանգի տակ էր, ըստ ասորեցի ու հայ պատմիչներուն, ի զուր իսլամութիւնը ընդունեցաւ (էջ 225). իմ կարծիքով այս փաստը կասկածելի է։ Իր «աթոռավայրը» միշտ եղաւ Մարաշը, բայց իր իշխանութիւնը ժամանակաւորապէս ընդգրկեց Կիլիկիան, Եփրատացիքը, Սուրիոյ մէկ մասը, Մելիտինէն, ու գուցէ Կիպրոսը. այս վերջինս դժուար է ապացուցանել (էջ 82), բայց դատակազմէն Տիկին Արվէլէրի առիթ տուաւ իր անհամաձայնութիւնը յայտարարելու իր յատկանշական անիմաստ գրգռիչ ոճով. «Mais enfin, M. Dédéyan, avez-vous déjà vu un Arménien sur un bateau ?»... Չմեկնաբանենք։ Այս առաջին կատարեալ ուսումնասիրութենէն Փիլարտոսի մասին՝ կը սքանչանանք յատկապէս երկու գլուխներու վրայ. Փիլարտոսի խնդրական յարաբերութիւնները Հայոց Եկեղեցիին հետ (էջ 205–էն) եւ իր դիւանագիտութիւնը մահմետական դրացիներուն հետ, մանաւանդ իր զօրեղ ջանքերը հայ–արաբական ճակատ մը ստեղծելու համար հասարակաց Թուրք թշնամիին դէմ (էջ 191, էջ 297–էն)։

Քանի մը կարգի խնդիրներ քննադատելի են։ Աքսորուած հայ Թագաւորները միայն էջ 256–ին կ'երեւին։ Օշինը՝ որ նշուած է էջ 283–ին՝ սպասելու է մինչեւ էջ 610, իսկ Գող Վասիլը որ տեսակէտով մը Փիլարտոսին յաջորդն է՝ պէտք է համբերէ մինչեւ էջ 932։ Միւս կողմէն, այս գլուխը կը պարունակէ որոշ նիւթեր՝ Փիլարտոսին առընչուած, բայց իր դիւցազնավէպէն բաւական անկախ։ Անթաքիայի Խաչատուր դուքսը (էջ 28–էն) ժամանակագրական տեսակէտով Փիլարտոսէն առաջ է։ Փիլարտոսի պետութեան բնակչութեան ուսումնասիրութիւնը (էջ 120–էն) կրնար աւելի շուտ՝ անկախօրէն՝ ներկայացուիլ։ Իսկ Գրիգոր Վկայասէրին նուիրուած փայլուն գլուխը (էջ 227–էն) ուր կը զանազանուի Եպիսկոպոսի հայ Վիզիր Պատր – ալ – Ճամալին դէմքը, մասամբ աւելի տեղին կ'ըլլար գլուխ III. 4. 6–ին մէջ, Եգիպտոսին նուիրուած։ Այստեղ յայտնի կը դառնայ Տէտէեանի հակումը դէպի այս բացառիկ Պահլաւունիներու տոհմը՝ մինչդեռ պարզ է որ ինքը Փիլարտոսի հանդէպ մեծ համակրանք չունի։ Կաթողիկոսին Հռոմ այցելութեան մասին, որ յաճախ կասկածելի կը նկատուի, հեղինակը համոզիչ փաստարկներ կու տայ (էջ 235)։ Բայց աշխարհագրական սխալ մը կ'ընէ երբ Մուզարասոնը՝ ժամանակաւոր կաթողիկոսական աթոռը, կը նոյնացնէ Մալաթիայի մօտ Տալասին հետ, մինչդեռ այս վայրը կը համապա-

ՅՈՎՀ. ՀԱՐԷԼԵԱՆ ՔԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇ ԵՒ ԽՈՀ

1978 Յունուար 6-ին, ճիշդ Քրիստոսի ծննդեան օրը, Հոգելոյս Սերովբէ Արք. Մանուկեանի առաջարկով եւ հրաւէրովը Դալիթ Եպիսկոպոս Սահակեանի եւ արտօնութեամբ երջանկայիշատակ Շնորհք Արք. Գալուստեանի, Պատրիարք Կ. Պոլսոյ, Պոլսէն հասայ Լիոն, յիշեալ քաղաքի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հոգեւոր հովիւի պարտականութիւն ստանձնելու: կիրակի օրն իսկ, երբ Տէր զի բազումով առաւօտեան ժամերգութիւնը սկսայ, առաջին իսկ առիթով նկատեցի որոշ տարիքով մէկը, ծանր քայլերով մտաւ չապկատուն; Քիչ եաք, դուրս ելաւ ան չապիկով, եկաւ քովս, օրհնութիւնս խնդրելէ վերջ, սկսաւ մասնակցիլ արարողութեան: Շուտով իմացայ, թէ ան արդէն կը ճանչնար զիս, գիտէր թէ Պոլսէն կուգայի, թէ հօրեղբօրը տղան իրեն լուր տուած էր: Հօրեղբօրը տղան Գրիգոր Հարէլեանն էր, Պոլսոյ Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ «Աւողիկ» երգչախումբի առեւնապետը, որ շատ լաւ շարականագէտ մըն էր, երբ տակաւին աշխարհական, շաբաթը երկու օր շարականի դասեր կուտար մեզի, որպէս հմուտ դասախարակ: Զարմանալի՛, մտածեցի, շա՛տ զարմանալի: Պոլիս՝ Գրիգոր Հարէլեանը, Լիոն՝ Յովհաննէս Հարէլեանը:

Ու սկսանք երգել միասին, ժամերգութիւն կատարել ամէն Կիրակի, ան՝ խղճմտութեամբ, որպէս պարտականութեան գիտակից դպրապետ, ամբողջ կեանք մը ծառայեց Լիոնի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ: Լարուած ժամացոյցի մը նման տարուան բոլոր եղանակներուն, արհամարհելով ցուրտն ու ցուրտը, Տէսինէն չաբունակեց գալ մինչեւ Լիոն ո՛չ միայն պայծառացնելու ժամերգութիւնը, այլեւ արտայայտելու նաեւ իր հաւատքն ու սէրը, որովհետեւ երգեցողութիւնը անոր համար հոգեմիճակի բանաստեղծական արտայայտութիւն էր, ներաշխարհի պատկերացման միջոցը:

Տեղը պարապ է ներկայիս ու մենք մեզի հարց կուտանք, թէ պիտի ունենա՞նք նոր Յովհաննէս Հարէլեաններ:

Թող Տէրը արժանի ընէ զինք երկնքի Արքայութեան, պառկի ան Լոյսերու մէջ, հողը թեթեւ գայ վրան, իսկ իր ազնուափայլ կնոջ՝ Մարիձա Հարէլեանին կը մաղթենք ուժ եւ համբերութիւն:

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

տասխանէ արդի Թալասին՝ Ծամնդաւի մօտ, Կապադովկիայի մէջ (էջեր 209, 273): Ադոնցի նշուած աղբիւրին (7) սըխալ մէկ ընթերցումին հետեւանքն է. արդէն Բարթիկեանը իր Մատթէոս Ուռհայեցիի թարգմանութեան մէջ, նոյնպէս չփոթած էր (8):

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

(Շար. 1)

1.- Joseph Laurent, «L'Arménie entre Byzance et l'islam...», Edition revue et mise à jour par Marius Canard, Lisbonne, 1980.

2.- Չամչեան, «Հայոց Պատմութիւն», հատոր Բ., Վենետիկ, 1785, էջ 995:

3.- Rüdt-Collenberg, «The Rupenides, Hethumides and Lusignans», Paris, 1963.

4.- Alichan, «Sissouan» (trad. fran.), Venise, 1899, p. 72.

5.- Gottwald, «Die Kirche und das Schloss Paperon», Byzantinische Zeitschrift (36), 1936, p. 89.

6.- Dédéyan, «Le peuplement arménien aux frontières de la Cilicie aux IVe - Ve siècles» in Recueil in memoriam Haig Berberian, Lisbonne, 1986.

7.- Adontz, «Etudes arméno-byzantines», Lisbonne, 1965, p. 173.

8.- Բարթիկեան, «Մատթէոս Ուռհայեցի, Ժամանակագրութիւն», Երեւան, 1973, էջ 329:

«ՔԱԹՐԱ»յի ցեռուրթիւնը

«Քաթրա»յի տարեշրջանը փակուեցաւ Յունիս 8-ի երաժշտահանդէսով որ ձօնուած էր Մորիս Ռավէլի: «Կավօ» սրահին բեմին վրայէն հնչեցին երգահանին գանազան ստեղծագործութիւնները: Նախ ջութակահար՝ Անի Ժոտրի ու դաշնակահար՝ Այտա Մուրատեան նուագեցին երգահանին ջութակի ու դաշնակի սոնաթը: Իրենց յաջորդեց երգչուհի Էլէնա Վասիլիեւա որ բերաւ յայտագրին ձրգի բաժինը. իրեն կ'ընկերանար Ա. Մուրատեան: Առաջին մասը աւարտեցաւ կրկին ջութակի ու դաշնակի միասնութեամբ. այս անգամ Ա. Մուրատեանի դաշնակին կ'ընկերանար Տէվի Խոլիխի ջութակը. անոնք նուագեցին գիկաննեան ռափսոտին:

Զանազանեալ այս բաժինէն ետք դաշնակն էր բեմին տիրապետողը. յայտագրին մէջ տեղ գրաւած էին երգահանին «Կասբար տը լա Նիւի»ն ու զոյգ դաշնակներու համար գրուած վալսը: Առաջինին որպէս մենակատար յայտարարուած էր Սեղա Դանիէլ. միջազգային բազմաթիւ մրցումներու դափնեկիր այս արուեստագիտուհի որ ներկայիս Լոնտոն կ'ապրի, պարբերաբար իր՝անունը լսելի կը դարձնէ տուած համերգներով: Զինքը ունկնդրելու հետաքրքրութեան տէր երաժշտասէրներ յուսախաբ եղան, երբ ծանուցուեցաւ թէ ձայնագրութեան մը պատճառով ան պիտի չկարենար ներկայ ըլլալ այդ երեկոյեան համերգին: Զինքը փոխարինեց Այտա Մուրատեան, մեծ յաջողութեամբ մեկնաբանելով Ռավէլի խըրթին ու ոչ դիւրամատչելի գործը:

Երգահանդէսն ու անով տարուան երաժշտական շրջանը փակուեցաւ Անի եւ Րաֆֆի Պետրոսեան զոյգով, որուն յաճախակի ներկայութիւնը «Քաթրա»յի բեմին վրայ, չի կրնար հրճուանքով չլեցնել երաժշտասէր հանրութիւնը:

«Քաթրա»յի գլխաւոր մտահոգութիւնն է նոր գործերու, նոր երաժիշտներու եւ նոր մեկնաբաններու ծանօթացումը հանրութեան մը որ միմիայն Հայերէ բաղկացած չէ: «Նոր»ը անպակաս եղաւ 1989 - 1990 տարեշրջանի համերգներէն ալ:

Հոկտեմբեր 22-ի Ֆրանսական երաժըշտութեան նուիրուած համերգին, այսպէս, ուշագրաւ էր ղեկավար՝ Ջարքօ Փրինսիքի ներկայութիւնը որ վարեց Երիտասարդ Ֆիլհարմոնիք նուագախումբը:

Խանդավառող «նոր» մըն էր Դեկտեմբեր 10-ին դաշնակահար՝ Յարութիւն Փափազեան որ մասնակցեցաւ Արամ Խաչատրեանի փառատօնին: Զանազանութեան մարզն ալ գոհացում կը գտնէր նոյն յայտագրով ներկայացուած արտասանական բաժինով, Ամերիկայէն Ժեռար Փափազեան ու Նորա Արմանի թեթեւ բեմականացումով մը արտասանեցին արեւելահայերէն ու արեւմտահայերէն գրող - բանաստեղծութիւններու գործերէն ընտրուած փունջ մը:

Տարեշրջանի համերգներու շարքին մէջ հաւանաբար ամէնէն տպաւորիչը եղաւ Ապրիլեանը. սենեակի երաժշտութեան յատկացուած յայտագրով մը Ապրիլ 6-ի երեկոյեան «Քաթրա» քով - քովի բերաւ «Զիլլինկիրեան քառեակ»ն ու թաւջութակահար՝ Կարինէ Գէորգեանը: Այս բացառիկ մեկնաբաններուն հետ առաջին ունկնդրութեան մը առիթով հրաւիրուած էր նաեւ երգահան Լուտվիկ Բազիլ. քառեակը նուագեց անոր թիւ 6 քառեակը որ ձօնուած էր «Զիլլինկիրեան»» խումբին. այս բաժինով կը յարգուէր նաեւ առաջին ունկնդրութիւններու աւանդութիւնը, քանի որ յիշեալ գործը առաջին անգամ կը նուագուէր Փարիզի մէջ: Երեկոյեան վայելքը գագաթնակէտին հասած էր «Զիլլինկիրեան» — Գէորգեան միասնութեամբ. անոնք Շուպէրթի հնգեակով փակած էին յայտագիրը:

Մայիս 4-ի համերգը նուիրուած էր երգահան Ալ. Յարութիւնեանի 70-ամեակին. Լուսինէ Զաքարեանի բացակայութեան պատճառած ախտամնքը կերպով մը դարմանուած էր Երեւանի օփերայէն երիտասարդ երգչուհի՝ Յասմիկ Հացագործեանի մասնակցութեամբ: Այս անակնկալէն զատ, համերգը նշելի եղաւ Հայաստանի սենեակի նուագախումբին նուագով ու անոր երիտասարդ ղեկավարին՝ Ռուբէն Ահարոնեանի ներկայութեամբ: Իսկ Ալ. Յարութիւնեան ոչ միայն որպէս օրուան մեծարեալը, այլեւ որպէս մենակատար ներկայ եղաւ «Կավօ»ի բեմին վրայ .ան նուագեց հայկական հին երգերով յօրինուած իր ռափսոտին:

Շրջանի աւարտին այս հապճեպ յետահայեացքը կ'ամփոփէ «Քաթրա»յի նպատակներն ու տարուած գործունէութեան ծաւալը. Հայաստանէն այնքան ստուար թիւով արուեստագէտներու ներկայութիւնը, յայտագիրները ճոխ ու զանազանեալ պարունակութեամբ մը պատրաստելու մտահոգութիւնը, որով երաժշտութեան տարբեր կալուածներու լաւագոյն անունները խմբելու աշխատանք կը տարուի, վկաներն են այն պարագային որ «Քաթրա» կ'ուզէ, կը ջանայ իրագործել լաւագոյնին ձգտումը: Սակայն այս բոլորէն աւելի յատկանշական է այն վճռակամութիւնը որ հակառակ բազմապիսի դժուարութիւններու, «Քաթրա»յի նախաձեռնողն ու պատասխանատուն՝ Գ. Համբարձումեան տարեշրջանի վերջին համերգին բեմէն «ցտեսութիւն» ըսելէ ետք, կ'աւելցնէր, «մինչեւ աշուն»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՆԻՍԻ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՆԻՍ. - («Յառաջ»). -

Հոյլ մը տիկիններ, հիմնակէտ ունենալով հայեցի դաստիարակութիւնը իր այլազան երեսներով, երկար տարիներէ ի վեր եւ ի գին բոլորիս ծանօթ բազմապիսի դժուարութիւններու, հոգածու եւ գուրգուրոտ ձեռքերով կը պահեն ու կը զարգացնեն գաղութիս Միօրեայ վարժարանը: Արդարեւ Հայ Տիկնանցը, որուն այժմու վարչական կազմը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ, - նախագահուհի՝ Այտա Սրապեան, քարտուղարուհի՝ Շաքէ Ղարալէն Յակոբեան, գանձապահ՝ Լիւսի Ճէզվէճեան, խորհրդատուներ՝ Էլիզապէթ Թաշճեան, Օտէթ Մարտոյեան եւ Անոյշ Սերոբեան, յաղթահարելով ամէն դժուարութիւն՝ նիւթական եւ այլ (այսպէս, Հայաստանի չարժի աղէտին, յարակից անել կացութիւններուն հետեւանքով կը հրաժարին եկամուտի կարեւոր աղբիւրներէ՝ պարահանդէս եւ մէկ - երկու այլօրինակ ձեռնարկներ) կը յաջողի այս վերջին ուսումնական տարեշրջանին եւս շաբաթական կանոնաւոր դասընթացքներ ապահովել իր յարկին տակ համախումբ երկու սեռէ 55 աշակերտներու:

Մանիշակ, Կակաչ, Վարդ եւ Շուշան դասարանները հերթական ժամադրավայրերը կը դառնան հայերէն, Հայոց Պատմութիւն, Հայաստանի աշխարհագրութիւն սորվող մեծ խումբ մը նորահասներու, իսկ քովի Հայոց Եկեղեցին ալ կ'օգտագործուի իբրեւ հաւաքավայր կրօնագիտութեան դասերու: Աւելին, ծնողներու խնդրանքով, կը հաստատուի առանձին դասընթացքի բաժին մըն ալ, որպէսզի առաւել ծանօթացումներու ճամբով, առաւել մերձեցում մը ստեղծուի մեր լեզուին եւ մեր պատմութեան հայող նիւթերու ու դպրոցական բարձր տարիքի աշակերտներու միջեւ: Հաճելի նորութիւն նաեւ այն նամակագրական կապը, որ կը հաստատուի մեր պատանի - պարմանուհիներուն եւ իրենց տարեկից հայրենակիցներու միջեւ:

Այս ուրախալից իրողութիւններուն հաղորդակից դարձան այն բազմահարիւր ներկաները, որոնք Կիրակի, Յունիս 17-ին, համախմբուած էին Պարսամեան համալիր, Միօրեայ վարժարանի ամավերջի հանդէսին առիթով: Ներկայ էին նոյնպէս յատկապէս հրաւիրուած 30 երախաներ՝ հայ, ռումէն եւ լիբանանցի, իրենց դաստիարակներով: Ի դէպ, ասոնք հոս կը գտնուին տեղական լիսէի մը պատասխանատուներու կարգադրութեամբ: (*)

Նիսի Հայ Տիկնանց Միութեան վարչութեան նախագահուհի՝ Տիկին Այտա Սրապեան իր բացման խօսքին մէջ, արդար հպարտութեամբ, վերոյիշեալ կէտերուն մատնանշումը կատարեց, ընդգըծելով միաժամանակ, թէ «մեր աշակերտները սկսած են աւելի շատ սիրել հայերէնն ու Հայոց Պատմութիւնը»: Երկուքն ալ, իրաւամբ, հիմնական ազդակ հայապահպանումի:

Անմիջապէս արձանագրենք ուսուցչուհիներուն անունները, քանի տասնց անոնց անձանձիր նուիրումին, անիրագործելի կը մնայ առաջադրութիւնը,- Տիկիններ՝ Անի Օհանեան, Հռիփսիմէ Պօշնաքեան, Հիլտա Պատեմ եւ Օր. Անահիտ Օհանեան: Կրօնագիտութեան պահերը կը վարէ Տարօն Ծ. Վարդապետ Ճէրէճեան:

Յայտագիրը՝ բաղկացած զոյգ բաժիններէ, (**) կը սկսի դպրոցականներով կազմուած երգչախումբին խմբերգներով եւ վերջ կը գտնէ առհմիկ պարերու փունջով: Ասոնց միջեւ, յաջորդական կարգով, արտասանութիւններ, երկխօսութիւն բեմականացուած արտաքինով, զաւեշտ, դաշնակի նուագ մէկէ աւելի անգամ, այլաբնոյթ պարեր, զաւաժամ մը պատկերացնող պահ՝ պէպլիուն, քանի հոն տեղ կը գտնեն մենախօսութիւն, հաւաքական զրոյց, սրամիտ խօսք, քերթուածներու արտասանութիւն (Վ. Թէքէեան, Հ. Ղ. Ալիշան եւ ուրիշներ) ու խմբերգ:

Դժուար է մէկ առ մէկ յիշատակել անունները յայտագրին իրենց մասնակցութիւնը բերած ծաղկուն ծիլերուն: Ըսենք միայն որ բոլորին ալ մօտ նկատելի կը դառնայ լուրջ մօտեցումը, յատկանիշ, արժանիք ցուցաբերելու տենդը, իւրացուցածը ներկայացնելու մարմաջը: Մասնաւորաբար ընդգծելի կը մնայ հայերէնի չիտակ, ուղիղ եւ, ուրեմն, անաղարտ հնչեղութիւնը, արդիւնք, անկասկած, ուսուցչական կազմի բծախնդիր աշխատանքի: Պարտինք միաժամանակ մատնանշել բեմ - յարդարանքի գունալ եւ վայելուչ պատկերը՝ Կեցցէ Հայ Դպրոցը արձագանգող պաստառին կողքին ընտանի կենդանիներ, դալար - կանաչ բուսականութիւն պարզող տեսարանով: Կը մտածենք նաեւ թէ՝ յայտագիրը դեռահաս խօսնակներով (Օր. Թամիանա Հայրիկեան եւ Մարք Թօփալեան) ներկայացնելու մտածումը խրախուսելի է; քանի ապագան նորերով կը ստեղծուի, բացայայտ կերպով:

Խօրքին մէջ յար եւ նման հաստատումներ կը կատարէ իր փակման խօսքին մէջ գաղութիս հոգեւոր հովիւը՝ Տարօն Ծ. Վարդապետ Ճէրէճեան:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

(*) Այս մասին յաւելեալ տեղեկութիւններ կուտայ Օր. Ա. Օհանեան, (ֆրանսերէն):

(**) Այբբենարանի մը նման տպագրական եւ, հետեւաբար, տրամաբանական, Տիկնանց Միութեան կողմէ հանրութեան յրղեալ բոլոր յայտագիր - հրաւիրագիրները եւ այլ ազդերը դծախնդիր առաջադրութեամբ կը ներկայացուին երկլեզուով՝ հայերէն եւ ֆրանսերէն: Երեւոյթը կը գնահատուի բոլորէն եւ կրնայ օրինակ ծառայել այլոց: Ցերեկոյթին նկատելի կը մնայ վեց էջ յայտագիրին յուսանցքներուն վրայ դրոշմուած գեղագիր տառերով *Հայերէն խօսէ* մակագրութիւնը:

ԴՈՂԱՆՋԷ ԴՈՂԱՆՋ

ՊՈԼՍՈՅ Հայոց Պատրիարքարան այցելութիւն մը տուած է, Յունիս 6, Գերման Աւետարանական Եկեղեցիներու նախագահ Եպիսկոպոսը՝ տքթ. Մարթին Քրուզէ, ընկերակցութեամբ այլ բարձրաստիճան եկեղեցականներու: Հիւրերը ընդունուած են Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեանի եւ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեանի կողմէ: Երկխօսութիւնը տեղի ունեցած է Հայ հոգեւորականներու պատրաստութեան եղանակին, պատրիարքական ընտրութիւններուն, միջեկեղեցական աշխատանքներուն շուրջ:

***

ՊՈԼՍՈՅ Գալֆայեան Վարժարանի պարտէզին մէջ, Յունիս 8, տեղի ունեցած է շրջանաւարտից հանդէսը, որուն մասնակցած են մանկապարտէզի ու նախակրթարանի աշակերտութիւնը՝ խաղերով, երգերով ու արտասանութիւններով: Տնօրէնուհի Արաքսի Հարվլինի արտասանած ուղերձէն յետոյ նախակրթարանի եօթը շրջանաւարտները ստացած են իրենց վկայականները:

(Շար. Ա. էջէն)

ւերական տեղեկութիւններ, աղէտի իսկական տարողութեան մասին»:

«Զմոռնանք որ Խորհրդային Միութեան մէջ պատահածն ալ ցեղասպանութեան մէկ տեսակն էր, թէեւ զոհերուն յան-ցանքը այս կամ այն ազգին պատկանիլը չէր: Անոնք զոհ գացին գաղափարախօսա-կան պայքարներու, բայց այդ պատճա-ռաւ նուազ զոհ չէին, նուազ անարդար, չէր անոնց զանգուածային մահը, քան՝ ա՛յն, որ վիճակուեցաւ, օրինակ հրեայ ժողովուրդին:

«Կը կրկնենք: Պէտք է յիշել այս զանա-զան սպանդները, որքան ալ իրարմէ տար-բեր թուին որոշ մարդոց: Պէտք է ընդու-նիլ նաեւ որ մենք բոլորս ալ յանցաւոր ենք, 1915-ի կամ Գերման Ռայխի գոր-ծած ոճիրներուն համար: (ԾՆԹ.- Խ. Թ.- Այս յանկերգին կրկնութիւնը քիչ մը անտեղի թուեցաւ մեզի: Ցայտո-նօրէն, Տիկին Էլէնա Պոնըրի կրկնու-թեանց միտ բանին այն էր՝ որ Արեւ-մըտեան Պետութիւնները պէտք չէ խու-սափին Խորհրդային Միութեան մէջ պա-տահող դէպքերուն հանդէպ պատասխա-նատու դիրք ստանձնելէ):

Շարունակելով յիշելու կարեւորու-թեան մասին իր խօսքը, Տիկին Պոնըր ընդգծեց որ անցեալը յիշելը՝ անցեալի համար եւ յանուն մեռելներուն վրէժ պահանջել չի կրնար ըլլալ, ինչպէս նաեւ կարելի չէ անցեալին համար մեղադրել ոճրագործներուն թոռները: Այսօրուան երիտասարդ Թուրքերն ու Գերմանները, ըստ ան, չեն կրեր պատասխանատու-թիւն մը, անցեալի ոճիրներուն համար: (ԾՆԹ.- Խ. Թ.- Ինչ որ կ'անտեսէ թէ՝ նացի Ռայխին յաջորդող գերման Պե-տութիւնը բարոյական եւ տնտեսական պատասխանատուութիւն մը ստանձնեց զոհերուն հանդէպ. յաւելեալ միջազգա-յին, յաճախ անտեսուած բայց ի զօրու սկզբունքը ան է, որ այն անձը կամ հա-ւաքականութիւնը որ բան մը կը շահի իր նախահայրերուն ոճիրներուն շնորհիւ, բարոյական եւ նոյնիսկ օրինական հա-տուցում մը կը պարտի զոհերուն: Այս սկզբունքին վրայ հիմնուելով՝ Գանա-տայի եւ Միացեալ-Նահանգներու կա-ռավարութիւնները սկսած են փոքր հա-տուցումներ յատկացնել բնիկ կարմրա-մորթներուն, որոնց մեծ-հայրերու սե-րունդը ջարդեցին եւ որոնց հողերը յա-փշտակեցին սպիտակամորթները):

Տիկին Պոնըր ընդգծեց որ «վրէժի հե-տապնդումը մարդը ազնուացնող զգացում մը չէ, այլ՝ ճիշդ հակառակը»: Ապա անցաւ Խորհրդային Միութեան ներկայ իրավիճակին, սեւեռելով՝ նախ, Հակա-Սեմականութեան հարցին: Ըստ որ նո-րութիւն մը չէ որ ձախողած, ճգնաժամի ենթարկուող Պետութիւնները քաւութեան նոխազ կը փնտռեն: «Խոստովանիմ որ չեմ ալ հասկցած հակա-սեմական ցեղա-պաշտութեան գոյութեան պատճառը Ֆը-րանսայի, Հունգարիոյ, Լեհաստանի նը-ման Պետութիւններու մէջ», ըստ ան, «ուր ընդհանուր ձախողութեան եւ ընկե-րային կքումի հարց ալ չկայ: Ցեղապաշ-տութիւնը տարբեր պատճառներով եւ տարբեր մակարդակներու վրայ՝ կիրար-կուող բան մըն է, տարբեր տեղերու մէջ: Կ'ուզեմ հաստատել որ այսօր, Խորհր-դային Միութեան ռուս մէկ հատուածին մէջ շատ վտանգաւոր ձեւով սկսած է զարգանալ հակա-սեմականութիւն մը՝ որ Գերմանիոյ Նացիոնալ-Սոցիալիզմը կը յիշեցնէ: Խմբակներ կան, առ այժմ տկար, Պամիատի նման, որոնք Խորհր-դային Միութեան բոլոր ձախողութիւն-ներուն պատասխանատուները Հրեաները կը նկատեն: Զմոռնանք որ նացիներն ալ տկար սկսան, չյաղթեցին առաջին ընտ-րութիւններու ընթացքին, ինչպէս չյաղ-թեց Պամիատը, Խորհրդային Միու-թեան վերջին ընտրութիւններուն: Բայց եւ այնպէս երեւոյթը կա՛յ, ցեղապաշտու-թեան եւ հակա-սեմականութեան բոլոր տգեղ երեսակներով, եւ պէտք է ահազան-գը հնչեցնել անոր դէմ»:

Ապա Տիկին Պոնըր խօսեցաւ Խորհրդա-յին Միութեան սահմանադրական կա-ռոյցի մասին, հաստատելով որ մարդ-կային իրաւունքներու ոտնակոխումին մասնակի պատասխանատուութիւնը կա-րելի է վերագրել այդ Սահմանադրութեան երկու յօդուածներու միջեւ գոյութիւն ունեցող անհեթեթ հակասութեան: Մէկը կը հաստատէ թէ Հանրապետութիւնները ինքնորոշման իրաւունք ունին: Միւսը կը հաստատէ թէ անկարելի է որեւէ ձեւով փոխել հանրապետութիւններու սահման-ները: Արդ, պէտք է յիշել, ըստ Տիկին Պոնըր, «թէ խորհրդային Միութիւնը այ-սօր կը շարունակէ կառավարուիլ Ստալի-նի պարտադրած այս Սահմանադրական օրէնքով, օրէնք եւ սահմաններ՝ որոնց նպատակը արդարութիւնը ապահովել չէ, այլ՝ բաժնել եւ տիրել: Որոնց նպատակը խառն ազգութիւններէ բաղկացած «ազ-գային» հանրապետութիւններ ստեղծելն էր, հինգերորդ սիւն մը տեղաւորելն էր իւրաքանչիւր հանրապետութեան մէջ: Արդ, շարունակեց ան, «այս երկու յօդ-ուածներէն ո՞րն է, կը կարծէք, աւելի գործադրուողը, Խորհրդային Միութեան կողմէ: Ինչպէս ժողովրդավար կառա-վարութիւն մը գիտէ որ ինքնորոշման իրաւունքը ժողովրդավարութեան հիմքն է, գերագաս է, ուրիշ ամէն սկզբունքէ վեր է:

Մինչդեռ կառավարութիւն մը, որ ա-մէն բանէ աւելի իր ուժին պաշտպանու-թեամբ մտահոգ է, կը կառչի ամէն ինչի, որ իսկական փոփոխութիւններու դէմ է, օրինակ՝ սահմաններու փոփոխութեան»:

Խ. Թ.

(Մնացեալը յաջորդով)

× Այս մամուլի ասուլիսին, Շաբաթ օր արձագանգած էին «Ֆիկառօ» եւ «Քոթիտիէն տը Փարի» եւ Երկուշաբթի՝ «Լիպերասիոն»:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Մարիձա Հաբէլեան եւ ըն-տանեկան պարագաները՝ շնորհակալու-թիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, գրաւոր փոխան ծաղկի նուէրներով, ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ ազգակա-նին՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱԲԷԼԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՏԷՍԻՆ.- Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ղազար-եան իրենց սիրելի բարեկամին՝ Յովհաննէս Հաբէլեանի մահուան առթիւ, կը նը-ւիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման 200 Ֆր., Լիոնի Ամէնօրեայ վարժարանին 100 Ֆր.:

**

Տիկին Տիրուհի Կելկելեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Յովհաննէս Հաբէլ-եանի թարմ յիշատակին:

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»

Յունիս 23. -

ՆԱՓՈԼԻ

Ութերորդ աւարտականներուն, Գամը-րուն յաղթեց Գոլոմպիայի 2-1: Աւելորդ է անդրադառնալ Գամըրուն տիրող ցըն-ծութեան, քանի աննախընթաց երեւոյթ մըն է:

ՊԱՌԻ

Զեխոսլովաքիա դիւրութեամբ յաղթեց Քոսթա-Ռիքայի 4-1:

Յունիս 24. -

ԹՈՌԻՆՕ

Արժանթին յաղթեց Պրազիլի 1-0:

ՄԻԼԱՆՕ

Արեւմտեան Գերմանիա յաղթեց Հոլանտայի 2-1:

Վերոյիշեալ խաղերուն յաղթականնե-րը արդէն որակուած են քառորդ աւար-տականներուն համար:

***

Ռ. ԷՄՄԻԵԱՆ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Փարիզեան արուարձաններէն՝ Սէն-Տընի տեղի ունեցող հեռացաթքի մըր-ցումներուն, Լենինականցի Ռոպէր Էմ-միեան յաղթեց 8 մեթր 21 ցատքելով:

Էմմիեան շաբաթ մը կը մնայ Ֆրանսա եւ գալ Ուրբաթ կը մասնակցի Ֆրանսայի հիւսիս՝ Վիլընէօվ տ'Ասք տեղի ունեցող մրցումներուն, որոնք պիտի սփռուին Քանալ-Փլիւսի վրայ:

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUS LES MARDIS
à partir du 26 Juin
TOUTE L'ANNEE

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ

ԱՄԷՆ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
Յունիս 26-էն սկսեալ
ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

L'ARMENIE A L'HEURE DES ELECTIONS

REUNION — DEBAT

organisée par

COORDINATION AIDE D'URGENCE A L'ARMENIE

en présence de

KHATCHIG STAMBOULTSIAN
Président de l'Association de bienfaisance «Ktoutioun»
Député au Soviet Suprême d'Arménie

VASKEN MANOUKIAN
Député au Soviet Suprême d'Arménie
Dirigeant du Mouvement National Arménien

GAREN SIMONIAN
Député au Soviet Suprême de l'U.R.S.S.

MERCREDI 27 JUIN à 20 H 30

Au Club des Ingénieurs des Arts et Métiers
Salle de La Rochefoucauld
9 bis, avenue d'Iéna — 75016 PARIS (M° Iéna)

—— *Participation aux frais : 50 francs* ——

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

«ԳԵՂԱՄ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ»
Դպրոցի
(CENTRE TIVOLI)
Ուրբաթ, Յունիս 29, ժամը՝ 21-էն՝
SALONS DE VAUFREGES
229, route Léon Lachamp
13009 MARSEILLE
մասնակցութեամբ՝
Հայրենիք նուագախումբի եւ Վանիկի ձոխ պիւֆէ:
Մուտք՝ 90 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Կըընոպլ-Սէն Մարթէն տ'Էռ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է իր դպրոցին համար Պետրոս Մանուկեանի մահուան առթիւ.- Տիկին Ա. Կիւմիւշեանէ 300 Ֆր., Ղեւոնդ Թորոսեանէ 400 Ֆր.:

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ե. ՍԻՄՊՈԶԻՈՄ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բացուած է Հայ Արուեստի Միջազգային Ե. Սիմպոզիումի գործերուն բաժանոր-դագրութիւնը: Հրատարակութիւնը նա-խատեսուած է 1991-ի սկիզբները: Անոնց ո-րոնք կը բաժանորդագրուին մինչեւ 1990 Հոկտեմբեր 31 թուականը կը կիրարկուի %40 զեղչ մը:

Բաժանորդագրութեան համար բաւա-կան է ղրկել իտալական 35.000 լիրեթի համապատասխան դրամատնային կամ փոստային փոխագիր մը (chèque կամ money-order), հետեւեալ հասցէով.-

Associazione «Padus-Araxes»
c/o Università degli Studi di Venezia
Dipartimento degli Studi Eurasiatici
S. Polo 2035 30125 Venezia

Որեւէ փոխագիր պէտք է ուղղուած ըլ-լայ միմիայն հետեւեալ անունին՝
ASSOCIAZIONE PADUS-ARAXES

ԴԻՒԱՆ
ՊՈ-ԱՐԱՔՍ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 27

MERCREDI
27 JUIN
1990

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

LE NUMERO : 4,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.304 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.304

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆԷՆ 11 ՓՐԿԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՋՈԿԱՏ ՄԸ ԻՐԱՆ ՄԵԿՆԵՑԱՒ

Երկուշաբթի օր, 11 փրկարարներու ջոկատ մը մեկնեցաւ Թեհրան: Մոսկուայէն ժամանած յատուկ օդանաւ մը առած է զիրենք: Նոյնիսկ 50 փրկարարներ ղրկելու առաջարկ կար, բայց աւելորդ նկատուած էր Մոսկուայի կողմէ իսկ (ճիշդ է որ տեղւոյն վրայ լաւ պատրաստուած տարրեր կան, ինչպէս կը հաստատէ արեւմտեան մամուլը եւ արտաքին աշխարհին մասնագէտները հարկ չեն տեսներ): Հայաստանի այս փրկարարները երիտասարդներ են, որոնք երկրաշարժէն ետք, Արեւմտեան — Գերմանիա գացած են մասնագիտանալու: Ցաւակցական հեռագրեր ղրկուած են Մոսկուայի պարսկական դեսպանատունը Հայաստանէն, առաջարկ ալ եղած է յաւելեալ օժանդակութեան: Այս առընչութեամբ, աւելցնենք թէ Ջուիցերիոյ հայ գաղութն ալ դիմած է Ժընեւի պարսկական հիւպատոսարանը եւ իր օժանդակութիւնը կը բերէ զանազան օգնութիւններէ զատ տիպլիզի մասնագէտներ ալ ղրկելով: Լրատուիչները կը հաստատեն սակայն թէ այնքան ուժգին եւ աղէտալի էր երկրաշարժը, որ այնքան ալ խնամուելիք վիրաւոր չկայ: Առայժմ մեռեալներու թիւը 50 հազար է եւ 200 հազար կը նկատուի վիրաւորներու թիւը:

⁂

ՎԱՐԴԵՆԻՍԻ ՄԻՋԱԴԷՊԸ

Երէկ գրած էինք թէ Վարդենիսի շրջանը ծանր դէպք մը պատահած է: Զինուորական չորս օդանաւերէն մէկը շատ ցած իջած է, կրակելով անասուններուն եւ հովիւներուն վրայ: Երեքշաբթի առտու տեղեկացանք որ անհետացած 3 հովիւներէն մէկուն դիակը գտնուած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՆՏՈՆԻ կեդրոնը Սէնթ Ճէյմս փողոցի Քարլթըն Քլէպի դէմ ռմբափորձ մը գործուած է Երկուշաբթի (Յունիս 25) գիշեր, 9 վիրաւոր կայ (մէկը ծանր): Այս ակումբը վերապահուած է Բրիտանացինե-րուն միայն եւ թորիներու (պահպանողական) հանդիպման ակումբն է: Հոն կը յաճախեն կառավարութեան անդամներ եւ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ: Անշուշտ, կը կարծուի որ ԻՐԱ-ի գործն է:

ՏԸՊԼԻՆԻ մէջ Եւրոպայի 12 մեծերը համաձայնեցան, որ Դեկտեմբեր 14 – 15ին վեհաժողով մը եւս գումարեն եւ պատրաստեն Եւրոպայի Քաղաքական Միութիւնը: Տիկին Թաչըր, այս անգամ բնաւ «գլուխ չէ բռնած», բայց փոքր վէճ մը ունեցած է Միթերանի հետ, մեղադրելով զայն որ դրամական իր քաղաքականութիւնը կապած է գերմանական մաքին, իր գիները կայունացնելու եւ դրամահոսութեան առաջքն առնելու համար: Միթերան բուռն հակադդեցութիւն մը ունեցած է, բացատրելով թէ ճարտարարուեստական արդիականացումը արդէն շատ ուշացած էր:

«ՂԱՐԱԲԱՂ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԵԶՐԻՆ» Կ'ԸՍԷ ԷԼԷՆԱ ՊՈՆԸՐ

(Բ· եւ վերջին մաս)

Տիկին Պոնըր գիտէր որ խօսքը կ'ուղղէր լրագրողներու, որոնք կրնան իր խօսքին միջնորդն ու փոխանցողները ըլլալ, բայց նաեւ զայն անգիտացողները եւ նոյնիսկ խեղաթիւրողները: Գիտէր նաեւ որ արեւմտեան լրագրողը կը սիրէ գրել դէպքի եւ ոչ սկզբունքի մասին: Ուստի իր խօսքը կրկնեց, ըսելով որ «շատ կարեւոր է որ դուք ի մտի ունենաք այս հարցերը, հասկնալու համար խորհ· ազդերգութեան արմատները: Դուք, արեւմուտքը, գիւրաւ պատրաստ էք հաւատալու որ մենք դէպի ժողովրդավարութիւն ուղղուած ենք: Սակայն սահմաններու փոփոխութեան կտրուկ եւ բացարձակ մերժումը, հիմնական փոփոխութիւններու մերժումն է ընդհանրապէս, իսկական ժողովրդավարութեան մերժումն է նաեւ: Ինչ որ կը պատահի Լիտուանիոյ կամ Ուզբէկիստանի պարագային, նոյնպէս ինչ որ կը պատճառէ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի շարունակուող ազդերգութիւնը այս կէտերէն կը բխի: Եւ յիշենք որ այն ինչ որ կը կատարուի Ղարաբաղի մէջ, սկսած է ցեղասպանութիւն մը ըլլալ, — Սումգայիթ, Կիրովապատ, Բաքու, տեղահանութիւն եւ ազրպէջանացում, կը մօտենան ցեղասպանութեան մը: Ես կը վախնամ որ Կորբաչով կրնայ պատմութեան առջեւ դատապարտուիլ իբր հայ ցեղասպանութեան մը եւ ո՛չ իբր Պերեստրոյկայի պատասխանատու: Չմոռնանք թէ 1988-էն ի վեր օրինական ձեւերով Ղարաբաղի Հայերը յայտնած են իրենց որոշումը՝ Հայաստանի միանալու: Եւ այդ փոփոխութիւնը արգիլելու յանցանքը կրողը Ազրպէջանի ժողովուրդը չէ: Իմ կարծիքով կեդրոնի ճաղաճականութիւնն է որ իբր յենարան կը գործածէ Ազրբէ – ջանի ղեկավարները: Ահաւասիկ, անգա՛մ մըն ալ Պետութիւնը կը մերժէ պաշտպանել տկարը, կ'օգնէ զօրաւորին: Այս սկզբունքով կը կառավարուի Խորհրդային Միութիւնը 70 տարիէ ի վեր»:

«Ահա այս մօտեցումն է որ բռնութեան ուղին բացաւ Խորհրդային Միութեան մէջ: Մարդիկ ապուշ չեն: Երբ կը տեսնեն որ օրինական, խորհրդարանային միջոցները սպառած են եւ տեղ մը չեն հասնիր, կը սկսի բռնութիւնը, Եթէ Պետութիւնը Ղարաբաղի խնդիրը Խորհրդարանին միջոցաւ լուծած ըլլար, կը խուսափէր ապագայ բռնութիւններէ, չէր կորսնցներ, ինչպէս այժմ ամբողջովին կորսնցուցած է՝ ժողովուրդին վստահութիւնը:

Այսօր, ինը ամիս կրելէ ետք բռնութիւնը եւ ահաւոր ճնշումներ, Հայերը զէնքի ապաւինած են, գաղտնի բանակներ ունին, եւ եթէ Պետութիւնը փորձէ զանոնք զինաթափել, քաղաքացիական պատերազմ պիտի ծագի հոն, Հայաստանի մէջ: Նման ելքէ մը խուսափելու համար, Պետութիւնը պէտք է բանակը հանէ Երեւանէն եւ տեղաւորէ սահմանին վրայ, իբր պատնէշ՝ Հայերու եւ Ազրբէջանցիներու միջեւ»:

«Արդ», շարունակեց Տիկին Պոնըր, «կ'ուզեմ ձեր ուշադրութեան յանձնել գաղթականներու հարցը, Խորհրդային Միութեան մէջ: Երկրաշարժէն 500·000 անտուն մարդ մնաց, վրան՝ Կովկասի մէջ եւ ուրիշ տեղ՝ 600·000 (°) ապաստանեալ կայ Խորհրդային Միութեան մէջ: Մեր Պետութիւնը չունի փափաքը եւ կարողութիւնը՝ անոնցմով զբաղելու: Կը յուսամ որ մեծերը պիտի ուզեն օգտակար ըլլալ այս հարցին մէջ, արեւմուտքի ուշադրութեան յանձնելով այս հարցը»:

Լրագրողներ առիթը ունեցան՝ հարցումներ ուղղելու Տիկին Պոնըրին: Յակոբ Պալեան ուզեց որ խօսք մըն ալ ըսուի Թուրքերու գործադրած ցեղասպանութեան հետեւանքներու մասին, քանի որ ցարդ ոչ միայն մեղապարտ Պետութիւնը չէ ընդունած իր յանցանքը եւ հատուցումներ կատարած, այլ նաեւ կը կործանէ հայկական եկեղեցիներ եւ կոթողներ, կը շարունակուի մշակոյթի մը բնաջնջումը, մոռացման դատապարտումը:

Պր· Իվ Ժուֆա, որ ներկայացուցիչն է Մարդկային Իրաւանց Պաշտպանութեան Լիկային եւ որ ներկայ էր հոն, Տիկին Պոնըրի կողքին՝ իբր ղեկավար ատեանին, խօսք առաւ, ըսելով որ պէտք նախընտրէր եթէ հարցումները չսեւեռէին հատուցման, պատասխանատուի եւ վրէժի հետ կապ ունեցող հարցերու վրայ, թէպետեւ վրէժի մասին նոր հարցում չէր ըրած Պալեան: Տիկին Պոնըր պատասխանեց որ նման հարցերու լուծումներ չունի ինք, գիտէ որ ամօթի եւ պատասխանատուութեան զգացում կը զգայ երբ մարդկային իրաւունքները կ'ոտնակոխուին, օրինակ, երբ խորհրդային բանակը Փրակա կը մտնէ (1968-ին):

Ընդունեցաւ որ դժուար է պետութիւններու անտարբերութեան հանդէպ լուծումներ գտնել, մանաւանդ երբ անցեալի հետ կապ ունի հարցը: «Դուք», ըսաւ, խօսքը ուղղելով բոլոր ներկաներուն, «գիտէք թէ որքա՜ն դժուար է այսօր ձեր, այսինքն՝ Ֆրանսական Պետութեան ստիպել, որ ճանչնայ, օրինակ, Լիտուանիոյ իրաւունքներն ու անկախութիւնը»:

Ամերիկացի լրագրող մը հարցուց թէ արդեօք ի՞նչ կը մտածէ Տիկին Պոնըր Ամերիկայի մէջ տարածուած այն կարծիքին մասին, թէ Կորբաչով կացութեան տէրը չէ, թէ տեսակ մը պառակտում կայ խորհրդային Պետութեան ղեկավար շրջանակներուն մէջ, եւ ուրեմն այս մէկ դէպքին պատճառը կրնայ Ք.Կ.Պ.-ի մէջ տրուած ներքին որոշում մը ըլլալ, մինչ ուրիշ պատահար մը կրնայ ծագիլ այս կամ այն Նախարարութեան (միլիցիա, տնտեսական) կիսանկախ որոշումէն: Պոնըր պատասխանեց որ անկասկած կա՛ն միջ – ղեկավարական պայքարներ, որոնք կը մնան անտարբեր «ղուրս»ին, ժողովուրդին հանդէպ, ժողովուրդի մը՝ որ կը փաստէ թէ ինք կա՛յ, ողջ է, առողջ է, հակառակ տասնամեակներու բռնութեան:

Իր կարծիքով, կեդրոնը պատասխանատու է, հակառակ ներքին պառակտումներու գոյութեան եւ հակառակ անոր որ ամէն օր հեղինակութիւն կը կորսնցնէ այդ կեդրոնը:

Ի պատասխան ուրիշ հարցումներու, Տիկին Պոնըր նշեց թէ ինք կը փորձէ յօդուածներ հրատարակել Ղարաբաղի մասին, բազմաթիւ անգամ գրած է: Միշտ եւ անխտիր մերժած է խորհրդային պաշտօնական մամուլը, այս հարցին մասին իր յօդուածները հրատարակել, ինչ որ կ'ենթադրէ համատարած կիրարկումը կեդրոնի թաքուն ուժին: Ուրիշ հարցումի մը առթիւ, կրկին ընդգծեց խորհրդային բանակի Երեւանի մէջ ներկայ ըլլալու անհեթեթութիւնը, նոյնիսկ՝ Բաքուի մէջ: «Բաքուի մէջ», ըսաւ ան, «բանակը մի քանի օր Հայերու ջարդ արտօնեց, նոյնիսկ Հրեաներու, Ռուսերու եւ Ուկրանացիներու վրայ յարձակումներ արտօնեց՝ շարժելէ առաջ: Հիմա Բաքուն ազրբէջանական քաղաք է, իսկ Երեւան, ուր մարդասպան յարձակումներ չեղան, Հայ քաղաք է: Զօրքը ինչո՞ւ սահմանին վրայ չէ: Բաքուի մէջ ձգեցին որ մարդիկ սպաննեն, նոյնը կը շարունակուի հիմա, ուրիշ տեղ»:

Վերջին հարցումի մը ի պատասխան, Պոնըր կրկի՛ն եւ կրքո՛տ ձեւով խօսեցաւ ապաստանեալներու հարցին մասին, դըրուագներ պատմեց ընդգծեց խորհրդային դիւանակալ պաշտօնէութեան անկարողութիւնն ու անտարբերութիւնը, ամէն ազգութեան հանդէպ, ի միջի այլոց Ազրբէջանէն տեղահան Ռուսերու հանդէպ, որոնցմէ 40 հազար անձ անգործ ու անպատսպար են: Անգործ՝ Մոսկուայի մօտ, ուր գործ կայ, սակայն մարդիկ չեն կրնար աշխատութեան իրաւունքի փաստաթուղթ եւ արտօնութիւն ունենալ, որովհետեւ տեղական ոստիկանութեան մօտ պէտք է արձանագրուին, եւ անոնք ալ չեն արձանագրեր … առանց վերէն արտօնութեան: Մարդիկ շատ կը տառապին մինչեւ որ դանդաղօրէն լուծումներ գտնեն նման հարցերու: Միջոցին՝ ոչ ոք կը յարգէ կուսակցութիւնը, ապա նաեւ՝ Պետութիւնը. միջոցին՝ մէջտեղ կը մնան ապաստանեալները, որոնց հանդէպ, իր կարծիքով, շատ անտարբեր է Արեւմուտքը, որ կը կրկնէ նոյն յանկերգը, այն՝ որ կը գործածէ Կովկասի կամ Լիտուանիոյ մասին ալ, – «Ատոնք խորհրդային Պետութեան ներքին հարցերն են»: Յայտնօրէն, Տիկին Պոնըր կը գիտակցէր որ կարելի է ըսել որ Հայերու, Հրեաներու եւ Քամպոճներու սպանդներն ալ այդ պարագային կրնան նկատուիլ օսմանեան, գերմանական եւ համայնավար Քամպոճիոյ պետութեանց ներքին հարցեր …»:

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

«L'HUMANITÉ»

(Յունիս 26)

L'ARMENIE S'ARRACHE AU MALHEUR

Համայնավար պաշտօնաթերթը չահեկան թղթակցութիւն մը հրատարակած էր Յունիս 26-ին, Մայիսի երկրորդ կիսուն համայնավար պատուիրակութեան մը (գլխաւորութեամբ Կի Տիւքոլնէի) այցելութեան առթիւ:

Ենթախորագրով իսկ թերթը արդարօրէն կը նկատէ որ «Պաշտօնական Ֆրանսան» նուազ առատաձեռն է հոս, քան՝ այլուր: Թղթակիցը Սերժ Լէյլաք այս յօդուածով կը խօսի առաւելապէս Կիրովականի մասին (զուգորդ քաղաք Պանեէօյի հետ): Ամէնէն սիրտ խոցող մասը կը վերաբերի տաղնապահար մանուկներու, որոնք մղձաւանջային քուներ ունին: Կիրովականի մանկական հոգեբուժական կեդրոնը 2356 մանուկ կայ: Տնօրէնուհին, Եռանդուն Անահիտ Ազարեանը, կը գրէ թերթին թղթակիցը կարելի է ժամերով մտիկ ընել: Մանուկները անքնութենէ, վախերէ, ախորժակի պակասէ կը տառապին: Անոնք որոնք կը քնանան օձեր եւ հրէշային կենդանիներ, չար վհուկներ կը տեսնեն: Այնքան փափկութիւն եւ համբերութիւն պէտք են այս երախաներուն հետ վարուելու համար … :

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»

Յունիս 25-ի արդիւնքները.–

ՃԵՆՈՎԱ.–

Երկուժամ ետք (այսինքն՝ 2 երկարաձգումով) Իրլանտա եւ Ռումանիա չկրցան որեւէ կէտ նշանակել: Ի վերջոյ փենալթիներով է որ կարելի եղաւ յաղթական մը գտնել: 4-ի դէմ 5 կէտով, Իրլանտա յաջողեցաւ քառորդ աւարտականներուն համար որակուիլ:

ՀՌՈՄ.–

Երկրորդ կիսախաղին է միայն որ Իտալիա յաղթեց Ուրուկուէյի 0-ի դէմ 2 կէտով:

Քառորդ աւարտականներուն համար վերջին երկու տեղերը կ'որոշուէին Յունիս 26-ին, Անգլիա – Պելժիա եւ Սպանիա – Եուկոսլաւիա մրցումներով:

DOCTORAT D'ETAT à L'UNIVERSITE PARIS I
« LES POUVOIRS ARMENIENS DANS LE PROCHE ORIENT MEDITERRANEEN (1068 - 1144) »

ԺԵՐԱՐ ՏԷՏԷԵԱՆԻ ԱԻԱՐՏԱՃԱՌԸ

(1990, ԱՊՐԻԼ 23)

Բ.

Փիլարտոսի իշխանութիւնը վերջնականապէս կը մարի 1085-ի շուրջ: Ջահը կ'անցնի Գող Վասիլին, սակայն Տէտէեան նախընտրեց այս նիւթը յետաձգել ու մէկէն անցնիլ ապագայ Կիլիկիոյ Թագաւորութեան հիմնադիր տոհմին՝ Ռուբինեաններուն: Իր ծրագրին հաւատարիմ մնալով՝ կը սկսի պրպտել իրենց ծագումը, վերջնականապէս հերքելով այն տարածուած հէքեաթը, ըստ որուն թագաւորական նախնիքներ ունէին: Ներկայացուած եզրակացութիւնը, ըստ որուն Ռուբինեանները Սասունցի իշխաններ էին, որոնք Գագիկ Անեցի աքսորուած թագաւորին միացան Կապադովկիա, բաւական համոզիչ է (էջ 330-էն): Փոքր դիցաբանական սխալ մը կայ. Ագէնոր՝ Կիլիքսին հայրը՝ Փինիկի թագաւոր էր՝ եւ ոչ Փռիւգիայի (էջ 336):

Կը հասնինք այդ ժամանակաշրջանին ամէնէն կարեւոր դէպքին՝ Խաչակիրներու առաջին արշաւանքին: Ամէն մէկ պատմիչ իր գնահատանքը ունի այս մասին ու Տէտէեանի դիրքը հետեւեալ հաստատումով ամփոփուած է. Il faut souligner (...) que (...) les querelles des Roubéniens avec les princes francs sont des querelles de type féodal (էջ 468): Մէկ խօսքով, հեղինակը «արեւմտաէր» ընդհանուր տեսակէտ մը կը պաշտպանէ, նկատելով պատահական ու մակերեսային բազմաթիւ հայ - Ֆրանկ ընդհարումները: Պէտք է խոստովանիմ որ համաձայն չեմ, համոզուած եմ որ Հայերուն համար այս նոր նուաճողները, Միջին Արեւելքի բարդ պատկերին մէջ տարր մը եւս կը կազմէին, միւսներուն պէս, երբեմն Հայերուն դաշնակից, երբեմն՝ թշնամի: Նպատակները տարբեր էին ու յաճախ հակասական. Հայերուն, մանաւանդ Ռուբինեաններուն ջանքերը հայ պետութիւն մը ստեղծել կը ձգտէին, մինչդեռ Խաչակիրները՝ Սուրբ վայրերը «ազատելու» պատրուակով ամէն միջոցի կը ձեռնարկէին իրենց համար իշխանութիւններ հիմնելու համար: Ծանօթ է որ Հայերը յատուկ յարաբերութիւններ ունեցան Խաչակրթութեան երկու տարրերու հետ՝ Normand-ները (մանաւանդ Tancrède-ը) եւ Flamand-ները (մանաւանդ Baudouin de Boulogne-ը եւ իր կրտսեր ազգական Baudouin du Bourg-ը): Առաջինները Անթաքիայի իշխանութիւնը կը վարէին ու Կիլիկիան իրենց համար անբաժանելիօրէն այդ Պետութեան կը պատկանէր: Հայերուն հետ մրցակցութիւնը անխուսափելի էր: Երբ Տէտէեան կը գրէ, որ Tancrède «a eu, dans l'ensemble, une politique arménophile favorable aux Arméniens de la principauté roubinienne» (էջ 441), կը կարծեմ որ չափազանց կը գնահատէ այս երիտասարդ եռանդուն իշխանին բարոյականը. երբ կարիք ունէր, Հայերուն հետ կը բարեկամանար, երբ չունէր՝ չէր վարանիր իրենց դէմ պատերազմ յայտարարելու: 1104-ին՝ Կիլիկիոյ քրիստոնեաները ապստամբեցան Normand-ներուն դէմ ու հեղինակը Հայերուն մասնակցութիւնը կը սահմանափակէ առանց ապացոյցի. «Celle-ci fut peut-être plus le fait de l'élément grec, important dans les villes, que de l'élément arménien (encore que, à Mamistra ce furent les Arméniens qui appelèrent Alexis Comnène)» (էջ 430): Նորմանական վտանգ չատ չեշտուած էր Հայերուն համար ու տրամաբանական է որ Ֆրանքներու պարտութիւն մը մահմետական էմիրներու դէմ, առիթը տար գրաւող ուժերը վտարելու: Այս քաղաքականութիւնը ուսումնասիրելու համար, Տէտէեանի ծրագիրը կրկին անյարմար է. Tancrède խնդիրներ ունեցաւ Ռուբինեաններուն հետ՝ բայց, ինչպէս նշուած է էջ 441-ին մէջ, չատ աւելի լուրջ ընդհարումներ ունեցաւ Գող Վասիլին հետ, որ ԺԲ. դարուն սկիզբը կարեւորագոյն հայ իշխանն էր այդ շրջանին մէջ. սակայն իր ուսումնասիրութիւնը միայն էջ 932-ին կը սկըսի: Այս նոյն պատճառով, Ռուբինեաններուն մրցակցութիւնը Գող Վասիլին հետ (էջ 401), անհասկնալի կը մնայ: Նոյն գլխին մէջ՝ Թորոս Ա.ին քաղաքականութեան ու այլազան դաշնակցութիւններուն փայլուն վերլուծումը (էջ 460-էն) բաւականաչափ կ'ապացուցանէ որեւէ հայ - ֆրանք առանցքի բացակայութիւնը: Յաջորդ ռուբինեան իշխանին առնելը, ա՛լ աւելի պարզ է. «Dès 1129, Lewon Ier avait indirectement engagé le conflit avec les Francs (էջ 494)». «Lewon Ier poursuivait les Normands d'Antioche de son mépris et de sa haine (էջ 501)»: Իսկ միւս լատին իշխաններուն մասին, Flamand-ները, բաւական է կարդալ Մատթէոս Ուռհայեցիէն նկարագրուած չարչարանքները, Հայերու վրայ գործուած Եդեսիոյ կոմսերուն կողմէ (9): Երկու Baudouin-ները Հայերուն օգնութիւնը վայելեցին մինչեւ այդ կոմսութեան հաստատումը ու յետոյ պարզապէս զիրենք անհետացուցին: Սակայն ներկայ աշխարհագրական յատակագիծին պատճառով, Տէտէեան այս Եփրատացիքի դէպքերուն կ'անդրադառնայ աւելի ուշ (էջ 904-էն):

Հայեւֆրանք յարաբերութիւնները արժեւորելու համար, երկու կարեւորագոյն դէպքերը այս գործին ժամանակագրական շրջանէն դուրս կը մնան: Մէկը՝ Մլեհի իշխանութիւնն է (1169 - 75), ուր մահմետական դաշնակցութեան միջոցով աւարտեցաւ հայկական Կիլիկիոյ վերջնական հաստատումը: Միւսը՝ Երրորդ Խաչակրութեան կը պատկանի. գերման կայսր Ֆրեդերիկոս Ա. Շիկամօրուսին դիմաց Լեւոն Բ. իշխանին վարած քաղաքականութիւնն է: Ըստ արաբ պատմիչներու (10), Լեւոն երկու խաղեր կը խաղար. թէ՛ կայսրին, թէ՛ Սալահ-էդ-Դինին հետ կը բանակցէր: Հայ պատմիչները չեն նշեր այդ խաղը, կամ զայն կը հերքեն, առանց ապացոյցի (ինչպէս Ալիշան) (11): Տէտէեանին տեսակէտը այս խնդիրներուն շուրջ, չափազանց հետաքրքրական կ'ըլլար:

Վերջապէս, ինչո՞ւ Tancrède եւ Baudouin, մեծ բանակը թողլով, մտան Կիլիկիա: Ասոր, հեղինակը մասամբ կ'անդրադառնայ այս գլուխին մէջ (էջ 360-էն), մասամբ յաջորդին մէջ (էջ 627-էն), ուր որոշ բացատրութիւն կու տայ էջ 619-ի մէջ «§ 1. 3. 3. La Cilicie (...) : une autre terre promise»: Այս նիւթն ալ չափազանց ցրուած է գործին ընթացքին, եւ ուղեգիծը չատ յստակ կերպով վերլուծուած չէ. օրինակ (էջ 361), քանի մը հայկական աղբիւրներ Անավարզայի մասին կը խօսին, սակայն լատին պատմիչները միայն կը նշեն Տարսոն, Ատանա ու Մամիստրա, որ չատ աւելի տրամաբանական է: Ոմանք կ'ենթադրեն որ այդ Անավարզան շփոթում մըն է Կեսարիոյ հետ, քանի որ հռոմէական կայսրութեան շրջանին որոշ ժամանակ մը այս Անավարզան ալ Կեսարիա անուանուեցաւ ու Խաչակրութեան մեծ բանակը իսկապէս Կապադովկիոյ Կեսարիայէն անցաւ:

Երրորդ մասը նուիրուած է Միջերկրական ծովի արեւելեան շրջապատին՝ Կիլիկիայէն Եգիպտոս: Առաջին հերթին, Տէտէեան վարպետօրէն կը ներկայացնէ երկրորդական հայ իշխան մը, Սիմէոն, որուն տիրոյթը Խաչակրութեան մեծ բանակին ճանապարհին վրան էր. Աննա Կոմնենոսի կողմէ նշուած Augustoupolis-ը հեղինակը չատ համոզիչ փաստարկներով կը նոյնացնէ Նիղտէ քաղաքին հետ (էջ 601): Յետոյ կ'անցնի Կիլիկիոյ ապագայ երկրորդ թագաւորական տոհմին՝ Հեթումեաններուն ու այս առիթով կրկին կ'անդրադառնայ Tancrède-ի կիլիկեան արշաւանքին: Այս նորման իշխանը Ատանա հանդիպեցաւ Ursinus անունով հայ ռազմիկի մը: Առանց որեւէ տարակոյսի Տէտէեան կ'որդեգրէ (էջ 624), աւանդական նոյնացումը այս Ursinus-ին ու Լամբրոնի Օշինին միջեւ, որուն մասին արդէն 1924-ին Laurent կասկածներ յարուցանած էր (12): Այս հարցը, կարծեմ, պէտք է մանրամասնօրէն վերաքննել ու հեղինակին տեսակէտով հարկ է բացատրել ինչո՞ւ այս Լամբրոն բերդին տէրը պիտի կազմակերպէր հեռաւոր Ատանայի վրայ անխմաստօրէն «un de ces coups de main où les Arméniens (Rouben Ier, par exemple, lors de la conquête de Bardzerberd) étaient passés maîtres» (էջ 624): Նշուած բաղդատութիւնը բնաւ համոզիչ չէ, վասնզի Ռուբէնի արարքը պարզ նպատակ մը ունէր. լեռներուն մէջ ապահով դիրք մը ամրացնել, ոչ թէ բաց տարածութեան մը մէջ քաղաք մը գրաւել: Իսկ աւելի ուշ, 1111-ին, Tancrède-ի դաշնակիցներուն ցանկին մէջն ալ Ursinus մը կայ (էջ 633). այս անգամ նոյնացումը ա՛լ աւելի կասկածելի է, քանի որ Օշին երբեք լատինասիրութեան որեւէ ապացոյց չտուաւ: Այս կէտէն զատ, Տէտէեան կատարեալ կերպով ցոյց կու տայ Լամբրոնի իշխաններուն զարգացումը, Պահլաւունիներուն հետ ամուսնական կապերը (էջ 639-էն), ու կը վերջացնէ նշանակալի կերպով վերնագրուած պարբերութիւնով մը. 1·4·5: Les Hétoumiens : une dynastie quasi royale» (էջ 641): Ներկայացուած յաջորդ իշխանը, Aspiétès եւս յաճախ նոյնացուած է Օշինի հետ: Այս անգամ Տէտէեան համաձայն չէ, ու համոզիչ կերպով կը վերլուծէ այս իշխանին բագրատունեան ծագումը (էջ 644-էն): Չափազանց յաջող գլուխ մը, ուր քննադատելի միակ կէտը հետեւեալ նախադասութիւնն է. «Anne Comnène nous le montre vivant comme un véritable satrape oriental, dans la luxure, les beuveries, la paresse» (էջ 650): Մէջբերումը ճիշդ է, սակայն «comme un véritable satrape oriental» մեկնաբանութիւնը աւելորդ է: Չափազանց տարածուած է արեւմտեան պատմիչներուն միջեւ «արեւելեան» բառը նոյնացնել այս թերութիւններուն հետ, մոռնալով որ Neron-ը, Caligula-ն, Medicis-ները, Borgia-ները եւայլն, եւայլն, չատ արեւելքցի չէին...: Խնդրեմ, Հայերը չմոռնան որ հակառակ չատերուն ապարդիւն ցանկութեան՝ բուն արեւելքցի են ու քրիստոնէութիւնը այդ մասին բան չի փոխեր...:

Կիլիկիայէն Սուրիա անցնելէ առաջ, Տէտէեան կը ներմուծէ երկու չատ հետաքրքրական, թէեւ չատ վիճելի գլուխներ. Կիլիկիոյ Հայերուն յարաբերութիւնները Բիւզանդացիներուն ու Ֆրանքներուն հետ: ԺԲ. դարուն առաջին կէսը վերլուծել չատ բարդ է, այս երեք քրիստոնեայ տարրերուն յարաբերութիւններուն տեսանկիւնէն ու հեղինակը բացառիկ քաջութեամբ կը պաշտպանէ իր տեսակէտը: Միակ առարկայական քննադատութիւնները որոշ դիրքորոշումներու հետ կապուած են: Էջ 730-ի մէջ գրուած է «T'ill Hamtoun, entre Haroun et Anazarbe» ու ներփակ քարտէսին վրայ այս «Թիլ Համտուն» բերդը նշուած է Պիւրամոս գետին աջ ափին վրայ, Amouda կոչուած բերդին հետ նոյնացուած, ինչպէս 1935-ին Honigmann զայն կը գետեղէր (13): Համապատասխան ծանօթագրութիւններուն մէջ կան միայն երկու աղբիւրներ՝ Ալիշան ու Քահէն: Ալիշան -ինչպէս յաճախ- քիչ մը անորոշ է. իր քարտէսին վրայ, Թիլը կը գրաւէ Harouniya-ի դիրքը, գետին ձախ ափը՝ բայց չատ աւելի դէպի հիւսիս, իսկ գրութեան մէջ (14), կը յիշէ արաբ հեղինակները: Ասոնց մէջ ամենավստահելին՝ Aboul feda-ն, ԺԴ. դարուն սկիզբը կը գրէ (15), որ Թիլը գետին ձախ ափին էր: 1940-ին Քահէն Տէտէեանէն ծանօթագրուած բայց ոչ նկատի առնուած այս բերդը կը նոյնացնէ Թոփրաքքալէի հետ, Պիւրամոսէն բաւական դէպի հարաւ. գրեթէ առանց կասկածի, հիմա ընդունուած տեսութիւնն է: Աւելի բարդ է երկրորդ խնդիրը՝ Շուղր վանքին դիրքորոշումը (16): Տէտէեան չատ հաւանական դիրք մը կու տայ այս վանքին, ուր 1113-ին եկեղեցական ժողով մը գումարուեցաւ. կը նոյնացնէ Ամանոս լերան մէջ գտնուող «Հաճար Շողլան»ին հետ (էջ 730)՝ բայց ինը էջ առաջ կը գրէ որ այս ժողովը գումարուեցաւ Քէսունի կողմերը: Իսկ չատ աւելի անդին, էջ 971-ին մէջ, կրկին կ'անդրադառնայ Շուղրին, այս անգամ իբր կաթողիկոսարան. երկրորդ տեսութիւնը կ'որդեգրէ, այսինքն Քէսունի շրջանը, բայց չեշտելով որ այս ուրիշ Շուղր մըն է, կոչուած «Շուղր Խանդարիա»: Եթէ քարտէսները նայինք՝ «Ամանոսեան Շուղր»ը (Հաճար Շողլանը) «Փիլարտոս» քարտէսին վրայ նշուած է, իսկ «Եփրատական Շուղր»ը (Շուղր Խանդարիան) «Հայ իշխաններ» քարտէսին վրայ: Ծանօթագրութիւնները եթէ հիմա քննենք, չատ թոյլ են. Օրմանեան (էջ 721), Ալիշան (էջ 730), Տէչեան (էջ 751), ու Մատթէոս (էջ 971), բոլորը - բացի վերջինէն - երկրորդական աղբիւրներ են: Ինչո՞ւ երկու «Շուղր»եր, ինչո՞ւ 1113-ի ժողովը կաթողիկոսական աթոռանիստերէն այնքան հեռու պիտի գումարուէր: Շուղրէն զատ, ուրիշ չատ մը վանքերու դիրքը անորոշ է, օրինակ Արեգը՝ որուն մասին գրուած է առանց որեւէ ապացոյցի «sur le flanc nord - est de l'Amanus» (էջ 731) մինչդեռ իշխաններուն քարտէսին վրայ տեղադրուած է չատ աւելի դէպի հիւսիս՝ Մարաշի շրջակայքը:

Այս երրորդ մասին վերջին գլուխը հոյակապ ձեւով կը նկարագրէ Հայերը Սուրիայէն մինչեւ Եգիպտոս: Բացառիկ հետաքրքրական են Ամանոսի (էջ 758-էն) ու Անդրորոնտոսի (էջ 801-էն) Հայերուն մասին տեղեկութիւնները. առայժմ չատ քիչ ուսումնասիրուած նիւթ մը: Եգիպտական բաժինը (էջ 801-էն) նոյն որակը ունի: Նշենք միայն ծրագրին մէկ թերութիւնը եւս. 550 էջ կայ Պադր - ալ - Ճամալի վեզիրին ու իր որդի Ալ - Աֆդալի միջեւ:

Չորրորդ ու վերջին մասով կ'անցնինք մէկէն Եգիպտոսէն Եփրատացիք: Ժամանակագրական կարգով կը վերադառնանք Ժ. դարու վերջին տարիները ու բնագրին կարգով կը կապուինք առաջին մասին. յաջորդաբար հեղինակը կ'ուսումնասիրէ Փիլարտոսի քաղքեդոնացի երեք հետեւորդներ (Մարաշցի Թաթուլ, Մելիտինեցի Գաբրիէլ, Եդեսիացի Թորոս) ու վերջապէս, Փիլարտոսի իսկական ժառանգորդը, ոչ-քաղքեդոնացի, ժողովրդական Գող Վասիլը: Այստեղ, ուզէ չուզէ, հեղինակը ստիպուած է հակա - խաչակրական դիտողութիւններ ընել, քանի որ այս չորս փորձերը դէպի հայկական տեւական պետութիւն մը Եփրատացիքի մէջ ձախողեցան նորման ու ֆլաման թշնամութեան պատճառով:

Տէտէեան արտակարգ ոճով կը ներկայացնէ առաջին երեք իշխաններուն վարած քաղաքականութիւնը. քաղքեդոնացի ըլլալով, չէին կրնար հայ բնակչութեան հաւատարմութիւնը չահիլ, ու զանազան ճակատներու վրայ դիմանալը իրենց համար չատ բարդ էր: Ժամանակաւոր դաշնակցութիւններով կրցան միայն քանի մը տարի իրենց իշխանութիւնը երկարացնել: Նշենք ամուսնական յաճախակի կապերը իբր դաշնակցութեան կնիք: Լաւագոյն օրինակը Գաբրիէլին աղջիկն է՝ Մորֆիա, որուն մասին Տէտէեանի պատումը փոքր գոհար մըն է (էջ 853-էն): Ուրիշ հայ իշխան մըն ալ կ'երեւի այս գլուխին մէջ, որ սակայն աւելի ուշ պիտի ուսումնասիրուի (էջ 1086-էն) Կարկառի Կոստանդինը: Կարկառը Եփրատ գետի հովիտին մէջ է, այնպէս որ զարմանալի է երբ Տէտէեան այս իշխանին հետ կը նոյնացնէ Ֆրանք աղբիւրներուն մէջ նշուած Constantin de la Montagne-ը (էջ 913): Գուցէ ճիշդ է, բայց ապացոյց մը անհրաժեշտ է:

Էջ 932-ին վերջապէս կը հասնինք Գող Վասիլին, որ մինչ այդ յաճախ նըշուեցաւ: Ան Փիլարտոսին չափ հետաքրքրական անձնաւորութիւն մը եղաւ: Վերնագիրը լաւ ընտրուած է. «Une principauté nationale : Gogh Vasil»: Հայ բնակչութեան մէջ ու հայ պատմիչներուն մէջ այս բոլոր հայ condottieri-ներէն ամէնէն ժողովրդականն էր եւ ոչ միայն հայ առաքելական եկեղեցին պատկանելիութեամբ. «un brigand bien aimé» (էջ 933): Ինչո՞ւ «Գող». աւազակի՞ իմաստով, կամ հողե՞ր գրաւողի իմաստով (էջ 934). գուցէ երկուքը:

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

(Շար. 2)

9.- «Matthieu d'Edesse», trad. Dulaurier, Paris, 1858, ch. 224, pp. 293 ss.

10.- Reinaud «Bibliothèque des Croi-

«ԱՌԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԻ ԲԺԻՇԿՆԵՐ»ՈՒՆ ԱԶԵՐԻ ՀԻՒՐԵՐԸ

Ցարգելով փոխ – յարաբերութիւններու պատշաճութիւնները, «Առանց սահմանի բժիշկներ» կազմակերպութիւնը Փարիզ հրաւիրած էր Ազրպէյճանի «Ժողովրդական Ճակատ»էն երկու ներկայացուցիչներ՝ Հաճիզատէ եւ Կամպարով: Այս այցելութեան գլխաւոր նպատակը իրենց համար, տեղեակ պահել էր արեւմուտքը Ազրպէյճանի տեսակէտին մասին, որ կը վերաբերէր Կովկասի կացութեան: Գանգատեցան իրենց երկրին մատնուած «Լուբերու շրջափակում»էն, փափաք յայտնելով որ Ֆրանսական ընկերակցութիւններ օգնեն շրջանի խաղաղութեան:

Նշելէ ետք թէ Կովկաս տագնապալի շրջան մը կ'ապրէր ներկայիս, պարզեցին ապագայի իրենց ծրագիրները, որոնք կաբեւոր չափով կախում պիտի ունենային Ազրպէյճանի յառաջիկայ ընտրութիւններէն. անոնց մէջ եթէ «Ժողովրդական Ճակատ»ը յաղթական ներկայանար, պիտի դիմէին դէպի անկախութիւն: Իրենք կողմնակից էին մշակոյթի, բազմակարծութեան եւ տնտեսական մարզերուն մէջ բաց ընկերութիւն մը ունենալու:

Ազրպէյճանի «Ժողովրդական Ճակատ»ին ներկայացուցիչները քանիցս կրկնեցին թէ պիտի փորձեն կովկասեան հաշտութեան հասարակաց զօտի մը ստեղծել. կովկասեան ժողովուրդներու հասարակաց տուն մը որ պիտի հիմնուի սահմաններու անբռնաբարելիութեան ու հաշտ փոխ – յարաբերութիւններու սկզբունքին վրայ: Անոնք աւելցուցին թէ Վրաստան եւս ընդհանուր առմամբ համակարծիք է իրենց տեսակէտին, բայց Հայաստանի համար չեն կրնար նոյն բանը ըսել:

Իրենց կրկնած կէտերէն մէկն ալ ան եղաւ որ ապագայի իրենց հեռանկարներուն մէջ ծրագրած են ընկերային, մշակութային, տնտեսական մարզերու մէջ զարգացումի լայն հնարաւորութիւններ տալ Ազրպէյճանի տարածքին վրայ ապրող փոքրամասնութիւններուն:

Անջատումի կամ անկախութեան հեռանկարը իրենց համար խզում չէր նշանակեր Խորհրդային Միութենէն, ու հասնելու համար այդ նպատակին, պիտի չհետեւէին Լիթուանիայի օրինակին. իրենք որոշած են չարժել խորհրդային Սահմանադրութեան շրջագիծին մէջ ու պիտի յարգեն հինգ տարուան փոխանցումի շրջանը:

«Հաշտութիւն», «խաղաղութիւն», «դրացիներու հետ լաւ յարաբերութիւններ» եզրերուն քիչ մը չափազանց շատ կրկնութիւնը այն տպաւորութիւնը կը ստեղծէր որ ազերի երկու ներկայացուցիչները ջանք չէին խնայեր բարենպատակ ու յառկապէս այլասէր դիմագիծով մը ներկայանալու. քիչ մը միամտութիւն արտայայտող այս կեցուածքը շատ տկուն հիմեր չունէր սակայն, քանի որ միջանկեալ իրենց ուղղուած հարցումները, ներկաներու կողմէ կասկած կը յայտնէին, իսկ իրենց պատասխանները որոնք նոր

բացատրութիւն չէին բերեր, չունէին անշուշտ այդ կասկածները փարատելու զօրութիւնը: Այսպէս, օրինակ Ազրպէյճանի քիւրտ փոքրամասնութեան ապագային մասին իրենց ծրագրին տրամադրութիւնը գիտնալ փափաքողի մը պատասխանեցին փոքրամասնութիւններու մասին նոյն փայլուն հեռանկարը գծելով, որ յատուկ ոչինչ կ'ըսէր Քիւրտերու մասին: Ուրիշ մը հարցուց թէ դեղեցիկ էր կովկասեան ժողովուրդներու հասարակաց տան պատկերը, սակայն պէտք էր նախ ներկայ կնճիռները հարթել, հող հասնելու համար: Իսկ իրենք ոչ մէկ ակնարկութիւն կ'ընէին այս մասին, իրենց դրացիներէն եւս նոյն բարի տրամադրութիւնը միայն ակընկալելով...:

Հաճիզատէ եւ Կամպարով քննադատեցին արեւմուտքի այն կեցուածքը, որ Բաքուի ցոյցերէն մէկուն ցուցարարի մը պարզած իսլամական դրօշակն ու Խոմէյնիի նկարին լուսանկարը հրատարակելով, մոլեռանդութեամբ կ'ամբաստանէին ազերի ժողովուրդը. անոնք բացատրեցին թէ եօթը տասնամեակի ընթացքին համայնավար վարչակարգը ջնջած էր կրօնական ամէն հակում, ու կատարեալ տգիտութիւն կը տիրէր այսօր ազերի ժողովուրդին մօտ, այս մարզին մէջ:

Պատասխանելէ ետք զանազան հարցումներու, անոնք կրկնեցին թէ արեւմուտքի ընկերութիւններուն նեցուկին կարօտ են որպէսզի Ազրպէյճանի մասին ներկայ լռութեան շրջանակը խզուի ու երկիրը դուրս գայ մեկուսացումի վիճակէն: Այս շրջանակին մէջ, յայտնեցին թէ կը փափաքին ազերի մշակոյթի կեդրոն մը հիմնել Փարիզի մէջ, ուր պիտի ներկայացուի մայրաքաղաքին փոքրաթիւ ազերի գաղութն ալ: Այս մարզին մէջ իրենց աջակցելու պատրաստակամութիւն յայտնեցի Փարիզի համալսարանին թրքագիտութեան փրոֆէսէօրը որ ներկայ էր հանդիպումին:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

---

sades», IVe partie - Chroniques arabes, Paris, 1829, pp. 276 ss.

11.- Alichan, «Leon le Magnifique» (trad. française), Venise, 1888, pp. 103 ss.

12.- Laurent, «Etudes d'histoire arménienne», Louvain, 1971, pp. 51 ss.

13.- Honigmann, «Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches von 363 bis 1071», Bruxelles, 1935.

14.- Alichan, «Sissouan», pp. 234 s.

15.- Aboul feda, «Géographie», trad. Reinaud, Paris, 1848, p. 251.

16.- Mutafian, «La Cilicie au carrefour des Empires», Paris, 1988, t. I., p. 377.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՏՕՆԸ ՊՕՄՈՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»). –

Շաբաթ, Յունիս 16–ը, Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ համար տօնն է՝ «Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին Մերոյ՝ ելն ի Վիրապէն»: Պօմոնի Եկեղեցին որ կը կրէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ անունը, յաջորդ օրը, Կիրակի, Յունիս 17–ին, նշեց հոգեպարար արարողութիւններով իր անուանակոչութեան տօնը, որուն ընթացքին Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կողմէ ընծայուած շքանշանով վարձատրուեցան ծուխի երկու անդամներ:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը մատոյց՝ Ցակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, աւընթերակայութեամբ՝ Հոգեւոր Հովիւ Մովսէս Ա. Քահանայ Գալէնտէրեանի: Պատարագի երգեցողութիւնը, Եկմալեան եղանակով, կատարեց Եկեղեցւոյ երգչախումբը:

Քարոզէն առաջ, Մովսէս Ա. Քահանայ Գալէնտէրեան կարդաց երկու հայրապետական կոնդակներ: Մին ուղղուած Գէորգ Քիւրտօղլեանի ... «կը հաստատենք որ դուք հանդիսացած էք ձեր եկեղեցիին հիմնադիրներէն մէկը եւ օժման կնքահայրը, միեւնոյն ժամանակ այդ թուականէն սկսեալ բծախնդիր հոգատարութեամբ դուք ծառայած էք եկեղեցիին նախ իբրեւ անդամ թաղականութեան, ապա որպէս քարտուղար, հաշուապահ եւ տընտեսական մարմնի անդամ, ձեր ամբողջ ճիգն ու ջանքը գործածելով եկեղեցիին պայծառութեան համար...»: Միւս կոնդակը ուղղուած էր Իսրայէլ Դարբինեանին ... «կը հաստատենք որ դուք 25 տարիներէ ի վեր կը հանդիսանաք Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիի կրօնական Ընկերակցութեան նախագահը, ըլլալով միեւնոյն ժամանակ նոյն եկեղեցիին բարերարն ու հոգատար անձը...»:

Ցակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան Սուրբ Ներսէս Շնորհալի շքանշանով զարդարեց կուրծքերը երկու մեծարեալներուն եւ իր քարոզը սկսաւ ըսելով՝ «ձեզմով Պօմոնի Եկեղեցին եւ ժողովուրդը արժանի եղան Հայրապետի կոնդակին եւ գնահատանքին: Վարձատրուեցաք իբրեւ ներկայացուցիչներ եկեղեցւոյ բոլոր ծառայողներուն: Կը մաղթեմ ձեզի ուժ, կարողութիւն շարունակելու ձեր ծառայութիւնները եկեղեցիին եւ անոր միջոցաւ ազգին: Այս օրերուն պէտքը կը զգանք աւելի բոլորուիլ մեր հաւատքի բերդին շուրջ պահելու համար մեր ազգային գիտակցութիւնն ու հպարտութիւնը, հաւատքը եւ ոգեկանութիւնը»:

Ապա, Եպիսկոպոսը անցաւ օրուան զոյգ տօներու նշանակութեան, մեր կրօնական եւ ազգային կեանքէն ներս: Տօն Կաթողիկէ Սուրբ Էջմիածնի, այսինքն ընդհանրական, տիեզերական եկեղեցւոյ որուն անդամ է Հայ Եկեղեցին եւ Տօն Գրիգոր Լուսաւորիչի Խոր Վիրապէն ելլելուն: Խիտ կերպով բացատրեց Թադէոս եւ Բարթողիմէոս առաքեալներով մուտքը Հայաստան աշխարհի մէջ քրիստոնէութեան որ հալածուեցաւ կրակապաշտներու կողմէ, խաւարի մատնուեցաւ Խոր Վիրապի մէջ, եւ ապա յաղթանակեց եւ լուսաւորեց Հայութիւնը: Գծեց կենսագրականը եւ մանաւանդ հրաշափառ ու անմահական շունչը Գրիգոր Լուսաւորիչին, որուն մէջ պէտք է տեսնել աւելցուց Եպիսկոպոսը, բարոյեան իմաստը, այսինքն վերջնական յաղթանակը կը պատկանի անոր որ իրեն հետ ունի ճշմարտութիւնն ու արդարութիւնը: Ցակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան իր քարոզը աւարտեց ըսելով. – «Հայը պէտք է ապրի իր լոյսի հանդէսը եւ իր հաւատքի գիտակցութիւնը եւ անոր ընդմէջէն պահէ հարազատ իր պատմութիւնը ազգին, պահէ անաղարտ իր մշակոյթը ժողովուրդին, պահէ միշտ վառ Հայու ոգին»:

Պատարագի աւարտին հոգեհանգըստեան պաշտօն կատարուեցաւ Եկեղեցւոյ հիմնադիրներուն, բարերարներուն, ծառայողներուն, պատարագներուն, որոնք առ յաւէտ բաժնուած են:

Եկեղեցական արարողութեանց յաջորդեց բակը գինեձօն մը, ուր ներկաները առիթն ունեցան շնորհաւորելու օրուան երկու մեծարեալները՝ Գէորգ Քիւրտօղլեան եւ Իսրայէլ Դարբինեան: Ապա, օրը շարունակուեցաւ հացկերոյթով մը:

**

Այս առթիւ, մենք բաւականին փոխուած գտանք դէմքերը: Քիչեր էին Պօմոնի «տեղաբնակ» ընտանիքներէն: Պօմոն ամենաշատ հայամփոփ եւ հայաշատ արուարձանն է Մարսէյլի որ կորսնցուցած կը թուի ըլլալ իր ուժականութիւնը: Այս շրջանէն շատ – շատեր իրենց անունը արձանագրած են գաղութի պատմութեան էջերուն մէջ, շատ – շատեր երախտաշատ աշխատանք կատարած են: Թէպէտ, տարիներու թաւալումով երեց սերունդէն մի քանի անուններ միայն կը մնան որոնց շարքին Գրիգոր Պօյաճեան որուն տասնամեակներու վաստակը ազգային եւ եկեղեցական կեանքին մէջ գնահատելի է: Հրամայական պարտականութիւն է «տեղաբնակ» Բ. եւ Գ. սերունդին ապահովել յաջորդութիւնը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ
Ընտիր Պատմութիւն
(1722 — 1729)

Գրառութեամբ՝
Հ. ՂՈՒԿԱՍ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻԻ

Քննական բնագիրը եւ աշխարհաբար թարգմանութիւնը՝ ներածական ուսումնասիրութեամբ եւ ծանօթագրութիւններով հանդերձ բանասիրական գիտութիւններու դոկտոր,
ՓՐՈՖ. Լ. Գ. ԽԱՉԵՐԵԱՆԻ

Լոս – Անճըլըս

Թ Է Ք Է Ե Ա Ն
ՄՇԱԿ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՔՍԱՆՉՈՐՐՈՐԴ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐ
ՋԱՀՐԱՏ ԵՒ ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ
ԿԱՐԺԱՆԱՆԱՆ
ԹԷՔԷԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
«ՀԱՅԿԱՇԷՆ ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ»
ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻՆ

1989 տարուան հայ գրական գեղարուեստական ու մշակութային երկերու թիւը ըստ մեր ծանօթութեան եւ հետաքըրքրութեան եղաւ սահմանափակ:

Հակառակ այս սահմանափակումին սակայն, Ցանձնախումբը հաճոյքով կը յայտարարէ որ եղած հրատարակութիւններուն մէջ լոյս տեսան գնահատանքի արժանի գործեր, որոնց յատկացուեցան մրցանակներ:

Ստորեւ կը յայտարարենք մրցանակի արժանացած երկերը, անոնց հեղինակները եւ մրցանակները. –

1.– «Մէկ Քարով Երկու Գարուն»
1000 տոլար
Բանաստեղծութիւններ
Ջահրատ
Պոլիս

2.– «ԿՐԱԿԷ ՇՐՋԱՆԱԿԸ
Դ. Վարուժանի Շուրջ»
1000 տոլար
Ուսումնասիրութիւն՝ բանաստեղծական հեթանոսութիւնը Դ. Վարուժանի գործերուն մէջ.
Գրիգոր Պըլտեան
Փարիզ

Մեր շնորհաւորութիւնները վերոյիշեալ հեղինակներուն եւ մեր մաղթանքը անոնց՝ նոր ու բեղնաւոր ակնկալութիւններու:

**

Թէքէեան Մշակութային Միութիւնը այս առթիւ կ'ուզէ իր ջերմագին շնորհակալութիւնները յայտնել բանաստեղծ եւ գրականագէտ Վահէ Վահեանին որ քսանեւերեք տարիներ շարունակ նախագահելով Գրական Ցանձնախումբի աշխատանքներուն, բարեխղճութեամբ ու դընահատելի բծախնդրութեամբ հետեւեցաւ սփիւռքահայ գրական, գեղարուեստական, պատմական, ուսումնասիրական հրատարակութեանց երկերուն եւ Ցանձնախումբի միւս անդամներուն հետ զատումները կատարելով որոշեց մրցանակակիրները:

Պիտի ուզենք նաեւ յիշել արձակագիր՝ Անդրանիկ Անդրէասեանը որ պայմաններու եւ կարելիութեանց սահմաններուն մէջ, բերաւ իր նպաստն ու թելադրութիւնները Ցանձնախումբի աշխատանքներուն:

Հաւանաբար կատարեալ ու անթերի չեղան տրուած որոշումները կամ տրուած գնահատումները: Երբեմն Ցանձնախումբը ուզեց քաջալերել երիտասարդներ որոնք յուսատու տաղանդ կը յայտնաբերէին, երբեմն գնահատեց արդէն իսկ հեղինակութիւնը պարտադրած երէց գրողներ, երբեմն առիթ չունեցաւ տեսնելու արժէքաւոր հրատարակութիւններ, բայց միշտ ջանաց ըլլալ անկողմնակալ՝ փնտռելով ու գնահատելով միշտ գեղարուեստական խօսքի վարպետութիւնը հայ գրողին մօտ:

Վահէ Վահեան ու Անդրանիկ Անդրէասեան տարիներով վարած իրենց Ցանձնախումբի ծանրաբեռն աշխատանքը կը փոխանցեն նորերու:

ԹԷՔԷԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

**

Թէքէեան Մշակութային Միութեան Հայկաշէն Ուզունեան Գրական Մրցանակի նոր յանձնախումբը կը խնդրէ հեղինակներէն գիրքերու առաքումը կատարել հետեւեալ հասցէներուն.–

1.- H. Ouzounian
49, Rue de Boulainvilliers
75016 Paris, FRANCE
1 օրինակ

2.- Edmond Y. Azadian
P.O.Box 305 — Taylor, MI 48180
U.S.A.
2 օրինակ

ԹԷՔԷԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
«ՀԱՅԿԱՇԷՆ ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ»
ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻ
ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Հայկ Քիլիճեանի *մահուան տարեդարձի առթիւ կը նուիրեն.–*

Տիկին Հայկուհի Տամլամեան 250 *Ֆր.* Սոլէտառիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիին (*սատանալ «Յառաջ»էն*) *եւ* 250 *Ֆր. «Յառաջ»ին։*

Տիկին Արփինէ Աւետիսեան 500 *ֆրանք «Յառաջ»ին։*

Տիկին Մատլէն Փափազեան 400 *ֆրանք «Յառաջ»ին։*

Օր. Ժոսլին Փափազեան 400 *ֆրանք «Յառաջ»ին։*

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1990 – 91 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան ամէնօրեայ վարժարանը հիմնուած՝ 1988 *Սեպտեմբերին, մանկապարտէզի բաժինով մը կը սկսէր նետել իր առաջին քայլերը։*

Ներկայիս Տնօրէնութիւնը ուրախութեամբ կը տեղեկացնէ թէ յառաջիկայ 1990–91 *կրթական տարեշրջանին, վարժարանը կը բանայ նաեւ նախակրթարանի իր բաժինը, առաջին դասարանով մը, Սի. Փի.* (C. P.).

Տնօրէնութիւնը Լիոնի եւ մօտակայ արուարձաններու մէջ բնակող ծնողաց կը ծանուցանէ թէ, Վարժարանը կը շարունակէ ընդունիլ 3, 4, 5 *տարեկան աշակերտներ մանկապարտէզի երեք մակարդակներու համար։ Իսկ* 6 *տարեկան աշակերտներ՝ նախակրթարանի առաջին դասարանին համար։*

Դիւրացնելու համար ծնողքներուն բեռը, Տնօրէնութիւնը ձրի կ'ապահովէ երթեւեկի սպասարկութիւն մը։

Տնօրէնութիւնը ամէն դիւրութիւն կ'ընծայէ ծնողքներուն որպէսզի առանց տատամսելու ղրկեն իրենց զաւակները այս Վարժարանը, ուր ֆրանսերէն ծրագրին առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն լեզուն։

Արձանագրութիւնները սկսած են արդէն։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ, ուսուցումը ձրի է, լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել ամէն օր դպրոցին գրասենեակը, բացի շաբաթ օրերէն, առաւօտեան ժամը 9·30*–էն մինչեւ երեկոյեան ժամը* 5։

Հասցէ. –

40, rue d'Arménie, 69003 Lyon

Tél. : 78. 60. 47.. 18

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Բժիշկներու Միութեան (UMAF)

Ճաշ — պարահանդէսը

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 17—ԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունիս 30-ին, տօնն է Գիւտի Նշխարացն Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10*–էն սկսեալ պատարագ կը մատուցուի։*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղային Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.–

Գրիգոր – Ժորժ Վանանեանի *մահուան առթիւ, Այրի Տիկին Վանանեան եւ զաւակները* 500, *Քէնտիրեան ընտանիք* 100, *Տէր եւ Տիկին Ժան Գազազեան* 200, *Տէր եւ Տիկին Րոժէ Դարբինեան* 200, *Ճինտեան ընտանիք* 100, *Սէմէրճեան եղբայրներ* 100, *Տէր եւ Տիկին Ազատ Պասմաճեան* 100, *Տիկին Սիրանոյշ Գալուստեան* 100, *Տէր եւ Տիկին Յակոբեան* 150, *Պր. Արամ Շեխիկեան* 100, *Բիշարի ընկերներուն կողմէ* 300, *Տիկին Եղսա Յակոբեան* 100, *Պր. Խոսրով Զաքարեան* 100, *Պր. Յակոբ Տօլպաշեան* 100, *Այրի Տիկին Ալիս Բիւրտօղլեան* 200, *Տիկին Մարի Վանոյեան* 100, *Տէր եւ Տիկին Տէր – Զաքարեան* 200 *Ֆր.*։

Սերժ Մանուկեանի *մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Արամ Քէրթէկեան* 150, *Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Քէրթէկեան* 150, *ընտանիքի կողմէ* 200 *Ֆր.*։

***

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնը Աւետիս Սերոպեանի *մահուան առթիւ, փոխան ծաղկի Սերոպեան եւ Կիւլ ընտանիքէ* 800 *Ֆր.*։

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS

Centre de Vacances «SIPAN»

Saint-Gervais-les-Bains

Colonie de vacances

pour enfants de 6 à 14 ans

1) du 2 au 22 Juillet 90 (complet)

2) du 23 Juillet au 11 Août 90

Prix : 2100 F

Pour renseignements et réservations (deuxième groupe seulement), téléphoner au 42 78 31 93 ou 43 26 50 43

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Կոնէսի հանգստեան տան պարտէզներուն մէջ՝

ՅՈՒԼԻՍ 8–ԻՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՇՐՋՈՒՆ ԿԱՅԱՆ

Կապոյտ Խաչի ամրան շրջուն կայանը այս տարի տեղի կ'ունենայ Գորսիքա, Յուլիս 3*-էն* 24*, արձանագրուիլ մասնաճիւղերու մօտ կամ հեռաձայնել գրասենեակը.–*

48 24 46 57

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 300 *Ֆր. Ատրինէ Խերոյեանէ իր աղջկան՝* Ֆլորանս Մերկէնի *մահուան առթիւ։*

***

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Ժոզէթ Տօնիկեանէ 300 *ֆրանք իր եղբօր՝* Արամ Տատոյեանի *մահուան առթիւ։*

***

Կապոյտ Խաչի Պուրվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը ստացած է հետեւեալ նուէրները. – Օր. Ազատնի Խոզիկեանէ իր հօր եւ մօր յիշատակին, նաեւ եղբօրը՝ Կարոյի 50 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ղ. Կօթիէ* 50 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարօ Կոնոյեան* 50 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լաֆարկը* 20 *Ֆր.*։

Ողբացեալ Ռոժէ Քէօսէյեանի *մահուան քառասունքին առթիւ, ընտանիքը կը նուիրէ* 100 *Ֆր.*։

Ecole TEBROTZASSERE recherche

Le Collège TEBROTZASSERE, pour sa prochaine rentrée scolaire 1990-1991 recrute instituteur(trice) avec diplôme d'instituteur pour classe de CE1 - CE2 sous contrat.

TEBROTZASSERE

1, boulevard du Nord

93340 LE RAINCY

Tél. : 43. 81. 01. 72

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

«ԳԵՂԱՄ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ»

Դպրոցի

(CENTRE TIVOLI)

Ուրբաթ, Յունիս 29*, ժամը՝* 21*–ին՝*

SALONS DE VAUFREGES

229, route Léon Lachamp

13009 MARSEILLE

մասնակցութեամբ՝

Հայրենիք նուագախումբի եւ Վանիկի ճոխ պիւֆէ։

Մուտք՝ 90 *Ֆր.*։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

L'ARMENIE A L'HEURE DES ELECTIONS

REUNION—DEBAT

organisée par

COORDINATION AIDE D'URGENCE A L'ARMENIE

en présence de

KHATCHIG STAMBOULTSIAN

Président de l'Association de bienfaisance «Ktoutioun»

Député au Soviet Suprême d'Arménie

VASKEN MANOUKIAN

Député au Soviet Suprême d'Arménie

Dirigeant du Mouvement National Arménien

GAREN SIMONIAN

Député au Soviet Suprême de l'U.R.S.S.

MERCREDI 27 JUIN à 20 H 30

Au Club des Ingénieurs des Arts et Métiers

Salle de La Rochefoucauld

9 bis, avenue d'Iéna — 75016 PARIS (M° Iéna)

—— *Participation aux frais : 50 francs* ——

U.G.A. ARDZIV – MARSEILLE

FETE CHAMPETRE A VALABRE

Dimanche 1er Juillet à partir de 10 heures

- Grande Tombola : *Un séjour de 8 jours aux Baléares pour deux personnes*
- Animation musicale : *SUPER STAR VANICK*
- Concours de boules
- Concours de contrée
- Jeux d'enfants
- Retransmission sur écran géant des matches de la Coupe du Monde.

IIe RASSEMBLEMENT DE JEUNES

organisé par

l'U.G.A.B.

du 23 au 31 Juillet

au LYCEE DU PARC IMPERIAL

à NICE

Tous les jours : *conférences, débats, jeux sportifs, excursions, plage...*

GRAND BAL

le Samedi 28 Juillet

à partir de 21 heures

au *Complexe Barsamian*

organisé par le Comité local de l'U.G.A.B.

Participation aux frais — *Age minimum* : 16 ans

Inscriptions et renseignements :

Paris : Tél. : 45 20 03 18

Lyon : Tél. : 78 35 05 56

Tél. : 78 68 99 15

Valence : Tél. : 75 56 33 74

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 28
JEUDI
28 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.305 Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.305

ԱՐՑԱԽ

ԶՕՐՔԸ ՍԱՐՍԱՓ ԿԸ ՏԱՐԱԾԷ ԳԻՒՂԷ ԳԻՒՂ

Տարուած քաղաքականութեան նպատակը յստակ է : Ղարաբաղի մէջ ալ, գիւղէ գիւղ, սարսափի մթնոլորտ մը ստեղծել, անմեղ բնակչութիւն մը աքսորել, շարունակութիւնը եւ հետեւանքները ալ աւելի յստակ են :

Այսպէս, անցեալ շաբթու Հայրութ էր : Յունիս 20-էն 21-ի լուսնալիք գիշերը Ասկերանի Տարհազ գիւղը, ուր շատ փոքր, քանի մը հարիւր հոգիներ կ'ապրին միայն, խուժած են 1000-ի մօտ զինուորներ, մտած տուներէն, դուրս չելլըտած ով որ կայ, թալանի տուած տուները զէնք փնտռելու պատրուակով եւ երբ որսի մէկ - երկու հրացան գտած են, ձերբակալած են նաեւ բնակիչները : Այսպէս 17 հոգի ձերբակալած են Տարհազ : Նոյնը ըրած են յաջորդ օրերը Պատարա եւ Խնձածուխ :

X Յունիս 26-ի իրիկունը միութենական հեռատեսիլի Վրէմիա (Ժամանակ) յայտագրէն կարդացուած է խորհրդային զօրքի մէկ հաղորդագրութիւնը, ուր կ'ըսուի թէ դէմ պէտք է դնել «Հայ ահաբեկիչներուն» եւ անոնց վնասարեր արարքներն ալ կանխելու համար հարկ է փշալարեր դեռեղել Վարդենիս - Քելբաջար շրջանի ամբողջ երկայնքին, այսինքն խակական սահման հաստատել երկու Հանրապետութեանց միջեւ :

**

Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահի պաշտօնէն անգամ մը եւս հրաժարած է Հրաչեայ Յովհաննիսեան եւ այս անգամ հրաժարականը ընդունուած է : Այս լուրը պաշտօնապէս ալ յայտնած է ինքն իսկ Երեւանի հեռատեսիլէն Դաւիթ Յովհաննէսի (տղան) հետ հարցազրոյցի մը ընթացքին :

Ներկայիս երրեակի մը յանձնուած է Գրողներու Միութեան վարչութեան գործերու ընթացքը : Այդ երրեակը կազմըւած է միութեան երեք քարտուղարներէն՝ Վահագն Գրիգորեան, Սաղաթէլ Յարութիւնեան եւ Յովհ. Մելքոնեան : Իրենց գլխաւոր աշխատանքը կը կայանայ Միութեան համագումարի (Սեպտեմբերի Բ. կէսին) պատրաստութեան մէջ :

Մտադրուած առաջարկներուն մէջ է նախ փոխել միութեան անունը, այսինքն՝ Հայաստանի Գրողներու Միութիւնը վերածել Հայ Գրողներու Միութեան, նաեւ վերջ տալ կուսակցական կաղմի ներկայութեան միութեան մէջ : Խստօրէն քննադատուած է գրողներու աւագ սերունդը :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՍ. ՓԼ. ԼՍ եւ ԻԻ. ՏԷ. ԷՖ յաջողեցան միացեալ ճակատի մը ծնունդ տալ ի նախատեսութիւն 1995-ի նախագահական ընտրութիւններուն : Շիրաք եւ Ժիսքար Տ'էսթէն մամուլի ասուլիս մը տուին երկու շարժումներու «վեհաժողով»էն ետք, յայտնելով թէ ընդդիմութիւնը երկու կարեւոր որոշումներ տուած է : Մէկը կը վերաբերի համագաշնակցութեան մը ծընունդին, որ մկրտուած է - «Միութիւն Ֆրանսայի համար», երկրորդը՝ «Նախնականներ»ու գրութիւն մը կիրարկել, ամերիկեան ձեւի, այսինքն ընտրութենէն առաջ, ժողովներով եւ հանդիպումներով յանգիլ մէկ հասարակաց թեկնածուի մը նշանակումին :

ԼՑՅՆ առաջարկեց որ համայնվար կուսակցութեան ԻԸ. համագումարը յետաձգուի : Այս անսպասելի առաջարկը գործին կու գայ անշուշտ Կորպաչովին, որովհետեւ նպատակն է առաջքն առնել պահպանողականներու, հակալերեստ-րոյկա հոսանքին մտահոգիչ զօրակոչին : Սկզբունքով, Համագումարը պէտք է բացուէր Երկուշաբթի, Յուլիս 2-ին : Երբ, այս յետաձգման առաջին շշուկները տարածուած են, բաւական զարմանք պատճառած են, մանաւանդ, երբ այդ յետաձգման հաւանականութեան մասին խօսելով, կուսակցութեան գաղափարախօսութեան պատասխանատու՝ Մեդվէդեւ որպէս գրգապատճառ յայտնած էր թէ Յուլիսին պէտք է «հունձքի» նուիրուիլ : Վերջին խօսքը կը պատկանի Կեդր. Կոմիտէին, որու նիստը կը գումարուէր Յունիս 28-ին :

ՌՈՒՍՇԻՆԿԹԸՆ ՓՈՍԹ-ի թղթակից Ճիմ Հօկլընտ տեսակցութիւն մը ունեցած է Մոսկուայի Կլանոսթ թերթի հիմնադիր խմբագիր Սերգէյ Գրիգորեանցի հետ : Տեսակցութիւն մը, որ յայտնօրէն անելի մը մէջ ձգած է Հօկլընտ : Ան կը խոստովանի թէ չի գիտեր թէ Գրիգորեանցի վերլուծումները հալածական տառապող հիւանդի՞ մը զառանցանքներն են, թէ սխալ եւ խելայթել մանդէտ, խորաթափանց վերլուծողի մը եզրակացութիւնները, որոնց պէտք է անսալ : Հօկլընտ Գրիգորեանցի թուած ամէնէն զգայացունց եզրակացութիւնը կը նկատէ այս մէկը, — Քա. Կէ. Պէ.-ն կը բեմադրէ համայն պերեստրոյկան : Ելցինը նոյնիսկ, եւ Կորպաչովը անշուշտ, դերակատարներ են Արեւմուտքի աչքը փոշի նետելու համար բեմադրուած թատերախաղի մը մէջ, որուն նպատակն է արեւմտեան դրամագլուխ ստանալ, առանց հիմնական որեւէ փոփոխութիւն մտցնելու Խորհ. Միութեան մէջ : Ծիծաղելի պիտի թուէին, կ'եզրափակէ Հօկլընտ, Գրիգորեանցի այս «վերլուծումները», յայտնօրէ՛ն շատ բան փոխուած է, բայց արդեօ՞ք հիմնական եւ անդարձ են փոփոխութիւնները... Ի՞նչն ալ չի կրնար վճռական եզրակացութեան մը յանգիլ :

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ»

Յունիս 26-ի արդիւնքները.-

ՎԵՐՈՆԱ

Երկարաձգումէ ետք է, որ Եուկոսլաւիա յաջողեցաւ յաղթական կէտով մը պարտութեան մատնել Սպանիան, 2 - 1 : Արդարեւ ընթացիկ ժամանակաշրջանը վերջանալու վրայ էր Եուկոսլաւիոյ նշանակած կէտով, երբ Սպանիա 83-րդ վայրկեանին հաւասարեցնող կէտը նշանակեց : Երկարաձգումին սակայն, Եուկոսլաւիա ճակատագրական 2-րդ կէտով մը կրցաւ որակուիլ քառորդ աւարտականներուն համար :

ՊՈԼՈՆԻԱ

Հոս ալ երկարաձգումն է, որ ան ալ մէկ վայրկեան մնացած (119-րդ վայրկեանին) որ ապահովեց Անգլիոյ յաղթանակը 1 - 0 Պելժիոյ դէմ :

Շաբաթ եւ Կիրակի է, 3 օր դադարէ ետք, որ տեղի կ'ունենան քառորդ աւարտականները : Շաբաթ, Յունիս 30-ին, Ֆլորենցի մէջ Արժանթին կը մրցի Եուկոսլաւիոյ հետ, նոյն օրը, Հռոմ, Իտալիա՝ դէմը կ'ունենայ Իրլանտա :

Կիրակի, Յուլիս 1-ին, Միլանօ Ջենովալովաքիա կը հանդիպի Արեւմտեան - Գերմանիոյ եւ Նափոլիի մէջ Գամերուն պիտի փորձէ կէս աւարտականի հասնիլ պարտութեան մատնելով Անգլիան :

Այժմէն սակայն, աւարտականին համար (Հռոմ, Յուլիս 8) կ'ակնկալուի Արեւմտեան - Գերմանիա եւ Իտալիա մրցում մը :

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՑԻԿ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒՆԻՍ 20 / 21)

ԲԱՐՁՐ ԿՈՉՈՒՄ Ս. ՊԱՐԱՃԱՆՈՎԻ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը հրամանագրով մը «Հայաստանի ժողովրդական արուեստագէտ» կոչումը շնորհած է Ս. Պարաճանովին, «Խորհրդահայ շարժարուեստի զարգացման մէջ ունեցած մեծ վաստակին» համար :

**

Ս. ԹԵՀԼԻՐԵԱՆԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ԹԱԼԻՆԻ ՄԷՋ

Թալինի շրջանի Մաստարա գիւղին մէջ բացուած է Սողոմոն Թեհլիրեանի յուշարձանը որ կը ներկայացնէ հերոսին ժայռաքանդակ ալիպարը, իսկ ոտքերուն տակ հայութեան դահիճներէն Թալաթի գլուխը. յուշակոթողին վրայ արձանագրըւած է «Սողոմոն Թեհլիրեան, 1921 թիւ, Պեռլին» : Զայն կառուցած են գիւղի երիտասարդները իրենց սեփական նախաձեռնութեամբ ու միջոցներով, ութ օրուան ընթացքին. բացումը կատարուած է հերոսին մահուան 30-ամեակին օրը, անոր եղբօր աղջկան՝ Վարսիկ Գրիգորեանի ձեռքով :

**

ՏՈՒՆԵՐ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Բիւրեղաւանի հիւսիս-արեւելեան հատուածին՝ Աբովեանի մէջ սկսած է նոր թաղամասի մը շինարարութիւնը : Հոն կը հաստատուին Ազրպէյճանէն գաղթած աւելի քան 1000 ընտանիքներ :

**

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՄԱԿԱՆԱԽԱՂ

Լենինականի «Գիւմրի» խումբը Մոսկուայի խումբերէն մէկուն հետ երկու հանդիպումներն ալ աւարտած է նոյն յաղթական (2 - 0) արդիւնքով :

ԿՌՓԱՄԱՐՏ

Կիրովականէն Վահէ Քոչարեան (71 քկրմ.) Իրկուտսկի միջազգային երիտասարդական մրցաշարքին յաղթելով հինգ երկիրներու մարզիկները, գրաւած է առաջին տեղը : Ուրիշ կիրովականցի մը Արթուր Միքայէլեան (51 քկրմ.) «Գանատայի բաժակ»ի միջազգային մրցաշարքին երրորդ հանդիսացած է 15 երկիրներու ներկայացուցիչներուն միջեւ :

ՖՈՒԹՊՈԼ

Լենինականի որոշ չափով նորոգուած մարզադաշտին վրայ քաղաքին «Շիրակ» խումբը հանդիպում ունեցած է «Նիվա» ակումբին հետ : Խաղը աւարտած է 0 - 0 արդիւնքով :

Իսկ Աբովեանի «Կոտայք»ը «Հրազդան» մարզադաշտին վրայ մրցած է Տաշքենդի «Պախտակոր»ին հետ ու 1 - 0 յաղթած. այս վերջին խումբին մաս կազմած է նախկին արարատցի Խորէն Յովհաննիսեան :

**

Իտալիոյ Սարտենիա կղզին «Գալիանի» խումբը մրցած է Կիրովականի «Լոռի»ին հետ ու 3 - 2 արդիւնքով պարտըւած :

ՇԱՇԿԻ

Կոյրերու հանրապետական առաջնութեան, յաղթանակ տարած է Էջմիածինէն՝ Եդուարդ Միրզոյեան :

ԹԵԹԵՒ ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶ

Հայաստանէն մարմնամարզութեան ուսանող Գենադի Բարսեղեան մասնակցելով Մոսկուայի առաջնութեան սկաւառակ նետելու մրցումներուն, ձեռք ձգած է 60 մեթր 16 սմ.ի արդիւնք մը : Ասիկա Հայաստանի նոր մրցանիշն է :

ՀՐԱՁԳՈՒԹԻՒՆ

Մոսկուայի միջազգային մրցումներուն Երեւանէն Հրաչեայ Պետիկեան երկրորդ տեղը գրաւած է :

ԹԷՆԻՍ

Երեւանի մէջ տեղի ունեցած սիրողներու համամիութենական մրցաշարքին մասնակցած են նաեւ աղէտի գօտին աշ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՓԱՐԻԶ - ԵՐԵՒԱՆ - ՓԱՐԻԶ ՕԴԱԳԻԾԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Երեքշաբթի, Յունիս 26-ին, Երեւանէն Փարիզ ժամանեց Աէրոֆլոթի Թուփոլեւ օդանաւը, տասնեակ մը ճամբորդներով, որոնց մէջ էին Ռ. Դաւոյեան, բանաստեղծ, Պարոնյաք Թովմասեան (Փոխադրական հարցերու նախարարութենէն), Երիցեան (Օդանաւային ճամբորդութեանց պատասխանատու), Սիմոնեան (վարիչ Հայաստանի ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի), Է. Խանինեան («Հեռուստաբան»), եւայլն : Եկած էին նոր, Երեւան - Փարիզ շաբաթական օդագիծի պաշտօնական բացումին առթիւ :

Այս կանոնաւոր, ուղղակի օդային երթեւեկի գիծը յղացքն է խումբ մը անձերու, որոնք ճամբորդական ընկերութիւններ կը վարեն Լեւոն Պաղտասարեան, Սալբերաթուռ, Փարիզ. Վարուժան Սարգիսեան, Սեւան ընկ., Լիոն. Ժաք Շէլէլէկեան, Ժաք - Էնթէր, Մարսէյլ, եւ Պ. Ալայեան, Լոս - Անճըլըս) : Հայաստանի կառավարութեան ու Աէրոֆլոթի հետ խորհրդակցելով, կրցած են գոյացնել համաձայնութիւն մը, որ կ'արտօնէ Փարիզ - Երեւան թռիչքներ՝ առանց Մոսկուայէն անցնելու : Այս մատչելի գիներով (4200 Ֆր. երթ ու դարձ նախատեսուած է) թռիչքները պիտի մեկնին ամէն Երեքշաբթի : Պիտի գործածուին Թուփոլեւ մեծ կամ փոքր օդանաւեր, կախում ունենալով հետաքրքրուողներու թիւէն : Արդէն առաջին թռիչքը Երեքշաբթի գիշեր կը վերադառնար Երեւան, տասնեակ մը պատուիրակութեան անդամներէն անդին կրելով 51 ճամբորդներ :

Աէրոֆլոթի շէնքին մէջ տեղի ունեցաւ ընդունելութիւն մը, որու ընթացքին խօսք առին զանազան անձեր : Դաւոյեան ըսաւ որ երկրաշարժէն ի վեր Հայաստան գիտէ թէ Ֆրանսահայութեան եւ Ֆրանսայի սիրտը բաց եղած է իրեն, հիմա երկինքն ալ բաց է : Բանաստեղծը, ապա նաեւ պետական անձնաւորութիւններ, ընդգծեցին թէ գործնական եւ հոգեբանական մեծ կարեւորութիւն ունի այս գիծը, Հայաստանի ժողովուրդին համար, որ ինքզինքը շրջափակուած կը զգայ : Ճիշդ է, գիծը «չարթեր» մըն է որ միայն Սփիւռքահայեր կրնան գործածել առ այժմ, սակայն յաճախակի գործածութիւնը հոգեբանական, տնտեսական, նոյնիսկ քաղաքական օգուտ մը կը ներկայացնէ Հայաստանի համար : Ապա նաեւ կայ յոյսը, ըսին մի քանի խօսք առնողներ, որ նման կարգադրութիւններ բազմանան ապագային, Հայաստանի եւ Միջին - Արեւելքի, համայն Եւրոպայի եւ Ամերիկաներու միջեւ ստեղծելով աւելի սերտ կապեր :

DOCTORAT D'ETAT à L'UNIVERSITE PARIS I
« LES POUVOIRS ARMENIENS DANS LE PROCHE ORIENT MEDITERRANEEN (1068 - 1144) »

ԺԵՐԱՐ ՏԷՏԷԵԱՆԻ ԱՒԱՐՏԱՃԱՌԸ

(1990, ԱՊՐԻԼ 23)

(Գ. եւ վերջ)

Տէտէեան անթերի ձեւով ցոյց կու տայ թէ ինչպէս Գող Վասիլի մայրաքաղաքը՝ Քեսուն, դարձաւ տեսակ մը Թագաւորանիստ (էջ 938), ու իր արքունիքը պատատանի դեր կը կատարէր (էջ 942): Իր կարեւորագոյն իշխանութիւնը բոլոր Ֆրանքներուն թշնամութիւնը արթնցուց (բուն դասական մրցակցութիւն, զոր դժուար է անուանել «de type féodal»). Godefroy, Baudouin, Tancrède, Bohémond, …: Բաղդատելով Գող Վասիլին եւ Ռուբինեաններուն տիրոյթները, Հեղինակը խոստովանի որ այս երկրորդը «encastré entre l'Anti-Taurus et l'Amanus, était plus à l'abri des convoitises franques» (էջ 971): Այս պայմաններուն մէջ, բնական է որ 1100-ին որոշ Հայ իշխաններ Դանիշմէնդ էմիրին օգնութիւն բերեն Bohémond-ը գերելու համար (էջ 990): Գող Վասիլը մասնակցեցա՞ւ թէ ոչ: Տէտէեան յստակ կարծիք չունի, քանի որ էջ 990-ին մէջ կը գրէ. – «La participation de Gogh Vasil à ce complot nous paraît peu probable», իսկ էջ 1010-ին մէջ «Peut-être Gogh Vasil se rendit-il indirectement complice de la capture de Bohémond»:

Գող Վասիլին պէս, Բագրատ՝ իր կըրտսեր եղբայրը, քիչ մը ուշ կու գայ (էջ 1016): Առաջինը՝ ինքը Խաչակիրներուն մօտեցաւ ու Baudouin de Boulogne-ին ծառայեց մինչեւ Եդեսիոյ Կոմսութեան հաստատումը: Այս ծառայութեան պատճառները ու ամբողջ Բագրատին պատմութիւնը փայլուն կերպով ներկայացուած են, նորէն յարմար վերնագրի տակ. «Bagrat, initiateur et victime des Croisés»:

Այս բոլոր Եփրատացիքի Հայ իշխանները Խաչակիրներուն զոհ դարձան, ու չուտով մնացին միայն Կիլիկիոյ Ռուբինեան ու Հեթումեան տոհմերը: Սակայն Տէտէեան ուզեց աւարտել իր նախասիրած տոհմով՝ Պահլաւունիներով: Այս վերջին գլուխը ուղղակի հրավառութիւն մըն է: Գրիգոր Մագիստրոսէն մինչեւ Կարկառի Վասիլը, Կիլիկիայէն մինչեւ Սասուն, ԺԱ. դարուն կէսէն մինչեւ ԺԲ. դարուն կէսը (իր ժամանակագրական սահմանները սրբուած անցնելով) Տէտէեան մեր առջեւ անբաղդատելի ոգիով ու հմտութեամբ կը ծաւալէ հոյակապ պատմական որմնանկար մը: Ասով կը վերջանայ –սկզբին պէս կտրուկ կերպով– Տէտէեանի ներկայ գործը: Գուցէ աւելի տրամաբանական ըլլար Կիլիկիայով աւարտել, ցոյց տալով թէ ինչպէս ամէն բան պատրաստ էր մնայուն Հայ պետութեան մը համար, Միջերկրական ծովուն հիւսիս-արեւելեան ափին:

Այս տեսակ հսկայական գործի մը պէտք է անպայման ընկերանար յատուկ անուններու ցանկ մը, շատ մանրամասն. կ'ենթադրեմ որ շուտով հեղինակը կ'աւելցնէ ատիկա եւս: Մատենագիտութիւն մը կայ, բայց անկատար է, որոշ կարեւոր գիրքեր չեն երեւիր: Օրինակ՝ Reinaud-ին թարգմանութիւնները, «Les chroniques arabes», Guizot-ին չարքը՝ միջնադարեան արեւմտեան պատմիչներուն նըւիրուած, Հայաստանցի մասնագէտ Ագատ Բոզոյեանի վերջին գիրքը, Edwards-ին հսկայ գործը, Կիլիկիոյ բերդերուն մասին՝ շատ ճշգրիտ գետեղումներով, եւայլն…: Ներկայացուած մատենագիտութիւնը շատ գործնական ձեւով ալ դասաւորուած չէ ու ոչ մէկ գիտողութիւն կայ. «Bibliographie critique» մը շատ աւելի օգտակար պիտի ըլլար:

Բնագրին մէջ բազմաթիւ են յունական անունները. բացատրական անուանացանկ մը աւելորդ չէր ըլլար, քանի որ բոլոր ընթերցողները բիւզանդագէտ չեն: Իսկ հայկական անուններուն մասին, տառադարձութեան (translittération) յաւիտենական խնդիրը մէջտեղ կ'ելլէ: Տէտէեան որոշեց չօգտագործել «գիտնական» տառադարձութիւնը, որը «Revue des études arméniennes»ի կանոնն է, շատ յստակ, բայց դժուար՝ անփորձ ընթերցողին համար (օրինակ՝ Աստուածածին = Astuacacin, Խորենացի = Xorenac'i,…): Որդեգրեց որոշ ձայնական կանոններ, միշտ յենլով արեւելահայկական առոգանութեան վրայ, հաւանօրէն միատարրութեան նպատակով: Այս լուծումը լըրիւ գոհացուցիչ չի կրնար ըլլալ, քանի որ ծանօթ է իր Կիլիկիոյ հայերէնը արեւմըտահայերէնի հնչումով կ'արտասանուէր (17): Ճիշդ է, արդի ձգտումը հեղինակինն է՝ ամէն անգամ արեւելահայկականը ընտրել լատինատառ արտագրելու համար. համաձայն չեմ ու կը նկատեմ որ պատճառ չկայ բուն արեւմտահայկական յատուկ անուն մը արեւելահայերէն ձեւով գրելու: Օրինակ՝ Պապէռոն բերդը՝ Papérôn տառադարձուած է եւ ոչ Baberon, Բագրատը Bagrat եւ ոչ Pakrad (արեւմտեան ժամանակագիրները Pancrace կը գրէին): Այս օրինակին վրայ, իմ պաշտպանած կանոնիս անպատեհութիւնը պարզ է. Բագրատը կը գրուի Pakrad իբր արեւմտահայ, իսկ Բագրատունի տոհմը կը գրուի Bagratouni, իբր արեւելահայ: Հարկ է երկու տեսութիւններուն դրականը եւ բացասականը հակակշռել. ոչ մէկ կատարեալ լուծում կայ:

Պաշտպանութիւնը տեղի ունեցաւ Sorbonne-ի շքեղ Salle Louis Liard-ին մէջ: Կէսօրէ ետք ժամը 14-ին սկսաւ ու ժամը 19-ը անց աւարտեցաւ, հետեւելով դրադիտական աւարտաճառերուն աւանդական բեմադրութեան (գիտական մարզին մէջ բոլորովին տարբեր է, թեկնածուն գրատախտակին առջեւ համառօտ կերպով կը ներկայացնէ իր արդիւնքները, հազիւ քանի մը հարցումներ կան «pour la forme», շուտ մը դատակազմը «mention très honorable» կը յայտարարէ ու մէկ ժամ չանցած բոլորը ճաշասեղանին առջեւը իրար կը հրմշտկեն): Ուրեմն դատակազմը կիսաշրջանակի ձեւով իր տեղը գրաւեց սրահին դիմացը, իսկ թեկնածուն իրենց առջեւ՝ սրահին կոնակը դարձնելով: Մօտաւորապէս կէս ժամ Տէտէեան շատ յստակ ու մանկավարժական ձեւով խօսեցաւ իր գործին մասին, չեշտելով այս «apogée de la diaspora arménienne médiévale»-ը, որ սկսելով Փիլարտոսէն, չարունակուելով քանի մը ուրիշ ապարդիւն փորձերով, պսակուեցաւ Ռուբինեաններու իշխանութիւնով: 1137-ին քայքայուեցաւ, 1145-ին վերածընուաւ ու (ներկայ գործին սահմաններէն դուրս) պիտի դառնար 1198-ին «un royaume croisé dans l'obédience de l'occident», ըստ թեկնածուին բառերուն, այս «obédience de l'occident» տեսակէտին մասին որոշ անհամաձայնութիւններու արդէն անդրադարձայ: Շատ իրաւացիօրէն այս սփիւռքին իբր խորհրդանիշ բերաւ Պահլաւունիները, որոնք ներկայ էին հայկական Տարօնէն մինչեւ Նեղոս գետը: Քանի մը խօսքով ներկայացուց ցրուած հայ իշխաններուն կառավարման կառուցուածքը, հիմնուած՝ հայրենիքի գաղափարին («patrimoine foncier») վրայ, ազատագունդին վրայ ու լաւագոյն պարագաներու մէջ կրօնական դասակարգութեան նեցուկով: Տէտէեան աւարտեց, խոստովանելով իր մեծ համակրանքը, հանդէպ այս հայ իշխաններուն համարձակութեան, օտար հողերու վրայ ու եղբակացուց, ըսելով որ իր գործին նպատակը այս սփիւռքին քաղաքական ու կրօնական կենսունակութիւնը ապացուցելն է: Անուրանալի է որ այս նըպատակը դերակչռեց:

Այս շատ հետաքրքրական ներկայացումէն յետոյ հասաւ դատակազմին ժամը: Պարզ է, ինչպէս սովորաբար, որ ոչ մէկը նիւթին կը տիրապետէր, որքան թեկնածուն. պարզ է նաեւ որ իրենցմէ ոչ մէկը ձեռնհաս է կանոնաւորապէս քննադատելու այս ծաւալի ու որակի գործ մը, որ իւրաքանչիւրին մասնագիտութենէն դուրս էր: Այնպէս որ, ամէն մէկը յաջորդաբար, ի զուր փորձեց նիւթը իր հողին վրայ քաշել, որպէսզի կարենայ ընդունելի դիտողութիւններ ընել: Արդիւնքը շատ խեղճ էր ու –ինչպէս միշտ– այս բարձրագոյն դատակազմին չորս ժամուան յարձակումը գրեթէ ոչ մէկ հետաքրքրական նոր փաստ կամ միտք լոյսի բերաւ:

Առաջին քննիչը եղաւ Փարիզի Ակադեմիայի նախկին ռեկտոր անուանի բիւզանդագիտուհի Հելէն Արվէլէր, ծագումով յոյն, ծնեալ Կլիդացի, որ հիւանդ Գլոտ Գահէնը փոխարինեց իբր «rapporteur de thèse» (այսինքն՝ զեկավար). սակայն պարզ էր (ու իր համբաւն է արդէն) որ զեկավարական ոչ մէկ դեր կատարեց, բարեբախտաբար – Տէտէեանի համար – նկատի առնելով իր հրամայող բնութիւնը: Ինչպէս Յուլիոս Կայսրը ժամանակին ըսեր է «Veni, vidi, vici» («Եկայ, տեսայ, յաղթեցի»), Փարիզի Ակադեմիայի նախկին կայսրուհին կրնայ ըսել «Եկայ, հաջեցի, գացի»: Անընդունելի ոճով յարձակեցաւ իր իբր թէ «աչակերտ»ին վրայ ու ա՛լ աւելի անընդունելին, պաշտպանութեան կէսին ձգեց գնաց, նախագահ Տակրոնի ըսել տալով որ կարեւոր գործեր ու ժամադրութիւններ ունէր. կարծէք միւսները ոչ մէկ կարեւոր գործ ունէին: Ի՞նչպէս ներկայացուած գործի մը պաշտօնական զեկավարը կրնայ այսպէս վարուիլ, անհասկնալի կ'ըլլար եթէ նկատի չառնուէր Փրոֆ. Արվէլէրի անձնաւորութիւնը. միշտ այսպէս կը վարուի, այնպէս որ ուզէ չուզէ այս պատկերին գերին դարձաւ ու պէտք է չարունակէ: Արդար ըլլալու համար, պէտք է խոստովանիլ որ քանի մը տեղին դիտողութիւններ ըրաւ, յատկապէս մատենագիտութեան մասին, գործին սահմաններուն մասին, որոշ դիրքորոշումներու ու թուականներու, հայկական ազդեցութեան մասին Բիւզանդիոնի վրայ, որ ինք միշտ հայ պատմիչներուն կողմէ չափազանցուած կը նկատէ: Շեշտեց բնագրին անմարդկային ծաւալը, ուրախութեամբ յիշելով որ այս տեսակ «կոթողներ» այլեւս պիտի չպաշտպանուին, քանի որ նոր օրէնքներուն համաձայն երկու նախկին Doctorat-ներու (Doctorat de 3e cycle և Doctorat d'Etat) փոխարէն միայն մէկ տեսակ կայ՝ երկուքին միջեւ: Այս նոր Doctorat-ին համար Տէտէեանի գործին առաջին մասը –Փիլարտոսի նուիրուածը– բաւարար կ'ըլլար:

Իրեն յաջորդեցին Մոնփըլիէի համալսարանէն արեւմտագիտուհի Գլօտ Գաուէր, որ մեծ բան չունէր ըսելիք, ու արաբագէտ Թիէրի Պիանքի: Այս վերջինը քանի մը հետաքրքրական դիտողութիւններ ըրաւ. օրինակ՝ հայ վիզիրներուն մասին չեշտեց որ մինչեւ Նասէրը՝ ոչ մէկ Եգիպտացի խալամական Եգիպտոսի վրայ իշխեց: Փիլարտոսի տիրոյթին սահմաններուն մասին Տէտէեանի հետ համաձայն չէր, նկատելով որ հեղինակը Քահէնի վրայ յենեցաւ փոխանակ Քահէնէն նշուած աղբիւրներուն. այս առիթով՝ արաբական աղբիւրներուն ենթա – օգտագործումը լոյս բերաւ: Մտածելու ուրիշ առանցք մը առաջարկեց. ինչո՞ւ Միջին Արեւելքի մէջ փոքրամասնութիւնները այնքան կարեւոր դեր ունեցեր են: Վերջապէս ափսոսաց տնտեսական մանրամասնութեան անբաւարարութիւնը. այս քննադատութիւնը անարդար կ'երեւի երբ մարդ Տէտէեանի գործը կարդայ:

Հայ – բիւզանդագիտուհի Նինա Գարսոյեան չեշտը դրաւ տառադարձութեան վրայ (ինք կ'ուզէ «գիտական»ը), մատենագիտութեան պակասներուն վրայ ու նշեց որոշ գետեղման սխալներ: Պնդեց որ մարդ պէտք է աւելի զգոյշ ըլլայ աղբիւրներուն հանդէպ, որոնց շատերը կողմնակի են ու նաեւ հայ – լատին յարաբերութիւնները գնահատելու մասին: Յետոյ բերաւ այս հայ իշխաններուն օրինաւորութեան (légitimité) խնդիրը, որը շատ բարդ է: Վերջապէս, աւարտի թուականը քննադատեց. աւելի տրամաբանական նկատեց մինչեւ Մանուէլ Կոմնենոս Կայսրին մահը (1180) երկարել, որ բաւական հակասական է նախկին քննադատութիւններուն հետ, ծաւալին չափազանցութեան մասին: Տէտէեանի հետ երկխօսութիւնը կրկին լոյսի բերաւ լրիւ գոհացուցիչ թուական մը գտնելու անկարելիութիւնը:

Երիտասարդ բիւզանդագէտ Միշէլ Քափլան առաջին անգամ դատակազմի մը կը մասնակցէր ու գուցէ այդ պատճառով իր դիտողութիւնները ու հարցումները ամէնէն տեղինն էին. ազնուականութեան շուրջ, բնակչութեան շուրջ (դեռ մեծամասնութեամբ քրիստոնեայ), հայկական descensus (արտագաղթ դէպի հարաւ)-ի ժամանակին, ընկերային կազմութեան ու պատճառներուն մասին (տնտեսակա՞ն, կամ ռազմակա՞ն): Բաղդատեց հայ ու նորման ազնուականութիւնները, իրենց գաղափարներուն մօտեցումը: Շեշտեց վանականութեան կարեւորագոյն դերը, մանաւանդ ռազմական պաշտպանութեան համար: Վերջապէս, Նինա Գարսոյեանին պէս հարց տուաւ գերիշխանութեան (souveraineté) մասին, որուն Տէտէեան պատասխանեց զանազանելով տարբեր կացութիւններ. իսկական անկախութիւն (Թորոս Ա.), Կայսրին անուանական ճորտութիւնը (Գող Վասիլ), Ֆրանք կոմսերուն հպատակութիւնը (Եդեսիոյ Պահլաւունիները): Ծգնաժամի պարագային դերագոյն հեղինակութիւնը կը մնար կաթողիկոսը:

Վերջինը՝ խօսքը առաւ դատակազմին նախագահը՝ հռչակաւոր բիւզանդագէտ Ժիլպէռ Տակրոն: Շատ գովեց այս հոյակապ գործը: Շեշտը դրաւ Հայերուն յատուկ ռազմական քաղաքակրթութեան վըրայ ու նշեց իրենց դերը իբր թարգմանիչ. երկլեզուապէս էին ու ոչ յունատեաց: Քանի մը մանր դիտողութիւններէ յետոյ, խնդրեց աւելի լայն տեղեկութիւններ քաղաքներուն մէջ իշխանութիւններուն մասին: Տէտէեան պատասխանեց որ պէտք է ներշնչուիլ երկու ամէնէն ծանօթ օրինակներէն՝ Տարսոնն ու Եդեսիան, որոնց մասին որոշ աղբիւրներ կան: Տակրոնի վերջին քննադատութիւնը կրկին հայ – Ֆրանք խնդրին շուրջ էր. ինքը չի համաձայնիր Տէտէեանի հաստատման՝ «La noblesse franque s'est reconnue dans la noblesse arménienne»: Եզրակացուց ըսելով որ այս հսկայ գործը կը մնայ իբր «référence»:

Կարեւոր հարց մը կը մնայ. ի՞նչ ընել որպէսզի հաւաքուած այս բացառիկ հարստութիւնը ծանօթացուի ու պատճառ դառնայ ուրիշ ուսումնասիրութիւններու: Քանի մը սրբագրութիւններ ու լրացումներով, կարելի է այդպէս տպել «Կիւլպէնկեան մատենաշար»ին մէջ, եթէ հաստատութիւնը համաձայն ըլլայ: Կը մնայ իբր անբաղդատելի գործ, այսուհետեւ անհրաժեշտ՝ բոլոր պատմիչ ու ապագայ պատմիչներուն համար, որոնք կ'աշխատին ԺԱ. – ԺԲ. դարերու շրջանին վրայ, բիւզանդագիտութեան, արաբագիտութեան, հայագիտութեան կամ խաչակրագիտութեան մարզերուն մէջ: Սակայն հասարակութեան համար, պարզ է որ այսպէս ներկայացուած գործ մը գրեթէ անընթեռնլի է, չափազանց գիտական ոճով գրուած ըլլալով: Ուրեմն, զուգահեռաբար, շատ նպաստաւոր կ'ըլլայ որ Տէտէեան քաղէ որոշ նիւթեր ու անոնց մասին անկախօրէն գրէ, աւելի մատչելի ոճով, գուցէ նաեւ նկարներով ու աւելի մանրամասն քարտէսներով: Դիւրին է քանի մը վերնագիր թելադրել.

- Փիլարտոսի դիւցազնավէպը. հայ արկածախնդրի մը զարգացումն ու անկումը:
- Գող Վասիլ՝ ապարդիւն փորձ մը գէպի հայկական պետութիւն մը:
- Պահլաւունիներու տոհմը. սփռուած հայ ազնուականութիւն մը:
- Խաչակիրներու հանդիպումը Հայերուն հետ՝ ու իրենց փոխյարաբերութիւնները:
- Հայեր Եգիպտոսի գլուխը:
- Կիլիկիոյ ու Եփրատացիքի իշխանները եւ Բիւզանդիոնը:
- Հայ – մահմետական յարաբերութիւնները Միջին Արեւելքի մէջ ԺԲ. դարուն:
- Ռուբինեաններու ու Հեթումեաններու զարգացումը մինչեւ գահ:

եւայլն, եւայլն…:

Այնպէս որ Տէտէեանի համար գործ չի պակսիր: Մանաւանդ որ առայժմ ոչ մէկ գոհացուցիչ կատարեալ պատմութիւն կայ Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան մասին: Յիշենք որ Տէտէեանի ըսկըզբնական միտքն էր ատիկա. յուսանք որ այս նպատակէն հրաժարած չըլլայ եւ օր մը այս կարեւորագոյն գործը կատարէ: Այս ներկայ կոթողէն վերջ, ա՛լ աւելի բացայայտ է որ միայն ինք կրնայ անհրաժեշտ երկրորդ կոթողը կառուցանել:

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

(Շար. 3 եւ վերջ)

17.- Karst, «Historische Grammatik des Kilikish-Armenischen», Strasbourg, 1901, rééd. Berlin, 1970.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԵԼԷՆ ԵԼՔԸ

«Մոսկովեան Լուրեր» շաբաթաթերթին Յունիս 22 – 28–ի թիւին մէջ այս խորագիրով անդրադարձ մը հրատարակուած է: Ստորագրողը՝ Վիկտոր Լոշաք կ՚ըսէ թէ հայ ֆետայիներու մասին նոյն թերթին Յունիս 8 – 14–ի թիւին մէջ լոյս տեսած գրութիւնը բազմաթիւ հակազդեցութիւններու տեղի տուած է: Յատկապէս հեռատեսիլի «Խորհրդային Միութեան Ներքին Նախարարութիւնը կը տեղեկացնէ» ծրագրով (Յունիս 7) գնդապետ՝ Վլ. Եանչէնկօ կը քննադատէ շաբաթաթերթը: Գնդապետին հեռասփռուած ելոյթը կ՚աւարտի «Մոսկովեան Լուրեր»ու լրագրողները պէտք է խղճահարութիւն ունենան» նախադասութեամբ:

Վ. Լոշաք կը պատասխանէ թէ ուզած են առարկայական պատկեր մը տալ Հայաստանի կացութենէն, սակայն տրուած տեղեկութիւնները միշտ չէ որ հաճելի են Մոսկուայի համար, քանի որ եզրայանգումը կ՚երթար «կեդրոնին մեղքը» բացայայտելու:

Հայաստան անելի մը մէջ կը գտնուի. Ղարաբաղի պատահարներէն ի վեր հոն երկու բանակ դէմ – դիմաց են. Խորհրդային Ներքին Նախարարութեան զօրքը եւ Ֆետայիներու խումբերը: Երկկողմանի սխալներ հոս հասցուցին կացութիւնը. այս սխալներէն մէկը Երեւանի մէջ պաշարման վիճակի հռչակումին հետ կատարուած զինեալ միջամտութիւնն էր, շրջանի մը, երբ ատիկա անհրաժեշտ չէր:

Այսօր, կը տեսնուի թէ որքան անարդար էր այդ քաղաքականութիւնը որ միշտ կը ջանար օրինակ՝ Բաքուի ջարդերն ու Երեւանի խռովութիւնները մէկ նժարի մէջ դնել, կարծեցեալ չէզոքութիւն մը պահած ըլլալու համար: Մամուլը հիմա անկեղծ է, սակայն նկատելի է միշտ, ինչպէս առաջ, Կովկասէն հասած լուրերը զտելու, զանոնք չափաւորելու Մոսկուայի ընթացքը: Ահա թէ ինչու կ՚անգիտանանք թէ Հայաստանի մէջ կայ Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդ մը որ իր օրէնքները հաստատած է հանրային կարգ – կանոնին համար:

Ղարաբաղէն, Լենինականի երկրաշարժէն, Սումգայիթի եւ Բաքուի ջարդերէն ետք Հայաստան եւս ազգային թշնամանքի ծուղակն ինկաւ, ատելութիւն մը ծագեցաւ, որ հետեւանք էր վտանգի սպառնալիքի ենթակայ գտնուելու զգացումին: Կացութիւնը ողբերգական է, քանի որ նոյնիսկ մինչեւ ատամները զինուելով հանդերձ, ֆետայիները չեն կրնար Հայաստանի ապահովութիւնը երաշխաւորել: Նոյն ատեն, յստակ է որ կեդրոնին կողմէ խիստ կարգապահութիւն մը հաստատելու եւ զինեալ ինքնապաշտպանութեան խմբակները սպառազինելու փորձերը, կրնան նոր արիւնահեղութիւններու դուռ բանալ: Արդէն այս հանրապետութենէն հասնող լուրերը կը տեղեկացնեն թէ բիրտ բախումներ տեղի կ՚ունենան զէնքի տիրանալու համար ու յաճախակի են պետական փոխադրամիջոցներու կողոպուտները: Ակնյայտօրէն երկիրը երկրորդ մակարդակի վրայ ձգած է նոյնիսկ իր ամէնամեծ դժբախտութիւնը՝ Լենինականի երկրաշարժը, քանի որ բնակարաններու 1.5%–ը միայն կառուցուած է Հայերու կողմէ:

Ի՞նչ լուծումներ կարելի է առաջարկել ուրեմն այս հանրապետութեան ու կեդրոնին փափաքները համատեղելու համար: Կարելի՞ է արդեօք զօրախումբեր փոխադրել մինչեւ սահմանագլուխ. Ի՞նչ պատճառ ցոյց պիտի տրուի Ռուսիոյ, Ուկրանիոյ, Բելոռուսիոյ 18 – 20 տարեկան այն զինուորներուն, որոնց կեանքը վտանգի պիտի ենթարկուի Կովկաս ղրկուելով:

Կրնա՞յ այս հանրապետութիւնը ինքն իրեն լուծել իր տագնապը. կրնա՞յ հանրաքուէ մը կազմակերպել հիմնական երկու հարցումներու պատասխանելու համար՝ թէ ի՛նչ կ՚ուզէ ըլլալ եւ որո՛ւ հետ:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ

Հայ Կարմիր Խաչի աւանդական ուխտագնացութիւնները դէպի Մոն Սէն Միշէլ, Համբարձման 65 եւ Հոգեգալստեան 62 հոգիէ բաղկացած խումբերով, տեղի ունեցան սովորական խանդավառութեամբ:

Էր երբեմն, Խաչվերացի տօնին, յիսուն – վաթսուն հազարի կը հասնէր թիւը հայորդիներուն, որոնք ուխտի կ՚երթային Արմաշ, իրենց խնդրանքը ներկայացնելու Զարխափանին: Այն երջանիկ օրերուն, ուղեւորութիւնը տեղի կ՚ունենար Բիւթանիոյ զանազան շրջաններէն, մասնաւորաբար Ատափազարէն եւ Իզմիթէն, գոմէշի կառքերով: Այս էր ամէնէն ապահով, հանգիստ եւ սակաւածախս միջոցը ճամբորդելու:

Եթէ Արմաշի վանքը փոխարինուած է Միքայէլ Հրեշտակապետին ձօնուած հրաշակերտ աբբայարանով, եթէ գոմէշի սայլերուն տեղը բռնած են արդիական հանրակառքերը, անփոփոխ մնացած է հայ ժողովուրդի յաւիտենական խնդրանքը: Մոն Սէն Միշէլի ճամբուն վրայ, չեն փոխուած նաեւ հայկական յեղափոխական երգերը, զորս կ՚երգէին Արմաշի ուխտաւորները Թուրք ոստիկաններու քթին տակ ... թնդացնելով օդը:

Մայիս 24–ին, նախորդ տարուընէ պատրաստ ուխտաւորները, մասնակցութեամբ փոքրաթիւ նորեկներու, այցելելէ վերջ Լիզիէօ–ի եւ Պայէօ–ի հռչակաւոր մայր եկեղեցիները, մուտք կը գործէին Մանկանց Բոյնի վարդենիներով շրջապատուած ճաշարանէն ներս, կը տեղաւորուէին վարդերով զարդարուած սեղաններու շուրջ եւ կարծես զսպանակով մը մղուած, հանդիսութիւնները կը սկսէին «Սեղանն է առատ, դիմացն Արարատ»ով:

Համբարձումին թէ Հոգեգալուստին Կարմիր Խաչի հիւրն էր, էջմիածնի Ականալիճի Մեսրոպ Մաշտոց միջնակարգ դպրոցի Ֆրանսերէնի ուսուցչուհի՝ Տիկին Սաթենիկ Գաբրիէլեան, հրաւիրուած՝ Իսի լէ Մուլինոյի Քաղաքապետարանի կողմէ:

Ինչպէս միշտ, այս անգամ եւս, երկու խումբերն ալ խոնարհելէ ետք Համաշխարհային Բ. պատերազմի Նորմանտիի ցամաքահանման ընթացքին զոհուած ամերիկահայ զինուորներու շիրիմներուն վրայ, կը վերջացնէին առաջին օրուան պտոյտները՝ Արոմանշի զինուորական թանգարանի այցելութեամբ:

Երեկոյեան՝ օրուան տօնակատարութեան յատկապէս պատրաստուածի արպաւորութիւնը կը ձգէր միաձայն երգչախումբը՝ որ առանց ղեկավարի կը թնդացնէր մթնոլորտը, համբարձման եայլա–ներով, հաւանաբար Մանչի մանիշի բարեբար ազդեցութեամբ: Թող ներուի մեզի, եթէ միայն յիշենք անունները, Համեստութեան մարմնացում Տիկին Շաքէ Գալայճեանի որ կրնայ տակաւին իբր մեներգչուհի մասնակցիլ ոեւէ հայկական խումբի եւ Հայրենի մտաւորական Տիկին Սաթենիկ Գաբրիէլեանի որ իր մեներգ – ներով, արտասանութիւններով, այլ մանաւանդ իր հայրենասիրական ելոյթներով յուզեց բոլորը եւ լացուց շատերը:

Զորս օրուան խրախճանութիւնները, այցելութիւնները ծովափներուն եւ տեսարժան վայրերուն, մինչեւ Տովիլ եւ Մոն Սէն Միշէլ զբօսապտոյտները ամառնային գեղեցիկ օդով մը, Կարմիր Խաչուհիներու համբաւաւոր շամփուրով խորովածը եւ ծովէն հազիւ ելած ձուկերը կասկարած, ապշահարութեան կը մատնէին առաջին այցելուները:

Բ. խումբի ուխտագնացութիւնը դէպի Աբբայարան տեղի կ՚ունենար Կիրակի, Յունիս 3–ին: Արեւին բացակայութիւնը չէր փոխած տրամադրութիւնները ուխտաւորներուն, որոնք միջազգային մարդկային հեղեղով քշուած, կը բարձրանային սուրբ լերան գագաթը, ապա Չրվէժի մը սահանքով գահավիժելու համար ծովախորշին մէջ:

Վերջին օրը, այս տարուան ծրագրէն դուրս, կը կազմակերպուէր վիճակահանութիւն մը, ի նպաստ Էջմիածնի Մեսրոպ Մաշտոց վարժարանին, ԷՖԻԼԻՊԸ բարեսիրական կազմակերպութեան նուիրած ֆրանսերէն դասագրքերու փոխադրութեան ծախքերուն համար:

Բախտաւորները կը շահէին Կարմիր Խաչուհի՝ Տիկին Շնորհիկ Թագուորեանի ձեռագործութեամբ արժէքաւոր ժանեակը եւ տաղանդաւոր նկարիչ՝ Րիչար Ժերանեանի վերջին ստեղծագործութիւններէն վիմագրութիւն – Լիթոկրաֆի – մը, պարտադրուած իրեն նախախնամութեան կողմէ, քանի նկարը կը ներկայացնէ Լենինականը որ կը դղրդայ, ուր ժամացոյցը կանգ առած է ... ժամը 11.41–ին:

Իսկ հաւատարմօրէն իրենց գործօն մասնակցութեամբ, Կարմիր Խաչի ձեռնարկները քաջալերող ներկաները կը վարձատրուէին նկարով մը, գոյգ Մասիսներու, Խորվիրապի, Կոմիտասի եւ իր «Կռունկ, ուստի կուգաս», սրտաճմլիկ երգի բառերու երեւումով:

Ուրախ էին բոլորը իրենց կատարած զոհողութեան համար: Անսահման էր ուրախութիւնը հայրենի վաստակաւոր ուսուցչուհիին որուն առջեւ փակուած էին Հայաստանի օգնութեան վսեմ գործին մենաշնորհին տիրացած բոլոր կազմակերպութիւններու դուռները:

Վերջ պիտի գտնէին նաեւ հայրենանուէր այս յիշատակելի օրերը: Բնականաբար յուզիչ պիտի ըլլար հրաժեշտի պահը: Ուխտաւորները բոլորն ալ կը ժամադրուէին յառաջիկայ տարուան համար, նկատի ունենալով մօտաւորապէս 100 հոգիի մերժումը տեղի չգոյութեան պատճառաւ:

ՍԱՐԴ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ՝

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»).–

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը իր հիմնադրութենէն 1976–էն ի վեր, ի բաց առեալ անցեալ տարի, կազմակերպած է ու կը շարունակէ կազմակերպել շաբաթօրեայ հայերէնի դասընթացքեր:

Հայերէնի դասընթացքներ ըսելով պէտք է հասկնալ ամբողջութիւն մը, եւ առաջին հերթին լեզուի ուսուցումը ու ապա՝ հայախօսութիւն, գեղարուեստական արտայայտութիւններ՝ երգ եւ պար, ինչպէս նաեւ այլ զանազան զբաղումներ՝ գծագրութիւն, նկարչութիւն, ձեռային աշխատանք: Հայերէնի ուսումնական ծրագրին մէջ կը մտնէ անշուշտ՝ աշխարհագրութիւնը ու պատմութիւնը Հայաստանի եւ գրականութեան տարրեր:

1989 – 1990 տարեշրջանին, համադրելով եւ կեդրոնացնելով ուժերն ու ճիգերը, Կապոյտ Խաչին հետ, իր չորս մասնաճիւղերով, ընդլայնուեցաւ գործողութեան եւ գործունէութեան դաշտը, քանի ամէն Զորեքշաբթի առաւօտեան ժամը 10–էն մինչեւ կէսօրէ վերջ ժամը 16.30–ին, ներառեալ կէսօրուան ճաշը, աշակերտները գտան Մշակոյթի Տան մէջ ե՛ւ ուսումնարան մը, ե՛ւ միջավայր մը, ե՛ւ մթնոլորտ մը:

Աշակերտութեան ընդհանուր թիւն էր՝ 44, բաժնուած դասարաններու հայերէնի ուսուցման համար նկատի առնելով տարիք եւ մակարդակ եւ միատարր խումբերու այլ զբաղումներուն համար: Երեք աշակերտ պատրաստեցին հայերէն պաքալորէայի քննութեան համար որպէս «օփսիոն» նիւթ եւ մէկ աշակերտ հայերէնը ՊԷ – ԹԷ – ԷՍ–ի քննութեան:

Ուսուցչական կազմն էր հայերէն լեզուի համար՝ Սեդա Ֆրէնգլեան եւ Կարօ Յովսէփեան, հայկական պարերու համար՝ Սվեթա Սարգիսեան, երգ՝ Սեդա Ֆրէնգլեան, ձեռային աշխատանքներ՝ Տանի Ճառայեան եւ Տընիզ Կապրիէլեան: Հերթական կարգով, Կապոյտ Խաչի չորս մասնաճիւղերը ապահովեցին կէսօրուան ճաշը: Տիկիններ՝ Փարիզ Արմաղանեան եւ Հրաչուհի Իսկէնտէրեան զբաղեցան ճաշերու պատրաստութեամբ, եւ իրենց հետ նաեւ Կապոյտ Խաչի այլ անդամուհիներ:

**

Ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ Յունիս 16–ին: Հակառակ անոր որ ընտանեկան եւ մտերմական սեղմ շրջանակի մը մէջ նախատեսուած էր, Վասպուրական սրահը լեցուն էր ծնողքներէ եւ բարեկամներէ բաղկացած խանդավառ բազմութեամբ մը:

Սեդա Ֆրէնգլեան բացաւ հանդէսը, բացատրեց Մշակոյթի Տուն — Կապոյտ Խաչ այս միացեալ շաբաթօրեայ դպրոցին գոյութիւնը եւ բոլորած տարեշրջանը որուն գնահատումը ձգեց ծնողքներուն: Ծանրացաւ Կապոյտ Խաչի կրթական ծրագիրներու վրայ, հոս եւ այլուր:

Վարագոյրը բացուեցաւ աշակերտներու կողմէ ունեցած զրոյցի մը վրայ «Մկներու ժողովը», յետոյ եղան արտասանութիւններ, խմբերգ՝ «Արդեօք ովքեր են» եւ հայկական պարերու փունջ մը: Պէտք չէ փնտռել հոս գեղարուեստական կողմը, այլ միայն աշակերտներու մասնակցութիւնը յայտագրի մը որ իրենց առիթ տուաւ, երբեմն համարձակ, երբեմն սահուն, երբեմն դժուարութեամբ, հայերէն խօսելու, արտասանելու, երգելու, հայկական երաժշտութեան հետեւելու եւ հայկական զգեստներ կրելով ներկայացնելու տոհմիկ պարեր:

Կարճ դադարէ մը յետոյ, որուն ընթացքին ներկաները կրցան նայիլ աշակերտներու կողմէ կատարուած եւ ցուցադրուած ձեռային աշխատանքները, Կարօ Յովսէփեան արտայայտուեցաւ Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան յարատեւ ճիգերուն եւ զոհողութիւններուն մասին միշտ առաւել կենդանի պահելու, առաւել հետաքրքրական, հրապուրիչ դարձնելու այս միօրեայ դասընթացքները որոնք որքան ալ տարրական եւ համեստ ըլլան ունին իրենց անժխտելի կարեւորութիւնը: Եթէ միայն արթնցնեն ու սրեն հետաքրքրութիւնը աշակերտներուն հանդէպ լեզուին, ազգային արժէքներուն, մասնակից դարձնեն հաւաքական կեանքին, արդէն յաջողած կ՚ըլլան իրենց նպատակին մէջ: Կարօ Յովսէփեան անդրադարձաւ Հայրենիք – Սփիւռք յարաբերութիւններուն ստացած նոր ընթացքին վրայ, քանի ներկաները հաճելի անակնկալը պիտի ունենային ծափահարելու «Էրզրում» պարի եւ երգի խումբը, որ թէպէտ՝ լրիւ յայտագրով մը Մայիս 31–ին Ժիմթիս թատրոնին մէջ եւ կազմակերպութեամբ Մարսէյլի Կապոյտ Խաչի չորս մասնաճիւղերուն, ելոյթ ունեցած էր, սակայն Ֆըրանսա շրջապտոյտի իր ճամբան անգամ մը եւս անցնելով Մարսէյլէն, հիւրասիրուեցան երկու օր ընտանիքներու մէջ եւ մասնակցեցան այս դպրոցական հանդէսին: Մասնակցեցան պարախումբով, նուագախումբով եւ փոքրիկն՝ Արման Սարգիսեանի հայրենասիրական եւ ժողովրդական երգերով, որոնք խորապէս ոգեւորեցին ներկաները:

**

Դպրոցական տարեշրջանը վերջացաւ: Մարսէյլի Կապոյտ Խաչի չորս մասնաճիւղեր եւ Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը կը յուսան վերամուտին, աշակերտներու միշտ աւելի մեծ թիւով եւ ծնողքներու աւելի յանձնառու եւ համոզուած մասնակցութեամբ, շարունակել ոչ միայն պահելով, այլ ընդլայնելով զարգացնելով մեր գոյապայքարի, մեր ազգային ինքնութեան առաջին եւ մեծագոյն զէնքը՝ դպրոցը հայկական:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Տատեան Վարժարանի 37 շըրջանաւարտներու տարեվերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 7–ին: Խօսք առած են աւելի քան 600 աշակերտ ունեցող վարժարանին տնօրէնուհին՝ Ովսաննա Պալըմօղլու եւ փոխ – տնօրէնուհին՝ Ինճի Համզաօղլու: Գեղարուեստական յայտագիրին մէջ ներկայացուած է Ա. Չեխովի «Առաջարկ» թատերգութիւնը: Ժողովըրդական պարերէ զատ, զանազան երգերով հանդէս եկած է վարժարանի երգչախումբը՝ երաժշտութեան ուսուցիչ՝ Շէրէֆ Ուլուսոյի ղեկավարութեամբ:

**

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Կիլիկեան Թեմի առաջնորդարանին մէջ, Մայիս 22–ին տեղի ունեցած արարողութեան մը ընթացքին Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը Կիլիկիոյ Իշխանշքանշանը շնորհած է Շիքակօ բնակող աւետարական խորհրդատու՝ Մարդ Մարգարեանի, որ վերջերս մէկ միլիոն տոլար նուիրատուութիւն մը կատարած է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, որպէսզի օգտագործուի վանական դաստիարակութեան ծիրէն ներս:

(Շար. Ա. էջէն)

խատող Ֆրանսացի ու Նուկուլուս մարզիկներ: Լաւագոյն արդիւնքները ձեռք ձգած են Երեւանի ու Սարատովի ներկայացուցիչները:

⁂

ԱՆԳԼԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻՆ

Մեծն Բրիտանիոյ հայկական համայնքը 60 հողինոց հիւանդանոց մը կը կառուցանէ Կիրովականի մէջ:

Քանի մը օրով Հայաստան գտնուած «Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէ»ի ղեկավարներէն՝ Ճ. Քիւրքճեան յայտնած է թէ Կիրովականի ու Հայաստանի իշխանութիւնները արդէն հաւանութիւն տըւած են իրենց նախագիծին: Համայնքը ոչ միայն շէնքը կը կառուցանէ, այլեւ զայն կը կահաւորէ բժշկական սարքաւորումներով, կարասիով եւայլն:

⁂

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ստեփանաւանի մէջ 120 հողինոց հիւանդանոցային համալիրին շինութեան ձեռնարկած են արեւմտագերմանական «Ֆ. Հելցման» ընկերութեան մասնագէտներն ու հայ շինարարները: Գերմանական Կարմիր Խաչի նուիրած հիւանդանոցին ու կայաններու շինարարութեան կը մասնակցին Խորհ. Միութեան Կարմիր Խաչն ու Կարմիր Մահիկը:

Մօտ առենէն Լենինականի մէջ կը սկըսի 120 մանուկի համար Գերմանիոյ Կարմիր Խաչին կողմէ նախատեսուած մանկապարտէզին շինութիւնը, որուն արժէքը կը հասնի 4 միլիոն մարքի (աւելի քան 13 միլիոն Ֆր.):

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունիս 30–ին, տօն է Գիւտի Նշխարացն Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10–էն սկսեալ պատարագ կը մատուցուի:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ի նպաստ

ՇԱՐՎԻԼԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Կիրակի, Յուլիս 8

ԺԱՄԸ 12.30–էն ՄԻՆՉԵՒ 22.30

- Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր,
- Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով,
- Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց
- Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ,
- Գեղարուեստական նոխ յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝

Վալանսի

« Նայիրի »

նուագախումբի

— Մուտքը ազատ է —

Ecole
TEBROTZASSERE
recherche

Le Collège TEBROTZASSERE, pour sa prochaine rentrée scolaire 1990-1991 recrute instituteur(trice) avec diplôme d'instituteur pour classe de CE1 - CE2 sous contrat.

TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
(ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ)

Sous le haut patronnage de
Monsieur THEO BRAUN
Ministre délégué, chargé des personnes âgées

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE
à GONESSE (95)

7, rue de l'Eglantier

Dimanche, 8 juillet à partir de 11 heures

—— Entrée gratuite —— —— Parking ——

Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48 - 78 - 02 - 99
ou à la Maison de retraite de Gonesse : 39 - 85 - 24 - 24

Départ Gare du Nord à partir de 10 h., tous les quarts d'heure, jusqu'à 18 h., descendre à Villiers-le-Bel, prendre l'autobus n° 24 jusqu'à l'arrêt de la Madeleine.

IIe RASSEMBLEMENT DE JEUNES

organisé par

l' U. G. A. B.

du 23 au 31 Juillet
au LYCEE DU PARC IMPERIAL
à NICE

Tous les jours : *conférences, débats, jeux sportifs, excursions, plage...*

GRAND BAL

le Samedi 28 Juillet
à partir de 21 heures
au *Complexe Barsamian*

organisé par le Comité local de l'U.G.A.B.

Participation aux frais — *Age minimum* : 16 ans

Inscriptions et renseignements:

Paris :	Tél. :	45 20 03 18
Lyon :	Tél. :	78 35 05 56
	Tél. :	78 68 99 15
Valence :	Tél. :	75 56 33 74

U.G.A. ARDZIV – MARSEILLE

FETE CHAMPETRE A VALABRE

Dimanche 1er Juillet à partir de 10 heures

- Grande Tombola : *Un séjour de 8 jours aux Baléares pour deux personnes*
- Animation musicale : *SUPER STAR VANICK*
- Concours de boules
- Concours de contrée
- Jeux d'enfants
- Retransmission sur écran géant des matches de la Coupe du Monde.

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՇՐՋՈՒՆ ԿԱՅԱՆ

Կապոյտ Խաչի ամրան շրջուն կայանը այս տարի տեղի կ'ունենայ Գորսիքա, Յուլիս 3–էն 24, արձանագրուիլ մասնաճիւղերու մօտ կամ հեռաձայնել դըրասենեակը.–

48 24 46 57

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւնը Պր. Գրիգոր Եոիգարտաշեանի մահուան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.–

Պր. Ռոլան Պարէս՝ 2000 Ֆր., Ն. Ֆէր ընտանիք 500 Ֆր., Մօնթրէօյի երեսփոխան – քաղաքապետ Պր. Ժան – Փիէր Պրար՝ 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռաուլ Գազանճեան եւ Տէր եւ Տիկին Ժան – Մարք Ուզունեան 300–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Զարդարեան 250 Ֆր., Տիկին Ռոզ Տօրոսեան, Պր. Ա. Պէյլէրեան եւ Տիկին Ժինէթ Առաքելեան 200–ական Ֆր., Տիկին Լիսէթ Աթանաս 100 Ֆր.:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Գրիգոր Թոքոյեանի մահուան առթիւ կը նուիրեն.–

Պր. Վահան Աճէմեան 200 Ֆր. Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին:

⁂

Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Տէրտէրեան 200 ֆրանք «Յառաջ»ին:

⁂

Արփիկ Միսաքեան 1000 Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան (ստանալ «Յառաջ»)էն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Արփինէ Աւետիսեան 500 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր սիրելի քրոջ Տիկին Արտեմ Ղարիպեանի մահուան 17րդ տարելիցին ի յիշատակ,

⁂

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ. – Տիկին Մարի Գալուստեան ի յիշատակ իր ամուսնոյն՝ Խաչիկ Գալուստեանի մահուան 35–րդ տարելիցին, 200 Ֆր. կը նուիրէ ողբացեալին սիրած «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Գրիգոր Եոիգարտաշեանի մահուան առթիւ.–

Լուսար Ասլանեան (Փավիյոն – Սու – Պուա) 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Կապոյտ Խաչին կը նուիրեն՝ Տէր եւ Տիկին Վ. Գասպարեան (Փարիզ) 250 ֆրանք, Տիկին Փօլին Թերզեան (Փարիզ) 200 Ֆր., (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնի բացումը տեղի պիտի ունենայ՝

ՅՈՒԼԻՍ 7—ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար:

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողքներուն: Աւանդական հիւրասիրութիւն:

Սենեակները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել.–

ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ. – 39 85 36 53

Իսկ Յուլիս 6–էն վերջ.–
ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆ.– 16–31 21 77 63

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

«ԳԵՂԱՄ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ»
Դպրոցի
(CENTRE TIVOLI)

Ուրբաթ, Յունիս 29, ժամը՝ 21–ին՝

SALONS DE VAUFREGES
229, route Léon Lachamp
13009 MARSEILLE

մասնակցութեամբ՝

Հայրենիք նուագախումբի եւ Վանիկի ձոխ պիւֆէ:

Մուտք՝ 90 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 29
VENDREDI
29 JUIN
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.306 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.306

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆԻՍ 20 / 26)

«ՈՎ Է ՂԱՐԱԲԱՂՈՒՄ ԼԱՒ ԱՊՐՈՒՄ»

Այս խորագրով կը տրուի «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի մէջ լոյս տեսած անդրադարձը զոր ստորագրած է Վահրամ Աթանէսեան: Գրութեան տուն տուողը եղած է կեդրոնական հեռատեսիլի «Ժամանակ» յայտագիրը որ Ադրբեջանի իր սեփական թղթակիցին բերնով տուած է «Ղարաբաղեան դիտարկումներ»: Այդ թղթակիցը լաւ է թէ շրջանին մէջ լայն թափ առած է ընկերա – կենցաղային կէտերու շինարարութիւնը ու մարդը կը ստանայ անհրաժեշտ բոլոր ապրանքները, «Բաքուի, Գանձակի, Մինգեչաուրի ձեռնարկութիւններուն սիրայօժար օգնութեան շնորհիւ»:

«Խորհրդային Ղարաբաղ»ի լրագրողը անմիջապէս կը ճշդէ որ յիշեալ օգնութիւնը կը կատարուի միայն մարզին ադրբեջանական գիւղերուն, իսկ մնացեալ շրջանները մեծ նեղութիւն կը կրեն յատկապէս ալիւր հայթայթելու: Ան կը գրէ՝ «ոչ մի քիլոկրամ հաց չի վաճառւում, որովհետեւ ալիւրի պաշարը չնչին է»: Պարզելէ ետք դժուարին կացութիւնը, Վ. Աթանէսեան հարց կուտայ. – «մի՞թէ ամրան գիւղատնտեսական աշխատանքների այս եռուն օրերին ստիպուած ենք լինելու բախուել նաեւ սովի ուրուականին»: Ծուռ ու մուռ տեղեկատուութենէն ետք «Ժամանակ» յայտագիրը կ'աւելցնէ թէ Կրկժանի մէջ մանկական խաղի հրապարակ պիտի կառուցուի...:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ԴԻՄԷ ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Բիւրօն, Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութիւնը ու Նախարարաց Խորհուրդը քննարկած են ԼՂԻՄ–ի մէջ ստեղծուած կացութիւնը՝ այն հարցի կապակցութեամբ, որ Ադրբեջանի ղեկավարութիւնը հակասահմանադրական միջոցներով հակահայկական քաղաքականութիւն կը վարէ, կ'ոտնահարէ Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութեան իրաւունքները, որուն նպատակը ինքնավար մարզին վերացումն է:

ԼՂԻՄ–ի տարածքին վրայ Ադրբեջանի ղեկավարութեան ապօրինի գործողութիւնները – յատկապէս Հադրութի շրջանին հետ կապուած – տեղի կ'ունենան Խորհրդային Միութեան ղեկավարութեան լռելեայն համաձայնութեամբ: Լրատուական միջոցներով, յատուկ նպատակով ամբողջ երկրին մէջ հակահայկական տրամադրութիւններ կը բորբոքուին: Մոռացութեան մատնուած են Սումգայիթի, Կիրովաբադի, Բաքուի հայկական ջարդերը: Մինչեւ հիմա ի յայտ չեն բերուած այդ արարքներուն կազմակերպիչները:

Շրջանին մէջ կացութեան յետագայ սրումը կանխելու նպատակով Հայաստանի Կենտկոմի Բիւրօն, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը ու կառավարութիւնը դիմած են Խորհ. Միութեան Նախագահին, յայտնելով որ անհրաժեշտ է անյապաղ կերպով ճանչնալ ԼՂԻՄ–ի Մարզային Խորհուրդին ու անոր գործադիր Կոմիտէին լիազօրութիւնները, ջնջել Յունուար 15–ին յայտարարուած արտակարգ վիճակը, ապաշրջափակել ինքնավար մարզին ներքին եւ Հայաստանը ու Լեռնային Ղարաբաղը իրարու կապող

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՋՐՀԵՂԵՂ ՓԱՐԻԶԻ ՎՐԱՅ

ԾԱՆՐ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐՈՎ

Չորեքշաբթի, Յունիս 27–ին, ժամը 15–ի շուրջ էր, որ կայծակի արագութեամբ – առանց բառախաղի – Փարիզի երկինքը սկսաւ մթագնիլ եւ յանկարծ սեւսեւ գարձաւ ու աննախընթաց ջրհեղեղ մը տակնուվրայ ըրաւ մայրաքաղաքը: Ողողումներուն առաջին զոհերէն էր մեթրօն որ անմիջապէս փակուեցաւ (մինչեւ ուշատեն, դեռ 5 գիծ անգործածելի էր). ահաւոր խճողում մը ստեղծելով երթեւեկի – հանրակառք, կառք եւայլն – : Ելեկտրական հոսանքը կտրեցաւ 11, 12, 19 եւ 20–րդ թաղամասերուն մէջ եւ յաջորդ առաւօտ իսկ, Հինգշաբթի առտու 120 հազարի վրայ, դեռ 30 հազար բնակարաններ զրկուած էին ելեկտրականութենէ: Սէնն ալ մէկ մեթր բարձրացած էր:

ԻՐԱՆ

ՀԱՅԿ. ՎՆԱՍՆԵՐԸ

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

«Ալիք»ի Յունիս 25–ի թիւէն է որ կարգ մը մանրամասնութիւններ կարելի եղաւ քաղել, երկրաշարժին պատճառած վնասներուն մասին, հայկական ճակատի վրայ:

Գիլան գաւառի մէջ կը գտնուին հայաբնակ Ռաշտ եւ Ղազուին քաղաքները: Հայերու մէջ, մարդկային կորուստ չկայ, բայց, կան վիրաւորներ եւ նիւթական վնասներ: Այսպէս, Ռաշտի Հայոց դպրոցի պատերը ճեղքուած են եւ Հայերու քանի մը բնակարաններ վնասուած են, ինչպէս նաեւ Ղազուինի Հայոց Եկեղեցիին զանգակատունը:

Իրանահայ երեք թեմեր (Թեհրան, Իրանա – Հնդկաստան եւ Ատրպատական) եւ Հայ կաթողիկէ համայնքը ցաւակցական հեռագրեր ղրկած, դրամական օգնութիւն ալ կատարած են աղէտեալներու ֆոնտին:

«Ալիք» կը հաստատէ որ Թեհրան ժամանած է Երեւանի փրկարարներու «Սպիտակ» ջոկատը («Յառաջ», Յունիս 27):

Արեւմտեան լրասփիւռները հաստատեցին թէ Իրան այլեւս կը մերժէ որեւէ օժանդակութիւն եւ ետ կը ղրկէ առաջին հասնողները: Հոս, երկու գլխաւոր պատճառներ կան, նախ՝ այն որ Պարսիկները պէտք եղածը ունին (Իրաքի հետ 9 տարիներու պատերազմը բաւական փորձառութիւն տուած է), յետոյ նաեւ բոլորը համամիտ չեն, որ արեւմուտքը «տուն – տեղ ըլլայ» եւ ուրեմն յարաբերութեանց բարելաւում ըլլայ: Ծայրայեղներն ու մոլեռանդները այս մտավախութիւնն ունին, մինչ Նախագահը Խամէյնի եւ Ռաֆսանճանի դէմ չեն երկրաշարժը ծառայեցնելու աւելի «բաց» քաղաքականութեան մը, դէպի Արեւմուտք եւ Ծոցի իշխանապետութիւնները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՔՈԹԻՏԻԷՆ ՏԸ ՓԱՐԻ», Յունիս 27–ին լոյս ընծայած էր հարցազրոյց մը, զոր Փ. Վեռլիւզ ունեցած է Խաչիկ Ստամբոլցեանի եւ Դաւիթ Վարդանեանի հետ եւ ուր կը դատապարտուի Մոսկուայի կատարած տեղահանութիւնը հայաբնակ գիւղերէն:

ՊՈՒՇ հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիգառօ»ի, ուր կ'ըսէ թէ ինք՝ համաձայն չէ – ինչպէս Քոհլ եւ Միթերան – որ առանց նախապայմանի մեծ օժանդակութիւն ըլլայ Կորպաչովի: «Մեր դիրքը» կ'ըսէ, «սա է՝ զօրավիգ կենալ Պերեստրոյկայի վճռականօրէն, ապա ըսել թէ կը խորհինք որ Կորպաչով լաւ գործ կը տեսնէ: Բայց, աւելի հեռու չերթալ: Մեզի չի մնար Խորհրդային Միութեան ըսել թէ ի՛նչպէս պէտք է կարգադրէ իր իսկ հարցերը»:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

«ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԸ»

Այս է Ճօնաթան Ռանտըլի խորագիրը, որուն կ'ընկերանայ յօդուած մը՝ որ կը նկարագրէ թէ ինչպէ՞ս Թուրքիոյ ղեկավար դասակարգը կը վերալնահատէ, կը վերլուծէ, վերարժեւորման կ'ենթարկէ իր կապերը, Արեւմուտքի հետ, եւ իր ապագայ դիրքաւորումը:

Ռանտըլ թղթակից է «Ուաշինկթըն Փոսթ»ի, որ Միացեալ – Նահանգներու մայրաքաղաքին գլխաւոր թերթն է եւ «Նիւ – Եորք Թայմզ»էն ետք՝ երկրին երկրորդ ամէնէն ազդեցիկ թերթը: Յօդուածը արտատպուած է «Ինթըրնէշընըլ Հէրըլտ Թրիպիւն»ի Յունիս 27–ի թիւին մէջ, Թուրքիոյ քիչ – թէ շատ համակիր թղթակիցի մը կողմէ, եւ կը թուի բաժնել, ուրեմն նաեւ արտացոլել Թուրքիոյ մտահոգութիւնները:

Ռանտըլ կը հաստատէ թէ 1923–էն մինչեւ մեր օրերը, Թուրքիա չէ ստիպուած վերանայումի ենթարկել իր հիմնական դիրքորոշումը, ինքնութեան պատկերացումը, իր համոզումները՝ աշխարհաքաղաքական իրավիճակին մասին: Աթաթիւրքի գծած ճամբայէն քալած է: Սակայն ինչ որ այժմ կը պատահի Խորհրդային Միութեան մէջ, նաեւ Պաղ Պատերազմի վերջը, հիմնական վերանայումներ կը պարտադրեն:

Պաղ պատերազմի ակնյայտ ապագան, այսինքն՝ արագ կամ դանդաղ «ձիւնհալ», վերջ՝ մեծ բանակներու տեւական ճակատումին, նախ կը ստիպէ Թուրքիոյ հարց տալ թէ ի՞նչ է իր, եւ իր կեանքի մէջ հիմնական դեր ստանձնող հսկայ բանակին ապագան: 1991–ին Միացեալ – Նահանգներ 545 միլիոն տոլար պիտի տան Թուրքիոյ, գլխաւորաբար որպէսզի շարունակուի անոր օդուժի եւ հրասայլերու արդիականացումը, մանաւանդ՝ որպէսզի նոր Ֆ – 16 օդանաւեր գնուին: Սակայն անկէ ե՞տք: Արդեօք Պաղ Պատերազմի հրամայականներուն հլու – հնազանդ ամերիկեան Ծերակոյտը պիտի շարունակէ՞ իր օժանդակութիւնը: Կասկածելի է որ ա՛յդ մակարդակով շարունակէ:

Ցարդ, ըստ Ռանտըլի, Թուրքիոյ քաղաքական ռազմավարութիւնը հիմնաւորուած էր այն գիտակցութեան վրայ, որ ՕԹԱՆ–ը մի՛շտ իր թիկունքին է, նեցուկ եւ, որոշ վէճերէ ետք թերեւս, յօժարող Թուրքիոյ որոշումներուն:

«Ներկայիս», կը գրէ Ռանտըլ, կարգով թուարկելով Թուրքիոյ «անկայուն» դրացի ազգերն ու Պետութիւնները, որոնք կը մտահոգեն զայն, «Քրիստոնեայ Հայերը Խորհրդային Միութեան մէջ, իսլամ կրօնամոլները Իրանի մէջ, թշնամական դիրք ունեցող սուրիական եւ իրաքեան վարչակարգերը», այս թուարկումին մէջ Հայերը ... Քիւրտերէն առաջ կուգան, իբր Թուրքիոյ մտահոգութեան աղբիւր, եւ քանի որ Ռանտըլ միշտ մօտ եղած է Թուրք պաշտօնական շրջանակներու, անիկա մտահոգիչ է Հայութեան համար:

Ապա Թուրքիա նեղուած է Եւրոպայի Հասարակապետութեան մերժողական կեցուածքէն: 1989–ի Դեկտեմբերին յետաձգուած որոշումը ժամանակաւո՞ր կերպով յետաձգուած է, թէ մէկն է այն վտանգաւոր «ժամանակաւոր» կարգադրութիւններէն, որոնք կրնան վերածուիլ տեւական իրավիճակի: Թուրքերը մտահոգ են, կ'ըսէ Ռանտըլ, որ «Թուրքիոյ տարեկան մօտ 3 տոկոսով աճող բնակչութիւնը, մարդկային իրաւանց դէմ ոտնձգութիւնները, Կիպրոսի հարցը եւ իր համեմատաբար թերաճ տնտեսութիւնը» պիտի գործածուին իբր պատրուակ՝ Թուրքիան մերժելու: Ռանտըլն ալ, Թուրքիան ալ կը հաւատան որ այս չնչին պատրուակներուն ետեւ կայ իրական պատճառ մը, – Եւրոպան «քրիստոնեաներու քլիւպ մըն է», ըստ անոնց, եւ կը նախընտրէ 55 միլիոն իսլամներ չընդունիլ»: (Կրնանք ակնկալել ուրեմն որ շուտով Թուրքիոյ մամուլը պիտի սկսի այպանել «ցեղամոլ»էն անդին «կրօնամոլ» Եւրոպան): Եւ վերջապէս, կ'ընդգծէ Ռանտըլ, Թուրքիա գիտէ որ Եւրոպացիք պիտի նախընտրեն առաջնահերթութիւնը տալ արեւելեան երկիրներու տնտեսական եւ քաղաքական համարկումին («էնթէկրասիոն»–ին), գիրենք ձգելով լուսանցքի վրայ:

Թուրքիա ունի նաեւ ներքին դժուարութիւններ: Խօզալի դահլիճը եւ կուսակցութիւնը՝ «Մայր Հայրենիք», ժողովուրդի 15 տոկոսին վստահութիւնը կը վայելեն: Դրամահոսութիւնը 70 առ հարիւր աւելցուց գիները, այս տարուան ընթացքին: Պետական պաշտօնէութիւնը պէտք եղածէն շատ աւելի մեծ է, դանդաղ է: Թուրքիոյ արեւմտեան ծովափը արագ կ'աճի, սակայն արեւելեան շրջաններու մէջ տեղական ղեկավարները կառավարելու «հին» միջոցներ կը գործածեն, եւ ամէն ինչ դանդաղ կը շարժի հոն: Յաւելեալ՝ Քիւրտերը ապստամբ են եւ բանակը չի փափաքիր ընդառաջել նոյնիսկ անոնց մշակութային (ուր մնաց քաղաքական) պահանջներուն: Թուրքիոյ ազգային եւ քաղաքական ինքնութիւնը, կ'ըսէ Ռանտըլ, կերտուեցաւ Յոյներու, Անգլիացիներու եւ Ֆրանսացիներու դէմ պայքարի ընթացքին (Հայերը չկան այս պարբերութեան մէջ) եւ Քիւրտերը կ'անհանգստացնեն այդ եօթանասունամեայ «Թրքական» ինքնութեան ջատագովները:

Խորհրդային Հայաստանի «անկայուն» վիճակը եւ այն իրականութիւնը՝ որ Ամերիկահայութիւնը «կ'ըսէ թէ» ցեղասպանութիւն մը պատահած է, եւ կը համոզէ ոչ միայն որոշ ծերակուտականներ այլեւ նոյնիսկ Նախագահ Պուշը (երանի՛ թէ համոզուած ըլլար...), այս բոլորը, կ'ընդգծէ Ռանտըլ, կը մտահոգեն Թուրքիան: Հայերը, կ'ըսէ «կրնան յաւելեալ, նոր պահանջներով յայտնուիլ, օրինակ՝ կրնան ուզել որ Թուրքիան ... պատասխանատուութիւն ստանձնէ Հայերու կեանքի հսկայ կորուստին համար, հատուցումներ եւ նոյնիսկ Թուրքիոյ արեւելեան սահմանի փոփոխութիւններ պահանջել»:

Եւ վերջապէս, կ'եզրափակէ Ռանտըլ, Թուրքիոյ մէջ իսլամ ծայրայեղականները նոր յաջողութիւններ կ'արձանագրեն, ուսման, մշակոյթի նախարարութեանց պաշտօնէութեան մօտ, ինչպէս նաեւ որոշ ստիկանական ուժերու, նաեւ գաղտնի սպասարկութեանց անձնակազմին մէջ:

Կը մնայ խորհրդածել որ մտահոգ Թուրքիա մը, մանաւանդ Հայութեան կողմէ մտահոգուող Թուրքիա մը, նոյնքան վտանգաւոր է փոքր Հայութեան եւ Հայաստանին, որքան՝ ինքզինքին:

Խ. Թ.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՆՕ ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ՝ «ՀԱՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ (1988-90) ԵՒ ՀԱՅ ԳՐՈՂԸ»

Շաբաթ, Յունիս 23-ի երեկոյեան ժամը 8·30–էն մինչեւ 10, Հ. Բ. Ը. Միութեան «Մանուկեան» սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան եօթներորդ հերթական հանդիպումը: Զուլալ Գազանճեան ներկայացուց օրուան հիւրը, «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի եւ ՀՀՇ–ի վարչութեան անդամ, լրագրող եւ արձակագիր Վանօ Սիրադեղեանը: Կարապետ Տաքէսեան կարդաց հեղինակին մէկ նըշմար – պատմուածքը: Ապա խօսք առաւ Սիրադեղեան, իբր նիւթ ունենալով 1988–1990 թուականներու հայաստանեան քաղաքական պայքարը եւ հայ գրողին դերը՝ անոր մէջ:

Սիրադեղեան ըսաւ որ նոյնիսկ սրտցաւ եւ բանիմաց սփիւռքահայեր պէտք եղածը չեն գիտեր Հայաստանի իրավիճակին մասին: Բաղդատեց Սփիւռքահայութիւնը, Հայաստանի որոշ գիւղական շրջաններու մէջ ապրող մարդոց, որոնք շատ ուշ կը տեղեկանան Երեւանի մէջ պատահած դէպքերուն: (Երեւան – գիւղ եւ Երեւան – Սփիւռք այս կրկնակ բաժանումները մի քանի անգամ հոլովուեցան ելոյթին մէջ: Ցայտնօրէն մայրաքաղաքը Սիրադեղեանի վերլուծական սեւեռակէտն էր, թէեւ ոչ միշտ դրական արդիւնքներով): Տուաւ վերջին երկու տարիներու դէպքերու հակիրճ պատմութիւնը: Հաստատեց որ ղարաբաղեան Շարժումը սկսաւ Ղարաբաղի մէջ, ո՛չ 1988–ին, այլ՝ 1920-ական թուականներուն:

Ընդգծեց որ Ղարաբաղի ժողովուրդը երբեք չէր համակերպած իրեն պարտադրուած իրավիճակին, եւ պայմանները երբ կ'արտօնէին դիմումնագիր կամ բողոք, անոնք միշտ կը փորձէին փոխել վիճակը: Սիրադեղեան նաեւ հաստատեց որ Ղարաբաղեան Շարժումը պիտի ծագէր նոյնիսկ եթէ Պերեստրոյկան չպատահէր, որովհետեւ Ղարաբաղցիք տեսան 1930 – 1960 տասնամեակներու ընթացքին, նախօրօք «Հայ – Ազրպէջանական» որակւող Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութենէն Հայերու արտաքսումը, եւ կը տեսնէին նաեւ որ սկսած էր իրենց իսկ արտաքսումը Ղարաբաղէն, թափ առած էր շրջանի մէջ մասնակի ազրպէջանացումը հողին, նաեւ ուծացումը եւ ռուսացումը՝ հայութեան:

Պերեստրոյկան, ուրեմն, վրայ հասաւ երբ արդէն սկսած էր ճգնաժամային ըլլալ վիճակը Ղարաբաղի մէջ: Երբ 1988 Փետրուարին Ղարաբաղի պաշտօնական մարմինները նիստ գումարեցին եւ որոշեցին դուրս գալ ազրպէջանական կազմէն, Հայաստանի մէջ սկսաւ պաշտպանողական շարժում: Առաջին միթինկներուն 5 – 10 հազար մարդ կար, շուտով հասաւ կէս միլիոնի ու աւելի: Այս հանգրուանին, երբ ցոյցն ու գործադուլը լայնատարած էին Հայաստանի եւ Ղարաբաղի մէջ, ու Ազրպէջանցիները անպատրաստ վիճակի մէջ էին, ըստ Սիրադեղեանի, չփոթ վիճակի մէջ էր նաեւ Մոսկուան, եւ եթէ կը հաւատար դասախօսը ժողովուրդը քիչ մըն ալ դիմանար իր գործադուլով եւ ցոյցերով, Ղարաբաղը կ'անջատէին Ազրպէջանէն, Սումգայիթ չէր պատահեր, «Վատագոյն դէպքում Ղարաբաղին կը տային ինքնավար հանրապետութեան կոչում եւ ստատուս, որ մինչեւ հիմա չեն տալիս»:

Սակայն, Սիրադեղեան շարունակեց, Զօրի Բալայեան եւ Սիլվա Կապուտիկեան Մոսկուա գացին, «զգացուած վերադարձան, որովհետեւ գիրենք ընդունել էր Կորբաչով» եւ ժողովուրդին համոզեցին որ ցրուի: Այդ օրերուն «Ղարաբաղ» Կոմիտէն միաքան կարծիք չունէր, դէմ չկեցաւ, եւ ժողովուրդը, որուն Սիրադեղեան առողջ բնազդ եւ նախազգացում վերագրեց, ցրուեցաւ եւ տուն գնաց, «արցունքը աչքին, բառին բո՛ւն իմաստով»:

«Դրանից յետոյ սկսուեց հայ ժողովրդի պատմութեան մէջ չտեսնուած նախակադրային մի շրջան», ակնյայտ դառն հիւմըրով մը ըսաւ Սիրադեղեան, «Երեւի անհրաժեշտ էր որ հայ ժողովուրդը երկու ամիս այդ անէր որպէսզի համոզուի թէ չի ստացւում: Թղթեր, նամակներ, պատմական բացատրականներ, մտաւորականների խնդրագրեր» ղրկուեցան, անօգուտ, դէպի Մոսկուա:

Հօս Սիրադեղեան չենչեց իր կարծիքը, հայ գրողներու մասին, յականէ անուանէ հարուածելով Հայաստանի մտաւորականներն ու ստեղծագործ գրողները: Ըսաւ որ պաշտօնական մտաւորականութիւնը իր խեղքը կը գործածէր, պարզ ճշմարտութիւններ տեսնելէ խուսափելու համար: Եւ ի՞նչ է այդ ճշմարտութիւնը: Այս է, – Խորհրդային Միութեան ղեկավար դասին համար Հայու եւ Թուրքի միջեւ ոչ մէկ տարբերութիւն չկայ, չեն ուզում իմանալ թէ կայ»:

Ապա պատմեց բանակի («զօրքի») Հայաստան մուտքը, Իգոր Մուրադեանի ելքը՝ վերակազմուող Ղարաբաղ Կոմի – տէէն («Նա իր ջահելութիւնը ցոյց տուեց երբ հրաւիրեց ժողովուրդին զինուած հրապարակ գալ»): Խօսեցաւ շարժումի Մայիսեան (1988) հանգրուանի մասին, յետոյ՝ նշմարելով որ այս ընթացքով պատմական ակնարկ մը պարզելն իսկ կրնայ ժամեր գրաւել, ըսաւ որ ինք պիտի անցնի ուրի՛շ տեսակի վերլուծումներու: Սակայն ընդգծեց իր կարծիքը թէ կեն – սական է որ պատասխանատու սփիւռքահայեր ստանձնեն Հայաստանի անց ու – դարձերուն մասին լուսատեղեակ մնալու պարտականութիւնը, մամուլ կարդալով, տասը օրը անգամ մը սրահի մը մէջ հաւաքուելով, ուր քաջատեղեակ մէկը պէտք է պատմէ թէ իրօք ի՞նչ է պատահում, որովհետեւ դէպքերը արագօրէն իրար են յաջորդում, նա որ չգիտի նախորդ օղակը, չի իմանում, չի ըմբռնում հարցերը»: Թելադրեց որ իւրաքանչիւր ներկայ սրահին մէջ իր լսածը պէտք է երկու բարեկամի պատմէ, պատուիրելով որ անոնք նո՛յնը ընեն, եւ այդպէս կը տարածուին լուրերն ու գիտակցութիւնը, Սփիւռքի մէջ:

Ապա, Սիրադեղեան խօսեցաւ ժողովրդական ընտրութիւնները ձախողեցնելու, ինք կ'ըսէր «տապալելու» համար գործադրուած դաւերուն եւ փորձերուն մասին: Շեշտեց որ պաշտօնական շրջանակներ ամէն ինչ ըրին, ժողովուրդը հիասթափեցնելու յոյսով: Կ'ուզեն «ժողովուրդը համոզել ոչ միայն ՀՀՇ–ի դէմ, այլեւ սահմանադրական», այսինքն ընտրական – ժողովրդավարական մօտեցումներու դէմ: Որոշ չափով յաջողեցան Երեւանէն եւ Երեւանի մօտ գտնուող արարատեան դաշտի աւաններէն հեռու գտնուող գիւղական շրջաններու մէջ:

«Ինչո՞ւ են անցնում շրջանային քարտուղարները», հարց տուաւ Սիրադեղեան: Այսինքն, ինչպէ՞ս բացատրել ՀՀՇ–ի յաղթանակը, մայրաքաղաքին մէջ ու անոր շուրջ, եւ համայնավար պաշտօնեաներու համեմատաբար մեծ յաջողութիւնները, գաւառին մէջ: Հետաքրքրական ու մանրամասն էին Սիրադեղեանի բացատրութիւնները: Նախ՝ խարդախութիւնը հոն, ուր ՀՀՇ–ն քուէարկութեան մօտէն հսկող մարդոց ներկայութիւնը չէր կրցած ապահովել: Մէկ շրջանի մէջ շրջանային քարտուղարը քուէատուփը կ'առնէ, տուն կը տանի, եւ երբ միւս առաւօտ կը վերադարձնէ, ինք ստացած է քուէներու ... 101 տոկոսը: Ուրիշ տեղեր, ըսաւ ան, շրջանային քարտուղարը եւ դատախազը ատտուածներ են, մարդիկ կրնան զրկել պաշտօնէ, ուտելիքէ, կրնան զանոնք բանտ նստեցնել: Ցետոյ այս ղեկավարներէն շատերը հասկցած են որ Հակա - Ազրպէջան պայքարը իրենց օգտակար կրնայ ըլլալ: Ուրեմն, դրամ, նոյնիսկ զէնք ու փամփուշտ յանձնած են որոշ զինեալ խումբերու, մանաւանդ սահմանամերձ շրջաններու մէջ, եւ այսպէս վարկ ու դիրք ապահոված:

Սիրադեղեանի մանրամասն եւ շատ հետաքրքրական վերլուծումները կարելի չէ տալ հոս, ամբողջութեամբ: Ընդգծենք՝ որ իր մտածումին հիմնաքարն է երկու պայքարներու գոյութիւնը, — մէկը՝ ազգային եւ հողային պայքարն է, որ կը նշանակէ արգիլել Ղարաբաղի եւ Հայաստանի թրքացումը: Միւսը՝ իրեն համար նոյնքա՛ն կարեւոր, սահմանադրական — ժողովրդավարական դրոյթի մը հաստատումը, համայնավար կարգերու հիմնայատակ բարեփոխումը, կարելի եղածին չափ վերացումը: «Կոմունիստների դէմ պայքարը» համոզիչ ձեւով հաստատեց Սիրադեղեան, լոկ գաղափարական գետնի վրայ մղուելիք պայքար մը չէ: «Դուք լաւ չէք իմանում», ըսաւ դասախօսը, «որ այդ մարդոց շնորհիւ Հայաստանը կէս ռուսացել էր, քսան տարուց Հայաստան չէր լինի այլեւս, չէր դիմանայ, Խորհրդային Հայաստան չէր լինի որ կարելի լինէր միացնել անկախ աւելի մեծ երկրի»: Ուրեմն, իր եզրակացութիւնը այն էր որ կարելի չէ անջատել հողային եւ ազգային պայքարը, Հայաստանի, Ռուսիոյ եւ Խորհրդային Միութեան հակա – սահմանադրական կարգերու եւ համայնավար կուսակցութեան դէմ մղւող պայքարէն: Հայաստանի համայնավար կուսակցութիւնը երբեք hայ համայնավար կուսակցութիւն չէր, ըսաւ Սիրադեղեան, այլ՝ Հայաստանի ռուսացման գործօն կերպով, կամ ալ կրաւո – րականօրէն համաձայնող մարմին մըն էր: Ինք ալ, ուրիշներ ալ նշեցին կամ նշած են որ թէեւ որոշ չափով նոյնը կը պատահէր այլ հանրապետութիւններու մէջ ալ, սակայն զարմանալի թափ առած էր ռուսացման հանդէպ պաշտօնական յօժարումը՝ Հայաստանի մէջ):

Ապա Սիրադեղեան կարծր (եւ յայտնօրէն, որոշ ներկաներուն համար թերեւս դժուարամարսելի) խօսքեր ըսաւ, Հայաստանի ստեղծագործ մտաւորականութեան մասին: Նշեց ցախցախիչ պարտութիւնները որ կրեցին Սիլվա Կապուտիկեանի նման անձեր, վերջին ընտրապայ – քարի ընթացքին: Ժողովուրդի առողջ դատումին եւ բնազդին ակնարկեց յաճախ: «Ես անձամբ չէի սպասում որ ժողովուրդը այնքան միահամուռ ձեւով կը քուէարկէր նրանց դէմ», հաստա – տեց ան: Կապուտիկեան իր ընտրական շրջանի 9 մրցակիցներու մէջ «գրաւեց» 9–րդ տեղը, քուէներու 3 տոկոսով: Տասը տոկոս կը ստանար, ըսաւ դասախօսը, եթէ ընտրութիւններէն մէկ օր առաջ Լեւոն Տէր Պետրոսեանին դէմ «պատուէրով» գրուած յօդուած մը չհրատարակէր, յօդուած մը՝ որ յայտնօրէն պաշտօնական շրջանակներու ցուցմունքով գրուած էր: Նմանապէս, ըսաւ ան, ժողովուրդը իր քուէներով չառաջուն ապտակ մը տուաւ պատմաբանի մը, որ տարիներէ ի վեր հատորներ կը գրէ, Հ. Յ. Դ.–ի պատմական դերը խեղաթիւրելու եւ վարկաբեկելու համար: Ժողովուրդը նաեւ մերժեց Հենրիկ Իգիթեանը եւ Զօրի Բալայեանը ընտրել, ըսաւ ան, քանի որ անոնք արդէն Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդին անդամ են, կը բաւէ, արդէն չեն կրնար արդիւնաւոր աշխատանք տանիլ, եթէ Երեւան – Մոսկուա թռիչքներով անցընեն իրենց ժամանակը:

(Այս հարցին կապակցութեամբ ընթերցողը կրնայ վերստին կարդալ Արա Գալայճեանի «Մայրայեղութիւնները» յօդուածը («Յառաջ» Յունիս 23 / 24), ուր ան կ'անդրադառնայ հայ երեսփոխաններու անպատասխանատու կեցուածքին, նոյնինքն Մոսկուայի մէջ):

Սիրադեղեան ընդգծեց որ վերջին երկու տարիներու շարժումին մասնակցող մտաւորականներու եւ ստեղծագործ անձերու թիւը շատ փոքր էր: Իսկ «Գրողներու Միութիւնը ռէակցիոն, յետադիմական կազմակերպութիւն մնաց, դա յայտնի էր Ղարաբաղեան շարժումից առաջ էլ», ըսաւ ան: «ՀՀՇ–ն պատրանք չէ ունեցել եւ չունի» Գրողներու Միութեան նկատմամբ: Ինչ որ կար Նորայր Ադալեանի օրերուն, Հրաչեայ Յովհաննիսեանի օրերուն, նորէ՛ն կայ: «Նրանք փաստօրէն յառաջադէմ նկրտումների ոխերիմ թշնամիներն են» միշտ: Մինչ լիտուանական շարժումը ստեղծողները՝ ըստեղծագործական միութիւնները եղան (գրողներ, տեսողական արուեստներ կիրարկողներ, լրագրողներ, երաժիշտներ), ըստ Սիրադեղեան, Հայաստանի մէջ անոնք մնասակա՛ր դեր ունեցան, եւ անհատներ, յաճախ՝ պէտք է նշել, «տեխնիկական» կառոյցներու մէջ զբաղող անհատներ, եղան յառաջապահները Ղարաբաղեան շարժումին: Սիրադեղեան տուաւ Սերօ Խանզադեանի անունը, իբր յարգելի բացառութիւն մը, իբր գրող մը որ «ռիսք»եր առնելու պատրաստ էր, ի խնդիր պայքարին, ապա նշեց որ Մարօ Մարգարեան խաղաց օգտակար դեր մը, որոշ առիթներու, ապա նշեց նաեւ Կարէն Սիմոնեանի աւելի սահմանափակ դերն ալ:

Վերջապէս, ան յայտնօրէն հետաքրքրեց ներկաները, հաստատելով թէ երկրաշարժէն ետք բանտարկուեցան Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները, ոչ քաղաքական, այլ՝ «տնտեսական» պատճառներով: Երկրաշարժէն «մի չարաթ յետոյ սկսուեց ալան–թալանը այն օգնութիւնների, որ Սփիւռքից բերուեց Հայաստան: Մեր ձերբակալութեան պատճառը տնտեսական էր, որովհետեւ ՀՀՇ–ն հակակշիռ էր գործադրում ստացուած ապրանքների վրայ, երբ սկսուեց մեր պատմութեան մէջ նմանը չունեցող ալան–թալան»: Ապա խոստացաւ որ «մի օր յայտնի կը դառնայ թէ ո՞ւմ էր ձեռնտու» այդ արարքը: Կարելի չէ դատել այս վերլուծման վաւերականութիւնը, ոչ ալ կարելի է մերժել զայն: Դժբախտաբար իր մէկ ժամ տեւող խօսքի ընթացքին, Սիրադեղեան մէկ անգամ միայն ակնարկեց տնտեսական հարցերուն եւ ազդակներուն, ան ալ ա՛յս առթիւ: Կ'ակնկալուէր այլապէս հետաքրքրական եւ իրազեկ նման վերլուծումէ քիչ մը աւելի անդրադարձ, կաշառակերութենէն եւ գողութենէն անդին երկրի տնտեսական վիճակին: Նոյնիսկ հոն, ուր գողութիւնը առօրեայի մէկ հիմնական մասն է, տնտեսութեան նմանող բան մը ըլլալու է....:

Ապա, Սիրադեղեան շատ հպանցիկ ձեւով ակնարկեց իր եւ Ղարաբաղ Կոմիտէի ուրիշ անդամներու բանտարկութեան, աւելցնելով որ բոլորովին անօգուտ ալ չէր բանտը, որ «դպրոց» մը եղաւ, իր իսկ բառով, մի քանի անձերու համար:

Տեղի ունեցաւ խկական ասուլիս մը, զոր խիստ եւ խղճմիտ ձեւով վարեց Զուլալ Գազանճեան: Հարցումներու եւ պատասխաններու ամբողջական գրանցման տեղը չէ այս, սակայն կ'արժէ նշել պատասխաններէն ոմանք: Օրինակ, Սիրադեղեան հաստատեց որ ինք տարիներ աշխատած է շէնքի մը մէջ, որուն մէկ յարկը յատկացուած էր Սփիւռքահայութեան Կոմիտէին, եւ ըստ իրեն, բոլորին յստակ էր որ այդ կառոյցի պաշտօնեաներուն 90 տոկոսը «պետական անվտանգութեան» այսինքն՝ Քա – Կէ – Պէ–ի անդամներ էին: Ի պատասխան ուրիշ հարցումի մը, ըսաւ որ 200·000–է աւելի գաղթական Հայերը, որոնք ստիպուեցան Ազրպէջանի հայ շրջանները լքել, ընդհանրապէս քուէարկեցին ՀՀՇ–ի դէմ, որովհետեւ Ղարաբաղեան հարցը եւ զայն յարուցանողները կը մեղադրեն, իրենց ընչազուրկ եւ անկայուն վիճակին համար: Եւ վերջապէս նկարագրեց Երեւանի եւ գաւառին մէջ գոյութիւն ունեցող զինեալ խումբերէն ոմանք, որոնց անդամները երբեմն քրէական յանցանքներ գործած անձեր են, բանտէն նոր դուրս եկած, եւ որոնց համար զէնքը, յաճախ նաեւ հովանաւորող պաշտօնական մարմնի մը, պետական անձերու կամ նոյնիսկ ոչ–պաշտօնական մարմիններու գոյութիւնը, կ'երաշխաւորէ «դիւրին» կեանք մը, – ճաստիկանութիւնը չի դպիր իրենց, ճաշարաններու մէջ ձրի կ'ուտեն, բանակը սովորաբար չի նեղեր իրենց, որովհետեւ բանակը սովորաբար քաղաք չի մտներ եւլն.:

Ընդհանուր խորհրդածութիւններ, այս տողերը ստորագրողին կողմէ: Նախ պէտք է կրկնել որ կ'արժէր ներկայ ըլլալ այս հանդիպումին: Սիրադեղեան անշուշտ չէզոք, ակադեմական չորութեամբ եւ ճշգրտութեամբ վերլուծող մը չէ, այլ պայքարի լծուած քաղաքական դէմք մը, որուն կարծիքները հանրութեան կը փոխանցուին այս տողերով: Իր խօսքերը ճշմարտութեան բոյրը կը կրէին, սակայն կարելի չէ պայքարող անձի մը ամէնէն անկեղծ նկարագրութիւններն իսկ ընդունիլ իբր իրավիճակին բազմերեսակ եւ ամբողջական նկարագրութիւնը: Կը նշեմ այն կէտերը, ուր իր բացատրութիւնները չկրցան լիովին բաւարարել կամ համոզել զիս:

(Ա) Երեւան – գիւղ հակադրութիւնները, որքան ալ ճշգրիտ, իրենց մէջ կը պարունակէին հունտը, սաղմը գիւղացիի դատումներուն հանդէպ որոշ արհամարհանքի: Նոյնքան վտանգաւոր է անտեսել գիւղացիին տնտեսական տարբեր

կեանքի վերլուծումը, այնքա՛ն տարբեր՝ որ դայն ապրող գիւղացին կրնայ գերադասել պայքարի, հողային եւ հակա-ազգերի երեւոյթներուն :

(բ) Երբ հարց տրուեցաւ Սիրադեղեանին, թէ ինչո՞ւ արուեստագէտները այդքան անողնայար ու վարձկան կեցուածք ցուցաբերեցին, ան համոզիչ պատասխան չունէր :

(գ) Երբ խնդրուեցաւ իրմէ խօսիլ քաղաքական կազմակերպութիւններու մասին, իր պատասխանը հետաքրքրական էր, սակայն անբաւարար : Ընդհանրապէս, Սիրադեղեանի զեկուցումին մէջ շատ փոքր դեր ունէին անկախապաշտներ, հակա-սեմական խմբակներ, ՀՅԴ, եւլն. : Անշուշտ պարկեշտ ըլլալու համար, պէտք է աւելցնել որ այս տխուր օրերուն դաշնակցական մամուլն ալ կ'անտեսէ ՀՀՇ-ի աշխատանքը եւ կը փորձէ վարկաբեկել անոր դիրքորոշումը, նոյնը կ'ընէ կուսակցական միւս մամուլը, այնպէս որ միայն հաւաքելու աշխատանքով եւ վերլուծելու ճիգով կարելի է ունենալ համապարփակ պատկեր մը Հայաստանի մասին :

Բայց եւ այնպէս շատ լաւ խօսեցաւ Սիրադեղեան, ուղղակի հարուածելով հոն՝ ուր պէտք էր, չփորձեց պատրանքներով եւ ամբոխավար խոստումներով քօղարկել իրավիճակը, եւ -ըստ իս ա՛յս է ամէնէն կարեւորը- կրկի՛ն ու նորէ՛ն ընդգծեց թէ կարելի չէ հողային եւ ազգային պայքարը անջատել քաղաքական իրավիճակի փոփոխութեան համար մղուած պայքարէն : Հայ Համայնավար Կուսակցութիւնը, ինչպէս որ էր, ծառայեց ոչ-հայ շահերուն, արտօնեց անողնայար մօտեցում հանդէպ Նախիջեւանի եւ Ղարաբաղի, փճացուց ազգին բարոյական եւ քաղաքական-դիմադրական կորովը, հետապնդեց ռուսացում, ուծացում եւ տնտեսական-նոմէնկլատուրային շահեր մի՛այն ու մի՛միա՛յն, Սփիւռքն ալ խաբելով : Այսօր, միայն Ազրբէջանի դէմ չէ պայքարը, այլ նաեւ Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան եւ իր տիրոջ, Մոսկուայի դէմ, ոչ անպայման ի խնդիր անջատման եւ անկախութեան, բայց անպայման ի խնդիր օրինական, սահմանադրական, ժողովրդավարական, խորհրդարանային դրոյթի մը, որ պիտի արտօնէ հայ ժողովուրդին առողջ ընդունակութիւններուն զարգացումը, ազգային եւ միւս պայքարներու հետապնդման ընթացքին : Ահա ա՛յս հիմնական, կենսական քաղաքական հասկացողութիւնը փոխանցեց Սիրադեղեան, յստակօրէն, եւ այս պատճառաւ փակագծի մէջ միայն կը նշենք իր խօսքերուն ոչ-համոզիչ մասերը : Կորիզը՝ ճշգրիտ էր եւ համոզիչ :

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՅՈՒՇԱԳԻՐՔ

«ՏԱՐԻՆԵՐՈՒ ԹԱՒԱԼՈՒՄՈՎ»
Հեղինակ՝ Հերմինէ Միսքճեան
Ֆրանսա, 175 էջ.

Հերմինէ Միսքճեան իր գրքին ենթախորագիրը կը կոչէ՝ «Դրուագներ Հայ Ընտանիքի մը կեանքէն»: Մեզի այնպէս կը թուի թէ այս որակումը հատորին սեռը (ժանր) բնութագրելէ աւելի կը միտի ընթերցողին սկիզբէն թելադրել գրական մեծ ակնկալութիւններով չմօտենալ գործին :

Հատորը կը սկսի Վաղինակ Միսքճեանին ստորագրութիւնը կրող էջով մը, ուր արդէն որոշ չափով զգալի է վերոյիշեալ թելադրութիւնը: — Հրատարակութեան տալով այս գիրքը, — կը գրէ Պր. Միսքճեան, — ընտանեկան պարտականութիւն մը կատարելու գոհունակութիւնը ունիմ: Այդչափ միայն — : Այս տողերէն առաջ Պր. Միսքճեան բացատրած է անշուշտ հրատարակութեան նպատակը չեշտելով թէ քոյրը չէ փորձած գրական գործ մը արտադրել. ծանօթութեան բաժնին մէջ ան կ'աւելցնէ. — Նշեմ նաեւ որ այս էջերէն ոմանք, ի սկզբանէ, հրատարակուելու համար չէին գրուած, այլ մնալու ընտանեկան շրջանակի մէջ — :

Յստակ է որ Պր. Միսքճեան այս հրատարակութեամբ հաճելի անակնկալի մը առջեւ կը դնէ իր քոյրը:

«Տարիներու Թաւալումով»ը կը սկսի 1901էն, հեղինակի հօր՝ Օննիկի երջանիկ տարիներէն: Օննիկ՝ տիպար երիտասարդ մը, Գաղատիայէն (Անգարա) Պոլիս կուգայ ամուսնանալու Մաթիլտ Կիւլպէնկեանին հետ: Անկէ անդին այս զոյգով հիմնուած ընտանեկան բոյնի մը կեանքին պատմութիւնն է ամբողջ գիրքը: Ընտանիքի մը կեանքին դրուագներուն մէջ երբ ընթերցողին ծանօթ յարգելի անձնաւորութիւններ՝ Վաղինակին կամ Պարոյրին պէս, դեր կը կատարեն, այն ատեն հատորին բովանդակութիւնը կը ստանայ տարբեր հրապոյր եւ հետաքրքրութիւն:

Հերմինէ Միսքճեանի հատորը բացարձակապէս գրական կալուած մը չի՛ պեղեր, անիկա կենսագրական գործ մըն է, ուր սովորական եւ պարզ կերպով, ինչպէս ըսինք, կը պատմէ իր ընտանիքին պատմութիւնը սկիզբէն մինչեւ այսօր: Բայց ինչ որ յատկանշական է, այդ շատ սովորական ըսելակերպով անիկա կը յաջողի բռնել յիշատակներու պահը: Միսքճեանի գրիչը կրցած է ընտանիքին սրբութեան մաքուր մթնոլորտը արտայայտել:

Ըստ երեւոյթին հեղինակը բաւական ծանօթ կ'երեւի եկեղեցական ծէսերուն եւ աւանդութիւններուն: Պարբերութիւններ կան, ուր նոյնիսկ մէջբերումներ կատարուած են Հայ ծիսարանէն: Հաղուադիւտ պարագայ մը ներկայ ժամանակներուն մէջ: Ասոնց զուգահեռ տեղ գտած են նաեւ ժողովրդական անգիր աւանդութիւններ, հարս, կեսուր, խնամի, զարմիկ փոխյարաբերութիւններ, որոնք մասնաւոր արժէք մը կուտան գրքին. Վաղինակ Միսքճեան զուցէ այս իսկ պատճառաւ կ'ըսէ ապագայ վիպագրի մը հաչւոյն թէ ընտանեկան այդ բարքերն ու սովորութիւնները կրնան ատաղձ ծառայել:

Հերմինէ Միսքճեան իր գրքին երկրորդ մասին մէջ մասնաւորաբար յաջող լուսանկարիչի մը պէս կը վերարտադրէ բընութեան տեսարաններ: «Տեսարանը: — Դիտէ որքան որ աչքդ ի զօրու է, մինչեւ անծայրածիր հորիզոնը: Դաշտեր, ձորեր անսահման: Մօտն ու հեռուն այգիներ, տարածութիւն մը մշակուած հողի ուր՝ հազարաւոր խաղողի տունկեր կ'երկարեն իրենց թեւերը: Պտղատու ծառերու թիւը գլխու պտոյտ կը պատճառէ, եթէ սկսիս համրել: Եղանակին համեմատ, այդ ծառերը, տանձ, խնձոր, ծիրան, բալ, կեռաս, սալոր, իրենց բերքերով բեռնաւորուած, քեզ կը ժպտին: Հապա թռչուններու ճռուողիւնը ուրախութեան, մէկ ծառէն միւսը, կը թռչտին ի խնդիր իրենց ստամոքսին համեղ պտուղները կոցահարելու: . . . Այնքան լաւ մշակուած կ'ըլլան այգիները, ուր երբ մտնես հողը ոտքիդ տակ կակուղ ծածկոցի կը նըմանի»:

Հերմինէ Միսքճեան գիտակից է կենսագրական երկի մը միօրինակութեան վտանգին, ատոր համար գրքին 5-րդ գլուխէն սկսեալ ձեւը կը փոխէ եւ կը ձգէ որ Մօր՝ Մաթիլտ Միսքճեանին օրագրութիւնը եւ եղբայրներուն նամակները շարունակեն պատմութիւնը, ինչ որ նոր թափ մը կուտայ գրքի ընթացքին։

«Տարիներու Թաւալումով»ը արխիւային տեսանկիւնէ դիտուած կրնանք ըսել գործ մըն է որ իր արժանի տեղը ունի:

Ներկայիս երբ կ'ափսոսանք որ ցեղասպանութենէն վերապրողներուն անհատական կենդանի վկայութիւնները հարկ եղածին չափ չեն հաւաքուած Հայ Վաւերագրական Կեդրոններու կողմէ, Հերմինէ Միսքճեանին ընտանեկան այս հատորը աճաւասիկ կուգայ բաց մը նուազ ձգելու, վկայութիւն մը աւելի բերելու:

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ մէջ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի այցելութեան եւ Ս. Աստուածածին Նորակառոյց Եկեղեցւոյ օծման առիթով, Արա Երեւանեան ամոլը 100-հազար տոլար նուիրատուութիւն ըրած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան՝ յատկացնելու համար լիբանանահայութեան անմիջական կարիքներուն, Լիբանանի Առաջնորդարանի ընկերային եւ կրթական ծառայութեանց մարզին մէջ:

⁂

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Ուիլշըր Իպէլ» թատերասրահին մէջ, Մայիս 20, ոգեկոչուած է Վանի հերոսամարտի 75-ամեակը՝ կազմակերպութեամբ Համա – Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան տեղւոյն մասնաճիւղին: Բանաստեղծուհի Ալիսիա Կիրակոսեանի հանդիսավարած երեկոյթին, բանախօսութեամբ հանդէս եկած է Հայաստանէն այս առթիւ հրաւիրուած ճարտարապետ Վարազդատ Յարութիւնեան: 1909-ին Վան ծնած բանախօսը նշած է Արամ Մանուկեանի ղեկավարութեամբ եւ հայ բոլոր կուսակցութիւններու միասնական գործակցութեամբ յաղթանակ արձանագրած Վանի հերոսամարտի պատմական մեծ նշանակութիւնը: Հայրենի ճարտարապետը անդրադարձած է նաեւ Հայաստանի վերջին իրադարձութիւններուն եւ հայ ժողովուրդին ապրած յուսախաբութիւններուն: «Համավասպուրական»ի կեդրոնական վարչութեան ատենապետ Հրայր Թոփանեանի խօսքէն ետք, յաջորդաբար ելոյթ ունեցած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան (Ա. Ուրփալեան), Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան (Ժ. Արոյեան) եւ Ռ. Ա. Կուսակցութեան (Կ. Այալթին) ներկայացուցիչները: Գեղարուեստական յայտագրով հանդէս եկած են «Անի» պարախումբը, «Գուսան» երգչախումբը եւ այլ երգիչներ:

⁂

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Գեղարուեստից Պալատի սրահին մէջ, Մայիս 26-ին հանդէս եկած է համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղի «Անի» պարախումբը: Հ. Յ. Դաշնակցութեան 100-ամեակի ծիրէն ներս կազմակերպուած հանդիսութեան բացումը կատարած է Համազգայինի «Ազբալեան» մասնաճիւղի ատենապետ Եղուարդ Մըրըլեան։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

Թ Է Ո Դ Ի Կ

ԲԱՂԷՇ (ՊԻԹԼԻՍ)

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԲԱՂԷՇԻ

Գէորգ Քահանայ Տէր – Մարգարեան. – Ծնած 1849-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Գրիգոր, 1886-ին ձեռնադրուած Գրիգորիս Եպիսկոպոս Ալէաթճեանէ: Ծըննդավայրին ժողովրդեան կուսակցական պայքարներուն հետեւանօք երեք ամիս կախակայուելէ վերջ կրկին քահանայագործած ;

Խուլթիկի շրջակայ հայաբնակ գիւղերն են. –

1.– Մոնկոնք՝ 39 տուն: Բացի իր վանքէն՝ ունէր Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցին, ուր կը պաշտօնավարէր

Սիմոն Քահանայ Տէր – Սիմոնեան. – Ծնած 1859-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Ռշտունի, 1902-ին ձեռնադրուած Սահակ Եպիսկոպոս Բագրեւանդեանէ:

2 – 6.– Կեալիօզ, Գլիուկ կամ Գէլիօզ՝ 30 տուն, Կիւր կամ Կեիւր՝ 20 տուն, Պաս՝ 60 տուն, Ծխկան կամ Ծղկամ (Վանայ ծովու արեւմտակողմը, Սուրբ Թէոդորոս Եկեղեցիով, եւ քան վայրկեան հեռու՝ Սուրբ Աստուածածին կիսաւեր վանքով)՝ 50 տուն, Վանրկ կամ Վանիկ՝ 61 տուն: Վերջինոյս եկեղեցին էր Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Բարսեղ Քահանայ Տէր – Բարսեղեան.– Ծնած 1854-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Կարապետ, 1881-ին ձեռնադրուած Խաչատուր Կաթողիկոսէ:

Անանիա Քահանայ Տէր – Մինասեան.– Ծնած 1868-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Մուրատ, 1911-ին ձեռնադրուած Խարախանեան սրբազանէ:

7 – 9.– Սասիկ՝ 28 տուն, Շէն՝ 12 տուն, Սափ՝ 7 տուն:

⁂

ԿԻՒԶԷԼ – ՏԷՐԷ. – Այս շրջանն իր անունը ստացած է այն գեղատեսիլ ձորակէն (Ազնուաձոր), որ Սինեաց Գեղարքունիք գաւառի Կոթայ վիճակին մէջ կը գտնուի եւ ուրկէ կ'անցնի համանուն գետակը՝ համանուն լեռնէն բխած: Իր հայաբնակ գիւղերն են.–

1 – 7.– Վանախ, *Սանուս, *Զքներ, *Հորձագ կամ *Որձագ՝ 17 տուն, Սագ՝ 72 տուն, Ջանթ՝ 50 տուն, Տոփ՝ 31 տուն: Վերջինոյն եկեղեցին էր Սուրբ Սարգիս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մեսրոպ Քահանայ Մարգարեան. – Ծընած 1849ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Մովսէս, 1900-ին կը ձեռնադրուի Բագրեւանդեան սրբազանէ:

8 – 9.– Նէլ՝ 36 տուն, Կարբ՝ 50 տուն: Վերջինոյս եկեղեցին էր Սուրբ Սիմոն՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Սրապիոն Քահանայ Մարտիրոսեան. – Ծնած 1851-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Աբրահամ, 1887-ին ձեռնադրուած Գրիգորիս Ալէաթճեան սրբազանէ:

10 – 14.– Տաշտափ՝ 15 տուն, *Խորթ կամ *Խարդ՝ 10 տուն (եկեղեցին Սուրբ Գէորգ), *Սնդեան՝ 10 տուն, Ջլկան՝ 25 տուն, Խարզիթ: Վերջինոյս Հայ բնակչութիւնն իր երէցին հետ հեռացած էր եւ հաստատուած Ալաշկերտի Միգիրէ գիւղը։

Այս երեք շրջաններուն կը յաջորդէ ՌԱՀՎԱՅի հովիտը՝ որուն հայաբնակ գիւղերն են.

1.– Գոմք կամ Գոմս՝ 59 տուն: Բաղէշէն քիչ հեռու, անոր արեւմտեան դին գտնուող գիւղիս սահմանը կը գծէ Խոսրովու կամ Խոցերու գետը, որ «Կորճի – նաց» ալ կը կոչուի՝ Սուրբ Գէորգ աւերակ վանքով մը: Անկէ զատ ունի մասունքներով հարուստ գեղեցիկ մենաստան մը «Գոմաց Սուրբ Աստուածածին» որ «Տաստրբնակ» անունն ալ կը կրէ՝ շուրջը տաճարակ շատ ունենալուն, եւ կ'իյնայ Բաղէշի արեւմտակողմը, լեռներով շըրջապատուած:

2 – 3.– Մզրէ՝ 30 տուն, Փափշէն կամ Բաբշէն որ Բաղէշի հիւսիսակողմն է, Խախուեւ գիւղէն 2 ժամ հեռու: 50 տունը իր բնակչութեան մեծ մասը բրուտ էր: Ունի «Բաբշէնու Խան» կոչուած իջեւանը, նաեւ աչքառու ուխտավայր մատուռ մը «Լուսաւորչի Սուրբ Սահակ» անուն: Հոյակապ եկեղեցին էր Ամենափրկիչ (Սուրբ Յարութիւն), ուր կը պաշտօնավարէր

Մարգար Քահանայ Կարապետեան.– Ծնած 1834-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած Բաղէշ եւ Լիմ, ուր 1871-ին ձեռնադրուած Յակոբ Եպիսկոպոսէ: Կը հովուէր Բաբշէնն ու մերձակայ երկու գիւղեր ;

4.– Պօռ՝ 59 տուն, եկեղեցին Սուրբ Անանիա՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Կիրակոս Քահանայ Տէր – Կիրակոսեան.– Ծնած 1867-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Դաւիթ, ուսած Վարագ եւ Բաղէշ, 1891-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Ուշտունի սրբազանէ: Ուսուցիչ:

5.– Կամախ՝ 49 տուն, եկեղեցին Սուրբ Քառասուն Մանկունք՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Եղիշէ Քահանայ Տէր – Մանուէլեան.– Ծնած 1876-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Միհրան, ուսած Բաղէշ եւ Վան, 1899-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Ուշտունի սրբազանէ ;

(Շար. 46)

(Շար. Ա. էջէն)

կառոյցները, լուծել Ազրպէյճանի կոմկուսի կոմիտէն եւ վերականգնել կուսակցութեան մարզային Կոմիտէի գործունէութիւնը։

***

ՅՈՒՇԱՏՕՆԵՐ

Երեւանի Ցաղթանակ գիւղին մէջ հանդիսութեամբ տօնուած է Մայիս 28-ը։ Օրը բացուած է տօնավաճառով մը, ապա ելոյթ ունեցած են զանազան խումբեր։ Բացումը կատարուած է յուշաղբիւրի մը, մասնակցութեամբ ամէնէն տարեց գիւղացիին՝ 104 տարեկան Արտաշէս Գէորգեանին։ Նոյն օրը 60 հոգի մկրտուած են։

***

Աշտարակի մէջ ալ նշուած է Վասպուրականի հերոսամարտին տարեդարձը. մասնակցած են նաեւ Սփիւռքէն լրագրողներ՝ Հրանտ Մարգարեան (Նիւ - Եորք) եւ Յակոբ Աւետիքեան (Պէյրութ)։

***

ԱՒԵՐԻՉ ԹԱԹԱՌԸ

Անակնկալ ու սաստիկ թաթառ մը զգալի վնաս պատճառած է Վարդենիսի Կարճաղբիւր, Լճաւան ու Սովետակերտ գիւղերուն։ Աւերուած են Կարճաղբիւրի «Լճափ» պատանեկան ճամբարը, դպրոցի շէնքը, անասնապահական համալիրը ու շարք մը կառոյցներ։ Հինգ հոգի վիրաւորուած է։

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնի բացումը տեղի պիտի ունենայ՝

ՅՈՒԼԻՍ 7—ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար։

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողքներուն։ Աւանդական հիւրասիրութիւն։

Սենեակները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել.—

ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ. — 39 85 36 53

Իսկ Յուլիս 6-էն վերջ.—
ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆ.— 16-31 21 77 63

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վարդան Տէրտէրեանի յիշատակին կը նուիրեն.—

Այրի Տիկին Իրմա Տէրտէրեան եւ զաւակները իրենց ամուսնոյն եւ հօր յիշատակին կը նուիրեն 1000 Ֆր. Դպրեվանքի Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն), 1000 Ֆր. «Յառաջ»ին։

Թոթոյեան ընտանիք 500 Ֆր. Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ - Արմէնիէնին (ստանալ «Յառաջ»էն)։

***

Աւետիս Դաշնակեան իր կնոջ մահուան 3-րդ տարելիցին եւ 1928 Ապրիլ 11-ի արկածալից օրուան յիշատակին 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

Ի ՆՊԱՍՏ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Ժան - Գլօտ Մինասեան, Պօղոսեան եղբայրներ (իրենց ծնողաց՝ Ղազար եւ Աշխէն Պօղոսեանի յիշատակին) եւ Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւն 10.000-ական Ֆր., Ալպէռ Միրաքեան, Սարգիս եւ Աստղիկ Գույումճեան, Մարիուս Ֆեռա 2000-ական Ֆր., Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցի, Բարիզ Արմաղանեան (իր զաւկին՝ Կարօ Արմաղանեանի յիշատակին), Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցի, Սեդրակ Յարութիւնեան, Արմենակ Ենոքեան, Սէն Ժերոմի Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցի, Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի մասնաճիւղ, Արմէն Ութուճեան, Շալճեան ընտանիք, Կապոյտ Խաչի Պլ. Օտտոյի մասնաճիւղ, Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցի, Պօղոս Քէքէվեան, Ալէն Արապիքեան, Կարօ Արապիքեան, Մօրիս Սիրունեան 1.000-ական Ֆր., Պոլսահայ Մշակութային Միութիւն, Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղ, Վահրամ Ճառայեան, Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութիւն, Շահան Ա. Քհնյ. Տէտէեան, Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ Մարզական Միութիւն, Ռոժէ Տէր Մեսրոպեան, Պլ. Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցի, Գրիգորեան, Վահան Յակոբեան, Կարօ Յովսէփեան, Անդրանիկ Փամպուքեան, Վահէ Տուրսունեան, Մկրտիչ Պապուչեան, Ոմն (անդամ Մշակոյթի Տան Վարչութեան) 500-ական Ֆր., Սեպուհ Ճանիկեան 400 Ֆր., Ժիրայր Ելքովանեան, Ոմն, Վարդան Տէր Կարապետեան, Անդրէ Տավիտեան, Ծագումով Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Բարեկամական 300-ական Ֆր., Ֆերտի Հրաչեան, Հայկազ Զուքուրեան, Ժագ Աւտոյեան, Վարդեվառ Կամպերեան, Մարի Պէրպէրեան, Թամար Արսլանեան, Մանուկեան (Սէն Սիռ), Սթէֆանի Գոփեան 200-ական Ֆր., Սէն Ժերոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը նուիրած է ճաշացուցակի ծախքերուն մէկ մասը եւ մասնակցած է ճաշերու պատրաստութեան։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Նազելի Ապունայեան, Պր. Պաթրիք Ապունայեան, Պր. Ժան Ապունայեան, Օրիորդ Մարի Ապունայեան, Տէր եւ Տիկին Կապրիէլ Ապունայեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յուլիս 1, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր՝

ԳԱՍՊԱՐ ԱՊՈՒՆԱՅԵԱՆԻ

մահուան իններորդ տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Այս առիթով ընտանիքը 600 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ
ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
1990 - 91 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան ամէնօրեայ վարժարանը հիմնուած՝ 1988 Սեպտեմբերին, մանկապարտէզի բաժինով մը կը սկսէր նետել իր առաջին քայլերը։

Ներկայիս Տնօրէնութիւնը ուրախութեամբ կը տեղեկացնէ թէ յառաջիկայ 1990-91 կրթական տարեշրջանին, վարժարանը կը բանայ նաեւ նախակրթարանի իր բաժինը, առաջին դասարանով մը, Սի. Փի. (C. P.).

Տնօրէնութիւնը Լիոնի եւ մօտակայ արուարձաններու մէջ բնակող ծնողաց կը ծանուցանէ թէ, Վարժարանը կը շարունակէ ընդունիլ 3, 4, 5 տարեկան աշակերտներ մանկապարտէզի երեք մակարդակներու համար։ Իսկ 6 տարեկան աշակերտներ՝ նախակրթարանի առաջին դասարանին համար։

Դիւրացնելու համար ծնողքներուն բեռը, Տնօրէնութիւնը կ'ապահովէ երթեւեկի սպասարկութիւն մը։

Տնօրէնութիւնը ամէն դիւրութիւն կ'ընծայէ ծնողքներուն որպէսզի անոնց տատամսելու ղրկեն իրենց զաւակները այս Վարժարանը, ուր ֆրանսերէն ծրագրին առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն լեզուն։

Արձանագրութիւնները սկսած են արդէն։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.—

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել ամէն օր դպրոցին գրասենեակը, բացի շաբաթ օրերէն, առաւօտեան ժամը 9.30-էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 5։

Հասցէ. —

40, rue d'Arménie, 69003 Lyon
Tél. : 78. 60. 47. 18

Ecole
TEBROTZASSERE
recherche

Le Collège TEBROTZASSERE, pour sa prochaine rentrée scolaire 1990-1991 recrute instituteur(trice) avec diplôme d'instituteur pour classe de CE1 - CE2 sous contrat.

TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72

ՏԱՐԵԿԱՆ
ՄԵԾ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ի նպաստ
ՇԱՐՎԻԷՕ - Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Կիրակի, Յուլիս 8
ԺԱՄԸ 12.30-ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ 22.30

- Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր,
- վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով,
- Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց
- Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ,
- Գեղարուեստական եռոյ յայտագիր։

Մասնակցութեամբ՝
Վալանսի
«Նայիրի»
նուագախումբի

— Մուտքը ազատ է —

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՇՐՋՈՒՆ ԿԱՅԱՆ

Կապոյտ Խաչի ամրան շրջուն կայանը այս տարի տեղի կ'ունենայ Գորսիքա, Յուլիս 3-էն 24, արձանագրուիլ մասնաճիւղերու մօտ կամ հեռաձայնել գրասենեակը.—

48 24 46 57

U.G.A. ARDZIV — MARSEILLE

FETE CHAMPETRE
A
VALABRE

Dimanche 1er Juillet à partir de 10 heures
- Grande Tombola : *Un séjour de 8 jours aux Baléares pour deux personnes*
- Animation musicale : *SUPER STAR VANICK*
- Concours de boules
- Concours de contrée
- Jeux d'enfants
- Retransmission sur écran géant des matches de la Coupe du Monde.

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
(ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ)

Sous le haut patronnage de
Monsieur THEO BRAUN
Ministre délégué, chargé des personnes âgées

FETE CHAMPETRE
TRADITIONNELLE
à GONESSE (95)

7, rue de l'Eglantier

Dimanche, 8 juillet à partir de 11 heures

—— Entrée gratuite —— —— Parking

Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48 - 78 - 02 - 99 ou à la Maison de retraite de Gonesse : 39 - 85 - 24 - 24

Départ Gare du Nord à partir de 10 h., tous les quarts d'heure, jusqu'à 18 h., descendre à Villiers-le-Bel, prendre l'autobus n° 24 jusqu'à l'arrêt de la Madeleine.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 30
SAMEDI
30 JUIN
1990

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.307 Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.307

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ՝ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Մինչ խորհրդային պետական շրջանակները կը շարունակեն անտեսել զանգուածային թափ առնող տեղահանութիւնները, Տիկին Էլէնա Պոնէր կը հետապնդէ զանոնք հանրութեան ուշադրութեան յանձնելու իր յարատեւ աշխատանքը, ճիգ մը՝ որ ակներեւ էր Փարիզի իր վերջին ելոյթի ընթացքին ալ («Յառաջ», Յունիս 26 եւ 27)։

Պոնէր, խումբ մը ռուս անկախ լրագրողներու եւ երեսփոխանի մը հետ, հանդիպում մը ունեցած է Հելսինքիի Ուխտի պահուած իրաւունքներու պաշտպան յանձնախումբին նախագահ Ճէրի Լէյպ – լըրին հետ։ Պոնէր ընդգծած է, նախ, այն պարագան թէ՝ երբ Խորհրդային Միութեան պաշտօնական շրջանակները չեն կրնար հարց մը լուծել, իրենց հակազդեցութիւնը կ'ըլլայ, ըսել որ հարց չկայ։ Արեւմուտքի լրագրողներն ու պետական շրջանակներն ալ, աւելի՛ քան պատրաստ՝ թեւթակելու Կորպաչովի նախընտրած լուրերը, նմանապէս կ'անտեսեն այս հարցը։

Ուրեմն, Պոնէր կը հաստատէ, ներկայիս մէկ միլիոն տեղահան կայ Խորհրդային Միութեան 270 միլիոն բնակիչներուն մէջ։ «Տեղահան» բառը կը ներառնէ ամէն տեսակի գաղթականներ եւ ապաստանեալներ։ Շատեր Չէրնոպիլի հիւլէական կայանի արկածէն ետք մերժած են վերադառնալ աղէտեալ շրջանը, ուր հողը վտանգաւոր ճառագայթներ կ'արձակէ մինչեւ այժմ, տխեղծ կենդանիներ կը ծնին ագարակներու մէջ ամէն օր, բայց եւ այնպէս կառավարութիւնը կը պնդէ որ ամէն ինչ լաւ է։ Այդպէս կ'ընէ, ըստ Պոնէրի, քանի որ միջոց չունի վիճակը բարելաւելու (նոյնիսկ Արեւմուտքը չի գիտեր ինչ ընել՝ նման պարագաներու)։ Սակայն ժողովուրդը ապուշ չէ, շատեր կը մերժեն վերադառնալ, եւ ուրեմն անտուն, անգործ տեղահաններ են։

Տեղահան կը նկատէ նաեւ Հայաստանի երկրաշարժին պատճառաւ տուն – տեղ կորսնցնողները, Ազրպէյճանէն Հայաստան եւ Հայաստանէն Ազրպէյճան «մեկնող» հայերն ու Թուրքերը, Միջին Ասիայէն դուրս քշուող Մեսխէթները, եւայլն։ Այս դժբախտները տեղաւորելու գործը կը ծանրանայ տարբեր տեղերու մէջ։ Մոսկուայի մէջ ամէնէն աւելի բարդ է հարցը։ Դիւրութիւններ կան, սակայն, ինչպէս կ'ըսեն Պոնէր եւ Մոսկուայի նոր փոխ – քաղաքապետը, Սէրգէյ Սթանքեվիչ, եթէ լուրը տարածուի թէ Մոսկուա կը տեղաւորէ տեղահաններ, արդէն իսկ չափազանց խճողուած եւ բնակարանի տագնապէ տառապող մայրաքաղաքին մէջ, ապա ան կը դառնայ մագնիս մը, գաղթականներու եւ անպատսպարեալներու հոծ բազմութեան մը համար։

Պոնէր համոզուած է որ հարցը կարելի է լուծել – կամ լուծել սկսիլ – միայն երբ արեւմտեան մամուլն ու պետական շրջանակներ յամառօրէն Կորպաչովի ուշադրութեան կը յանձնեն զայն։ Եւ յետոյ՝ Միջազգային Կարմիր Խաչի նման կազմակերպութիւններ պէտք է հետաքրքրըւին, ըստ իրեն։ Ինչպէս կ'երեւի, նոյնիսկ Տիկին Պոնէրի նման յարգելի անձնաւորութիւններու պէտք է յիշեցնել երբեմն ամերիկեան առածը, – «Աստուած կ'օգնէ անոնց, որոնք ինքզինքնուն կ'օգնեն»։

Քաղեց՝ Խ. Թ.

ՀԱՅ - ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ

ԵՐԵՔ ՀԱՅԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Այս անգամ Վրացիներուն հետ է, որ բաւական լուրջ միջադէպեր ծագած են դէպի Ախալցխա եւ Ախալքալաք ճամբուն վրայ գտնուող չորս – հինգ «ռուսական» գիւղերու երկուքին մէջ։ Այս գիւղերը, որոնց ամէնէն ծանօթն է Բոգդանովկա, ռուսական մկրտուած են, որովհետեւ 18-րդ դարուն հոն քշուած են Ռուսեր, որոնք կրօնական աղանդի մը ծնունդ տուած էին Ռուսաստան։ Անոնք՝ մոլոկաններ (կարդա՛ աւետարանական «հոգեւոր կաթի») հաստատուած էին, ուրեմն, անկէ ի վեր այդ գիւղերը, ուր կան նաեւ Հայեր, քանի սահմանային այդ շրջանը հայաբնակ է։ Հիմա արտօնութիւն ունին կրկին Ռուսաստան վերադառնալու եւ Թիֆլիսի կառավարութիւնը կ'արգիլէ որ իրենց տուները Հայերու ծախուին։ Երեքշաբթի օր, միջադէպ մը պատահած է նման վաճառքի մը առթիւ, Վրացիներու եւ Հայերու միջեւ, բայց հարցը կարգադրուած է, եւ ամէն ինչ խաղաղած, երբ, յանկարծ Չորեքշաբթի առտու Թիֆլիսէն օդանաւ մը էջք կատարած է Բոգդանովկա եւ երեք հայ երիտասարդ ձերբակալած։ Իբրեւ բողոք, Հայերը շրջապատած են օդանաւը արգելք հանդիսանալով որ կարենայ մեկնիլ, մինչ Թիֆլիսի մէջ, խօսակցութիւններ եղած են Հայերու հետ (հոն ներկայիս բնապահպան համագումար մը կայ, որու կը մասնակցի նաեւ հայկական պատուիրակութիւն մը) եւ ապահովութիւն տրուած է, որ 3 տղաքը ազատ պիտի արձակուին, ուրեմն հարկ է հեռանալ օդանաւէն։ Այդ վստահութեամբ, Հայերը հեռացած են, բայց, 3 տղաքը ազատ չեն ձգուած։ Պարզ է որ մթնոլորտը խիստ լարուած է եւ կրակին վրայ իւղ կը լեցնէ Կամսախուրդիան։

⁂

Խիստ մտահոգիչ է նաեւ, այլ ճակատի մը վրայ, Հայաստանի Ներքին նոր նախարարին՝ Լ. Գալստեանի մէկ յայտարարութիւնը, որու ընթացքին ըսած է թէ ներքին զօրքեր իր հրամանին տակ պիտի չարժին (օրինաւոր չէ, քանի անոնք միայն Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան հրահանգով կրնան գործել)։ Այս առընչութեամբ, այլ մանրամասնութիւններ դեռ չկային, Ուրբաթ առտու, երբ Երեւանի հետ կը խօսէինք, բայց, նման անակնկալ որոշում մը լուրջ մտավախութիւններ ստեղծած էր Ղարաբաղի կապակցութեամբ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՔԱՐ հիւրն էր հեռատեսիլի Ա. կայանի իրիկուան լրատուութեան եւ հակառակ կարգ մը յամառ հարցումներու, ինչ կը վերաբերի Նախագահին հետ իր յարաբերութեանց, չուզեց որեւէ ծուղակ իյնալ։ Նախորդ օրն ալ հարցազրոյց մը տուած էր «Նուվէլ Օպսէրվաթէօր»ի եւ հոն ալ խուսափած էր շատ հեռու երթալէ Էլիզէ – Մաթինեոն տարակարծութիւններու շուրջ, բայց, ինքնավստահութեամբ կ'արտայայտուի իր քաղաքական – նուիթեան դրական բնոյթին մասին։ Էլիզէի «անհամբերութեանց» ընկերային գետնի վրայ, կը նախընտրէ իր մեթոտը՝ «Լուրջ ըլլալու ժամանակ առնել»։ «Չեմ ուզեր, կ'ըսէ Ռոքար, ճախր մկրտուած միջոցներ, որոնք կը փախցնեն աչքը քանի մը օր, բայց, ճախրն է որ ցաւ կը պատճառեն շատ աւելի երկար առեն»։ Ֆրանսայի տնտեսութեան համար ալ լաւատես է։ Ապագան՝ Ֆրանսայի համար փայլուն կը տեսնէ, մինչ Գերմանիոյ ներկան եթէ փայլուն կը թուի, ապագան մտահոգիչ է։ Միթերանի մասին, շատ լաւ կը խօսի, չըսելու գալով անոր կարգ մը ակնարկութիւնները։ «Տաղանդ ունեցող մարդ է», կ'ըսէ, «իրեն հետ աշխատելով, մարդ կը հարստանայ, առանձնաշնորհ մըն է։ Ուրեմն, կ'ուզեմ շարունակել»։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5-ԻՆ

ՀԱՄԱՁԱՅՆ ՀԻՆ ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ուրբաթ առտու, գոհունակութեամբ տեղեկացանք Պոլիսէն, որ Անգարա ղրկած է որոշմնագիր մը Հայոց Պատրիարքի ընտրութեան վերաբերեալ, ամէն ձեւով ընդառաջ երթալով պատրիարքական ընտրութեան նախաձեռնարկ մարմնի դիմումին (տես՝ «Յառաջ», Մայիս 5)։ Ծանօթ է որ, ընտրութեան հարցը յանկարծ կնճռոտած էր, Պոլսոյ կուսակալութեան մէկ անընդունելի կանոնագրին հետեւանքով։ Հոն, այնպիսի պայմաններ դրուած էին, որ ինչպէս «Ճումհուրիյէթ» իսկ գիտել կուտար, այլեւս ընտրեալ պատրիարք չէր ըլլար, այլ՝ նշանակովի, քանի որ միայն Շահան Եպիսկոպոս կը լրացնէր դրուած պայմանները (տարիք՝ 40, Թրքահպատակ, եւայլն, եւայլն)։

Այժմ, ուրեմն, Անգարա կ'արտօնէ ընտրութիւնը, գրեթէ մեր Սահմանադրութեամբ։ Կը բաւէ որ թեկնածուին հայրը Թրքահպատակ եղած ըլլայ, 35 տարեկան ըլլալը կը բաւէ, հարկ է Եպիսկոպոս ըլլալ, Պոլիս ծնած ըլլալը պայման չէ, եւայլն, եւայլն։

Պատրիարքական ընտրութեան, որ տեղի պիտի ունենայ Սեպտեմբեր 5-ին, Գումգաբուի Մայր Եկեղեցին, կրօնական պատգամաւորները պիտի ընտրուին Սեպտեմբեր 1-ին, աշխարհականները՝ Սեպտեմբեր 3-ին։

Այլ մանրամասնութիւնները կուտանք յետագային։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ՝ ԻՐԱՆԻ

Թեհրանէն կը տեղեկանանք որ ցաւակցական հեռագրեր ղրկած են Իրանի Հանրապետութեան ղեկավարներուն Հայաստանի վարչապետ՝ Վլ. Մարգարեանց եւ Արտաքին նախարար՝ Անատոլի Մկրտըչեան։

× Յունիս 25-ի գիշերը, Հայաստանէն Թեհրան ժամանած է օդանաւ մը, բերելով դեղօրայք, հագուստեղէն, ծածկոցներ եւ այլ պիտոյքներ։

× Յունիս 27-ին, Արտակ Արք. հեռագիր մը ստացած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն իր ցաւակցութիւնները փոխանցելու համար Իրանի առաջնորդին եւ միւս ղեկավարներուն։

× Իրանի Հայութիւնը իր թեմական մարմիններով կը շարունակէ իր լայն օժանդակութիւնը բերել աղէտեալներուն։

× Յունիս 28-ին ալ, «Ալիք» կը տեղեկանար որ նոյն օրը Հայաստանէն կը ժամանէր երկրորդ օդանաւ մը նոր օժանդակութիւն բերելով։

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՀԱՄՐԱԹ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Ցաւով իմացանք որ Յունիս 26-ին, Պաղտատի մէջ իր մահկանացուն կնքած է Համբաթ Միքայէլեան։

Գաղութին ծանօթ եւ նուիրեալ անձերէն, ողբացեալը ծնած էր Սալմաստ 1906-ին եւ Ա. աշխարհամարտի վաղորդայնէն իսկ Պաղտատ հաստատուած։ Արհեստով Ատամնաբոյժ (վկայուած էր, Փարիզէն) Համբաթ Միքայէլեան կանուխէն մտած էր Հ. Յ. Դ. շարքերը եւ կուսակցութեան մէջ, ունեցած է բեղուն գործունէութիւն պատասխանատու մարմիններէն ներս։ Պաղտատի մէջ, ազգային թէ եկեղեցական գետնի վրայ նուիրեալ աշխատանք տարած է ամբողջ կեանքը։ Կարելի է ըսել թէ Իրաքի գաղութին ամէնէն ծանօթ անուններէն մէկն էր, նաեւ արտասահման։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունիս 29-ին։

ՏԻԿԻՆ ՄԻԹԵՐԱՆ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ԽԱՉԻԿ ՍՏԱՄԲՈԼՑԵԱՆԸ

Հինգշաբթի, Յունիս 28-ին, ընկերակցութեամբ Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեանի եւ Ժերար Մալխասեանի, Խաչիկ Ստամբոլցեան ընդունուեցաւ Ֆրանս – Լիպէրթէ Հիմնարկի նախագահուհի՝ Տիկին Տանիէլ Միթերանի կողմէ։

Խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը կը վերաբերէր «Համակամութեան պարգեւ»ին (Prix de la Solidarité), զոր հիմնած է «Գթութիւն»ը եւ որ ամէն տարի Դեկտեմբեր 7-ին պիտի տրուի։ Այս պարգեւը պիտի շնորհուի յատուկ յանձնախումբի մը կողմէ, որու մասնակցութիւնը կը խնդրուէր նաեւ Տիկին Միթերանի, որ լաւ ընդունելութիւն ըրած է։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԶԵՐԻՆ Է ԳԱՆԳԱՏՈՂԸ.- «ՀԱՅԵՐԷ ԱԶԱՏՈՒՄ ՉՈՒՆԻՆՔ...»

Յունիս 28 Թուականի «Թէրճիւման» օրաթերթին մէջ հակիրճ հարցազրոյց մը հրատարակուած է, Ազրպէյճանի ղեկավարներէն փրոֆէսէօր Պախթիյար Վահապզատէի հետ կատարուած։ Ան ըսած է թէ կը ծրագրեն Սեպտեմբերին բազմակուսակցական համակարգով մը ընտրութիւններ կատարել ու վերակենդանացնել «Մուսավաթ» կուսակցութիւնը։ Վահապզատէ պահանջած է նաեւ որ փակուի Համայնավար կուսակցութիւնը։

Պատասխանելով Ազրպէյճանի ներկայիս մասին հարցումի մը, ան կ'ըսէ. – «Հայերէ ազատում չունինք. շատ անկիրթ են։ Շատ վատ ժողովուրդ մըն է Հայը. «Ղարաբաղը մերն է» կ'ըսեն անդադար. ամէն օր սահմանային շրջաններուն մէջ յարձակում կը գործեն Ազերիներու վրայ. կեդրոնական կառավարութիւնն ալ մեզ չի պաշտպաներ. եթէ չըլլայ կեդրոնական զօրքը շատ դժուարին կացութեան պիտի մատնուինք։ Մեր միակ հարցն է աւիկա. հայկական յարձակումներու դէմ, Մոսկուա արմատական լուծում մը չի բերեր»։

Գանգատելէ ետք Ազրպէյճանի ենթակայական վիճակէն, տնտեսական անկախու–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՉ-ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Եօթը տասնամեակի պարտադիր լռութեան վրէժը լուծելու թափով կարծէք, Հայաստանի մամուլը ամէն օր կը հարստանայ նորանոր թերթերով: «Հարըստանալ» բայը պարագայական կամ սովորական արտայայտութիւն մը չէ հոս. երկրին պաշտօնական մամուլին արընթեր, նոր այս թերթերը ազատ խօսքի խակական մթնոլորտ մը կը ստեղծեն, յաճախ աւելի յաջողութեամբ քան՝ առաջինները: Այս մթնոլորտին մէջ անվերապահ խօսքի բեմ կը տրամադրուի ամէն դասակարգէ ու մտայնութենէ մարդոց, որոնք ըսելիք բան ունին Հայաստանի ներկային սա կամ նա մարզերուն մասին:

Այս նորայայտ մամուլին անուններէն են «Ժուռնալիստների Միութեան» վարչութեան «Անդրադարձ»ը, «Գիտելիք» ընկերութեան շաբաթաթերթ «Մունետիկ»ը եւ «Հայաստանի կոոպերատիւների միութեան» «Գործ»ը:

Անկախ այս մամուլին անունները ունին հասարակաց կէտեր. անոնց էջերէն անպակաս են Հայաստանի 1918 – 1920 տարիներու քաղաքական դէմքերէն, մտաւորականներէն կատարուած արտատպումներ. այս էջերը առաջին շրջանին մեծ մասով տրամադրուած կ'ըլլային Անդրանիկին, ներկայիս ամէնէն յաճախադէպ անուններն են Ս. Վրացեանն ու Գ. Նժդեհը: Ուրիշ նորութիւն մը որ նոր – նոր կը դիտարկուի պաշտօնական մամուլի էջերուն մէջ եւս, Սփիւռքի ու արեւմըտեան աշխարհի թերթերէն կատարուած լրատուութիւններն են. սովորական բան է այլեւս նոր թերթերու էջերուն մէջ հանդիպիլ օրինակ, «Յառաջ»էն, Ամերիկայի «Ասպարէզ»էն, Պոլսի «Մարմարա»էն եւայլն, կամ անգլիական, ֆրանսական, գերմանական մամուլի անուններէն քաղուած լուրերու որոնք առընչուած կ'ըլլան հայ կեանքի մէկ կամ միւս երեսակին: Կան նոյնիսկ Թուրք մամուլի արձագանգներ, որոնք ընդհանրապէս կուգան «Մարմարա»յէն:

Նոր թերթերու հասարակաց ակնյայտ ուրիշ մէկ յատկանիշն ալ խօսքի խիզախութիւնն է. վերոյիշեալ երեք անուններն ալ բացառութիւն չեն կազմեր այս մասին, սակայն անոնցմէ առաւել ուշագրաւ է «Մունետիկ»ի պարագան: Անոր Բ. թիւին մէջ Այգին Մորիկեանի կողմէ ստորագրուած «Շանը տիրոջը ներկայացնելու ժամանակը» խորագիրով գրութիւնը ներկայ կացութեան յստակ վերլուծումով, կ'ըլլայ նաեւ այս խիզախութեան լաւագոյն օրինակներէն մէկը: Ա. Մորիկեան Երեւանի Մայիս 27-ի պատահարներուն լոյսին տակ, սուր սլաքներու թիրախ կը դարձնէ իշխանութիւնը որ խորագրին մէջ «շուն» պիտակուածն է: Այդ իշխանութիւնը կը կազմեն անոնք «որոնք բոլոր միջոցներով Մայիսի 20-ին խոչընդոտեցին նոր, ժողովրդական, ազգային իշխանութեան կազմաւորմանը, «որոնք դեպուտատական մանդատը եւ խորհրդարանում ցայսօր եղած մեծիշխանութիւնն աւելի թանկ են գնահատում, քան սեփական ժողովրդի արիւնը». այս բնութագրումներէն ետք, Ա. Մորիկեան կ'եզրակացնէ. «այն իշխանութիւնը, որը գաղափար չունի, թէ ինչ է կատարւում եւ նախապատրաստւում իր իշխանութեան տարածքում, նա ոչինչ չունի անելու այլեւս, բացի ժողովրդի դատարանի առաջ պատասխան տալուց»: Իսկ որպէս վերջաբան, ան կը գրէ.– «Ազգովին պէտք է հասկանանք, որ մեր արիւնը մեր սերունդների երակներում խայտալու համար է, ոչ թէ խորհրդային զինուորի մարդատեաց գնդակից հեղուելու»:

«Մունետիկ»ի գլխաւորաբար քաղաքական մտահոգութիւնը «Ազատ, անկախ, միացեալ հրապարակ» մը ստեղծած է ուր քաղաքական մարզի զանազան դէմքերու կարծիքները տեղ կը գտնեն. երկրորդ թիւին մէջ «Հրապարակ»ը հետեւեալ երեք հարցումները կ'ուղղէ իր խօսակիցներուն.

– Ո՞րն է Հայաստանի քաղաքական կեանքի առաջնահերթութիւնը մօտակայ ամիսներուն,

– Մայիս 27-ի դէպքերուն մեկնաբանութիւնը,

– Հայաստանի մէջ կա՞յ քաղաքացիական պատերազմի վտանգ եւ ո՞րն է զայն չէզոքացնելու ճարը:

Առաջին հարցումին պատասխանները կը կեդրոնանան գլխաւոր երկու կէտերու վրայ. անկախութեան հռչակում եւ ազգային բանակի կազմակերպում. կայ նաեւ այն կարծիքը, թէ իշխանութիւնը պէտք է յանձնել նորերու. հոս, ազատ խօսքի ասպարէզը թոյլ կուտայ նաեւ արտառոցութիւններ արտայայտելու. «Քրիստոնեայ – ժողովրդավարական միութիւն կուսակցութենէն» Ազատ Արշակեան այս նորերու շարքին մէջ կը դասէ նոյնիսկ բռնապետի մը իշխանութեան վարկածը, ինչպէս՝ Ֆրանքօն:

Շեշտելով ինքնիշխանութեան անհրաժեշտութիւնը, աւելի յաջող տարազում մը կը կատարէ «Սահմանադրական իրաւունք միաւորում»էն Կարէն Վարդանեան. ան կը փափաքի՝ «քաղաքական – տնտեսական – ռազմական անկախ համակարգի ստեղծում»:

Մայիս 27-ի պատահարներուն մեկնաբանութիւնը գրեթէ միանշանակ է. «դաւաճանութիւն – սադրանք» եզրերով կը յատկանշուի: ՀՀՇ-ի վարչութենէն Երեւանի՝ Աշոտ Մանուչարեան կ'աւելցնէ թէ այդ գրգռութիւնը իրենց շարժումը ջախջախելու համար էր. նախ այդ գործը կատարելու ջանք եղաւ գաղափարական յարձակումներով, ինչպէս Լ. Խուրշուդեանի յօդուածը, երբ սպասուած արդիւնքը ձեռք չձգուեցաւ, անցան զինեալ միջոցառումի:

«Մունետիկ»ի հարցումներուն պատասխանողները գրեթէ համամիտ են թէ քաղաքացիական պատերազմի որոշ վտանգ մը կայ Հայաստանի մէջ, որուն միակ ճարը ազգային բանակ ունենալուն մէջ կը կայանայ: Այս մասին ալ ամէնէն լաւատես արտայայտութիւնը կը պատկանի Ազատ Արշակեանի. ան կ'ըսէ.– «Համախմբուածութիւն կայ զինեալ ջոկատների մէջ եւ ի վերջոյ միաւորուելու են մի դրօշի տակ: Դա մեր բանակն է լինելու»:

«Մունետիկ»ի ինքնատիպ մէկ ձեռնարկութիւնն ալ, հաստատուած մրցանակ մըն է (1500 ռուբլի). գումարը կը շահի ան որ ամէնէն ճիշդ նախատեսութիւնը կը կատարէ ու կ'ըսէ թէ ինչ պիտի ըլլայ «Հայաստանի հասարակական – քաղաքական վիճակը 1991 թուականի Սեպտեմբերին»: Թերթին գլխաւոր խմբագիրն է Մհեր Դաւոյեան:

Ուրիշ նոր անուն մըն է «Անդրադարձ»ը. անոր հրատարակիչն է «Ժուռնալիստների Միութեան Վարչութիւն»ը, իսկ խմբագիրը՝ Գ. Զ. Մանասեան: Շաբաթաթերթին Բ. (Մայիս 24) եւ Գ. (Մայիս 31) թիւերը միշտ ունին անցեալէն արտատպուած էջեր. Բ. թիւին մէջ տեղ տրըւած է Ս. Վրացեանի «Հ. Յ. Դ.-եան դիրքը Հայաստանի եւ խորհրդային իշխանութեան հանդէպ» գրութիւնը, իսկ Գ. թիւին մէջ տրուած է Մ. Թէօլէօլեանէ 1940 թուականին գրի առնուած էջ մը: Քաղաքական կեանքի անցուդարձները հետաքրքրութեան կեդրոնը գտնելով հանդերձ, թերթը հաւանօրէն իր պատկանելութիւնը արդարացնելու միտումով աւելի առատ տեղ յատկացուցած է լուրերու բաժիններուն:

Հայաստանի մամուլը ընդհանուր առմամբ, անցեալի յուսահատեցնող միակերպութեան իր թերթերը արագօրէն սրբագրելու ջանքը կ'արտայայտէ. այս յատկանիշը ակներեւ է պաշտօնական մամուլին մէջ եւս. իսկ նոր լոյս տեսած թերթերը կարճ ժամանակի մէջ թափանցած ըլլալ կը թուին այժմէական, հետաքրքրական ըլլալու գաղտնիքին, ու անկէ եկած թելադրանքով, ընթերցողներու հետ կենդանի կապ պահելու համար կը դիմեն զանազան միջոցներու. հարցազրոյցներ, հարցումներ, մրցումներ յաճախադէպ են անոնց էջերուն մէջ: «Անդրադարձ»ի խմբագրութիւնն ալ իր ընթերցողներուն դիմած է որպէսզի Հայաստանի Հանրապետութեան համար նշանաբաններ առաջարկեն: Գ. թիւին մէջ հրատարակուած 15 առաջարկ նշանաբաններուն մէջ ուշագրաւ է հետեւեալ կէտը. հոն ուր անզամ զործածուած են պատուա-

ՊԱՅՔԱՐ

ՀԱՄԼԷՏՆԵՐՈՒ ԵՒ ՑՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Անցեալ շաբաթ Հայաստանէն կատարուած երկու լրատուութիւններ ուշադրութիւնս գրաւեցին:

Անոնցմէ առաջինը, որ կապ ունէր Անգլիոյ վարչապետուհի Մարկարէթ Թաչըրի Լենինական այցելութեան հետ, կու տար բնագիրը նամակի մը՝ զոր Սիլվա Կապուտիկեան եւ Սերօ Խանզադեան ուղղեր էին հիւրին: Երկրորդը կը խօսէր Հայաստանի մէջ սկզբնաւորուած շարժումի մը մասին, զոր կարելի է կոչել արձանասպանութիւն:

Եւ որովհետեւ անպայմանօրէն կ'ուզէի Հայրենիքէն տեղացող տխուր լուրերուն ստեղծած ծանր մթնոլորտէն զէթ պահ մը փախուստ տալ, խորհեցայ գրել համեմատաբար «թեթեւ» նիւթի մը մասին:

Նախ՝ Համլէտը:

Իրենց նամակին մէջ Կապուտիկեան եւ Խանզադեան կը գրեն. «Ափսոս որ հիմա, վերջին երկու-երեք տարիները նոյնքան տագնապալից եղան մեզ համար, եւ հայ ժողովուրդը, որը այնքան շատ մանուկներ ունի կնքուած Համլէտ անունով, նոյնքան կանգնած է "լինել-չլինել"ու երկընտրանքի առջեւ»:

Որովհետեւ չկրցայ ըմբռնել հայ Համլէտներու կապը մեր ժողովուրդի տագնապին հետ, եւ խորհելով թէ սխալ մը կար, անգլերէն թարգմանութիւնը կարդացի. նո՛յնն էր. Համլէտները հոն էին: Ցետոյ միայն անդրադարձայ որ "լինել-չլինել"ու ակնարկութեան որպէս նախաբան կը ծառայէին անոնք:

Եւ սակայն պատճառ եղաւ որ խորհիմ անուններուն մասին զորս Հայաստանի մէջ կը գործածեն: Ցանկերուն մէջ օտար անունները գերակշիռ են. ու ի՛նչ անուններ: Նելսոն, Նանսէն եւ Համլէտ: Ուիլեամ, Վլատիմիր եւ Մաքսիմ: Ռենալ, Էդվարդ եւ Ֆելիքս: Նատօ, Փոփոլ եւ Գարուշ: Վաշինգտոն (այո՛, սխալ չէ ձեր կարդացածը. Վաշինգտոն), Ջուլիետա եւ Նինել (զոր եթէ աջէն ձախ, դէպի առջեւ կարդաք՝ դեղեցիկ անակնկալի առջեւ կը գտնուիք): Մրաշ, Ելենա եւ Շչորս (թերեւս հայկական ըլլայ եւ կամ չինական... ո՞վ գիտէ. փորձեցէք հնչել): Ռոբերտ, Հենրիկ եւ Իրինա: Արթուր, Ռուզան եւ Սերգէյ (*):

Ճշմարիտ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւն...: Միայն ափրիկեան եւ չինա – ճափոնական անունները բացակայ են:

Ինչպէ՞ս բացատրել այս երեւոյթը: Հայկական անուններու տգեղութեա՞մբ, բարեհնչունութեան պակասո՞վ, օտարամոլութեա՞մբ: Չեմ գիտեր: Մեր աւանդական անունները տգեղ չեն. անունս, օրինակ, թէ՛ կարճ է, թէ բարեհնչուն եւ թէ զուտ հայկական, մանաւանդ՝ նախաքրիստոնէական: Սակայն Հայաստանի մեր եղբայրներուն համար անընդունելի, որովհետեւ ինչ որ մեզի համար գեղեցիկ անուն մըն է, հոն պարզապէս կոչական բառ մըն է՝ համահաւասար «ծօ»ին: Ո՞վ պիտի ուզէր որպէս Պարոն (կամ ընկեր) Ծօ ճանչցուիլ...:

Ամբողջ հոգեբանութիւն մը կայ օտար անուններու նկատմամբ այս մոլութեան ետին, եւ կոչ կ'ուղղեմ մեր ամերիկահայ հոգեբաններուն որ երկրաշարժէն վերապրողներու հետ իրենց գործը աւարտելէ ետք ձեռք առնեն այս կարեւոր խնդիրը: Չեմ գիտեր թէ ի՛նչ կը մտածեն անոնք, բայց ինծի համար կարեւոր հարց մըն է. ի վերջոյ, շա՛տ կասկածով միայն կրնամ մօտենալ Ռենալի մը (նոյնիսկ չեմ գիտեր որ մա՞նչ է թէ աղջիկ. եւ սակայն կ'աւելցնէ տագնապս), որովհետեւ չեմ կրնար ըսել թէ նման անունով անձ մը որքանո՛վ ինքզինք հայ կը զգայ...: Հայկի մը կամ Տիգրանի մը կը վստահիմ, նոյնիսկ չունեցած դրամս. բայց Մրաշի մը կամ Իրինայի՞ մը: Երբե՛ք:

Այս ամէնով հանդերձ, յոյսս կորած չեմ. ընդհակառակն, լաւատես եմ, եւ բացատրեմ թէ ինչու: Վերջին ամիսներուն Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան եւ երիտասարդ համայնավարներու պաշտօնաթերթերուն մէջ լրջանշուրթն յօդուածներ լոյս կը տեսնեն ո՛չ թէ Լենինի, այլ Աստուածաշունչի մասին: Եւ Ամերիկայէն ալ Սուրբ Գիրքի հազարաւոր օրինակներ կը ղրկուին ու կը բաժնուին ժողովուրդին: Արդ, կը յուսամ, որ մէկ կամ երկու տարիէն Հայաստանի հիւսիսէն մինչեւ հարաւ բանակ մը պիտի կազմուի մանուկներու՝ որոնք պիտի կոչուին Մատթէոս եւ Ղուկաս, Յակոբ(ոս) եւ Թադէոս, Մովսէս եւ...

Կը տեսնեմ որ ոտքովս ծուղակ ինկայ. այս անուննե՛րն ալ հայկական չեն:

Արդէն այսպիսի ոչ-նախանձելի կացութիւններու մատնուած եմ ամէն անգամ որ ինծի չվերաբերող եւ գլուխս վեր գործերու խառնուած եմ:

Ինչ որ է:

Բայց չմոռնամ այս մասին վերջին ըսելիքս յայտնելու: Համոզուած եմ որ Տիկին Թաչըր, անգլիական կառավարութիւնը եւ անգլիացի ժողովուրդը մեր նըկատմամբ մեծ յարգանք պիտի ցուցաբերեն, որովհետեւ գիշերները ա՛լ հանգիստ խիղճով քնանալու պիտի երթան այնապահովութեամբ որ Հայաստանի մէջ Համլէտներու արդէն մեծ թիւը աւելնալու վրայ է:

***

Միւս հաճելի նիւթս ալ Հայաստանի մէջ ծայր առած արձանասպանութիւնն է:

Խնդիրը այս է. Հայաստանի ժողովուրդը արձան, յուշարձան, յուշարձան-աղբիւր, յուշարձան-խաչքար, յուշարձան-թիւն – անկախութիւն եւ վեց անգամ՝ ստուած – հաւատ եզրերը: Շա՞տ անլուրջ բան կ'ըլլայ արդեօք այս փոքր տուեալէն մեկնած, տեսնել թէ Հայաստանի ժողովուրդը ինչ կ'ուզէ եւ որմէ...:

Հասած «նոր»երու երրորդը «Գործ»ն է. Յունիսի թիւը, 10-րդը: Ան կը հրատարակուի խմբագրական խորհուրդի մը կողմէ: Այս թիւին խմբագրականը կը կրէ «Մեզ հրամայուած է ապրել» խորագիրը. հոն կը շեշտուի համազգային միասնութեան անհրաժեշտութիւնը: Թերթը ընդհանուր առմամբ կը հետեւի միւսներուն օրինակին. միայն թէ հոս առաւելաբար գործի աշխարհն է խնդրոյ առարկան: Ներկայացուած հարցարաններն ալ այս մարզին կը վերաբերին. օրինակ կարծիքներ կը հրապարակուին ազատ արհեստներ ստեղծելու մասին. ջախջախիչ մեծամասնութեամբ բռնած այն է թէ ներկայի արհմիութեան հակառակը պէտք է ըլլայ ստեղծուելիքը:

Թերթը ունի «Հարցրէք՝ կը պատասխանենք» խորագրուած բաժին մը ուր բացատրութիւններ կը տրուին ընթերցողներու ուղղած հարցումներուն մասին: Աշխատանքի, գործի կեանքին առընչուած թերթ մը ըլլալով հանդերձ «Գործ» եւս ունի անցեալի արտատպումներու էջը. այս 10-րդ թիւին մէջ կը շարունակուի Նժդեհի օրագրային էջերուն հրատարակութիւնը ուր ան կը խօսի ինքնապաշտպանութեան մասին. հոն կ'ըսուի. «իր ուժերից զատ ամէն ինչի ապաւինող ժողովուրդն արժանի չէ անկախ հայրենիք ունենալու, ազատ ապրելու: ... Արգահատելի է կռւարարար նահատակուող ժողովուրդը: Նա տուժում է եւ բարոյապէս: Նա իր նկատմամբ առաջացնում է արգահատանք եւ ոչ յարգանք: Նրա համար գուցէ ցաւեն, բայց նրան չեն զինակցի: Թոյլերը զինակից չեն ունենում»:

«Մունետիկ», «Անդրադարձ» ու «Գործ» երեք տարբեր բնագաւառներու թերթեր են, սակայն ունին չշեշտուած հասարակաց մտահոգութիւն մը որ կը վերաբերի երկրին քաղաքական կեանքին: Հասարակաց են նաեւ բազմաթիւ հարցականներով ներկայացող քաղաքական ներկայ խմորումէն ելքի թելադրանքները. ինքնիշխանութեան ու ազգային բանակի անհրաժեշտութեան վրայ ծանրացողներու կարեւոր համեմատութիւնը, կ'ըսէ արդէն թէ ճիշդ ընկալում գտած են Նժդեհներու, Անդրանիկներու պատգամները ու սակայն՝ հակառակ, այսօր եւս կարծիքներ մոլորեցնելու այնքան յաճախ ջանքերու...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՉԵԱՆ «ԱՐՏԱԳԵՐՍ»Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՈՎ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Ալեք Մանուկեան Մշակոյթի Կեդրոնը Յունիս 15-ին, կը կարծեմ, դեղարուեստական գետնի վրայ, իր յիշատակելի օրերուն լաւագոյնը պարգեւեց ներկաներուն, Արտագերս-ի ներկայացումով, դերակատարութեամբ Հայկական ԽՍՀ վաստակաւոր արտիստուհի՝ Անահիտ Թոփչեանի:

Անահիտ Թոփչեանի բեմարուեստը ըստ արժանւոյն գնահատած էինք արդէն 1981-ին, երբ ան, Փարիզէն մինչեւ Նիս կը մասնակցէր շրջապտոյտներուն՝ Երեւանի Տրամաթիկական Թատրոնին՝ հրաւիրուած Հայ Կարմիր Խաչի կողմէ:

Երբ Փառանձեմ մոմը ձեռքին կը յառաջանար դէպի Արշակունեանց թափուր գահը, արծուի գինանշանով, հանդիսականները դերասանուհիին բարձր տաղանդին ծանօթ կամ ոչ, տեսլական վիճակի մը դատապարտուած, կը բանտարկուէին «Արտագերս»ի բերդին մէջ եւ անշշուկ կը հետեւէին Հայոց Թագուհիին յետ մահու մենախօսութեան ... Ժամանակին, եւ սեփական խղճի հետ:

... «Կանգնիր, ո՞վ ես ... Ինչո՞ւ ես լռում եւ ինչպէ՞ս ես համարձակւում մէջքով կանգնել ինձ՝ Հայոց Թագուհուն... Տարօրինակ է, քիչ առաջ ստուգեցի բոլոր փականքները, այնտեղից քամին անգամ չի կարող թափանցել ... Դու ինչպէ՞ս ներս մտար ... Պիտի խօսե՞ս, թէ ոչ ... Ով էլ լինես, լաւ իմացիր քեզնից չեմ վախենում ... Թշուառական, դու մտել ես մահուան թագաւորութիւն, ինքս էլ չգիտեմ, ո՞ղջ եմ, թէ մեռա՞ծ ... Գուցէ դու էլ մարմին չես, այլ ոգի ... Շրջուե՞լ ես, թէ ո՞չ ... Ինչի՞ց պիտի սոսկամ, ողորմելի ... Ես արդէն յոգնել եմ սարսափներից ... Յիսուս Քրիստոս ... Ո՞ւր է դէմքդ, այս ի՞նչ անդէմ ուրուական է ... Ասում ես դէմք չունե՞ս եւ չես էլ ունեցե՞լ ... Ի՞նչ, ի՞նչ, անունդ Ժամանա՞կ է...»:

Եւ այսպէս, Փառանձեմ մէկ ժամ պիտի մաքառէր Ժամանակին հետ, քաջ գիտնալով հանդերձ որ ան Ժամանակը ոչ ըսկիզբ ունէր, ոչ ալ վերջ եւ ի վերջոյ ինք պիտի ըլլար մեռնողը...

Սակայն, սիրելի դերասանուհի, վիրաւորական բառեր շատ գործածեցիր, թերեւս պահ մը մոռցա՞ր որ ան՝ Ժամանակը քեզ պիտի դարձնէր Հայաստանի դերասանուհիներու թագուհին, ան՝ Ժամանակը պիտի տար քեզի՝ կոչումներէն բարձրագոյնը, անմահութեան վկայականը, նախախնամութեան դրած կնիքով:

Հայոց հին մատենագրութիւնը, իրաւացիօրէն կը համարուի մաքառման գրականութիւն: Այդ մատենագրութեան բոլոր երկերն իրենց հիմքին մէջ կը ներկայացնեն հայ ժողովուրդի անհաւասար պայքարը, երեքհազարամեայ գոյամարտը իր պետական ու ազգային ինքնուրոյնութեան համար: Հայոց պատմութիւնը ճոխ է ողբերգական եւ թատերական էջերով: Բացառութիւն չէր կազմեր հայրենի տաղանդաւոր գրող՝ Ալեքսանդր Թոփչեանի առաջին թատերախաղը, ներշնչուած դարերու խորքէն:

Երբ՝ հայրենի արուեստագիտուհին՝ որ վաղուց հետաքրքրուած էր Փառանձեմի կերպարով, անոր առեղծուածային կենսագրութեամբ, անսահման ողբերգականութեամբ եւ բացառիկ հայրենասիրութեամբ, առաջին անգամ կը մտնէ Երեւանի Ազատութեան հրապարակ եւ կը մասնակցի 1988-ի Փետրուարեան յուզումնալից միթինկներուն, ներքին ձայնի մը անսալով, կ'որոշէ կարելի եղածին չափ շուտ խաղալ այս կերպարը, ապագայ մեծ իրադարձութիւններու նախզգացումով:

«Արտագերս» բերդաքաղաքը կը գտնուէր Մեծ Հայքի Այրարատ նահանգի Արշարունիք գաւառին մէջ, Անիէն մօտաւորապէս 40 քիլոմեթր դէպի հարաւ: Բերդը կառուցուած էր անմատչելի լերան բարձունքին, շրջափակուած օժանդակ կառոյցներով:

Արշակ Բ.ի բանտարկութենէն վերջ, Պարսիկներու Շապուհ Բ. արքայի զօրաբանակը, 50 հազար զինուորներով, 368-ի աշնան կը ներխուժէր Հայաստան: Պետութեան գլուխ կը կանգնէր Արշակի այրին՝ Փառանձեմ որ պարսկական նուաճումներու սպառնալիքին տակ, կոչ կ'ընէր հայ հայրենասէրներուն դիմադրելու համար թշնամիին: Իսկ Հայոց Թագուհին, իր համակիր նախարարներով, 11 հազար զօրքով, կը վերցնէր պետական գանձերը եւ կ'ամրանար «Արտագերս»ի բերդին մէջ:

Պարսիկները ամէն ջանք կը գործադրէին գրաւելու համար պաշարուած բերդը: Պարսկական հրամանատարութիւնը, դաւաճան նախարարներ Գլակի եւ Արտաւանի պատգամաւորութեամբ, կը փորձէ համոզել Փառանձեմը որ զէնքը վար դնէ:

Երբ Հայ նախարարները կը մտնեն բերդ, կը տեսնեն թագուհիին յուսահատական վիճակը եւ հայ զինուորականութեան ծանր դրութիւնը, կը բորբոքի անոնց հայրենասիրական զգացմունքը, ուստի կ'որոշեն միանալ հայրենիքի պաշտպաններուն:

Գլակ եւ Արտաւան լաւ գիտէին պաշարող Պարսիկ զօրքերու տեղադրութիւնը: Հայկական զօրքով, գիշերային յարձակումով մը կը ջարդեն եւ կը փախցնեն թշնամին: Պարսկական բանակը հարկադրուած կ'ըլլար ձմեռը հանդիստ թողուլ Հայաստանը, որուն լեռնային աշխարհը այնքան ալ դիւրին չէր նուաճել, տեղի բնակչութեան ցոյց տուած հերոսական դիմադրութեան պայմաններուն մէջ:

Այս ծանր օրերուն, Փառանձեմ պատգամաւորութիւն մը կը ղրկէ Վաղես կայսեր մօտ, խնդրելով՝ Արշակի որդին՝ Պապը ճանչնալ Հայաստանի թագաւոր եւ օգնական զօրք ղրկել: Վաղես կը համաձայնի եւ 369-ի գարնան, Պապը՝ Տէրէնտիոս զօրավարի հետ, առանց զօրքի կը ղրկէ Հայաստան:

Շապուհ որ գազանային կատաղութեամբ լեցուած էր Արտագերս-ի մէջ իր բանակին անյաջողութեան համար, երբ կը լսէ Պապի եւ Տէրէնտիոսի Հայաստան գալը, կը հաւաքէ իր ուժերը, նորէն կը պաշարէ Արտագերս-ը: Փառանձեմ իր համախոհներով կը փորձէ պաշտպանուիլ: Բայց բերդին մէջ համաճարակ կը սկսի: Կռուող զինուորներու մեծ մասը կը մեռնի եւ Փառանձեմ կը հարկադրուի բերդին դռները բանալ թշնամիին առաջ՝ 14 ամսուան հերոսական դիմադրութենէ մը վերջ: Շապուհ գերի կը վերցնէ Փառանձեմը, կը կողոպտէ թագաւորական գանձատունը եւ տանջամահ կ'ընէ Հայոց Թագուհին:

Վերջացնելէ առաջ նմոյշ մը եւս ներկայացնենք Արտագերս թատերագրութենէն:

«...Աղէտը, աղէտը, զարհուրելի աղէտը ... Ամրացի մատուռի առջեւ հարիւրաւոր դիակներ կային ... Օր եղաւ միանգամից հազար մեռել թաղեցինք ... Օր էլ եղաւ, որ թաղող չկար ... Հանգիստ իրենց ոսկորներին...

Ես ոչ վախեցած էի, ոչ յուսահատ եւ ոչ էլ ընկճուած ... Ես զայրացած էի եւ մոլեգնած ... Բախտն իմ դէմ էր դուրս գալիս ամենակարեւոր պահին ... Սակայն ես չէի յանձնւում ... Այո, Տէրը պատժեց, բայց ինչո՞ւ մեզ պատժեց եւ ոչ թէ իր թշնամիներին ... Ես զայրացած էի, որ Տիրոջ անհասկանալի քմահաճոյքով հնձւում էին հազարաւոր քաջարի երիտասարդներ ... Դա անհեթեթ էր, անհեթեթ, քանզի մեռնում էին նրանք, ովքեր պատրաստ էին յանուն տէրունական հաւատի իրենց արիւնը թափել ... Եթէ այսպէս ստորնաբար խաբէիր, ո՛վ Տէր, չտայիր մեզ քո հաւատը ... Քեզ պահիր հիմա քո հաւատն ու քո արդարութիւնը ... Ինչո՞ւ ես պատժիչ սուրդ իջեցնում քեզ նուիրուած անմեղների գլխին, իսկ նրանց տունն ու այգին, նրանց ջուրն ու հողը պարգեւում քո անունը պղծող անհաւատներին ... Ո՛վ կուրացած Տէր, ինքդ քեզ տիրութիւն արա եւ թէ ուժ ունես պատիւդ փրկիր այս եղեռնագործ խառնամբոխից ... Ո՛վ Տէր, ես թագուհիս Հայոց մարտահրաւէր եմ նետում քեզ, քանզի խաբեցիր ինձ ու իմ ժողովրդին ... Ես չեմ վախենում քո չանթերից ... Մենք չենք վախենում քեզնից, քանզի մեր բաժին դժոխքն այս կեանքում ապրեցինք, եւ մի՞թէ անդենականի քո պատիժներն աւելի սոսկալի պիտի լինեն, քան այս մղձաւանջը ... Քո պատիժների ու չարութիւնների զինանոցում ուրիշ ի՞նչ բան մնաց մեզ համար պահած ... Աստուածաշնչեան մարգարէներն անգամ չէին կարող գուշակել այն աղէտները, որ դու բերեցիր ժողովրդիս գլխին ... Եթէ մեղաւորը ես էի՝ հովիւը, ինչո՞ւ վատարար պատժեցիր հօտը ... Դու գոնէ տեսար նրանց թագուհուն սեւ հագած, մազերն արձակած, վշտից քարացած ... Ինչպէ՞ս կարողացար այդքան գեղեցկութիւն եւ ազնուութիւն միանգամից ոչնչացնել ... Եղե՞լ է արդեօք աշխարհում մի մայր, որ այսքան որդի կորցնի մի քանի օրում...»:

Բնագրին հեղինակակից շնորհալի դերասանուհին, նոյնացած Փառանձեմի կերպարով, Ղարաբաղեան յոյսերու խորտակումով, ազատ կեանքի երազանքով պահանջը կը դնէր ազգի արդար դատը ներկայացնել աշխարհին, ըսել մարդկութեան թէ այս սակաւաթիւ ու հիմա ալ սուրէ քաշուած ժողովուրդը, դարերու ընթացքին մաքի եւ հոգիի ինչ գանձեր է կուտակած, որոնք ազգի մը ազնուականութեան վկայականներն են:

Ան՝ բեմ կը բարձրանար հանճարներուն յատուկ սրբազան երկիւղ մը սրտին մէջ եւ անոնց պէս վստահ յաղթանակին: Ուժերու գերագոյն լարում: Մաքի եւ հոգիի հազուագիւտ կեդրոնացում: Նպատակին ինչ գնով ալ ըլլայ հասնելու ոչ միայն վճիռ եւ գիտակցութիւն, այլ նաեւ կամք, ամբողջ ներքին աշխարհը իրեն հպատակեցնող ուժ:

Անահիտ Թոփչեան կը յաջողէր սրահը ենթարկել իրեն, հմայել իր արուեստով եւ ստիպել հանդիսականները որ ալեկոծուին անոնց սրտերը, ընդունին որ ինք ստեղծուած է Փառանձեմի դերը կատարելու համար եւ ընդունին որ «անկարելի է մտայղանալ եւ մարմնաւորել աւելի կատարեալ, աւելի կենսունակ Փառանձեմ մը:

Անահիտ Թոփչեանի համար սրբավայր է թատրոնը: Իր էութեան անբաժան եւ լաւագոյն մասն է: Թատրոնը աւելի քան [illegible] տարիէ ի վեր եղած է իր կեանքի գերագոյն իմաստը: Ան կարելի չէ որ պատկերացնէ կեանքը, աշխարհը առանց թատրոնի: Ան չի պատկերացներ թէ անթատրոն օր կրնայ ըլլալ իր կեանքին մէջ:

Երբ կ'աւարտէր ներկայացումը, Անահիտ Թոփչեան Հայոց Թագուհիին նման գրաւած էր բոլոր ներկաներու սրտերը որպէս ճշմարտութեան, որպէս բարձրագոյն արուեստի երկրպագու:

Քառորդ ժամուան դադարէ մը վերջ, ըստ նախատեսուածին՝ տեղի կ'ունենար հարցազրոյց մը հայրենիքի վերջին քաղաքական անցուդարձերուն մասին:

Անահիտ Թոփչեան կը շեշտէր թէ դիւանագէտ կամ քաղաքագէտ չէ, բայց եւ այնպէս իր տուած հայրենաշունչ խանդավառութեամբ պատասխանները հայկական փասիոնարիաի մը երեւոյթը կուտար անգամ մը եւս արժանանալով ներկաներուն յոտնկայս ծափահարութիւններուն:

ՎԱՀԱՆ ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ

ՆՈՐԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ

ՋՈՒԹԱԿԻ Ա. ՄՐՑԱՆԱԿ

Վերոնիք Թերլէքի - Ուզունեան, որ 1986-ին պսակաւոր էր Ա. Խաչատրեան հիմնադրութեան (Մարսէյլ), արժանացած է Փարիզի բարձրագոյն երաժշտանոցին (Conservatoire supérieur de musique de Paris) ջութակի առաջին մրցանակին:

ԴՊՐՈՑԷ ԴՊՐՈՑ

ՖԷՐԻԳԻՒՂԻ միջնակարգ վարժարանի նախակրթարանի բաժնին աւարտական դասարանի աշակերտներու վկայականներու բաշխման հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Յունիս 7-ին: Ճոխ յայտագրի մը գործադրումէն ետք վկայականները բաշխած է Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան:

կամուրջ, յուշարձան-գերեզման շատ կը սիրէ: Երկրաշարժէն մի քանի օր անցած՝ մեր հայրենիքին հեռաւոր գիւղերուն մէջ անգամ յուշարձաններ բարձրացան եւ տակաւին կը բարձրանան: Արցախը երկինքէն ինկած խնձոր մըն էր. ամէն կողմ յուշարձաններ եւ կոթողներ (եւ հաճելին այն է որ Արցախի մէ՛ջ ալ Արցախի մասին արձաններ կը կանգնեն): Փառք Աստուծոյ, նահատակներ ալ չեն պակսիր. - նոր նահատակները, եւ հին նահատակ-«ֆետայի»ները, ինչպէս մեր եղբայրները կ'ըսեն:

Եւ հիմա մեր երկիրը բացօթեայ ցուցահանդէս մըն է խայտաբղէտ կոթողներու: Ուրկէ՞ կը գտնեն այսքան դրամ, ուրկէ՞ այսքան ժամանակ, աշխատանք՝ արձան-կոթող-յուշարձան կանգնեցնելու: Հայաստանի հեռաւորագոյն գիւղն անգամ ունի Համաշխարհային Երկրորդ Պատերազմի ընթացքին զոհուած հայորդիներու յուշարձաններ, աղբիւրներ, եւայլն: Ամէն կողմ տարտղնուած կը մնան հին խաչքարեր, գողտրիկ կամուրջներ, մատուռներ, եկեղեցիներ:

Իսկ ո՞ւր պիտի զետեղեն իրարու ետեւէ հասնող նոր արձանները մեր պզտիկ Հայաստանին մէջ, որուն տարածութեան կէսէն աւելին լեռ է ու ժայռ, մնացածը՝ անջրդի հող ու ապար:

Բայց սխալ չհասկցուիմ. տեղի չգոյութեան պատճառով չէ որ եղածները փշրելու ելած են մերինները: Ո՛չ:

Գլխատուող-փշրուող արձանները կը ներկայացնեն Լենինը -համայնավարութեան խորհրդանիշ- եւ այն Հայերը որոնք դեր ունեցան Հայաստանի խորհրդայնացման մէջ, 1918-21 թուականներուն: Որո՞նք են հեղինակները այս արշաւին: Ոչ ոք գիտէ: Բայց մեր թղթակիցը Երեւանէն կը գրէր անցեալ օր. «Մէկ բան յայտնի է սակայն. այս արարքները կը կատարուին անոնց կողմէ, որոնց հայրերը կամ մեծ-հայրերը 60-70 տարի առաջ նոյն մոլեգնութեամբ պայթեցուցեր էին մեր տաճարներն ու եկեղեցիները»: Իսկ ես պիտի աւելցնէի. այն հայրերը կամ մեծ-հայրերը որոնք կործանած տաճարներուն փլատակներուն վրայ բարձրացուցեր էին լայնախարիսխ, անարուեստ եւ կոպիտ արձաններ եւ համալիրներ գրեթէ ամէն քաղաքի եւ աւանի մէջ, եւ փոխեր էին անունները մեր հինաւուրց քաղաքներուն եւ բնակավայրերուն, մին վերակոչելով Լենինական, միւսը՝ Կիրովական, Կալինինօ, Կամօ, Հոկտեմբերեան եւ Նոյեմբերեան:

Զարմանալի՞ է, ուրեմն, որ Խորհ. Միութեան մէջ Ստալինի տասնեակ հազարաւոր արձաններուն մեծագոյնը, ծանրագոյնը եւ ամէնէն տարածունը Երեւանինն էր:

Եւ այսպէս ուրեմն, օր (կամ աւելի ճիշդ՝ գիշեր) չանցնիր որ Հայաստանի մէջ Լենին մը կամ Լենիններ չգլխատուին կամ չտապալին, հակառակ որ Լենին կործանելը շատ դժուար գործ է: Երբ երկրաշարժէն ամիս մը ետք Հայաստան էի եւ օրերս կ'անցընէի կործանած վայրերը, նկատեր էի որ փլատակներու թոհուբոհին մէջ միակ կանգուն մնացած շինութիւնները Լենինի արձան-կոթողներն էին. այնքան խնամքով եւ լա՛ւ շաղախով շինուած էին անոնք...:

Այո՛, «հին աստուածներ»ը կը փշրուին, եւ երբեմն՝ ողբերգա-զաւեշտական կացութիւններ ստեղծելով: Դարձեալ մեր թղթակիցը կը պատմէ թէ ինչպէս գիւղի մը երիտասարդները գիշերով «կը գլխատեն» Լենինի արձանը: Յաջորդ օր, գիւղին գլխաւոր համայնավարը կը հրամայէ երիտասարդներուն «ամէն գնով Լենինի գլուխ մը գտնել, բերել եւ տեղադրել անգլուխ մնացած արձանին ուսերուն»: Իրապէս ալ տղաքը կ'երթան մօտակայ գիւղ մը, «կը գլխատեն» այդտեղի Լենինը, կը վերադառնան եւ առօք-փառօք գլուխը կը զետեղեն անգլուխին ուսերուն: Յետո՞յ: Միշտ յետոյ մը կայ: Բաւական վերջ գիւղացիները կը նկատեն որ իրենց Լենինը սկսած է երկու գլխարկ գործածել. մէկը՝ դրացի գիւղէն բերուած գլխուն վրայ զետեղուած, միւսը՝ հին արձանին աջ ձեռքին մէջ...:

Եւ այսպէս բաներ:

Հին կուռքերը աղբանոց նետելու վրայ ենք: Եւ մեր աճապարանք-խանդավառութեան մէջ սխալներ պիտի գործենք, ծայրայեղութիւններու պիտի երթանք, հինն ու նորը իրարու պիտի խառնենք:

Այս է կեանքը: Միայն մաղթենք որ յաղթանակի եւ ուրախութեա՛ն արձաններ բարձրանան հիներուն տեղ, եւ նոր կուռքերն ու չաստուածները ա՛լ չուշանան:

ԱՐԱՅ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

Յունիս 23

(*) «Յառաջ». - Մեղք որ Արայ Գալայճեան անտեսած է կարգ մը այլ «գիտաւոր» անուններ, ինչպես՝ ԼԵՆԴՐՕՇ (Լենինեան դրօշ), ԿԱՐԷՆ (Կարլ - Էնգելս), ԿԱՐԼԷՆ (Կարլ-Լենին), ՄԷԼՍ (Մարքս - Էնգելս - Լենին - Ստալին) եւլն. եւլն.:

Ա. Գալայճեանի նախորդ յօդուածը եւ Թաչըրի ուղղուած նամակը, տե՛ս «Յառաջ», Յունիս 23 - 24:

(Շար. Ա. էջէն)

թեան բացակայութենէն, Վաշավիզատէ կը վերադառնայ Հայերու նիւթին. կ'ըսէ թէ վերջին չարթուան ընթացքին Հայեր քանի մը ազերի հովիւ սպաննած են, ապա կ'աւելցնէ. — «անոնք զօրաւոր զէնքեր ունին, դուրսէն կը գնեն. Պէյրութէն, Անգլիայէն, Ֆրանսայէն ... բոլոր այն երկիրներէն ուր Հայեր կ'ապրին»:

Շեշտելով որ կեդրոնական իշխանութիւնը թիկունք կը կանգնի Հայերուն, այս երեւոյթը կը բացատրէ խաչապաշտութեամբ, ու այն պարագայով որ Կորպաչովի գլխաւոր խորհրդականները բոլորն ալ Հայեր են:

***

Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահ Թուրկութ Էօզալի վնոջ Բաքու այցելութիւնը վերջ գտած է. ան գոհունակութիւն յայտնած է իրեն ու ընկերացողներու ստուարաթիւ խումբին ցոյց տրուած հիւրասիրութեան համար: Բաքուէն մեկնելէ առաջ յայտնած է որ անհրաժեշտ օժանդակութիւնը պիտի կատարուի որպէսզի Ազրբէջանի համալսարաններուն մէջ Թրքերէնի ամպիոններ հաստատուին:

Վ Ա Ղ Ը

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (151) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Խորհրդածութիւններ Պրեխտի
Գ. Գալիլէոսի բեմադրութեան առթիւ.
Յ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Van Gogh : à feu et à sang
CHAKÉ MATOSSIAN

A propos de Mona et Moi
de P. Grandperret
F. MESTOUDJIAN

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի Մանկապարտէզի վերամուտն է Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 9-ին: Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը: Բոլոր տեղեկութիւններու համար դիմել Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան:
Հասցէ՝
EGLISE ARMENIENNE
4, rue Komitas — 94140 ALFORTVILLE
Հեռ. — 43 - 78 - 92 - 91:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՍԷՆ - ՇԱՄՈՆ.—
Այրի Տիկին Հայկուհի Ճապուրեան,
Տոքթ. Յարութիւն - Փաւքալ Ճապուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Վարդան Ճապուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճապուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արմէն Ճապուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Մինաս Ճապուրեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Մաքրուհի Պօյաճեան եւ զաւակները (Պէյրութ),
Այրի Տիկին Աննա Թուլաքըրղեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Լութֆիա Աքըլեան եւ զաւակները,
Արմենակ Երեւանեան, Աւետիս Հէլվաճեան, Ազատ Խօզլիպեռեան, Արուսեակ Վանէջեան եւ Ստեփան Մըրլեան ընտանիքները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր, ազգականին եւ խնամիին՝

ԱՍԱՏՈՒՐ ՃԱՊՈՒՐԵԱՆԻ
(Ծնած՝ Մարաշ, 1908ին)

մահը որ պատահեցաւ Յունիս 28-ին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Սէն - Շամոնի Սէն - Փիէռ Եկեղեցին, Շաբաթ, Յունիս 30, ժամը 10-ին:

Ո՛չ ծաղիկ, ո՛չ ծաղկեպսակ. փոխան ծաղկեպսակի նուէրները ընել ազգային նպատակներու:

«ՅԱՌԱՋ». — Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Հայկուհի Ճապուրեանի եւ զաւակներուն:

L' U. C. F. A. F.
Secteur Paris - Ile-de-France
présente
Une *Soirée théâtrale*
avec
Anahid TOPTCHIAN
Actrice des scènes de EREVAN
et des Studios HAYFILM
dans
"ARDAKERS"
POIGNANT MONO-DRAME
d' ALEXANDRE TOPTCHIAN

Vendredi 6 Juillet à 21 heures précises
au
CENTRE CULTUREL ET ARTISTIQUE ARMENIEN
6, Cité du Wauxhall, Paris
Métro : République
— *Participation aux frais* —

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Գրիգոր Թոքոյեանի մահուան առթիւ, Տակաւեան - Շիրինեան ընտանիքը 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի «Տ. Սէրէնկիւլեան» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Կիւլի եւ իրենց զաւկին իրենց հօր եւ մեծ-հօր մահուան առթիւ:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Առ ի գիտութիւն Շաւիլի եւ շրջակայքի հաւատացեալ ժողովուրդին, ներկայիս կը յայտնենք թէ իր հիմնադրութենէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով այս տարի պիտի չկատարուի Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան հանդէսը եւ ճաշը՝ դադրելիս ապրած տագնապալի վիճակին հետեւանքով:

ՇԱՒԻԼԻ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԴԻՒԱՆ

Շաւիլ, 27 - 6 - 1990

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի «Տ. Սէրէնկիւլեան» մասնաճիւղի տարեվերջի հանդէսը՝ Յունիս 30, Շաբաթ օր ժամը 16-ին, Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
45, rue de la Défense
— Երգ
— Արտասանութիւն
— Բեմադրութիւն:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ի նպաստ
ՇԱՐՎԻԷՕ - Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Կիրակի, Յուլիս 8
ԺԱՄԸ 12·30-ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ 22·30

- Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր,
- Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով,
- Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց
- Ընտանեկան հանելի եւ ջերմ մթնոլորտ,
- Գեղարուեստական եռլս յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝
Վալանսի
«Նայիրի»
նուագախումբի

— *Մուտքը ազատ է* —

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՇՐՋՈՒՆ ԿԱՅԱՆ

Կապոյտ Խաչի ամրան շրջուն կայանը այս տարի տեղի կ'ունենայ Գորսիքա, Յուլիս 3-էն 24, արձանագրուիլ մասնաճիւղերու մօտ կամ հեռաձայնել գրասենեակը.—

48 24 46 57

IIe RASSEMBLEMENT DE JEUNES

organisé par
l' U. G. A. B.
du 23 au 31 Juillet
au LYCEE DU PARC IMPERIAL
à NICE
Tous les jours : *conférences, débats, jeux sportifs, excursions, plage...*

GRAND BAL

le Samedi 28 Juillet
à partir de 21 heures
au *Complexe Barsamian*
organisé par le Comité local de l'U.G.A.B.

Participation aux frais — Age minimum : 16 ans

Inscriptions et renseignements:
Paris : Tél. : 45 20 03 18
Lyon : Tél. : 78 35 05 56
Tél. : 78 68 99 15
Valence : Tél. : 75 56 33 74

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
(ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ)

Sous le haut patronnage de
Monsieur THEO BRAUN
Ministre délégué, chargé des personnes âgées

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE
à GONESSE (95)
7, rue de l'Eglantier

Dimanche, 8 juillet à partir de 11 heures

—— Entrée gratuite —— —— Parking ——

Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48 - 78 - 02 - 99
ou à la Maison de retraite de Gonesse : 39 - 85 - 24 - 24

Départ Gare du Nord à partir de 10 h., tous les quarts d'heure,
jusqu'à 18 h., descendre à Villiers-le-Bel,
prendre l'autobus n° 24 jusqu'à l'arrêt de la Madeleine.

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

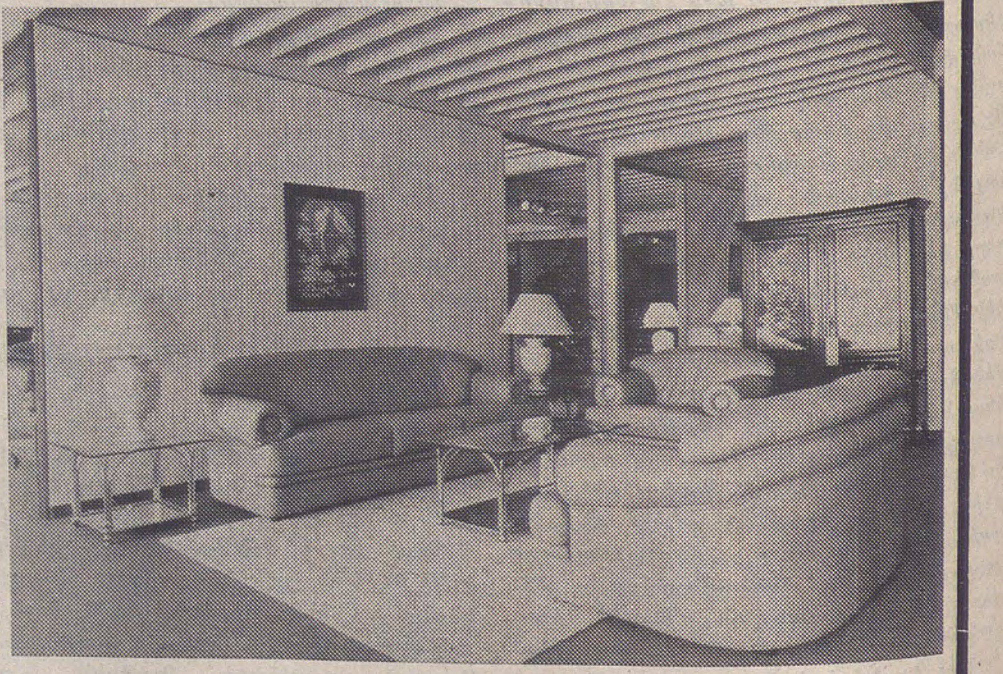

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"